BIBLIOTECA NAZ.
Vittorio Emanuele III
XLVIII
E
34
NAPOLI

XLVIII

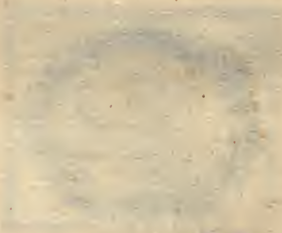
IOSEPHI RIPAMONTII

[illegible]

HISTORIARUM

ECCLESIÆ MEDIOLANENSIS

[illegible]

[illegible]

IOSEPHI RIPAMONTII

E Collegio Ambroſiano

HISTORIARVM ECCLESIÆ MEDIOLANENSIS

Decas Prima

CVM PRIVILEGIO.

NAPOLI

MEDIOLANI,

Ex Collegij Ambroſiani Typographia.

M. DC. XVII.

Imprimatur;

Fr. Al. Bariola Auguſtinianus Conſultor S. Officij pro Reuerendiſs. Inquiſ.
Al. Boſsius Can. Ord. Theol. pro Illuſtriſs. D. Card. Archiep.
Vidit Saccus pro Excellentiſs. Senatu.

TIbi Ioſepho Ripamontio Collegij Ambroſiani Doctori primam Hiſt. Eccl. Med. Decadem omnium Doctorum ſuffragijs conſenſuq. receptam imprimendi facultatem damus.

Antonius Ruſca Collegij Ambroſiani Præſes ſuo, & Collegarum nomine.

SExtus hic annus agitur, ex quo, Federicus Borromęus Cardinalis, Collegium Ambroſianum, & vndique collecta volumina, rempublicam fecit, decreto nobis ſtipendio, datiſq. legibus, quibus in hanc aſciti fortunam vteremur. Ab huius Ambroſiani Collegij primordijs, cùm inſtituerim ego, Pontifices, & tempora, caſuſque Mediolanenſis Eccleſiæ mandare litteris, vix tamen adhuc vltra dimidium operis proceſſi, præbuitq. tam lento progreſſui cauſam obſcuriſſima rerum memoria, dũ eas cogor extrahere velut ex profundo. Atq. ego quidem iam inde à principio fixum hoc & animo deliberatum habueram, vt ſeró potius vniuerſa ſua mole completum opus, quàm in partes & membra feſtinatum euulgarem. Sed per Collegij leges, & inſtituta, cunctari diutius non potui. Prodit igitur huius Eccleſiaſticę Hiſtorię Prima Pars, à Barnabæ initijs ad extrema Chryſolai, quod ſpatium

eſt annorum centum fere ſupra mille. Reliqua deinceps, vt minus impedita fortaſſe felicius abſoluentur; ſecundaq. & tertia Decas, ſi vita ſuppeditabit, propediem apparebunt.

INDEX RERVM MEMORABILIVM.

MEdiolanum à Gallis conditum. pag. 3
Barnabas Mediolani Pontificatum inſtituit. pag. ibid.
Barnabas in inſula Cypro natus. ibid.
Barnabæ parentes in exilio. 4
Barnabas primò Ioſephus appellatus. ibid.
Barnabus ſtudiorum cauſa Hieroſolymam miſſus. ibid.
Barnabæ condiſcipuli. 5
Marcus Ioannes Barnabæ conſobrinus. ibid.
Barnabas ſe ſe ad Chriſtum adiungit. ibid.
Barnabas inter diſcipulos acceptus. 6
Barnabas patria bona diuendit. ibid.
Barnabas allicere Paulum ad Chriſti fidem conatus. 7
Barnabas agit pro Paulo. 8
Barnabas, & Paulus miſsi Hieroſolymam. 9
Barnabas, & Paulus creantur Apoſtoli. 10
Tecla Promartyr. ibid.
Tecla Iconij nata. ibid.

Barnabas, & Paulus ob Teclam accuſati. 11
Tecla Paulum audit è vinculis concionantem. ibid.
Tecla feris obijcitur. 12
Tecla defenſa diuinitus. ibid.
Teclæ mitis obitus. 13
Barnabas, & Paulus Iconio pulſi veniunt in Liſtrios. ibid.
Barnabas, & Paulus pro dijs habiti. ibid.
Barnabas, & Paulus ad Apoſtolos legantur. 15
Barnabas inuito, ac reclamante Paulo Marcum aſſumit. ibid.
Error ex hiſtoria ſublatus. ibid.
Barnabas quo tempore Mediolanum venerit. 17
Anatholon, & Caius Barnabæ ſocij. ibid.
Barnabas contemptu ſimulacri refert gradum in vrbis ingreſſu. ibid.
Barnabas qua porta vrbem ingreſſus. 18
Res diuina tempore Barnabæ quomodo fieret. 19
Barnabæ contentio cum Iuliano quodam. ibid.
Chriſtiana religio varios Mediolani metus animorum conciuit. ibid.
Primus annus chriſtianæ religionis vrbi Mediolano. 20
Flamen maximns Mediolani, & eius poteſtas. 21
Pons nudus Mediolani. 22
Vrbis fines. ibid.
Portæ vrbis. ibid.
Porta Ticinenſis olim Ambroſiana dicta. 23
Barnabas Petri legatus. ibid.
Eccleſia Mediolanenſis iā inde à Barnaba Metropolis fuit. ib.
Galuaneo flammæ quanta fides habenda. 24
Fines Eccleſiæ Mediolanenſis ex Galuaneo. ibid.
Anatholon, & Caius initiati ſacris à Barnaba. 25

Narnus

Narnus ſe ſe ad Barnabam adiungit. ibid.
Narni conuerſio, natales tempus. ibid.
Narnus à Barnaba datus Epiſcopus Eccleſiæ Bergomenſis. 26
Capitolium expiatum à Barnaba, et dicatum Saluatori, dein Teclæ. ibid.
Teclæ ædes, Canonici, cultus, mutatio. 27
Barnabæ Pontificatus argumenta. 28
Barnabæ verba de ſuo in Italiam aduentu. 29
Barnabas in patriã reuertens Anatholenem ſuffecit ſibi. 30
Barnabæ finis. ibid.
Barnabæ verba cum ſenſiſſet inſidias. 31
Barnabæ corpus, vbi ſepultum. 34
Amplitudo Mediolanenſis Eccleſiæ. 35
Barnabæ conſilia, & artes in Mediolanenſi Pontificatu. ib.
Priuilegia Mediolanenſis Eccleſiæ, ob Barnabæ nomen, & memoriam. 36
Barnabæ ſtatura, & oris dignitas. ibid.
Status vrbis poſt Barnabæ diſceſſum. 37
Nazarius, & Celſus Mediolani paſsi tormenta pro Christi fide. ibid.
Nazarij profectio. 38
Perpetua Nazarij mater. 39
Nazarius Celſum indiſciplinam accipit. 40
Dinobarus in Nazarium, & Celſum ſæuit. ibid.
Celſi verba in tormentis. 41
Dinobari vxor pro Nazario, & Celſo deprecatrix. ibid.
Nazarius, & Celſus in aquã deiecti, & ſeruati diuinitus. 42
Nazarij, & Celſi corpora in latebras abiecta, & inuenta non ſine miraculo. 43
Geruaſij, & Protaſij res, & ætas in ambiguo. 44

Anatholonis anni. ibid.
Anatholon ad Barnabæ fontem ſecedit. 45
Anatholon Brixiam excurrit. ibid.
Anatholonis reliquiæ in ancipiti fama. 46
Michael Picolpaſſus, quid de Anatholone ſcriptum reliquerit. ibidem.
Caij patria, cognomentum, diſciplina. 47
Caius Romam proficiſcitur. 48
Coniectura de Caio, & fama duplex. 49
Caius in itinere diuinitus cognoſcit de Petri, & Pauli fine. ibidem.
Caius inſtituit Mediolani vitæ communitatem 50
Philippus Oldanus Mediolani Princeps nobilitatis. ibid.
Philippi Oldani baptiſmus. 51
Portius, & Fauſtus Philippi filij. 52
Philippi ſtudium in ſepeliendis mortuis. ibid.
Oldanæ domus horti. ibidem.
Vitalis, & Valeriæ baptiſmus, & martyrium. 53
Diogenes, & Aurelius. 54
Columella cum inſcriptione Geruaſij, & Protaſij martyrum adulterina. 55
Ambroſij teſtimonium de Geruaſij, & Protaſij martyrum ætate. 56
Geruaſius, & Protaſius Monaſticæ vitæ formam elegere. 57
Protaſius dictus Oribaſius à nonnullis. 58
Ambroſio dormienti Geruaſius, & Protaſius apparuere. ibid.
Geruaſij, & Protaſij reliquiæ monſtratæ diuinitus Ambroſio. pag. 60
Cæcus illuminatus in translatione SS. Geruaſij, & Protaſij. pag. 61

Caij

Caij Pontificatus, & inſtituta. 62
Clatæus Brixiæ Epiſcopus. 63
Viator ſuccedit Clateo in Eccleſiæ Brixienſis adminiſtratione. ibid.
Caſtritianus ex Oldana gente factus Epiſcopus. 64
Portianæ ædis origo. 65
Fauſtinianæ ædis origo. ibid.
Sophia cum tergemina prole. 66
Sophia impauide reſpondet Præfecto. 67
Palladia conatur abducere Sophiam à Chriſti fide. 68
Fides Sophiæ filia. 69
Spes Sophiæ filia. ibid.
Charitas Sophiæ filia. ibid.
Fauſtini, & Iouitæ natales, & reliqua. 70
Apollonius Brixiæ Epiſcopus. 71
Miracula in martyrio Fauſtini, & Iouitæ. 73
Fauſtinus, & Iouita Mediolanum rapiuntur. 74
Kalimeri natales, & quo caſu Mediolanum venerit. 75
Kalimerus inuitus fit Epiſcopus. 76
Hadrianus in Chriſtianos efferatus. 77
Kalimeri Pontificatus, & martyrium. 78
Kalimeri res in duplici fama. 80
Kalimeri ædes, & translatio. 81
Mona ſedente publica Bibliotheca fuit Mediolani. 83
Monas diuinitus electus. 84
Mona vicus. ibid.
Monas parochias inſtituit. 85
Philippus cum vxore, & filio Chriſtianis fauet. ibid.
Decius in Chriſtianos ſæuus. 87
Mona Pontificatus. 88

Cogno-

Cognomen gentis à Baſilica Petri, vnde ductum. 89
Burrorum familia, vnde originem habuerit. 90
Curia picta. ibid.
Maternus Monæ ſuccedit. 91
Succeßio Archiepiſcoporum, ab Mona vſq. ad Ambroſium emendata. ibid.
Petrus Galeſinius, & Onuphrius Panuinius notati. 92
Maternus quomodo ad Pontificatum Eccleſiæ Mediolanẽſis euectus. 93
Galli edictum. ibid.
Maximianus Herculeus infenſus Eccleſiæ. 94
Herculei crudele factum in Chriſtianos. 95
Materno ſedente, qui ſtatus Eccleſiæ. 96
Mombricij teſtimonium. ibid.
Victoris Martyrium. 97
Marini nomen pro materno ſcribarum errore. 98
Victoris fama etiam apud exteros. ibid.
Fidelis conuerſio, baptiſmus, inſtituta, finis. 99
Caſius in vinculis. ibid.
Carpophorus, & Exanthus aulici. ibid.
Mortuus homo ad vitam reuocatus. 100
Fidelis reliquiæ. 101
Arona, & Angleria. ibid.
Fama multiplex de Carpophoro, & Exantho, cæteriſq; ſodalibus. 102
Nabor & Felix. 103
Sauinæ pium inſtitutum, & finis. ibid.
Sebaſtiani patria, & fortuna, & ars in tegenda Chriſti fide. pag. 104
Marcellianus & Marcus Sebaſtiani cura. 105

Nico-

Nicoſtrati præfecti vxor. 107
Sebaſtiani verba. 108
Tranquillinus & Marſia. 109
Cromatius præfectus vrbis. ibid.
Sebaſtianus pro mortuo habitus viuit. 110
Irene Caſtuli martyris vxor. ibid.
Sebaſtiani corpus inuentum. 111
Ara poſita D. Sebaſtiano. 112
Aedes D. Sebaſtiano Mediolani quando poſita. 113
Maximiani, & Diocletiani ſæuum edictum. ibid.
Maximus, Cantius, Cantianus, Cantianilla. 114
Protus educator. 116
Quirini martyrium. ibid.
Pelagiæ finis. 117
Chriſtinæ caput. 161
Sepulcrorum vſus Mediolani. 118
Maliodorus à Materno datus Epiſcopus populo Derthonenſi. 119
Maternus in exilio mortuus. ibid.
Maternus captiuorum tutelaris. 120
Sanctorum inuocatio. ibid.
Iulius Maternus. ibid.
Iulij Firmici Materni liber. 121
Herculis ædes Mediolani. 122
Maximianus, & Diocletianus abdicant imperium. 123
Oroſius ignoratus Panuinio. ibid.
Galeſinij error in Oroſio. 124
Africanæ Eccleſiæ tumultus. ibid.
Donatiſtæ. 125
Mirocles in Romana Synodo. ibid.

Mi-

Mirocletis inſtituta. 126
Mirocles diues fuit. ibid.
Peſtilentia Mediolani. 127
Nazareus Oroſium ſecutus Arelate. 128
Conſtantinus conditor Eccleſiaſticæ ſecuritatis. ibid.
Euſtorgius Epiſcopus antea militiam ſecutus. 129
Euſtorgius diu Pontificatum recuſauit. 130
Trium Magorum hiſtoria. ibid.
Baſilica Regum. 132
Helena Conſtantini mater veniſſe Mediolanum dicitur. ibid.
Opinio de tribus Magis confutata. 133
Euſtorgius claruit inſigni miraculo. 135
Crux inuenta ſedente Euſtorgio. 136
Claui crucis Mediolanum allati. 137
Clauus ſacroſanctus quanta religione Mediolani adſeruetur. 138
Iulius Archiepiſcopus Mediolani. 139
Iulius inſtituit Mediolani ſacrarum virginum cœtum. 140
Protaſius Algiſius Mediolani Archiepiſcopus. ibid.
Conſtantino mortuo, qui ſtatus Eccleſiæ Mediolanenſis. 141
Arianæ ſectæ initia & progreſſus. 142
Concilium habitum Mediolani. 143
Euſebij in Concilio Mediolanenſi res geſta. 144
Arianorum litteræ ad Euſebium Epiſcopum Vercellarũ. 145
Euſebij conſilium in vitanda Arianorum fraude. 146
Dionyſius Marlianus. 147
Vrſacius, & Valens. ibid.
Ariani Palatium ipſum concilio ſedem quærunt. ibid.
Arianorum litteræ ad populum Mediolanenſem. 148
Conſtantius vltro accuſat Athanaſium. 149

Atha-

Athanaſius damnatus. ibid.
Dionyſius in Cappadociam relegatus. ibid.
Dionyſius ſemimartyr appellatus. 150
Liberius Pontifex maximus Mediolanum venit. ibid.
Auxentius in Dionyſij locum ſuffectus. ibid.
Auxentij mors. 151
Edictum Cæſaris pro Auxentio. ibid.
Vercellarum vrbem nonnulli Metropolim dixere, idq; falſo. 152
Martinus venit Mediolanum. 153
Martini caſus, & res geſtæ Mediolani. ibid.
Auxentius Martinum exturbat. 154
Auxentij diſſimulatio Catholicis apta. 155
Hilarius Pictanienſis Mediolanum profectus Auxentium aggreditur. 156
Hilarij cum Auxentio diſputatio. 156
Hilarius eijcitur ex vrbe Mediolano. 157
Auxentij finis. 158
Dionyſij obitus. 160
Dionyſij peregrinatio. 161
Aurelij neceſſitudo cum Dionyſio. 162
Dionyſij morientis verba & mandatum extremum. ibid.
Armeniæ luctus ob Dionyſij mortem. 163
Aurelius Mediolanum venit. ibid.
Aurelius Mediolani moritur. ibid.
Arianorum & Catholicorum contentio de Pontifice eligendo. 164
Ambroſius infantis voce ſalutatur Epiſcopus. 165
Ambroſius varijs artibus conatur populi conſenſum effugere. ibid.

Ambroſij fuga, & mirificus euentus. 166
Lex de illis, qui ex Magiſtratu crearentur Epiſcopi. ibid.
Valentiani litteræ ad populum Mediolanenſem. 167
Leontius prodit latitantem Ambroſium. ibid.
Ambroſij natales, & ſtudia & ante Pontificatum honores. pag. 168
Ambroſij Pontificatus præſagia. 169
Ambroſij baptiſmus. ibid.
Ambroſius patrimonium in pauperes diuidit. 170
Baſilij gratulatio ob nouum honorem Ambroſij. ibid.
Damaſus Simplicianum ad Ambroſium mittit. ibid.
Eccleſiæ Mediolanenſis ſtatus ſub Ambroſio. 171
Nouatiani ſolicitum Ambroſium habuere. ibid.
Ambroſius Satyrum fratrem in partem curarum aſſumit.
Ambroſij inſtituta ſuſcepto Pontificatu. 172
Iuſtinæ odium in Catholicos. 173
Iuſtinæ dolo Martinus circumuentus. ibid.
Martinus diù trepidans ad Valentianum accedit. 174
Sirmienſis caſus perculit exacerbauitq; Iuſtinam. 175
Iuſtina Gratianum corrumpit. 176
Baſilij obitus acerbus Ambroſio, & Eccleſiæ toti. 177
Claudianus, & Secundianus Epiſcopi partium Arianorum. ibidem.
Conuentus habitus Aquileiæ pro Palladio, & Secũdiano. 178
Palladius ad iudices profanos prouocat. 179
Ambroſij & Gratiani neceſſitudo. 180
Pagani dicacitas, & caſus. 181
Ambroſius pro Pagano deprecator apud Ambroſium. 182
Ambroſius Romam init. ibid.
Ambroſius Romæ concionatus. 183

Cau-

Cauponis ædes excidio repente datæ diuinitus. 184
Paralitica mirabiliter ab Ambroſio reſtituta. 185
Aulici homines Ambroſio negotium faceſſunt. 186
Ambroſius de incarnatione verbi concionatur. 187
Macedonius quidam Gratianum in exitium traxit. 188
Priſcillianiſtæ ab Ambroſio retecti, & pulſi. 189
Macedonius Priſcillianiſtas reſtituit exitu triſti. 190
Legatio Mediolanum miſſa de reſtituendo Idolorum cultu. pag. 191
Damaſus ad Ambroſium ſcribit. 193
Gratiani caſus. 194
Maximus domui Cæſarum annexus. ibid.
Gratianum mortuum laudauit Ambroſius. 195
Satyri obitus. ibid.
Satyri inſtituta. ibid.
Ambroſij ſolicitudo Satyro abſente. 197
Ambroſius Satyrū fratrem laudauit oratione funebri. 198
Ambroſius legatus ad Maximum. 199
Vrſulæ, & ſociarum caſus. 200
Vrſulæ martyrium in duplici fama. 201
Q. Aurelius Symmachus laceſſit Ambroſium. 202
Conciones duæ aduerſæ, quas Ambroſius, & Symmachus habuere in eadem cauſa. 203
Ara victoriæ. 204
Veſtalium virginum alimenta. 205
Symmachi orationis forma. 206
Auguſtinus quo tempore Mediolanum venerit. 209
Auguſtini parentes. ibid.
Auguſtini natales & indoles. 210
Auguſtini prima puerilis inſtitutio. ibid.

Auguſtinus hæret incertus, atque anceps. 211
Auguſtinus ſacra Biblia in manum ſumit. ibid.
Auguſtinus ad Manichæos tranſit. 212
Manicheorum errores, & opinionum portenta. ibid.
Monicæ ſolicitudo ob perditos Auguſtini mores. 213
Monicæ viſum diuinitus oblatum. ibid.
Monica filium commendat Epiſcopo. 214
Fauſti congreſſus Auguſtino ſalutaris. ibid.
Auguſtinus dicendi magiſter.
Auguſtinus quo conſilio Romam venerit. 216
Auguſtinus acceptus ab Ambroſio familiariter. ibid.
Auguſtinus audito Ambroſio magnopere commouetur. 217
Monica deſiderio filij Mediolanum venit. ibid.
Auguſtinus laborat ob Ambroſij occupationes, & curas. 128
Hominis creatio torſit Auguſtinum. 219
Alipius, & Nebridius ſodales Auguſtini. ibid.
Auguſtinum inter & Alpium ſimultas, & reconciliata mox gratia. 210
Auguſtinus cogitat de vxore ducenda. 221
Monica parat vxorem dare filio. 222
Auguſtini ſcortum. 223
Auguſtinus procatur. ibid.
Auguſtini amica domum fugit. ibid.
Auguſtinus diuinationi deditus. 224
Firminus Mediolani vir ambitioſus. ibid.
Firmini vanitas, & inane ſtudium in diuinatione. 225
Auguſtinus ſpernit Mathematicos. 226
Simplicianus Auguſtinum mouet. ibid.
Potitianus Mediolani vir prætorius. 227
Aulicorũ hominũ cognito caſu permouetur Auguſtinus. ibid.

Auguſtinus varie fluctuat. 228
Briantæſorum fines. 229
Carolus Quintus & Franciſcus Sfortia priuilegia & immunitates indulſere Briantæo nomini. 233
Verecundus grammaticus Caſiciaci. 234
Monica & Adeodatus & Alipius Caſiciacum iere cum Auguſtino. ibid.
Auguſtinus cum ſuis Mediolanum reuertitur. 235
Auguſtini baptiſmus. 236
Auguſtinus in patriam reuertitur. ibid.
Monica moritur. 237
Canonici Lateranenſes. 238
Immortalitas animi euidenti argumento comprobata. 239
Iuſtinæ artes & noua tentamenta. 242
Auxentius Mercurinus. 243
Iuſtinæ concio ad Valentianum filium. 244
Ambroſius in Palatium euocatus. 246
Populi Mediolanenſis motus ob periculum Ambroſij. 247
Auxentius elicere ad diſputationem Ambroſium conatur. 248
Ambroſij litteræ ad Valentianum. 249
Ariani hominis temeritas confutata diuinitus. 250
Iuſtina necem Ambroſio machinatur. 251
Baſilicam Portianam appetunt Ariani. 252
Mediolanenſis Eccleſia triſtæ ſpectaculum. 253
Caſtuli periculum. 254
Exactio capitum & oſtiorum. 255
Legatio Cæſaris obſtupefacta reſponſo Ambroſij, pag. 256
Tumultus & quies alternant in Eccleſia Mediolanenſi, pag. 257
Calli-

Calligonus proterue Ambroſium compellat; 258
Valentiani reſponſum ambiguum. 259
Ariminienſe conſilium. 260
Beneuolus præfectus iuris. ibid.
Innocentius Magus Mediolani. 261
Veneficia in Ambroſium ſcelere Iuſtinæ. 262
Bellum intentatum Ambroſio. ibid.
Rufinus orto bello ſpem pacis tenuit. 263
Rufini verba. 264
Ciuile bellum Mediolani. 265
Ambroſius dat ſe caput exercitui. 266
Belli Ariani facies. 267
Ariani belli euentus. 268
Percuſſor in Ambroſium immiſſus. 269
Iuſtinæ mores, & obſtinatus in Arium fauor. 270
Ariani ſe ſe Variſium proripiunt fuga. 271
Ariani voluntarios in ſua viſcera ictus direxere. 272
Monumenta belli Arianorum. 273
Templa bonis Arianorum aucta & ornata. 275
Maximus cauſas & initia bello quærit. 276
Maximi litteræ ad Valentianum. 277
Ambroſius legatus ad Maximum. 278
Legatio Ambroſij ad Maximum. 279
Ambroſij cum Maximo colloquium. 280
Ambroſius defendit Valentianum. 281
Ambroſius parum honorificè habitus à Maximo. 282
Domnini legatio nihilo melior Ambroſiana legatione. 283
Aduenientе Maximo Mediolanenſes fugiunt.
Ambroſius fugientes reuocat. 284
Theodoſius optime erga Ambroſium affectus, & quinam

ſub

ſub eo ſtatus Eccleſiæ Mediolanenſis fuerit. 285
Ambroſius pro Monachis deprecator apud Valentianũ. 286
Populus Mediolanenſis lætus ob concordem animum Theodoſij cum Ambroſio. 287
Aram victoriæ conuellit Ambroſius vltimo conatu. 288
Theodoſij lex in hæreticos homines. 289
Theſſalonicenſis caſus, et improuidum Theodoſij factum. 290
Theodoſij litteræ ad Orientalis Imperij Vicarium. 291
Ambroſius audito Theſalonicenſi caſu, Miſeratur Theodoſium. 292
Theodoſij poſt caſum Theſalonicenſem contentio, & res afflictæ. 293
Ambroſij verba ad Theodoſium ſuper facto Theſalonicenſi. 294
Rufinus pro Theodoſio deprecator apud Ambroſium. 295
Theodoſius prohibetur ingreſſu templi. 296
Ambroſij verba cum Theodoſium abſolueret. 297
Theodoſius ab Ambroſio in templum admiſſus. 298
Ambroſius moneri Theodoſium iubet ne intra cancellos moretur. 299
Clerici quidam adſimulata pietate ſub Ambroſio. 300
Concilium Mediolanenſe ſub Ambroſio. 301
Leontij Sylua, & Barnabitarum, ſiue Apoſtolicorum origo. 302
Iouiniani mores, & finis. 303
Iouiniani contubernales. 304
Artes & inſtituta Iouiniani. 305
Iouiniani hæreſis. 306
Pammachus Iouinianiſtas frangit. 307
Legatio ad Ambroſium ſuper Iouiani & aſſeclarum dãnatione. 308

De-

Decretum in Iouinianiſtas. 309
Iouinianiſtæ poſt res afflictas iterum excitati. 310
Theodoſius in orientem redit Ambroſio ſalutato. 311
Ambroſius inuitatus à Valentiano Viennam Baptiſmi *cauſa.* 312
Ambroſij luctus in Valentiani morte. 313
Ambroſius Valentiani funus ducit. 314
Eugenio adueniente diſcedit Ambroſius. 315
Ambroſij *geſta res* Bononiæ, & *Florentiæ.* 316
Eugenio victo redit Mediolanum Ambroſius. 317
Theodoſius parta victoria ſcribit ad Ambroſium. 318
Theodoſius Ambroſio *commendat Honorium, & Arcadium.* 319
Creſconij caſus. 321
Stilicho Facinoris in Creſconium particeps. 322
Ambroſij mortis indicia. 323
Ambroſius incidit in morbum ex quo non conualuit. 324
Morbus Ambroſij, & quæ per illud tempus acciderint. 325
Ambroſius moritur. 326
Sermones hominum de Ambroſio mortuo. 327
Douatus Africanus, & Mauranus Epiſcopus.
Ambroſium carpentes diuinitus puniuntur. 328
Ambroſij nomen & authoritas. 329
Dies & annus Ambroſij mortis notatus. 330
Ambroſij figura & habitus. 331
Ambroſij monumenta, & libri. 332
Ambroſij librorum ætates, & diſcrimen. 333
Sacræ virgines ab Ambroſio velatæ. 334
Inuidi calumniantur Ambroſij libros. 335
Summæ rerum quæ Ambroſij libris continentur. 336

Hila-

Hilarij duo Pictauienſis & Arelatenſis. 338
Familiæ, quas Ambroſius ex Vrbe Roma *Mediolanum adduxit.* 339
Aulicorum Ambroſij fortuna, & caſus varij. 340
Centum clericos inſtituit Ambroſius. 341
Cardinales ab Ambroſio inſtituti. 342
Monachi à Petro Oldrado in Baſilicam Ambroſianam inducuntur. 343
Canonicorum priuilegia. 344
Monachorum in Baſilicam actio. 345
Status controuerſiæ Canonicos inter, & Monachos. 346
Concio Monachorum aduerſus Canonicos. 347
Canonicorum in Monachos Ambroſianos actio. 350
Monachi Ambroſiani ius infulæ vindicant Abbati Rio. 352
Simpliciani patria & cognomen. 364
Simplicianus Victorinum frangit. 365
Simpliciani modeſtia. 366
Simpliciani Pontificatus, & res geſtæ. 367
Patres Concilij Carthaginenſis Simplicianum conſulunt. 368
Honorij leges pro libertate Eccleſiaſtica in Simpliciani gratiam latæ. 369
Siſinius, Martirius, & Alexander. 370
Virgilius Tridenti Epiſcopus, Siſinium, Martirium, & Alexandrum ab ſe dimittit. 371
Simpliciani obitus. 372
Virgilij litteræ ad Simplicianum. 373
Lex de templis inanium Deorum. 375
Stilico Dux Mediolani. 376
Gregorij ædes cui cognomen e nuce. 377

Venerij Pontificatus. 378
Origeniſtarum errores, & commenta ſub Venerio. 379
Rufinus Origeniſtas fouet. 380
Origeniſtæ Mediolanum penetrauere. 381
Venerius admonetur Pontificijs litteris de Origineſtarum damnatione. 382
Chriſoſtomi ad Venerium epiſtola. 383
Gothi Mediolanum veniunt. 384
Radagaſius Gothorum Imperator. 385
D. Laurentij ædes à Gothis fœdata. 386
Venerius Epiſcopus maioris famæ crucem baiulat fugandis Gothis. 387
Gothi virginem rapiunt, Venerius eam ab ipſorum libidine vindicat. 388
Monaſterium Mediolani fundatum. 389
Ambroſius ab vrbe Florentia depellit hoſtem. 390
Stilico interfectus. 391
Marolus Venerio ſuccedit. 392
Deſiderius ex agricola factus Epiſcopus. 393
Lingones in Gallia. 394
Legati lingonum Romam euntes. 395
Deſiderij facies & maieſtas oris. 396
Pelagij ſecta Mediolani. 397
Maroli aduerſus Pelagianos labores. 398
Imperatoria lex pro libertate Eccleſiaſtica. 399
Martinianus & Glicerius ex Conciliorum actis noti. 400
Neſtorianæ ſectæ principia. 401
Neſtorius oaſin exulatum abijt. 402
Menda ſublata ex Ambroſianis libris. 403
Glicerius Martiniano legatus. 404

Laza-

Lazarus Mediolani fit Epiſcopus. 405
Lazarus inſtituit litaniam. 406
Litaniarum deſcriptio, quæ Mediolani per triduum habentur. 407
Lectores & Maceconici. 409
Aedes D. Carpophori. 410
Litaniarum vſum à Lazaro inſtitutum D. Carolus reſtituit. 411
Lazarus ordini Auguſtiniano domicilium attribuit. 412
Euſebij miraculum in Diaconatu. 413
Clericorum inſtituta ſub Euſebio. 414
Status Eccleſiæ Mediolanenſis miſerandus. 415
Euthychiana hæreſis Mediolani. 416
Euthychianæ hæreſis initia. 417
Chriſaphius Catholicis inſenſus. 417
Flauianus damnatus. 419
Pulcheria Theodoſij ſoror. 420
Senator ſeptalius legatus Pontificis Maximi. 421
Legatio Romana Conſtantinopolim peruenit. 422
Mediolanenſe concilium. 423
Prouinciales Epiſcopi quo ſederent ordine ſub Euſebio. 424
Senator Mediolanenſis in Concilio Chalcedonenſi. 425
Coniectura de Senatore Septalio. 426
Fautores Euthychetis. 427
Aedes D. Euphemiæ. 428
Miraculum D. Euphemiæ. 429
Mediolanenſis Eccleſia poſt diuturnas clades reſtituta. 430
Euſebij conatus in Eccleſia Mediolanenſi. 431
Noua clades Eccleſiæ Mediolanenſis. 432

Ricimer Mediolanum confugit. 433
Geruntius Epiſcopus. 434
Epiphanij legatio. *ibid.*
Benigno ſedente, Barnabæ *corpus inuentum.* 435
Fullonis in Ambroſium *violentia.* 436
Anthemio *dormienti Barnabas apparet.* 437
Barnabæ ad Anthemium *verba.* 438
Arca *in qua Barnabas erat, efoditur.* 439
Barnabæ corpore inuento vincit cauſam Antemius. 440
Honores in Barnabæ corpus. 441
Senator Septala fit Epiſcopus. 442
Panuinij error in Mediolanenſium Epiſcoporum ordine. 443
Theodorus Medicæus Septalio ſuccedit. 444
Equeſter ordo inſtitutus ab Theodoro. 445
Alio Comes Angleriæ *quaſi caput Eccleſiæ Mediolanenſis erat.* 446
Theodorici mores, animus, religio. 447
Angleriæ *Regum inſignia.* 448
Theodoricus Vrbem Mediolanum ingreditur. 449
Laurentij litteræ Pontificatus. 450
Laurentius Litta *& Epiphanius in duris rebus Italiæ firmamenta.* 451
Epiphanij ad Regem Theodoricum oratio. 452
Theodoricus in gratiam Epiphanij & Laurentij *flectit iras.* 454
Laurentius Mediolanenſis & Petrus Rauennas primum in Romana ſynodo locum tenuere. 455
Laurentius interrogat Regem. 456
Auguſtanus *Epiſcopus hoſpitem ſuum Euſtorgiũ prodit.*
Auguſtanus *Epiſcopus damnatus ob proditionem.* 466

Theo-

Theodoricus reſtituere Auguſtanum Epiſcopum conatur fruſtra. 467
Magnus Epiſcopus e Trincheria gente. 468
Dacij res geſtæ Gothorum temporibus. 469
Martinus & Vliares vrbi Mediolano ſuppetias ferunt. 470
Dacius & Mundilla. 471
Ioannes & Iuſtinus Mediolanum veniunt cum exercitu. 472
Narſes cauſam agit Mediolanenſium. 473
Fames dira Mediolani. 474
Mundillæ oratio de vrbe non dedenda. 475
Vrbs Mediolanum direpta. 477
Fæda rerum facies Mediolani. 478
Dacius Epiſcopus Corinthum venit. 479
Dacius in Synodo Conſtantinopolitana. 480
Theodorus hæreticorum Princeps. 481
Dacius Virgilio particeps conſiliorum. 482
Caſiodorus ad Dacium ſcribit. 483
Noua Mediolanenſium direptio. 484
Vitalis Epiſcopus Mediolani Pelagium Pontificē Maximum grauiter offendit. 485
Vitalis & Paulinus, ille Mediolani, hic Rauena Epiſcopus Romam euocantur 486
Tria Concilij Calcedonenſis capita diſſenſionum & calamitatum origo. 487
Petri Galeſinij error in Vitalis Pontificatu. 488
Longinus poſt Narſenſem exarchus. 489
Longobardorum mores. 490
Alboinus Rex Longobardorum. 491
Auzano Cribello ſuccedit Honoratus Caſtellæonens. 492

Fronto-

Frontonis exitus, quem alij iunctum dixere. 493
Laurentius Genuæ Mediolanenſium Epiſcopus. 494
Alboinus rem Mediolanenſem ſui iuris facit. 495
Seditiones inter Catholichos & Longobardos Epiſcopos. 496
Litaniæ maiores quomodo inſtitutæ. 497
Theodolinda Angilulphi regis uxor. 498
Autharis Theodelindam deducit. 499
Theodolindæ pietas & religio. 500
Baptiſmus pollutus Autharis impietate. 501
Patrimonium Eccleſiæ Mediolanenſis in Sicilia. 502
Gregorij litteræ ad Mediolanenſes de Epiſcopo eligendo. 503
Conſtantius Laurentio ſuccedit. 504
Litteræ Gregorij ad Conſtantium Epiſcopum. 505
Conſtantij calamitates poſt florentem aliquãdiu fortunã. 506
Theodolinda diſcedit ab Archiepiſcopi Mediolanenſis authoritate. 507
Conſtantius de rebus ſuis ad Pontificem Maximum ſcribit. 508
Gregorius Conſtantij malis medetur. 509
Ioannis & Hippolyti conſilium. 511
Gregorij decretum honorificum Eccleſiæ Mediolanenſis. 512
Conſtantio poſt grauem caſum alia leuiora certamina incidere. 512
Fortunatus à malis hominibus exturbatus. 515
Gregorius ad Conſtantium ſcribit de fortunati caſu. 516
Conſtantius Lunenſes clericos emendat. 517
Theodolinda Modoetiæ templum extruxit. 518
Theodolinda cur tutelarem ſibi D. Ioannem Baptiſtam elegerit. 519
Vlmæa inter Abduam & Ticinum. 520

Mo-

Modoetiæ nomen vnde ductum. 521
Reliquiæ, quas Gregorius Theodolindæ conceſſit. 522
Columbanus Mediolanum venit. 523
Conſtantius Archiepiſcopus fauet Columbano. 524
Reorum turba Conſtantium exaſperauere. 525
Conſtantius Fortunato infenſus. 526
Populus, & Clerus Mediolanenſis rurſus in Cõſtantium cooriuntur. 527
Gregorius Conſtantium ſolatur ob res iterum aduerſas. 528
Vigilius Præfectus illudit Gregorio ſimul & Conſtantio. 530
Conſtantius Euentium Diaconum in negotia mittit Romam. 531
Philagrio cæco à miniſtris Eccleſiæ Mediolanenſis fit iniuria. 532
Gregorius Conſtantio Philagrium commendat. 533
Adeodatus ſiue Deuſdedit fit Archiepiſcopus. 534
Agilulphus Rex moritur. 535
Adaloaldum Græculus infatuauit. 536
Adaloaldas extorris regno. 537
Arioaldus imperium tenet Adaloaldo deiecto. 538
Ariana mala rurſus exorta Mediolani. 539
Dogma Monotheletanum. 540
Athanaſius Patriarcha Iacobitarum. 541
Theodolinda moritur. 542
Theodolindæ mores, facta, tumulus. 543
Aſterius & Fortius Eccleſiæ Mediolanenſis Archiepiſcopi. 544
Angilbertus in ipſa defectionis calamitate ſalutaris Pontifex. 593

Lu-

Ludouici Regis tumulus. 594
Thadonis litteræ ſuſpectæ. 595
Engeldruda Boſſonis *vxor.* 596
Boſſonis facilitas in vxorem Engildrudum. 597
Anſpertus Confalonerius. 598
Epiſcopi, qui adfuere, cùm Carolus Caluus coronantur. 599
Archiepiſcopi Mediolanenſis contumacia. 600
Anſelmus Capra, Landulphus Craſſus, Andreas Lampugnanus. 601
Atho Oldradus. 602
Lambertus Archiepiſcopus. 603
Buccardus apud Nouariam interficitur dolo Mediolanenſis Archiepiſcopi. 604
Hilduinus Taſſonus Archiepiſcopus. 605
Arderici *Cottæ Pontificatus, & res geſtæ.* 606
Aldemarus. 607
Valpertus Medices. ibid.
Bonicius Scroſatus. 608
Mediolanenſes Landulphum *Archiepiſcopum recuſant.* 609
Landulphus *reſiſtit populo Mediolanenſi.* 610
Landulphus *Monaſterium D. Celſi extruit.* 611
Arnulphus Arciagus. 612
Arnulphus *ab Henrico petit auxilia.* 613
Arnulphus *Arduinum Eporediæ Dynaſtam frangit.* 614
Epiſcopus *Haſtenſis in Mediolanenſem* Archiepiſcopũ *contumax.* 615
Eribertus *Intimiani natus Arnulpho ſuccedit.* 616
Eribertus *Conradum Mediolani coronauit.* 617
Eribertus Euſebium *Ticinenſem coerçet.* 618
Eribertus *in Cremonenſes vertit arma.* 619

Eribertus Mediolanenſis inuiſus. 620
Mota vnde dicta. 621
Cæſar in Eribertum vertit arma. 622
Conradus Mediolano relicto Ticinum ſe proripit. 623
Heliprandi facinus ingens. 624
Ioannes Camillus. 545
Ioannes Bonus. ibid.
Decium Oppidum. 546
Mediolanenſis Eccleſia recreatur. 547
Antoninus Fontana, Mauricellus Ampelius. 548
Concilium Mediolanenſe ſub Manſueto. 550
Patres in Concilio Mediolanenſi. 551
Manſueti litteræ ad Conſtantinum. 552
Damianus Epiſcopus Ticini nomine Manſueti Mediolanenſis litteras ſcribit. 553
Ioannes Epiſcopus Bergomenſis à Cuniperto Rege ludibrio læſus. 554
Ticinenſis Eccleſiæ iura. 559
Ioannes Monachus & improbum eius factum. 560
Benedictus à Pontif. Romam euocatur. 561
Theodorus alter præeſt Eccleſiæ Mediolanenſis. 562
Liutprandi Regis pietas. 563
Auguſtini corpus translatum. 564
Miraculum in translatione corporis Auguſtini. 565
Dandolinus in agro Ticinenſi. 566
Humiliatorum ordinem à Dandolino inſtitum falſo quidam credidere. 567
Aſifredus & Stabilis. 568
Latus Archiepiſcopus. 569
Petrus Oldradus Hadriano Pontifici max. ab Epiſtolis. 570

Petri Oldradi legatio. 571
Regni Longobardorum in Eccleſiam Mediolanenſem iniuriæ vel beneficia. 572
Barra mens in Briantæis. 573
Cæremoniæ & ritus coronando Regi. 574
Thomas Archiepiſcopus Carolum Magnum coronauit. 575
Archiepiſcopi Craſſi aduerſus Cæſarem contentio. 576
Ambroſiani ritus miraculo comprobati. 577
Eugenius Epiſcopus Mediolani mortuus. 578
Ambroſiani precum officij primordia. 579
Arona, Varena, Triuilium, Verdellum. 580
Edictum Caroli pro Eccleſiu Mediolanenſi. 581
Comitum & Vicecomitum iura. 582
Monaſterij Ambroſiani incrementa. 583
Aſpertus Craſſus, Anſelmus Bilius Bonus Caſtilionæus
Angibertus Puſterla. 585
Angilbertus Puſterla defecit à Romani Pontificis authoritate. 586
Fulcus & Pedo, & Secreta ancilla. 587
Cauſæ defectionis Eccleſiæ Med. examinatæ 588
Angilberti litteræ ad Regem Ludouicum. 589
Corruptelæ in Eccleſia. 590
Ludouicus Eccleſiæ ſtatum componit. 591
Ambroſius defendit vrbem e cælo 625
Humiliatorum origo. 626
Eribertus Henricum corona. 627
Seditio & ciuile bellum Mediolan. 628
Eribertus Modoetiam ſecedit. 629
Lanzonus & Albericus. 630
Vido Valnaſorius. 631
Medio-

Mediolani mos in eligendo Pontifice. 633
Templa Mediolani condita. 634
Vidonis indulgentia perniciosa. 635
Arialdus & Landulphus. 636
Landulphus Cotta. 637
Arialdus & Landulphus accuſantur. 638
Vicecomitum origo. 641
Anſelmus Badagius Mediolanenſis Pont. max. creatur. 642
Erembaldus Cotta. 643
Cadalous Mediolanum venit. 644
Cadalous Mediolani irritus. 645
Matilde femina virilis animi. 646
Gotifredus Caſtillionæus. 647
Henricus ſeſe rebus Eccleſiaſticis immiſcet. 648
Variſium Oppidum. 649
Incendium Mediolani excitatum. 650
Vido in D.Celſi Monaſterium abſtruſus. 651
Attonis cauſa. 652
Calamitas extrema Eccl. Mediolanenſes. 653
Hildebrandus Cardinalis fauet Attoni. 654
Gothifredus reſtitutus. 655
Atto Romam profectus. 656
Liutprandus Aedis compitalitiæ præfectus. 657
Legatus Pont. max. Mediolani reprimere ſeditionem conatur. 658
Archiepiſcopus Med. abſolutus à legato Romano. 659
Arnulphus Epiſcopi fratris F. 660
Populus Med. à Petro Damiano rebellis appellatus. 661
Cœnobiarcha D.Celſi. 662
Erembaldus Attonem defendit. 663

Erem-

Erembaldi mores & inſtituta. 664
Thealdus Caſtillionæus. 665
Archiepiſcopi plures ſimul Mediolani. 666
Gibertus Rauennas cum Thealdo Mediolanenſi. 667
Henricus ab Archiep. Med. in Pont. max. inſtinctus. 669
Gregorius in Henricum. 670
Thealdus præcipuus author exturbandi Gregorij. 673
Scelus Med. Archiepiſcopi. 674
Cannuſſium oppidum. 675
Thebaldi verba in Henricum & Gregorium. 676
Thealdus moritur. 677
Arnulphum Epiſcopum facit Henricus. 678
Gothofredus & Robertus. 679
Hieroſolymitanæ expeditionis initia. 680
Iniuriæ in Chriſtianos. 681
Arnulphum Pont. max. euocat ex Monaſterio. 683
Mediolani compoſitæ res Pontificis authoritate. 684
Arnulphus adiuuat cõſilia Hieroſolymitanæ expeditionis. 686
Anſelmus e Valuaſorum ſtirpe. 687
Mediolanen. progreſſus in expeditione Hieroſolymitana. 688

FINIS.

IOSEPHI RIPAMONTII
EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.
LIBER PRIMVS.

CATHOLICA res, & hoc religionis imperium, quod Eccleſiæ nomine complectitur omnia, non parum mihi videtur habere varietatis & caſuũ, licet politici homines alterum dominatum, & fœcunda periculorum regna magis admirentur. Non conſilia principum, non arcana dominationis, non rerum hominumque viciſſitudo, non magna exempla, magnæ virtutes hinc abſunt. Peruerſa quoque ciuilium ingeniorum oblectamina, bella cædesque, & quicquid incommodi ſibi reperit vita, ſacrati homines experimur, haud minus profectò quàm in profana Rep. malorum artifice. Sæpe ſunt in-

uenti, quos humani animi vitia proſequerentur vſque ad myſteria & aras, ſæpe fulſit inter ſaga toga, & aliqui, cùm ſacros honores capeſſerent, ex communi mortalitatis contagione non exceſſere. per hoſce nimirum eſt effectum, ne turbas atque ſeditiones, & reliqua monſtra profanis rebus inuideremus. Ita pabulum eſt in Eccleſiaſtica hiſtoria, ſiue multiplices honeſti vías conſectari lubet, ſiue ab triſtis animi vitio delectaris ſanguine, tragicosque velut in ſcena ſpectare caſus amas. Iam illa, propriam hic ſedem atque domicilium habent, quę alibi reperire non poſſis, ingentes animæ & radiata capita Martyrum aut virginum, aliorumve, qui forti certamine domuere corpus & mortalitatem. Campus eſt hic vniuerſus Eccleſiaſtici iuris, nec vlla regia regnumve tantam hiſtoriæ materiem ſuppeditauerit. Sed neſcio quomodo tamen accidit, vt decora ſemper ingenia magis alteram in partem inclinarent, ſacra & Eccleſiaſtica perinde non ſectarentur. Et, cùm ſingulis vrbibus, quæ modò noſcuntur aliquo nomine & fama, ſinguli pænè ſcriptores obtigerint; Eccleſiaſtica res ferme ſiletur vt minor. pudenda certè culpa, hominum ne dicam? qui vnde ſpei plus oſtenditur, eò malunt adlaborare; an tẽporum ipſorũ? queis diuerſa ſtudia, & diuerſi homines impenſius hic fouentur. Haud ſanè ego ſum ille, quem vlla pars Reip. ſcriptorem optauerit, quive ſæculi corruptelis ire obuiam velim. Ne otium quidẽ mihi erat moleſtum, vt quærere neceſſe haberem leuamina. Sed quia videbam, res Eccleſiæ Mediolanenſis carere luce, quam meruere, ideò ad ſcribendum animum appuli. Accedebat huius Ambroſiani Collegij authoritas & conſue-

tu-

tudo, in quo, cùm pro ſe quiſque ſcribat, vnus ego ceſſare non poteram, aſſumptus videlicet in ſpem eandem, & ab ipſomet Authore Collegij (quod gloriari liceat) grauiſſimis monitis ad huius hiſtorici negocij dignitatem & innocentiam informatus. Cæterùm, non præfabor vſitata, de magnitudine operis & fide mea, cùm neque mendacij ſuſpicio attingat perſequentem vetera, vbi nullum pretium adulationi, & hic ipſe Mediolanenſis Eccleſiæ titulus præfationis implere vicem poſſit.

VRBEM MEDIOLANVM condidere Galli, qui Bellouesſo duce ſuperatis Alpibus Inſubriam occuparant, nec ferme vllius vetuſtæ rei clariorem memoriam Italici annales tradunt. Vrbs ea facilè creuit in magnas opes, & breui tempore, multarum gentium æmula arma conciuit. Non Galli conditores, non vindex Romanus, non Gothicæ vel Germanicæ gentes ibi diuturnum imperium habuere. Et poſtquam externo ſoluta dominatu domi principes & gubernatores inuenit, per varias Reip. formas, perque regnatrices domos eſt peruagata, magna rerum viciſſitudine, donec Auſtriacæ potentiæ pars fieret. Sed populi Mediolanenſis initia & ætates, caſusq; proſperos, aut aduerſos, clari ſcriptores memorauere. Nos Eccleſiæ tempora pontificesque ſeparatim exſequimur. Pontificatum & religionem Mediolani Barnabas Apoſtolus inſtituit, neque ambigua in eo eſt litterarum, monumentorumve fama. Barnabam in Cypro Pamphylij maris inſula patre nobili & opulento natum ac-

cepimus. Sed genus atque ſtirpem vltimam omnis memoria refert ad Leuiticam Tribum, quæ clariſſima nominis Hebraici, & magnorum virorum fœcunda olim fuit. Ex ea gente Barnabæ parentes oriundi, cùm Hieroſolymis auita ciuitate per bellicos tumultus excidiſſent, quo tempore Pompeij magni arma graſſabantur, Cyprum exulatum iere. Ibi tam ſecundo poſt calamitatem euentu ſunt vſi, vt facilè principum dignationem adſequerentur. Pars fortunæ fuit ſalua matre natus infans, quem felici nomine Ioſephum appellauere, tanquam incrementa magnæ futuræ gloriæ diuinitus præſagirent. Eius quippe vocis interpretatione, cumulus omnium rerum, quas vita expetit, continetur. Manſit hoc poſtea puero nomen, donec relatus in ſeptuaginta duos, Barnabas appellaretur. Ita natus, ita nuncupatus infans, prima ſtatim indole, primiſque ſignificationibus & argumentis, vnde pueriles animi, ſpes domus, & latentia ingenia coniectantur, nominis augurio par erat. Vulgò ſic opinabantur, aiebantque omneis, illo in puero, Moſen diuinum, & alia Leuiticæ Tribus decora reddita eſſe mortalitati; hunc fore, qui damna exſilij, qui patriæ clades ſua olim virtute ſarciret. Tanta erat amabilitas & gratia, tanta erectæ ſemper in Deum mentis altitudo, ſiue faceret aliquid puerulus, ſiue loqueretur, Cum ea ſpe, & approbatione populari, poſt primam inſtitutionem ac teneræ ætatis rudimenta, mittitur Hieroſolymam à ſuis, ibique honeſtè ac liberaliter habitus, Gamalieli operam dedit, qui tunc iuuenum æmulantium ſtudia, cœtus habebat. Prædia, quæ peregrinanti illic filio, parentes attribuiſſent, fama memor

mor in multum tempus oſtendit; condiſcipuli Stephanus, & Paulus memorantur. Vſus eſt Marci Ioannis domo, qui Mariæ filius, & ipſi Barnabæ conſobrinus, neque ſtudijs ab eo, neque pietate diſcrepabat. Cùm iuuenis in hunc modum, authore, ſicuti dictum eſt Gamaliele, animum excoleret ijs litteris, quibus ingenia tunc ad magnæ fortunæ cultum excitabantur; Chriſtus ipſe concionabundus melioris diſciplinæ magiſter appulit Hieroſolymam, & ciuitas vniuerſa ſtatim in eum eſt obuerſa, miraculo, ac nouitate rerum, quæ ſupra naturæ ordinem fiebant, quæve de futura ſempiterna vita dicebantur. Multi ſe ſe quotidie ad illum aggregabant, & mox in Barnabæ quoque pectus deſcendit admiratio latentis Dei, qua ciente ſenſus intimos, nouus diſcipulus omnium illicò rerum humanarum curam & cogitationem abiecit. Itaque ſectari Chriſtum aſſidue, excipere verba, greſſum obſeruare, deijcere nuſquam oculos ab illo pleno maieſtatis ore, donec victo pudore, qui tenuerat aliquandiu cunctantem, petijt, & obtinuit, vt inter cæteros gregales admitteretur. Vbi verò eſt admiſſus, exiliẽs gaudio cõfeſtim hoſpites ſuos Mariã & Ioãnẽ nuntius repertæ ſalutis adit; vtrũq; vocat in ſpẽ eandẽ, & vti paria capeſſant, hortatur. Sic ij quoq; ad Chriſtum adiuncti meruere ſummum decus, vt ipſorum in ædes ipſe Chriſtus immigraret, atque cõſecraretur id domicilium ſalutis humanæ myſterijs & auguſtiſſimo liberatoris ipſius hoſpitio. Hæc ſcilicet fuit illa domus, in qua Chriſtus vnà cum ſuis vltimùm cœnauit, quæ Deiparam Virginem, trepidosque metu Iudæorum Apoſtolos occuluit, donec cæleſti ſpiritu con-

confirmati, nihil iam humanitus timerent. In hunc modum adſcriptus Collegio Diſcipulorum Barnabas eminebat ſtatim è corpore, & ab omni mortalium rerum contagione penitus auocato animo, totus erat diuinarũ. Fortè congruerat, vt ei parens vterque decederent hoc tempore, magnosq́ue pecuniæ fructus, & ampla vectigalia, & feraces agros obtineret. Id omne patrimonium, excepto ſuburbano, diuendidit, indeq́ue redactum pretium pauperibus eſt elargitus obtemperans alacritate mira, tremendæ voci, qua non aliter conſtare poſſe ſalutem inaudiſſet. Mox & ſuburbanum ipſum alienauit, indigna Chriſti nece perculſus animum, & magiſtro erepto reſpuens alimenta vitæ. Aggreditur deinde longe maximum & pulcherrimum opus magni Pauli conuerſionem, quæ tractura ſecum eſſet vniuerſam pænè gentium colluuiem, & conciliatura Chriſto populorum agmina. Rem eam paullò altius exſequemur dantes hoc parenti & auctori Mediolanenſis Eccleſiæ, ne quicquam omittamus eorum, quæ vitam & memoriam ipſius attingant. Sic & magnitudo nominis illius poſtulabat, & ordo rerũ, & ſeries ipſa peregrinationis, qua poſt Apoſtolicum in ea terra munus, ad nos venit. Paulus veluti dux erat Hebræorum furoris, & amentiæ, tanto violentior atque capitalior ille quidem, quantò magis fama ſapientiæ pollebat inter ſuos, & quò plus auctoritatis ac nominis inter eius æui philoſophos obtinebat, Vulgò Saulum vocabant, præcipuum terrorem chriſtiani cœtus, qui cum diſputandi cauſa non temerè congredi quiſpiam auderet. Adeò potens erat, vera in contrarium vertere, ſuisq; rationibus & argumẽ

tis contra differentes illigare. Nouerat prompta, occulta, & ea, quæ forent confutandæ legi, his ille iam exoletam legem tuebatur. Neq; verò cauillis tantùm, & captioſæ diſciplinæ telis armatus agebat, ſed in manu erat gladius, & ſanguinaria poteſtas, & vbi ratione vinceretur, necis arbitrio ſuperabat. Hunc Barnabas aggreſſus, caſtigare monitis, argumentis conuincere cùm tentaſſet, retulit primò contumelioſa reſponſa, tãquam nudus ipſe, inops, & omnium honeſtarum rerum egens, aberraret à vero, &, qui tunc vulgaris erat in Chriſti nomen & dogmata cauillus, ignobilem fabrum immiſcere diuinitati, eiq́ue cæleſtem originem adſignare conaretur. Sic vnus, alter, plurimiq; cum Paulo, ſuper ea re, Barnabæ congreſſus irriti atq; inanes fuerunt. Et dicacitate premebatur, & violentia, effodiebantq́; Apoſtolico pectus homini, ſimul condiſcipuli pereuntis tenerrima miſeratio, ſimul imminens ab eius furore periculũ vniuerſo bonorũ cœtui. Haud multò poſt, pro Barnaba Numen diſputauit, fractumq́; penitus aduerſarium abiecit ad ipſius pedes. geſta res eſt in hunc modum. Tendebat fortè Damaſcũ Paullus, eoq́; trucem in Chriſtianos omneis animum afferebat, cùm ei terrificus repente de cœlo ſplendor affulſit. Haud dubiè diuina uis erat. Itaque conſternatur exanimis equo; ſimul maior humana vox auribus intonuit. Hæc dicta, Saule, Saule, quid me perſequeris? Iacebat humi Paulus, non ſui compos, non iam vitæ certus. Audet tamen interrogare quid ſibi vellet Numen, & quid imperaret. Ita clemens reſponſum, & cæleſtia mandata pignora ſalutis accepit. Poſt aliquot inde dies ab Damaſco Hiero-

ſo-

ſolymam profectus, ipſi Barnabæ ſeriem viſionis exponit, deflet vetera, futura promittit, & illius opem in vota ſuæ conuerſionis implorat. Contremuerant ſtatim adſpectu Sauli quicquid hominum Chriſtianorum erat Hieroſolymæ, & quacunque notus hoſtis incederet, inde fideles, velut à præſenti exitio diladebantur. Carnificum & laqueũ, &, quæ tunc erant in vſu, tormentorũ ingenia omnia & commenta, veluti ſi circumferret Paulus, ita procedente illo, fuga & conſternatio paſſim fiebat. Barnabas enimverò, circumire, monere vanum eſſe terrorem, oſtendere ac docere, quemadmodum, ad Chriſtianæ fidei tutelam, eſſet illa traducta vis ingenij, quæ antea perniciem & excidium intentaret. Is timendi finis fuit. Raró inde ſemotus ab ipſo Barnaba nouus præco, ſtatim erat inter ſubſidia & firmamenta Chriſtianæ rei, vnanimesq́; viros attonita gentilitas agnoſcebat, neq; per alios magis ipſi principes Eccleſiæ, ſi quid publicę rei agendum, eſſet, agebant Antiochiæ cùm morarentur, tanta repentè vaticino ſpiritu denunciata eſt inopia rerũ earũ, quæ ſunt alendo corpori, vt non ſecus atq; ſi malorum extremũ inſtaret; ita prouidentiſſimus quiſq; inhorreſceret metu, & orbis vniuerſi vaſtitatem ac ſolitudinem animo perculſo miſerarentur. Sed Chriſtianorũ præcipuam fore cladem apparebat. Quò magis in publicũ inuiſi, & ab ciuili velut ope dirempti, eò magis carituri vitæ ſubſidijs, & commune malũ præcipuo damno ſenſuri eſſe videbantur. Multi iam ex Antiochena, tũ nobilitate, tum plebe in Chriſti verba erant adacti; nec facilè alibi pietas flagrantior, magisve incitati animi demerendam ad ſalutem inuenirentur. Cum hoc

ipſo

ipſo ſanctorum cœtu agunt Eccleſiæ capita, vti miſeriæ fratrum velint obuiam ire, conferant in publicum ex priuato quantum quiſque poſſint, liberatores haud dubiæ deſertæ plebis futuri. Valuere apud Antiochenos ſiue magiſtrorũ monita & preces, ſiue pietas ipſorum, & diræ famis horror, & rarus ille ſtimulus alieni periculi, ſiue ſimul omnia; tantumque pecuniæ redactum eſt, vt diſperſis tota Iudæa Chriſtianis, eo ſubſidio, annonæ ſtatim pararetur. Collecta ea dicta, manetque id hodie nomen & ea conſuetudo, quotieſcunque magnæ neceſſitati ſimile ſubſidium paratur. Auri & argenti pondus, Barnabas & Paulus deuehendum ſuſcepere Hieroſolymam, ipſique ſunt miſſi, ut eam pecuniæ ſummam æquabiliter & cum ratione diſpenſarent. Hoc defuncti munere gratiſſimo in Chriſto, glorioſo apud homines, Antiochiam ab Hieroſolymis reuertuntur, ibique rurſus alliciendis & vocandis ad ſalutem hominibus inſiſtebant, cum Eccleſiæ principes [illegible] Barnabæ & Paulo decretum Sancti Spiritus accepere. Id autem fuit huiuſmodi. Barnabas & Paulus, in opus, cui ſunt deſtinati, ſegregantor: ſegregati mandata, quæ ipſis edita fuerint, obeunto. Commoti eo decreto, atque ſicuti conſentaneum erat erectis omnium animis, indicitur Chriſtiano nomini commune ieiunium, cum ea precatione, vt commoueret Numen ſuum Deus ipſe ad indicandam clarius adhuc aperiendamque voluntatem ſuam, ne quid feliciter [illegible] tantaque re facerent [illegible], atque ipſi placitum fuiſſet. Poſtquam ſatis, & precibus, & perſeuerantia [illegible] rigore, diuina lux eſt quæſita, [illegible] [illegible], Barnabam & Paulum [illegible]

 [illegible]

nibus Apoſtolos creant. Ea legitima & iuſta, ſupremaque poteſtas erat Euangelij prædicandi, quam antea veluti delegatam extraordinariamq; poteſtatem obtinuiſſent. Ita cæteris Apoſtolis adſcripti diuino iuſſu Barnabas & Paulus, nouis prouincijs [illegible] facem Euangelij, quæ prouinciæ, contumaces ad præcepta ſalutis accipienda, veteres præcones, nouos Apoſtolos exercuere miſeris modis, ipſeq; Paulus aliquando, fœda viſu, acerba relatu, Liſtris, Iconij, Paphi ſeſe paſſum refert. Iconij cùm vterque cõcionarentur euentu vario, [illegible] plauſus, & contumelias infeſtas, diuerſis animorum motibus agitata ciuitas alternaret; ingens operæ pretium fecere traducta in partes Tecla virgine nobili, quam poſtea nomen & exemplũ Mediolani Barnabas habuit inter inſtrumẽta religionis, meritoq; primæuũ hoc Eccleſiæ Catholicæ decus [illegible] vrbs noſtra ſibi, vel quia prodit ex præceptis ac diſciplina Barnabæ ſimul & Pauli, vel quia præcipuã diuini corporis partẽ in hunc diẽ adſeruamus. Tecla principe omniũ [illegible] robore teſtimonium Euangelio, quæq; Stephanus [illegible] inter viros [illegible] in ea virgine ſexu alter [illegible]. Haud [illegible] conuerſionem & martyrium, quæ noſtra dici poteſt veluti [illegible] [illegible]

vt principum virorum gratulatione deduceretur, cùm auditis Barnaba & Paulo, conceptaq; meliore flamma, diuerſas agitare nuptias occœpit. Ita muliebri mundo nuptialibusq; donis abdicatis, ſeſe Paulo luſtralibus aquis expiandam offert. Fit ob eam rem vrbe tota motus ingens animorum. Vulgo veneficos atq; corruptores iuuentutis Barnabam & Paulum inſectantur, hos eſſe, qui clariſſimam virginem in ſplendidiſſimo matrimonio collocatam infatuarint, quiq; ſi hęc agere liceat, perturbaturi omnia, ſtatumq; ciuitatis euerſuri ſoli eſſe concionibus videantur. profectò ſi ſint in vrbe leges ac magiſtratus, obuiam eundum eſſe temeritati & furori, ſeditioſosq; concionatores, vinculis ſaltem eſſe coercendos. Hæc aliaq; paſſim ab turbulentiſſimo quoq; Iconiorum in Apoſtolum vtrunq; iactabantur. Sed præcipua erat in Paulum ira, quia is ſuis adoleſcentulam abluiſſet. Hunc enimuero in tetrum obſcuriſſimumque carcerem abſtrudunt. Non tamen deterrita eſt Tecla, quominus & mulierem magiſtrum [illegible] & profanas eodem conſtantiæ tenore nuptias auerſaretur. Furtimq; à cuſtodibus [illegible] admiſſaq; clam introducta diſſerentem quotidie Paulum audiebat. Ea [illegible] iuuenem ipſum, cui deſponſa fuerat, [illegible], [illegible] & [illegible], ſimul [illegible] animum, agit cum magiſtratibus, vt nullam atq; [illegible] plectere puellam vellint. [illegible] quæ [illegible] pertinere ac maieſtatem ipſorum deinceps omnibus fore ludibrio, ſi [illegible] adoleſcentula, quæ deorum [illegible], quæ vota parentum, quæ publicas [illegible] ſuper [illegible] cuſtodias [illegible]

ac doctrinę nimium auidas aures afferat ad eum ipſum, à quo fuerit deprauata. Nam ne ignorarent, emercari quotidie ipſam venales ſatellitum animos, & quem hominem, ſacroſancta magiſtratuū authoritas, vinculis & carcere dignum exiſtimarit, hunc adhuc ipſi Teclæ magiſtrum, & religionis authorem haberi. His alijsque porrò dictis inſtincti magiſtratus, Teclam obijciendam eſſe feris beſtijs cenſent, vt quoniam illius inſanabile ſit ingenium, at ipſa doceat exemplo ſuo, ſanctam eſſe fidem, & ſancta Deorum numina, quæ violare ſit auſa. Valentiſſimæ beſtiæ indomitæ feritatis, oblectamenta & ſpectacula ciuium, ſeptis claudebantur. His obijcitur virgo, vniuerſa pænè ad ſpectaculum effuſa ciuitate, quæ feralem, ſicuti vulgò dicebant, conſtantiam, obſtinatamque fidem, cum dolore mirabatur, & iam ſpectaculum atrox ex adoleſcentulæ laceratione præceperant oculis animisq;. Sed contra cecidit, atque omnes opinabantur. Dilapſæ beſtiæ, qua cuique proximum erat, quærebant latibula, circumſpectabant fugam, hærebant attonitæ. Leo etiam aduolutus adoleſcentulæ genibus, lambendo [illegible], & blandiendo quam leniſſime, agnoſcere ſe ac venerari [illegible] illud virginale decus [illegible] teſtabatur. Tecla inde ſubducitur, & accenſis carnificum rabie, [illegible] flammis, quæ nihilo magis læſere corpus inuiolabile, quam violatum a beſtijs foret. [illegible] inuenian- tur, [illegible] virgo dicitur euaſiſſe [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]. T[illegible]

ma

ma literiſq; traditum eſt , interea tormenta , teſtium hominis figura Chriſtũ adſtitiſſe virgini, eoq; iſto confirmatam ipſam, per omnibus impreſsis potuiſſe reſiſtere. Certè ſuperior fuit. & Seleuciæ poſtmodum obijt mihi ſine [illegible] fama conſtans tradit. [illegible] ſtimo , multorumq; celebrata ſermonibus & literis , velut nobilitaſſe & ornaſſe ſua gloria ſexum eſt viſa. Struxere quin etiam ipſius nomini templa Cæſares, reges; eamq; tutelarem ac patronam ſuam accepta poſtmodũ religione ac Euangelio , auguſtiſsima in ſede ſacrauere maiores noſtri. Sed de his mox , & eos celeberrimæ virginis honores in loco reddemus. Nunc ipſi Barnabas & Paulus repetendi ſunt, vt eorum abſoluta peregrinatione , mox ad ipſa Mediolanenſis Eccleſiæ primordia gradus fiat. Poſt eum , nuptiale pactum , vt demonſtratum eſt, in Chriſti gratiam adſpernata Tecla; conſtantiæ ſuæ miraculo, ciuitatem obſtupeſcente vniuerſam , inuidiaq; totius ſæculi penes ipſos autores erat; haud vltra Barnabæ & Paulo ſubſiſtere Iconij licitum fuit. Pulſi inde venere in Lyſtros, quæ in gente multos cæleſti iam ſacramento deuinctos habebant. Ibi cùm hominem natali vitio mancum pedibus firmo ac expedito conſtituiſſent gradu, eapſes in ora ſtatim & famã abiiſſet , tanta hominum rumoreq; cepit admiratio , vt à quibus id patratum eſſet, eos numinum honore eſſe aſſumendum cenſerent. Et hinc mox victimas expediuere, quas immolarent numinibus eiuſmodi. Quippe Græci applaudentes vanitate Iouem & Mercuriũ appellabant. Tunc enim verò Barnabas & Paulus ad contumeliam indigniſsimam , fraudum debitum vni Deo , ipſi

quo-

quodammodo deflorarent, non ſecus atq; ſi forent vio-
lati ac temerati; ita lamentis, & flebili quiritatione re-
primere plauſus & acclamationes illas importunas inſi-
ſtunt. Diripuere ſibi veſtes ab corpore, documentum
acerbiſſimi doloris, cumq; tandem ea conſternatione
ſilentium feciſſent, homines eſſe, & hominum officia
fungi, ſatisq; habere, ſi numinis ipſius vitarent iras, &
offenſionem, perſuaſere. Ita tumultus ille eſt ſedatus.
Mox, vti popularia ſtudia facili momento concitantur,
quieſcunt, immutantur, & immodicum plerumq; fa-
uorem infenſiſſima odia ſubſequuntur, ignorato; vul-
gi modum, ſiue hac, ſiue illa perturbatione [illegible]
fuerit agitari, quos in numinum colere voluerant loco,
hos lapidibus impetentes expulere, receptiq; pulſos An-
tiochia, cùm in eam vrbem [illegible] per concionem [illegible]
re peruenissent. Illuc eodem fere tempore venerant ex
Hebræorum gente nonnulli, qui nomine quidem &
inſtituto vitæ ſeſe Chriſtianos profitebantur, cæterum
dogma Iudaicum imbiberant animis, quo dogmate cæ-
terorum quoq; inficere ac deprauare mentes conabantur
nulla ſceleris dulcedine, ſed tantum vt ſocios erroris
haberent, & quia ſalutare eſſe [illegible] credebant.
Id autem erat huiuſmodi: qui relicta gentium prauita-
te ac idolorum cultu, Baptiſmum ſuſceperant, [illegible]
re maiorum [illegible]
[illegible] Numini [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ma-
gnaq; [illegible]

nono

nouæ omnia, motus animorum noua fecit doctrina. ſtemere alij, quòd iam exoleto damnatoque legis Hebraicæ ritus importuni [illegible] reuocarent: quidam applaudere non ſecus atque diuinorum oraculorũ authoribus, atque reuiuiſcenti per ipſos legi. Sic diuiſa, in hanc, illamve partem ciuitas, magis [illegible] tiore verſabatur, & paulatim ituræ in perniciem factiones inualeſcebant. Cùm is Antiochiæ ſtatus rerum eſſet, neque diſſidiis finis inueniretur, eò deuentum eſt, vt Paulus & Barnabas legati ſuper ea re Hieroſolymam ad Apoſtolos proficiſcerentur. Quod inde reſponſum retuliſſent, eo controuerſiæ finis haberetur: neque [illegible] quam aliud in eo negotio tribuere fas eſſet. Profecti illi legationem expoſuere, ac forte quadã diuinitus opportunè congruit, vt Hieroſolymam eo ipſo temporis articulo frequentes Apoſtoli [illegible] terris conuenirent. At ipſi quidem re comperta, nihil dubitauere, quin legis Hebraicæ reliquias abominarentur, [illegible] docentibus Euangelij decretis cenſerent, non item ex ea ſecta recens conuerſi quidam aiebant. Iactabant Moſen, & legem, & auctorem Deum, quæve alia forent in docendo in conſuetudinem, atque in more [illegible]. Hos ſicuti confutauere Barnabas & Paulus, nec [illegible] principi [illegible] ſententiam [illegible]. Quippe [illegible] eſſe [illegible], [illegible] & [illegible] formidandum. Ita ſublata circumciſio, [illegible] iam [illegible] Chri-[illegible] Eccleſiæque [illegible] & [illegible]. Cum eo reſpon-ſo [illegible] Barnabas, & Paulus Antiochiam, [illegible]

[illegible]

ſpenſos ancipiti religione Chriſtianorum animos [illegible] tranquillam ſtabilemq; pacem exemere. Mox inter ſe communicato conſilio, diſperſos fidelium cœtus, & inſtituta paſſim Eccleſiæ primordia coniunctim parabant obire, cùm parua diſſidiu res diremit eam ſocietatem, ita tamen, vt in ipſa diſſenſione concordes vnanimesq; digrederentur. Ioannes cognomento Marcus, de quo antea eſt memoratum, forte vnà cum ipſis erat Antiochiæ, Barnabæ conſanguineus, nec Euangelico inutilis muneri. Hunc ſecum in expeditionem educere Barnabas concupiuit, quò melius atque facilius eo comite & adiutore Chriſtiana res adminiſtraretur. Paulus contra, negare dignũ Apoſtolico conſortio, qui nuper in Pamphilia deſeruiſſet locum & munus, & ab ipſorum comitatu penè ſimilis fugienti digreſſus eſſet. Perſtitit tamen Barnabas, vti deſtinarat, aſſumere Ioannem, atque ita, diuerſi, Cyprum ille, Paullus in alia loca tetendere. Duplex inde fama eſt. Alij rectà Mediolanum veniſſe Barnabam, plures in Liguria diu commoratum tradunt. Ego neutrum eorum pro certo affirmauerim. Sed quia video fuiſſe quoſdam, qui crederent, Barnabam ſe [illegible] Romam [illegible] priuato conſilio, dominamq; terrarum vrbem ad Chriſtum [illegible], cùm nēdum in eam [illegible] Apoſtolice [illegible] eſſet: ideò operæ pretium eſt, [illegible] hiſtoria [illegible]. Non enim ſunt Apoſtoli [illegible] legitimas miſſiones vſurpare [illegible] querel[illegible] [illegible]. Et [illegible] per ea tempora omnes [illegible] Euangelium, [illegible],

ſine-

funeſtiſſimis nouæ inde religiones arcebantur; vt Barnabas, etiam ſi maxime cuperet, minime tamen poſſet ad Romanam illam expeditionem adſpirare. Cæterùm, Barnabas venit Mediolanum, cùm Antiochiæ, res diuinas Petrus; Romæ, Claudius Cæſar humanas diſparibus animis adminiſtrarent. Id accidit anno quinquageſimo primo poſt Chriſtum natum, quem tamen alij numerum variant, pro ſua quiſq; ſupputatione & ſenſu detrahentes aut addentes, cùm vtique tutius fuerit in re tam vetuſta ſequi publicam fidem, quàm priuatam interponere ac miſcere. Comites peregrinationis, & ijdem alumni diſciplinæ, Anatholon Græcus, & Caius Romani generis fuerunt. Authorem habeo, cùm ad Portam vrbis appropinquaſſent homines Apoſtolici, ſubitò gradum eos retuliſſe, quia ſcilicet admonerentur, intrantibus adorandũ eſſe turpe ſimulacrũ, quod gẽtico more valuis imminebat. Certè monſtratur in hũc diem viſiturq́; Ticinẽſi porta ſiue regione locus, quem, ſacrilegam indignitatem aſpernati diuini Paſtores inſederint, donec arcana Numinis prouidentia honeſtos in vrbem aditus aperiret. Eum locum donaſſe Barnabæ Paulinum memorant, quem ille Chriſtianis iam antea ſacris initiaſſet. Ibi largas aquarum venas emicuiſſe diuinitus, queis multi mortales abluti. Vaſtæ tunc extra vrbem ſolitudines erant, nec dum venerat ea frequentia, quæ nullam hoc tempore ſqualere glebam patitur. Poſtea continuante domos multitudine, ſeſe vrbs in deſerta & inculta porrexit, ſed [illegible] mq; ſalutis noſtræ primordijs inclitam recepit mœnibus, & Euſtorgiani templi ſocia maieſtate nobilitauit. Hanc ...

nabæ ſedem retuli, ſecutus in eo vetuſtiſſimos annales, & eam, quæ de mirifico illic fonte percrebuit, famam, inſcriptiones quoque & monumenta, quæ poſt referemus, & ſuper omnia, coniecturam veteris inſtituti, quo noui ſemper Pontifices inde procedunt ad capeſſenda ſacri honoris primordia; nimirum hac cæremonia petentes ab Apoſtolo, vti ſe veſtigia eadem ingreſſos memoria conſiliorum iuuet. Cæterùm non diſſimulauerim, in diuerſa vrbis parte, quà D. Dionyſio magnifica & ampla hodie ſtat ædes, media regione templi, conſertum pauimento lapidem adſeruari cum inſcriptione, quæ Barnabam ibi primùm defixiſſe ac ſtatuiſſe victricia mortis & Sathanæ ſigna crucem ipſam teſtatur. Porrò quandiu ſubſiſtens extra vrbem hæc deuota Chriſto virorum manus, maturum expeditioni tempus exſpectarit, difficile omnino eſt affirmare. Nam raræ admodum per ea tempora fuerunt litteræ, & qui poſtea ſcriptores extiterunt, pars, ciuilibus negotijs animum & ſtudium intendere, ſacra & diuina minus accuratè ſunt perſecuti; pars, intenti ſummæ rerum, notare ac diſtinguere ſingula, penſi parum habuerunt. Ac niſi pleraque veluti tradita per manus, & propagata ſermone veniſſent in ſæcula, maior etiam obſcuritas Eccleſiaſticos annales obtineret, grauiſſimarumq; rerum penitus eſſet amiſſa memoria. Sed quantum coniectura & æſtimatione licet aliqui, haud ſane ego diuturnam eam fuiſſe moram crediderim. Siquidem expiata cæleſti lauacro, nobilitatis parte primis diebus, reliquum haud dubiè commoueri vulgus oportuit, & oriente luce Chriſtianæ veritatis, Dæmonum tenebras euaneſcere, atque

ita

ita diuinos homines breui tempore in vrbem inuitatu bonorum accerſiri. Sequor etiam aliam coniecturam, vt exiſtimem, non diu Barnabam, apud illum fontem ſediſſe latitantem & inglorium. Nam cùm ibi rem diuinam magno ciuium concurſu iam aliquoties feciſſet, minime abhorret à vero, populum illum, qui noua ſacra frequentaret, ipſius quoque ſacri Antiſtitem, ſtudijs alacribus admiſiſſe. Res diuina alias alio ritu facta fuit. Tunc ita fieri ſolitam accepimus, prout in ritualibus ipſius Barnabæ libris deſcriptus ordo in hunc diem extat. Quod verò ſcripſere quidam, eam tunc perlitandi conſuetudinem fuiſſe, vt ſacerdos, poſtquam ad aram acceſſiſſet, precationem illam quotidianam, quam Chriſtus ipſe ſuis olim edidit, pronunciaret elatæ voce; dein arcana conſecrationis verba ſuper panem Angelorum effatus, ſalutarem hoſtiam populo venerabundus attolleret; rituum & cæremoniarum aliarum fuiſſe nihil in eam diem; id verò nimium quantam ad vanitatem & ſocordiam accedat. Ingreſſum Barnabam certamina conatusque ſacrificulorum excepere, & Iulianus quidam nefariæ ſuperſtitionis antiſtes ante alios pugnam ciebat. Vtrumque ſequebantur ſui, & diuiſa, fauore, vel odio ciuitas, in hunc aut illum, varijs modis agitabatur. Sed melior pars haud dubie ſuperior erat; oppugnabatur tamen, nec dum poterant Crucis trophæa tota paſſim vrbe collocari. Nam Chriſtiana religio, ſicuti primo credentium impetu lætis animis accipiebatur, ita, poſtquam accepta veterem vitæ formam euertebat, tunc diuiſi à parentibus liberi, vxores à viris vincula humanæ ſocie-

C 2 tatis

tatis abrumpebant, eaq; res veluti defixam ſtupore ciuitatem tenebat. Ac eo quidem tempore titubauere multi, quos Barnabas ad priſtina deliramenta relabentes, precibus atque miraculis reuocare neceſſe habuit. Neque ſanè id in tanta circumſtantium difficultatũ turba & mole videri mirum poterat. Regebamur ab Imperatore Romano per præfectum. Is, & domini vitijs oneratus, & ſuis, Dæmonis telum erat acerrimum, vt exemplo principis attoniti populares ægre ſtare loco, firmumq; gradum obtinere poſſent. Iuppiter & Hercules, cæteraq; nominum colluuio pro dijs habebantur; neque ceſſabat ficta diuinitas peccandi licentia & dulcedine. Ad hæc externa irruptio mores efferauerat, eoſdem, Romani, dum mollire volunt, per theatra & balneas effeminarant. Ita delicatam barbariem, vel certe barbaras delicias variè mouebat ex diſſoluta libertate recens diſciplina. Princeps, leges, aræ, mos patrius, oracula & ſortes, commoda & ornamenta vitæ, vita quoque ipſa, & alia, quorum caritati, natura, vel vſu mortales aſſueſcunt, abijcienda Chriſtianis erant. Ita, difficultates & anguſtiæ, quæ magnarum rerum authores interpellare ſolent, etiam Barnabam exercuere primò, dein, poſtquam ille ſuperior erat, & ipſum, & victoriam auxere. Atque cùm auitæ ſuperſtitionis amor principio varijs modis ad noua ſacra tumultuatus eſſet; demum agnita Numinis vi, conquieuere. Per hunc modum, anno quinquageſimo altero ſalutis humanæ, Petri octauo, mutatur Mediolani ſtatus & forma religionis, obnoxiasque ſuperſtitionum principatu terras facile Metropolis exemplo & auctoritate ſecu-

trahit. Locus monet explicare, qui populi, quæ gentes, profanas cæremonias & ſacrilegos ritus ex hac vrbe peterent, antequam lux Euangelica communes tenebras illuſtraret. Vrbis quoque formam, & cultum, & alia, quæ cognoſcere, in rem hanc noſtram Eccleſiaſticam fuerit, exſequemur. Romani, ſicuti dictum eſt, omnium humanarum diuinarumque rerum imperium agitabant. Poſt eos, prima authoritas vrbi noſtræ, in qua, delubra, & focos, cæteraque Gentilitatis inſanæ, flamen maximus obtinebat. Is flaminum cæterorum arbiter & moderator erat: Inſubriæ & Liguriæ, Veneto & Etruſco reſponſa diuini iuris dabat. Rhætiam vtranque ſuperiorem & inferiorem alij ſcriptores addunt, & ſunt, qui latius etiam imperitaſſe contendant. Vrbem verò ipſam ita excoluerant Romani, ſatis vt appareret, veluti alteram hanc imperij ſedem domiciliumque religionis, vel occulta Numinis prouidentia, vel ipſorum conſenſu deſtinatum eſſe. Namque omnia ferè loca, quæ Romana vetus opulentia virtutis incitamento, vel in ciuium oblectamenta condiderat, eorum hic imago, & ſimulacrum fuit. Gladiatoribus Arena, Compitale ſpatium, Thermæ, Circus, Theatrum, Arberetum, ſiue viridarium, Amphitheatrum quoque & Septum, & Communia prata, & Capitolium, aliaque Romanæ maieſtatis imitamenta ſtetere, queis poſtea ferme religio templorum inceſſit; noſque procedente deinceps in æuum hiſtoria, vt quodque tempus inciderit, mutatas eorum locorum facies oſtendemus. Fuit verò longe maximum opus illic fornicatæ ſubſtructionis pons, qui ab

medi

Nudi pontis initio (corrupta hodie, vt aſſolet voce Bot-tonutum appellāt) extra portam Romanam in duo millia paſſuum excurrebat. Inde turris erigebatur, multiplici tabulato ſupergreſſa communem modum, quippe quæ Ticinum & Abduam, & interiecta omnia late proſpectaret. Tanta rerum dominis cura decorandæ vrbi, quam eſſe Romanæ maieſtatis æmulam paterentur. Ipſi quin etiam aliquando gratiſſimam hanc ſibi ſedem atq; domicilium Cæſares elegere, manentque dicenda ſuis locis, olim palatia & arces, nunc templa & ſedes Diuum. Non tamen vrbis ipſius erat ea laxitas & amplitudo, quę iam ferè in miraculum euecta ſingulis regionibus æquare ſingulas aliorum vrbes videtur, & ex tanto ciuitatum ambitu vix æquari ſibi vnam, aut alteram ſinit. Regio ſiue Porta Vercellenſis aperiebat vrbem, quà ſtant hodie clauſtra ſacratarum virginum Monaſterij Maioris appellatione ac titulo. Ibi in vicino ſacra Ioui turris erat, in cuius veſtigijs Galeatius Vicecomes cognominem arcem extruxit. Cumana ſiue Nouocomenſis iuxta Iani fanum inibatur, quem poſtea limitē occupauit ipſa Sancti Ioānnis ædes. Ea quatuor facierum hodieque cognomentum præfert, quod monumento ſit, totidem vulticulis in totidem cæli plagas obuerſum Iani ſimulacrum ibi olim inſana gentium religione poſitum fuiſſe. Orientalis porta dicata erat Soli, quà nunc D. Babilæ templum viſitur; & vt breuiter ſingulas ad eundem modum hiſce ſacris indicijs monſtremus; ad D. Donnini Noua, ad D. Stephani Tonſa, ad D. Clementis Roma-

na

na,terminabant vrbem, quæ poſtea tranſcendit antiquos fines opulentiæ recentis auctu. Ticinenſis Porta tantò magis introrſum recedebat, quanto longiùs exporrigendo ſeſe, cæterarum vrbis Regionum incrementa ſuperuaſit. Antiquus ei limes ad Diuæ Marthæ, nomen ex vicino Corriuio; poſtea, cùm veteribus dirutis, noui muri reficerentur, Ambroſianam appellauere. Hiſce finibus ante Barnabæ aduentum vrbs Mediolanum incolebatur, hæc facies erat vrbis, vniuerſæ quam iam nunc oculis ſubijcere fuit operæ pretium, ne ſcilicet ex rerum ipſarum poſtea deflectere curſu ac tenore neceſſe haberemus. Igitur Mediolani, fundata religione, ſicuti dicere orſus eram, in ſubiectas quoque prouincias recta Chriſti manare diſciplina & fides cœpit. Sic Deo viſum, vt eadem vrbs parens & magiſtra veritatis eſſet, quæ dux & princeps ad errorem fuerat. Barnabas, Chriſtiana re domi foriſque benè geſta, & Sathana ferme per vniuerſam prouinciæ longitudinem debellato, iam hinc ad alia veluti pacati & quieti Pontificatus opera conuertit animum: & latè pollebat auctoritate ac imperio; tum quia in Apoſtolorum Collegio creatus fuerat Epiſcopus, tum quia Legatum eum ſuum ipſe Petrus appellaſſet. Primum omnium ſecutus vrbis opportunitatem & magnitudinem, ſanxiſſe dicitur edictis & litteris, vt Mediolanenſis Eccleſia Metropolis eſſet earum ciuitatum quibus præeſt in hunc diem, niſi ſi quas poſterior cura Pontificum addidit, aut ademit. Ea edicta & litteræ, ſi qua præcipua conditione, & ſorte communem aut tabem & iniuriam effugiſſent; non ego coniectu-

ris

ris & argumentis attineret potius, quàm ipſa certiſſimæ fidei monumenta proferrem. Ponimus autem inter argumenta & coniecturas, eorum vtique teſtimonia, & fidem, qui cùm haud parum autoritatis ſua ipſi vetuſtate ſint aſſecuti, vetuſtiſſimas inſuper ſe retro vidiſſe litteras affirmant, quarum auditio & fama tantùm manet, lucem & authoritatem ipſam fruſtra noſtra ætas requirit. Ex eo numero Galuaneus Flamma, cui tanto minor cauſa fingendi debuit eſſe, quanto minus decerent mendacia & commenta religioſum vitæ genus, cui ſeſe mortalibus rebus valere iuſſis, addixiſſet, is igitur tanquam ex ipſius Barnabæ commentarijs & monumentis hæc profert. Quandoquidem vrbs Mediolanum poſt Romani magnitudinem Imperij facilè cæteras omneis vrbes anteſtaret opulentia, & maieſtate & ſitu; ideò, conſignata patentibus litteris authoritate conceſſum ab Apoſtolo Barnaba tantæ dignationis vrbi, vt qui voluentibus ſeculis eam Antiſtites obtinerent, his in Liguriam in Æmiliam, in vtranque Rhetiam, in Venetos, in Alpes Cotias pontificale imperium eſſet. Exſequendo inde cætera quaſi repetit ex ijſdem commentarijs in Mediolanenſis Archiepiſcopi ditionem & poteſtatem, quicquid Epiſcoporum tota ferme Italia, & late per Germaniæ fines, rem Eccleſiaſticam regit, vindicat autem præcipue Rauennatenſem, Aquileienſem, & Colonienſem, magna Pontificum nomina, & in tantũ euecta dignitatis ac imperij, vt crediderim eos huic nunc iraſci poſſe famæ. Sed nobis ex vano nihil hauritur, nec eo ſumus ingenio, vt dum miſcendo falſa veris, primordia noſtrarum

rerum

rerum auguſtiora faciamus, velimus mereri probra & cauillos, & in omne deinceps æuum ire cum illa morum exiſtimatione ac fama, tanquam patrio nomini ſpecioſa dictu gratificari & venditare fuerit cura. Apoſtolus conſtituta Metropoli, diſciplinæ ſuæ alumnos, Anatholonem & Caium viros impigros initiauit ſacris, & arte regendarum animarum imbutos, varias in regiones ad prædicanda Euangelij præcepta dimiſit. Acceſſit ad eos poſtea Narnus, Magiſtro nihil abſimilis, & Apoſtolico ſpiritu magnam ipſe quoque gloriam aſſecutus. Neque ambigitur, quin alios præterea complures pro vrbis & prouinciæ magnitudine, gerendarũ rerum adiutores, & paſtores animarum inſtituerit, quorum vetuſtate perijt memoria. Ac de ipſis quidem Anatholone & Caio, quia poſt alterum alter hæc Mediolanenſis Eccleſiæ primordia, Barnabæ ſucceſſores obtinuere, mox proprius erit dicendi locus: Narnus haud fortaſſe alias occurret, neque par erat omitti Barnabæ continuum, & permixtum ſalutis noſtræ conſilijs, & adiutorem haud dubiè magnarum actionum, queis ex hac vrbe in alias vrbes late didita ſalus & vita. Patria illi Bergomum, opes modicæ, par generis claritudo, natale ſolum in obſcuri nominis pago, quem in ripa Serij fluminis olim ſitum vetuſtas abſumpſit. Is, concionantem Bergomi fortè Barnabam vt audiuit, exarſit ſtatim Chriſtianæ religionis cupidine, relictoque patriæ fortunæ cultu ſectatus Apoſtolum vnà cum eo Mediolanum eſt profectus. Vocationis eiuſmodi annus apud ſcriptores eſt in ambiguo; cæterùm haud dubitant, quin acciderit ferme ſub ipſius Barnabæ diſceſſum

ſceſſum & finem. Quippe Barnabam, cùm ſatis iam interlucatis huius prouinciæ ſiluis, magnaque facta per hos agros, Euangelij ſemente, patrij quoque ſoli iam ageret curam, voluiſſe priuſquam diſcederet, Apoſtolico more peragrare psouinciam & obire quæcunque poſſet loca; ita contigiſſe, vt Bergomum, deinde Brixiam ex ea peregrinatione deueniret, aſſumeretque Narnum. Etiam illud pro certo Chronographi Bergomenſes affirmant; cùm ab Apoſtolo Barnaba, poſtmodum patriæ daretur Epiſcopus, ipſum recuſaſſe diu, more ſcilicet inclito cæleſtium animorum, qui multùm quæſita cæteris mortalibus, & concupita reformidant. id verò ſe aiunt referre, non quia cadere in quemlibet modeſtum hominem videatur; ſed quia conſtanti veterum traditione hanc de ipſo Narno famam acceperint nominatim. Vtcunque ea res habeat, certè præfuit Narnus Eccleſiæ Bergomenſi, ſeruatque ciuitas illa non obſcura monumenta pontificatus eiuſmodi. Nos ad ea quæ res magis attingunt noſtras, reuertemur. Inter alia Romanæ imaginis opera, quæ Mediolani fuiſſe demonſtrauimus, Capitolium erat, media ferè vrbis regione, vaſtum opus, & dignum Metropoli. Hanc Iouis ſedem, nemine repugnante ſolennibus cæremonijs expiaſſe Barnabas dicitur, expiatamque dicaſſe magno primùm Saluatoris nomini, deinde Teclam eodem introduxiſſe, cuius ipſe Virginis admiratione ac pietate Mediolanenſium animos impleuiſſet. Galuaneus idem ille, de quo paullo ante memoraui, nominat Chronographos, quibus credat, principio fuiſſe turrim eam, & trepidæ plebi muni-

ni-

nimentum, quotieſcunque barbarus ingrueret; hanc primam omnium ædem Mediolani ſacratam fuiſſe. Sed ſiue turris illa, ſiue Capitolium fuerit, ſiue etiam priuati ſoli quæpiam area; certè in eo congruunt omneis, vt ex illis ferme veſtigijs illaque ſede tradant ſurrexiſſe molem auguſtiſſimam Templi, quod conſenſus hodie gentium Italiæ miraculum appellat. Scilicet variante ſuas vices æuo, & alta quamuis tecta vaſtasque moles in æquum redigente, ac rurſus excitante magnarum rerum parua ſimulacra & imitamenta, ſtetiſſe nouiſſime humilem, & anguſtam Protomartiris ędem, quã noſtra vidit ætas. Id fuiſſe principio laxũ & nobile templum, quale ſcilicet incaleſcentibus ad religionem animis in opulenta ciuitate potuerit excitari; poſtea ceſſiſſe illud tempori ac vetuſtati, ſicuti cuncta rerum humanarum habentur. Inde rurſus, qua proxima fortè vacaret area, repoſitam ædem eam cuius reliquiæ ad noſtrum æuum durauere. Sed non vt è primæua multum amplitudine ac dignitate deciderat hæc Teclæ Virginis ædes; ita parum honoris eidem, parumque ſoliti cultus fuit. Semper in Baſilicæ modum celebrata populo Mediolanenſi, alternaque ſicuti ſuo loco demonſtrabimus Epiſcopi ſedes, cùm cætero nitebat ornatu ac ſplendore, tum verò Canonicorum ordinem habebat, qui ſtatis horis in Odæo choros alternarent. Hos poſtea Canonicos cum vniuerſa fortunæ ſuæ mole, ſimul ipſius Diuæ nomen & religionem, & ſacra cultumque Diuus Carolus Borromæus tranſtulit in Tẽpli maximi corpus & ſinum, cùm ipſa quoque complanatæ ac dirutæ cellæ cæmenta & parietinas, mira-

culis pretioſæ molis immiſceret. Ibi fuerat hæc cella, vnde nunc ab extremo foro, lineariorum fulcra & tabernæ, ad primos vſque templi maximi gradus diſcriminantur; extantque publicis conſignata litteris pacta conuenta & leges, in quas, id Collegium, eamque Baſilicam Baſilica Metropolitana recepit atque miſcuit ſibi. Nos actionis vniuerſæ conſilia, & ordinem, & cæremoniam exſequemur, ſi contigerit, vt in D. Caroli tempora producere vitam & curam hanc poſſimus. Hæc ſunt fere, quæ de Barnabæ pontificatu, multa litterarum monumenta peruolutando, inquirendoque multùm in communem famam, & reliquias omneis antiquitatis inueſtigando, extricare mihi licitum fuit. Sed piget pudetque varietatis, qua triſtibus & refractoriolis ingenijs homines, velut infenſi memoriæ magnarum rerum, & omnia vocare in controuerſiam aſſueti, nuſquam in terra Italia pedem fixiſſe Barnabam quaſi muſſitantes ferunt. Ea res monet, vti repetam teſtimonia & argumenta, quibus attinemur. Ita controuerſiæ ſimulacrum inſeram operi quieto contra quàm initio mihi deſtinatum fuit. hoc tamen modicè, vel etiam intra modum fiet. Iam primùm igitur vrbs Brixia celebrat antiquiſſimæ religionis ædem, qua in æde Barnabas rem diuinam fecit, cùm in eam vrbem, vti dictum eſt, excurriſſet; Eſtque in ſummis alpibus inclitus Diui Barnabæ collis, quem ante Barnabæ in Italiam aduentum, Lucumonem dixere. Mediolani perpetua ſcaturigine fons micat, ex quo ſalutiferi quotidie latices petuntur, Auctore fontis Barnaba rite ac fidenter inuocato. Huius

fon-

ſontis originem & miracula Protaſius Antiſtes adſcripto nobilitauit carmine,in quo, tantò plus authoritatis & momenti eſſe debet ad fidem , quantò ſanctior antiquiorque Vates poſuit. Mirocles item Epiſcopus, haud dubie proximus horum temporum memoriæ,carmine , quo laudauit Anatholonem , de Barnabæ Pontificatu deque paſtorali in Mediolanenſes cura, loquitur, non ſecus atque nos hodie de illis ipſis loqueremur, qui paullò ante hanc ætatem, ſubducti meritis atque virtutibus in cælum , abſentes adſunt, viuuntque in animis hominum , in memoria rerum , in temporum æternitate, monſtrati ſemper & noti. Carmen ipſum extat inter Iani Gruteri monumenta, ſi quis fortè auebit cognoſcere. Extra vrbem in Monaſterio,cui ab circumiecto quondam nemore,nomen manet,ſunt Ambroſiani ſodales appellatione vulgata; cæterùm inter ipſos Apoſtolici dicti, quòd nimirum eum ordinem, idque Collegium Apoſtolus inſtituerit, tempore, quo reuertens in patriam,nominis & officij ſui relinquere hæredes vellet.adſtipulantur huic famæ magna Patrum nomina, Dorotheus, Iuſtinus, & quotquot ferme res Inſubrum attigere. Galuanus demum ille, de cuius nomine & authoritate paullò antea ſum præfatus, ex litteris ac monumentis, quas litteras & monumenta ſe ait vidiſſe, Barnabam ipſum de ſua peregrinatione ita ferè loquentem facit. Per varia incommoda varioſque labores appulimus Mediolanum. Ea in vrbe multi ſeſe præbuere faciles Euangelio; quidam, & Euangelium, & nos ipſos durius accepere. Nimirum igitur, aut,elinguem ac mutam an-

tiqui-

tiquitatis & Hiſtoriæ fidem eludamus oportebit vniuerſam, aut huic etiam inueteratæ Mediolanenſis Eccleſiæ religioni erit aſſentiendum. Si talibus occupari curis deceret ſcriptorem rerum, in promptu erant item authoritates & teſtimonia, quæ ſcilicet opponeremus illis alijs, qui non tam veniſſe in Italiam Apoſtolum negant, quam Pontificiam ei abrogare dignitatem conantur. Sed præſtat repeti ordinem rerum. Barnabas anno ſeptimo quàm venerat, redijt Cyprum, cùm prius Anatholonem, qui Brixiæ curabat, ad cuſtodiam inſtituti Gregis euocaſſet. Abeuntem mœſta ciuitas, lacrimis, & flebili comploratione dicitur proſecuta, vi etiam tentata vt inuitum retinerent. An id, quia veriſimile erat, pro vero ſcriptores tradidere? Et mactauerunt poſtea Iudæi tædio veritatis popularem ſuum, cùm externæ gentes ei admiratione virtutis peperciſſent. Eius martirij ſeriem & ordinem, ſicut ex veterum accepi litteris explicabo. Salamina eſt vrbs inſula in Cypro, caput gentis, & paterna ſedes Barnabæ, receptaculumq; profugæ quondam domus, neque culta minus Apoſtolo, quàm ſi auita tellus fuiſſet. Huc ille, poſt iacta fundamenta Mediolanenſis Eccleſiæ cùm remeaſſet, inſtituto ſuo gentem eam erroribus eximere patrijs conabatur, & omni tendebat ope, vt Chriſtianam religionem induceret in eorum inſtituta & mentes. Tunc importuni quidam homines ex Hebræorum quiſquilijs commoti progreſſibus & incremento Chriſtianæ rei, è Syria Salaminam ardentibus in Apoſtoli necem animis venere. Quaſi probabilem nacti materiem ſermonis, auctorem noua-

rum

rum rerum, & vulgato in ſacros concionatores crimine, turbulentum atque ſeditioſum Barnabam inſectantur. Sed ea criminatio non procedebat, ob accenſa Cypriorum ſtudia in parentem ſuum; ſimul quia ſpectati mores illius extra omnem talis culpæ ſuſpicionem erant. Itaque ergo graſſari more latronum inſidijs, animus fuit. Patrandæ neci tempus atque locum eligunt, ſtatam in ſynagoga ſcholam, quam Hebraicæ vanitati confutandæ quotidie Barnabas obibat. Ibi clamores irritos, & ſi quis obuiam ire conaretur, eandem in reſiſtentes licentiam, & necandi poteſtatem fore. Nota hæc Barnabæ, ſiue diuinitus præſenſiſſet, ſiue indicium, ita vt fit, emanaſſet. Non tamen, aut præſidia circumdedit ſibi, aut ex fuga latebriſve ſalutem quæſiuit. Ipſomet die, quem ſcelerati homines facinori deſtinarant, coactis in vnum, quos ea in terra, cæleſti deuinxerat ſacramento, confirmandis animis orationem habuit. Verba in hanc ſententiam fuere. Non ego arbitror ex animis veſtris excidiſſe memoriam conſiliorum, quibus, communiter vniuerſos, ſingulos priuatim in omni meo ſermone ſum cohortatus, vt ſanctiſſimam Chriſti fidem vnice atq; conſtanter amplecteremini, vtque caſte ac ſancte, & conuenienter Euangelicæ diſciplinæ viueretis. Oportet enim ſiſtere omneis ad tribunal Chriſti, & prout quiſque vixerit, vel diſcedere inde ad æternas & ſine fine pœnas, vel in cœleſtem patriam, & nunquam defectura bona felicitatemque cooptari. Labitur & vaneſcit imago vitæ huius; mox aderit arbiter perennis æui, iudex vniuerſæ mortalitatis. In aduentum huius

,, Iudicis,vobis eſt excubandum , quia tremenda hora la-
,, tet in obſcuro, & quando nihil tale cogitabitis,oppri-
,, memini. Hæc vobis dicta ſint; vt ſalutari metu vite-
,, tis omne flagitium, & quicquid Chriſtianæ fidei prę-
,, ceptis aduerſatur. Cæterùm, ex diuerſo, ſpem cer-
,, tam haurite ſempiternæ felicitatis, & cum ea ſpe quic-
,, quid laborum & miſeriarum occurret, exantlate for-
,, tibus animis. Tàm aduerſa, quàm proſpera mundi
,, huius rapidiſſimo curſu tranſibunt, quæ ſequentur,
,, nullis circumſcripta terminis erunt. Non illa lætitia,
,, non illi cruciatus exitum habebunt vnquam. Vtrum
,, malitis,in veſtra eſt manu ac poteſtate, & prout, in
,, hanc, illamve partem inclinauerit vita, veſtræ uos a-
,, ctiones, aut ſubducent in cælum, aut detrudent illuc,
,, vbi miſti mortalibus Dæmones ardent camino,& acer-
,, biſſima tormentorum omnium fœditate conuoluun-
,, tur depaſti ſemper, & identidem in noua mala rena-
,, ſcentes. Mihi finis inſtat, neque iam vltra vobiſcum
,, ero petitus nimirum ad necem eorum conſpiratione,
,, quibus inſtituta, & conatus noſtri placere non poſſunt.
,, Bonum certamen certaui, curſum conſummaui,fidem
,, ſeruaui, nunc mihi repoſita eſt corona iuſtitiæ; non
,, ſolum autem mihi, ſed et omnibus, qui propter Chri-
,, ſti confeſſionem, certamen ſuſtinuerint. Poſtquam
ita Barnabas perorauit, ingens mœror, & complora-
tio eorum, qui aderant, eſt conſecuta. Eripi ſibi pa-
rentem innocentiſſimum dolebant, & fuere, qui ſacri
capitis caritate ac deſiderio vim pararent. Oppoſitu
corporum ſuorum, & reliqua concitata multitudine
propulſaturi eſſe iniuriam videbantur, ſi Barnabas,

quas

quas obſcure iecerat necis ambages aperuiſſet. Celati locum atque tempus, & inſidiatores ipſos, cùm nullam in partem vltrices intendere manus poſſent, quieuere. Ab eo colloquio, & vltima denuntiatione Barnabas, inſtaurat preces, curat myſterijs animum, & cæleſti pane reficitur vna cum ſuis, accingiturque modis omnibus in extremum illud certamen, ne reluctari pars deterior poſſet; ac ne quo pacto labaſceret animus in ipſo diſcriminis articulo, quo franguntur etiam magna virorum robora, & ingenteis animæ: Marcum inde conſobrinum ſuum in ſecretum abducit, eique locum edit, quo in loco ſint Iudæi relicturi cadauer; hortatur vt ſepeliendi curam habeat, iniecto, quà tutum fuerit, ceſpite. Addi officij priuati ſuprema mandata, plena ſalutis & amoris, atque nominatim illud; proficiſceretur inde ad Paullum, neque diſcederet ab eius latere, donec ſignificationes, & indicia, diuinæ voluntatis conſtarent; ea indicia & eam voluntatem ſequeretur, ac ſciret, curæ fore Deo res ſuas, ſiquidem ſeſe totum ad nutum illius aggregaſſet. Hæc Barnabas Marco, & alia, quæ in hiſtoriam & litteras non peruenere. Mox veſperaſcente die, cum Iudaicæ ſuperſtitionis antiſtites vna cum ſui generis turba in profanum conclaue conueniſſent, infert ſimul eò Barnabas gradum, ac inſtituto de Meſſia ſermone, inſtitit arguere; ac deteſtari ſpes irritas exſpectationemque præpoſteram, & contumacia vota, queis Iudaica prauitas inſanit. Aderant coniurati ſcelus anhelantes, qui ſimul atque diuinam ab ore vocem fundere Apoſtolus cœperat, vix manibus temperauere,

Cohibiti ſunt hortatu mutuo, & ſuſtinuerunt impetum, vt rei, quæ agenda erat, opportunitatem darent. Poſtquam Barnabas differendi finem fecit, & concione dimiſſa, vulgò inde commoti omneis diſcedebant; Coniurata cohors Apoſtolum circumueniunt; eumq; per tenebras animaduertente nemine rapiunt in cauernam, neque ille quicquam eſt effatus. Ea in cauerna detentum ad multam noctem, & omni genere contumeliæ vexatum, cùm iam eſſet vndique ſilentium & quies, extra vrbem ad occidentem ſolem educunt, ligant ad palum, inceſſunt lapidibus, atque ſemianimem accenſo ad id rogo demum inijciunt. Ita Barnabas extinguitur,nihil violante flamma ſacros artus,quo miraculo capillus inhorruit ſacrilegis, & abiere. Marcus eodem haud multo poſt ſubijt, obſeruansque notas & ſigna, quæ ſibi ediderat Barnabas, ſacrum inuenit corpus, & quinto ab vrbe lapide condidit in deuia cauerna. Eius inde corporis reliquiæ quemadmodum tenente imperium Zenone fuerint inuentæ, nec ſine miraculo tranſlatæ Mediolanum, in tempore memorabo. Hæc ſunt igitur exordia Mediolanenſis Eccleſiæ, & principium hoc Ambroſiani Pontificatus, in quo reputando, mihi in primis illud admirari ſubit, quòd ſcilicet ſtatim ampla, ſtatim inclita Metropolis fuerit, & poſt Romanam maieſtatem facilè princeps aliarum, habuerit initio ſpeciem eius dignitatis, quam per tot poſtea caſus eſt aſſecuta. Id accidiſſe debuit, præter alias cauſas, etiam Apoſtolico nomine Parentis & Authoris. Nam in tanta ſubigendi orbis laxitate, totque prouincijs, oportuit fuiſ-

ſe magnum decus earum Ciuitatum, queis ex Apoſto-
lorum numero Paſtores obtigiſſent. Neque verò aut
Achaia per Andream, aut per Thomam India, aut
aliæ per alios Apoſtolos ad Chriſtum adiunctæ pro-
uinciæ, Mediolanenſi comparandæ fuerunt æſtima-
tione rerum earum, quæ raræ ſortis honorem conſer-
uare, vel augere poſſent. Iuuat etiam magni Pontifi-
cis conſilia ſucceſſusque reputare, vt non ſolùm ea quę
fortuita ſunt, ſed etiam cauſarum & rationum mo-
menta cognoſcantur. Principiò, cùm hanc ille pro-
uinciam & expeditionem adamaſſet, minime ſtatim ar-
cem atque caput ipſum inuadendum putauit. Sed quia
hoſtilia erant, & infenſa circùm omnia, ſubſtitit in
vicinis locis, & quaſi præparare ſibi animos voluit,
oſtendenda ſcilicet vita, & ſalute quam adferebat.
Habitum quoque & mores cognoſcere Ciuitatis vo-
luit prius, quàm mutare ac nouare præſens vniuerſam
aggrederetur. Et vbi propius acceſſit, fecit arte velut
Imperatoria, vt alliciendis paulatim ad Chriſtum ho-
minibus, carperet leuibus prælijs hoſtem, ad ſum-
mam belli totius mox inualidum eum habiturus.
Abſceſſus enim ad fontem, & commoratio illa ſub-
urbana, poſt ſimulacri contemptum, de quo demon-
ſtrauimus, haud aliò magis viſa eſt pertinere. Inde
vrbem ingreſſus intrepide miſcuit certamina, eique
latè victori pertinacia & ſuperſtitio manum dedere.
Sed fuiſſe videtur etiam quodammodo fortunatus &
felix, non ſuprema tantùm & diuina illa ratione, ſed
humano quoque iudicio ſucceſſus ipſius æſtimanti mi-
hi. Nam, & habuit in multos annos è ſua diſcipli-

E 2 na

na prouiſos atque paratos heredes, qui Mediolanen-ſe patrimonium obtinerent, & Eccleſiæ ſuæ fecit authoritatem, etiam ex quo rebus humanis eſt exemptus, ſiquidem ipſius nomini ac memoriæ datum fuit, vt Archiepiſcopus Mediolanenſis honore & gradu cæteros omneis Epiſcopos anteſtaret, Cæſari coronando ſocius & Collega Romani Pontificis haberetur. Quia porrò magnam Barnabæ cum ipſo Marco fuiſſe neceſſitudinem acceperat memoria, talem hunc diuinorum hominum nexum, vtriuſque poſteritas venerata eſt hoc inſtituto, vt Mediolanenſis Epiſcopus Aquileienſem Patriarcham, atque hunc ille viciſſim conſecraret. Poſtea, hæc & alia venerandæ antiquitatis aboleuere, dum variare priſca nouis amat mortalitas non conquietura donec ad finem ipſa quoque perueniat. Barnabæ ſtaturam, & oris lineamenta faciemque tradidere nonnulli, ita, vt viſu venerabilem, corpore procerum, fronte ſupercilioq; mitem pingerent penna tanquam pennicillo. Ego ne ipſis quidem ſatis crediderim imaginibus, quas è præſentium vultu pictores effingunt, quippe gnarus aberrare plerunque artem in melius, aut deterius; tantò magis imago poteſt eſſe ſuſpecta, quam ex tam diſſita memoria, pietas in hunc diem propagauit. Inclinat tamen animus, vt multum fuiſſe dignitatis aſſentiar in illius ore ac vultu, de cuius cæleſti ac mortale faſtigium ſupergreſſa mente, nullus ambigendi locus eſt relictus. Nũc abſoluto Barnaba, cætera deinceps & cæteros exſequamur. Barnabã Anatholon excepit in magiſtri mores & inſtituta formatus, ardore animi, & ſtudio propa-

gandæ

gandæ religionis, illi pæne par, Pontificatus maieſtate non minor. Inter Barnabæ diſceſſum, & Anatholonis initia, ſtatus hic rerum erat Mediolani. Vrbem pro Nerone Præfectus obtinebat, cuius nomen ignoratur, de crudelitate autem & funeſto ac diro in Chriſtianos omneis odio ſatis conſtat. Is vulgata aulicorum hominum arte, ex aliena inuidia materiam ſuæ laudis arripiens fremere palam cœpit, quòd priore præfecto permittente aut diſſimulante, certè non prohibente, peregrina ſacra in vrbem irrepſiſſent; mox vlciſci patrias religiones & proditum Cæſarem, exilia & cædes, quæve alia ſunt armati furoris intentare. Ita ſcilicet, arcano diuinæ prouidentiæ permiſſu factũ eſt, vti Chriſtiana religio, poſtquam primas eluctata difficultates libero curſu procedebat, repentina velut obiecta mole ſiſteretur, ex qua tamen validior poſtmodum impetus & vires nouæ. Chriſtiani nominis inſectatio & clades prima hæc memoratur, quam ex vrbe Roma Nero Mediolanum extendit. Multi igitur & multæ tunc perhibuere ſuo ſanguine teſtimonium Euangelio, quorum veluti principes & anteſignani Romæ Petrus & Paullus, Mediolani Nazarius & Celſus fuere. De illis alij ſcriptores retulerunt; hos exſequi pertinet ad noſtrum inſtitutum, quippe quia martirio ſuo nobilitauere vrbem haud minus profectò quàm ſi Ciues fuiſſent. Nazarius Romæ natus eſt honeſto loco, Petrus eum abluit lauacro cæleſti, parentes, Africanus & Perpetua, ille cultui Deorum inanium addictus, hæc ſecuta Chriſti fidem, memorantur. Voluerat pater ado-

le-

leſcentem trahere in ſua inſtituta & mores, omnibuſque blandimentis, minis etiam tenerum tentarat animum, ſi quo pacto poſſet eum ab ſuſcepta religione detorquere. Sed poſtquam ille toruus & incorruptus abnuebat, vltroq; patris caſtigare væcordiam aggreſſus iniecerat curam, ne de ipſo ad magiſtratus fama perueniret moxque funeſtaret domum; tunc induxit animum Africanus, qualicunque imbutum religione filium habere, quàm nullum. Ea ſententia cùm ſediſſet animo paterno, nouis à Nazario contendere precibus inſtitit, vt accepto pondere auri & argenti, quantumcunque poſſet optare, fugeret procul ab infeſta Chriſtianis vrbe, ne mox & domui dehoneſtamentum, & vrbi ſpectaculum foret. Simul pater in hunc modum, orbam ſuam præcipitemque deplorando ſenectam, obſecrabat; ſimul preces & monita matris accedebant. Itaque flecti ſe paſſus Nazarius, quamuis ea quæ ad metum proponebantur, ipſe appeteret omnibus votis, dedit vtique lacrimis & obteſtationi ſenum, vt abiret. Profectus ex vrbe Roma quàm occultiſſimo potuit egreſſu, quà duxit vagum ac extorrem Deus, vocando & alliciendo mortalium omne genus ad ſalutem, peragrauit multa loca & vrbes. Neque verba tantùm & hortationes erant; ſed quæ plus interdum valent, larga in egentes pecuniæ ſubſidia, & prompta benignitas, vt hamo quemque ſuo, quod hodie dici ſolet, expiſcaretur, donec effuſe largiendo redactus ad paupertatem Apoſtolicam, natiua tantùm retineret inſtrumenta concionandi, facundiam oris, & animi calorem. In hunc modum, & verbo,

bo, & exemplo, & præſenti liberalitate, cùm ingentia feciſſet operæ pretia, Placentiam ex diuturna peregrinatione peruenit. Ibi quoque Chriſtiana re miris modis amplificata, cùm anxius ipſe ſecum agitaret, quos porrò homines, quamve nouam vrbem aggrederetur, vrbis Mediolani ſubijt cura. Quippe caput eam Inſubriæ totius eſſe; multiplices quoque palmę, & ex propinquo audita Martirum gloria ſtimulos addebant iuueni; nec diſtulit iter, lætiſque animis accepere venientem quotquot ea in vrbe Chriſti fideles agebant. Sed ea lætitia breuis fuit ob ſæuitiam Præfecti, qui cognito noui concionatoris aduentu, peſſime mulctatum ex vrbe præcipitem eiecit. Deceſſerat per eos forte dies ipſius Nazarij mater Perpetua, clarumque fama ſanctitatis, Matronæ nomen erat inter Chriſtianos. Hæc filio per quietem adſtitit, monuitque, ne cunctaretur in Galliam ire; quandoquidem tantopere ſitiat animarum ſalutem, lætas ibi ſcaturigines fore, queis hanc releuet ſitim. Itaque ſine mora ſeſe coniecit in pedes, & continuato per dies aliquot itinere finibus Gallorum appropinquauit. Ingredienti regionem eam, ac de rebus diuinis, vt ad quoſque peruenerat, grauiter & iucunde diſſerenti, plurimi ſeſe baptizandos offerebant maximique fiebant ad eum concurſus. Cimella eſt vrbs Galliæ, clara quondam & opulenta, nunc vna de multis, quas viciſſitudo rerum humanarum afflixit, ac imminuit. Ex hac vrbe nobilis matrona, cùm verecundia ſexus impediretur, quominus Apoſtolico homini ſeſe ſociam adderet, quem fortè vnicum habebat filium ei

tra-

rum emolliret. Is verberandi finis, ac vterque inde conijciuntur in vincula; Celſus quidem alacri vultu, & ea conſtantia, Præfectum vt ipſum in hæc alloqueretur verba; Dabis pœnas improbe Iudex illi Deo, cui „ nos vni deſeruimus: Nazarius autem mœrens animo, quòd intentas in ſuum caput iras innoxio corpore diſcipulus excepiſſet. Fuerat animus Iudici, vel percutere ſecuri vtrumq; vel perimere longa carceris tabe, ac ſqualore, vel alio quopiam genere ſupplicij ſic accipere, vti documento cæteris eſſent, ne quis violare in poſterum auderet commentitia Deorum numina, & religiones inſanas. Sed efflagitanti precibus iratis vxori negare non potuit, quominus poſtero die ſolueret eos atque dimitteret, nulla alia violatos iniuria, præter eam quam Celſo primi violentia furoris intuliſſet. Abiere inde in Treuiros, nec ibi mitiora hominum ingenia proniorcsve ad Euangelij veritatem incolarum animos inuenere. Anteceſſerat fama, venire confirmata ætate iuuenem & rudem annis, væcordia contumacem adoleſcentulũ, qui Chriſto diuinitatem aſſererent, eoq; furore lymphati ipſi, deprauare alios conarentur. Non tormenta in hoſce valere, non carcerem, non quicquid cohibendæ mortalium temeritati, ſacroſancta, & alijs omnibus tremenda legum autoritas excogitarit. Itaq; ſtatim vbi gradum intulere, notati omnium oculis, digitisque monſtrati, obſeruati etiam aliquandiu malignis animis, num famæ reſponderent, & an eſſent omnino tales ipſi, qualis rumor increbuiſſet: poſtquam verba & vultus, vita denique tota congruebat,

 miſſo

miſſo repente viatore iubentur ad tribunalia magiſtratuum ſiſtere. Comprehenſos alij, circumfuſoq; ſatellitio vinctos tradunt. Vtcunque ea res habeat; interrogantur ab Vrbis Præfecto; quem Chriſtum, quamve illius fidem, ac religionem ſpargere in vulgus, & cur nam ea doctrina inficere ciuium animos conentur. Enimuero intrepide Nazarius reſpondet; hanc nimirum eſſe ſalutem, & hoc Euangelium, quod ipſi cæleſti acceptum beneficio perferre ad alios velint; neque quicquam magis ad Imperij Romani quietem & incolumitatem attinere. Perculerat hoc reſponſo iudicum animos, neque ſtatuere quicquam auſi, conſtrictos vtrumque vinculis Romam ad Cæſarem eſſe tranſmittendos pronunciauere. Statueret de illorum capite Princeps ipſe, quorum væcordia ad euertendum Imperium pertineret. Ita Romam adſportantur. Neque cunctatus eſt Nero quominus in eos euomeret acerbitatis ſuæ virus, atque mergi repente aquis iuberet. Ad oſtia Tyberina dati præcipites in ſubiectum æquor, alitibus, & maritimo gregi eſca relinquuntur, & velut imperio defuncti carnifices abſcedunt. Sed vis diuina potentior fuit. Diuinus è cælo delapſus Ales, inſpectante hominum turba, ſublatum vtrumque ſtatuit in ſicco, atque ita ſæuitia Neronis eluſa, Genuam, inde Mediolanum tetendere. Haud vltra differri ipſis martyrij palmam oportebat. Mediolani iam erat Anolinus æmulatione feritatis gratus Neroni, & quem haud facile quiſquam illius ætatis, improbo certamine ſuperaret. Is Nazarium & Celſum ſimul atque habuit in poteſtate,

te, veluti laurentas ad principem ſuper ea re litteras mittit. Præſtigiatores impuros, qui tot ad eam diem impunè turbas excitarint, quique pœnas & iudicia ſint eluctati modis inenarrabilibus, iam teneri ſic, vt effugium inuenire omnino nullum poſſint. Quandoquidem prouidentia Deorum id acciderit, ſcriberet ecquid ipſi faciendum videretur hominibus eiuſmodi; nam ſe quidem ab eius præſcripto non diſceſſurum, cuius nutus & verba pro oraculis ducat. Nero nihil atrocius mandauit, quàm vti tollerentur. Ita ſecuri percuſſi ad præmium in cælum euolauere. Corpora in latebras abiecta, ne quis ad ea populi concurſus fieret, aliquandiu fuere in occulto. Mox homini plebeio ſomnium fuit; iret atque inſepulta ſanctorum cadauera mandaret humi; ſimul editæ notæ, quas ſequeretur. Vrbis regio, quæ Romana dicitur, in meridiem obuerſa eſt; & egreſſis porta, vacuus ab humano cultu tunc fortè campus ad dexteram erat. Ibi repertas Nazarij & Celſi reliquias, effoſſa raptim humo, Chriſtiani homines condidere; acciditque dum id fieret, digna res memoratu; quæ poſtea diu in ore ciuium fuit. Plebeio illi, qui nocturno monitu locum inuenerat, vbi cæleſtia pignora deliteſcerent, filia nobilis erat indole ſingulari, nec inelegantis formæ. Cæterùm apopletico ſtupore defixa mœror erat vniuerſæ domus, & vicinitas tota notæ familiæ cladem miſerabatur. Multa nequicquam experti fuerant remedia ſoliciti parentes, multis etiam, vt in Chriſtiana domo, fuſis precibus, implorata ſuper ea virginis calamitate; diuini auxilij

vis fuerat, vt, ſi ita expediret, ſi rerum omnium arbitro ſic videretur, reciperet corpus adoleſcentula, neue relinqueretur conſumenda perenni cruciatuum tabe miſerabilior vtique quàm quibus ferro eripitur vita, quoſve alij violenti caſus humanæ varietatis abſumunt. *Hæc* igitur in hunc modum infelix, & deplorata puella repente conualuit eo ipſo temporis momento, quo pater humandis reliquijs ceſpitem egerebat, atque vulgato inter Chriſtianos tantæ rei miraculo, lætitia & robur animis, certiſſimæque ſpes ad omnia perferenda, queis tentarentur, inceſſere. Cæterùm ipſæ ſanctorum reliquiæ eo in loco latuerunt vſque in tempora Pontificis Ambroſij, qui repertas indicante Deo, tranſtulit honeſtiorem in ſedem, & ſplendidè ac magnificè collocauit, noſq; rei ſeriem exponemus, procedente in id tempus hiſtoria. Nazario & Celſo, Geruaſium & Protaſium diuerſi annales nectunt, explicantque mutuæ caritatis officia, queis alteri alteros adiuuerint, cùm iiſdem vinculis attinerentur. Ea fama nimium quantum aberret à vero, confundatque tempora & ordinem rerum; Conſtat enim certiſſima litterarum atq; monumentorum fide, Geruaſium & Protaſium poſt aliquot ab hoc ipſo tempore annos extitiſſe; quo in loco memorabuntur vrbis noſtræ populares, & alumni, neque fraudabuntur honore ſuo, quos inter præcipua decora nominis Ambroſiani numerare licet. Præfuit Anatholon Eccleſiæ Mediolanenſi, tredecim annos, felicior principio, quàm fine. Nam cùm aliquandiu, licet aſperis in rebus, facilem tamen, ac

expeditam Euangelio viam tentaſſet, tantæ mox difficultates, tantique terrores obſtitere, prope vt actum eſſe de tota re Chriſtiana videretur. Dicitur ex ea conſternatione mœſtus animo Pontifex, ad Barnabę fontem, domiciliumque priſtinum illud iuiſſe, quòd Eccleſiæ vaſtitatem, atque tota paſſim vrbe repoſita inanium Deorum ſimulacra ſuſtinere oculis non poſſet. Brixiam inde tetendiſſe, quòd ibi quoque labare fidem, & Paſtoris deſiderio languere multos inaudiſſet. Nam ſua ſacra, & proprium Epiſcopum habere primis illis Eccleſiæ temporibus, haud cuilibet ciuitati datum fuit. Vt quæque vrbs multitudine hominum, & docilitate præſtaret, aut cæteris opportuno ad Apoſtolicas expeditiones immineret loco, ibi Pontifex domicilium & ſedem habebat; minores & obſcuriores alias, vel idonei plerunque homines regebant Epiſcoporum loco, vel Epiſcopus ipſe per occaſionem obibat. Ea ſcilicet Anatholoni fuit cauſa Brixiam excurrendi, qua in vrbe poſtea reliquam egiſſe dicitur ætatem, neque ad nos reuertiſſe. Certe Cenomani hunc primum vrbi ſuæ Pontificem aſſerunt, monſtrantque ſedes & loca, quæ tenuerit extra vrbem, ſiue pulſus iniurijs eorum, qui Chriſti nomen & diſciplinam auerſarentur, ſiue pertæſus vltrò Chriſtianæ rei caſus indignos, & quotidiana probra, quæ minus acerba forent audienti, quàm videnti. Variant alij, Pontificis huius, & nomen, & annos, pro Anatholone ſcribentes Anatolium, eiusque Pontificatum retrò vocantes in prima Claudij principis tempora; nec deſunt, qui Barnabæ penitus obliti,

liti, ſeriem Epiſcoporum vrbis inchoari hinc velint. Galuaneus more ſuo quoſdam citat annales, in quibus extet, D. Georgij Baſilicam, quam poſtea Natalis Epiſcopus Canonicorum ordini tuendam dedit, iactis ab ipſo fundamentis excitatam fuiſſe. Id ego tralatitium putaui, de primordijs eius Baſilicæ notata temporibus, comprobata teſtimonijs, aliquanto poſt allaturus. Sacri corporis reliquiæ in magno ſunt ambitu vetuſtaq; contentione Cenomanos inter & Mediolanenſes. Hinc D. Babilæ, inde Floriana ædes, hominis diuini ſeruare mortalitatem dicuntur. Ego ſecundum Cenomannos iudicare non dubitauerim, inductus vetuſtiſſimi Carminis auctoritate, quod ab Epiſcopo Mirocletе additum Anatholonis ipſius imagini, Andreas Alciatus, magnus Patriæ rerum indagator enotauit, atq; retulit in litterarum monumenta diffiſus marmori contra temporis iniuriam. Id carmen, iuiſſe Brixiam Anatholonem, & vltimam ibi requiem obtigiſſe Pontifici, ſatis declarat. Simul Petri hoſpes, Barnabæ ſocius, neque degener ad pericula litteris ijſdem appellatur. Cæterùm eſt in Ambroſiana Bibliotheca ſcriptus manu codex auctore Michaele Piccolpaſſo Bononienſi, quo in codice, de Anatholonis vita, & inſtitutis ad eandem pæne formam omnia, de reliquijs autem contraria & diuerſa penitus traduntur. Quippe, ſuper cætera paſtoralis animi ornamenta & virtutes, tenuiſſimi cibi hominem fuiſſe; tempora vigiliarum ac ſomni, nullis diſcriminata horis habentem, tantum capere ſolitum quietis, quantum nimia laſſitudine cadentes oculi, non

non animaduertente ipſo, poſſent vſurpare. ſemper, aut placando precibus Numini, aut informandis ad Euangelicam diſciplinam quoſcunque nactus foret, inſtitiſſe. Diſcedentem poſtea Mediolano, ſua item edicta, ſuasque litteras promulgaſſe, conſtituendæ ac firmandæ Metropoli quam Barnabas ipſe fundaſſet ac inſtituiſſet. Poſtquam apud vrbem Brixiam expiraſſet, nulla cæremonia, nulloque cultu, diſcipulos abdidiſſe corpus, quà latebræ vacarent accuſatorum, & carnificum inceſſu. Inde eſſe factum, vt eæ reliquiæ premantur obſcura nocte, neque monſtrari iam poſſint. Id conſenſu Galuanus, & Piccolpaſſus affirmant. Sed ego Mirocletem ſequor. Anatholone defuncto mortali hac vita, ſubibat annus à Chriſto nato ſeptuageſimus alter: Romana ſacra Linus obtinebat: finierat Nero: ſucceſſerat poſt breue Othonis imperium Veſpaſianus; Mediolanenſes abſq; paſtore. Mox Caius fuit. Is, Romanus Ciuitate, cognomento Sergius, & Barnabæ, ſicuti demonſtratum eſt, alumnus, fidus Apoſtolo, per æqua, per iniqua comes fuerat. Nouerat fama, clarum origine, grauem animo, lingua promptum: interioribus quoque litteris & artibus, queis tunc Romana iuuentus inclareſceret, excellebat. Nec degener ore vultuque, ſiquidem vera lineamenta excepit, atq; cuſtodiuit pictura potius, quàm excogitauit ac finxit. Ad hæc tot in vnum cumulata bona, cùm verum vnicumq; bonum accederet, pietas in Deum, & Chriſtianæ virtutis amor; effecerat, vt populo Pontificique iuxtà carus eſſet. Neque Barnabas alium ſibi legare libentius,

tius, vbi quid ſedulo ac prudenter agendum foret, neque populares alium vereri magis, magiſve vllius authoritate commoueri ac regi. Cum in hunc modum, viginti fere annorum ſpatio, ſub Barnaba primum, deinde ſub Anatholone, Mediolani moratus eſſet, vulgoq́ue ſic omneis augurarentur; altero iam erepto, altero vergente ad finem Pontifice, ſummam Eccleſiaſticæ rei fore penes ipſum; ille cupidine viſendi principes Apoſtolorum, ſimul tactus deſiderio patriæ, Romam eſt profectus. Ibi, cùm Apoſtolus vterque ferme ſub ipſius aduentum è viuis exempti, terrarum orbem, & humanum genus, auguſtiſſima ſpoliatum luce reliquiſſent; magnis nobilitata veſtigijs obeundo loca, ſacroq́ue recenti madentem cruore terram pijs oſculis appetendo, deſiderium expleuit. Simul, quadam, vti credere licet, futuri muneris præſagitione, reſiduos, Eccleſiæ proceres, qui Romæ per id tempus erant, conſulere de rebus diuinis, firmare fortibus alloquijs animum, prorſus in eam curam excubare, vt ipſorum inſtituta, & Euangelij prædicandi rationem ac vitæ viam cognoſceret. Præcipue autem coluit, obſeruauitq; Clementem, qui poſtea primus hoc nomine rem Catholicam adminiſtrauit. Facilè ad ipſum quoque Linum, de ſingulari hominis pietate, ac prono in munus Euangelicum animo peruenit fama, eamq́ue mox ipſe notitiam adduxit in iura familiaris amicitiæ. Sacris muneribus exercuerat virum; inde petenti Anatholoni conſiliorum adiutorem, & regendæ Eccleſiæ ſocium concedit. Ita Mediolanum reuerſus, & per omnia paſtoralia experi-

rimenta probatus, poſtquam Anatholonis obitu, vacua nobis Eccleſiæ fuerat relicta, fidelium precibus & obteſtatione, vigiliam eam capeſſiuit. Non traditur certum; haud tamen abhorret à vero, quod viri prudentes, & Eccleſiaſticarum rerum ætate noſtra maxime gnari, de Caij huius initijs, & Pontificatu coniectauere. Quippe Romæ creatum Epiſcopum, pari cum Anatholone iure ac poteſtate Mediolanenſem Eccleſiam adminiſtraſſe, donec extincto Collega ſolus eam obtineret. Circa Romanam hanc peregrinationem diſcordant vetuſtiſſimi ſcriptorum, atq; ſcinduntur in contrarias opiniones. Alij, & quibus malim credere, priuatis adhuc rebus iuiſſe Romam Caium; quidam Epiſcopum fuiſſe, cùm proficiſceretur, tradunt. Nullus tamen ambigit de adſpiratione mirifica diuinoq; afflatu, quo ſenſerit Apoſtolorum occaſum antequam ad vrbem appropinquaret. Piccolpaſſus de tota re ſic refert. Cùm iam eò perueniſſet Caius, vnde media ferme Romam eſſet via, concidiſſe ſimilem attonito. Mox animum redijſſe, percunctantibusq; ſocijs, ſatisne ſaluæ res eſſent, hæc locutum; Quid mihi, aut vobis, orbive terrarum vniuerſo poteſt eſſe ſalui, peremptis indigna nece; quorum in capite & vita humanæ res nitebantur: Neronis cecidere ſæuitia Petrus & Paulus: id modò cùm dixiſſet, perrexiſſe tamen ire, ſicuti deſtinarat. Tantam poſtea cladem, & tanto funere perditas res, Eccleſiamque proſtratam, & id genus alia, quæ pius dolor inueniret, toto deinceps itinere ſermoni materiem fuiſſe, donec vrbem ingrederentur. Ibi quan-

diu ſubſtiterit, incurioſe ſcriptores quærunt, & tamen tradi magnopere ad rem pertinebat, vt vacuæ per id tempus Eccleſiæ notari ſpatium poſſet. Ego non diu crediderim abfuiſſe, ſiue Mediolanenſes exciuere, ſiue redijt vltro, ſiue Linus miſit. Huius Epiſcopi ſanctitatem, dignosque ſpiritus Eccleſiæ primæuæ candore, vno exemplo notaſſe ſatis fuerit; quòd ſcilicet inſtituit Mediolani vitæ communitatem inter Chriſtianos; ipſeque adeò, cùm ab opulento iam cætu parte fortunarum oneraretur, omnia contulit in publicum primus fere apud nos author tollendi ex Eccleſiæ moribus & conſuetudine funeſtas voces capitaliaque nunc verba Meum & Tuum. Ad eandem formam cætera cùm eſſent, ipſeque mirus & animi, domitor, & corporis, ciuitatem in ſe conuerteret vniuerſam, atque adeò politica principum ingenia, ſuperbum genus ac delicatum, magnæ virtutis admiratione percellerentur; inde factum eſt, vti tantum incrementi caperet Eccleſiaſtica res hoc Pontifice, quantum exſequemur. Et certiora iam hinc de primordijs Eccleſiæ, ac de progreſſibus Euangelij tradentur. Vetuſtiſſimæ Baſilicæ ſuos honores agnoſcent, cæremonias & ritus, & magnas piorum hominum liberalitates, atq; vitæ prodigos animos peragemus ingenti rerum ſpectaculo. Coaceruati parentibus filij, ſecutæ maritos ad necem coniuges, infectæ cædibus Eccleſiæ, neq; magis vnquam declaratum, pietatem obfirmatam potentiorem eſſe, quàm violenta regum imperia. Philippus Oldanus erat Mediolani vir ſplendidus ac opulentus, & claritu-

di-

dinis primæ niſi Romanũ faſtigiũ obumbraret. Illo in capite & illa in domo, ſpes omnis & gloria Mediolanenſium videbatur poſita eſſe; Tum conſilij, tum opis cauſa vulgò illuc ibant. In publica quoque munera, partemq; regiminis adſumebatur, quatenus appetens omnia Romanus, erga eminentes inuidia, & illa venenum omnis æui, maligna cura peregrinam in virtutem, ſolicitæque regnantium artes paterentur. Is poſtquam in Cai vitam intendit oculos, obſeruauitque contemptorem humanarum rerum, impauidum ad pericula, ſecurum animi, populareſque ſuos, & nouam illam rempublicam auguſtiore moderantem atque regentem imperio, quàm quod vi ſua Romanus exerceret; hæc igitur vbi vir prudens animaduertit, ſimul vbi multoties immiſcuit ſeſe concioni, audiuitque, Deum, trinum, & vnum, ac æternã hominum generi vitam, ſiue quis cælum & præmia, ſiue quis inferos & ſupplicia meruerit; tunc enimuero, hærere attonitus, deteſtari ſuperioris vitæ deliramenta & fraudes, non ambigere, quin vita hæc eſſet vnica & vera, ſtatimque Baptiſmum expetiuit. Ad D. Barnabæ fontem vitali tinctus latice reliquit incertum in Chriſtianorum animis, pluſne claritudinis & nominis ipſe adiecisset fonti, an inde plus gratiæ ac virtutis hauſiſſet. Tanta celebrato myſterio, vel ſanctitas homini, vel honos Lymphis. Secuta Philippum eſt familia primùm ipſius vniuerſa, capitum ad quinquaginta; deinde ciuium multitudo, vt quiſque cliens, aut amicus, alioue quo vinculo annexus domui exemplum admiraretur. Portius

& Fauſtus, digna parente proles ante alios enituere, quorum nomina magnis Baſilicarum appellationibus immiſta æternùm manent, moxq́ue fuſius dicentur. Nulla interim quies dabatur ab carnifice Anolino & quoſcunq; ſacros attigiſſe latices compererat, horum ipſe ſanguinem libabat extincto iam Neroni, cuius crudelitati ac monſtro cadebant quotidie Sanctorum agmina, Baptismusq́ue Martyrij præludium erat. Oldanis tamen ira pepercit, credo quia turbarum aliquid timeret Romanus, ſi magna illa nece Mediolanenſium animos irritaſſet. Non diſpar fortaſſe cauſa ſeruauit Caium, vt in quotidiana popularium ſtrage, perdiu nulla caput ipſum attingeret iniuria ferri. Martirum corpora Philippus ipſe, quà nocturno & clandeſtino per vrbem egreſſu, quà ſpreto palam periculo matutinus aut meridianus adſportabat in ſuos hortos, & gratiſſimo erga ſacros artus munere mandabat humi. hortos eos poſtea donauit Caio, & acceptos ille conſecrauit, vt puri ab humano cultu in eum ſepulturæ vſum vacarent. Fuerant in illa vrbis parte, vbi nunc D. Ambroſio, & D. Franciſco, & D. Valeriæ nota Templa celebrantur, videturq́ue datum Oldano fuiſſe diuinitus, vt albentem illam olim oſſibus, multipliciq́ue ſcrobe perfoſſam aream monumentum illius pietatis, duæ religionum auguſtiſſimarum ædes occuparent. De Ambroſiana æde, propriam quandam & congruentem ipſius magnitudini ſuo loco narrationem texemus: quæ nunc Franciſcana dicitur, fuerat primo Saluatoris ædes, inde Naboris & Felicis, poſtea D. Franciſco ceſſit, enormi per

eas

eas variationes incremento. Sed non tanta nunc eſt frequentia propter magnifica tecta ſumptuoſaſq; moles, collegia quoque, & ordines amictus varij, quantam Oldani nomen, illiſque mutata glebis, corpora ſanctorum meruerer. Auctorem habeo, ſolitos fuiſſe vicinarum vrbium populos religionis cauſa illuc ire cateruatim, vrbemque Mediolanum non minori fama & prædicatione fuiſſe propter hunc Oldani campum, quàm ob alia raræ nobilitatis ornamenta iactata Metropoli ſemper & iactanda. Ipſe quin etiam Ambroſius inſecuta poſtmodum ætate ſummum vrbis ornamentum, haud vſquam alibi iucundius quàm ea in ſede fertur habitaſſe, ſolitus inſomnes ibi noctes traducere, id habere gratiſſimum animo feſſo leuamē curarum, quippe cùm multa illic cæleſtium imago, multoque ſanctorum cruore refertus ceſpes obuerſaretur. Hæc poſtea toto quantum ſpatio pateſcit area, ſimulq; palatinæ quæ ibi in vicino fuerant ædes, Canonicorum ordini ſunt attributæ. Palatij, molem primò, deinde reliquias & veſtigia voraciſſima temporis ingluuies abſumpſit. Vnica ſuperſtes columna viſitur in hunc diem, indicanda nobis quo loco Ambroſianæ faciem vniuerſam Ædis litteris hiſce conſignare deſtinamus. Ac Philippi quidem Oldani Baptiſmus, hæc decora & incrementa tulit Eccleſiæ Mediolanenſi: Vitalis & Valeria coniuges ab eodem Pontifice luſtrale beneficium adſecuti, minus opum ac diuitiarum habebant. Ideo non perinde in publicum claruere. Sed Martirij palma, quæ faſtigium æquare quodlibet poſſet, haud dubie maiores facit.

Vi-

Vitalem Rauennæ Paulinus mactauit infami ſupplicio, vt Neroni ſuo nihil abſimilis videretur, atque vt in ſuperſtitis miniſtri ſæuitia & furore perempti iam principis ingenium emineret. Quippe tortum equuleo demiſit in vaſtam cauernam, ingeſtiſque ſaxis, venenato illic, & fœdo animalium gregi, ad oſſa conſumendum reliquit. irritauerat carnificem animum innoxia voce, cùm fortè Vrſicinum medicum haud ſatis intrepide vadentem ad ſupplicium, admonuiſſet, vt in animi ſui ſalute procuranda, recordaretur artis, quam factitaret. Ex eo, & nouus Vrſicino vigor, & ipſi palmæ principium fuit. Neque multo poſt ſubſecuta maritum vxor, pari conſtantia, & exitu. Rauennam tendebat illa, vt iugale cadauer inde Mediolanum adſportaret. Sed vbi diuinitus admonita retro in patriam iter conuertit, eam agreſtes homines, qui Siluano ſacrificabant, excepere, cumque ſociam impietatis adſciſcerent; poſtquam, nec preces, nec minæ alternis valebant, dimittunt ita verberatam atque contuſam, vti triduo poſt expiraret. Plane abhorret animus mihi ab ea ſeueritate & rigore, qui communem & inueteratam gentium vrbiumque retractare famam & opinionem amat. Sed tamen vix capio fidem illius gemini partus, quem maturo nondum vtero Valeria dicitur inter ea tormenta & pœnas edidiſſe. Infantum nomina Diogenes & Aurelius feruntur, atque adeò maternæ veluti conſortes palmæ, ſuũ in Eccleſia Mediolanenſi cultum obtinuere, cùm tamen alioqui de hiſce Aurelio ac Diogene nulla in veterum annalibus extet memoria. At Gerua-

ſium

ſium & Protaſium alteros ex eodem matrimonio geminos, qui vel ſeueritate vitæ, vel mortis genere, fraternum illud vinculum nobilitauere, non ambigua tãtùm, ſed contraria etiam inuoluit atque habet fama. Et parentibus natos illis, & exitu non diſſimili mortalem hanc liquiſſe vitam conſtat; cæterùm annus ipſe Martirij nulli non ſcriptori talium rerum attentè ac ſolicitè veſtigatus in obſcuro adhuc latet, miraq; contentionum ambage ac varietate tota res in hanc illamve partem trahitur, prout quiſque, tempus & annos, repræſentat, aut differt. Neque erat controuerſiæ locus ac variationi, ſi non annalibus immiſta mentio Marcomanici belli, occaſionem prębuiſſet. Id bellum iſue motus, quia non reperitur inter hæc tempora, & quia non meruerat in hanc diem ea gens, cur arma Romana in ipſam mouerentur; ideò laborant qui martirium eiuſmodi conferunt in hanc ætatem. Aſtaſius quoque Comes haud ambiguum Præfecti nomen, quo Præfecto certamen ſubiere, veluti contentionis totius non parua eſt acceſſio. Nam quia is honoris titulus hac ætate nondum increbuerat: inde ſcilicet efficiunt, in huius memoriæ monumenta mendum irrepſiſſe, reijciendoſque Martires vſque in illud æuum, quo nomen id dignitatis foret in vſu. Neque mouentur columellæ veteris authoritate, quæ iuxtà Iouis arcem effoſſa, & erecta publicam in lucem, præfert nomina, & annos, & Martirij ſummã. Id adulterinum eſſe monumentum dicunt, litterarum argumento, quæ recentioris formæ notas & ductus malè nimirum tegant. Prorſus his alijſq; coniecturis

vſque

vſque in Aureliani tempora Geruaſius & Protaſius ex vna parte conijciuntur. In altera, quæ ſcilicet aſſerit eos æuo priori, ſunt ipſius Philippi litteræ, fama conſtans Eccleſiæ Mediolanenſis, & graue teſtimonium Ambroſij, qui, cùm Aureliano centum haud amplius poſterior annis diuino munere inueniſſet ea Martirum corpora, ſcripſit ad ſororem vſus ijs ferme verbis, quæ ab omni temporum & hominum illorũ memoria longiſſime ſemotos fuiſſe Geruaſium & Protaſium declarant. Hæc inter ſe contraria, & diuerſa, noſtra non poſſunt authoritate componi. Certè conſtat poſteriores fuiſſe Nazario & Celſo contra quàm nonnulli ſcriptores tradidere. Itaque omiſſa obſcura iam diligentia, quæ tenebras potius offundit huic loco, quàm partem lucis adfert; martirum ipſorum initia & finem expediemus; quomodo cæleſtes animi Tirannum aduerterint, quomodo priuata ipſorũ pietas, gloria & prædicatione apud poſteros pontificale faſtigium æquarit. Pertinet enim ad noſtrum inſtitutum, Eccleſiæ Mediolanenſi repræſentare ſuos proceres, & polliciti ſumus, & libenter attinemur talibus, donec Apoſtolicis temporibus explicatis, veniatur ad vlteriora illa plena varietatis & potentiæ, plena fraudum humanarum, haud ſanè grata mihi, ſed iucunda in vulgus materia. Protaſium & Geruaſiũ genuere Vitalis & Valeria, de quibus paullò antea dictum eſt, eoſque diligenter ad religionem & pietatem informauerunt imitatione ſui. Itaque, poſtquam, Vitalem Paulinus, Valeriam ruſticanus furor abſtulerat, ſuperſtites filij ſtatim excelſos animos a-

peruere. Siquidem, conceſſa ſeruis libertate, patrimonioq; diuendito, quicquid inde pretij eſt redactum, id in pauperes large ac benigne ſunt partiti. Et adeò ſine reſpectu effuſa liberalitas fuit, vt ipſas in Chriſti gratiam ædes alienarent, reſeruato paupere tecto, ſub quo dicuntur Monaſticæ vitæ formam ac diſciplinam inſtituiſſe priuatim. Inde multa fratrum inedia, multæ vigiliæ, ſaccus, verbera, preces, & alia, quæ ſibimet inuenire pietas ſolet, neque inſigni vita domeſticos intra parietes contineri ac latere diutius potuit. Chriſtianæ religionis accuſantur, & ſtatim impuri, ſacrificuli iucundum ſpectaculum ab diro in rem Chriſtianam odio gratulabantur ſibi ac deſtinabant. Sed gratia & commendatio nobilitatis arcebat iniuriam, donec inuidia & furor tale commentum excogitauit. Aſtaſius ſiue Anaſtaſius eo tempore quidam erat Mediolani, penes quem ſumma rerum. Huic ad nouum, & magni momenti bellum proficiſcenti, perſuadent impoſtores, non fas eſſe ipſum ex acie victorem redire, niſi Geruaſius & Protaſius Chriſtianam eiurare religionem cogantur; ita oraculo ſortem editam. Nec mora; citantur vterque; & poſtquam ſollicitati modis omnibus, abnuebant; Protaſius tergo & capite mulctatur; Geruaſij flagellandi non factus ante finis, quam conciſus & laceratus occumberet. Ita parentibus filij, non vita modo, ſed etiam morte pares fuerunt, fama & celebritate prope maiores. Cætera de reliquijs ac tranſlatione ſanctorum, vtique deſtinatum erat in illud reſeruare tempus, quo tempore prodiere diuinitus in lu-

cem triumphante religione, & fœdos inter eiulatus ac fremitus aſſurgente velut Orco. Sed quia prouideo iam nunc, Hiſtoriam ſatis habituram eſſe negotij, ſi cætera temporis illius negotia, magnoſque rerum humanarum euentus, & caſus exſequi poſſit, ideò, cæleſtia hæc & diuina tantò ante repræſentare, ſubitum, atque reliquam ad molem vtile conſilium fuit. Cùm ad hunc modum in Geruaſij, & Protaſij, corpora carnifices deſæuiſſent, non minor in eorum reliquias deſæuiebat iniuria vetuſtatis. Tenui tantùm ac exoleſcente iam auditione ferebatur, fratres olim Mediolani geminos fuiſſe, qui, cùm cæleſtem in terris agerent vitam, carnificis manu modis indignis occubuiſſent. Nomina quoque variantes corrumpebant, & Protaſij vice Oribaſius ibat in ora. Mox compreſſa tamdiu gloria, cumulatior venit. Ambroſio Pontifici, cùm ſolenne quadraginta dierum ieiunium exegiſſet ea ſeueritate & abſtinentia quæ propria ipſius fuit, nocte quadam, inter quietem, quæ finitima eſſet vigiliæ, duo pulcherrima ſpecie iuuenes apparuere, quos cùm magnopere geſtiret alloqui, hæreret lingua, neque poſſet omnino quicquam effari. Paullò poſt, inter eum conatum expergiſcitur, ſtatimq; iuuenes ex oculis abiere. Tunc Ambroſij ſollicita mens haud dubie ſuſpicata dolum, & latentes inſidias, ac ſolita machinamenta Dæmonis improbi, diſtrahebatur ancipiti cura, ſubeunte rurſus metu, ne diuina viſa, & oblatam è cælo ſpeciem mala ſuſpicione violaret. Renouat preces, addit ieiunia petitq; ſupplex à Deo ope,

max

max. vt ſi cælitus immiſſa ſpecies foret, repetitis vicibus immitteretur; alioqui faceſſerent oculorum ludibria, & ſpectra, & ementiti vultus. Apparuere iterum atque tertio; nec iam erat ſomnus & quies, ſed ad exigendam rei fidem attenta mente, & ieiunio ac fame vigiles oculi. Intempeſta nocte, cùm obuerſarentur nota iam iuuenum ora, ſimul adfuit veneranda canitie ſenex, qui Paullum Apoſtolum imitaretur ore ac vultu. Is Ambroſium ita eſt allocutus. Hi ſunt, qui ſalutaria ſequentes monita, ſpretaque ſæculi vanitate, conſtanti erga Deum obſequio & anguſtijs humillimi tecti, Martirij decus meruere. Horum inuenies corpora, quà tibi quotidianæ precationis eſt locus. Ibi ad ſextum dodrantem effoſſa humo, arca marmorea complexa cæleſte pignus apparebit. Tu arcam aperito, eaque in area, Martirum nomini templum ædificato. Hæc fere me Paulus Ambroſio. Ambroſius inde precatus, vt contra adſpicere & alloqui fas eſſet, quo nomine forent hi Martires, rogat. Reſponſum eſt, ipſa in arca tabulas fore, quæ nomen, & vitam, & exitum eorum amplecterentur, iſque colloquio finis & viſioni. Læta ea res Ambroſio, quippe qui præcipua religione veneraretur, notam quidem fama & auditione, nominibus verò confuſam & incertam eorum cohortem, qui Mediolani pro Chriſto ſanguinem effudiſſent; ac mirifico teneretur ſtudio, vt magna martyrum nomina, magnasque reliquias in publica vrbis & Eccleſiæ luce collocare poſſet. Ita paſtorali geſtiens alacritate prouinciales Epiſcopos velut in triumphi

partem, ex omnibus vndique locis conuocauit. Poſtquam frequentes adfuere, totam ſacro cætui ſeriem viſionis exponit, verba, locum, ora, ſuas quoque ſuſpiciones, & exitu diſiectos metus, quid initio pauiſſet, quomodo diuinam opem imploraſſet, memorat. Magna res omnibus viſa, coniunctaque gratulatione ac pietate, cæleſtis beneficij magnitudinē, & monſtrata munera, moxque futuros in conſpectu Sanctorum artus, & auguſtiſſima ora venerantur. Inde auerſi ad iuſſa exſequenda, ſuis ipſi manibus moliuntur humum, & egeſto ceſpite prout edictum fuerat, arcam repererē. Hac reuerenter atque trepide ſoluta, flagrantiſſimæ ſuauitatis odor, primò circumquaque manauit; mox proceri iuuenes recenti cruore perfuſi quaſi viuacibus adhuc oculis emicuere. Simul agnitæ litteræ, quæ totam illorum martirij ſeriem & ordinem, fortunam quoque & parentes, & nomiha & vitam explicarent. Sic monſtrati, ſic reperti Martires, quanto par fuerat, ciuium concurſu, & publica gratulatione celebrantur, inſtructaque, prout opes & ritus illorum temporum erant, pompa & agmine, quam ſplendidiſſime fauſtinianam in ædem, atque inde poſtero die in baſilicam Ambroſianam transferuntur, neque finis miraculorum quæris diuina benignitas celebritatem eam honeſtaret. Cæcus erat quidam Seuerus nomine, publice notus ex laniena, quam [illegible]. Is cùm ad ſacra feretula audiens per mediam turbam iter aperiente, perueniſſet, plenus bonæ ſpei fimbriam veli exoſculatur, quo reliquias [illegible] ſuperne contegebat,

bat, ſtatimque ipſi reluxit dies. Pompa dein procedente, fremitus Dæmonum exaudiri, quos Ambroſius in crucis figuram explicata manu diuinitus fugabat, obſeſſique mortales ab Dæmonum ſeruitute in Chriſti libertatem aſſerebantur. Ob eas res, cùm fautrix Arianorum Iuſtina, quæ Pontificem exercuit tantopere, ferocem animum exueret, atque inciperet adhæreſcere Catholicæ veritati, non temperauere quidam ex illa ſecta, quominus criminarentur, conduci homines ab Ambroſio, qui ſe fingerent lymphatos, & per ludibrium adſimulato miraculo, populum concitarent. Sed calumniæ probrum illius mox recidit in authores ipſos, gloriaque ſanctorum aucta potius eo mendacio, quàm imminuta. Namq; phanatico ſpiritu correptus ex ea colluuione quidam, horrendos eiulatus cœpit edere, & cruciatus acerbiſſimos, queis ipſe torqueretur, imprecari diris omnibus in eos ipſos, qui Chriſti Martires impudenti mendacio dedecorare fuiſſent conati, quique ſalutarem Ambroſij doctrinam auerſarentur. Inde Geruaſius & Protaſius eſſe in magno honore, creſcere Catholicis authoritas, alteri illi, vanitate detecta confuſi & incerti rerum ſuarum hærere. Ex Fauſtiniana in Ambroſianam Baſilicam poſtmodum oſſa comportantur, affluente certatim ad ſpectaculum populo, & veluti oblatos è cælo patronos, atque tutelares amplectente miris modis. Ambroſius collocato ferculo ſublimata in ſede, concionem habuit luculentã, qua, ſimul cæleſte munus extolleret, ſimul increparet Arianos, quorum animi etiam aduerſus diuina

mira-

,, miracula contumaces eſſent. Vidiſtis aperta diuinitus lumina, quæ clauſerat offuſa nox, redditamque cæco lucem? Vidiſtis attonitos Dæmonas, & horrore ac trepidatione fluctuantes inferos? Et ſunt adhuc qui lucem oblatam adſpernentur, neque tantarum rerum admiratio flectere animos poteſt? Hæc & alia in eandem ſententiam ab Ambroſio perorata ſpiritu ingenti; neq; deinde Mediolanenſes eius diei memoriam ſegniter coluere. Apud exteras quoque gentes, ea diuulgata fama ſtudia pietatemque concreuit. Vſq; in Africam expetita fragmina, poſitæ multis locis aræ, magnorumq; virorum ingenijs & eloquentia quæ tunc erat, laudati Martires, & vrbs Mediolanum antelata magnis aliarum vrbium fortunis, cui præſidia hæc & ornamenta cæleſte Numen obtuliſſet. Nos quanquam celebritatis ipſius ordinem hoc loco velut antecapere commodiſſimum exiſtimauimus, ea tamen teſtimonia deinceps & monumenta proferemus, vt quiq; locus inuitabit. Caio tredecim vigiliæ Mediolanenſis annos, fama frequentior perhibet; in vigeſimum vſque ſecundum duraſſe quidam tradunt. Fuit is primus ferè conditor cæremoniarum & rituum, vnde ſacris rebus honoris ac dignitatis aliquid interlucet. Nam & in odæo choros alternare, & funebri cantu modulatis precibus exſequias honeſtare, ſunt ipſius inſtituta. Magnam in omnibus rebus ei fuiſſe gratiam & decorem perhibent. Non tamen ad extremum Præfecti vitauit inhumanitatem, publicè virgis cæſus, atque miſſus in exilium, ob eam cauſam, quod malefica verborum ui erumpere ac

re ac infatuare ciues diceretur. Tanta facultas orationis fuit, & tanto ardore ac ſpiritu rationum momēta demittebat in eorum animos, quibus perſuadere aliquid vellet. Eius oſſa, & reliquias Franciſcanæ ædes habet, certa ſanctitatis, ambigua Martirij; ego Martirem Caium affirmare non dubitauerim, vel quia tempora fuerant eiuſmodi, vt euadere non potuerit, vel quòd vnà cum Clatæo Brixiæ Pontifice multa ſæua pertuliſſe ipſum grauiſſimæ litteræ teſtantur. Clatæum impoſuerat Eccleſiæ Brixienſi pontifex Anatholon, quò tempore ipſe Barnabæ ſucceſſor eam vrbem relinqueret. Vbi ſucceſſerat Anatholoni Caius, venit Mediolanum, vt cum eo de regendarum animarum ratione colloqueretur; & quaſi tenderet in certa pericula præſentemque perniciem, Viatorē nomine rogauit, vti gregis interea curam ageret, ac ſi quid ſibi triſtius accidiſſet, ad finem vſque perſeueraret in illo vicario munere. Ita confeſtim hoſpes ducitur in vincula, & in pœnam conſtantiæ qua Chriſtum amplexus vana Idolorum aſpernabatur Numina, percutitur ſecuri, quæ tunc poſt cruciatuum tentamenta, expeditiſſima via mortis erat. Hactenus Barnabæ comitatus & diſciplina popûlo Mediolanenſi paſtores dedit. Qui deinceps obtigere proximi primi longum in tempus auguſta nomina, & radiati capitis honores hereditario quaſi iure viciſſim accipiunt, & tranſmittunt. Dein alij ſequuntur, partim vita magis quàm appellatione ſancti, partim ſimiles hominibus cæteris conſuetudine morum ac ſtudiorum, & genus vtrumque ſubinde diſtinguit varie-

tas,

tas, vt ſi ex turbido ſerenus, aut è ſereno turbidus dies exiſtat. Quo tempore Caius exceſſit vrbem Romam Cletus, Pontifex maximus, Domitianus Cæſar habebant; annus à Chriſto nato octuageſimus octauus agebatur ſupputatione vulgata, quæ ſi vera eſt, nihil ambigam, quin per illud ſpatium aliquandiu ſine paſtore Mediolanenſes fuerint. Namque cùm Barnabæ ſeptem tredecim Anatholoni, Caio totidem adſcribant; in promptu eſt ratio, qua ratione conuinci poteſt, à quinquageſimo, qui Barnabæ primus fuit, ad Cai vltimum quinque vtique annos excidiſſe. Sed tamen prompto poſt Barnabam Anatholone, & poſt Anatholonem Caio, rurſus in ancipiti mihi animus hæret, neque interpontificij rationem explicat ſatis; niſi fortaſſe longiora vitæ ſpatia ſingulis fuere, rariorque fama propior eſt vero. Poſtquam cælo receptus Caius ſine Pontifice, & capite reliquit Eccleſiam, ipſi ciues è ſuo corpore, ſacrum ducem, à quo regerentur, inuenere. Caſtritianus is fuit Oldanæ ſtirpis idoneus muneri; Sed recuſabat, donec efflagitatione popularium victus flexit vt deſiueret rogari tandem & negare. Antea qui fuiſſet alienior ab omni honoris titulo & cura ſuſcepta mox Eccleſiæ Mediolanenſis, adminiſtratione tantam in [illegible] diuino gregis induit caritatem, vt, & ſuperioribus illis pæne par haberetur, & poſteritati difficile certamen vigilantiæ paſtoralis relinqueret. [illegible] omnium cùm paulo antea Domitianus in [illegible] ædes, & in omnia religioſa loca fœdam [illegible] intuliſſet, neque iam haberent Chriſtiani, qui congregarent

rentur ad cæleſtem opem precibus & ſacrificijs expoſcendam; ille tum vetera templa reſtituere, tum conſecrare noua eſt aggreſſus. Et prompta Caſtritiano gentilium ſuorum liberalitas erat, nec vlla ſumptus aut areæ difficultate laborare illum patiebantur. Quippe Philippus Oldanus, & eo defuncto, Portius & Fauſtus imitata parentem proles, vltro in ſua tecta Pontificem induxere; & eò ſtatim ille diuinas religiones induxit, ædesque, Portianam vnam, alteram Fauſtinianam appellauit. Id gratiæ datum ac pietati, vt ſic largitores duorum fratrum animos futuri homines noſcitarent, & manſere perdiu templorum appellationes, donec potiora ſanctorum nomina, Victor illi, Vitalis huic inceſſere. Vtramque videre patres noſtri, collapſas nunc, & refectas ea temporis varietate, quæ nihil æternum ſinit. Fauſtiniana ædes fuit illa, quæ Diuo Ambroſio Iuſtinæ furorem vitanti receptaculum præbuit, ibique ſacros hymnos & pſalmodiam vniuerſam ad Græci ritus conſuetudinem diuinus paſtor eſt modulatus. Sed eius rei principiũ & finem, quæ mulieri cauſa Præſulem inſectandi, quod ipſius in tali tempore robur & conſtantia, cùm ad illa tempora ventum fuerit, explicabo. Caſtritianus, apertis in hunc modum Baſilicis, vt eſſent, qui eas obtinerent, initiauit ſacris, & deſcripſit in ſacra munera vicesque quos ad quodque miniſterium eſſe idoneos putaret. Per eos Chriſtiana multitudo ſine ſtrepitu ac tumultu cogebatur in templa, partemque publicæ iam lucis vſurpabant, quos perdiu latitare ſæuitia temporum coegiſſet. Ipſe quadrageſimoprimo

mo anno quàm Pontificatum inierat deceſſit, quo tempore Sophia cum tergemina prole profecta Romam, miraculi fuit inſtar in vrbe, quæ ſua tantùm admiraretur; & alumnas eas noſtræ ciuitatis curatius memorari ius fasque eſt. Sophia patria Mediolanenſis fuit; opes ei ſupra ciuilem fortunam; mariti nomen intercidit, filiæ treis magnarum virtutum nominibus appellatæ, Spes, Charitas, Fides. Indiderat ea nomina Caius cùm domum vniuerſam à patrijs erroribus ad Chriſtiana ſacra transferret. Simul ille molles atque teneros animos alienarat ab omni rerum humanarum cura, docueratque cælum potius & nunquam interitura bona meditari ac ſperare. Fortè ſub id tempus quo Caſtritianum Eccleſia defleuit, harum pater, vir Sophiæ, domum & ciuitatem perculit magno funere, viduaque mulier, & orbæ virgines relictæ ſolitudini ac ſqualori, non muliebre conſilium iniere, vt relicta fortunæ ſuæ mole, Romam proficiſcerentur, atque ibi in plena religionum, & carnificum vrbe, Martirij ſpem tentarent. Poſtquam vrbem intrauere fœminæ illuſtres, paratoque domicilio fixere ibi ſedem, nulla fuit mora quominus & claritudine generis, & vitæ forma incurrerent in ſolertes oculos, & glorioſi criminis accerſerentur. Præfectus vrbis erat Antiochus, cui vrbana inter peregrinos iuriſdictio, funeſtaque in Chriſtianæ religionis homines cura. Delata peregrinarum nomina ſtatim ille defert ad Hadrianum, iſque collato cum ſuis equite, mitti viatorem, & ſiſti reas iubet. Mox in conſpectu iudicum fuere, grandis æui mater, & ſimplices

ces puellæ; illa non deijciens ab filiarum oculis ſuos, hæ pari ſolicitudine matrem intuentes; neque carnificinæ imminentis horror erat, ſed mutum alloquium, quo tenerior ætas vltimi roboris exemplum ab illo petebat ore, vnde prima præcepta ſalutis hauſerant, & in hoc ipſum intenta matrona firmabat certamini ſua viſcera & partus. Dicuntur perculiſſe conſeſſum illum, dignitate vultus & animi conſtantia, ſimul atque illato in Curiam gradu, muniere pectora & frontem nota crucis, ac deinceps impauidæ negotij finem exſpectabant. Exuta repente toruitate, Præfectus, cùm in eam haud dubie partem inclinaret, vt parceretur harum nobilitati & ſexui, vtque nubiles adoleſcentulæ ſeruarentur in ſplendida matrimonia, daturæ vrbi non degenerem prolem; flexo
in blanditias vultu Sophiam affatur his verbis. Ma- ,,
gni te criminis ream vrbis rumor facit, & nos auemus ,,
cognoſcere, qua mente, quove inſtinctu, Io- ,,
uem patrem, & Iunonem Reginam, imperijque ſer- ,,
uatores Deos adſpernere, ſimul improuidam iſtam ,,
ætatem, quam materna cura ad patriam informari ,,
religionem oportebat, abducas ab recto de tota di- ,,
uinitate ſenſu, doceasque colere pro Deo, quem ſupe- ,,
rior ætas hominem vidit. Breue reſponſum ad ea ,,
fuit Sophiæ, deuotum caput habere Chriſto; ibi gaudia ſimul & vota ſibi puellisque; experiretur vbi vellet Chriſtianæ fidei vim admiraturus. Ea conſtantia maius adhuc incitamentum fuit iudici, quamobrem vitæ ac ſanguini peregrinarum faueret. Dat pœnitentiæ tempus, & præſtituto trium dierum ſpatio,

intra quod ſpatium de religione deliberarent, puellas ipſas interrogare ſuperſedit. Deponuntur interim vnà cum matre nobilem apud matronam, quæ litteris & ingenio, ſimul grauitate morum, & innocentia vitæ, facile princeps Romanarum habebatur. Huic negotium eſt datum, vt pollicendo Mediolanenſibus fœminis quemcunque vellent fortunæ locũ, ac ex diuerſo, denuntiando pericula, & inclitæ domus excidium, miſerandoq́ue tot ſimul funera, & Deorum maieſtatem amplificando verbis, conaretur hoſpites ab ſuſcepta religione detorquere, id meritum, idq́ue decus fore penes ipſam. Palladia nomen erat matronæ. Huius in ædes cum ſua prole Sophia eſt deducta. Contrahit celeriter ſimilitudo morum animos, ac niſi religione diſcreparent, ſtatim erat inter ipſas familiaritas, & neceſſitudo, quanta ſi vna vixiſſent foret. Itaque Romana, præter publici decoris auiditatem, inſuper anxia peregrinarum exitio, quatere ac diuerberare veluti tormentis & machinis excelſos animos cœpit, ſi quo pacto poſſet eã iudicibus, & Cæſari victoriam cumque triumphum oſtentare. Cecidere in irritum conatus, vltroq; [illegible] cionalem matronam, Sophiæ rationibus, & argumentis, & exempli magnitudine permotam, vt Chriſtiana ſacra ſequeretur, ferunt. Quarto die producuntur in iudicium, ibique cœptis Antiochus in noua tentamenta verſus in omneis pariter ætatem illam puerilem mittit. Modò Veneris pullas, & ſeculi flores, & pulcherrimas omnium appellat blanditioſis verbis, modo plumbata & equuleum, & vncu-

os

& flammas proponere ad terrorem; interdum obſecrare ne anum illam infelicem ſua traherent ſtrage, neue cum ipſa vnam in necem implicarentur. Cùm aduerſus ea puellæ fortes animos obtinerent, non vltra differendos eſſe conatus vltimos iniqui iudices pronunciauere. Duodecimum annum agebat Fides, reliquæ duæ minores vno circiter aut duobus annis, ne fortitudine ac virtute ſuperarentur anxiæque, & intentæ ad certamen erant. Seruauit ordinem Curia Fidesque maxima natu, ad hoc ſolum eſt ſororibus antelata, vt prior necaretur. Necandi fuit ingenium atque commentum eiuſmodi, vt poſtquam venerari Dianam abnuiſſet, primò deſæuiretur virgis in tergum, dein vbera contorquerentur à pectore, mox ambureretu[illegible], poſtremò caput abſcinderetur. Spes deinde ſuccedit. Tentatur ipſa quoque flammis, cæditur loris, [illegible] in contrarias partes, & datis ad extremum ceruicibus, fertur in [illegible]. Par in Caritatem ſæuitia, finis idem. Ita tres ſorores præbuere nouum, & horribile ſpectaculum vrbi, cùm interea maximum ipſa Mater ſpectaculum fuiſſet. Viderat laniari ſingularum artus, partemque cruoris biberat veſte manu, nec eiecta in lacrimas, nec voce ſupplex, nec vllam in partem animo commoto, niſi vel proli ſuæ cruciatus eos inuiderit, vel eiuſmodi ſibi [illegible] gratularetur. Miracula quoque & magnæ de cœlo ſignificationes ad celebritatem [illegible] adfuere. Nam & ſuppreſſo virginum ſanguine [illegible] modo per corpora [illegible] manauit, & [illegible] repente natura refrixit aut intepuit

ignes.

ignis, corripuitve iudices ipſos, & lætæ interim Martires nihil aliud, quàm ne anima celeriter liberetur, optauere. Cæterùm, Sophiam quomodo potuerit fugere palma Martirij non ſanè ego videre ſatis poſſum. Nam & mater erat, & inter ipſa tormenta deſtiterat nunquam animare filias, quæ puellariter ſimplices ac teneræ fortaſſe ſpem fecerant poſſe ipſas inflecti ac deterreri. Sed utique dicitur extincta placido admodum exitu ac leni, cùm ſepultis triduo poſt materna cura filiarum reliquijs ciens modò ſingularum nomina, modò communiter vniuerſas, incubaret; ibi conniuentibus oculis expiraſſe. Ac Sophiæ quidem, & trium ſororum hic Romæ ſub Hadriano exitus fuit, ſeruauitque illud Mediolanenſe decus opulenta cælitum Roma. Mediolan[illegible]ſtinus & Iouita Brixienſes, ferme ſub idem tempus eodem Hadriano regnante, par miraculum fuere; videnturque quodammodo redditæ vices, vt noſtra martirum robora foris, aliena hic ſpectarentur. Oporteret autem eos peragi ceu noſtrates, & indigenas, qui, vel prouinciali iure ad nos attinuere, vel ſi nihil momenti prouinciæ nomen faceret, in partem ciuitatis venere prærogatiua Martirij, cuius tremendum, & admirabile præludium hic fuit. Fauſtinus & Iouita Brixia in Cœnomanis nati, parentes, maiores, fortunam, corporis item & animi bona inter paucos habuere cumulata; [illegible] prima [illegible] ætate [illegible] mus acceſſit. His vbi [illegible] adoleuit ætas, [illegible] fuere [illegible] iuuenum ſtudia, [illegible] equi, quæue alia pro viribus oblectamenta plen-

[illegible]

que nobilium æmulantur. Sed longe diuerſam vnanimes vitæ formam ſecuti, concionari, docere, allicere modis omnibus in rectam Euangelij viam eos, qui natiuo gentium errore, quiue ſacrificulorum inſtinctu ruerent in præceps, vel praua, vel nulla de Deo, deque futura vita cogitatione & cura. Cum celeres ad excogitandum motus haberent, fluerétq; diuinitas quædam orationis ex ipſorum ore, congruebant inſuper ad illud concionale negotiũ etiam fortuita & rara, frons, oculi, vultus, & aliæ, dotes ex quibus magnos æſtimare viros inſueuit multitudo. Itaque breui tempore, toto Cænomanorum tractu, vim hominum ingentem ex Orci faucibus ereptam in Eccleſiæ gremium tranſtulere. Apollonius Brixiæ cum ſacro imperio tunc erat, ſeque & ſacra, & pontificatum ipſum occultans in cauernis, quas contra carnificum rabiem Chriſtiana religio ſibi paſſim fodiebat vnicum tutamen. Is cognito iuuenum ſtudio, & humanæ ſalutis cupidine, ſimul quanta florent eloquentia & doctrina, euocat illos in ſpecum, & prout iuſta & matura fratribus erat ætas, Fauſtinum ſacerdotem creat; illum alterum initiat Diaconatu. Haud vltra impune illis fuit. Accuſati religionis infando velut crimine ſiſtuntur Italico Præfecto, & ſiſtit ille mox Hadriano, qui cæli ſecutus amœnitatem mutabat ſubinde loca & ſedem, qua fluuius Abduas, veſtitu riparum, & vndarum liquore nobili decurrit, ac per id forte tempus Brixiam inde peruenerat. Multa ſicuti dictum eſt fratrum erat claritudo, multa gratia in vulgus, apud nobiles quoque, & apud

Se-

Senatum, domi, foris, & ſuper omnia, nomen fecerat, inclita patris authoritas, quo non alius per ea tempora ſplendidior inter Cænomanos fuit. Ob ea, Cæſar experiri voluit omnia prius quàm ad extremã illam ſupplicij neceſſitatem deueniret. Adductos in conſpectum ſuum, increpat modò ſeuerus & minax, modò tener ac mollis, & velut ignoſcendi locum quærens. Poſtquam fruſtra erant & blandimenta, & minæ, flectere genua ipſos, & Solis adorare ſimulacrum iubet. Phœbæum erat ſignum, ex auro, pretioſa gemmarum vnionumque coagmentatione ſimilliſimum ei ſideri ſplendorem vibrans. Contra id ſignum admirabile carmen exorſi Fauſtinus & Iouita, vno conci-
,, nunt ore totidem verba. Sol cognouit occaſum ſuum:
,, poſuiſti tenebras, & facta eſt nox. Dein Iouita, clara voce vt omneis audirent, ſtatuam ipſam iubet vertere ſeſe in picem atram & obſcuram, & ſimilem eorum tenebris atque cæcitati, qui debitum conditori rerum Deo cultum vltrò creatis rebus exhiberent. Vix ea dixerat, cùm ſtatuæ fulgor omnis euanuit, ſucceſſitq; piceus colos, & radij micantes noctis imaginem contraxere. Tunc horrore perfuſus Hadrianus tergi ſtatuam iubet ſpongijs, & arte multiplici, ſi forte detracta fuligine priſtina ſpecies rediret. Id cùm certatim ab impura ſacrificulorum cohorte tentaretur, ſtatua repente in cinerem, & fauillam eſt delapſa. Intremuerant eo ſpectaculo ſtatuæ omnes, & profectò magnum illud eſſe Numen ſuſpicabantur, cuius ad nutum & voluntatem ipſa natura rerum immutaretur, aurumque ſplendidiſſima res, & in-

auro

uicta ſæculis, vno temporis momento decideret maieſtate ſua, ac ne Sol quidem ipſe,penes quem naturæ totius regimen, ab ea vindicaret iniuria ſua ſimulacra, & honores. Hæc pro ſe quiſque cum admiratione vel metu. Sed non Cæſar, non deterrimi ſatellitum fatiſcebant. Immittuntur in iuuenes beſtiæ demptis vinculis, leones, vrſi, quaſve alias, natiua rabies, & ingluuies, & diuturni carceris tædium efferarat. Grex ille famelicus ac toruus vbi Theatrum intrauit, tollunt carnifices clamorem ſtimulandæ ac inuitandæ ad prædam feritati, ſimul ſubditæ faces, quò violentius ruerent ac ferrentur. Id quoque meditamentum, & ingenium in ipſos recidit authores euentu mirabili. Namque cum incitata ferarum cohors natiua tela exeruiſſet, ipſos arte quadam vitauere Fauſtinum & Iouitam; in cæteram verò turbam, vt quiſque, vel maxime infeſtum ſuſtulerat clamorem, vel tacitus geſtiebat certa iam laceratione iuuenum,ſtragem dedere. Tunc enimuero maior etiam quàm antea motus animorum eſt factus, multique tam præſens venerati Numen, expetiuere Chriſtiana ſacra, quos Apollonius poſtea vitalibus aquis expiauit. Mox Hadrianus extremo velut conatu inferri Saturni ſtatuam iubet; quippe parentem eum Deorum & hominum eſſe, cuius adſpectu, eludi ac vinci præſtigatores poſſent. Infertur ſtatua circumlucentibus candelis, multiplici ſacrificulorum miniſterio, ſuccollantibus ex aula qui dolori principis in tali tempore iactanter adulabantur. Hæc pompa ſimul atque inuehi cæpta theatrum eſt, ferociſſimi leones, ruptis

K qui-

quibus attinebantur vinculis, infelicem illam turbam inuaſere, perfuſaque miniſtrorum cruore ſtatua ſternitur humi; neque finis ſanguinis & cædis, donec ipſi Fauſtinus & Iouita iuſſere feras vadere inde per arua & colles. Id imperium vbi ſtatim intellexere leones, innoxioque per mediam turbam egreſſu ſunt dilapſi, ſimul vt iacens humi Saturnus ante oculos fuit, deſeruere Cæſarem, & nomina Chriſto dederunt ex intima illius familiaritate nonnulli, quorum veluti duces Afra, & Calocerus fuere. Strauit ea res Cæſaris animum; væcordiam non imminuit; abſiſtit in præſentia ſatietate feſſus, ac ne miraculorum vltra materiem daret. Cæterùm eo tempore Mediolanum profecturus, raptat ſecum agminis ludibria, Fauſtinum & Iouitam aſſeclaſque, ac Mediolani rurſus tentat cæleſteis animos, inuiolabiles artus. Ac primò quidem in guttura plumbum eliquatur, quod cùm fieret, reſiliebat in artificum ipſorum ora feruidus liquor diraque peſte profanos vultus inuoluebat. Inde ſublatos in equuleum inceſſunt lapidibus, ardentibus vrunt laminis, ſæuiſſimis denique feris iterum obiectant, & cùm per hæc omnia imperuios ipſos eſſe morti non iam Cæſar ambigeret, diſcedens Mediolano Romam trahit vnà, dein Brixiam remittit. Ibi ſecuris impacta collo, nec vltra in terris fuere Fauſtinus & Iouita. Sub Caſtritiani finem, & initia Kalimeri exhibuit accepitque talia Martirum ſpectacula vrbs Mediolanum, conuoluente ſibimet rabie vnum in cumulum, & matrem & filias, & fratres, vt non ætas vlla, non ſexus, non humanæ caritatis

vin-

vincula deeſſent ad ſatiandos oculos explendamque voluptatem. Neque mox Kalimero minus cruenta Pontificatus via, viditque plenam funeribus vrbem, eodem ſæuiente furore, dein & ipſe funus fuit. Kalimerus natione Græcus, loco nobilis, prima ſtatim ætate litteras & pietatem adamarat. Sed cùm incidiſſet in ea tempora, per quæ Græciam vniuerſam inteſtini tumultus agitarent, & rectæ diſciplinæ pellerentur ex ea Terra, quæ parens olim ipſarum fuiſſet; ideò magna ſpe ſummæ virtutis adoleſcentem ſoliciti parentes Romæ educandum curarunt. Teleſphoro Pontifici Maximo traditus in diſciplinam breui tempore talis euaſit, vti cæleſtium curarum ſocium eum, & collegam Magiſter ipſe deſtinaret ſibi. Sed poſtquam extincto Teleſphoro ſuperſtites diſcipuli conquirebantur ad necem, exemplisque miſerrimis in nomen omne Chriſtianum Imperatoria graſſabatur impietas; ille, quia verebatur, ne minus adhuc roboris haberet, quàm vt par eſſe tormentis poſſet, palmam diſtulit arrepta fuga, de qua ſic memorant. Primò vagatum aliquandiu nocturnis itineribus nullo ſatis certo conſilio quonam iret; dein cæleſti monitu Mediolanum tetendiſſe, ibique comiter exceptum ab Caſtritiano diuinitus præſagiente, quantum olim ex fugitiuo illo adoleſcẽte paſtorem animatum habitura eſſet Eccleſia. Altero anno, quàm Caſtritianus ad Eccleſiæ curam acceſſiſſet, Hygini Summi Pont. primo, Hadriani Cæſaris vndecimo, veniſſe Kalimerum tradunt, quibus iſta diligentius explorare fuit curæ. Hæc mihi demum recte inita ſumma

ma videretur, niſi contrariæ multorum rationes ſuſpectam eam facerent, quas vtique referem, niſi obſtaret ingens verecundia ignorati cunctis, & per ignorationem diſtracti æui. Nos tamen ad certa, & nemini dubitata reuertamur. Defuncto Caſtritiano, ſicuti paullò ante memoratum eſt, ſqualebat ingenti mœrore Chriſtiana multitudo, propterea quòd tanta virtus, quanta in illo fuiſſet cognita, ſapientiſſimũ, & optimum quenque ab Eccleſia capeſſenda deterrebat, neq; flecti quiſquam poterat, vti vacuam in ſedem veniret. Porrò parente ac præſide carere Chriſtianos, in tanta circumfrementis impietatis vexatione perniciosum videbatur. Igitur, poſtquam aliquandiu conſultatum eſt, eunt ad Kalimerum certi cogere, niſi vltrò manum daret. Erat is in Fauſtiniani templi Collegium ab hoſpite ſuo Caſtritiano iam antea cooptatus; ibique pſalmodiæ, & Catechiſmo, cæteriſque muneribus intentus martyrio firmabat vires, & auide coronam expetebat, quam olim petere non eſſet auſus. Fertur, cùm obfirmatos animos, & recuſanti vim paratam animaduertiſſet, inuocaſſe flebili voce Caſtritiani cæleſtem opem, ne ſe illi muneri adactum vellet, cui non ætate, non doctrina, non animi præſentia, & vigore par eſſet. Dein conuerſus ad eos, qui circumfuſi reſponſum expectabant; vos quidem, „ inquit, corpori fortaſſe catenas inijcietis; animus mi„ hi tamen, niſi diuinitus mutetur, ab iſta dignitate ſem„ per abhorrebit. Eligite potius aliquem è veſtro corpo„ re parem muneri, qui tractare popularium animos „ ſciat, & à quo tractari populares velint. Inquilino mihi

ciui-

ciuitatis alienæ mores ignorantur, & externa Imperia „ multos offendunt. Barnabam, Anatholonem, Caium, „ antiſtites peregrinos facile prima tempora potuerunt „ ſuſtinere: Nunc domeſtica virtute regi vos oportet, „ cuius ne aliquando poſſet pœnitere, vel proxime Ca- „ ſtritiani Pontificatus effecit. Hæc, & alia diſſerebat Kalimerus, abnuebatque paſtoralem curam adeò præciſe, vt fugiturus videretur; cùm ipſi ſubitò nectuntur vincula, atq; ita ligatus pontifex raro exemplo ducitur ad honorem inchoandum. Id ſimul atque factum eſt, & vbi viri modeſtiam atq; ſubmiſſionem, populi conſenſus & altitudo diuinæ deſtinationis euicit; ſtatim ille in omnes Reip. bene gerendæ partes intendit animum, cognitumq; eſt experiméto rerum ipſius, gubernatores animos non ſemper deeſſe illis, qui priuatæ vitæ quietē amplexi, honores & magiſtratus auerſantur. Fecit enim Kalimerus & inſtituit conſeruando & amplificando gregi, ea omnia, quæ diuinus quilibet alius paſtor inſtitueret, ac faceret. Neque verò illi campus & ampla de Deo bene merendi materies defuit. Regnabat adhuc Hadrianus, qui iam efferatus fuerat in tantum, vt hauriendo Chriſtiano ſanguine nullo modo ſatiari ſitis eius poſſit. Is per duos poteſtatis ſuæ Vicarios noſtram prouinciam regebat dira bonorum clade. Namq; rapi ſexum & ætatem omnem ad inanes Deos, & vbi deteſtabilem cultū abnuiſſent, torqueri & mactari quotidianum erat. Itaq; Kalimerus multorū tunc frequentare domos, itinera & egreſſus obſeruare, ad Tribunal, ad carceres, & in ipſa carnificina cunctis hortator adeſſe palam. Neque libertatem eam inultam ſacrilegi magiſtratus ſinebant.

Siqui-

Siquidem & in vincula ſæpe coniectus, & verberatus acerrime, & aliquando etiam ob ea pulſus in exilium fuit. Necem tamen atq; vim extremam in Antonini tempora dilatam conſtat haud dubie nutu diuino, ne ſcilicet Chriſtianam plebem abſque paſtore deſtitutam in tantis miſerijs deſperatio, & metus inuaderet. Neque verò diuina viri virtus Mediolanenſibus tantum fuit ſaluti, ſed alias quoque terras cum magno animorum fructu eſt peruagata. Liguri per ſeipſum, Derthonenſi per Marcianum, per alios alijs mortalibus cæleſtem opem auxiliumque rulit. Liguriam principiò Barnabas, & poſt eum Nazarius & Celſus obierant; ſed Kalimerus vniuerſam fere ad Chriſtum adiunxit, neque Derthona Epiſcopum ante id tempus habuerat. Ille, dum in hunc modum domi foriſque rem Chriſtianam auget, & dum ſeſe pro Chriſto quotidie periculis obiectat, anno demum centeſimotertio ſalutis humanæ, calumnijs improborum, & ſcelerata conſpiratione circumuentus extinguitur. Quod vti factum fuerit, paucis ediſſeram. In ea vrbis regione, quà nunc Diui Kalimeri cernitur Baſilica, tunc Romulæum Sepulcretum, & Apollinis Fanum erat, quæ loca cæci mortales inani religione frequentabant. Eò ſæpe Kalimerus ibat, vt ſubinde aliquos ab impuro cultu deterreret. Notum id Imperatori; ſed premebatur ira, donec aliud crimen affinxere, quo iam exulceratus animus ad ſacrilegam necem irritaretur. Quippe miſcere ac perturbare Kalimerum ſuis concionibus omnia, neque ſiſti poſſe malum illud, niſi quamprimum occurratur. Ea

res diuino præſuli martyrium accelerauit. Comprehenſus eo in loco, quem dixi, contuſusq́ue calcibus, & pugnis, deditur ad ſupplicium inſanæ cohorti, quæ memoratam Apollinis ædem tuebatur. Illi tanquam violato Numini piaculum facerent, omnia ſacrum in caput documenta crudelitatis edidere. Dicuntur immani plaga ſecuiſſe pectus, ardentes dein admouiſſe tædas, plumbum etiam igne liquatum inſtillaſſe gutturi, & poſtquam nihil omiſſum eſſet earum rerum, quas ſuauitas effundendæ iracundiæ, & doloris puniendi ſuggerebat, in puteum præcipitauere cadauer, cauillantes inſuper, quòd eum abluerent alio modo, quàm quo ipſe cæteros abluiſſet. Hunc exitum inter paucos Kalimerus habuit, repudiato Pontificatu magnus, niſi poſtquam acceperat, maior extitiſſet. Sed incredibile dictu eſt, obſcura longinquitas æui quantas tenebras in iſtarum rerum memoriã inuexerit. Adeò diuerſa locis, temporibus contraria, pugnantia perſonis, traduntur ab illis, ex quorum vnanime teſtimonio, & conſtanti fide noſtram pendere fidem oportebat. Andreas Alciatus magni nominis vir, patria Romanum Kalimerum ſcribit, & reliqua deinde tàm diuerſus à cæteris, vt neque Mediolanenſis Eccleſiæ monumenta, neque communem famam reſpexiſſe videatur. Nec exitu vitæ Martyrem agnoſcit, & Romæ, non Mediolani factum Epiſcopum ſcribit. Addunt alij annales miracula, totamq́; rem in hunc ferè modum exſequuntur. Hadrianum Imperatorem veniſſe Brixiam aliquando, ſicuti memoratum eſt, ac ex ea vrbe Fauſtinum, & Iouitam

Chri-

Chriſtianæ religionis accuſatos homines Mediolanum ſecum adduxiſſe; ibi ſedentem in Herculeis thermis diuinos fratres tentaſſe tormentis; leones, vrſos, pardos in eos immiſiſſe. Sed cùm exuta diuinitus feritate beſtiæ, blando & molli rictu ſacros pedes lamberent, inde Romam tractos ab attonito ſimul & irato. Eò poſtquam peruentum fuerit, nactos occultam facultatem luſtralibus aquis expiandi Kalimerũ, qui adhuc in patria ſuperſtitione perſtaret. Id cùm fieret, auditam è cælo vocem, quæ creari Epiſcopũ eum iuberet, nec deinde Romano Pontifici, qui latitabat in cauernis, moram vllam fuiſſe, quin ſacris initiaret Neophitum, & populo Mediolanenſi paſtorem daret. Hoc eſſe kalimeri principium, & hanc vocationem, quam non ſolum homines aſſenſu publico comprobauerint, ſed Deus ipſe nobilitauerit. Etiam de ſpatio temporis, quo ſedem hanc tenuerit kalimerus mira inter ſcriptores diſſenſio eſt. Alius quinquaginta annos numerat, alius ex eo numero decem aufert, nonnulli etiam quatuor addunt; & aliquis varietate portentoſa in nonageſimum vſque tertium ipſius Pontificatum extendit. At mihi in tantis ambagibus nullum certum iter explicanti vtique debetur venia. Nam commentaria, & libros, & quicquid vſpiam fuit litterarum euoluere, & res inde maxime conſentaneas eligere quidem potuimus: decidere autem inter antiquos, & decidendo notare quemquam non eſt ſcilicet eius modeſtiæ, quam profitemur. Populo Mediolanenſi propria quadam & natiua caritate memori Pontificum ſuorum, pietas er

ga

ga Kalimeri nomen, & recordatio tanti paſtoris velut hæreditaria ſucceſſione tranſmiſſa per omnes ætates durauit in hoc tempus, eaque flagrantibus ſtudijs declarata eſt, cùm ſacroſancta ipſius oſſa, quæ Franciſco Sfortia regnante inuenta quondam fuerāt, proxime in publicam lucem efferrentur. Tunc deduci ſuſpenſis omnium oculis inclytum geſtamen, & quia Kalimeri corpus illud eſſe vulgabat fama, cooriri præ gaudio lacrymas, & plangi pectora ictibus repetitis vidiſſes. Voces etiam exauditæ multorum, qui parentem & aduocatum ſuum appellarent, cùm ſcilicet verecundia celebritatis & pompæ, lætitiam animorum continere non poſſet. Eius nomini ſacra ædes viſitur propter puteum, cuius aqua, ſacri corporis contactu vim ſalutiferam accepiſſe credita eſt, & huic famæ multi mortales aſſenſi medicos inde latices petunt. Nec minor olim frequentia, propter aram, quam aureis laminis opere ſumptuoſo bracteatam Thomas Craſſus Archiepiſcopus item Mediolanenſis extruxerat; ſacrilegæ poſtea manus nudauere. Antea fuerat is locus prophani ſoli, ſicuti dictum eſt. Sed vbi Chriſtiana ſacra præpotuere, ceſſit Romulus Kalimero, & Apollinis inane nomen ſacer Apollinaris honor aboleuit.

IOSEPHI RIPAMONTII
EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.
LIBER SECVNDVS.

POſt Calimerum aliquandiu vacua Mediolanenſis Eccleſiæ ſedes fuit, eaque traditur cauſa, quòd nimirum atrociter ac fœde laceratus Calimerus, atq; circumfuſa Pontifici Martyrum turba, recens ac triſte exemplum animis inſideret, obſtupe factique ciues hærerent. Poſtea ceſſante metu, Monam pietate clarum, & philoſophiæ ſtudijs inſignem elegere. Seuerus Cæſar hoc tempore tenebat imperiū. Is paterno magis quàm ſuo ingenio principio ſæuus in Chriſtianos, iam factus erat lenior, & quotidie aliquid ex hæreditaria illa crudelitate remittebat. Ita non Mediolani tan-

tùm,

tùm, ſed vbique terrarum modica religioni ſecuritas & quies. Etiam in ciuium mores inducta iam paulatim humanitas & manſuetudo, magis quàm vnquã antea promptos & faciles ad Euangelicam diſciplinã animos dabat. Iam litteris & ſapientiæ, cæteriſque bonis artibus honos habebatur, iam Clericorum ferme iuſtus erat numerus, ijque non ſanctimonia ſolùm & inſtituto vitæ, ſed etiam deſcriptione ordinum atq; officiorum Eccleſiaſticæ rei dignitatem augebant. Quarum rerum ego maxima argumenta habeo. Namq; præter decretum annuum in ingenuorum alimenta vectigal, etiam regia librorum copia publicè proſtabat Mediolani, quemadmodum quidem clariſſimi ſcriptores perhibent, atque vetuſtiſſimus in Ambroſiana Baſilica lapis fuit monumento. Præterea, delecti pietate ac doctrina præcipui baſilicas tuebantur, quas partim à fundamentis excitatas, partim abrogatas inanibus Dijs, inclytæ religionis populus frequentabat. Et ſuper omnia mouemur ac ducimur illa coniectura, quòd eligendo Pontifici, recta iam & certa ratio ſuffragiorum erat inſtituta, neque iam tumultuario conſenſu, & acclamatione populari, ſed deſtinata in ſede comitijs habitis Epiſcopum creabant. Igitur, poſtquam ex eo metu, quem Calimeri caſus iniecerat, animos collegere, in curiam à primoribus eſt ventum. Ibi precati Deum, vti propitius adeſſet ad regenda cæca mortalium iudicia, inire ſuffragium parant. Sed breuiore compendio, ſuorum vota Deus impleuit, ſtatimq; pio gregi paſtor è cælo eſt datus. Namque cùm iam calculis res

ageretur, & optimum quenque pro ſe omnes deſtinarent, auguſtiſſimo lumine circumfuſus Monas effulſit, neque mora deinde fuit vlla, quin cæleſtia ſigna ſecuti mortales, ire lætum, ire felicem, & auſpicari Pontificatum iuberent. Erat Monas Domo Mediolanenſis, conſularis ordine, publicè ſpectatus admiratione virtutis & doctrinæ. Quippe cùm in ipſius Calimeri diſciplina fuiſſet à puero, multa poſtea in ciuilibus, & in Eccleſiaſticis officijs dederat experimenta ſui, vulgoq́ue columen & præſidium olim in ipſo fore Chriſtianis rebus augurabantur. Sunt qui ſtirpis eius originem referant vſque in Afranium Burrum, opesq́ue præcipuas, & decus eximiæ nobilitatis memorent. Neque argumenta deſunt ex communi petita prædicatione & fama. Siquidem Eccleſiæ locupletandæ is feciſſe initium dicitur, neque ambigunt Verbani lacus accolæ; quin Mona vicus ab ipſo nomen habuerit. Poſtquam illum Deus præclara teſtificatione ſepoſitum à cæteris admouit ad Eccleſiæ gubernacula, ita res omneis conſtituere ac moderari eſt aggreſſus, vt appareret, hunc illum eſſe Pontificem, quem Deus ipſe, non homines feciſſent. Primùm omnium, magnum illud opus animo complexus eſt, vti Chriſtianam multitudinē, quæ adhuc in vnum confuſa corpus agebat, deſcriberet in certa membra parteſq́ue. Ad gubernandi facilitatem, & ad profectus explorandos, multaq́ue cæterarum rerum opportunitates id pertinere eſt viſum. Igitur tanquam grauem numero ciuitatem exoneraret, deduxit eam in parochias, & apte quotidianum

num

num ad regimen eſt partitus. Ac principiò quidem, non ſuum in qualibet parochia & regione templum eſſe potuit, quippe manente adhuc impietatis Regno, tardoq; & pertinaci ad emigrandum ex aliquot fanis Dæmone. Poſtea tamen deſtinationi Pontificis eſt ſatisfactum, & haud dubiè parochias ferè omneis numero templorum æquatas vidit. Quippe longum æuum illi, & in id vſque tempus producta ſenecta, quo tempore Philippus Imperator cum Marcia Otacilia Seuera coniuge, & Philippo filio, Chriſti fidem amplexus portam ingentem Euangelio liberumque curſum aperiret. Itaque Monas, turpeis aras & irreligioſa templa, quæ reſtabant, expiata ſollennibus cæremonijs ad vnius ac veri Dei cultum tranſtulit. Etiam deſtinata ludicris certaminibus loca ſacris ædibus occupauit, vti memoriam omnem inſanæ gentilitatis aboleret. Circus Deiparæ Virgini, Compitale ſpatium D. Paullo, alijs nominibus aliæ profanæ ſedes conſecratæ. Sed quia non defuere, qui conſecrationum eiuſmodi plerasque referrent ad alios Epiſcopos, ideò ſingulorũ ſententias reddemus, vt quiq; locus inciderit, neq; committemus, vt induſtria noſtra in ſuperbiam excedat, id quod neceſſe erat accidere, ſi vni; aut alteri ſcriptorum aſſentientes, fidem cæteris vniuerſam abrogaremus. Porrò Monas inſtitutis parochijs vti dictũ eſt, numeroq; ſactarũ ædiũ aucto, Cleri diſciplinam ordinare magis ac magis, & arctioribus eam coercere vinculis eſt aggreſſus. Neque verò illi difficile quicquã, aut arduũ occurrebat, inexcogitatos antea ritus, & nouas quotidie leges ad ſalutem animarum, propaga-

tio-

tionemque diuini cultus imponenti. Scilicet prima ætas Eccleſiæ naſcentis hæc fuit, qua candidiſſimi mores, celebrati poſtea magis, quàm cogniti, diuinum obſequium & virtutis amorem, rebus omnibus humanis anteferebant. Per hunc modum felix Monæ Pontificatus expedito curſu procedebat, donec Cerdonis & Valentini, & aliorum eius monſtri hominum infandæ hæreſes obſtitere. Ij cum abominandos de Deo ſermones varijs locis ore polluto diſſipaſſent, dira contagione peruenit ea peſtis etiam in vrbem Mediolanum, & neſcio quomodo factum eſt, vt Catholicæ contextus vnitatis in varia membra diſſiliret. Chriſti natales auguſtiſſimi, diuinitas eiuſdem, natura & vita, & pro ſalute humani generis obita mors, & res aliæ, quarum rerum ſacroſancta ſunt ac tremenda nomina, turpiſſime in dubium à multis vocabantur. Neque ſimplex vnicumve illud erat malum, ſed velut continenti ruina omnia ſecum trahebat, & vbi opinionis portento labefactari cœpti erant animi, ſtatim luxuria & auaritia cæteræque corruptelæ præcipites homines agebant. Hinc Pontifici Monæ difficultates & anguſtiæ, magnusque labor auertendæ peſti, quod tamen eſt aſſecutus, neque deinde tabes vlla Mediolanenſem Eccleſiam affligtabat. Mox obitus ipſius Monæ, & poſt Monam, afflictauere noua martiria, & cædes, reuoluiturq; ſæuitiæ Cæſarum orbis, cuius adhuc modica quies ad Eccleſiæ quietem redundarat. Sed de tempore, quo mutatio hæc & rerum conuerſio facta ſit, præciſe affir-

affirmare nihil auſim. Nam quandiu Philippus regnauit, tamdiu ſtetiſſe Chriſtianos, poſtquam idem occubuerat, affligari & premi cœptos eſſe, ſatis quidem conſtat. Quandiu autem illi durauerit vita poſt Monam, incertum & ambiguum eſt, variæq; ſententiæ rem eam inuoluunt. Mira vtique authorum licentia, niſi maior eſſet illius, qui ne Chriſtianum quidem in hæc tempora fuiſſe Philippum affirmans, magnam hiſtoriæ partem euertit, ampliſſimi nominis vir, & à quo diſcrepare pudeat, ſi non ipſe à cæteris diſcreparet. Sed ſiue vnum, ſiue duos, ſiue treis annos (nam hic ferè numerus traditur) ſuperſtes Monæ Philippus fuerit, minime dubium eſt, quin poſt illius obitum premi hic & laborare difficultatibus cœperit, quæ ſcilicet ex Aula in Eccleſiam peruenirent. Vt verò Philippo Decius, peſſimus optimo ſucceſſit, nihil fuit calamitatum & malorum, quin Chriſtiani ſubirent, perque tempus illud vniuerſum, nulla Chriſtifidelibus hora, quæ non antecedente triſtior eſſet, illuxit. Namque Decius, ſuper inſitam crudelitatem, etiam efferatus odio Philippi, per Eccleſiæ clades, & iniurias exercuit imperium, quantum eam infeſtaret, tanto clariorem ex inimici iam extincti contumelia, & dolore triumphum petens. Septimus hic poſt Neronis tempora Chriſtianæ religioni labor fuit, & propè mouebamur loco, niſi vindex numen impotenti dominatui mature finem feciſſet. Quippe ſanguinarius Cæſar ipſa capita rerum aggreſſus, iam Romæ Fabianum, Babylam Antiochiæ, alios alibi ſuſtulerat, qui ſua

veluti

veluti trahebant nece ſtragem ſecum Eccleſiaſticæ rei, & Pontifice amiſſo, clariſſimæ quæque Ciuitates, non ſecus atque certa iam orbitate mœrebant. Per cæteram verò multitudinem adeò graſſatus fuerat, vt humani ingenij fœdum ſpectaculum exhiberet. Biennium ferè clades hæc tenuit, perq; tempus illud cum ingenti ſolitudine ac vaſtitate vacauit Apoſtolica ſedes, nec Eccleſiæ Mediolanenſi res interea meliores fuere. Sine Epiſcopo, ſine rectore, ac prope ſine diuino cultu, particeps & ſocia Romanarum rerum ciuitas breue ſpatium impij dominatus egit. Monas anno quinquageſimonono poſtquam eam occeperat, deceſſit, vir, cùm ob cætera magnus, tùm memorandus ea quoque re, quòd nemini omnium par vitæ ſpatium in Ambroſiano Pontificatu contigerit, ſiue, qui antea fuerant, ſiue qui poſt fuere, comparentur. At in Romana ſede tantæ interim varietates atque mutationes extitere, vt ſeptem inde Pontifices vnius hinc æuum æquare non potuerint. Fertur, cùm extremum ſibi diem imminere ſenſiſſet, prædixiſſe Clero calamitates eas, quibus poſtea conſecutis, vniuerſa Eccleſia horribili concuſſa, & quatefacta motu eſt. Etiam verba, quæ moribundus habuerit, & modum ipſum, in quem compoſito corpore ſenex diuinus expirarit, nonnulli ſcriptores retulere. Sed mihi veriſimilia pro veris tradere, aut conciones fingere non lubet, iam inde à principio ſcilicet illud molienti vt hæc noſtra narratio monumenti potius auctoritatem, quàm ſpectaculi delectationem habeat. Sacrum Monæ corpus diu in tenebris honore nullo

velut

velut inſepultum iacuit, donec ab Eriberto in Portianam Baſilicam, atque inde ab Sancto Carolo Borromæo in templum maximum ſollenni pompa transferretur. De Caroli nomine nihil ambigitur; pro Eriberto, ſcripſere quidam Angisbertum, cui ſeſe Monas ipſe per quietem oſtenderit, ſedem honeſtiorem expoſcens, & locum, in quo iaceret oſtendens. Obitus porrò die viij. Kal. Aprilis, alij Kal. ipſas Aprileis tradunt. Sed Eccleſia ſecuta potius eius diei celebritatem, qui dies cæleſte pignus poſt longam noctem luci redditum, ad iv. Id. Oct. memoriam ipſius anniuerſaria gratulatione inſtituit venerari. Et comitatur publicos honores priuata familiæ vnius alacritas, quæ ſuum nomen ad Monam non dubitat referre, ſic perhibendo. Cùm ciuitatem in Parochias, vti dictum eſt, Pontifex diuinus ille deſcriberet, magnam ipſi fuiſſe curam atque ſolicitudinem, vti proprium & ſeparatum vnaquæque Paròchia templum haberet, quam ſolicitudinem, quia vir pius, vnde ipſi originem ducant, adiuuerit, vltro datis ædibus, quæ vel opportunitate loci, vel amplitudine ac laxitate commodum extruendo templo ſpatium præberent, ideò conceſſum eius hominis generi ac ſtirpi, vt cognomentum obtinerent ex eius nomine Sancti, cui ædes illa conſecraretur. Ea principi Apoſtolorum conſecrata & dicata, largitoris nepotes à Baſilica Petri appellari cœptos eſſe; inde manere ſibi vetuſtam appellationem, parente & authore Mona, qui familiæ pietatem hoc munere ſit remuneratus. Nec minor circa Monæ ipſius originem am-

bitus & gloria Burrę genti. Eſt ea gens Mediolani, litteris & armis antiquitus inter primas: nomen ex Burro amne qui Aſtenſem agrum interfluit, creditur accepiſſe: Lapides & monumenta, Chriſti natalibus antiquiorem eſſe teſtantur. Opes ei, fuerant magnæ & immenſum auctæ donec ſolita calamitate diſſidioque carperetur vna moles in plura membra. Hæc igitur in multas hodie diſcreta familias, & propagata gens aſſerit atque vindicat ſibi totum Monam haud magis certo cognationis iure, quàm quo priſca, & extra memoriam omnem poſita maiorum nomina clariſſimæ quæque domus vindicant item ac tuentur. Non tamen deſunt argumenta Burris, è quibus illud ego minimè fuerim adſpernatus. Curia picta non obſcuri nominis pagus eſt in agro Mediolanenſi: corrupta & contracta, vt aſſolet voce, Corbetam hodie vulgus appellat. Is pagus antiqua ſedes & poſſeſſio gentis, nobilem habet ædem Diuo Victori ſacrā addito Canonicorum ordine, adſignatis ad cultum agris, conſtante fama, Monam eos agros & ea monimenta conſtituiſſe de ſuo patrimonio ac cenſu. Cùm igitur in eos agros, & in ea ſacerdotia gentile ius obtineat Burrum nomen, cur non & è Burrorum gente Monam fuiſſe conditorem aſſentiamur? Sed hæc, & alia, vtcunque tandem accepta fuerint, in exiguo ponam diſcrimine. Certè monſtrari domum oportuit, quam fuiſſe tantæ ſanctitatis altricem crederemus, idque porrò cum cura & fide facturi deinceps ſumus, vt pontificum incunabula, paternasq; domos, & noſtrates quaſi vultus oſtendamus vrbi.

Non

Non enim profectò grata veterum annalium memoria fuit erga familias ipſas, quæ tulere nobis hæc decora, & quarum eſt ſobole perfectum, ne indigeret externæ opis Eccleſia, neue felicius alibi, quàm in ſuo ipſius gremio paſtores inueniret. Illuſtrium animarum procreatrices domos, & ſtirpes ipſas quæ ſanctorum numerum auxere, atque peperere ſalutem vrbi, tranſmiſere ſilentio, idque probrum & ea culpa plerosque rerum ſcriptores habet.. Defuncto Mona, Maternus Eccleſiæ Mediolanenſi non ſine miraculo Pontifex eſt datus. Annales alij Monæ Mioclem ſubiecere, isque per Eccleſiæ tabulas, & monumenta inueterauit ordo. Sed nos ad liquidum exacta, & certiſſima temporum ſupputatione, quæ non poteſt fallere, ducimur, ac regimur. Et quoniam audaciæ videtur eſſe præcipitis, publico iam conſenſu receptas tabulas infirmare velle, rationem ipſam, quæ nimirum eſt omni potior authoritate proponemus, atque rem totam ſtatuemus velut in clariſſima luce. Iamprimum igitur ſatis conſtat, Romanam ſynodum habitam fuiſſe anno ſalutis noſtræ tertiodecimo ſupra trecenteſimum, eaque res omnium, & litterarum, & hominum fama comprobata eſt & recepta. Interfuit huic Sinodo Mirocles, extatque nomen illius inter cætera Patrum nomina, qui ſcribendo affuere. Non potuit autem intereſſe, ſiquidem anno ducenteſimo ſexageſimo ſeptimo factus Epiſcopus duos tantùm & viginti vixit annos in eius vigiliæ munere. Quod ſi quis ita producere velit Merocli Pontificatus annos, vt in Romani Concilij tempus

extendat, tot vtique corradendi cæteris, atque conferendi in ipſum erunt anni, quot ſanè non recipiat pontificalis & iuſta iam ætas. Ne illud quidem ſimile ſit vero, vti tandiu vacua fuerit Eccleſia, quantum ſpatij deſit ad hæc interualla temporum explenda, & extrahenda in tabularum eiuſmodi teſtimonium, & authoritatem. Atque vt vanæ ſint hæ rationes, quibus vtique confutandis haud facile inueniri exitus poſſit; illa erit inſtar omnium, quòd regnante ac ſequiente Maximiano, cæſi pro Chriſti fide fidelis, Carpophorus, & Nabor, & Felix, & Victor, communicauere conſilia cum Materno, isque manum eam amplexus eſt caritate, ac officio, & fauore. Maternus igitur non Mirocles incidit in hæc tempora, & huic aſſentiri ſucceſſioni ac ordini par fuerit faciles animos, & aduerſus Hiſtoriæ fidem, atque tot veritatis argumenta minime contumaces. Neque verò in hiſce tantùm Mirocle, ac Materno lapſi ſunt, & errauere Petrus Galeſinius, & Onuphrius Panuinius docti homines alioqui, & honoris cauſa nominandi; ſed amiſſo hinc, & veluti de manibus excidente filo, ad Ambroſium vſque cæcis ambagibus inuoluuntur, [illegible]tamque temporum & rerum ſeriem interuertunt.

tc [illegible] os, quandoquidem iam ſemel auſi ſumus oppo-
Et n[illegible] ras rationes hominibus eiuſmodi; petemus
nere [illegible] uorum manus hæc noſtra cura peruene-
ab illis, [illegible] æquis animis, etiam cùm pari fidu-
rit, vti fauea[illegible] ri, cætera deinceps menda tolle-
cia, & cupidine [illegible] cto Mona, neque daretur Epi-
mus. Cùm igitur extu[illegible] neque in Clero Medio-
ſcopus à Pontifice maximo, [illegible] lanenſi

lanenſi quiſquam muneri promptus emineret, anxij demum ea ſolitudine ac orbitate Patres in Curiam die dicta conuenere, ibique de Pontifice creando cõmuniter inſtituerunt agitare conſilia. Sed ita res tulit, vt ſine exitu conuentus ille dimitteretur, dum eorum, quos nominatio deſtinabat, alij modeſtia, plures metu ac trepidatione cunctantur. Cùm eo die mœſtis animis re infecta diſceſſiſſent, aliquanto poſt iterum conueniunt. Eo conuentu fama eſt, grandęuum hominem notum fama ſanctitatis & prudentię, dixiſſe monitum ſe cæleſti voce per quietem, vt quærente paſtorem populo Maternum indicaret. Fortè non longe inde Maternus ipſe aberat. Quare fit ad eum concurſus, & ſtatim in Pontificia ſede collocatur. Erat is ciuitate Mediolanenſis; & nobilem in Eccleſia locum obtinuerat, dignitatis vocabulo Primicerius appellatus. Nec minus amabilitate morum & ſuauitate noſcitabatur, vt quacunque incederet, nomini ſimilem, ac verè Maternum appellarent. Quo tempore ad Eccleſiæ gubernacula eſt vocatus, Gallus imperitabat. Is, quia neque mutari ſuperſtitionem volebat, in qua natus ac educatus foret, & Materni virtutis admiratione mouebatur tamen, vt aliqua ex parte Chriſti diſciplinam admitteret, medio edicto numerum finiuit; quo ne plures Materno habere diſcipulos liceret. Ita redactus in anguſtias animus ille, qui diuulgandi Euangelij cupiditatem orbis vniuerſi finibus terminatam atq; circumſcriptam haberet, ijs terminis & ea finitione grauiter admodum angebatur. Sed ſpernenti legem iniquam,

quam, & veluti cancellos egredienti, graue periculum ex altera parte propoſitum erat, ne, ſi per eam caufam impietas irritata, Chriſtianæ rei violentas manus admouiſſet, nutantem adhuc eam & vacillantem ageret in præceps. Per hunc modum vincebat dolorem Epiſcopus, liberumq; campum & meliora tempora ſolicitus exſpectabat. Vſq; in Valentiniani principatum anguſtiæ durauere; Valentiniano regnante dilatatæ, permiſſumq; vt Chriſtiana ſacra ſuſcipere, ac profiteri cuilibet impune ac liberum eſſet. Namque Valentinianus, præterquam quod ingenio manſuetus erat ac probus, metu quoq; ſubigebatur vti rē chriſtianam ſineret ire ſuis itineribus, dum reputat caſus atroces eorum, qui per tormenta & neces obſtitiſſent. Poſtea is quoque ad ſuperiorum amentiam eſt redactus, cùm Magus eum quidam, vti fama eſt, infatuaſſet, nec deinde melior eſt habitus, quàm illi antecedentes fuiſſent. Sequitur inde aliquot interiectis Maximianus Herculeus, qui non Galli temperamentum, non Valeriani mutationem ac varietatem, ſed ipſius Decij rabiem imitatus, vt orbe toto, ſic etiam Mediolani Chriſtianos omneis perpetuo tenore crudelitatis adflixit. Primum facinus, quo Mediolanenſem Eccleſiam concuteret, illud fuit, cùm vrbem eam ingreſſus apparata ſuperbiſſimo, edixit omnibus locis capitali pœna propoſita, vt quicunq; Chriſtianum aliquem noſſet, ſiſteret ad tribunal, noxiumq; caput accuſaret. Addita probra & contumeliæ, quibus infirmiores animi commoueri ſcilicet poſſent. Iret profana colluuies, iret ſceleratum genus,

inui-

inuiſum dijs hominibusq́; & bonorum omnium oculos liberarent. Ab eo edicto multi mortaleis vtriuſque ſexus occidione ſunt occiſi. Nam quicunque ſacram ædem iniret, vel alio quomodo ſe Chriſti cultorem proderet, ſtatim accuſator, ſtatim carnifex aderat, & quamlibet exiguum ac leue pietatis argumentum atrociſſima pœna ſequebatur. Vt verò Cæſar ipſe in Equeſtri circo magnifica ſella conſedit, & cinctus latera cohortibus armatis, ad principes ciuitatis eſt concionatus de Numine Deorum violato per Chriſtianos, de calamitatibus ob eam rem publicè ac priuatim acceptis, de clade & ruina, quæ rebus immineret, niſi ei malo quamprimum obuiam iretur, tunc ſcilicet furialis, & rarò antea ſpectata crudelitas vrbem eſt peruagata. Nam poſtquam lætis de more vocibus acclamauere forti, & felici, & victori, & Auguſto, diſcurrunt in ſuas quiſq; domos veluti amenteis ex lymphati, nec fermè tenet quemquam ſenſus humanitatis, quominus Imperatori ſæuiſſimo gratificari ſuum ipſe ſanguinem cupiat. Cadit ictu parentis filius, nec filio violare patrem eſt horror; fraterna vincula, iugale nomen, affines & cognati, non iam ſunt animorum vincula, ſed materia cædis, & crudelitatis inuitamenta. Vbi diro & abominando pretio gratiam principis inſani populares quæſiere, ac poſtquam ſua viſcera ſanguinemq́ue triumphauit veluti victrix amentia ſuggeſſit aliam rem furor extremus, quæ velut acceſſio patrati facinoris eſſet. Proximi dies erant, quibus Chriſti vitalem obitum Eccleſia recolit anniuerſario luctu, cùm

Cæſar idem ille promulgari edictum iubet, quo edicto religioſiſſima templa conflagrarunt, & ſacri libri quotquot erant, in vnum congeſti cumulum publicè ſunt cremati. Ea nimirum iniuria Chriſtianos ad extremam penè deſperationem adduxit. Hic igitur ſub Materno ſtatus Eccleſiæ Mediolanenſis fuit, cruentus ac funeſtus vniuerſæ multitudini, & ipſi ante alios Epiſcopo, non ſolùm ob dolorem, quem capiebat ex interitu ſuorum ac ſtrage, verùm etiam propria calamitate grauis ac turbulentus, dum inter munera paſtoralis officij tunderetur ac pulſaretur. Ne tamen illi vita & ſpiritus eriperetur extremus, Eccleſiæ ſuæ curam haud dubie gerens Deus prouidit. Nam quamuis in quotidiana popularium occiſione dirus Imperator ipſum præcipue caput appeteret; non tamen interea defuere mites homines in aula, qui multitudinis innoxiæ calamitatem ægiè ferrent, Maternique rebus fauerent ex occulto. Mombricius, quem Baronius ſequi authorem non dubitat, etiam ſcribit ex impura illa domo, Chriſtianos fuiſſe nonnullos, nec eos infimi ordinis & loci, ſed qui partim conſcij principis arcanorum eſſent, partim per alia miniſteria familiares & cari; quorum videlicet opera ſit effectum, ne difficillimo illo tempore puſillo gregi paſtor eriperetur. Addit idem, aulicorum hominum pleroſq; ſcribendis Martyrum caſibus inſtitiſſe, vt in quoq; plurimum diuinæ virtutis emineret, quos deinde libros occultis locis abderent, ne furor ille, qui pietatem opprimere eſſet conatus, etiam monumenta pietatis aboleret. Sed vetuſtas nimirum, an alia

quæ-

quæpiam iniuria nobis eam memoriam inuidit, quã ſi haberemus, non ego veluti congeriem & aceruum cæleſtium virorum exhiberem, ſed quod in hiſtoria eſſe iucundiſſimum ſolet, perſonis eos, locis, temporibuſque diſtinguerem, vt quemadmodum ſua vnuſquiſque palma donatus apud ſuperos æuo ſempiterno perfruitur; ita ſeparatum decus etiam in animis hominum, in memoria rerum, aliquo beneficio noſtrarum litterarum obtinerent. Pauci tamen, qui hanc ignorationis humanæ cladem effugerunt, memorantur, quorum exitus explicabo. Victor natione Maurus Mediolani ſtipendia faciebat in ipſius Maximiani caſtris, ita vt Chriſti cultum nulla in re occultum haberet. Is accuſatus atque in cuſtodiam traditus, cùm in ſuſcepta religione perſtaret, inaneſq; Deos auerſaretur animo conſtanti, primò tentatur fame, quam in ſextum vſque diem, quibus negotiũ datum erat, extendere. Septimo die productus ad Imperatorem, & iuſſus Idola venerari, conſtantiæ ſuæ gradum obtinebat, neque inde precibus, aut minis, aut vlla præmiorum pollicitatione mouebatur. Quare deſcenſum ad verbera, quibus iterum atq; tertiò per dierum interualla contuſus, neque victus, inſanam cohortem, miraculo roboris obſtupefecit, nec tamen ideò temperauere, quominus diuino capiti vim vltimam inferent. Extra vrbem, in ſiluam, quę Vlmea dicebatur, eductum, & ſecuri percuſſum feris laniandum obiecere. Sed eæ nimirum refugiebat, & adeo non impreſſere dentem ſacro corpori, vt etiam ad cuſtodiam ipſius per ſeptem dies excuba-

N rent.

rent. Cognitum id ſpectatumque Materno Pontifici, qui cùm eò veniſſet, feras duas, alteram iuxta caput, ad pedes alteram inuenit, quarum habitus & obtutus eſſet eiuſmodi, vt ibi tanquam in vigilia & ſtatione collocatæ eſſe diuinitus viderentur. Illæ deinde reliquiæ in Portianam tranſlatæ Baſilicam, Victoris nomen ſuperindidere, diciturque hodie Baſilica D. Victoris ad corpus, diſcriminis cauſa, propter cognomines alias, quæ Mediolani diuerſis poſtea temporibus ædificatæ fuerunt. Martyris huius initia & exitum prout explicauimus, ſcriba publicus Maximianus nomine, litteris conſignauit, quas quidem in litteras, ſiue hominis incuria, ſiue deſcribentium inde mendo ac errore pro Materno Epiſcopo Martinus irrepſit. Poſtea Baronius, & alij docti homines emendauere. In luco Martyrij, quem hodie locum exigua cella monſtrat, Philippi fuiſſe tunc hortos tradunt alij, neque tamen ea res pugnat, quominus ob arborum eius frequentiam Vlmea ſilua potuerit appellari. Claruere perdiu miraculis reliquiæ Martyris huius, & tantum valuit in exteras quoque terras diditâ fama, vt ſibi patronum eum atque tutelarem pleræque gentes adoptarent. Volaterani caput ipſum à Calixto Pontifice Maximo ſibi traditum iactant. Et Senenſes eum præcipua religione colunt inter ſuæ vrbis præſidia & firmamenta. Meminere Martyris inclyti plerique ſcriptores. Ennodius etiam ſaluti ſibi fuiſſe teſtatur, cùm in magna ſua calamitate bonæ ſpei plenus ad ipſius tumulum acceſſiſſet. Victor ſic finiuit. At fidelis ex iiſdem caſtris, [illegible]

ſua

ſua tantùm, ſed ſociorum quoque gloria clarus, parem alia in ſede gloriam eſt aſſecutus. Magna nobilitas huic, & maiorum bona facta, præcipuaque inter Mediolanenſes claritudo, ſiue decora domus, ſiue quis proprias ipſius virtutes intueretur. Sed natiuus error, & hauſta cum nutricis lacte gentilitas inſederat iuueni, & ſecutus aulam contraxerat inde ſolita vitia & labes. Mox intrauit animum Chriſtianæ religionis amor & cupido. Expiatus à Materno ſacro fonte, & cæleſtia ab eodem myſteria edoctus, Cæſaris gratiam, & humanæ gloriæ tentamenta, & quicquid cæci mortales concupiſcunt, adſpernatur penitusque ſeſe in Chriſtum auertit. Præcipuum ſtudium erat Neophyto viſere frequenter ac iuuare Chriſtianæ charitatis officijs eos, qui religionis accuſati, carcere & vinculis attinerentur. Ex eorum numero Caſſius quidam dira cuſtodia cohibebatur, vulgoque ſic omnes autumabant, tanto atrociores daturum eſſe pœnas quantò virtute ac natalibus, & apud ipſum principem gratia potior ac prior ante accuſationem fuiſſet. Hunc ipſum & ſocios pedore ac fame, & omnibus alijs exemplis cuſtodes vrgebant, ſi quo pacto poſſent cæleſtem eam virorum cohortem à ſuſcepta religione deterrere. Gnarum id Fideli, neque diſtulit quominus eximere captiuos imminenti periculo, eosque inde educere in tutum conaretur. Aſſumptis Carpophoro & Exanto qui conſuetudine ac contubernio, Cæſaris familiares, cæterùm intimi religione ac ſenſu Chriſti fideles erant, hi igitur in partem gloriæ conatus aſſumpti, carceris cuſtodes appellant, vti

N 2 ſeſe

ſeſe ad vinctos Chriſtianos introducant. Primò clauſæ erant aures, & negabatur. Inſtando demum, & vrgendo, & pollicendo, ac donando, & fortaſſe etiã, vt militares adhuc retinebant ſpiritus, minando, & increpando, peruicere, Fidelis, Carpophorus & Exantus, vt admitterentur. Admiſſi demunt vincula, & vnà cum ipſis egreſſu clandeſtino diſcedunt ex vrbe, quacunque ſors tuliſſet, petituri ſalutem & vitam. Ita fors tulit, vt Nouocomenſi tendenteis regione, ad Siluulam (id loco nomen) peruenirent. Haud longe inde mortui hominis corpus, quod funebri pompa ſepulcro inferebatur, obuium habuere. Nec mora. In feretrum obuerſi iubent mortuum exſurgere confeſtim, atque Deum vnum, cui deſeruirent ipſi, quique hoc iuberet, agnoſcere ac venerari. Vix eà locuti diuini homines erant, cùm exangui corpori ſpiritus vitales rediere, atque defixa miraculo tantæ rei multitudine, quæ funus ducebat, inſtitit repente concionari de futura vita, ac docere quemadmodum nemo colendus adorandusque eſſet, præter eum, cuius beneficio ipſe reuocatus foret. Hoc patrato miraculo, diuertentes è regio itinere, quod Nouocomum ducebat, fuſis ad Deum precibus orabant, vti quæ foret expeditiſſima ſalutis via, hanc monſtrare dignaretur, cùm repente ſatellites affuere. Fidelis elabitur, cæteris iniecta raptim vincula, & quia mandata Cæſaris, omnemque Deorum mentionem adſpernabantur, percuſſæ in mortem ceruices. Ea in ſede poſtea Liutprandus Rex regio opere templum extruxit, vt inclitum Martirum cruore locum,

lum, atque conſecratas illas glebas oſtenderet pietati. Sic Exanthus & Carpophorus, & Caſſius, & reliqui ſodales ad Deum exceſſere. Mox & Fidelis ad caput lacus obtruncatur. Ejus corpus à pijs hominibus eodem in loco tumulatum, quem ſacro cruore conſperſerat, poſtea Nouocomum, inde Aronam, ab Arona Mediolanum noſtra memoria translatum fuit, atque in ſui nominis æde collocatum, quam ædem Ieſuitæ ſodales tuentur. Arona eſt in Verbani lacus littore contra veteris Angleriæ reliquias, & veſtigia nobile municipium. Arcem habet inclitam operibus & ſitu; Borromæi Comites antiquitus tenent. Ibi ſacra Martiris oſſa poſt varios caſus, mutatamque ſollicita varietate ſedem, vetuſta in cella quieſcebant, cui vectigalia & magni pecuniæ fructus attributi Borromeæ domus gentile ſacerdotium. Cellam eam D. Carolus Borromæus ille contemptor humanarum rerum, inducta in vrbem ſocietate Ieſu, cùm attribueret ei ſocietati, Sacerdotium ſimul ipſum adſignauit. Et illi cæleſtia pignora Mediolanum tranſtulere, vt honos fieret nouæ Diui Fidelis ædi, quæ perducta nunc ad faſtigium, magnificentiam & opes honeſtiſſimi Ordinis teſtatur. Seruant tamen adhuc Aronenſes antiqui decoris partem, ipſius Caroli munus. Senſerat ille municipes angi, quod inclitæ martirum exſuuiæ procul ab ſe tanquam ex indiuiſa ſuperis terra tollerentur, ac fierent alienæ pietatis gloria. Ob id redonari ac reſtitui ſegmina priſtinam in ſedem iuſſit. De hiſce Carpophoro & Fidelis locisque aliter eſt apud alios, & ſunt, qui rem totam

totam in hunc modum exſequamur. Cùm victo Gallorum exercitu, Maximianus dimitteret auxilia, & copias, vulgoque militares viri domos irent, ſubſtitiſſe Mediolani Carpophorum & Fidelem, conterraneos videlicet, ac præter vulgaris amicitiæ vinculū, etiam chriſtianæ religionis arctiſſima ſocietate coniunctos. Horum pia ſtudia Materno cùm innotuiſſent, deſtinatos vtrumque Nouocomum Euangelij cauſa. ſtatim id emanaſſe ad Cæſaris ipſius aures, qui videlicet excubaret in eam curam, vt omnia conſilia, conatusq; ſancti Pontificis exciperet. Igitur ſubmiſſa gladiatorum cohorte, priuſquam vrbem ingrederentur, oppreſſos, atque ita pro Laurea paſtorali Martyrij palmam inueniſſe. Mombricius cætera concors narrationi ſuperiori, diſcrepat in eo, quòd Exanthum, relictis in ſilua ſocijs præceſſiſſe exploratabundum refert; interea Fidelem & Carpophorum obtruncatos. Addit quoque laniſtarum in exſequenda nece trepidationem, adhibitaſque preces obſtinatæ Martirum conſtantiæ, vti Numina Deorum agnoſcerent potius, quàm ſæuiendi ſibi materiem darent. Inde nihil profectum, cùmque percuſſi diuini homines expiraſſent, ſecutum cæli fragorem cum tetro ac minaci fulgurum ſplendore; nunciata ea Maximiano, terroris in præſentia multum, nihil tamen ſanæ mentis in poſterum attuliſſe. [illegible] alia monimenta & libri ſic habent. Cùm [illegible], [illegible], Licinius, & Caſſius, & Secundus, Chriſtianæ religionis accuſati [illegible] tenderentur, conſtantiam & pietatem eorum [illegible] na-

mirationi fuiſſe cuſtodi carceris Sillano, ſic, vt eam in omni ſermone libenter prædicaret. Perueniſſe inde famam ad Carpophorum & Fidelem, qui viſendi ſtudio ad eos profecti, vt excelſos & impauidos animos cognouerint, vltro fidem amplecti voluerint eam, quæ altrix & magiſtra tantæ virtutis eſſet. Ita ſtatim, & hoſce traductos ad Chriſtum ab turpi Dæmonum ſeruitio, & illos exemptos vinculis & carceri fuiſſe diuinitus. Inde cùm Nouocomum tenderent, retentos ab imperatorio ſatellitio, cruciatibus acerbiſſimis occubuiſſe. Sequuntur hoſce Nabor & Felix, Mauri genus, inſtituto vitæ milites, nec exitu diſpari. Quippe Mediolani cum iiſdem in caſtris haberentur, accuſantur eodem crimine, & poſtquam torti grauiter equuleo, cæteriſque cruciamentis inuicta perſeuerabant fide, Laudem inde Pompeiam adſportantur. Ibi ſecuris impacta collo, martiriumque eſt expletum. Sacra corpora Mediolanum retulit Sauina Matrona nobilis haud minus pietate in Deum, quam generis claritudine. Sita ſunt in vetere Martirum cœmeterio, quæ poſtea dicatam ipſis ædem Diui Franciſci nomen & honos occupauit. Eadem ima de condita ſeruantur Sauinæ ipſius oſſa, quæ mulier obijt per id tempus inſigni fine. Namque tota in Martires diuinos obuerſa, ſiue periclitantes inuiſendo, & iuuando, ſiue iam extinctos tumulando, cum id officium Nabori & Felici perſoluiſſet, incubans [illegible] illam ei ſepulcro, ſublatis in cælum manibus [illegible], ita vt matronali quiete Martirum ipſorum [illegible] merita & nomen apud poſteros æquaret

Patria

Patria illi Laus Pompeia, Triſſina gens, & multa decora fuere, quæ peperit ipſa, quæve à maioribus accepit. Sed nos omiſſa iam Sauina peregrina & hoſpite, tutelarem ciuemq; noſtrum exſequemur, quem hoc tempore diri cruciatus gloria cæleſtibus aggregatum recoluit omnis ætas inter præcipua decora vrbis Mediolani. Sebaſtianus is fuit patre genitus homine Gallo quem ciuitate Narbonenſem perhibent. Sed propera mariti morte vidua relicta mater Mediolani ſua in patria filium vnicum educauit, ibiq; eſt habitus ad puberem ætatem. Poſtquam adoleuit, ardens rei militaris cupidine, eam vitæ formam eſt ſecutus euentu felici. Siquidem cùm multa egregia facinora feciſſet, queis accreſceret quotidie fama fortitudinis & prudentiæ præfectus primæ cohortis appellatur à Cæſare, quæ ſplendida dignitas erat, & ob magna merita magnasq; virtutes clariſſimo cuiq; demandabatur. Eum honoris titulum Sebaſtianus adeptus benigne cum omnibus ac liberaliter agendo, ſimul obſequio erga principem ac dexteritate breui perfecit, vt neq; Maximiano gratior ex aula quiſquam, neq; apud milites eſſet. Vulgo patrem appellabant, & quacunq; incederet, id nomen audiebat. Chriſti fidem & diſciplinam adamauerat ille quidem principio ſtatim, neq; diuerſa erat conſuetudo & vita. Sed quia periculum erat, ne ſi res ad Maximianum emanaret, per eam offenſionem arceretur quotidiano Martirum congreſſu, eaq; rei Chriſtianæ rei detrimentum afferret, manusq; multi deinceps ipſius officijs adiuuari poſſent; ideo quanta maxima pote-

rat

rat cautione & arte inter militares & aulicos homines agebat. Ea porrò diſſimulatio, mirum quantas ipſi daret opportunitates, vt Chriſti cauſam in ſumma rerum iniquitate protegeret ac tueretur. Ante omnia ſalutaris erat, firmandis & animandis hominibus, qui Catholicam religionem amplexi, conſtanter illi quidem & alacritate mira ſeſe torquendos offerebant; cæterùm inter ipſa tormenta, frangebantur animis, atque deteriorem ad partem inclinabant. In hoſce nimirum Sebaſtianus excubabat, cumque traherentur in carnificinam, ibat vnà, diſſimulanter obuerſabatur, & vbi cerneret ſigna labantis animi, nutu, & hortatu, & ipſa venerandi ac ſacri oris præſentia, fratres ad finem vſque ſuſtinebat. Ac eo quidem in genere quid aliquando acciderit, memorabo. Marcellianus & Marcus ex præcipua Romana nobilitate, præſtituto triginta dierum ſpatio, intra quam diem, dogma Catholicum, cuius accuſati fuerant, abdicarent, aut nota iam & ſolenni pœnarum varietate necarentur, obfirmarant animos, & haud dubie breuiſſimæ lucis vſuram, & caduca bona, ſempiternæ vitæ poſt habebant. Itaque iam exeunte die vulgatur vrbe tota rumor, Marcelliano & Marco deſtinatum eſſe mori; non preces aut minas, non datum pœnitentiæ ſpatium apud illos animos valuiſſe. Et coniunx, & liberi, & parentes erant vtriq; magnisq; præterea domibus annexi totam pænè ciuitatem amplectebantur. Facto velut agmine ſimul omneis & aſſumpto proximo quoq; ac familiariſſimo, vadunt ad cuſtodias, & vti liceret colloqui cum ſuis

O petunt.

petunt. Facilè impetrauere. Ingreſſi lacrimis obortis, vbi conſtrictos videre clariſſimos viros, & vbi ſonitus catenarum increpuit, mœſtum aliquandiu ſilentium obtinuere; neque vinctis, aut ſermoni conſtabat lingua, aut ſicci erant oculi, vbi parentes & vxores, & cara pignora, & propè ſedibus excitam ſuam vterque domum adſpexere. Mox fandi facultas fuit; & ipſi primùm ſenes interrogant, ecquæ ſit illa ſententia, qua ſeſe, & domum, & genus, & ipſam dedecorare patriam velint? breuiter ad ea Marcellianus & Marcus; pro Chriſto pereundum eſſe, neque id infamiam, aut dedecus arbitrari. Orto deinde ſermone, multisq; verbis in hanc illamve partem habitis, reliqua cohors paulatim, vt cuique deſiderium, & animus, & dolor, accedunt, proles, vxores, amici, conſanguinei, tantumq; valuere, tot ſimul in vnum coaceruata vincula ſocietatis humanæ, vti reſpicerent ſeipſos, atque cuperent viuere. Itaq; non dubia iam animorum inclinatione cogitabant, de placando Cæſare, luceq; repetenda. Senſit hoc inſtinctu diuino Sebaſtianus; an verò aliquis monuit? Certè ſpreto periculo, & immemor artis, aduolat eò, gemens ipſe ſecum, ſi clariſſimi viri certam, & oblatam è cælo Martirij gloriam è manibus omitterent. Vbi conſpectus eſt, ipſo ſtatim vultu & oculorum ardore, & quadam occulta vi commouit nutanteis animos, & trepidi cæleſtis linguæ ſtatim exſpectabant verbera. Vt verò ille orationem huiuſmodi eſt ingreſſus; vbi Chriſtianum robur, vbi cæleſtis vigor, vbi nam eſſent illa tot mutuis commu-

nicata

nicata ſermonibus meditamenta mortis, & Martirij? tunc enimuerò Marcellianus, & Marcus ingentibus animis valere mollia hortamina, valere molles animos iubent; neque vllam poſtea vocem admiſere, quam, aut miſerando ſpes ſuas irritas, præcipitemq; ſenectam, vterq; parens, aut vxor obijcienda ſolitudine, ac viduitate, aut tenera proles natiuo illo, ac ſimplici, ſed efficace nimium ac violento conatu potuerunt admouere. Ita illos quidem parata diuinitus iam manebat palma; Sebaſtianus autem haud ambiguam eiuſdem gloriæ prærogatiuam ab eo colloquio mirabiliter tulit. Namque cùm dicendi finem feciſſet, emicuit cæleſti luce circumfuſus, interq; lucis eius radios volitantes Angeli, candoris eximij tunicam iniecere. Simul alia ſpecies apparuit, quæ miraculum illud augeret. Iuuenis fuit, rara, & nunquã antea ſpectata mortalibus oculis forma, & dignitate. Is viſus amplecti Sebaſtianum, hæc verba pronunciauit. Tu ſæculis innumerabilibus eris mecum. Series inde miraculorum eſt ſecuta. Nicoſtratus erat quidam apud Romanos veluti præfectus iuris, præcipua erga Cæſarem ipſum fide, & ea commendatione ſplendidæ dignationis locum aſſecutus. Huius vxor longa ſex annorum valetudine ac tabe, linguæ vſum amiſerat; integræ tamen aures erant, & cùm eloqui nihil poſſet, audiebat omnia. Ea mulier viſa luce, quæ circumfulſerat Sebaſtianum, & audito ſermone, quo Marcellianum & Marcum (in illa fortè domo cuſtodiebantur) increparat; exarſit repente animo, tacitoq; ſenſu, Chriſtum vt ſequeretur. Itaque

manibus, & oculis, & incerta nutuum ſignificatione declarare cupidinem eam cœpit; ſimul hortari ac monere quotquot aderant, ne tàm ſalutarem piamque doctrinam amplecti cunctarentur. Ipſa certè non eſt cunctata quominus ad Sebaſtiani ſeſe pedes abijceret, eademque pia geſticulatione fateretur animi motum, & conceptam repente flammam, ac æternę ſalutis amorem. Obmutuerat, ſicuti demonſtratum eſt, longa tabe mulier, ac in linguæ ſubſidium quantocunque poterat motu corporis, & ad ſenſus exprimendos accommodata inflexione capitis & oris vtebatur. Eam nobilis Matronæ calamitatem Sebaſtianus, euincendis in Chriſti fidem etiam aliorum animis eſſe opportunam putauit. Conuerſus ad eos, qui frequenteis aderant, manu poſcit ſilentium ac dein-
,, de ſic infit. Si ego verum vnicumq; Numen adoro,
,, ſi vera & ſancta de hoc ipſo Numine ſum locutus;
,, precor ab hoc Numine Deoque Opt. Maximo, &
,, Chriſto liberatore generis humani, vt mulieris hu-
,, iuſce linguam ſoluat, & in ipſa vetus Zachariæ mi-
,, raculum renouetur. Hæc dixit erecta penitus in Deũ mente Sebaſtianus, & ſimul in crucis figuram ad mutum illud ac elingue os admoto digito, diuini beneficij vim exſpectabat. Neque irrita ſpes fuit. Soluto confeſtim ore mulier proſequitur ipſum Sebaſtianum acclamatione læta; Beatum appellat, & ipſum, & quicunq; ipſius dictis, ac prædicationi fidem adhiberet. Spectante & audiente Nicoſtrato totum hoc acciderat. Itaque profeſſus is quoque repente ſeſe Chriſtianum, ipſos quos habebat in cuſtodia Mar-

cellianum

cellianum & Marcum ſoluit vltrò, & ſi abire incolumes velint, poteſtatem facit. Non iam erat fratribus hiſce mollis animus, qualem inuenerat prima illa parentum atque propinquorum tentatio. Conſtanter amplexi martirium, & abruptis vitæ inuitamentis eminebant in cælum, ac inter atrociſſima tormenta fundere ſanguinem geſtiebant. Itaq; fortibus oculis abnuere fugam, & in iiſdem ad finem vſque vinculis perſeuerare ſibi certum eſſe reſponderunt. Ea constantia, & celſitudine animi numeroſum commouere ſecum agmen; cuius principes fuere Tranquillinus & Marſia parentes, & tota deinde domus, capita, in vniuerſum ad ſexaginta, quos omneis Policarpo Sacerdoti cæleſti lauacro Sebaſtianus expiandos dedit, & cùm expiarentur, noua de cælo miracula cæcis mortalium mentibus affulſere. Namque inueteratos abſceſſus & apoſtemata, & labes atque calamitates alias humani corporis, vna cum animi ſordibus aqua illa luſtralis abſterſit. Inde ad Cromatiū quoq; Præfectum Vrbis manauit fama, & ille mille & quadringentos traxit ingenti deorum inanium ſtrage, Tunc enimuerò ſtrata Martirum corporibus Roma, cruore manauit innoxio, veluti cùm circumuenti hoſtes ab irato victore cæduntur. Aliorum tormenta, & caſus alij ſcriptores memorauere; nec eſſe videntur huius inſtituti. Sebaſtianus vrbis noſtræ ciuis in hunc ferè modum occubuit. Satiatus iam cæde Princeps, vbi lictores, notum fama virtutis, & extremo facinore iuuenem in conſpectum eduxere; dicitur prima ſtatim quāuis immitis animi propenſione,

ſione, conſilium agitaſſe illud vt ipſum conſeruaret. Multa munera, quæ fuerant in eum congeſta diuinitus, multa dignitas oris, & decor, & gratia, & ſuper omnia ſpectatum animi robur in ea ipſa re, qua meruerat iras, veluti fræna inijciebant furori, auebatq; monſtrum illud ignoſcere. Itaq; molliuſcule appellatum interrogat, poſſet ne venerari Deos, & in ſuæ ſalutis meditamenta conſentire? Cùm Sebaſtianus ad ea, Deum vnum, & vnam ex Deo ſalutem opponeret; rurſus contraria magnifica verbis, re inania Cæſar orditur. Poſtquam his quoq; confutatis manebat in ſua ſententia vir Mediolanenſis, & aduerſus principis Maieſtatem, iamq; mutatos ira vultus, inconcuſſa perſeuerabat mente; dimittitur cum atroci mandato. Statueretur contumaciſſimus mortalium in maxime conſpicua & aperta caſtrorum regione, pegma in id ipſum erigeretur, deinde circũfuſi milites tela & ſagittas in corpus illud pro ſe quiſque collinearent, donec rebelli ac deſertori vitæ finis fieret. Contorſere ſagittarum examina qui militum in id fortè miniſterium electi vitare imperiũ haud potuerant. Cæteros, viri caritas ad miſericordiam inflectebat; & erant qui obuiam irent, niſi telorum ſtatim immiſſus imber ſerum auxilium feciſſet. Ita Sebaſtianus pro mortuo relictus ipſo in pegmate. Irene Caſtuli Martiris vxor erat eximia religione ac pietate. Hæc inſecutæ noctis ſilentio, cùm vndiq; ſolitudo & quies eſſet, egreſſa in campum eo conſilio, vt Sebaſtiani corpus inde quacunque poſſet ope detractum adſportaret, ac ſepeliret, vbi ſoluere

vincula & moliri cadauer inſtitit, latentem in eo vitam ſenſit ex tenui palpitatione, ſiue aliqua Sebaſtiani vox fuit. Confuſa inde mulier gaudio ſimul & metu, & ſolicitudine, vti cæleſtis animæ reliquias foueret, ac ne corporis iactatione fugeret vita, quam leniſſime in tabula collocatum vocata in partem oneris ancilla deportauit in ſuas ædes. Ibi non tàm humanis remedijs, quàm ope diuina repente integer Sebaſtianus extitit, atque poſt aliquot dies obtulit ſeſe Principi, ſeuere increpans Chriſtianæ religionis hoſtem, innoxij ſanguinis auidum, & alia, queis eum à funeſtiſſima Chriſtiani nominis inſectatione deterreret. Ille ſtupore defixus, quòd & vocem, & vultum, & habitum noſſet eius, quem abſque dubio mortuum crediderat, & ita Centuriones renunciarāt; cum admiratione metum alternabat. Mox inſita crudelitas, & ille inhumanus animus inſurrexit. Cædi quam violentiſſime Sebaſtianum, ita vt inter verbera & ictus expiret, mandat. Poſtquam expirauit, abſtruditur cadauer in cloacam, ne ſcilicet, auferant ſepeliantve Chriſtiani. Ea erat etiam in mortuos diritas & ſæuitia. Sed fraudari ſupremo honore tanti nominis Martirem Deus ipſe non eſt paſſus. Nocturnæ quietis admonitu reperit nobilis Matrona corpus, & humauit, quà Martiris ipſius ædes inter pręcipua ſeptem vrbis templa hodie viſitur ac frequentatur. Sebaſtiani facies opere muſiuo ac vetuſtiſſimo Romæ item eſt in Æde, quæ Diui Petri vincula pręfert ac repræſentat. Ea facies, barba & mento, confirmata iam ætate virum, non impuberem Sebaſtia-

num

num oſtendit, qualem vulgò nunc pingunt. Stat eadē in Æde propria ara Sebaſtiano iam inde ab ſæuiſſimæ peſtis tēpore, quæ corripuerat vrbem Romam impetu tāto,vt finem adeſſe rebus appareret. Paſſim cadebant omnis ætas, omnis ordo, ſexus vterque, neque leuamenta, vel remedia vlla reperiebantur ingraueſcenti malo; et auxit publicum terrorem dira ſpecies. Angeli duo per vrbem incedere viſi, cæleſtis alter & ore puro ac fulgido; alter ab inferis obſcurus & horridus, & palmipes, & corniger. Vadebant autem hoc ordine, & actu. Præibat bonus, deterior ſequebatur; ille iubentis habitu, hic ad exſequendum imperium paratus, & manu clauam tenebat. Ea nimirum claua identidem ad nutum imperantis pulſabat ædiū fores, & quoties feralis dextera geminaſſet ictus, totidem inde capita deuouebantur Orco, & contactæ funeſtos in cumulos ruebant. Tunc enimuerò feſſi ciues præſentibus inſtantibusque malis, attonitique, ſimul euentu quotidiano, ſimul imagine talis portenti, deſperata humana ope diuinam implorauere; nec fruſtra. Monitus cæleſti voce quidam, iret, atque nuntiaret vrbis principi, non ante finem fore malo, quàm Sebaſtiano ara foret excitata, iuſſu fecit,& nuntiauit. Poſita confeſtim ara, Martir inuocatus,& abijt peſtilentia. Neque ambigam, ego, quin eadem origo fuerit Templi, quod Mediolani Ticinenſi regione poſitum huic Martiri, rudi & antiquo opere ſuperior ætas vidit. Eius Templi mutata facies eſt Sancti Caroli Borromæi Cardinalis voto, cùm populante

te vrbem Mediolanum peſte ac lue, Romani caſus memor Antiſtes, in pari clade ſubſidium idem peteret. Votum vnà ciues nuncupauere, publicoq; ſumptu quæ nunc viſitur ædes in area templi veteris eſt ædificata. Sed hæc & alia temporis eius memorandi locus erit, ne ſcilicet abierim inſtituto, quo referre ſuum quæque in annum deſtinamus. Sebaſtianus hunc Romæ primò finem poſtea cultum, hos etiam Mediolani ſua in patria nactus honores fuit. Modica interim quies obrigerat Chriſtianæ rei, credo quia Cæſares impliciti bellis, & curis, quæ propius vrerent, haud magnopere per id tempus excubare poſſent in Eccleſiæ damna perniciemque. Mox rediere ad vetera nouoque turbine ſacræ res inuoluuntur. Religionis clades iterum praua fuit religio, & ex Deorum cultu deteſtabiles iniuriæ verum in Deum extitere. Nam cùm bene geſta re domi forisque, debellatis hoſtibus, & aucto Imperio, Maximianus & Diocletianus, honorem habendum eſſe ſuperis decreuiſſent, hunc videlicet fore cumulum honorum atque pietatis exiſtimauere, ſi penitus ad Chriſtianos inſectandos verterentur. Eo furore & amentia tentatam antea quoque viam ingreſſi huiuſmodi edictum promulgauere. Qui Chriſtiana ſacra faxint, maieſtatis tenentor, & capite pœnas danto. Qui ſuſceperint ea ſacra, ſiue ſerui, ſiue liberi, infames ſunto, ius omne libertatis amittunto; ſi comprehenſi fuerint, necantor. Vrbium Magiſtratus, & Præfecti omneis libros, omnia monumenta profanæ religionis publicè concremanto. Ab hoc rurſus edi-

cto tanta Chriſtianorum eſt facta ſtrages, vt non toto menſe cæſa ſint ad ſeptemdecim millia, cui numero quotam vrbs noſtra partem contulerit, haud traditur certum; præcipuam tamen fuiſſe coniectare licet. Sed ita Deo placitum fuit, vt quanto funeſtioribus edictis opprimeretur Eccleſia, & quanto plus Chriſtiani ſanguinis haurirent Cæſares, tanto magis gliſceret pietas, atque tanto plures cupidine ac ſtudio beatiſſimi cætus exardeſcerent. Periere hac vltima duorum Cæſarum violentia, & ſua corpora nobis reliquere præter alios, Maximus, Cantius, Cantianus, & Cantianilla, Quirinus, Pelagia, Chriſtina, glorioſum agmen, & ſuo quiſque fine, præter cæleſtia bona, memoriam apud poſteros adepti. Separatim omneis memorabuntur, non ſecus atque ſi ciues fuiſſent eius vrbis, quam ſuis poſtea reliquijs domicilium ac ſedem eſſe voluerunt. Scilicet eſt hoc veluti cæleſte commercium, quo viciſſim retrò commeant, ius ciuitatis, quo iure nos illos acquiſiuimus, & ciuium tutela, qua illi nos adoptauere. Maximus ducat agmen, quippe cuius non modò ſeruantur hic oſſa; ſed Martyrij quoque ſpectaculum hic fuit. Legionis Thebanæ miles, & Alexandri contubernalis illius, qui Bergomi cecidit, cùm Mediolanum fortè veniſſet, ibique Chriſtum, & ſermone profiteretur, & vita, quadruplatores in ſe conuertit, qui ſolertibus animis in ſingulorum inſtituta & mores excubabant. Accuſatus infando velut crimine vocatur in iudicium, & cùm delationem ipſe comprobaſſet affirmatione conſtanti, neque denuntiata morte ac in-

ten-

tentato ferro quicquam mutaret, poſt varia tormentorum ingenia, vltimo ſecuris ictu conficitur. Mortaleis huius exſuuias D. Carolus Borromæus noſtra memoria cùm inueniſſet, tranſtulit in templum maximum, ibique magnifice collocatæ inter cætera vrbis præſidia in hunc diem adſeruantur. Maximi memoriam & martirium hactenus tradunt illæ litteræ, quas ſequimur. Cantius, Cantianus, & Cantianilla Romanæ familiæ ſoboles paullò fuſius memorantur in hunc modũ. Præcipua nobilitas adoleſcentulis, & pares diuitiæ, forma quoq; & quæ bona corporis appellat vita, cæteræ congruebant claritudini ac fortunæ. Parentes maturè deceſſere. Ea res cauſa ſimul & materia magnæ pietatis fuit. Nam ſimul atque circumſpexere ſuam orbitatem, humanæ vitæ lubricum, ætatis pericula, & ex diuerſo, fortunas & opulentiam inuitamenta peccandi; conſenſere omneis, vt abdicato patrimonio, & in pauperes diuiſo, Chriſtum authorem vitæ perennis, fontem omnium bonorum ſequerentur. Hoc inter ſe communicato conſilio, nulla interpoſita mora rem exſequuntur ipſam, & poſtquam ex vniuerſa ſua opulentia benignè pauperibus fecere, Aquileiam concedunt. Ibi Chriſtianis inſtitutis, & genere vitæ, fama ſimul, & ſtatim vulgata magnæ domus celebritate Præfectum eius vrbis aduertere. Ille haud cunctanter excitos obiurgat, quaſi generis decora, parentum manes, atque tot in ipſos a natura ſimul, & fortuna cumulata munera deformarent, ac irent perditum. Conuerſa inde ad blanditias oratione, ſi repetere priſtinæ fortunæ cul-

tum velint, præcipuum apud Cæſarem gratiæ locũ, & quæ alia fermè amaret ætas, proponit. Non expetebant aliena, & incerta, qui ſua & præſentia contempſerant. Itaque reſpondent animis ijſdem, quibus, & patriam, & patrimonium, & vniuerſam ſeculi vanitatem reliquiſſent. In Chriſto ſibi diuitias & vitam, & vota ſimul & gaudia; datam ei fidem, morituros antequam violare animum inducant. Lex erat carminis mitiſſimi. Magiſtratus & vrbium præfecti, ciues Romanos quocunque accuſatos crimine, inconſulto Cæſare ne violanto. Ea lex obſtabat permoto ſtatim in iram Præfecto, ne ſtatim in adoleſcentulorum capita deſæuiret. Nuntiat quanta maxima poteſt celeritate rem Mediolanum, & quid ſe facere velit Cæſar, exquirit. Reſponſum eſt; plecteret capite, ſiquidem alia ratione traduci non poſſent ad numina Deorum adoranda. Tentauerant interea fugam adoleſcentes, ac ex ea retracti vnà cum Educatore Proto, ceruices dedere. dicuntur manaſſe pro cruore riuuli lactis vbertim, eaque fama ſequitur hos martires. Corpora translata Mediolanum & in Baſilica Dioniſiana collocata poſterior ætas tranſtulit inde in Templum maximum, vbi anniuerſario precum officio recoluntur pridie Kal. Iulij, totaq; pietas Ambroſiana ſacris reliquijs hunc honorem perſoluit. Par in Quirinum religio. Is in Illirico paſtor animarum, cùm non modò ipſe totam Romanæ ſuperſtitionis vanitatem adſpernaretur; ſed alios quoque inde conaretur abducere, comprehenſus, & ad collum applicato prægrandi molari lapide præceps in flumen

Sa-

Sabarim deiectus, tanquam nullo degrauante pondere fluitabat, ſalutaribusque verbis toto prætentam littore turbam alloquebatur. Mox pertæſus moras, & illo Martirij genere delectatus precatur à Deo, vti ſineret mergi, laxaretque ſaxo vincula & habenas. Ita labitur ad ima, & poſt paullò ſupernatauit exanimis. Oſſa, & quantùm æui tabes reliquum fecerat è ſacro corpore, vaſtante poſtea Pannoniam uniuerſam barbaro, delata Romam, Angisbertus Epiſcopus inde Mediolanum auexit. Quieſcunt in Æde Sancti Martiris Vincentij, cui ab circumiecto prato cognomen manet. Pelagiæ caput eſt in Templo Maximo, virginis inclytæ, quæ veluti facta Mediolanenſis ex Antiochena, celebratur Ambroſij litteris, ibique dignum eximiæ virtuti præconium extat. Adamauerat huius formam & modeſtiam, cuiuſpiam libido, quam in arcto deprehenſa puella fortè non poterat eluctari, iamq; erant flagitioſa verba, & prænuntiæ ſceleris blanditiæ, nondum tamen ſcelus ipſum. Id vti vitaret, dedit ſeſe præcipitem ex alto loco, & impudicum illum animum pudore ſimul, & admiratione confudit. Non minus pretioſum ac nobile caput virginis alterius ex horum temporum ſtrage gazam hanc auxit Mediolanenſem, quam cum aliqua iam fortaſſe legentium ſatietate; cæterùm ingenti noſtra lætitia & magno piæ voluptatis fructu velut exponimus & dilatamus. Id Chriſtinæ caput erat, quæ rudibus annis, cùm domeſtica deorum ſimulacra comminuiſſet, pretioſamq; materiem inſumpſiſſet in pios vſus, irritauit eo non puerili facinore pa-

trem Vrbanum, & ille minime paterno animo væcordes in ipſam iras effudit. Quippe teneram & inſontem adoleſcentulam cædit virgis, lacerat vncorum acumine, ſui ſanguinis carnifex, mergit flumine, & cùm enataſſet incolumis, grauiſſimo ac teterrimo ſuffitu conatur opprimere. Fruſtra omnia videlicet fuere, cohibente vim cruciatuum Angelo. Demum ex priuata carnificina deditur in publicam poteſtaté, & cùm nihilo mitiores ibi animos inueniſſet, poſt ignis & ferri varia & diuinitus irrita tormenta, conuulſis demum ab ſacro pectore mammis, finiuit. Hic erat igitur Eccleſiæ Catholicæ ſtatus, & ſanctorum agmina diuerſis è terris aſpero & cruento ſic itinere in Cælum ibant, adoleſcentuli, viri, matronę puellæ, cùm Mediolani Pontifex Maternus ex tanta popularium ſtrage ſeruatus munere diuino, quibus poterat modis afflictas Eccleſiæ ſuæ res tuebatur interea labantemq; fidem ſuſtentabat, promta in Martires ope, & poſtquam ceciderant, ne corpora & reliquiæ conflictarentur iniurijs, anxius vnice ac ſolicitus. Ac eo quidem tempore ſepulcra & tumuli, quales vulgò nunc vſurpamus in Mediolanenſis Eccleſiæ conſuetudinem, primùm venere. Nam cùm Oldanios hortos campumq; totum illum huic olim officio dicatum, iam Martires innumeri, iam reliqua Chriſtianorum multitudo faceret anguſtum, neque ſufficeret illa ſedes vltimæ ſanctorum quieti; excogitauit Maternus ac inſtituit hunc ritum, vt fierent per omnia templa grandes cauernæ quadrati lapidis tegumento; illuc inferrentur, vt quiſque quotidie, vi,

vel

vel fato mortalitatem expleſſet. In varias quoque prouinciæ partes excurrendo, ſanaſſe fertur ac reſtituiſſe multa, quæ partim publica vaſtitas Eccleſiæ, partim priuata minorum ciuitatum ſolitudo in prauum ac barbarum ex recta Chriſti diſciplina corrupiſſet ac diſſoluiſſet. Derthonenſes ante alios amiſſo Martiano, cùm omnia ſimul inſtituta & veſtigia Chriſtianæ religionis amiſiſſent, iſque paulatim populus ad priſtinas tenebras, & antiqua gentium deliramenta relaberetur, opportuno Materni acceſſu ſunt compoſiti ac retenti, memorantque grato erga ipſum animo, quemadmodum emendato ac formato rerum ſtatu diſcedens inde, Maliodorum præfecerit vrbi, ſapientiæ ſummum, & pari morum innocentia & candore. His alijsque paſtoralibus curis irritata ſæuitia dominatus impotentiſſimi, trahitur Maternus in aulam, & impias adolere ſupplex aras iubetur. Ni faciat, exitium intentant. Ac ille quidem abnuere ſtatim excelſus animo, venerabilis ore, vltroque cultum inanem, & ficta numina cœcasque mentes increpabat. Sed non ideò tenuit, vt in mortem cęderetur. obtorpuerant quodammodo carnifices animi manuſque ad feriendum, admiratione maieſtatis. Itaq; dimittunt incolumem, nec ex eo tempore diu ſuperſtes fuit. Non deſunt, qui in exilio mortuum ſcribant, cùm Cæſar eum ablegaſſet, atque adeò, ſtulto faſtu & barbarica licentia rem non ſui iuris auſus, paſtoralem ei dignitatem abrogaſſet. Id magis quia non abhorret à vero, quàm quòd apud certiſſimos authores repererim, eſſe addendum putaui. Quamdiu

diu auté ille vixerit in ſuo munere, haud equidé auſim exacto affirmare numero propter variam in hoc genere memoriam, & quia veteres magno ad id conatu nihil tamen extricauere. Numerant illi quidem annos & definiunt authoritate ſua; ſed facilè poterunt confutari ratione temporum, & rerum argmentis, ſi cuipiam vacet. Manſit verò diu, neque hodie penitus deleta eſt ex hominum mentibus illa de Materno fides, quaſi vinctis & captiuis pie ac religioſe vocatus adſit, & dicuntur multi mortales præſenti eius ope liberati, cùm eam è vinculis imploraſſent. Equidem quæ de ſanctorum inuocatione & auxilio memorantur, credere velim etiam ſine argumentis ac teſtimonijs; vbi verò ad pium animi ſenſum, accedat authoritas exemplorum ac inueteratæ famæ, cũctari adhuc, & vltrà quicquam exquirere omnino irreligioſum putem. Hoc adeò dictum volui, quia in magna hominum & ingenioꝛũ varietate ſemper exoriri poſſunt impiè curioſi, & miſerè prudentes, qui politico ſupercilio res diuinas perpendant. Sed magna vtique inter ſcriptores diſſenſio eſt, hiccine Maternus Iulius appellatus fuerit, an verò ſimplici nomine Maternus tantùm. Cæſar Baronius Cardinalis ad priorem ſententiam inclinat, coniecturæ illius argumento, quòd cùm in Romana Synodo, quæ ſub Iulio I. celebrata eſt, Iulius Epiſcopus Mediolanenſis interfuiſſe dicatur, nec eius Iulij aliæ vllæ meminerint litteræ, valde conſentaneum ſit, appellationẽ hominis fuiſſe diſtractam, vt ex Iulio Materno libri Mediolanenſes Maternum, Acta Romanæ Sinodi Iu-
lium

lium retinerent. Nam ſi non id ita eſſet, haud dubiè ſequi, vt eius concilij fides vocari in dubium poſſit, quod fieri non oporteat propter ſacroſanctam conciliorum authoritatem, quæ tanta ſemper fuerit, vt Eccleſiaſticæ hiſtoriæ patres nullam potiorem rationem obſeruarent extricandi quos quæq; Ciuitas Epiſcopos habuiſſet, quàm ſi nomina & memoriam inde repeterent. Addit idem, extare commentarium in Vaticano cum hac inſcriptione IVLII FIRMICI MATERNI DE MISERIIS ET ERRORIBVS PROFANARVM RELIGIONVM AD CONSTANTIVM ET CONSTANTEM FRATRES. Ad eam videlicet inſcriptionem quando congruant tempora, minimè ambigendum videri, quin Iulius Firmicus Maternus idem ſit omnino, quem nos vnico nomine Maternum appellamus. Sed valde ego ſuſpicor, errorẽ obiectum fuiſſe clariſſimo viro, dũ vaſto nimirũ operi ſummæq; rerũ intentus obire ſuis oculis omnia, & varijs diſperſa locis Eccleſiarum monumenta luſtrare non poteſt. Quippe Iulium Epiſcopum tabulæ noſtræ veteres habent ſeparatim, nec Iulium illum Firmicum Maternum, cuius liber extat, aut inſcriptio ipſa, aut alia vlla memoria Epiſcopum numerat agnoſcitve. Sub Materni Pontificis exitum, imperio quoque tam ſæuo finis fuit, cùm vltricibus agitati furijs, publicamq; pertæſi lucem Maximianus & Diocletianus, vltro gubernacula rerum omiſiſſent. Id accidit, cùm partitis opibus, & diuiſo terrarum orbe, hic ad Orientem Solem, ad Occidentem ille regnaret, ſedensque Mediolani, magnificis operibus exornaret

Q vrbem,

vrbem, quam crudelitate funeſtarat. Mœnia, & turres, & fana, & lauacra, & multiplici ſalienteis arte lymphas, quæue alia ſuperbæ regum opes amant, præſidia & decora deliciasque adiecit vrbi, ſimul & è ſuo cognomento Herculeam appellauit. Ipſius quoque fertur inſtitutum, ferrea corona, qua capita Cæſarum incinguntur cùm primùm id nomen eamque fortunam capeſſunt. Nec dubitant authores idonei, quin veteribus Angleriæ dominis dederit idem inſignia, quæ adhuc viſuntur inter Ambroſianæ ædis monumenta; Herculem ſcilicet cum claua & Leone. Alijs porrò dijs alia templa, Herculi rotundam, & vno continuam orbe ſtruxit ædem, quali forma & deſcriptione Romæ Pantheon durat. Circum eam quatuor multiplici contignatione turres diſcretæ paribus interuallis attollebantur: ingenteis colũnæ propylæum cingebant, tantæ molis incolumes adhuc reliquiæ. Ipſa moles validis poſtea Chriſtianorum rebus, & profligata gentium prauitate, in ſacrum Laurentij nomen cooptata durauit ſæculis, donec paullò ante hanc memoriam repente collaberetur. Hanc eſſe Laurentianæ ædis originem authores plurimi conſentiunt, & ciues credidere; diſcrepat aliquis argumento non leui, quòd ſcilicet cùm ex templi ruina vetuſtiſſimi lapides inſpicerentur, crebra crucis imago ſit inuenta. Ea res aduerſatur communi famæ, quæ ſi falſa eſt, illud vtique non dubitem adfirmare, quod & pronius ad fidem videtur. Quippe diruta Herculis æde, quam Maximianus poſuerat, in eadem veſtigia ſucceſſiſſe Laurentij martiris ædem, & quia pro-

ſana vetus ædes in hemiſphærij faſtigiata modum fuerit, ideò retentam eam formam, vt ſuus honos conſtaret antiquitati, ſicut & noſtra dein ætas, cùm deciduum iterum monumentum excitaret, priſtinam imaginem eſt imitata. Sed huius Laurentianæ Baſilicæ deſcriptionem & faciem, quomodo ſtet ſublimis conuexitate ſua, quantæ religionis aras includat, priuilegia quoque & cultum, & alia grata legentibus, inſeram, vbi locus, monebit. Poſtquam Maximianus & Diocletianus vti dictum eſt, imperio depoſito, terrarum orbem exonerauere, non ideò pax fuit Eccleſiaſticæ rei, quam ſecuti principes Galerius, & Maximinus, & Maxentius per interualla temporum & ſpiramenta, peſſumdedere, præcipua in Miroclem ira, qui Materno defuncto, non minori conſtantia & virtute Mediolanenſem Eccleſiam adminiſtrabat. Materno, Galeſinus Oroſium, Panuinius Euſtorgium ſubiecere. Nos miroclem in hac ſede collocamus, non temeritate aut impetu, ſed magna illa, & nemini ſpernenda ratione, quòd ſub Milciade Pontifice maximo Romanæ Synodi pars hic ipſe Merocles fuit. Oroſius autem obijt Arelatenſe concilium haud dubie poſterius Romano. Ac Petri Galeſinij quidem ita ſublatus error eſto. Panuinio autem ignoranti totum Oroſium, & in ea præteritione ſequenti Vaticani codicis, ordinem, id ipſum licebit opponere, quòd inter huius Arelatenſis concilij Acta & Patres Oroſij nomen extat, eaque res huic Pontifici ſuum honorem affirmat teſtimonio ſatis euidenti. Rurſus aliud in hoc Pontifice, Galeſinio mendum irrepſit. Miſcet enim

hominem inter patres & acta Synodi alterius Arelatenſis, quæ quadrageſimo fere anno poſt illius ætatem eſt habita, ibique non Oroſium, ſed Protaſium affuiſſe ſcribendo prompta cuilibet atque obuia monumenta teſtantur. Merocles igitur Mediolani natus, fuit inter principes vrbis commendatione nobilitatis, eaque illi communi conſenſu perhibetur ſanguinis gloria. Huius generi ac familiæ Ticinenſem Epiphanium longa per Focariam matrem cognatione fuiſſe adnexum accepimus. Sed non eſt vero conſentaneum id quod nonnulli prodere ſunt auſi. Quippe Romam ad Felicem Epiphanij miſſu Meroclem iuiſſe, cùmq; dextere legationem atque liberaliter obijſſet, captum Pontificem admiratione virtutis, præfeciſſe ipſum Eccleſiæ Mediolanenſi, quæ grauiter agitata procellis tali rectore opus haberet. Id immane quantum à recta temporum ſupputatione diſſentiat. Nam, & Epiphanius huic poſterior æuo centum fere annis fuit, & vixerat Felix aliquanto antea, quàm Merocles naſceretur. Cæterùm Romanæ Synodi, quæ Meroclem exciuit, & tempus & occaſio ſeſe in hunc modum habuere. Agebatur annus noſtræ ſalutis & vitæ, tertiusdecimus à treceenteſimo, gubernacula rerum Milciades, & deleta prope iam tyrannide, Conſtantinus obtinebant, cùm Africana Eccleſia pridem lacerata factionibus ac ſtudijs, maiore quàm vnquam antea rerum perturbatione cœpta conflictari, ſummis appropinquabat, aderatque finis Metropoli clariſſimæ. Initium & cauſa tanti tumultus ex electione Carthaginienſis Epiſcopi, cùm Catholici, & Donati-

ſtæ (in eas partes diuiſum erat Africanum nomen) vtrique ſui corporis creari Pontificem vellent. Illi Cæcilianum, hi Maiorinum producebant, vtrumque clarum inter ſuos, ita vt alterius præcipitia, & abrupta, & praua, non cederent alterius honeſtis & ſanis. Ac Donatiſtæ velut indignati catholicum hominem cum ſuæ factionis homine pari ſorte componi, finxere vltro crimina, queis aduerſarium vrgerent. Ita cùm nullus diſſidio finis inueniretur, deteriorq; pars haud dubie potentior eſſet, circumuenti Catholici conſilium illud iniere, vt peterent arbitros atq; diſceptatores à Conſtantino, qui ſua componerent authoritate litem, paxque rebus fieret. Non placebat principi tota res, ſubeunte videlicet animum cura, ne ſacris rebus immiſcendo ſeſe, partem alieni iuris vſurparet, atque piaculum mereretur. Rurſus opprimendam innocentiam relinquere temeritati ac furori, non boni principis arbitrabatur officium. Quod inter cauta & benefica conſilia medium erat, id ipſum exſequitur. petit à Miltiade Pontifice maximo, vti deligat Epiſcopos qui diligenter auditis accuſatoribus & reo, cognitaque cauſa, rem ad otium deducant. Epiſcopi treis Gallici generis, Itali quindecim, vt quiſque moribus & ſapientia grauiſſimus haberetur; ſunt in id iudiciũ à Pontifice Romam euocati, quorum nomina percenſens Optatus Milleuitanus primo loco Miroclem refert. Mirocles abſoluto Cæciliano compoſitisque Carthaginienſium rebus, Mediolanum rediјt excelſo coquens animo noua inſtituta & leges, queis Eccleſiam illam ad perfectum expoliret.

ret. Inter cætera ſanxit & inſtituit, vt Clerici certas preces in certa templa recitatum irent, rem à Kalimero dudum inchoatam, ſed adſtrinxit ipſe regulis, & quotidianum officium in horarum interualla deſcripſit. Idem cęremonias & ritus ad pſallendi ordinem accommodauit, atque vt pie ac ſanctè fierent omnia, ſacras ædes luſtrare eſt aggreſſus, quæ per licentiam eorum temporum contaminatæ ac violatæ fuerant indignis modis. Scilicet infenſiſſima Chriſtianæ religioni Cæſarum impietas permiſerat ſacrilego furori tàm effrænem poteſtatem, vt, quæ profanis in locis facere pudor aliquis fuerit, ea liberè ac palam ad ipſas aras multi mortales auderent. Baſilica Naboris & Felicis præcipuè ſenſerat iniuriam, & viderant ſacri parietes ea, quæ procul à noſtris abeſſe litteris oportet. Sed Mirocles tantùm huic Ædi ſplendoris, & ornamentorum adiecit; vt eam infamam oblitteraret. Neque deęrant Merocli pecuniæ ſubſidia, queis Templa & rem vniuerſam eccleſiaſticam augeret ac decoraret. Habuit enim præter generis & doctrinæ claritudinem, eas facultates, vt quẽadmodum vulgò nunc loquimur, diues & fortunatus haud dubiè poſſet appellari. Qui de illo ſcripſere, nominatim hoc addunt, & proximus horum temporum memoriæ Diuus Ambroſius id ipſum affirmaſſe eſt viſus. Nam in ea concione, quam ad Populum Mediolanenſem contra Auxentium habuit, ideò ſe Mediolanenſis Eccleſiæ patrimonium enixe conſeruaturum eſſe profitetur, vt Meroclis, & cæterorum, qui eam locupletauere, munus tueatur, nec

vlla

vlla eorum liberalitati fiat iniuria. Ad Cleri diſciplinam, & ab ipſo Mioclete iacta rerum fundamenta potius id pertinere coniectauere nonnulli. Cæterùm de opibus quoque ac de vitæ ſubſidijs, quando teſtimonia congruunt, videri dictum potuit. Talis hic Epiſcopus erat Mediolani, cùm peſtilentia totam fermè Italiam inuaſit, quæ non modò perniciosa tabe inficeret corpora, vrbemque præcipue noſtram quotidianis funeribus exhauriret, ſed à religione quoque auerteret animos, & Eccleſiæ toti pro frequentiâ & celebritate, miſerandam ſolitudinem inferret. inde ſcilicet Merocli materia caritatis & patientiæ, quæ tanta fuiſſe dicitur, vt modum excederet earum rerum, quas diuini homines vitæ prodigis animis in tali re ac tempore, antea, poſtve factitauerunt. Non tamen ea diuturna calamitas fuit, quippe quæ per flagrantiſſimos æſtus inuecta, hyeme ſtatim aduentante ceſſauit. Ita, poſtquam grauiori tempore anni circumacto, ſalubria corpora cœperunt eſſe, etiam religioni, ſui paulatim honores rediere. Et Eccleſia quaſi lætior ac viuidior ab ſtirpe renaſceretur, miris incrementis nouam maieſtatem ac decorem eſt conſecuta. Mox ingemuit amiſſo Mirocle velut relicta ſolitudini & orbitati. Cladis eius annum hæſitanter admodum & ambiguè ſcriptores tradidere. Sed ego facilè poſſe arbitror extricari. Nā cùm anno CCCXIII. Romanam Synodum obierit Merocles, cùmque primam Arelatenſem vno anno poſt habitam Oroſius ipſe frequentarit; in promptu eſt, quo anno exceſſiſſe Meroclem dicas. Oportuit autem id accidere

ſub

ſub anni ipſius exitum, quo redierat ab vrbe Roma, ſiquidem agere potuit & conſtituere quæ memoraui. An verò durauit etiam in partem illius anni, quo Pontificatum Oroſius inchoauit. Hic Oroſius neque cuias patria, neque fortunâ & ſtirpe quantus fuerit, comperti quicquam habemus; ne res quidem ab ipſo geſtas in Pontificatu ſeruat vlla litterarum memoria. In Arelatenſi Concilio Comitem atque Collegam habuit ex Mediolanenſi Clero, Nazareum nomine. Magna ea Synodus cognoſcendæ iterum Cæcilij Carthaginienſis accuſationi habita eſt, cuius tamen acta plerisque ſuſpecta eſſe video. Interfuere Patres ad ducentum, & Conſtantinus ipſe Cæſar interfuit, primus ferè conditor Eccleſiaſticæ ſecuritatis, & haud dubiè Chriſtiani nominis liberator: Is inſtinctu ſuopte iam antea penitus obuerſus in ſacra & Deum, exarſerat hoc tempore maiore Chriſtianæ religionis ſtudio, poſtquam ſublimem cœlo crucem, & ad victoriam inuitantia verba mirabiliter vidiſſet. Nullam iam priorem agitabat curam, quàm vt ex diuturna veluti iactatione conquieſceret pietas, atq; vt Eccleſia poſt ſæuas tempeſtates, optatum pacis & otij portum inueniret. Quacunque paterent imperij fines, extrui templa, ſalutarem Euangelij doctrinam euulgari, & quò plus accederet authoritatis, immune eſſe quicquid Eccleſiæ nomine poſſideretur, iuſſerat. Per eam optimi Principis indulgentiam & pietatem, hoc tempore Chriſtiani glorioſum de tota ſuperſtitione triumphum agebant, feſtos agitabant dies, ritus & cæremoniæ, tùm veteres reuocabantur, tùm inſti-

inſtituebantur nouæ. Rebus hiſce conſultandis atq; conſtituendis, vt grauiſſima quæque incidiſſet deliberatio, conueniebant Patres, eaque origo tot per illa tempora conciliorum fuit. Et intererat aliquando Cæſar ipſe, non vt ſeſe rebus Eccleſiaſticis immiſceret, vtue quaſi moderator & arbiter fieret Eccleſiaſticæ rei, ſed vt ſua comprimeret authoritate, ſi qui tunc fortè turbulenti homines ac ſeditioſi, florentis Eccleſiæ ſolicitare ſtatum, & quietem auderent. In hac Arelatenſi Synodo, ſicuti dictum eſt, turbabant Donatiſtæ, ſuntq; fracti præſentia Cæſaris ipſius, & conſenſu patrum, inter quos Oroſius. Poſt Oroſium Euſtorgius præeſt Eccleſiæ Mediolanenſi, diſcriminis cauſa dictus primus propter alterum eiuſdem nominis, Theoderici Regis æqualem, qui ſuo locò nobis in partem operis eſt venturus. Euſtorgius primus natione Græcus, inſtituto vitæ homo militaris fuit. Is ab armis ad ſacra in hunc fere modum eſt traductus. Cum Imperator Conſtantinus, per Italiam, perque cæteras prouincias, poteſtatis ſuæ vicarios mitteret, fortè euenit, vt Inſubria mandaretur Euſtorgio, qui manu & conſilio multa præclara facinora iam feciſſet. Eam ille prouinciam, dum innocenter ac ſanctè, nec minus prouide ac ſapienter adminiſtrat; increbuit fama de viro, quæ ſummos & infimos, quaſi delapſi de Cælo publici parentis exciret. Ita factum eſt, vt cùm Oroſio ſucceſſor quæreretur, omnium vota in eum conſentirent, neque potior quiſquam vnus inueniretur. Ea vulgatior fama eſt, quàm quæ tradit, Euſtorgium, cùm Impe-

R rato-

ratoris miſſu Romam iuiſſet, ita probatum fuiſſe Pontifici maximo, vt ipſum aliquandiu haberet inter familiares, deinde populo Mediolanenſi paſtorem daret. Sed vtro tandem initio deſtinatus electusq; fuerit, certè conuenit inter grauiſſimos authores, eam dignitatem ipſum recuſaſſe diu, more ſcilicet inclyto cæleſtium animorum, qui multùm quæſita, & petita cæteris mortalibus adſpernantur. At poſtquam oneri ſuccedere propè eſt coactus, ita ſe fore paratum oſtendit, ſi Conſtantinus ipſe noui honoris auctor fieret. Non enim poſſe demandatam ab eo præfecturam deſerere ipſo inconſulto; ſimul eſſe ciuilis animi de nouo inſtituto vitæ ad monere principem ſuum. Ideò Byzantium profectus, & expoſita, ſiue Pontificis maximi deſtinatione, ſiue populorum conſenſu, quid Principi ſuper ea re placeret, rogauit. Annuit Princeps, & cùm nouum Epiſcopum Mediolanum dimitteret ad ſuum paſtorale munus, non modò muneribus eum, ſed etiam Mediolanenſes ipſos, in eius gratiam, priuilegijs & immunitatibus honeſtauit. Periere immunitates & priuilegia. Dona fuere, multæ ſanctorum reliquiæ, ac nominatim, corpora trium Magorũ, qui ad veneranda Chriſti liberatoris incunabula, ſecuti ſtellam indicem, ex Perſica quondam regione venerunt. Treis Magos Helena ſanctarum rerum indagatrix, magno ſtudio cõquiſitos aduectosq; Byzantium in Æde Sophiæ collocauerat, nullo miraculorum fine, quibus ei Theſauro fides & authoritas adſtrueretur. Acceptos Euſtorgius quanto maximo potuit apparatu Mediolanũ

aue-

auexit, ingemiſcente, ſicuti fama eſt, atque multùm fremente Populo Conſtantinopolitano, quòd tamquã ex irreligioſa terra ſacræ reliquiæ procul in alias terras adſportarentur. Sed ita placitum Cæſari, vt cariſſimum ſibi caput ornaret eo munere, quod plurimi eſſe omneis intelligerent, quodque maxime teſtatum amorem faceret. In quibuſdam annalibus inuenio, cùm ea trium Magorum corpora Mediolanũ adueherentur, haud procul ab vrbe, quendam admirabilem caſum incidiſſe de quo referam prout accepi. Cùm vnus è bobus, qui trahebant arcam, labori fortè ſuccubuiſſet, nec reliquæ deinde belluæ ſufficerent oneri, ſubitò pererrans arua lupus obtulit ſeſe, eumque miniſtri cicurem, & quaſi volentem adiunxere iugo, atque ita peregrinum illud animal effuſæ ad videndum ciuitati, noui obſequij ſpectaculum præbuit. Incredibilis dictu res, vel fortaſſe etiam eiuſmodi, quam ſeueri homines haud ſatis hiſtoria dignam putent. Sed ego non referrem, niſi acceſſiſſem ad columnam, quæ in ipſius Euſtorgij baſilica, totius euenti ſculptam effigiem oſtendit, & niſi vicus, quem inde Vaccam appellauere miraculi monumentum eſſet. Porrò, cùm ad Diui Barnabæ fontem pompa perueniſſet, dicuntur illicò ſubſtitiſſe iumenta, ſic, vt de repentina illa tarditate dimoueri non poſſent. Tunc Euſtorgius haud dubio argumento loci religionem interpretatus, eo in loco cellam ædificauit, ibique corpora trium Magorum condidit. Hæc eſt illa Cella, quam poſtea ipſimet Euſtorgio dicatam religio & opulentia conſecuti temporis miri-

R 2 ficam

ficam in amplitudinem & laxitatem extulere. Vſque in Diui Ambroſij tempora, baſilica Regum dicta eſt; ipſe nouo nomine ſuperindito veterem appellationem antiquauit, & inſtituit ibi Canonicorum ordinem, quos multò poſt Henricus Septalius in Laurentiani Templi miniſteria cultumque deſcripſit, cùm Baſilicam ipſam Dominicanis fratribus attribuiſſet. Ac ne Magi quidem ibi fuere diu propter iniuriam, ſcilicet Ænobarbi, qui decus illud inuidit Italiæ, & Rinaldo Colonienſium Archiepiſcopo, ſacrilegus largitor dedit. Sunt qui Diuam Helenam Conſtantini matrem ibi fuiſſe tumulatam tradant, & quandam huiuſmodi narrationem inſerunt, fingendi licentia magis, vt ego quidem arbitror, quàm rerum fide. Quippe ſoluta per temporum hominumque varietatem Eccleſiæ diſciplina, cùm ſacræ res, vt aſſolet, quotidie traherent aliquid ex profano paulatimque cuncta vergerent in præceps, & eſſent omnino tempora ſimiliora tyrannorum prauitati, quàm ſanctiſſimis Conſtantini moribus, inclita religione matronam ad formandum Eccleſiæ ſtatum componendaſque res animum adieciſſe. Ea cura & ſtudio, cùm varias vnà cum Silueſtro ſacrorum principe diuina ſocietate terras obijſſet, veniſſe Mediolanum. Ibi laboribus, & ſenio confectam expiraſſe; neque locum ſepulturæ viſum vllum aptiorem eo, qui nimirum ipſius donis ac liberalitate ſanctus & auguſtus eſſet. Quin & ficta monumenta peregrinationis eiuſmodi ſunt in promptu ſeruantque Laudenſes, & monſtrant velut ipſius Silueſtri munus conflatam clauem ex ca-

tena, quæ D.Petri pedes adſtrinxit. Hæc ſuper id, quòd ab dubiæ fidei traduntur auctoribus, promte refutaueris. Nam, & parum decora ſpecies fuiſſet muliebris agminis, & pontificij comitatus, & quotus quiſque neſcit, ſacrum Helenæ corpus Romæ ſitum fuiſſe? Ac de Reginæ quidem reliquijs & peregrinatione ac ſepultura, liberaliter & ingenue dicta nobis hæc ſunto: Magos verò, quòd quidam velut infenſiores Ænobarbo, penitus inuidere nobis, vrbemque Mediolanum tale nactam vnquam fuiſſe decus negant; id nimirum operæ pretium arbitror vendicare. Id fiet more noſtro quam ſimpliciſſime, ne miſcere iurgia & rixas, ne cuiuſquam notare ac perſtringere toruitatem videamur. Imprimùm igitur præter ipſam antiquiſſimam originem & appellationem Euſtorgiani Templi, quæ titulum & corpora Magorum præfert, ſatis conſtat, nunquam dubitaſſe conſenſum vrbis, quin anniuerſaria Regum celebritate venerarentur eam cellam idque monumẽtum haud ſine pia quadam indignatione ac fremitu in malam illam manum, quæ tanto præſidio ac firmamento res Italas nudauit. Tradita per manus, & accepta iam inde ab ipſis Euſtorgij temporibus conſuetudine, vadunt illuc imprimunt oſcula loco, fundunt preces, vota ſuſpendunt, haud facturi per tantum æui, ſi fruſtra ſemper fieret. Ipſe porrò locus in quo iacuere treis Magi viſitur ea facie ac forma, quæ penitus congruat, & traditioni ciuium & litterarum teſtimonio. Stat grande cœnotaphium ea capacitate, quæ non ſupino vt aſſolet ſitu, ſed compoſita in re-

ctum

ctum corpora poſſit amplecti, ſicuti quidé ſitos fuiſſe treis ibi Magos accepimus; & opportune pateſcit oſtiolum, ex quo bracteati Reges feſta quotannis luce producebantur in publicum, & oſtendebantur vrbi donec metu temporum occultarentur. Stella quoque illa benigna dux & monſtratrix itineris cernitur antiqui operis luce monſtrans idipſum, quod tépora, quod homines obſcurauere. Ac ſunt iſta quidem argumenta rei totius & coniecturæ non ſanè momenti minoris apud æſtimatores æquos, quàm ſi quis ipſa proferat monumenta litterarum & auctoritates. Nunc erunt auctores & litteræ, quas nemo ſanus adſpernetur. Gulielmus Neubrigenſis, qui res Anglorum memorauit, vixit anno, quem Eccleſia milleſimum ducenteſimum agebat. Is proximus Ænobarbi armis ac ætati, quo loco noſtræ vrbis excidium refert, Mediolanenſes ait ingruente barbaro, templa omnia, quæ extra vrbem erant, diruiſſe vltro & cõplanaſſe, ne ſcilicet hoſti caſtella & arces forent. Id cùm Euſtorgianæ fieret Ædi, totaq; illa moles æquaretur ſolo, treis in ſubterraneo ſpecu Magos apparuiſſe, cum ea litterarum inſcriptione, quæ nullius in re tanta laborare fidem ſineret. Antea fuiſſe per multum tempus in obſcuro; poſtquam innotuerint, ſumma ciuium veneratione cuſtoditos eſſe, donec potitus rerum Ænobarbus, vti dictum eſt, auferret. Exſequendo inde ſubtiliter omnia Gulielmus idem corpora ipſa narrat, ab que vlla mortis imagine ac tabe, reperta ſimilia ſpirantibus, integra cute, coagmentationeque tota velut inter viuos; auream quo-

que

que laminam fuiſſe pro vinculo, ita vt inuicem cohærerent. Hæc ferme Neubrigenſis. At Petrus Equilinus, & Ioannes Fraſquetius & Vincentius quidam, & Iacobus, nota Chronographorum nomina, pari conſenſu tuis Magos, & Helenam, & vrbem Mediolanum, & Euſtorgium Epiſcopum, & iniuriam Ænobarbi referunt ac tradunt; neq; nos vltra, rerum ſeriem omittemus. Euſtorgius familiaritate Conſtantini, & hoc Magorum dono clarus inter Mediolanenſes, clarior ſuis motibus ac virtute, moderabatur Eccleſiæ, cùm noua res accidit, quæ ſupra mortale faſtigium illum adhuc efferret. Criſpum filium Fauſtæ nouercæ querelis exſtimulatus Imperator affecerat extremo ſupplicio, paſſimq; propter eam necem, & necis cauſam, attoniti mortaleis, peſtem iuueniliũ cupiditatum fuerant execrati. Sed poſtquam innocentia Criſpi, & infanda mulieris patuit libido; tunc circumuentus adoleſcens, & inceſta mulier, miſericordiam & indignationem omnium conciuere, neq; mora fuit Imperatori, quominus, coniugis ſanguine parentaret filio. Helenam auiam, præcipuè peculerat atrox caſus. Ea quò nepotis amiſſi deſiderium leniret, honorum vſitata vel noua congeſſit in ipſum, è quibus maxime inſigne opus fuit tumuli, quem regali ſumptu faciendum locauit. In eum tumulum vrna ingens dum Mediolano Polam adueheretur, qua in vrbe, paterno mandato Criſpus occubuerat, accidit, vt repentina grauitate defixa moles nulla ratione moueri poſſet loco, & conquiſiti vndiq; artifices, ergatas & molimina nequicquam admouerent. Id ſimul

mul atque Helenæ eſt renuntiatum, confeſtim ea donat vrnam Euſtorgio, & ille contactam excitauit, vt facili deinde ductu quacunq; opus eſſet, ſequeretur, effuſiq; ad ſpectaculum ciues, mirificam & cæleſtem Epiſcopi manum ſine fine laudibus efferrent. Ea in vrna conditus ipſemet fertur, populo Mediolanenſi ſpectata diu, donec more omnium humanarum rerum, admiratio & ſtudia ciuium conſenuere. Obijt anno decimo nono poſtquam à militari vita ad paſtorale negotium euocatus fuerat; & reliquit de ſe moribusq; ſuis eam exiſtimationem, vt communis fama temporum illorum decerneret ei cæleſtis honores, haberetq; pro ſacro & ſancto. Magnis alijs inclyta rebus huiuſce Pontificis ætas, vna re, temporum omnium bona felicitatemq; vicit, inuenta nimirum cruce, quæ ſalutis noſtræ fuit inſtrumentum, ſimul inuentis clauis, qui confixere ſalutem ipſam ingemiſcente natura. Partem crucis, & duos auguſtiſſimi myſterij clauos, inuidendo terris omnibus munere, quoniam ſeruat Eccleſia Mediolanenſis: ideo paucis expediam, quomodo lux ea prodierit in lucem, ſimul de clauis, quoad res noſtra poſtulabit, explicabo. Helena cùm ingraueſcente iam ætate, properum ſibi finem auguraretur, figere pedem in terra Hieroſolyma, priuſquam excederet, concupiuit. Fœmina ſpiritus diuini, præter deſiderium obeundi nobilitata Chriſti veſtigijs loca, ſatiandiq; oculos adſpectu telluris inclitæ, ſtimulabatur inſuper acerbiſſimo doloris ſenſu, quod trophæa crucis, & illud ſalutare lignũ ex quo Deus ipſe pependiſſet, iaceret

in tenebris honore nullo; præclarum fore ſi cæleſte munus inueniſſet. Cum ea deſtinatione ac voto Hieroſolymam proficiſcitur, ac primo ſtatim ingreſſu, fauente magnis conatibus Deo, reperit indicia & notas effoſſaq; humo, treis indiſcretæ ſimilitudinis cruces apparuere. Inde gaudium ſimul & cura, mox & miraculum fuit. Nam cùm ambigeret Auguſta, quænam è tribus eſſet illa quam Sanctiſſimo corpore Chriſtus nobilitaſſet, admoto cadauere (non cadauer alij, ſed ſimillimam cadaueri mulierem tradūt) vitale lignum inquirit ac tentat. Ac prima quidem & ſecunda, contactu ſuo nihil mutabant; ad tertiam vbi crucem eſt peruentum, emortuæ ac exangui ſpiritus & ſanguis rediere. Ita ſacroſancta Crux inuenta, cuius inter miracula, illud maxime mirum fuit, quod latè didita per omneis terras, occultis incremẽtis ſuffecerit expetentium auiditati, & arida illa materies hauſto cælitus humore, tantū increuerit, quantum quotidie pietas auferret. Nos quoque plus accepimus inde, quàm vni deberetur vrbi. Sed clauorum præſertim exceſſimus munere, de tantulo numero duos nacti, non ſecus atque ſi dimidiati vicem amplius orbis obtineremus. Clauos, nonnulli fuiſſe quatuor perhibent, vulgatior fama treis tantùm agnoſcit. Sed ſiue hic, ſiue ille verus eſt numerus, conſtat magno teſtimonio Pontificis Ambroſij, ſolicitam & anxiam de filij ſalute matrem Helenam, ex vno clauo frænum, ex altero coronam iuſſiſſe conflari. Scilicet, cuinctum tali diademate caput haud vnquam in praua conſilia poſſe deerrare, & inſidentem fræ-

nato ſic equo, pericula omnia variosq; præliorum caſus eſſe feliciter euaſurum interpretabatur. Hoc ab illo Pontifice dictum eſt affirmatione non dubia. Porrò ſapientum virorum, & ſecutæ coniectura fuit ætatis; heredem Imperij Theodoſium, cùm rebellibus obuiam iret, duo illa firmamenta vitæ ac ſalutis vſurpaſſe; Mediolanum inde cùm veniſſet, Ambroſio Pontifici, quem in loco parentis amplectebatur, frænum ipſum dediſſe dono. Ea fama placet magis, quàm quæ tradit, Ambroſium ipſum cùm fortè Romæ oculos in fabri cuiuſdam ferramenta conieciſſet, ſplendentem hunc inuſitato lumine frænum animaduertiſſe; ratum inde id quod eſſet, pretio perſoluto quaſi vile ferrum abſtuliſſe. Id vtique ſi ita factum fuiſſet, neque Paulinus omitteret æqualis Pontifici, & ſcriptor ipſius rerum, neque Pontifex ipſe reticeret. Sed quocunque tandem caſu, clauus hic ad Mediolanenſem Eccleſiam peruenerit, in cæleſtis ac magnæ rei loco ſemper eſt habitus, neque vlla vnquam adeò contumax humanæ prudentiæ temeritas fuit, vt in publicæ religionis fidem atque conſenſum inquireret. Summa & editiſſima teſtudine Templi, quæ ſubiectam aram, deſpectu profundo tegit, adſeruatur. Loculus nitet auro, munitur ferro, quinæ circà perpetuo lumine lampades ardent; non niſi per funes illuc eſt aſcenſus. Stato die, quo ſalutaris ligni inuentionem anniuerſaria gratulatione concelebrat Eccleſia, delecti Sacerdotes, fabricata ad id ſede, ſublimes inani ſpatio ac ſinu, multiplici funium atque machinatum, & hominum miniſterio librantur, donec

ad

ad ipſa clauſtra ſint erecti. Tollunt inde reuerenter ac trepide vetuſtiſſimæ religionis ferculum, fit toto templo dæmonum fremitus, obſeſſa corpora vim ſentiunt, ſiue interea dum ad ima deſcendit incluſa criſtallo pars humanæ ſalutis, ſiue dum itinere deſcripto geſtatur ſub vmbella per vrbem, ſiue dum quadraginta horarum ſpacio proſtat in ara. Inſtituit eam cæremoniam atque pompam D. Carolus Borromæus, ex quo per huius Claui religionē & ſanctitatem obſecrato numine, vt ſæuiſſimæ peſti, finis fieret, impetrarat. Sed crucis primò, deinde clauorum memoria longius nos ab inſtituto temporum ordine iam abducebat. Quare, vnde digreſſi ſumus, illuc reuertemur dicturi ſuo tempore de altero clauo, quod in diadema diductum Moguntini municipes tuentur.

Tempore quo deceſſit Euſtorgius, Eccleſiæ vniuerſæ ſtatus erat huiuſmodi. Chriſtiana ſacra Iulius primus adminiſtrabat pace rerum ac tranquillitate, quanta nunquam fuiſſet. Namq; Conſtantinus præter pietatem ingenitam & cæleſtia ſigna, quæ memoraui, felicibus inſuper quotidie magis euentis accendebatur, vti rem Eccleſiaſticam omni foueret ope, flagransq; viciſſim demerendi Numinis cupidine, creſcere quàm maximis auctibus eam volebat. Hæc publica pax & quies ad noſtram quoq; pacem & quietem redundabat, florebantq; Mediolani ſtudia pietatis & religionis Antiſtite Iulio; quem Panuinius, & Vaticani Codicis author ignorauere. Nos Romanæ Synodi, quæ ſub Iulio Primo habita eſt, authoritatem ſequimur, quam in vrbium Epiſcopis inuenien-

dis certiſſimam eſſe rationem præfati iam ſumus. Iulius ibi Mediolanenſis Epiſcopus extat inter cætera Patrum nomina, neque de huius Pontificatu ambigendi locus relinquitur. Sed non Epiſcopi vita, non Eccleſiæ diuturna quies fuit. Ille quarto ſui Pontificatus anno deceſſit, nulla re inſignis præterquam Romanæ Synodi actis, & inſtituto tunc primùm ſacrarum virginum cætu, quam muliebris diſciplinæ conſuetudinem per ea tempora magnus Abbas Antonius in Italiam tranſmiſit; & vrbs Roma primùm, deinde prompti ad omnia noua Mediolanenſes accepere. Succeſſit Iulio Protaſius Algiſiæ gentis, circa cuius ætatem atque Pontificatum viri graues hallucinantur. Nam, & à Silueſtro Pont. Max. Mediolanenſis Eccleſiæ rebus admotum fuiſſe contendunt, cùm exceſſerit Silueſter anno fere duodecimo priuſquam ipſe Protaſius hanc inire vigiliam poſſet; & alij retro vocant eum in octuageſimum nonum annum à ſalutis noſtræ ducenteſimo, contra quàm grauiſſima illa, & ſemper in omni re propoſita nobis conciliorum authoritas pugnat; & rurſus ab ipſo Ticinenſem Epiphanium conſecratum tradidere, cùm vixerit Epiphanius anno CCCCLXVI. neque maturius omnino tenuerit illius Eccleſiæ gubernacula. Meminit huiuſce Pontificis Athanaſius in Apologetico ſermone, quem ad Conſtantem ipſe perſcripſit, indeque adeo ſub quinquageſimum ſextum ſæculi eius annum deceſſiſſe vita Protaſium conſtat. Nam cùm id Athanaſij ſcriptum in eum ipſum annum inciderit, ibiq; paullò antea mortuus eſſe Mediolanenſis hic Antiſtes

dicatur;

dicatur; tota res eſt in promtu. Sepultus eſt in Baſilica Portiana, neque dubitauit Eccleſia quin ipſum inſereret cælo atque ſanctis Epiſcopis adnumeraret. Mox Lætis Eccleſiæ rebus acerba Conſtantini mors interuenit, quæ turbaret ac miſceret omnia, planeq; cum Imperatore ſanctiſſimo, quies, & vniuerſa Catholici nominis videri ſepulta pax potuit. Ex eo, ſublabi retro ſtatus Eccleſiæ, bella & factiones, & ſæui tumultus inſurgere, tuncque primùm Chriſtiani principes in mutuam armati perniciem, exemplum dedere, quod poſtea nimium auide poſteritas amplexa, more furentum in ſeſe vertunt tela, & quibus armis in communem ire hoſtem oportebat, hiſce priuatim ſæuiunt, & graſſantur. Extincto Conſtantino Magno, treis hæredes imperij, Conſtantinus minor, Conſtantius & Conſtans diſparibus erga religionem animis Rempublicam obtinebant. Et conſtantini quidem, in patris inſtituta & mores abeuntis, propera mors nouo luctu afflixit Eccleſiam; Conſtantius & Conſtans, diuiſo, ſicuti Maximianus & Diocletianus, terrarum orbe, regnabant, ad Orientem ille Solem, hic ad Occidentem. Conſtanti mite fuit ingenium, & cura omnis in eo, rem Catholicam vt augeret, ſanxitq; præter cætera, ne quis violare manes mortuorum, effodiendo vel demoliendo ſepulcra, ne quis rapere virginem, ne quis Eccleſiaſticam imminuere libertatem auderet; Contra ea ſiquis faceret, pœnæ capitales intentatæ. Alter ille temerarius, turbidus, auidus nouarum rerum erat. Ac poſtquam debellato Magnentio tulerat infelicis belli miſerandam victoriam,

in tantum exceſſerat vanitatis, vti ſeſe ſine principio, ſine fine, rerum dominum, neque natum, neq; interiturum vnquam appellaret, eaque videlicet æternitatis appellatio ſolennis eſſet formula iuranti quippiam aut ſcribenti. Creſcente dein inſania, penitus delere Catholicum nomen agitauit, vt ex diuerſo efferret Arianos, eamque factionem in ſumma conſtitueret authoritate & gloria. Auctor eius nominis Arius Alexandrinæ Eccleſiæ presbyter, turbulentus homo ac nequam, & gloriæ ſupra modum appetens, quam quia bonis artibus conſequi non poterat, ad praua conſilia animum vertit. Is noua in vulgus dogmata ſpargere, ſacras litteras à recta ſententia detorquere, varijsq; calumnijs ad ſuos errores accommodare, concionibus & libellis adrepere mentibus hominum, eò demum tendere, vt inducta in Eccleſiam factione aſſeclisque comparatis, pro ignoto & obſcuro, partium caput atque princeps fieret. Nec defuere vana paſſim ingenia, quæ facilè Arij temeritatis implerentur, eoq; rem adducerent, vt ille facinore ſuo clarus & magnificus incederet, oppoſitique Catholicis Ariani diuerſo nomine ſeparatam religionem ſequerentur, & veluti propriam Eccleſiam haberent. Quòd niſi Athanaſium Alexandriæ Pontificem contra furias illas ex altera parte Deus obarmaſſet, profectò aliquod inſanabile vulnus acceptum foret, improbaq; ſecta rerum potiretur. Namque diuiſi & ſeiuncti religione fratres, dum ad ſuos quiſq; potentiam trahunt, Catholici & Ariani fortunam alternabant æquatis prope vicibus, & modò hi, mo-

dò illi, veluti triumphabant alteros, parſque melior, quia dubio certabat euentu, pro victa iam habebatur, & Ariani, quia pugnabant in publicam fidem, victoriæ ſpem quotidie auidius rapiebant. Ac primò quidem, pulſo in exilium Athanaſio, victores; dein, eodem reſtituto, victi, hoc rurſus tempore viribus reparatis fœdiſſimam ſeditionem per conciliabula, & conuentus exercuere, tanta frequentia, & conſenſu, vt recte atque ordine congregatos diceres. Fuit autem illud præcipue atrox & capitale concilium, quod opprimendo Athanaſio, & corroborandæ ſectæ, celebrauere Mediolani. Eius concilij initia & progreſſus exitumq; paullò fuſius explicabo. Namque rem eam ego maxime inſignem fuiſſe arbitror, atque memorandam periculo, quod aditum vitatumque eſt. principes, & anteſignani factionis Arianæ, Theognis, Euſebius, & Theodorus Perinthius, erant. Hi homines, inter ſe communicato conſilio, huiuſmodi legationem ad Imperatore mittunt. Quoniam ipſorum cauſa decidi nunquam potuerit, perq; controuerſiam illam plurima detrimenta quotidie rebus publicis importentur; ideò petere, & orare, vti finiantur lites arbitrio ſapientum virorum, ne publica pax priuatis diſſenſionibus interpellata diutius ruinam ſecum diuini cultus trahat. Hæc legatio magnam honeſti ſpeciem habebat, & videbatur eorum hominum, quos recta ratio, & cura communium vtilitatum moueret. Ex altera parte tamen, ille procul-dubio ſuberat dolus, vt interpoſita principum authoritate, Catholicam Eccleſiam abolerent, quam ſpem

illis

illis Conſtantij fauor, & contrariæ partis acciſæ vires adferebant. Vſque in Conſtantini minoris obitum extracta, & dilata eſt cognitio. Ipſo demum extincto, concilium dicitur, eiq; celebrando ſtatuitur vrbs Mediolanum, verbo, propter plurimas rerum omniũ opportunitates; ſed qui rem totam altius coniectabant, intelligere potuerunt, ipſomet architectante dolos ac machinante Conſtantio, vrbem eam delectam fuiſſe propter occultam hanc rationem, vt præſens ipſe ſuorum cauſam facere poſſet meliorem. Id autem erat facile habenti regale ſolium ibi, tacitasq; vulgata ſui animi propenſione minas cuilibet intentanti. Atque prima hæc iniuria facta Catholicis eſt in ipſo iure, quòd de ſumma rerum ita dimicare ſunt coacti, vt arbitrum eundem & infenſiſſimum hoſtem haberent. Conuentus eiuſmodi ſimul atque eſt indictus, optimus & ſapientiſſimus quiſque patrum, prouiſu periculi, varias nectendo moras, tergiuerſabantur ac refugiebant. Euſebius ante omneis Epiſcopus Vercellarum non modò recuſabat ipſe, verùm etiam qua pollebat authoritate continebat cæteros, ne ſeſe committerent ei concilio, quod in Catholicæ rei cladem eſſe comparatum viderent. Itaque, cùm Arianos omneis improba ſpes, & iam animis præcepta victoria facillime congregaſſet, ſacra cohors aberat, & gaudebant patres, tamquam ea ratione periculis Eccleſiam eripuiſſent. At poſtquam vident Ariani cadere in irritum cœpta, neque fore ſibi locum ad ea, quæ deſtinaſſent, niſi Catholicæ partis antiſtites Mediolanum adigerentur, denuntiatione atroci Vercel-

len-

lenſem Euſebium aggrediuntur, ex cuius authoritate ac nutu tota res pendebat. Ea porrò denunciatio fuit eiuſmodi, vt ſe ex æquo & bono, finem impoſituros eſſe controuerſijs minitarentur, ſi recuſaret vltra concilium obire, quod rei ad liquidum cognoſcendæ, ac diiudicandæ indictum foret. In eam rem acres homines, Eudoxium & Germinium legatos miſere cum litteris, quarum ſententia hæc erat. Adduci ſe ſtudio pacis, & concordiæ diuiniſque præceptis, prius vt omnia tentata velint, quàm pro imperio & authoritate quicquam decernant, quod offendere aut ſolicitare illius animum poſſit. Rem eſſe totam eiuſmodi, nihil vt vltra pati moræ ac dilationis queat. Marcellinum, Photinum, & Athanaſium ſeditioſos homines atque turbulentos, qui publicam quietem interpellent, & ſacroſancta dogmata conuellant, eſſe notandos authoritate Concilij, ſic, vti conatibus importunis in poſterum abſiſtant, neque locus vltra relinquatur illis ad rectæ fidei ſinceritatē inficiendam ac deprauandam. Eos iam eſſe damnatos orbis Chriſtiani conſenſu; nunc ſententia & decreto Patrum oportere damnari. Proinde caueat, ne cunctando & ſubterfugiendo Concilium, publicam alat peſtem, & moretur Eccleſiæ commoda progreſſuſque. Si cunctetur atque ſubterfugiat, contentionis atque certaminis viſum iri cupidiorem, quàm veritatis & otij, & ſe nihilominus conſilium eſſe capturos ſibi, & quæ maxime fore in rem arbitrentur, ea ipſa decreturos. Plura ſcribi non attinere, cùm legati coram omnia ſint fuſius atq; commodius expli-

caturi. Hæc Arianorum ad Euſebium ſumma litterarum fuit, queis inerant alia quoque honorifica in ipſum, & apta diſſimulandæ fraudi, quam parabant. Nam, & prudens, & ſanctus appellabatur, & mentio plurima vtilitatum Eccleſiæ, concordiæque communis, ſanos homines paternamque ſolicitudinem declarabat. Commodius igitur, vt in malis arbitratus Euſebius venire Mediolanum, & quoquomodo reſiſtere ſceleri, quàm rem totam prodere per indignationem aut metum, inclinauit eò, vt adeſſet ad dié conſtitutam. Poſtquam Euſebius adfuit, inſiſtunt cęptis Ariani. Et omni ope ſuſceptam actioné vrgent, magnopere videlicet ſoliciti, ne fugacia occaſionis momenta dilaberentur, atque gerendæ rei præteruolaret opportunitas, dum Imperatorem haberent, dum Euſebìus ipſe teneretur. Petunt vt ſua ſententia damnet Athanaſium, vtque damnationis eius tabulas, adſcripto vna cum cæteris nomine ſanciat atq; confirmet. Summa rerum, vti dictum eſt, in ipſo vertebatur Euſebio, neq; dubitabatur, quin Pontificis illius authoritate commoti cæteri qui fluctuarent adhuc, exemplum amplecterentur. Euſebius apto conſilio rem expediuit, hoc modò cùm reſpondiſſet; nihil in ſe fore cunctationis ad decernendum, quandocunque primùm omnium in acta Nicænæ Sinodi ab omnibus Epiſcopis ritè iuratum foret, Catholicaque fides ex eo præſcripto, verbis totidem inſtaurata & ſuſcepta. Nam ſatis ſcire, quemadmodum praua religione laborarent quidam, nec velle ſententiam & conſilia communicare cum hæreticis, aut alio quo

pa-

pacto conſuetudini eorum immiſceri. Dionyſius Marlianus iam præſidebat Eccleſiæ Mediolanenſi, quod illa tempora ſubſidium habuere. Is arcanam Euſebij rationẽ ſtatim intellexit, & Nicænæ Sinodo ſubſcribens abſq; mora, ex ea ſeſe formula Catholicis inſtitutis obligabat, cùm Vrſacius & Valens, facto in ipſum impetu, ſtilum & libellum ipſum ei de manibus extorſere. Fit clamor increpantium aut defendentium id facinus; tota res in iurgia & tumultum excedit. Catholici Nicænam fidem vti profiterentur omneis efflagitare; pars altera vociferari, reluctari, dicere nihil opus eſſe Nicænis decretis, & ſacramento. Ita re infecta, alius aliò ſunt dilapſi. Ex eo die, vulgato per Vrbem, quid Ariani molirentur, & quidnam ſpecioſo titulo tegere voluiſſent, mœror ingens Populum occupauit. Indignari pro ſe quiſq; ac miſerari vicem Eccleſiæ, non probris in ſeditioſos Epiſcopos, non querelis in Cæſarem abſtinere, iamque pro Dioniſio cæteroq; Catholicorum cœtu haud dubie vim parabant. Ob ea principes Arianorum elegere Concilio ſedem Palatium ipſum, eoq; præcipites immigrauere. Sed quæ res parandæ ſecuritati, ac vitando periculo fuerat prouiſa, ea concitandi magis adhuc Populi principium fuit. Simul etiam ipſe Cæſar metu ſeditionis, & reclamatione popularium abſterritus, minus iam & minus, inſana conuenticula frequentabat, eoq; deſtituti præſidio mœrebant Ariani, ſimul, & pauebant. Eo pauore præcipitem in audaciam delapſi cõponunt Cæſaris nomine litteras eiuſ-

T 2 modi,

modi, tamquam Ariana placita inualeſcere princeps cuperet, totaq; ſecta cordi eſſet ipſi rerum domino. Haſce litteras eo conſilio in publicum euulgauere, vt ſi creditæ Cæſaris voluntati ac ſtudio populus aſſentiretur, pergerent porrò, & fortibus animis vlteriora tentarent. Sin autem, id quod euenit, noua ſequeretur irritatio, incumberet in Cæſarem ipſum omnis inuidia, & ipſi, concitatæ plebis impetum eluctarentur. Suberat etiam illa ratio, ne deſtituti viderentur à Cæſare, quem abſtinere Concilio nemo iam non ſciebat. Repudiauere Mediolanenſes Epiſtolam ijſdem animis, quibus actionem ipſam adſpernabantur, & egregium titulum meruere, tamquam Eccleſiam in aſperis rebus conſtanti ſua religione ac pietate ſuſtentaſſent. Mox Ariani circumſiſtunt Imperatorem, & fidem ipſius labantique cauſæ patrociniũ implorant. Nec ille obfirmare animum potuit vti ſupplices repudiaret. Demiſit ſeſe totum in perditos ipſorum conatus, auguſtumque nomen, & ſummam fortunam cum profligatis hominibus miſcere non dubitauit, isque cumulus omnium ſcelerum fuit. Namque cùm arbitrum & diſceptatorem ſeſe concilio appoſuiſſet, Athanaſij accuſationem vltrò depopoſcit ſibi, quo Cæſaris furore contremuere patres, & denuntiari ſibi exitium illicò ſunt interpretati. Vrſacius & Valens, de quibus antea demonſtrauimus, pertæſi ſuam væcordiam, qua vexaſſent Athanaſiũ, affingendo crimina, carpendoque ſuſpicionibus varijs, eiurauerant ſua teſtimonia & dicta, palamque pronunciauerant quemadmodum inſontem accuſaſſent. Horum

oc-

occaſione leuitatis arrepta Euſebius, & Dionyſius vrgebant Arianos, & efficiebant inde, nihil accuſationem vniuerſam habere ſolidi ac ſinceri. Ita lababat iterum Arianus, totque conamenta factionis inſanæ in irritum cadebant. Tunc enimuerò Conſtantius exſurgens, accuſatorem ſimul & iudicem ſeſe eſt profeſſus. Si Valenti & Vrſacio leuiſſimis mortalium fidem abrogarent; at crederent ſibi. Plus in principis authoritate, quàm in omnium teſtimonijs ineſſe ponderis ac momenti. Cùm ea princeps intonuiſſet, haud vltra cuiquam verbis contendere neceſſe fuit. Ius & æquum, & recta ratio erat in imperio ac poteſtate ſuprema, neque veritati, & innocentiæ aduerſus obſtinatos animos, & cæca odia præſidium vllum relinquebatur. Damnatur Athanaſius; cæteri, quanto quiſque acrius ac liberius, pro Catholica re ſententiam dixiſſet, tantò, infenſiore Cæſaris animo relegantur in longinqua terrarum, ſimul in fortitudinis & Conſtantiæ pœnam, ſimul vt amoti procul, ſpem omnem amitterent Eccleſiæ ſubleuandæ, quæ afflicta in perpetuum & oppreſſa penitus videretur. Dioniſius in Cappadociam eſt proiectus propria Cæſaris in ipſum ira, propterea quod obiecta fraude ac dolo, cùm in Athanaſij damnationem conſenſiſſet temere, ac per imprudentiam, Euſebij mox admonitu reſciderat eam ſententiam, & lætalibus ex laqueis ſeſe præter Arianorum vota & expectationem exſuerat. Addunt alij verberibus quoque ſæuitum, ingeſtasq; contumelias, quas inuidia ſolers, atq; cinctus armis & potentia furor potuerit inuenire. Certè quidem ea

fuit

fuit ſæuitia, ſemimartir vt appellaretur, indicante titulo relictum homini ſpiritum & vitam, de cætera immanitate nihil omiſſum. Neque mitius actum eſt cum Euſebio ipſo Vercellenſi. Simul Pancratius, Hilarius, Lucifer, auguſta nomina, & haud dubie firmamenta Catholicæ rei, in exſilium miſſi. Ad Liberium quoq; principem ſacrorum, furor & rabies illa peruenit, quem ablegatum in Thraciam conſtat ex eo itinere perueniſſe Mediolanum, & appellatum extrema petitione ac tentamento, vti ſubſignaret eas tabulas, quæ damnabant Athanaſium, poſtquam intrepidus abnuebat, dimiſſum; miſerante cum lacrimis Eccleſia Pontificatum extorrem, & ſua pulſam ſede vicariam Numinis Maieſtatem: Exſuli Liberio Felix eſt ſuffectus; Epiſcoporum aliorum munera & loca tenuere deinceps alij, prout quiſque apud Conſtantium gratia & fauore prior foret. Nobis ex ea colluuione Auxentius imperauit, exturbandi Dionyſij præcipuus apud Cæſarem exſtimulator. Poſtquam Auxentij ſcelere, furore Conſtantij, & illa Sectæ victricis temeritate ac violentia Dionyſius exceſſit, fœda certamina populum Eccleſiamq; Mediolanenſem exercuere, nec ibi deinde vlla forma ſanæ ciuitatis erat. Caput & origo malorum idem Auxentius, qui cùm Dionyſij ſedem occupaſſet, acceptus Arianis, inuiſus Catholico nomini, ſecum ipſe diſcors, turbabat omnia contrarijs moribus ac ſtudijs. Sed in ea diſſenſione contentio diſpar erat, adulterinumq; pontificem & profana ſacra, pars altera defendebat acrius, quàm altera poterat oppugnare. Nam Arianos, principis

cipis fauor feroces in certamen dabat; Catholicis acciſæ vires, &c, ſumma iniquitas earum rerum, quæ plurimum valere ſolent, ſimul atque diſcedi in partes cœptum fuerit. Porrò Auxentius ipſe ingenio ſeditioſus erat ac turbulentus, vt, etiam ſi legitimum magiſtratum obtineret, ſolicitare tamen poſſet ſtatum quietæ ciuitatis, neq; recti aut ſinceri quicquam ſineret. Is, tùm concionando palam, tùm occulte pollicendo, machinandoq́; ſemper aliquid, quamplurimos traducere conabatur ad ſuam factionem, quæ vbi ſatis ampla, ſatisq́; firma viſa eſt, non temperauit, quominus pericula atque terrores Imperatorios publicè omnibus intentaret. Itaque promulgatur edictum, quo monebantur Ciues, vt pro iuſto ac legitimo Pontifice Auxentium haberent. Si quis ad illius iuſſa tardus contumaxve foret; proponebantur ad terrorem ea, quæ principes interminari ſolent, quando ſuas terrore leges armare volunt. Ab eo edicto, pluribus timor & fœdi obſequij neceſſitas creuit; pauci fidem & religionem ante habuere. Alteros multa quotidie ſequebantur præmia ſceleris ac leuitatis, alteri mulctati & ſpoliati graue cæteris exemplum præbebant. Auctorem quoq; habeo, Sacerdotes Catholicæ partis immiſſo Satellitio ſæpe pulſatos ad aras, & populares, ibi res indignas pertuliſſe, quò venerant ad celebranda Myſteria venerandumq́; Numen. Dicuntur inter ipſa pietatis officia necati ferro, perempti lapidatione vel incendio, quæue alia ſunt exempla præcipitis iræ, hæc omnia ſuſtinuiſſe quotquot Edicti authoritatem adſpernarentur. Sed

ego,

ego, vti magnam eam calamitatem fuiſſe conceſſerim, & valde inimica tempora Catholicæ religioni; Sic patratas per templa cædes, & quaſi Numini vim illatam cunctanter admodum & dubitanti ſimilis retulerim. Conſtantius enim & Auxentius, licet opinionis errore præcipites ad exitium ruerent, ſpem tamen & viam aliquam ſalutis vtique ſequebantur. Neque vero fit ſimile, aut alterum permiſiſſe tantum crudelitatis in ſubiectos, quos ad nouam religionem traduci per ocium volebat; aut alterum, id quod non permitteretur, vſurpaſſe. Cæterùm hæc inſectatio Catholici nominis, & veluti capta Mediolani pietas & religio, indignationem & dolorem externorum ciebat, auxilia nulla mittebantur, aut miſſa non valebant. In quibuſdam annalibus inuenio, Vercellenſem Euſebium per hæc tempora Mediolanum iuiſſe miſſum à Pontifice maximo. Ibi poſtquam docuerit Cæſarem; quanto Reipublicæ Chriſtianæ damno, pro Dionyſio Auxentium impoſuiſſet Eccleſiæ Mediolanenſi, amouiſſe ipſum Auxentium, eiusque confutaſſe dogmata, queis animi multorum eſſent infecti. Quia porrò Mediolanenſis Archiepiſcopi munera viceſq; per id tempus obierit, hinc locum eſſe datum eorum errori, qui Vercellas ipſas aliquando fuiſſe Metropolin credidere. Sed ex eo potius, quod Euſebius idem adfuerit antea pugnanti in Arianos Dionyſio, quàm quòd hoc tempore Mediolanum venerit, hanc apud illos valuiſſe famam reor. Cùm enim per calamitatem eam quæ Catholicos Epiſcopos poſt Concilium Mediolanenſe diſtraxit, ipſe ſimul cum cæteris

Euſe-

Euſebius in exſilium abierit, nec fortaſſe iam viuebat, neque ſi viueret, haberetur idoneus perferendis mandatis ad Conſtantium, cuius animũ in ipſo Concilio varijs actionibus offendiſſet. Sed vti Euſebium inter hoſce tumultus fuiſſe Mediolani nõ aſſentimur, ita complectimur eam famam, quæ nominis incliti Martinum ea tempeſtate ibi aliquandiu tradit ſubſtitiſſe. Nam & ad ipſam congruunt tempora, & grauiſſimæ litteræ fidem adſtruunt. Eius viri primordia & conatus pro Mediolanenſium ſalute ſuſceptos, itēque exitum explicabo. Nam præterquam quod res illius ad memoriam inſignes fuere, ſimul etiam intelligetur, quàm impotenter ac ſuperbe Auxentius ageret ferret cuncta, & quàm pertinaciter ad ſanctitatem omnem opprimendam excubaret. Martinus natione Pannonienſis fuit, eximia fama ſanctitatis & modeſtiæ, atque tanta in pauperes caritate, vt cùm militarem vitam initio ſecutus eſſet, ſtipendia in ipſos diuideret, ſibi tantum reſeruaret, quantum quotidiana tolerandæ vitæ neceſſitas poſtularet. Mox animo manſueto militiam pertæſus, & Eccleſiaſtica diſciplina delectatus, ab Hilario Pictauienſium Epiſcopo in Acolitorum numerum adſcribitur. Inde fidem Catholicam egregius Chriſti miles defendebat, cumq; paullò poſt in patriam reuertiſſet, magni concurſus ad illum fiebant, iamq; Doctor ibi gentium habebatur. Sed Ariani coorti ſtatim ex inſidijs, neque conſiſtere hominem paſſi. Per eorum calumnias, miſſus in exſilium, fortè, an conſilio Mediolanum venit. Ibi tamquam in altera patria, tenui parato te-

cto, & conciliatis amicis, diſcipulorum conuentus habebat, & quoquo modo poterat, in ſumma rerum iniquitate fungebatur Apoſtolico munere. Neque ambigitur, quin fibras Arianæ prauitatis ex multorum animis euulſerit, qui cupidi lucis, & ſalutis, vltrò ſeſe illi ad diſciplinam dabant. Ac eorum poſtea creſcente numero, Monaſterium inchoauit, ſicuti conſtans fama eſt, eaque Gregorij Turonenſis teſtimonio confirmata. Hæc Martini cœpta & conatus, vbi procedere feliciter Auxentius videt, ſuis artibus hominem aggreditur. Et quia nullum innoxia vita crimini locum dabat, accuſatores & teſtes è ſuo grege ſubmiſit, quorum infami conſpiratione circumuentus Dei ſeruus eijcitur ex ea vrbe, cui lucem & ſalutem adferebat. Locus, vbi primùm habitauerit, Ticinenſi regione iuxta Diui Victoris ædem monſtratur; Collegæ ac ſocij, Maurilius Andegauienſis, & Gaudentius Nouarienſis memorantur. Hunc exitum Mediolani Martinus habuit aliorum poſtea gentium felicitati, & ſaluti deſtinatus poſtquam ibi locum obtinere non potuerat. Per ſeptem fere annos ab illo turbulento Concilio, Conſtantius, & Auxentius, & vniuerſa res Arianorum graſſata eſt inoffenſo curſu, miſeriſq; conflictata modis ingemuit ac nutauit Eccleſia. Demum Conſtantius extinguitur ſera morte. Non tamen ille finis calamitatum. Quippe ſucceſſerat Iulianus cognomento Apoſtata. Is delere ac excindere penitus rem Chriſtianam agitauit, eaque deſertoris libidine confeſtim reditum eſt ad vetera. Carnifices rurſus, & Martires, & plena cædibus Ec-

cleſia

cleſia prioris æui ſæuitiæ conſimile ſpectaculum exhibuere. Mox Iulianus ipſe ſpectaculum fuit. Namque poſt nuncupata dijs inanibus vota, cùm tenderet ſignis infeſtis in Perſam hoſtem incerto percuſſore vulneratur humerum lethali plaga, & nequicquam oſtentantes tela corporis cuſtodes, cùm aliquandiu fluctuaſſent, exanimem principem inter miracula Chriſtianæ religionis adſpexere. Scilicet reſpirare Catholicos aliquando, & Eccleſiæ toti ex turbido tranquillum exoriri diem oportebat. Ea ſpes orta, poſtquam ſublato Iuliano, rerum ſumma penes Iouianum fuit. Verùm is quoque breui moritur, & eo mortuo, Valentinianus regnat optime erga Eccleſiam animatus ille quidem; ſed ita, vt factionem Arianam ſua perire tabe cuperet, tumultus & pericula non placerent. Auxentius autem vbi principis inclinationem animaduertit, tunc maxime cœpit intendere aſtus & dolos, optima ſpecie peſſimum animum occultare, vultum ac ſermonem fingere, prorſus id agere, vt procellam imminentem paſtoralis animi ſimulatione ſuſtineret. Ac principiò quidem, ex animi ſententia res cadebat, & erat ea ſimulatio, vt tempori Arianorum accommodata & apta, ſic diuturnæ perturbationi Catholicæ partis opportuna. Nam, & alteri, intentum in ſua damna principem ſic auertebant, & alteris, illorum metus quietem & ſecuritatem dabat. Cùm velut induciæ tacitæ per hunc modum eſſent, & quædam imago quietis ac pacis vrbem obtineret, Hilarius Pictauienſis inclytus ea tempeſtate vir Mediolanum venit, vt cadentem, & ruinæ proximum

Auxentium vrgeret, futurus haud dubiè vindex & liberator eius Eccleſiæ, niſi caſus quidam infeſtus obſtitiſſet. Cæterùm, parum conſtat, veneritne ſuopte nutu miſeratus ciuitatis ampliſſimæ ſtatum, an iuſſu Pontificis Maximi, qui, Cæſaris animum, Auxentij trepidationem, quietem & ſilentia factionis vniuerſæ nactus, tantas rerum opportunitates amittendas eſſe non putarit. Is igitur Hilarius, ſimul atq; vidit, quo in ſtatu res eſſet, ita conuincere Auxentium ſtatuit, vt ei locus in poſterum ad inficiendos animos eſſe non poſſet. Quare petit à Cæſare, vt interpoſita ipſius authoritate, cum Auxentio publice diſputare liceat, ea conditione, vt ſi ille victus abierit, in perpetuum obmuteſcat, nec Euangelicæ doctrinæ, ſanctiſſimiſq; inſtitutis oblatrare pergat. Annuit amicus Catholico nomini princeps, atque vt recte & ordine fierent omnia, viros doctrina & authoritate claros iubet intereſſe diſputationi. Iam animi omnium in exſpectationem extremi certaminis erecti erant, iamque melior pars victoriam ſpe & cogitatione preceperat, iam alteri illi, ſibi, & cauſæ, & magiſtro diffidebant, cùm reluctari Auxentius, & fugere congreſſum cœpit. Cauſabatur, hominem eſſe irreligioſum Hilarium, à Saturnino iam antea damnatum, neque dignum ideò, qui cum ſermo publicè de rebus diuinis inſtitueretur. Ille tamen inſtabat, & facilè diluta calumnia, rem eò deduxit, vt Auxentio congrediendi neceſſitas fieret. Vbi conſtituta dies venit, profert Auxentius ambigua quædam, obſcura, perplexa, quibus, cùm nullam de religione ſenten-

tiam

tiam explicaret, tamen dicere aliquid videri prorſus volebat. Gnara fraus Hilario iudicibusq́; multitudinem, ambigui ſenſus, & in incertum implicatæ voces, rerum obſcuritate ſuſpenſam tenebant. Ita dies ille nodis & ambagibus extricandis inſumptus, neq; poſtea repetitam fuiſſe diſputationem inuenio, ſiue iudicium eluſerit Auxentius, ſiue Hilarius & Catholici fugitantem aduerſarium habuerint pro victo. Certè res Arianorum ex eo die, magis, magiſque labi cœperunt, nec deinde Auxentio ipſi honos, aut fides habebatur. Clara per gentes, & bonis omnibus admodum læta res fuit, ac Hilario ipſi publica gratulatio factionis profligatæ titulum dabat. Sepultum ab eo Auxentium aiebant, eamq́; poſtea vocem Diuus Hieronymus vſurpauit, cùm Doctoris illius pietatem, & animi robur extolleret. Sed neſcitur quonam poſtea modo factum fuerit, vt Hilarius ipſe, dum reliquias contagionis tollere conatur, & vrbis ſaluti perſeueranter inſiſtit, inde præceps in exſilium mitteretur, neq; pulcherrimi ſui facinoris aſſequi finem poſſet. Proximum vero eſt ex ijs, quæ traduntur, Auxentium, fractam ſuam debilitatamq́; vim ad antiquos dolos, & machinamenta retuliſſe; Inde ſuſpicione aliqua mala ſolicitatum Imperatorem, conſilium cepiſſe de pellendo Hilario, Lætum Arianis, ſibi & Eccleſiæ perniciosum. Hilario pulſo recepere animos Ariani, & deinde peſtis hæc vſque in Ambroſij tempora varijs incrementis propagata multos mortaleis peſſumdedit. Erat tamen interea locus aliquis Catholicæ veritati, & poſtquam valido ſecta

con-

concuſſa motu labare ſemel cœperat, plurimis deinde ad eam labefactandam animus & vires fuere. Sed vt abolita tandem fuerit, vtque Mediolani, poſt illius excidium velut ab ſtirpe lætior Catholica religio caput extulerit, in loco reddemus. De Auxentij exitu difficile omnino eſt affirmare. Adeò implicant ſententiæ, cùm alij repentina morte ſublatum, plures, morbo, & ſenectute confectum, quidam etiam in Thraciæ deſerta relegatum tradant. Vtcunque ea res habeat, non maturius exonerauit Eccleſiam, quàm anno decimonono poſtquam eam occupaſſet. Natione Cappadox fuerat, & ſpecimen prima ætate dederat indolis haud malæ; ſed vbi ſuperbia, & libido, cæteræque humani animi peſtes locum habuere, malus prauusq; repertus eſt. Primum animi rebellis ac temerarij rudimentum ſub Georgio illo poſuit, qui pellendi Athanaſij fuerat author, neq; ſanè creditum eſt, tàm multa ſacrilega & nefaria auſurum fuiſſe Georgium niſi ſocium & inſtigatorem hunc habuiſſet. In Conſtantij gratiam ſeſe per Euſebium quendam inſinuarat ex ea ſeruorum nota, quos barbarica conſuetudo, cuſtodiæ thalamorum adhibet exſecta virilitate. Poſtea ſua dexteritate ſuiſq; paulatim artibus abſq; vllo interprete vel adiutore peregit cætera, neq; parem gratiæ locum facilè quiſquam apud Cæſarem obtineret. Vt ille deceſſit, cùm rerum dominos humanæ vices identidem mutarent, eam ipſe variationem mirificè ad ſuas vtilitates accommodauit. Si Catholicam ad partem principis fauor inclinaret, eò ipſe dabat vitam & mores; aliàs intentus erat, vt vel

acce-

accepta damna ſarciret, vel in poſterũ firmaret opes. Hic homo, poſtquam peſſimum vitæ genus incerta morte concluſit, neſcio quomodo factum eſt, vt pro ſacro & ſancto in quoſdam annales abiret. Tantane ſimulatio fuerit probitatis, an tanta eorum incuria, qui æuum illud prodidere? Cùm Auxentium Arianum ſcribere debuiſſent, hominis nomen omiſſum eſt, impietatis appellatio ſacrum titulum vſurpauit; ſtatq; hodie Sanctus Arianus inter eorum nomina, qui Mediolanenſem Eccleſiam adminiſtrauere. Id notaſſe volui non ſine ſtomacho & ira, ſi homini perdito tam felix etiam in mortis tempora ſua fraus foret.

IOSEPHI RIPAMONTII

EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER TERTIVS.

AVXENTIO mortuo, Mediolanenſem Eccleſiam nemo vnus habebat, cùm eam, & qui poterat obtinere iure, & qui per iniuriam occupabat, continuatis prope funeribus vacuam reliquiſſent. Auxentij mors adeò læta fuerat Ciuitati, vt non ſecus atque cæleſte beneficium acciperetur, vulgoque feſſas Eccleſiæ res tandem reſpexiſſe Deum inter ſe gratulantes ferebant. Mox de Dionyſij morte nuntius acceptus pari mœrore lætitiam eam occupauit, deſideriumque paſtoris optimi, quod ſpatio locorum, ac temporis longinquitate prope conſenuerat, luctuoſa recordatione reno-

renouatum eſt. Immeritus viri caſus, pro tantis virtutibus exſulium occurrebat animis, & ſuper omnia publicum dolorem augebat, quòd cùm à Cæſare priſtinam in ſedem inuitaretur, abnuerat vltro, præoptaueratq. miſerrimam vitæ conditionem, ne perditis, ac deſperatis populi ſui rebus intereſſet. De ipſo autem fine Dionyſij deq. tota ipſius peregrinatione non eadem ab omnibus traduntur. Nos Tritemij ſequimur teſtimonium, & fidem. Vrbs Rediciana eſt in finibus Armeniæ, multùm nunc imminuta frequentia, & celebritate, quam olim fecerant commercia, & varij per eas terras commeatus. Inclitæ Religionis habebat populum: Aurelius præerat, ſumma inter Catholicos fama, mox, & decreto cœlo, Sanctus appellatus. Ea vrbs, iſue Pontifex, ſiue antiqua Dionyſij virtutis admiratione fecerint, vt extorrem & vagum in ſuos fines inuitarent, ſiue nulla mutua notitia ſubitum fuerint inuitamentum ſtabilem aliquam, & certam in catholico ſolo ſedem exquirenti, certè conſtat, delatum illuc exſulem Dionyſium tanquam in altera patria conſtitiſſe. Refert Tritemius ille, quem modò nominaui, poſtquam ſancti Pontifices fuerint in conſpectu, ſubitò Aurelium Eccleſiæ Catholicæ caſibus illacrimaſſe, quòd tanti nominis Epiſcopus, pulſus opibus Arianorum, aliena in terra peregrinaretur inops, egens omnium rerum Eccleſiæq. ſuæ quodammmodo ſuperſtes eſſet: Dionyſium vltro ſolantem infortunia, protuliſſe diuini Dauidis eam vocem, qua terram vniuerſam ancillari Deo Rex ille Regum infit. Ab ea mutua ſalutatione,

& colloquio coluit Dionyſium Aurelius omnibus officijs, quę in tali tempore ac fortuna, præſtare deberet hoſpes hoſpiti, quæue ſanctorum inter ipſos caritas, & Apoſtolica ſtatim neceſſitudo poſtularet. Muneris quoque Pontificij ſocietatem iniere, qua in ſocietate breui meritus eſt Dionyſius, vt ipſum Armenia tota venerare tur in parentis loco, vulgoq. furorem increpabant eorum hominum, qui talem procul ab ſe virum ablegaſſent. Quaſi publicam ad ſalutem è cœlo delapſus mortali faſtigio maior, Dæmones, & morbos, & varias humani corporis calamitates verbo ac nutu diſijciebat, nec ferme quiſquam vnquam illius opem inuocauit irrita ſpe ac fide. Sed iam laboribus, iam ætate confecto ipſi finis aderat, quem cùm diuinitus præſagiret, euocato in ſecretum Aurelio; Nos inquit „ mortalem hanc vitam relicturi propè diem ſumus. „ Tu, cùm exceſſero, meas exſuuias, & hoc, quod ſemper ab immortalitate ſubducitur, Mediolanum deportabis; Ibi patria terra tegi, oſſibuſq. maiorum immiſceri, naturale mihi votum erat. Sed itineris pericula, & labores, & quicquid interluit pelagi, ne timueris: ire te ſoſpitem oportet, regente curſum Deo. Hæc Dionyſius Aurelio. Mox lenta corripitur febri, quæ facile corpus aridum exaninauit, extinguiturq. ad viij Cal. Iunij anno ſalutis humanæ trecenteſimo ſeptuageſimonono, ingenti prouinciæ totius luctu. Tanta illi morum amabilitas fuit, tanta ſalutis omnium cura, & cùm tantum Eccleſiæ Mediolanenſi ſui deſiderium reliquiſſet quo tempore mitteretur in exilium, carior euaſerat horum hominum animis,

mis, & propter eum, nomen omne Mediolanenſe venerabantur. Corpus honore ſupremo cohoneſtauere ducente funus Aurelio; dein Aurelius ipſe viuæ calcis acrimonia reſolutum, & impoſitum in nauim haud ſine popularium fremitu Mediolanum aduexit. Ambroſius patria Romanus, ille magnus, ille daturus in omne æuum Eccleſiæ Mediolanenſi nomen è ſuo, iam nobis præſidebat, aſcitus, & vocatus à Deo miris modis, ſucceſſu, quem poſt exſequemur; Neq. enim abrumpi nunc ordinem atq. ſeriem huiuſmodi rerum oportebat. Is Ambroſius, vbi Dionyſij reliquias, & incliti nominis Aurelium, propinquare mœnibus intellexit, velatus inſignibus ſuis vna cum Sacerdotum agmine proceſsit obuiam; excitaq. ſuis prope ſedibus Eccleſia, cum dolore ſimul, & gaudio recepit ſanctiſſimi parentis oſſa, cùm parentem potius ipſum accipere vellet. Volebat inde redire in patriam Aurelius, tactus, vti fas eſt credere, gregis cura, cuius lamenta, & querelas audiret ex longinquo. Sed tenuit eum Ambroſius, & ei at inter ipſos ea ſocietas, iſq. cõſenſus in Eccleſiæ Mediolanenſis adminiſtratione, qualem inter Dionyſium, & Aurelium admirati Rediciani homines fuiſſent. Obijt Aurelius Mediolani tanquam in altera patria, nec oculi eius in extrema luce quicquam deſiderauere; quippe adſidente fraternum in morem Ambroſio, & populo ingemiſcente, non ſecus atq. ſi mortuum in conſpectu parentem haberent. Sepultus eſt iuxta Diui Dionyſij tumulum ſeparata in ſede. Id ita fore cognouerat ipſe cæleſti viſo. Nam paulò antequam moreretur, adſtiterat ei

per quietem Dionyſius, prædixeratq́. properum finem, & quemadmodum vicinitate ſepulturæ coniungerentur. Laudauit mortuum Ambroſius concione, quæ non extat, ſed veſtigia tamen illius apparent in paucis verbis, quæ ſuperſunt temporis iniuriæ. Nunc peragam initia, & Pontificatum ipſius Ambroſij maiore velut ſono. Poſt Dionyſij diſceſſum, & Auxentij finem, cùm vacua, ſicuti narrare cœperam Eccleſia relicta eſſet, Catholicos inter, & Arianos, de Pontefice eligendo graue certamen inceſſit. Vtriq́. ſui corporis creari Pontificem volebant, nec altera pars alteri concedere facilè animos inducebat. Valentinianus autem Cæſar, licet partes Arianas auerſaretur faueretq́. Catholicis, negotium tamen hoc penitus illorum arbitrij eſſe putabat oportere, qui rem Eccleſiaſticam obtinerēt; partem ipſe Pontificij muneris attingere nullam volebat, quod animi ſui iudicium ac inſtitutum alijs quoq́. temporibus manifeſtè teſtatum feciſſet. Et hac nunc orta contentione, cùm animi omnium in ipſum intenti eſſent, prouinciales Epiſcopos ita fertur allocutus, vt negotio ſe penitus eximeret; eligerent ipſi quem tanto munere dignum putarent. Ita res permiſſa Catholicis, quos Ariani per temeritatem interpellabant. Ambroſius patria Romanus Mediolani cum imperio fortè erat hoc tempore venerabilis vir miraculo litterarum, & integritate vitę. Is, cùm in templo maximo comitia haberentur Epiſcopo creando, parteſq́. ſolito vehementius exarſiſſent, nuntiato tumultu vadit, & Eccleſiæ gradum infert. Silentium, & repen-

tina

tina fit quies. Ille orationem hanc ingreſſus, vbi pietas? vbi modeſtia? vbi verecundia præſentis Numinis eſſet? exſequebatur inde cætera, & popularium animos, quamquam vultu modeſtiam imitarentur, contumaciæ propiores, ad pacis, & concordiæ ſtudium adducebat. Cùm iam iræ deſediſſent, acciperenturq. conſilia & monita, repente audita eſt vox infantis, quæ Ambroſium Epiſcopum appellaret. Vocem eam ſequitur populi conſenſus, & veluti deſignatum è cœlo paſtorem ſummi infimi, lætis animis amplectuntur. Ipſe tamen Ambroſius animo ſecus agitare, recuſare verbis, & vultu, motu quoq. corporis, & declinatione reluctari. Rurſus inſtare patres, factam diuini iudicij ſignificationem, & recuſanti vim paratam oſtendere. Sed ipſi certum erat omnia prius experiri, quàm ſibi munus illud imponi pateretur. Itaque dimiſſa concione, meditari cœpit ea, per quæ alienare hominum animos ingeniumq. ſuum facere ſuſpectum atq. inuiſum poſſet. Ac primò quidem truci ſimilis & ſanguinario, capitalium rerum iudicia cœpit exercere. Ea ſcilicet acerbitas, quòd impotentem animum oſtenderet, & à paſtorali multum abhorreret indole, conſentientem populi voluntatem atq. ſtudium immutatura eſſe videbatur. Sed non fallebat ficta perſona ciues, mouebanturq. quotidie magis modeſtia, & ſubmiſſione viri, vt ſacrum honorem ei demandare vellent. Ambroſius, vt in ſpecie crudelitatis ementienda parum felix fuit, ad alia conuertit animum; & erat prodigus exiſtimationis, & famæ, dum infulæ ſplen-

dorem

dorem vitaret. Itaq. velle videri voluptarius homo, atq. deditus libidini vulgatæ fœminas inter, & viros; ſcorta in aulam ibant, ſcorta per luxum, & laſciuiam obuerſabantur cubiculo. & facilè aliquis diceret, illuc introductas eſſe libidines, vbi modeſtia pudorq. virginalis habitaret. Id quoq. ludibrium mox omneis intellexere, nec magis impudicum credere potuerunt, quam paulò antea immitem crediſiſſent. Quare ſtatuit artes deſinere, quæ non procedebant, & omnem in fuga deniq. ſpem poſuit. Noctu quàm occultiſſimo per poſticam aulæ partem egreſſu, Ticinum intendit iter euentu mirabili. Namq. cùm auidè voraret viam, cùmq. multas horas ambulando conſumpſiſſet, ſummo mane conuerſo retrorſum gradu, ſtetit ad portam vrbis, quæ Romana dicitur, ibiq. perplexus atq. confuſus animo, diuinæ deſtinationis altitudinem intellexit, quæ ſuperari non poſſet humanis conſilijs. Ita diſſimulato negotio reuertit in Prætorium, intentuſq. ciuilibus officijs, Cæſaris ipſius expectabat litteras, ſi fortè moram, & impedimentum aliquod eæ poſſent afferre. Cautum namq. legibus erat, vt qui Magiſtratum aliquem à Cæſare demandatum obtineret, huic ad Eccleſiaſtica munera ne liceret adſpirare. Si quem, populi conſenſus, vel ſuffragia cleri vocaſſent ad ſacra gubernacula, interponi Principis authoritatem opportebat. Ob eam rem, ſimul atq. conſenſerant Mediolanenſes in electionem Ambroſij, dederant publicè litteras ad Valentinianum, quibus litteris obſecrabant, vt eum virum commodaret afflictis Eccleſię

rebus,

rebus ſineretq. diuturna perturbatione iactatam Ciuitatem in ipſius prudentia, & grauitate conquieſcere. Ferunt, Valentinianum, ſimul atq. de tota re nuntium accepiſſet, vt erat ſtudioſus Catholicæ rei, cæleſti quadam iucunditate perfuſum, gratias egiſſe Numini, quòd feſſis Eccleſiæ rebus præſidium illud admouiſſet. Inde Mediolanum tranſmiſiſſe diploma, quo ſibi electionem eam gratam, & acceptam eſſe declararet, itemq. litteras priuatim ad homines idoneos, per quas, ope ſumma properari iuberet ea, quę ad rem exſequendam pertinerent. Sed hæ litteræ dum afferuntur, interim Ambroſio noua fugiendi cupiditas inceſſit, & licet cognitæ voluntati Numinis acquieuiſſet, ſolicitabatur tamen adhuc animus recordatione muneris tremendi. Leontius quidam erat è præcipua nobilitate vir ſplendidus & honoratus, atq. ſtudiorum ſimilitudine percarus Ambroſio. Apud eum in ſuburbano cùm aliquandiu latitaſſet fugitiuus, Principis litteræ ſunt allatæ, ſtatimq. Leontius datã dexteram, & hoſpitij fidem poſt publicam vtilitatem habuit, ac produxit è latebris Ambroſium. Tunc intente cuſtoditus, Chriſtianiſq. myſterijs initiatus, tota mox ad ſpectaculum effuſa ciuitate in Pontificali Sede collocatur. Id accidit anno Valentiniani Cæſaris vndecimo; quem tamen alij numerum variant; Sed nos Hieronymi ſequimur authoritatem, & fidem. Quia noſtri laboris, & huius curæ, quam ſuſcepimus, magnam ſibi partem Ambroſij Pontificatus, & res ab eò geſtæ vindicabunt; ideó natales hominis, & ſtudia, quæq. de ſuperiore ipſius vita memorantur, exſequemur.

limine vitæ ſtatim vſurpamus. Ambroſij Pontificatum, & hoc paſtorale vitæ genus anteceſſere quædam ambages, quas facilè poſt euentum ſapientes viri ſunt interpretati. Nam cùm Romæ puer celebritati cuidam intereſſet, in qua ſolenne erat, Sacerdotum dexteras appetere pijs oſculis, dicitur ipſe quoq. præbuiſſe manum exoſculandam quaſi diuinæ deſtinationis præſagio. Et Probus, cùm in Prouinciam eunti mandata daret, ad cætera illud addidit, vt in tractandis populatium animis, Epiſcopum potius ageret, quàm iudicem, & manſuetudinem illam, non rigorem atq. ſeueritatem hanc exprimere conaretur. Vtramq. poſtea rem, occultam & latentem è cœlo vim habuiſſe creditum fuit, & diu habuere homines in ſermonibus hæc Ambroſij dignitatis vaticinia. Poſtquam in hunc modum Eccleclesiæ Mediolanenſi paſtor eſt datus, primum Catholici ſpiritus animiq. rudimentum poſuit magnopere fugitans Arianos, & omni prouidens ope, ne quis Epiſcopus infectus ea tabe, Baptiſmi ſui cæremonijs intereſſet. Catholici Antiſtites id myſterium celebrauere, moxq. octauo die poſtquam abluerant, Ambroſium initiauere Pontificatu. Simul affuit ipſe Cæſar inſigni propter eam rem gratulatione ac lætitia. Nam conuerſus ad multitudinem, quæ nimirum ad ſpectaculum illud vndiq. confluxerat, dixit clara voce, vt omneis audirent, agere ſe gratias immortali Deo, quod Paſtorem animarum eum elegiſſet, quem ipſe adminiſtrationi rerum præpoſuerat. Ab eo myſterio & celebritate, ſtatim Ambroſius,

Y

broſius, quò ſolutior ac expeditior ad Apoſtolicæ vitæ imitationem foret, patrimonium omne in Chriſti gratiam alienauit, itaut, bona, quę rerum mouentium eſſent, quæue continerentur auro, vel argento, diuideret in pauperes, fundos & vectigalia reſeruaret Eccleſiæ, fructus ipſi fundorum penes Marcellinam ſororem eſſent. His rebus, quacunq. paterent Imperij Chriſt. anifines, ſolita celeritate famæ diuulgatis, & cognito, quemadmodum, ſummæ ciuitati ſummus virorum Epiſcopus foret, magna propter eam rem inter Eccleſiæ principes facta eſt gratulatio, magnaſq. noui Pontificis virtutes in publica luce conſtitutas ingens piorum exſpectatio eſt venerata. Baſilius ante omneis exſiliit gaudio, ſummăq. iucunditatē animi ſui miſſis ex Cappadocia litteris declarauit, & principium hoc fuit inter ipſos amicitiæ familiaris, qua cęleſtium rerum conſilia communicauere viciſſim; Græci quoq. ritus inſtituta, quæ ritibus Ambroſianis internitent, hinc manauere. At Damaſus (is tunc Eccleſiæ Catholicæ princeps erat) ita delectatus eſt Ambroſij nomine ac fama, & ipſius ad rem Eccleſiaſticam ingreſſu, vt quem vnicæ virtutis ac ſanctimoniæ virum habebat, eum ipſi concederet vltro, atq. mitteret in partem quotidiani laboris, & curarum. Simplicianus is fuit, ipſi poſtea ſucceſſor Ambroſio, & ſuo loco memorandus inter Eccleſiæ Mediolanenſis preſidia & ornamenta. Ad exemplū quoq. pertinuit hic Ambroſij vulgatus honos. Nam cùm antea Pontificio decreto cautum fuiſſet, ne quis ab ipſis rudimentis primæ Chriſtianæ inſtitutionis, Cathecumenus ac neophitus, ad Pontificale munus tranſiliendo, continuaret

tinuaret ſumma infimis, cumq́. decretum eiuſmodi, multis locis, ob temporum illorum anguſtias, inutile reperiretur; ſoluit eum morem exemplũ Ambroſij, iſq́. primus omnium ex neophito Pontifex auditus, alios ab ſimili loco põtifices dedit. Et publica quidem gratulatio publicuſq́. cõſenſus, ob Ambroſij dignitatẽ hiſce declarabatur argumentis; cæterùm ipſi Ambroſio, corrupti ciuium mores, & amiſſa diſciplina magnum dolorem afferebant. In ſacris ordinibus cleroq́. vniuerſo parum pietatis ac doctrinæ, multum licentiæ atq́. libidinis erat. Reliquorum animi truces adhuc ſuperiore tumultu, & contagionis Arianæ reliquijs infecti. Non templa, non myſteria, non Apoſtolici ritus celebrabãtur, & erat omnino ea rerum forma, quam peſſimus ille Auxentius continuata per nouem & decem annos poteſtate feciſſet. Præterea, Nouatiani duri homines & obſtinati, deſperatione plebẽ efferabant, cùm dicerent, ijs, qui ſemel eſſent lapſi, nullum amplius patere aditũ ad gratiam & ſalutem. Nimirum, vt etiam ſiquis ex diuturna ſcelerũ conſuetudine, ſaniora cõſilia mentemq́. bonã indueret, hunc ipſum ab ſalutari conſilio importuni homines auocarent. Itaq́. nouo Pontifici perditorũ vita ſimul, & bonorũ deſperatio, graue negotium exhibebat. Ea res monuit Ambroſium, vt omneis humanarum rerum curas, etiam ſi quas Eccleſiaſtica neceſſitas iniungeret, in Satirum fratrem exoneraret, peritum vſu, prouidentem ingenio, & ita miſtum, ex pietate ſimul, & prudentia, vt negotiorum adminiſtratione, non auocaretur ab animi cultu diuiniſq́. rebus. Hoc aſſumpto ſocio, & adiutore, quotidianæ vitæ conſuetudinem hanc Ambroſius inſtituit. Rem diui-

nam poſt certas preces primùm omnium facere ſummo mane. Arido pane veſci, niſi ſi quando feſtis diebus paullò lautius epularetur, aut, vbi conuiuio, pauperes accepiſſet. Amicos quoq. inuitare nonnunquam, & deſcendere ad hilaritatem, qua tùm dirimere lites, tùm virtutis amorem in ſuperbos ac delicatos multorum animos inducere conaretur. Veſci foris omnino nunquam, liberos ad ſe cuilibet aditus permittere; quod alloquijs popularium, & cæleſtium bonorum contemplationi ſupereſſet, id & legendo conſumebatur, & ſcribendo. Alia quoq. traduntur plurima de Ambroſij vita, & inſtitutis, quæ quoniam ſunt eiuſmodi, vt in ſanctiſſimum quemq. cadere videantur, lubens omitto. Fortaſſe etiam ad formam abſoluti Pontificatus, magis, quàm ad hiſtoriæ fidem; hunc nobis alioqui ſuſceptum eſſe laborem arbitrari quiſpiam poſſet. Illa certè fuere propria ipſius, non omnium communia, quæ ſibi tria, ex quo Epiſcopus eſt factus, indixit. Nullas nemini nuptias conciliare; nemini ſuadere bellum; nemini conciliare, quamuis benigne ac liberaliter inuitanti. Cùm in hunc modum inſtituto vitæ Pontificalis ordine, ciuium quoq. moribus inſtituendis ac formandis excubaret Ambroſius, maximum Eccleſiaſticæ rei ſubſidium Valentinianus exceſſit, hæredes imperij, Gratianus, & Valentinianus alter, & valens fuere. Sed rerum ſumma pènes Gratianum manſit, donec Valentinianus puer progreſſus ad iuſtam ætatem, vna cum fratre, paternæ fortunæ molem capeſſeret. Mite regimen & aptum Eccleſiæ re-

bus,

bus, niſi obſiſteret Iuſtina furiali ſpiritu, quæ poſtea tantam Ambroſio virtutis exercendæ materiem dedit. Hæc nimirum irrequieta mulier & violenta, nec minus inſtructa dolis & artibus ad fallendum, ſicut olim omnia tentarat, quæ forent aduerſa nobis, ita nouo nunc dominatu ad Catholicæ religionis excidium abutebatur. Eius importuna ſtudia & conatus, ac exitiale in Catholicos odium iam inde ab ipſius Valentiniani temporibus inſigni notabimus exemplo, nimirum, vt intelligatur non inſurrexiſſe nunc eam in Ambroſium impetu ſubito ac repentino, ſed occaſione data prompſiſſe quæ funeſtis diu conſilijs agitaſſet, atq. gratiſſimam hanc voluptatem fuiſſe mulieri, dedecorare Catholicos omnibus modis vtq. deperiret illis omnis authoritas adlaborare. Simul cura Numinis in ſuos, & iuſtitia vindex apparebit. Martinus iam antea memoratus nobis, relicta, ſicuti demonſtrauimus per Auxentij diram inſectationem vrbe Mediolano, Turonenſem in Gallia Pontificatum obtinuerat, quam poſtea ſancte atq. admirabiliter Eccleſiam regendo, perfecti Epiſcopi formam & ſpeciem repræſentauit. Is de maximis Eccleſiæ ſuæ rebus, cùm aliquando Mediolanum ad Cæſarem veniſſet, ſtruxit Iuſtina calumnias eiuſmodi, queis Princeps exulceratus peſſime de ipſo ſentiret, atq. refugeret ab illius conſuetudine, & congreſſu. Quippe hominem eſſe turbulentum ac ſeditioſum, infidum quoq. Cæſarum domui, & per negotij ſpeciem explorabundum aduenisse, aliaq. porro quæ muliebre fallax ingenium excogitare

tare poſſet. Fæmina machinatrix Eccleſiæ toti fore cõtumelioſũ arbitrabatur, ſi tanti nominis Pontifex Catholicorum honos dimitteretur inauditus, & contemptus. Itaq. peregrinus Epiſcopus, tam ignarus doli, quám culpæ omnis exſpers, captato tempore, cum Palatium ingrederetur, extruditur præceps, ab ijs, quibus mandatum fuerat. Indigna res, vt erat, viſa Martino, ratuſq. pertinere ad Eccleſiaſtici nominis exiſtimationem, ne præditus auguſtiſſimo ſacerdotio præberet ad contumeliam, & ludibrium os, neue abiret infecta re, cuius rei cauſa venerat; confugit ſupplex ad diuinam opem, inſtaurat preces, addit ieiunia, cum ea nimirum efflagitatione, vt ſibi honeſtus ad principem aditus daretur, vtq. ſecundis auribus acciperẽtur ea, quę de Turonenſis Eccleſiæ rebus afferret. Dies vnus, alter, plures, ab inſtituta precatione ieiunioq. nec tamen, vlla conſtare diuini fauoris aut voluntatis indicia. Septimo die cęleſtis Ales ſupra caput adfuit, cum hac voce, iret, ac deſtinata perageret. Ita rurſus accedit ad ea limina, vnde fuerat eiectus, & per aulicorum ora ſtationeſq. pergit aditu libero, donec eò perueniret, quà ſolio ſublimis Valentinianus de more ſupplicum alloquijs vacabat. Muliebri iactas arte Cæſar calumnias memori ſeruabat pectore, ſicut ingenia ſunt hominum, & ſicuti Principum in ea re capitalis eſt conſtantia. Statim vbi Martinus acceſſit, inuiſumq. caput oculi Cęſaris adſpexere, exarſit animus mala recordatione, & erumpebat ira Vicit tamen ratio, & ſacræ dignitatis reuerentia, ne quid triſtius fieret. Auerſus in aliorum colloquia, diſſimulabat imminentem occaſioni Pontificem iamq. circumfuſi

cũmfuſi proceres admiratione nouitatis obuertebant ora,muſſitantes inter ſe,quid nã illud eſſet quod ſacra, & ſacros tantopere antea ſolitus venerari,iam repente immutatus adſpernaretur.Tunc cæleſtis indignatio, & vindex Numen apparuit. Cinxit illicò tribunal flamma totumq́.ſuggeſtum inuoluens,vltimi exitij horrore perfudit Principẽ;ſimul excitauit animum, vt qui vir eſſet Martinus,& quã ſcelerate adductus in inuidiã protinus intelligeret.Quare conſternatus ab ſede Valẽtinianus, vltrò ruit in Pontificis amplexũ, & increpita leuitate, qua credulis nimium auribus,muliebria dicta,& querelas in animum demiſiſſet, rogat,effari quid petens venerit,iſq́.finis incendio;ſed non erga Martinũ admirationi,ac pietati. Quippe non ſolùm conceſſit ei liberaliter ac benigne,quod in Eccleſiæ Turonenſis ornamenta & dignitatẽ efflagitarat; ſed etiam, quamdiu poſtea Mediolani ſubſtitit peregrinus,non ſecus atq́. delapſum è cœlo, & humano faſtigio maiorẽ omni veneratione eſt complexus, communicauit cum eo conſilia de ſummis Imperij rebus, & ſibi duxit in ſummi honoris loco,ſi Auguſtalem inire mẽſam dignaretur. Hæc igitur fuerant Iuſtinę meditamẽta,& artes, quo fauore,& ← imoto iam Valẽtiniani metu Ariani animos ſuſtulere. Neq́. ſegniter Ambroſius obuiam ibat, quantum illi pro falſo, & prauo niterentur, tantũ ipſe in contrarium obnitendo. Turbarũ initium prębuit Sirmienſis caſus, quẽ memorabo. Sirmiũ eſt vrbs Illiricarũ haud vltima. Eius vrbis Epiſco[illegible]rum forte diẽ obijſſet,magna inter Catholicos,& [illegible]nos orta cõtentio eſt,vtri vacuã ſedẽ implerẽt[illegible] quia totũ pęne Illiricũ,in hãc,illamuẽ partẽ videba-

videbatur inclinatura victoria, prout Catholicus, vel Arianus eam Cathedram obtinuiſſet. Iuſtina haud vnquam ſegnis ad ea, queis potentiam ſtrueret authoritatemq́. Sectæ, cognito diſcrimine illuc aduolarat, & ſua confeſtim violentia ſuoq́. impulſu rem adduxerat eò, vt Arianus inualeſceret. Ambroſius accurrit pari pro ſuis anxietate & cura; fit clamor & tumultus ingens, & velut Anteſignani ſtabant, hinc torua muliercula, cum ſui ſimilibus, inde venerando Pontifex ore, cum mœſta Patrum manu. Vtriſq́. ſuæ partis in perpetuum fortuna ex eo petebatur euentu, futuraq́. deinceps authoritas & dignatio, quam illo certamine peperiſſent. Velut æquus iudex ipſemet exitus, vbi meliora conſilia, & animi ſaniores erant, eò victoriam dedit, & fremente nequicquam Ariano, Catholici ſui corporis Epiſcopum creauere: Id fuit initium & origo malorum, quæ poſtea rem Mediolanenſem, & Ambroſium ipſum afflixere per multos annos; neq́. deterruit Iuſtinam caſus atrox mulieris vnius è ſuo comitatu, quæ nimirum concidit exanimis, cum in eo certamine violentas fortè manus Ambroſio auſa eſſet inijcere. Poſt Sirmienſem hanc ignominiam atq́. cladem reuerſa Mediolanum Auguſta iuuenem Gratianum aggreditur artibus, queis abunde pollebat, eiq́. perſuadere conatur, vt vetuſtæ religionis templum, de quo inter Catholicos & Arianos ambigebatur, ademptum illis, hiſce per ſummam iniuriam adiudicaret. Ac ea quidem diſſoluendæ religionis tentatio mox fuit inita, caſtigatuſq́. Princeps ab

Ambroſio Catholicos induxit in eam poſſeſſionem, ex qua prope fuerant deiecti. Pontificem tamen ipſum tota res non ideo lætum habebat, quia proſpiciebat inde, quæ ſibi, & Eccleſiæ ſuæ longum in tempus certamina talibus initijs pararentur. tertius hic annus Ambroſio curæ pontificalis agebatur. Inſequens annus, graui clade, & ipſum, & Eccleſiam vniuerſam perculit inclyti nominis Baſilium auferendo. Is fuit haud dubiè præcipuum Eccleſiæ lumen, norma paſtoralis vitæ, princeps omnium litterarum, & altitudine doctrinæ ſupergreſſus terminos atq. captum humanæ mentis. Nuda cubauit humo Baſilius, arido pane famem, aqua profluente ſitim leuabat, horridi contextus lacerna tegebat corpus, totoq. vitæ curſu dedit exemplum; ſiue quis in ſolitudine contemplando, ſiue quis in hominum frequentia verſando, & agendo, felicem huius ærumnoſæ vitæ mereri exitum velit. Ambroſius ex huius viri diſciplina, & imitatione miſtam, & compoſitam ex vtroque genere vitam inſtituit; & otij monumenta ſuo loco ſeparatim, exſecuturus, nunc pergam explicare actiones & negotia; quæ narratio pari cum legentium iucunditate ſummam ipſius Pontificis admirationem habebit. Claudianus & Secundianus Epiſcopi, corrupta in Arium mente, veluti familiam ducebant, audaciſſimi mortalium, & importuniſſimi; quorum artes, & commenta doloſque non facilè quiſquam intelligeret. Hi homines, poſtquam Ambroſij conſtantia, & robore decedere

ſibi quotidie magis opes, & partam adhuc authoritatem vident; eiuſmodi conſilium iniere, vti ſe ſe catholicis inſerendo, laterent ſub tutela nominis eius; intimo ſenſu tamen dogma fouerent Arianum, & quando vis aperta non procederet, ex occulto rem gererent. In id ipſum aptatis rebus diſpoſitiſq. conſilijs, petunt ſupplices à Gratiano, vti conuocari iubeat ex omnibus vndiq. terris Epiſcopos; velle ſe nimirum in eo conuentu maximam nominis ſuo labem demere, qua labe ſint notati, tanquam Catholicæ communionis expertes, diuerſam fidem, & contraria inſtituta ſectentur. Id poſtulatum ſpeciem aliquam habebat pietatis, & prope faciebant religioſi animi fidem iteratæ preces, atq. conatus irrequieti. Cæterùm erat iniqua res, & temeraria nimium quantum, poſtulare, vti duorum hominum cauſa to tgrauiſſimi patres, tantis diſcreti ſpatijs terrarum atq. maris, ab ſedibus ſuis excitentur, & interea dum conſulitur infelicium atq. deſperatorum hominum exiſtimationi ac dignitati, deſtituantur Eccleſiæ paſtoribus ſuis, idq. graue detrimentum Catholica res patiatur. Senſit artem, præuiditq. periculum Ambroſius, nec diſtulit, quominus obuiam iret. Simul Iuſtina pro ſuis impigre capeſſit pugnam. Ea commendante Arianos, Ambroſio arguente, & increpante, multis contentionibus agitata, eo deniq. deducta res eſt, vt Aquileiæ conuentus haberetur, libera tamen poteſtate, ſi cui conuentum eum obire non placeret. conuenerunt Epiſcopi propinquis ex locis; Africa, & Gallia legationes

tiones miſere. Primo ſupra cæteros loco ſedit Aquileienſis; id Eccleſiæ vetuſtati datum. Proxima dignitas Ambroſio, quem ſatis conſtat, & ſecundo loco ſententiam dixiſſe, & authoritate præcipua concitores ipſos oppugnaſſe concilij, multiq. grandiores natu pontifices, & actionis, & ſubſellij gloriam ei viro conceſſere. Claudianus, & Secundianus retecta quidem fraude, ſunt damnati, neq. proceſſit improbus conatus, quo ſe ſe voluerant immiſcere Catholico cœtui, vti nominis eius obtentu ſectam Arianam amplificarent. Obtinuere tamen id quod proximum erat, vt apud nonnullos ex imperita multitudine cenſerentur clari & magni, quippe quorum cauſa concilium habitum fuiſſet, tanti moliminis res, nec vnquam ſine ingenti totius Eccleſiæ motu ſuſcepta & agitata. Sed non ideo quieſcebant importuni homines, & lymphati. Iactabant ſpem ſuam irritam, aſperum atq. præfractum Ambroſium, repudiatas preces, & negatam atq. clauſam pio dolori ſalutis viam. Palladius erat in eo conuentu, præcipuus inſtigator Arianorum, & ſectæ maximum momentum. Is concoquere non poterat repulſam, ac poſtquam ſe ſe verſaſſet in omneis partes, eò demum eſt reuolutus, vt à patrum authoritate ac ſententia prouocaret ad alios iudices, & ad eos maxime, qui nullis initiati ſacris forent, nulla ſacrorum adminiſtratione, & cura. Offendit animos tam flagirioſa prouocatio, & ipſe in primis Ambroſius hominis notandam eſſe temeritatem arbitratus, pronuntiauit, indignum eſſe Pontificatu, qui pontificum

Z 2 ſtare

ſtare decretis abnueret, ac velut in Eccleſiæ contumeliam iret in iudicium ad profanos magiſtratus. Hac ſententia perculit Palladiuum Ambroſius cæteriq. ſubſcripſere, & concilio finis fuit, fremente nequicquam adhuc Iuſtina, & fruſtra miſcente precibus lacrimas, querelas, quæue alia quatere, ac mouere iuuenilem principis animum poſſent. Tanta Gratiano pietas in Pontificem erat, nec apud ipſius animum tam valida nouerca, vt obſequij reuerentiam excuteret. Sic, & ille meruerat officijs erga iuuenem, & paternæ voluntatis ſignificatione; otij quoq. fructibus & ingenij monumentis, quam vitæ ſuæ partem Ambroſius pœne totam ad ipſius arbitrium detuliſſet. Nam vt cuiuſq. rei cognoſcendæ ſtudium inceſſiſſet Principi, ſtatim ſapientiæ ſummus è ſuo lumine lumen accendebat, commentando in eam ipſam rem, & ſcribendo. Hinc prodiere libri de fide, ac de Spiritu ſancto, itemq. de rebus alijs alij, quorum poſtea ſubtilitatem, & acumen ſine fine poſteritas eſt admirata. Ac eò tandem familiaritatis proceſſere, alter quidem communione litterarum, & ingenij, alter verò morum, & imperij facilitate, vt quædam inter ipſos vitæ ſocietas eſſet; ac Iuſtinæ crebro voces audirentur huiuſmodi. Se videlicet iam eſſe peregrinam & hoſpitem, vel ſeruam potius, & ancillam; has Valentiniani manibus inferias dari, vt ipſius vxorem in animo ſucceſſoris profeſſoria lingua ſacrificus anteiret. Hæc erant verba, & muliebres que-

relæ.

relæ. Cæterùm tanquam oblita ſolitudinis ſuæ, oblita imperitantis priuigni, ſæpe ex occulto, nonnunquam aperta vi laceſſebat Ambroſium, & aduerſariam illam ſibi ſectæq. ſuæ dirimere. neceſſitudinem conabatur. De Pontifice ad Cæſarem, de Cæſare ad Pontificem tranſmittendo compoſitos ad ſuſpicionem inuidiamq. ſermones, tentabat animos, ſi forte accipere offenſionem poſſent. Illi ſtabiles & inconcuſſi, perſeuerabant egregia concordia & fide; quam vno exemplo notaſſe ſatisfuerit. Vir clarus, & opulentus erat Mediolani; Pagano fuiſſe nomen perhibent. Is cætera vita minime malus, vna re noxius & capitalis habebatur, quòd iaceret in omnium feré mores & inſtituta, probra & cauillos, & intemperantia linguæ dehoneſtaret famam, vt fortè aliquid in cuiuſq. rebus & vita non placeret. Vulgò illius amaræ voces timebantur, & quò plus authoritatis inerat virò, hoc magis atri ſales, & aculeata dicta penetrabant. Forté hic aliquando in amicorum cœtu, Gratianum, pecudem auream, & patre indignum appellarat, ſubieceratq. cauſas, quæ propediem id euerſuræ imperium forent. Nullum vnquam æuum fuit abſque proditorum veneno; nihil magis Principes odere, quàm vocis libertatem, ipſeque adeo Paganus, ſiue natura commotior, vti dictum eſt, ſiue offenſione quapiam interpoſita, proceſſerat longius, quàm vt æquæ aures paterentur. Itaque ſtatim accuſatum, & damnatum ſequi pœnam oportebat, vt afficeretur triumuirali ſupplicio.

Non

Non deprecatores multi, & gratioſi, non ipſius claritudo, non magna merita exitium auertebant. Exciuit ea res Ambroſium, commotuſq. talis viri caſu, & licentiam linguæ proprium hominis eſſe malum ipſeſecum reputans, extemp'ò contendit in regiam leniturus Principis iras, & natiuo vitio prolapſum hominem erepturus pœnæ tam atroci. Fortè Princeps intra domeſtica ſepta venationi ferarum intentus, eo ludicro meridianas horas fallebat, quo tempore Ambroſius ad ipſam Palatij portám acceſſit. Cùm ea parte non pateret aditus, per poſticum ingreditur, & obuerſis in ſpectaculum omnium oculis, nemini conſpectus ipſi mox obrepit Grátiano. Conſurgitur & accurritur vndiq. & ille breuem fore moram præfatus, concedi ſibi Paganum pétit; nec vltra verbis opus fuit. Abſolutus illico eſt & dimiſſus, quo negotio, Nouerca, & vniuerſus Arianorum cœtus intremuere. Haud multò poſtea lata lex eſt, quæ conuenticula Hæreticorum damnabat, neq. dubium habebatur, Arianos deſignari cum auſpice ac principe nominis eius Iuſtina. Non tradunt annum authores, quo anno, religionis atq. negotiorum cauſa redierit Romam Ambroſius, ibiq. ſua in patria plurimo concurſu, & gratulatione ſit celebratus. Conſentiunt tamen iuiſſe, tempuſq; profectionis notant, quo tempore, compoſitis Mediolani rebus, & redacta in tutum Eccleſia, ei liceret peregrinari, & abeſſe. Ego nihil dubitem affirmare, quin hoc ipſum illud poſſit eſſe tempus, quippe quo vana ſine viribus Iuſtina, & Gratianus ipſe parens Eccleſiæ velut alter, ſecuritatem

otiumq.

otiumq́. præſtarent. Nam ea quæ inſequentur, continuas inſidias, manifeſta pericula, ſæuos tumultus habebunt, eritq́. Mediolanenſis Eccleſiæ ſtatus eiuſmodi, qui vel mediocriter ſolicitum de ſuo grege Paſtorem euocare domum poſſet; nedum vt Ambroſius ipſe tunc aliquò proficiſceretur. Porrò de tota Peregrinatione ſic accepimus. Statim vbi Romam peruenerit, dedita per vrbem fama conueniſſe proceres ad illum, & rogaſſe, vti de fidei myſterijs ad multitudinem concionaretur; auere populum Romanum vnicum veteris gloriæ ſpecimen intueri, & ſonum illius diuinæ orationis audire; neq́. recuſatum ab Ambroſio. Ita ingenti omnium lætitia magnoq́. animorum motu concionem auditam; ei Damaſum quoq́. Pontificem Max. interfuiſſe Dein ipſum expleta pietate, cuius cauſa venerat, confectiſq́. negotijs rediјſſe Mediolanum ad ſuum Paſtorale munus; Hoc eſſe Romanum iter Ambroſij. Addunt quoq́. miracula, quæ referã prout in vetuſtiſſimis annalibus extant. Ac primum illud memoratur tum temporis ipſius ordine, tum rei, quæ accidit, euentu. Diuerterat ad cauponem ex itinere fortè ita vti fit Ambroſius hominem ſceleſtum, & impium, & inflatum opinione ſui, tanquam quotidiani quæſtus incrementa partæq́. per id mercimonium opes, emolumenta fraudum ipſius, & præmia flagitiorum forent. Id in omni fere congreſſu iactabat intemperanter, addebatq́. quoties in eum ſermonem ingrederetur, proſpera ſibi multa & iucunda, triſte nihil vnquam accidiſſe. Sic inter ſuos, ſic apud hoſpites gloriabatur. Cum hoc

homine

homine voluerat Ambroſius in digreſſu colloqui more ſuo de rebus diuinis, & maiorem aliquam hoſpitij mercedem perſoluere, quám quæ auro, vel argento iam eſſet perſoluta. Sed ille memorando ſtatim repentinas opes, & feliciſſimos rerum ſuarum euentus, & quæ alia ſordidus negotiator haberet in promptu, cæleſte beneficium vitauit, vltroq. monitorem intempeſtiuum cauillis inceſſebat. Iam appetebat iuſta Numinis indignatio, cuius ineuitabile eſt telum, idq. diuinitus Ambroſius præſagiuit. Inclamat repente ſuos, qui per infauſtæ domus diuerticula, ſarcinas colligebant, & poſtquam momento temporis adfuere; ite mecum hinc inquit; nam vltra ſtare tecta hæc eſt nefas, & mox infandis capitibus incident ruinæ. Horribile dictu. Conſcenſis equis vbi Mediolanenſis exceſſere, corruit domus, & cum vniuerſa familia dominum obtriuit ac eliſit. Hoc in ipſo contigerat itinere. Mox Romæ, cúm inuitatus á principe fæmina, vt in ipſius priuato ſacello rem faceret diuinam, deſcendiſſet obuia comitate, & perlitaſſet, alia res accidit, cuius admiratione repente tota ciuitas in antiquum ciuem, nouum hoſpitem eſt obuerſa. Matrona trans Tyberim habitabat. Ibi in vicino, plebeia quædam (conditione ac ſorte fuiſſe balneatricem ferunt) inueterata paralyſi totis artubus intremiſcens dirum exemplum eràt eius morbi, & ſicuti medici pronuntiabant, non videbatur illa paralyſis, ſed peſtis quædam noua longe triſtior ac fœdior, cui ne nomen quidem in tanta calamitatum humanarum varietate poſſet inueniri.

neniti. Adeò quatiebantur membra, & colli debantur inuſitatis modis, corpuſq; ſuo tanquam intortum vortice fluctuabat. Hæc mulier, ſiue monſtrum potius, in Ambroſij conſpectum defertur à ſuis; rogant, obſecrant, vti ferat opem. Simul ipſa in tanta corporis calamitate compos tamen animi, ſpem concipit & preces, & vota, veſtiſq; laciniam tremulo contingit capite tamquam oſcularetur. Eo ſcilicet contactu collegit reſolutos artus, & inquieta membra, ſtetitq. ceu paſſa nihil vnquam. Id præter Paulinum æqualem Pontifici referunt alij quoq. ſcriptores, quorum aut incorruptam exiſtimare fidem oportet, aut omnia rerum antiquarum monumenta in dubium vocare. Et vrbem Romam quidem Ambroſius in hunc modum obſtupefecit admiratione rerum ſuarum, volueratque retinere pluſculos adhuc dies, vulgata in terram Inſubriam querela, quòd præcipuum illud Romanæ rei decus haberet ſibi ac detineret. Sed ille iam inuiſerat hanc patriam, & redijt. Reuerſum antiqui conatus, & artes Arianorum excepêre, quaſi proficerent meditata per ipſius abſentiam ſcelera; & fortaſſe factum ipſa peregrinatione remiſſiorem ac deſidem arbitrabantur. Fauebat, vti demonſtratum fuit Gratianus Ambroſio, totaq. Cæſaris domus in principis compoſita voluntatem & inclinationem, aut Catholicos gerebat ſpiritus, aut ſimulabat, ſolita ſeruientium arte. Iuſtina verò, tanquam interiecta ſinceris, & falſis, illos qui-

[illegible] omni tentabat ope, ſi quo pacto poſſet [illegible] ficere, & auferre, hos autem [illegible] bat, ne fortè reſpicerent flagitia & [illegible] ac veluti diſſiderentur ab ſignis. Ex eorum [illegible] ro, qui religionem aliam [illegible] foliis [illegible] aliam fronte ac ſermone [illegible], [illegible] mi homines agitarant, Ambroſij virtutem ac [illegible] famam apud populum [illegible] deret ex animi ſententia, non [illegible] minus in poſterum ipſi [illegible] authoritatis, [illegible] concionibus eius aſſentiretur [illegible] parare [illegible] viros promptis animi [illegible] ipſa celeritate linguæ. Erant autem ipſi [illegible] ter [illegible], & ſermone [illegible], [illegible] & [illegible] tumultu aſſueti, nec vltimum in aula [illegible] tinebant; ipſiſe cubicularios [illegible] [illegible] cum & tempus, & frequentiam [illegible] [illegible] andæ rei opportunam [illegible] [illegible] Ambroſij [illegible], de [illegible] [illegible] iubent [illegible] [illegible]

[illegible]

[illegible] illo

illa cælesti [illegible] ipse quod
vigilans [illegible]. Si vera sunt, quæ con-
temporis [illegible], haud ambigere [illegible]
[illegible] fore. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] illos homines, [illegible]
[illegible] præcelleret [illegible]
[illegible] in [illegible]
ſibi [illegible] putarent. Exeunt ad [illegible]
[illegible] mortales, partim [illegible]
audiendi [illegible] ipſi [illegible]
celebritas [illegible]. Poſtquam cæteri frequentes
[illegible] Ambroſius, nunquam [illegible]
tatores [illegible]. Poſt longam moram [illegible]
apparere. Indignantes [illegible], quorum hominum
cauſa [illegible], hos homi-
nes [illegible] ipſe tamen,
[illegible] quidem,
inquit, [illegible]
meos, qui [illegible] luce me
poſſe [illegible] paulatim ad
[illegible], & [illegible] pul-
lulat, [illegible],
myſterium [illegible]
[illegible] vt [illegible] & qui-
[illegible] ſentiri, [illegible],
qui [illegible]
[illegible]
[illegible] Gratiano voluerit,

qui per eos fortè dies, in familiari ſermone, ſicut conſueuerat, quaſdam obiectas animo ſuo difficultates expoſuiſſet. At homines aulici, qui vadimonio deſerto, Pontificem eluſerant, triſte cæteris exemplum potuerunt eſſe, ne qui talia inpoſterum auderent. Namq. cùm ipſo continuo tempore, velut facinore ſuo geſtientes ac læti, conſcenſis equis extra vrbem proceſſiſſent in campum, ibiq. tum flexo in giros, tum incitato ad curſum ſonipede, militariter exercerentur, effuſi repente ac obtriti miſerandum in modum expirauere; petulantiæ in Pontificem, & ludibrio finis fuit. Fecunda tamen ſceleratorum aula, & plena [illegible] artium domus aliud tragicæ improbitatis exemplum tulit; quo caſu, aulicis mancipiis peſti Regnorum atque vrbium fæci, eſt demonſtratum, ſeras fortaſſe quidem aliquando, ſed tamen graues luendas ipſis eſſe pœnas, cum ſua vecordia ac temeritate ſupergreſſi, Principum aut Senatus authoritatem, Eccleſiæ ſe ſe negotijs immiſcuere. Genus hominum in ipſa ſimulatione fidei maxime audax & infidum, & capitale principibus viris, quos dum promereri volunt, trahunt ſecum in exitium, ſicuti Macedonius quidem hoc tempore Gratianum traxit. Ea res geſta eſt in hunc modum. Priſcillianus & aſſeclæ, noua in vulgus opinionum portenta ſpargentes, eoq. crimine damnati Cæſaraugustano conuentu, cum nuſquam alibi figere pedem, & collocare domicilium potuiſſent,

venerunt

venerant hoc tempore fortè Mediolanum, & ea in vrbe conſiſtendi locum quærebant. Vulgata, credo prauitas Iuſtinæ, iuuenis Ceſaris, & grauiſſimis alijs Eccleſiæ rebus intentus Ambroſius, ſpem fecerant, vel poſſe latere ibi, vel ſi deprehenderentur, mouere precibus aliquid, atque tota ſparſis vrbe cateruis Arianorum immiſceri. De Iuſtinæ fauore ac ſtudio nihil traditur, creditur tamen, quia non abhorret à cætera impietate, molita fuiſſe quippiam, vt hominibus huiuſmodi ſedem pararet, atq. vt cum ſua cohorte Priſcillianus Ariani mali fieret acceſſio. Certè iam conſtiterat nona hæc hæreticorum familia, iamq. ſui dogmatis elementis animos inficiebant. Innotuere mox Ambroſio; & ille ſtatim excitatos è latebris atq. cubilibus, non antea deſtitit inſectari; quàm exigeret vrbe lacerunda vtique miſerabiliter, ſi Priſcillianiſtæ conſpirare cum Arianis potuiſſent. Ita ſublata peſtis erat, & illa exul ac fugitiua cohors; pudore ſimul, & metu confuſa, mutare falſa rectis cogebatur, & à conſilijs Eccleſiæ perturbandæ ac miſcendæ, ad curam ſuæ ſalutis animos conuertebant. Macedonius id publicum bonum interpellauit, haud magna clade ſi cæleſtis ira intra caput illud ſtetiſſet. Perditus homo, ac vænalis, obtinebat in Regia quendam eiuſmodi locum, vt Principis nomine diplomata, & literas obſignaret, addideratque poteſtati vim maiorem, quam quanta muneris

mineris huius ante ipſum eſſe [illegible]. [illegible] rat ipſe decernebat, & [illegible] [illegible], nota principum incuria, [illegible] partem curarum, deinde, [illegible] & imperium [illegible] aliquem [illegible], ſicut in [illegible] Gratianus ipſe iam videbatur [illegible]. [illegible] trepida Priſc[illegible] [illegible] [illegible] ſe il imperij [illegible], & ſibi [illegible] opportunam [illegible], & per eoſdem [illegible] corruptelarum [illegible] qui aliunde [illegible], [illegible] [illegible] ſtatim [illegible] diploma, quo reſtituebantur [illegible] ciuitates & ſedes, vnde fuerant [illegible] [illegible] ſententia [illegible]. [illegible] [illegible] eam iniuriam in Deum hominesq; [illegible] cuta ſunt ea, quæ ſequi par erat, [illegible] rum authoritate, polluta Eccleſia, [illegible] eris, [illegible] vltimum malorum [illegible] perij [illegible]. Ac primò quidem [illegible] [illegible], pœnas atroces [illegible], [illegible] bella, [illegible] hoſtes, & clades, quæ res [illegible] tempus adflixere; deinde verò [illegible] ginem malorum [illegible] meruerit. Nam [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ſam confugiſſet. [illegible]

eam

cùm alieni periculi deprecatur [illegible] limine prohibitus [illegible]. Et Mediolano quid[illegible] ſic fuit. G[illegible] vero [illegible], Præfecti [illegible] ſcelus atq. indig[illegible], & progreſſus ipſius belli, quatenus [illegible] attingunt, poſt differam; nouam ſcilicet Ambroſij [illegible] laborum & gloriæ, cauſam [illegible], & luctus. Nunc aliud non leue negotium [illegible], quod aduerſus [illegible] Pontifici [illegible] bellum, ijſq. [illegible] rent. [illegible] enim ea quod, magni [illegible] contentio, quippè [illegible], non Mediolanenſis Eccleſia [illegible], ſed vniuerſæ [illegible] ageretur. Initiũ ab [illegible] Senatus populiq. Romani [illegible], quæ patrios [illegible] ritus abolit[illegible] ſublatos eſſe publicæ cladis inſtar ducebant. [illegible] cum [illegible] ni [illegible], & [illegible], quia non licebat, angebantur non ſecus atq. [illegible] rerum ſuarum, & ſicuti ſuperſtitio [illegible], & [illegible] Deos [illegible], qui [illegible]. Diu [illegible] inter ſe [illegible] tando, [illegible] ficta [illegible], [illegible] non [illegible], [illegible] fuit. [illegible] numero [illegible]; [illegible] p[illegible] prompta videbatur ad tale [illegible]. Ita legatos ad Cæſarem [illegible] no[illegible], cum hac [illegible], ſolicita[illegible] Roma [illegible]; ob [illegible] ipſum, [illegible] trepidationis [illegible] eſſe, vul

go

gò cæleſteis iras paueri ob religiones intermiſſas aut neglectas. Petere vt ſibi antiqua ſacra reſtituantur, petere neceſſarios in ea pecuniæ fructus, qui ſint adempti. Hoc ferè poſtulatum fuit, & quo plus dignationis haberet legatio, additum, vt Pontificis maximi nomen acciperet Gratianus quod alij Cæſares accepiſſent; honorificum ipſi, & religionibus fore, ſi ſummus hominum, ſummus quoq́. Pontificum eſſet. Cauent atq́. proſpiciunt ope ſumma, ne quod indicium eiuſmodi rerum emanet, eratq́. prorſus ea cura, vti tentatum atq́. confectum eſſe negotium fama eadem ferret. Sed profectò nihil eſt tam incertum, quám humana conſilia, & quæcunq; ſibi mortales inani cogitatione depingunt. Artes autem, & doli maiorem ad ſocordiam accedunt, & anilia tanquam deliramenta, plerunq́. exitus inanes habent. Hæc legatio tam ſolertibus inſtructa conſilijs, & fraudibus adornata, quodq́. videri mirum poſſit, inter principes, & ſapientes agitata viros, vix egreſſis ab vrbe legatis, emanauit, & pars integra Senatus populiq́. ſtatim ſciêre, quid irreligioſiſſimi patrum ſuſcepiſſent. Fit clamor & tumultus ingens, expoſtulant pro ſe quiſq́. dolenter iniuriam, & fraudem; & quia verbis ac inani quiritatione nihil agebatur, a [illegible] in remedia tanti mali, Pontificem maximum (Damaſus adhuc erat) accedunt. Cùm autem ei totam rem poſuiſſent, denuntiant ac profitentur, quicquid reijceret ementita legatio, nihil ad ſe pertinere, ita conſtituiſſe animos ſuos, vt ſanguinem effundere parati, quàm à Catholica religione deciſcant. Simul ob

ſeceta-

ſecrauere ; vt quando neminem magis attingeret ea fraus, quàm ipſum Chriſti vicarium & omnium parentem, iret obuiam ſceleri, & Cæſarem admoneret. Hæc dicta Pontifici, datuſq. libellus in eandem ſententiam, quò tanti diſcriminis denuntiatio teſtatior foret. Negotium tamen videbatur arduum & anceps, quippe interpoſita in Cæſarem ipſum adulatione, atq. ſuſpecta multorum fide, qui permiſti Iuſtinæ conſilijs, potiebantur aula, & Imperij curis immiſcebantur. Ob eas interiectas difficultates, Pontifex Damaſus ad Ambroſij confugit ſpem & gratiam, miſſiſq. celeriter ad eum litteris, & nuntijs, ne in tali tempore deeſſet Eccleſiæ rebus, obſecrauit. Igitur ille, tanta celeritate quantam ipſa res poſtulabat, actionem eam ingreſſus, monere Cæſarem, obteſtari conſiliarios, arguere legatos, Iuſtinæ demum omnia meditamenta, & conatus excipere, quæ mulier in ea tentatione præcipuè fuerat extimeſcenda. Protulit quoq. libellum (nam vnà cum litteris á Pontifice maximo fuerat miſſus,) quo libello, deteſtatio fraudis, & preces publicæ continebantur, nec vlla res magis confirmauit Cæſarem, quò promptius aduerſaretur. Inde legatio cœpit infamis eſſe, perculſique fautores obmutuêre. Sic aduerſus improbum conatum ſtetit Eccleſia. Paullò poſt, inter Maximi arma, Gratiani caſus eſt inſecutus, quem ſcriptores eorum temporum, & infenſa plerunque principibus fama, in cæleſteis iras retulere, tanquam ob reſtitutos à Macedonio Priſcillianiſtas,

Princeps ipſe Catholico nomini communiter, & ipſi priuatim Ambroſio piaculum deberetur. Ego cenſeo rem ſicuti geſta eſt, ſimpliciter exponendam, nullam interpretationem, nullum aliud triſte iudicij noſtri verbum inſerendo, quám vt dicamus, eiuſmodi caſum fuiſſe, quo potuerint viri principes in omne tempus admoneri, ne religionis, & Eccleſiæ curas incurioſe, ac ſegniter tractent, neue cum reliqua rerum mole, id alienum eſſe negotium ſinant. Cæterum tamen ex diuerſo non abnuerim potuiſſe, Gratianum occumbere nullo iræ cæleſtis telo, nulla Numinis vindicta, tantùm ſolita viciſſitudine, ac varietate, qua permiſti priuatis hominibus principes, boni malis, in bello, in pace, per omneis lethi vias quotidie mortalitatem explent. Id adeò dictum volui, ne cui fortè videretur ſtudio pietatis, ac religionis in religionem trahere omnia quæcunq. fiunt in rebus humanis. Scilicet quia Sacris inſtitutis attinemur, eaq. mihi placita eſt vita, erunt fortaſſe, qui dici hæc à nobis veluti fauore partium iactent. Sed redeo ad initia belli, quod, & ſi religioni conſtituendæ ac ſceleri puniendo, excitatum videri diuinitus potuit; habuit tamen ex humana cupiditate cauſas; ſolitæ Principum artes, & animorum irritamenta non defuere. Maximus erat domui Cæſarum annexus iam inde à Conſtantino Magno, ardentis animi vir, potentiæ ſupra modum auidus, & impatiens priuatæ vitæ, quam cùm aliquandiu toleraſſet, abruperat hoc tempore præfecturæ cuiuſdam illecebris inuitatus, & publica mala ſibi in occaſionem trahens.

Is cùm ex Britannia traſcendiſſet in Galliam auſu felici ac magno, ſtatim legiones infenſæ Cæſari veniẽtem excepere. Et Cæſar, cum excitus, magnitudine periculi tenderet in hoſtem, in itinere, dolo ſuorum cadit, quodq. Numinis irati horribile videri ſignum potuit, antequam caderet, ab omnibus repente deſtitutus, & quacunq. fugeret, eiectus, fruſtra, diuinam, & humanam opem implorauit. Ea res tantum Ambroſio dolorem tulit, quantum adhuc ipſius monumenta præferunt ac teſtantur. Laudauit mortuum haud ſine gemitu, eſtq. grauiter inuectus in proditorem exercitum, in raptores alienæ ditionis, in ſortem humanarum rerum, quæ cùm ab eloquentiſſimo viro perorarentur, erumpebant alijs quoq. lacrimæ, & flebiliter nomine Gratianum ciebant. Hæc fuerunt initia belli, quæ portendêre ſtatim eum finem, & eas calamitates, quæ poſtea ſunt inſecutæ. Quòd niſi Reſp. tum Ambroſium habuiſſet, profectò maiora etiam damna, non Eccleſiam modò Mediolanenſem, ſed vniuerſum Imperij ſtatum afflictaſſent. Nam hoſti opportuna omnia erant; Valentiniani ætas, Iuſtinæ malus animus, diſcors aula, ſubiectorum animi, quales in Rep. tam ancipiti poſſent eſſe. His interijcitur domeſticus Ambroſij luctus amiſſo Satiro fratre, cuius vitam & inſtituta tradam, & Hiſtoria ſe ſe tantiſper á belli cladibus in hoc veluti funeris officium auertet. Laicum ſiue populare vitæ genus placuerat Satiro; ſed caſtimonia ipſius, & cælibatus, & magnæ virtutes, Eccleſiaſtici hominis imaginem præferebant. Iam inde á præfecturæ primordijs in æmi-

liam ac Liguriam, & poſtea Mediolanum aſſectatus fratrem, nunquam diſceſſerat ab ipſius latere. Et poſtquã illum ab adminiſtratione Reip. profanoq. magiſtratu Deus ad res Eccleſiaſticas auocarat; particeps curarũ obierat ſedulus omnia negotia, quę domus adminiſtratione cõtinerētur, ne quid ſcilicet diuinas Pontificis occupationes interpellaret. Sed quamuis ipſe humana tractaret, hæq. vices in eum ab Epiſcopo forēt inclinatæ; haud tamen ideo deiectam vnquam á rerum diuinarum contemplatione mentem habuit. Semper in eam partem obuerſus, quicquid ágeret, aut loqueretur, pendebat á Numine, & hæc illi prima curarum erat. Naufragus aliquando, cùm dehiſcente naui, pœnè ſubmergeretur, nullam, vt cætera turba ſalutis aut effugij viam tentauit, ſed exorato ſacerdote, vt ſalutaris hoſtiæ ſibi particulam concederet, ſuſpendit collo, atq. fretus eo geſtamine, ſe ſe in aquas demiſit, tanta ſecuritate, quanta, ſi per ſicca, & ſolida gradum faceret. Inde cùm incolumis ad vrbem littori appoſitam enataſſet, ſuaderetq. requiem vltima laſſitudo; perrexit ire tamen, quia nimirum Arianum ibi ſedere antiſtitem inaudiſſet. Tantus inerat viro Catholicæ ſinceritatis amor, atq. tanta contrarij nominis deteſtatio. Cum Ambroſio fratre, corporis habitu, & pæne indiſcreta oris ſimilitudine congruebat ita, vt alterum ab altero dignoſcerent homines vnica veſtis nota, ac niſi foret id diſcrimen, quidam error intuentium oculis obijceretur. Par ad extremum vſq. manſit animorum coniunctio, quæ cùm ſæpe aliás, tum extremis hiſce diebus eſt declarata magna familiarium approbatione, & iucunditate. Nanq. cùm

eiuſ-

eiuſmodi fortè res, & lites incidiſſent, quarum rerum, litium cauſa, in Africam Satyro proficiſcendum eſſet, niſi præcipuam auitæ opulentiæ partem, quam tenebant in ea terra, vellent amittere per incuriam, primó quidem anxius caritate fratris ac deſiderio, cunctabatur, ac ex die diem ducebat; itemq. Pontifici grata erat cunctatio et mora. Sed vbi negotium inſtabat graui cum periculo, ne vltro prodegiſſe videretur pauperum alimenta victo demum vterq. fraterni amoris ſenſu, rem ita componunt; vti proficiſceretur Satirus, negotioq. cōfecto, Mediolanum rediret; Ambroſius interim precaretur á Deo, ſoſpitem reditum, atq. ne vltimum illud inter ſe colloquerentur. His ita condictis, digreditur Satirus, videbanturq. plane animos aduerſus deſiderium obfirmaſſe. Sed Ambroſius ipſe non obfirmarat, acciditq. poſt aliquot ab digreſſu dies, vt ſolicitaretur inani fratris imagine, ac mœrore quodam intimo ſæpe requireret oculis vnicum illud ſolatium, & leuamen. Cùm deſideriū & recordatio iā eſſent acriora, quám vt ferre animus poſſet, eligit è ſuis familiaribus, quē ad huiuſmodi ſubita & loginqua maximé ſtrenuum ac fidum habebat. Huic in eam ſententiā dat litteras ad Satirum & mandata; retro conuerteret iter, ac rediret; illius opera ſe nō poſſe carere; Deū ipſum viſurū eſſe, ne pauperes ſui fraudarentur eo ſubſidio, quod iret vindicatū. Verùm Satirus, mutatis ad celeritatem iumentis, & præciſo mox pelago, proceſſerat longius quàm vt aſſequi nuntius poſſet iamq. erat in ipſo rerum limine, quarum cauſa fuerat profectus. Itaq. nihil aliud facere potuit, quám vt celerrime conficeret omnia; & Deus ipſe quaſi fauens concordiæ fratrum,

atq

liam ac Liguriam, & poſtea Mediolanum aſſectatus fratrem, nunquam diſceſſerat ab ipſius latere. Et poſtquã illum ab adminiſtratione Reip. profanoq. magiſtratu Deus ad res Eccleſiaſticas auocarat; particeps curarũ obierat ſedulus omnia negotia, quę domus adminiſtratione cõtinerētur, ne quid ſcilicet diuinas Pontificis occupationes interpellaret. Sed quamuis ipſe humana tractaret, hæq. vices in eum ab Epiſcopo forēt inclinatæ; haud tamen ideo deiectam vnquam á rerum diuinarum contemplatione mentem habuit. Semper in eam partem obuerſus, quicquid ageret, aut loqueretur, pendebat á Numine, & hæc illi prima curarum erat. Naufragus aliquando, cùm dehiſcente naui, pœnè ſubmergeretur, nullam, vt cætera turba ſalutis aut effugij viam tentauit, ſed exorato ſacerdote, vt ſalutaris hoſtiæ ſibi particulam concederet, ſuſpendit collo, atq. fretus eo geſtamine, ſe ſe in aquas demiſit, tanta ſecuritate, quanta, ſi per ſicca, & ſolida gradum faceret. Inde cùm incolumis ad vrbem littori appoſitam enataſſet, ſuaderetq. requiem vltima laſſitudo; perrexit ire tamen, quia nimirum Arianum ibi ſedere antiſtitem inaudiſſet. Tantus inerat viro Catholicæ ſinceritatis amor, atq. tanta contrarij nominis deteſtatio. Cum Ambroſio fratre, corporis habitu, & pæne indiſcreta oris ſimilitudine congruebat ita, vt alterum ab altero dignoſcerent homines vnica veſtis nota, ac niſi foret id diſcrimen, quidam error intuentium oculis obijceretur. Par ad extremum vſq. manſit animorum coniunctio, quæ cùm ſæpe aliás, tum extremis hiſce diebus eſt declarata magna familiarium approbatione, & iucunditate. Nanq. cùm eiuſ-

eiuſmodi fortè res, & lites incidiſſent, quarum rerum, litium cauſa, in Africam Satyro proficiſcendum eſſet, niſi præcipuam auitæ opulentiæ partem, quam tenebant in ea terra, vellent amittere per incuriam, primó quidem anxius caritate fratris ac deſiderió, cunctabatur, ac ex die diem ducebat; itemq. Pontifici grata erat cunctatio et mora. Sed vbi negotium inſtabat graui cum periculó, ne vltro prodegiſſe videretur pauperum alimenta victo demum vterq. fraterni amoris ſenſu, rem ita componunt; vti proficiſceretur Satirus, negotióq. cōfecto, Mediolanum rediret; Ambroſius interim precaretur á Deo, ſoſpitem reditum, atq ne vltimum illud inter ſe colloquerentur. His ita condictis, digreditur Satirus, videbanturq. plane animos aduerſus deſiderium obfirmaſſe. Sed Ambroſius ipſe non obfirmarat, acciditq. poſt aliquot ab digreſſu dies, vt ſollicitaretur inani fratris imagine, ac mærore quodam intimo ſæpe requireret oculis vnicum illud ſolatium, & leuamen. Cùm deſideriū & recordatio iā eſſent acriora, quám vt ferre animus poſſet, eligit è ſuis familiaribus, quē ad huiuſmodi ſubita & loginqua maximé ſtrenuum ac fidum habebat. Huic in eam ſententiā dat litteras ad Satirum & mandata; retro conuerteret iter, ac rediret; illius opera ſe nō poſſe carere; Deū ipſum viſurū eſſe, ne pauperes ſui fraudarentur eo ſubſidio, quod iret vindicatū. Verùm Satirus, mutatis ad celeritatem iumentis, & præciſo mox pelago, proceſſerat longius quàm vt aſſequi nuntius poſſet iamq. erat in ipſo rerum limine, quarum cauſa fuerat profectus. Itaq. nihil aliud facere potuit, quám vt celerrime conficeret omnia; & Deus ipſe quaſi fauens concordiæ fratrum,

atq

atq. tam vnanimi vitæ, ſua præſenti diſcuſſit opetricas, & difficultates, quæ verſabantur in cauſa, quò citius eorum deſiderium expleretur. Ita, re feliciter tranſacta, redonatur Satirus Ambroſio, quem per totum illud tempus obſeruauere proximi magis quàm vnquàm antea precibus intentum, & flexo non nihil in mœſtitiam ore. Marcellina quoq. ſoror (ea nunc in ſacrarum virginum cœtu erat Romæ) Diuo Laurentio Martiri votum nuncupauit, ſi frater incolumis reueniſſet. Voluerat ei Symmachus perſuadere, vt procul à belli periculis abeſſet, neue rediret Mediolanum ad certum exitium. Sed data fides, & Ambroſius ipſe pluris fuere. Haud multò poſt moritur, quo ſuo luctu Pontifex credidit defunctam eſſe Remp. imminentibus malis. Id ita ſcilicet optauerat ipſe, & petierat à Deo opt. max. vt quicquid illud ingrueret in res Italas calamitatum, & malorum, ſuo potius expiraretur capite, ac ipſius intra domum ſtaret ira. Sed poſtquam tanta domeſtica clades venit, neq. tamen erat finis bello; excelſum illum animum quateſecit humanus ſenſus, atratoq. Pontifici ſocia doloris vniuerſa fere ciuitas fuit. Nobilitas clariſſimum virum, pauperes parentem, Eccleſia Pontificem alterum flebilibus querelis vrgebat. Mortuus à fratre eſt laudatus, extatq. concio maximum ornamentum funeri, quamuis in tanta publica mœſtitia nihil deeſſet. Poſtea honores additi, queis coloretur inter ſanctos, nempè templum, & religio, quæ non ſunt huius temporis ac loci. Amiſſo fratre, Pontifex Ambroſius, negotia pro ſola-

tijs

tijs accipiens ad Reip. curam animum erexit neq. deerat materies, cùm Valentinianus Cæſar, poſt Gratiani caſum, velut ictus orbitatis metu, ſimul attonitus horrore belli, ſupplex ad illius opem confugiſſet. Primum paternæ curæ munus, quo res Cæſaris afflictas excepit ac ſuſtinuit, fuit illa nobilis ad Maximum legatio, cùm ſubitò profectus in Galliam ſua repreſſit authoritate victorem tyrannum, & flexit ita, vt nequaquam ille pacis conditiones adſpernaretur. Interciderunt acta legationis eiuſmodi. Sed minime ambigitur, quin tunc Maximus in gratiam Ambroſij deprecatoris abſtinuerit Italia. Hoc adeò ſcriptum reliquit Ambroſius ipſe in ijs litteris, quibus poſtea Marcellinæ ſorori memorauit Iuſtinæ inſectationes, & furorem. Igitur Tyrannus exoratus ab Ambroſio, ſuſtinuit infeſta nunc ſigna, mox infeſtior adfuturus. Annus hic ipſi iam erat alter ab rerum nouarum exordio, tertius & octuageſimus à treceenteſimo ſalutis humanæ, pontificatus initi decimus Ambroſio; quo anno, ſicuti modicum in tempus ab ipſius Maximi armis, & bello, quies fuit; ita noua certamina fœdiq. tumultus in ciuilis prope belli faciem Ambroſium exercuêre, donec maior ille metus quietem iterum præſtaret. Ab reuiuiſcente Deorum inanium cultu, ab Arij reliquijs, & eorum duce Iuſtina, ab Iouiniani ſcelere, multiplex & graue negotium incidit Pontifici, eaq. ſpectacula Mediolanenſibus fuerunt. Etiam tempus hoc fuit, quo Martyr Vrſula cum agmine ſuo, & diuini ſpiritus Auguſtinus, ingenti glo-

ria Catholicam Eccleſiam auxere. Hic magis pertinuit ad nomen Ambroſianum; & memorabitur ſuo loco: tempore prior fuit Vrſula, cuius item memorari finem oportet, quia multæ reliquiæ virginum earum ad Mediolanenſem Eccleſiam peruenêre, & quia concionanti per id tempus ad populum Ambroſio gratiſſima ea materies fuit. Maximus, erecto, ſicuti dictum eſt, ad imperij cupidinem animo; cùm peruenisset in Armoricos, eamq. prouinciam facilè debellaſſet, pulſis incolis, partem exercitus induxit in vacua tecta & agros, qui poſtea de vetere militum patria, Britanniæ nomen accepere. Virorum ſatis erat; ſexus alter deſiderabatur, ſoboli propagandæ eaq. inopia, non vltra hominis ætatem duratura res videbatur. Inde Maximus efflagitat à Rege Cornubiæ per litteras, vti tantum puellarum concedere velit è ſuo Regno, quantum in matrimonia duarum legionum ſufficiat; ita frequentari Armoricos poſſe. Non abnuit Cornubiæ Rex, habitoq. delectu, virginum vndecim millia Londini in naues impoſuit; ſimul Vrſulam filiam Connano regionis vniuerſæ principi deſignato iam antea fortè deſponſam in id matrimonium mittit. Cùm proſpera velificatione præciderent æquor, aduerſi repentè flatus onerarias ad ipſa penitus littora Germanorum abripuere. Melga, & Gaunus, latrocinijs infames ea tenebant littora, & in conſpectam illico prædam tendunt. Vbi piratica turba, opportunum libidini ſexum, opportunam ætatem animaduertere, flagitioſis, pro ſe quiſq. blanditijs puellas aggrediuntur. Illæ ſed enim-

uerò

uerò cùm recuſarent, verſa in furorem libidine ad vnã omneis, obtruncantur. Hunc habuit exitum Vrſula cum cæteris, quamuis alij rem longe ſecus vniuerſam exſequantur, in contraria nimirum & abſurda diuertentes. Ac ſanè miramur, etiam in ipſamet Ambroſiana breuiaria codicesve quotidianæ precationis, narrationem eam adulterinam irrepſiſſe. Quippe ſic habent. Abhorrentem Vrſulam à regio matrimonio, poſtulaſſe, primùm quidem, vt iuuenis ipſe, cui fuerat deſponſa, Chriſtiana ſacra ſequeretur, deinde verò, vt ſibi decem adſignarentur virgines, quæ ſingulæ millenas alias haberent in comitatu. Regium illum iuuenem obſtupefactum admiratione poſtulati, perculſumq. diuinitus, vltro Baptiſmum appetiuiſſe. Virgines dein ipſas, Vrſulæ monitis à patria ſuperſtitione traductas ad Chriſtum, cum ipſamet agminis duce peregrinantes ad ſacra loca, Romam, inde Coloniã perueniſſe. Ibi cæſas Hunnorum ſæuitia, quæ gens tunc in ea terra graſſaretur infenſa Chriſto. Hæc ſuper id quod ab nullo ſatis certo authore traduntur, promptè confutaueris ob indecôta nimium & aliena. Id nobile Martiriũ accidit anno CCCLXXXIII. quã rebus noſtris inſeri narrationẽ, ob eã quoq. cauſam operę pretiũ fuit, vt ex Mediolanenſis Eccleſiæ libris, & cõſuetudine tolleretur error, qui publicę pietati fraudem adhuc feciſset. Sequitur annus inſignis graui cõtẽtione, Ambroſiũ inter & Symmachũ, quæ cõtentio miſcuit humana omnia & diuina; eòque rem adduxit, vt periculo propiores fuerint, qui vicêre. Tunc de Chriſtiana religione prope eſt actum, ac dum Imperio, parcit barbarus, Romani hominis importunitate ac ſcelere laborauit Eccleſia.

Certatum eſt autem, non armis & bello; ſed quæ eſſe dimicatio maior ſolet, ingenij viribus, & eloquentia, ſimul gratia & fauore; & artibus, queis pars vtraque abunde pollebat in rectum aut prauum. Eius negotij ſeries altius eſt repetenda Q. Aurelius Symmachus ea ætate fuit Romæ vir clariſſimus, congeſtis in eum omnibus à natura fortunaq. bonis, honoribusq. quos ciuile faſtigium caperet Pontifex, Augur Senator, Præfectus vrbi. quodq ſuperbiam & faſtum facilè poſſet augere, nihil nouum in penatibus, & maiorum inclita facta celebrabantur. Is vnicè deditus inanibus Dijs, Gentilitatiq. toti, ſuas, & magiſtratus opes, conferebat eò, vt quæ Gratianus aboleuerat ſacra, reuocaret, ac noui nunc principatus occaſione, ratus aliquid audendum, cùm ſibi præparaſſet in aula multorum animos, in modum orationis, litteras ad Valentinianum mittit, queis Aram Victoriæ, & Veſtaliũ immunitates poſtulabat reſtitui ac reponi. Et quia verebatur, ne ipſe cum factione ſua, momenti parum afferret ad impetrandum, adhibet artem priore quoque legatione fruſtra tentatam, vniuerſique Senatus id eſſe votum fingit. Valentinianus enimverò trepidare, neſcire, quid faceret, quati, ſimul matris authoritate, ſimul improborum ſuaſu; deſtitutus quoque Gratianus, & faciles nimium ad rebellionem animi ante oculos obuerſabantur. Nolle repudiare Senatus preces, nolle rurſus tam impij decreti auctor fieri. Sic diſtrahebatur ancipiti cura, & humanæ more mentis, vbi maius exitium oſtendebatur, illuc inclinabat, audebatq. tantum facinus ipſo pauore. At Ambroſius nunquam

ſegnis

ſegnis & incurioſus ad ea, quæ coniuncta cum Eccleſiæ rebus forent, ſtatim vbi de Symmachi poſtulatis totaq́. relatione cognouit, componit illico litteras cũ acerrima Deorum inſectatione, nutantemq́. Valentinianum hiſce litteris confirmat, ne fortè labaſceret ad impia & iniqua. Ea quaſi ſubitaria fuit propugnatio & catholicæ religionis tutela. Paullo poſt nactus exemplum ipſius orationis, quam Symmachus ad Cæſarem miſiſſet, inſtitit eius orationis omnia capita ſententiasq́. confutare violentia pari, quam victoria etiam eſt inſecuta. Si quis videre volet duo ſimulacra facundiæ, quæ temporibus illis viguit, conciones extant vtriusque monumentis incluſæ. Nos omittentes ipſorum verba, ſententiam referemus, vt neque creſcat opus alienis verbis, neque tamen abſint ea, quæ clariſsimi viri diſſeruêre ſuper negotio, in quo tota Chriſti fides agebatur. Igitur Symmachi orationis hæc fuit ſumma. Cum vetere querimonia, & poſtulato, ſe nouas ab Senatu preces afferre, poſtquam iuſto dolori cœperit aliquis eſſe locus, & poſtquam depellere ſuperiorum temporum iniurias liceat. Antea factum iniquorum hominum arte, ne aditus daretur, quia ſcilicet intelligerent, ſi foret audita legatio, ipſis de cauſa fuiſſe cadendum. Nunc ad vindicanda maiorum inſtituta præfectum eundem, & legatum iterum adeſſe, quem publica commoda tractantem, duplex ille titulus introducat, & commendet. Cæteros mortales in eo laborare, vt ſibi factioniq́. ſuæ potentiam ſtruant; Senatus curas reſpicere publicam ſalutem, & bonam Principis æternamq́. famam. Quid

enim profectò conducibilius eſſe principum exiſtimationi ac nomini, quàm ſi percrebreſcat apud genus humanum, ipſos inſiſtere maiorum veſtigijs, & in tanta rerum omnium licentia, nihil penitus vſu. pare velle, quod non ſit eorum authoritate ſancitum. Petere igitur & orare, nihil aliud, quàm vti reſtituantur eæ religiones, quæ tandiu conſeruauere Remp. & ſtatum imperij. Ne barbariem quidem ipſam poſſe diſſimulare, quemadmodum vtile ſit ac ſalutare, retineri Deorum numina, & religiones inueteratas. Aram certe victoriæ nominatim ab omnibus expoſci tàm fidum illud & amicum Imperio Romano Numen, illam quæ tãtum terrarum, tot triumphos adiecerit Cæſarum gloriæ. Huic religioni pueros inſueuiſſe; perſeuerarent igitur ſenes, poſteritas imitaretur. Nam quod Imperator olim Conſtantius abrogauerit Deæ ſuum cultũ; nequaquam id ſtabile decretum fuiſſe, ideoque principibus eſſe cauendum, ne ſectentur exempla, quæ certiſsima iudex omnium rerum ætas improbarit. Quam porrò iuriſiurandi, formulam, quod fidei pignus, quem fœderum teſtem fore, ſi ara Victoriæ maneret abolita ac deleta? Nominis eius religionem inſeri ſolitam fuiſſe teſtimonijs & Sacramentis, quæ ſi ſpernere ac violare temeraria mortalitas inſueſſet, finem fieri maximo principum ipſorum præſidio ac tutelæ, quorum in verba nequicquam iuraretur. Quamobrem, Principes cætera ſibi potius ad exemplum legerent inſtituta Conſtantij; quod dies, vſuſq. damnaſſet, abominarentur. Eligerent habitos honores dijs, deabus, ritibus ac cære monijs antiquitatique toti.

Suam

Suam cuique religionem eſſe,ſuos Deos; & illum,quãuis contrarius ac diuerſus à veterum inſtitutis noua ſacra ſuſcepiſſet, delectatum tamen adeò patriæ religionis imagine reliquijsq. vt nihil de priſco Sacerdotũ iure demutaret, inſcriptiones & monumenta, templorum origines, nomina quoque conditorum, & quicquid ex inclita illa maieſtate ſupereſſet, admodũ religiosè veneraretur. Vrbem quoque Romam, atque ſacrum illud imperij domicilium, & theatrum omniũ terrarum, ſi funderet humano more vocem ac loqueretur, ſic eſſe locuturam. Iam ſe grauem annis, & senectute venerabilem, repetere ac vindicare cæremonias auitas, & patrios ritus, & ſuæ libertatis iura, Deosque, qui Capitolio deiecerint hoſtem. Siquid nõ placeret in antiquis inſtitutis; at ſcirent optimi principes, omnem diſciplinam, & emendationem eſſe contumelioſam, quæ grandæuis adhiberetur. Adempta Veſtalibus priuilegia, quæ ordo ille antiquitus obtineret; per virginum iniurias ærarium creuiſſe; manere omnium teſtamenta, præterquàm, ſi quis agellum legaſſet Ordini. Quorſum hæc omnia pertinere, ſi non eò pertinerent, vt fatalia ſacra deijcerentur etiam infra libertos & ſeruos? Sed habere genus humanum dignam huius rei mercedem, ſterilitatem agrorum, & anni ſpes eluſas, & publicam famem. Annum exaruiſſe ſacrilegio. Id ſi fortè non crederent, reputarent, quàm largas antea ſemper ſegetes & meſſes effuderit tellus, & hanc magnæ matris tacitã quaſi vocem interpretarentur. Abeſſet veró tã indigna vox à principatu tam moderato, ac iuſto, vt dicerent.

Veſta-

Veſtalibus fuiſſe detrahendum, quod accederet alienæ religionis cultui. Debere ſua cuique ſatis placere, nec vllum adeò ſpecioſum eſſe titulum poſſe, quo titulo, Deorum adminiſtris honeſte auferrentur poſſeſſa tot annorum vſu. Iamquidem etiam Diuum Valentinianum ſeniorem e cælo ſpectare ſacerdotum lacrimas idq́. ſuæ domus probrum auerſari; accedere Gratiani quoque nomen, & famã, cuius improuidum factum fraterna cura tegendum eſſe. Nunquam eum adſpernaturũ fuiſſe legationem & Senatum, ſi ſolus deliberaſſet. Hæc & alia Symmachus, eloquentiæ forma, quæ propria fuit illius viri, nempe per interrogatiunculas, & minuta quædam puncta. Grandior, & latior Ambroſius, acri ſimul & leni maieſtate contra ea diſſeruit his ferme rationibus vſus. Nequaquam vrbem Romam, ſi loqui poſſet, apellaturam eſſe vindices ac ſeruatores eos, ſub quorum tutela, tantùm non præda hoſtium fuiſſet, quiue, niſi anſer obſtreperet, inuadi Capitolium paterentur, ac exitio quodammodo rerum omnium indormirent. Potius diuerſam illius fore vocem, qua profanos ſacrorum ritus, & fœdo pecudũ ſanguine manantes aras abominaretur, atque ſic diceret. Camillos, Atilios Africanos fuiſſe, qui ſeruarint Arcem, qui protulerint Imperij terminos, onuſtoq́; ſpolijs curru mœnia ſint inuecti; horum ſe armis ac virtute ſtetiſſe ſimul, & creuiſſe, nõ victimarum extis & fibris. Quidnam tunc profuerit Ara Victoriæ, cùm Romanus triumpharetur Imperator, & captiuus propemodum orbis ageretur? Agnoſcere ſe Numinum fabulas, & commenta, quæ fruſtra coluerit in hunc

diem;

diem; pœnitere vanitatis, cupere admodum emendari, nec pudorem in ea re ſuum vllum fore, ſi prouecta iam & grandæua ſanaretur. Etiam illud eſſe inter cauſas, & incitamenta, quó citius reſipiſcat, quia ſcilicet intelligat laborare ciues ſuos circa Diuinitatis fidem, neque ſatis explicare, quidnam eſſet illud, quod loco Numinis haberent, quodq́. facerent Deũ. At non ita Chriſtianam religionem hæſitare; certum huic & exploratum eſſe diuinæ vocis oraculo, quod cæca Gentilitas, per ſuſpiciones atque coniecturas, perq́. ſcelera & pudendas ambages indagaret. Si Veſtalium ordo, ſancti quicquam haberet aut ſinceri, non tantopere laboraturas de priuilegijs ac immunitatibus, re vili, & ſordida. Primam virginitatis eſſe laudem in contemptu rerum earum, quæ decus illud expugnare poſſint; nihil autem poſſe magis quàm opes & diuitias inuitamenta voluptatum. Sacerdotibus quoque Chriſtianis nuper adempta fuiſſe, quæ te nuerant olim, nec tamen expoſtulaſſe quenquam; non omnia quærelis, & lamentis impleuiſſe. Famem ipſam, quæ violatarum religionum iuſtiſſima pœna iactetur, etiã aliâs incubuiſſe terris cúm eæ maxime religiones colerentur; & mox eam inſecutam eſſe fertilitatem, quæ large ſolaretur accepta damna, & votis omnium cumulate reſponderet. Mores patrios, & inſtituta maiorum, non adeo tenaciter eſſe retinenda, quin mutentur in melius & exuantur. Nequaquã apud illos omnia fuiſſe meliora, ſed ſemper aliquid afferre diem, quod olim numerari poſsit inter exempla; quodq́. rudes annos, & abſurda primordia rerum

arguat.

arguat, Victoriam temere conſecratam fuiſſe diuinis honoribus, & illatam cælo, quæ nihil aliud eſſet, quàm Dei munus, & virtus militum, & caſus. Quam fore ſpeciem religionis, & pietatis, quod ſpectaculum, quam ſanæ Reip formam, ſi ficta hæc Dea Romæ ipſa in ſede publici concilij ſtet ſublimis, eique circumfuſa ſacrificantium turba, nidore ac fumo victimarũ inuoluatur. Egregiam verò fidem, egregium Sacramentum, quod huius authoritate Numinis conſtet. Quantò ſanctiora vincula, ſi iurantes obligentur, vni Deo, quem ſemotum ab omni concretione mortali, videmus atque intelligimus mente, qui cuncta videt, & audit, qui nec fallere poteſt, nec falli. Hæc Deorum nomina, quæ vana veterum ſuperſtitio ſibi finxerit ac ſomniarit, tot cladibus afflixiſſe Romanum Imperium, & clariſsimos Imperatorum hiſce quaſi velatos infulis ad exitium ruiſſe. Repeteretur omnis antiquitatis memoria; quo purius ac ſanctius quique ſacra feciſſent; hoc funeſtiora Indibria & exempla ipſos præbuiſſe rerum humanarum, De noſtris, quem in hoc genere maiorem fuiſſe Pompeio? At hunc poſtquam regna regesq́. ſubegiſſet, occubuiſſe mancipij manu, tanquam ad contumeliam inanium ſacrorum oſtentaretur humano generi, & tanquam oſtenderet ipſamet ſacra, quæ ſequerentur bona Sacerdotes ſuos. De barbaris autem ac extremis vt omittantur alij, Cyrum & Hamilcarem, inſigniter eluſos propemodum ante aras, quas hoſtijs, & thure cumularant. Illum cecidiſſe muliebribus tel[illegible], hunc abſumptum eodem igni, quem Dijs accendiſſet, Hæc fuere capi-

ta

ta orationis & ſententiæ, qua Symmachus ab Ambroſio confutatus, non potuit obtinere Chriſtianæ religionis probrum, atq. dedecus, vt ritus, & ſacra gentium inualeſcerent. Inerant orationi pleraq. alia diſputata ſubtiliter, acutè, cum dolore, cum ira, clementer & benigne, in Symmachum, in Principem, in mores, in tempora; Sed ego perſequi omnia neceſſe non habui, quia ſcilicet prompta, & obuia cuilibet extant. Hoc difficile certamen incidit Ambroſio, cùm grauiora certamina nondum adeſſent illa quidem, ſed tamen appropinquarent, cumq. malorum origo, Iouinianus, & Maximus, & Valentinianus, & Iuſtinæ ſpe, metu, & ſuis quiſque conſilijs aut cauſis attinerentur. Nondum in Italiam irruperat Tyrannus; nondum transfugæ atque religionis deſertori maturæ res erant ad promendum ſcelus; & Auguſtam imminentem ſeditionibus, filij rudis adhuc ætas tardabat. Ita fracto Symmacho modicum otium erat Pontifici, atque hoc ipſo tempore Mediolanum venit, Auguſtinus, quod ex Manichæo furore propugnaculum religionis, nomini Ambroſiano catholica res debet. Nos conuerſionem eius & baptiſmum, & primordia narrabimus, ingenti gloria vrbis Mediolani, cùm ex IV. viris, quorum cæleſtibus litteris, & doctrina Chriſtianus nititur orbis, duos inibi factos, inibi renatos eadem propè pagina coniungamus, & prodeat Auguſtinus ex Ambroſij ſinu. Auguſtinus Africanus natione, ciuitate Tagaſtenſis, loco nobilis fuit. Parentes Monica & Patritius memorantur. Hic præmatura morte ſublatus; illa proceſſit in extremam ſenectam,

fæmina ſanctitatis eximiæ, & deſperati poſtea filij pœnitentiam, ac ex pœnitentia gloriam illam ingentem adſecuta ſuis lacrimis. Natalis annus puero, quo Lollianus & Arbetio conſulatum inchoabant. Is ſimul atque loqui, & explicare greſſum cœpit, apparuere ſigna magnæ indolis, ad vitia, ſiue ad virtutem, prout, in hanc, ſiue in illam partem inclinaret. Tanto magis anxij, & ſoliciti parantes, niti, & ſedulo agere, vt flecterent in melius, neque ſinerent perire materiam ingentis publicè priuatimq. decoris. quantum ille progrederetur ætate, tantum ipſi curam augentes, dare mores, vrbanitatemq. puero, deſtinare ſtudijs artium queis ad magnæ fortunæ cultum excitaretur, ante omnia, vt pius, pudicusq. euaderet, ad laborare. Ac ille quidem, licet polleret ingenio; tamen neque primas litterulas adamabat ſatis, neque cætera puerili inſtitutione reſpondebat voto; contumaciam, & leuitatem, & quæ alia vitia ſunt ætatis præferebat. Mox etiam libidines & flagitia grandiorum exarſere. Extant ipſius litteræ, queis cæleſti poſtea gratia cumulatus obiecit, hæc probra ſibi, omneisq. paruas & graues culpas dolenter eſt deteſtatus. Madaura eſt vrbs in extremis Getulis, contermina Numidiæ, nec procul ab ipſo Tagaſtenſi municipio, quod Auguſtino natale ſolum memoraui. Ea in vrbe præceptis eloquentiæ poeticisq. fabellis imbutus, ac ideò væcors & inanis, mittitur Cartaginem ad Philoſophos. Cartago ſtudiorum inclita ſedes erat hoc tempore, & ſapientiæ cauſa, tota illuc Africana iuuentus confluebat. Ibi vitiorum illecebræ, & malorum inuitamenta, parati comites, adminiſtri, & laſciuiente

uiente ſodalium grege,peſtis & exitium in promptu,ſta timq. iuuenilis licentiæ princeps Auguſtinus erat. Tumultuari,& amare, ſpectaculis intereſſe, tumere ſuperbia,quãplurimis illudere,nihil ferme patriũ ad morem. donec Deus ipſe perdito adoleſcẽti, veluti per gradus, & per quædam tanti muneris interualla, ſalutis viam patefecit. Adamauerat ille prçſertim Marci Tullij Ciceronis vbertatem,eiusq́. ferme lectitabat libros, ex quo leuiter animum ad ſtudia litterarum appuliſſet. Accidit autem aliquando, vt cùm legeret illius Oratoris Hortẽſium,quo Philoſophia diuinitus eſt laudata,faſtidium repente conciperet omnium humanarum rerum, in amorem ſapientiæ totus reperetur. Sordebant omnia, præ ſtudio ſummum illud bonum inueniendi,cuius pulchritudinem atque ſpeciem cerneret animo, veſtigia, & ingreſſum non videret. Inde maior mœror,& ſolicitudo,è ſolidæ virtutis cupidine,quám quanta fuerant oblectamenta vaniſſimarum rerum. Super omnia torquebat anxiam cupidãq. recti mentem illa res, quòd in eo ipſo libro,quem non ſecus ac vitæ normam, & officij magiſtrum amplecteretur,littera de Chriſto prorſus erat nulla; Chriſti nomen autem à matre ſæpius olim ingeſtum atq́. cõmendatum obliuioni tradere nullo modo poſſet. Ita multùm ac varie fluctuatus vertit demum ad ſanctiora monumenta veteris teſtamenti, quorum auguſtiſsimam eſſe authoritatem inaudiſſet. Ibi fore ſibi quietis exordium, & finem errorum cœperat fortè ſperare. Sed longe aliter euenit. Namque ſtatim vbi romanæ pompæ floſculisque verborum aſſuetus incidit horridulã illam & ſimplicẽ in antiquitatem, cui luêre præ Tullio diuini vates, nec mora, quin ſacra

Biblia faſtidioſe ac ſuperbe reijcerentur. Sicuti reducem ex longinquo nauem, proximamque portui, t. anſueſſi nonnunquam aquilones retrò medium in pelagus abripuere, moxq. diuerſo flatu ſecundante, p iſtinum eadem repetit iter, ſimillima tēpeſtas fuit, quæ ſalútis portu detraxit Auguſtinum, vt lento ac tuto poſtea curſu reueniret. Poſtquam ſacra volumina inſpexit, & contempſit, incidit in Manichæos homines, qui egenum veri, & ſtudio conſiſtendi promptum inanibus, captioſis quibuſdam interrogationibus implicatum ad ſua deliramenta traxere. Ibi, ab nono decimo ætatis anno, ad trigeſimumtertium, quatuordecim ipſos annos, grande mortalis æui ſpatium, corruptus idem & corruptor, fallens, & falſus Auguſtinus egit. Manichæi finitimi Priſcillianiſtis, alias, ipſi proprias & ſuas hæreſes habebant, quæ miſtæ cum prauiſsimis illorum opinionibus, & confuſæ corpus in vnum, ſectam efficerent portentoſam ac deformem; fallaces, voluptuoſi, callidi, conflati ex vitijs omnibus, & tamen arte mira compoſiti ad ſimulationem pietatis. Auctor nominis eius Manes. furore & amentia ſimilis nomini; dogmata præcipua hæc ferebantur. Duos eſſe Deos; frugi quidem alterum, alterum verò nequam; & ex illo meliori Numine, tanquam ex fonte animos hominum hauriri. Chriſtum inane nomen, ac ſine corpore vmbrā fuiſſe, cuius in vicem, ſimillimi oris homo pependerit è cruce. Nequaquam fore iudicem eum extremo voluentium ſæculorum die finitæ mortalitati. Matrimonia impermiſſa, nullas leges, profanos eſſe, qui car-

nes edant. Præditas ratione mutas animantes, homini peccandi neceſsitatem; mali dæmonis inſtinctus, queis ille ſolicitet animos noſtros, haud vlla ratione poſſe declinari. Inerant alia fœda dictu, quorum elati fiducia, ſpem Eccleſiæ Catholicæ vniuerſam irridebant, ſe ſe Cælo caros æternæq. vitæ ſecuros gloriabantur. Ad ea nimirum ſaxa ſcopulosq. cùm adhæſiſſet Auguſtinus, nulla inde ratione poterat auelli, propugnabat accerrime ſectam, & vti magna ingenia, quamcunque ſemel in partem incubuere, vi, pertinacia, modis omnibus inualeſcunt; ſic amplexus ille Manichæos, veluti familiam ducebat, & mirificus eorum antiſtes habebatur. Tunc Monica deplorare perniciem filij, nullam capere partem quietis, iungere pio fletu noctibus dies, & nollet peperiſſe. Tenet fama, cùm pia mulier in hunc modum afflictaretur, oblatum ei de cælo iuuenem, clariſſimo circumfuſum lumine, qui clementer ipſam affatus, interrogauerit, ecquæ cauſa conſternationis foret. Illa Manichæam peſtem, & lethalem filij morbum referente, pronunciatum ab eodem cæleſti iuuene, fore Auguſtinum in tuto; eiusque rei ſignum ac pignus Monicam vidiſſe pari ſecum ab latere veſtigio ſtantem filium, eatenusq. deinceps anxiam fuiſſe mulierem, vt diuinæ benignitatis opus vrgeret precibus, nec omitteret humana remedia, ex quibus illud memoratur. Inclitæ ſanctitatis Epiſcopus erat Cartagine, quem conſtantiſſimâ fama ſequebatur, tanquam hauſtam è cælo, diuinæ ſapientiæ vim ſacro contineret pectore. Cum eo mulier agit, poſtulat, vt eripiat Ma-

nichæis

nichæis Auguſtinum, & vocatum in certamen ab ea improba mente deducat conuellatq. diſputando. Ac Epiſcopus quidem recuſare prouinciam, defugere munus, cùm ita diceret, inflatum eſſe iuuenem opinione ſui, temerarium, & ferocem, neq. ratione pugnandum cum ingenijs eiuſmodi; permitteret ſanandum veritati ac tempori; nam ſe quoque pari morbo laborantem olim ea medicina conualuiſſe. Matrona tamen integrare lacrimas, obteſtari per Chriſti crucem, & per communia vota, ne ſe irritam dimitteret. Fertur Epiſcopus ad ea, cæleſti ſpiritu commotus, mirifica verba pronunciauiſſe, quæ vulgata per Africam, oraculi deinde authoritatem habuere. Non enim poteſt, inquit, perire filius talium lacrimarum. Has progreſſiones ad ſalutem habebat Auguſtinus, & myſterijs hiſce deſtinabatur Eccleſiæ patronus ac defenſor ex inſectatore, & hoſte, cùm tamen ipſe nihil minus agitaret. Mox & Fauſti congreſſus acceſſit, qui ſectæ coargueret vanitatẽ, animumque flagrantem ſtudio prauitatis illius traduceret ad alia omnia. Celebre Fauſti nomen erat inter Manichæos, ipſeq. adeò, magnifico inceſſu, elato ſupercilio, raro ſermone famam augebat. Prorſus fulcire ſtabula Manichæorũ exiſtimabatur authoritate ſua; & vulgò ad ipsũ ibant, reſpõſa diuini iuris accepturi, vt quẽq. nodus aliquis torqueret. Eo cum homine colloqui vehementer Auguſtinus cõcupiuit, & auidiſsime, dũ Carthaginẽ ex lõginqua peregrinatione veniret, exſpectabat. Poſtquã venit, accedit Auguſtinus, & vniuerſam ſuã de vno trinoq. Deo, de Chriſto liberatore generis humani, de animorum origine ac fine dubitationem effundit in

ſinum

ſinum illius; quæ fidem iuuēt, quæ trahant in diuerſum, ex media philoſophia patrumque litteris exponit; rogat, vti ſuam ipſe ſententiam ediſſerat viciſſim, ſtatuat ambigendi modum pro diuturna illa ſacrarum litterarum affectatione, qua cognita iſthæc, & penitus animo comprehenſa ſuper omneis habere poſſit. Sibi neminem adhuc ſatisfeciſſe de rebus tantis acquirenti ac diſputanti. Enimuerò Fauſtus veluti deprehenſus in arcto, ſubterfugere primò, ac trigiuerſari, longis, & non inuenientibus exitum ſermonibus extrahere quæſtionē ac detinere. Vt verò tantò magis inſtabat Auguſtinus, certaq. & definita, nō cōtorta & implicata requirebat, ingenue fateri cœpit, hærere ſibi quoq. rationē, nec ad ea, quid reſpondendū eſſet, extricare. Simplicitas & inſcitia hæc Fauſti vehementer à Manichæis alienauit Auguſtinū, vt ex vno coniectans omneis, facilè ſtatueret apud animū ſuū, quàm eſſet inanis & abſurda ſecta, cuius princeps ad præcipua capita trepidaret, ſeq. tātarū rerum omnino rudem fateretur. Ex eo tempore, neq. Manichæus, neq. Catholicus Auguſtinus, tædio difficultatum, quæ verſarentur in religione, cœpit ad veteres Academicos inclinare, qui ſuſtinēdo ab omnibus rebus aſſenſu, & nihil affirmando aut credendo, tantas humani animi ærumnas vitaſſent; horū laudare ſectam, hos veri cōpotes dicere. Sed ab ipſo non longe aberat veritas, appropinquabatq. tēpus quo rudis in hunc modū integerq. diſcipulus admoueretur magiſtro catholicæ religionis Ambroſio; iā occulta ratione Mediolanenſe ſtruebatur iter, & latentes cauſæ profectionis eius emergebant, ex ipſamet arte, quam factitabat. Quippe, cum traderet eloquentiæ præcepta iuuentuti, eiusque facultatis, vti tunc erant tempora, facilè princeps habe-

haberetur. cœpit paulatim auditorum faſtidire mores & ingenia, quæ ſuper natiuam barbariem & aſperitatem, inſoleſcerent etiam ſocietate vitiorum,& certamine iuuenilis licentiæ. Inde migrandi conſilium Auguſtino, tacitaque meditamenta nouæ ſedis ac domicilij. Roma eſt ad id potiſsimum viſa. Sic vela dat in Italiam fruſtratus dolo matrem, quæ retinendi vel proſequendi ſtudio ad mare vſque fuerat proſecuta. Sed nec Romæ diu erat futurus. Ibi parato domicilio, & facilè ad diſcendi ſtudium, ob ſui nominis famam excita iuuentute, mox pari tædio irrequieta mens occupatur. Tum vrbe tota diſperſæ Manichæorum quiſquiliæ, tum diſcipuli ipſi minime Romanis animis fraudantes identidem pacta mercede Doctorem, nouæ conditionis cupiditatem iniecere, ſtatimq́ Cathedra Mediolanenſis fuit in promptu. Ita Mediolanum tetendit Auguſtinus, antecedente virum fama, quæ Ciuitati carum eum exſpectatumq́. faceret. Ambroſius ante omneis auebat cognoſcere ſummum ingenij, & videre, quis ille tanto mentis acumine tam cæcam ageret vitam, neque poſſet vſpiam conſiſtere, vagus, mobilis, & ſalutis cupidine præceps in exitium. Quare, familiariſsime accepit aduenientē, & ſumma deinceps cum honoris ac beneuolentiæ ſignificatione tractauit. Viciſſim Auguſtinus captus admiratione Pontificis, reuereri ſanctimoniam illius, crebrò ventitare domum, & quotieſcunque ad populum concionaretur, quam attentiſsimum ſeſe auditorem præbere. Ac primò quidem inani ſtudio ferebatur illuc & curioſitate comparandi facundiam hominis cum

ea fama,

ea fama, quam obtineret; mox penetraliter e ſenſa ſerioq́. pepulit animum oratio plena veritatis & fidei, nec iam numeros, & ſonitum, & inania, ſed ſolidam illam doctrinam cum Manichæorum vanitate comparabat. Id initiũ fuit Auguſtino, ſe tandem ad Eccleſiæ Catholicæ authoritatem aggregandi, profitendiq́ nomẽ inter lauacri cæleſtis candidatos. Nam poſtquam conferendo diligenter capita, & pondere ſententiarũ examinando, ſimul attente conſideranda ſubtilitate, qua diuinus orator concluderet, partiretur, explicaret omnia, ſenſit nihil iis rebus, quæ dicerentur, ineſſe fucati; profectò hic ſalutem, hîc portum, & exercitæ menti quietem ac terminum ærumnarum eſt arbitratus. Et Auguſtinus quidem hoc modo ſecurum in ſtationem ex diuturna iactatione deductus contractas animo ſordes eluebat, donec Baptiſmi tempus adueniret. At Monica relicta olim in littore; deſerto enimq́. filium proſecuta flebilibus votis, teneris lamentis, ſpe, metu, deſiderio, & quæ alia fert animus maternus, cùm diutius non poſſet ferre cupiditatem, & amorem, cepit haudquaquam illud muliebre conſilium, vt vaſtum præcideret æquor, & in Italiam caros ad amplexus nauigaret. Hoc fermè tempore Mediolanum peruenerat incolumis haud paruo pretio nauigationis, & periculorum, cùm ſua viſcera & curas Auguſtinum inueniſſet in Eccleſiæ limine, ſimulque nacta eſſet diuini ſpiritus Ambroſium, cuius imitatione ac exemplo mores, & vitam ipſa ſuam informaret. Auguſtinus, & hortatu matris, & veritatis ſtudio, quotidie vehementius in Ambroſium

ferebatur, auebatq. pectoris arcana, & intimos animi ſui receſſus, & quicquid ſcrupulorum ac moleſtiarum anxia cohiberet mente, penitus in illius ſinum effundere. Cum ea cupiditate ac ſtudio creſcebat ſimul admiratio viri, & quò propius mores ac inſtituta Pontificis intueretur; hoc magis ipſum tacita veneratione complecti, credere ſummum hominum, cùm cætera integritate, & abſtinentia, tum præcipue, quia nullis eum muliebriter addictum eſſe voluptatibus animaduertebat. Etenim eo morbo contactus ipſe, è ſua væcordia coniectans alios, neminem poſſe [illegible]libus arbitrabatur. Tanto maior apud illum [illegible] Ambroſius, captabatq. aditum familiari colloquio [illegible] quo ſe multiplicibus nodis exſolueret, habiturus [illegible] oraculi quicquid lingua illa [illegible]. Verùm ea res erat impedimento, quòd negotia [illegible] tam priuatæ vitæ, quàm publici muneris in ſingula ferè momenta ſic deſcriptas habebat Ambroſius, vt fermè vacaret nunquam. Nunc in properum ſupplices erant audiendi, nunc in ſecreto conſultantium [illegible] ſacra diſtinebant, modò tractabatur [illegible] & ſi quid forte [illegible] occupationum interuallo ſuperat, legendi vel ſcribendi curæ ſuccedebat. Porrò [illegible] ea [illegible] temporis diſtrictior & [illegible] negotiis, vt [illegible] promiſcue aditus pateret, [illegible] goq. [illegible] plurimi verecundia [illegible] landi vel apud [illegible]. [illegible] Auguſtinus [illegible] coque [illegible]. Namque cùm non niſi breuis alloquij facultas [illegible]

vacuas

vacuas aures, & [illegible] Pon-
tificem requireret; ſic fiebat, vt extremo illo ſalutis
portu prohiberi ſe tamquam ſacrilegum & [illegible]
exiſtimaret. Attamen cupidine veri, eademque varie-
tate mentis, in qua verſaretur, frequens ad eum concio-
nantem, [illegible] ſupra memoratum eſt, & ſingula illius ver-
ba [illegible] ſolicitus interpretabatur, ſi forte poſ-
ſet ibi veſtigium aliquod quæſitæ tamdiu, & nuſquam
adhuc repertæ pacis inuenire. Præcipuum inter anti-
qua deliramenta caput erat de hominis creatione, quod
pulcherrimum diuinæ benignitatis opus Manichæa pra-
uitas lacerabat impuris mendaciis; nec ſanè ipſe conco-
quere dogma poterat Auguſtinus, quoties diſſentanea,
& pugnantia, & indigna multa reputaret. Ea vecor-
diæ pars Ambroſij [illegible]ionibus primùm omnium eſt ſa-
nata, diuinosque [illegible] Auguſtinus, & in hac mortali
[illegible], ad æ-
terna gradum faceret, [illegible]. [illegible]
contemptus humanæ gloriæ, [illegible] miſeris
modis [illegible]erat; & paruus dictu res [illegible]
antea mentem ipſius, ab eiuſmodi curis penitus auo-
cit. Nam, cum Alipio, & Nebridio [illegible]
do per vrbem incederet, conijcit forte oculos in men-
dicum hominem, quem grauido [illegible], & alia cor-
rogata ſtipe, ſinu, laſciuientem, tota quam tunc pateret
via non capiebat. Tunc inuaſit Auguſtinum illa co-
gitatio; Hem infelix Auguſtine? Vagus & egenus ille
[illegible] agit vitam, fœdaq. paupertas [illegible]
[illegible] alit. At te tuis negotijs implicatum æternus ha-
bet mœror neque partem vllam tantæ alacritatis vn-

quam adipiſcere. quanto ſatius fuerit, abiectis edacibus curis, & ſpreta vanitate ſæculi, in Deo bonorum omnium authore conquieſſe? Hæc ſecum tunc Auguſtinus, hæc deinde ſæpe apud contubernales Alipium, & Nebridium, cum deploratione ſui ſtatus expoſtulabat, donec paulatim omneis ad ſummi boni ſtudium indagationemque conſpirarent. Res poſtulat, quoniam in mentionem incidimus viri aliâs memorandi, vt originem ſtudiaque eius, & quo principio ſe ad Auguſtinum aggregauerit, repetamus. Alipius Auguſtini municeps, par genere, maior opibus, proximus ingenij gloria, nec minus animo turbulentus, eundem quoque fuerat auditor, cùm ille domi cœtus haberet iuuenum ſectantium ſtudia. Cartaginem quoque magiſtrum aſſectatus ab eius latere non diſcedebat: ſed nec cum Alipij patre ſimultas Auguſtino, atque inde mutuæ ſuſpiciones orirentur. Ex eo tempore, conſuetudine intermiſſa, retenta caritate, ſuſpenſi tamen, alter ab altero, ſicuti fit, officia priſtinæ ſalutationis exſpectabant. Mox ipſa ſibi caritas familiaritatis inuenit viam hoc aditu. Vetus ars, vt memorauimus, fuerat Auguſtino, tradere dicendi præcepta iuuentuti, eamq; dum cœptam artem, Cartagine nobilis ea tempeſtate declamator factitabat. Cùm igitur quodam die ſolita tractaturus eloquentiæ myſteria conſediſſet, adfuit vna cum cæteris gregalibus Alipius. Incidit autem is fortè locus Auguſtino, vt in circenſes ludos materiem ac ſegetem omnium malorum inueheretur. Eo ludicro delitus prope ad inſaniam Alipius oratione tota vehementer eſt commotus, & quæ dicebantur in commune, dicta ſibi priuatim interpretatus, ſtatuit apud animum

nimum ſuum, ab eo in poſterum oblectamento releuge-
re, nec inſanis vulgi voluptatibus amplius immiſceri.
Ita ſcholis dimiſſis Auguſtinum adit vltro, & expoſito,
quantum faſtidij concepiſſet erga ſpectaculorum ina-
nia, gratias agit caſtigatori iuuenilis licentiæ, magiſtro
morum, authori ſalutis ſuæ, iſque ſuſpicionis ac ſimul-
tati finis priſtinæ conſuetudinis principium fuit; quæ po-
ſtea creuit in tantū, vt ex eo tēpore nuſquā ferme diuel-
lerentur, perpetuáq. vitæ ſocietatē inſtituerent. Et Ali-
pius quidē in hunc modū. Nebridius verò pari generis
claritudine, nec ingenio litteriſue minor, cùm in Car-
taginienſi ſtudiorum ſede, ſeſe ad Auguſtinum contu-
liſſet, deſiderio poſtea viri Mediolanum ad illum eſt
profectus. Ita ſtudijs, & opinionibus, & ipſa fluctu-
antis animi varietate coniuncti Auguſtinus, Alipius, &
Nebridius anxiam inanibus curis vitam agebāt, donec
ad contemptū humanarum rerū excitarentur illius ad-
monitu ſpectaculi, de quo paullo antea eſt memoratū.
Sed Auguſtini tamen animū inſanæ voluptatis appeti-
tus, & importunæ recordationes, atq. pertinax illa con-
ſuetudo, quamuis diuina face ſuccenſum, veluti frigida ſu-
perfuſa reſtinguebant, nec è cœno emergere ipſum pa-
tiebātur. Haud occultū erat ei, quo genere morbi defi-
xus teneretur, & quę ſibi tēdēti ad ſalutē obiecta moles
foret. Itaq. ducere vxorē agitauit reputans id ſalutare
fuiſſe multis, magnosq. viros impares cœlibatui, matri-
monio remediū inueniſſe. Præterea, rē eſſe legitimā, ſa-
crā, & ſancitā authoritate cęleſti, neq. aliud honeſtius le-
uamē feſſo laboribus ac ſtudijs, quos affectatio ſapien-
tiæ graues & quotidianos requirit. Alipius cōtra diſſere-
bat, debilitari mētē vxorijs curis, rem eſſe tædij plenam

ac

ac moleſtiæ, nec relinqui tempus aut locum ex colendo animo, ſi fæmina peſſimum rei litterariæ venenum Penatibus inducatur. Non diu tamen hæc, neque ſatis conſtanter. Quippe ſimplex animi iuuenis, & in eum diem modice tentatus illecebris eiuſmodi, poſtquam in ſua ratione conſilioq. perſeuerantem Auguſtinum vidit, motus eſt authoritate viri, & profecto fructum ac vtilitatem ineſſe rei, quam ille tantopere appeteret, ſtatuit ipſe ſecum, idemque nuptijs haud obſcurius imminebat. Quamobrem inſtigator ex diſſuaſore factus Alipius, vt puella tali matrimonio digna quæreretur inſtare, nauare in id operam, & ipſe ſibi ducendæ vxoris exemplum illud approperare. Monica quoque mater lares firmare nuru, & [illegible] iuueniliter filio vinculum illud inijcere percommodum arbitrabatur; ſimul ad baptiſmi celebritatem atque lætitiam rata pertinere, ſi legitimus maritus atque daturus Eccleſiæ ſuam ſobolem id myſterium iniret. Ea diuini ſpiritus fæmina, cùm nihil tamen inconſulto Numine tranſactum vellet, cumq. cerneret animo difficultates, & anguſtias, quas vxoria res, & illa perpetua conditio ſecum adferret, aſſiduis precibus illabat, petens, vt, ſi futurum eſſet id vtile connubium, eius rei ſignum aliquod è cælo mitteretur, atque ſibi tantum lucis oriretur animo, quo poſſet cernere diuinam voluntatem. Inſomnia quoque & nocturnas imagines obſeruabat, ſi forte aliquid nuptiale viſum occurreret, totaque diuerſa in eam curam erat, ne præceps Auguſtinus in iugum ageretur. Verum enimuero, ſicuti manebat arcana prouidentia, & deſtinatio-

ne

ne fixum, vt liber ac ſolutus ille pontificio ſeruaretur muneri; ita nulla muliebrem animum eiuſmodi pepulit imago, quę ſuſpenſa & nutantia conſilia ſtabiliret ac firmaret. Perturbata, & confuſa quædam obuerſabantur, quæ ſolicitarent potius, quam inſtantibus curis expedirent mentem. Interea tamen Auguſtinus ipſe procabatur captus forma virginis, quæ nũdum matura viro nubilibus annis appropinquabat. Habebat (cur enim tegere velimus memorata flebiliter ipſimet & glorioſo dolore iactata) habebat igitur adductum ex Africa ſcortum, & paruulum inde filiũ, de quo alibi dicendi locus erit. Hæc ad matrimonij famam perculſa muliercula, ne mox per dedecus ablegaretur, vltro concedere domini ſtatuit, & abijt irata muliebriter amicis, irata leuitati, qua ſeſe in illud vitæ genus coniecisſet. Ab eius diſceſſu, mœror lugens occupauit Auguſtinum, ipſamque libido, pabulo ſubtracto, vehementius eſt irritata. Simul [illegible] acciderat, ex ipſa deſperatione tædium, & ab rebus humanis alienatio, moxque varietate mira, priſtinæ cupiditatum tentamenta ſucceſſere, & nuptiis dum agitantur, nouæ mulierculæ locus fuit. Rurſus hæc exacta domo, ſimulque iuſtæ deſiderium vxoris omiſſum, & paullo poſt iterum eius mali ſubitura dulcedo. Interea ſolutus Auguſtinus modicum ad tempus fœdis vinculis totus erat in contemplatione diuinarum rerum, & diuinæ doctrinæ latices hauriebat. Tunc ipſius Dei naturam agnouit, puram, ſinceram, & ſegregatam ab omni concretione mortali. Tunc liberam vnicuique voluntatem, initium piccandi, eumque malorum om-

nium

nium eſſe fontem animaduertit. Tunc alia multa, quæ veluti conſtrictum, implicatumq. nodis animum tenuerant, clariſsima diuinitus circumfuſa luce illius ob oculos conſtitêre. Ac ne quid omnino reliquum fieret ex Manichæis deliramentis, res etiam accidit opportuna confutandæ diuinationi, cuius artis præcipuus aſſectator ad eam diem Auguſtinus fuiſſet. Ea res in hunc modum perhibetur. Mediolani per ea tempora vir quidam erat opulentus ac nobilis Firminus nomine, quo non turbidior alter ambitionis occupatione, & honorum decurſu. Is imminebat fortè Magiſtratui, quem alij potentes, & gratioſi petebant ita, vt repulſæ probrum & ignominiam fore penes Firminum appareret. Igitur poſtquam quotidie magis labare petitio, infidaq. omnia præbebant ſeſe, nec largitioni, cæteriſque candidatorum artibus magnopere locus erat; vertit ille ad Mathematicos quod genus hominum ſperantibus fallax, in omni ſemper ciuitate, capitale fuit ac perniciofum. Nec Auguſtinus cuiquam in eo numero ſecundus habebatur, prædictionum exitu nactus authoritatem, & omni genere litterarum inter primos eius æui. Igitur ad eum accedit Firminus, & cum ipſo loquitur de ſtatu, & conditione rerum ſuarũ, quæ ſpem iuuent exiguam, quæ contra metũ inijciant, prompta, & infida, quid fauoris & gratię, quid ſuſpicionum, & varietatis in tota petitione verſetur, exponit. Petit, vt è ſiderum poſitu, ac ex dimenſione natalis horæ differat futura, & an ex eo certamine diſcedere ſuperior, queat. Fortè congruerat, vt Nebridij ſodalis hortatu, rationibuſq. permotus Auguſtinus diffidere

inciperet

inciperet arti,& nihil in ea conſtans atque ſincerum eſſe ſuſpicaretur. Itaque conſultorem haud moratus, ire ipſum, & alia potius agere ſtatim iubebat; totam diuinationem haud quicquam habere certi, ſomnoq. ſimillimam eſſe. Enimuerò trepidus ille,& quaſi prædicta vitare,vel ex animi ſententia componere poſſet,vrgebat importunus vti particeps imminentium fieret,nataliumque ſeriem in id ipſum euoluebat, quam ex parente ſuo vniuerſam accepiſſet. Is pater eius hominis, magnus,& ipſe diuinator fuerat, in tantum eue&ta vanitate, vt naſcentes quoque domi catulos diſtingueret horarum momentis,atque ſingulorum exitus ad ſideralem normam exigeret. Tantò attentior in exortu filij obſeruauerat omnia minima maxima,& iam inde a primo vxoris conceptu ſedulus,cùm amici ſui ſeruam eodem tempore ferre vterum cognouiſſet, atque comperiſſet inquirendo, partus vtriuſque maturitatem in eundem menſem incidere; cum ipſo rem ita compoſuerat amico, vt quandocunque feminarum ventres aperirentur, mitterent inuicem nuntios, ac ne quod omnino momentum negligeretur, excubarent. Menſis, dies, hora, conuenerant, & auxerant vanitatem vtrinq. deſtinati nuncij, cùm pari curſu præcipites alter alteri obuius fuiſſent. Ea Firminus Auguſtino cùm narraſſet aperiendo fato promptum expe&tabat. Contra ille reputans,eodem ſiderum afflatu,& eadem adſpiratione natis, quàm diuerſa ſors obtigiſſet, conferensq. magnam Firmini fortunam, cúm tenui, & obſcura conditione Vernæ, primò quidem ſeipſum

Ff increpuit,

increpuit, qui rei tam incertæ tādiu pertinaciter adhæſiſſet; deinde verò conuerſus ad Firminum; nonne cernis, inquit, haudquaquam tam nobis eſſe cum cęlo ſideribusq. cognationem, quam venditare diuinatores amant, nec poſſe vitam futurosq. caſus hominum inde coniectari; vbi paria principia pareſq. cauſæ, diuerſas, imò contrarias humanæ conditionis imagines fingunt? Hæc aliaq. in eandem ſententiam ab Auguſtino dicta, nec ex eo tempore præſaga Mathematicorum placita in ipſius animo locum habebant. Magnis inde progreſſibus, & auſu felici contendens in ipſum Chriſtianæ doctrinæ portum, fortè in monumenta diuini Platonis incidit, eaque lectio fuit inſtar luminis, quò certiore compendio illuc perueniret. Nam Euangelica oracula de molitione vniuerſitatis huius, ac de Numinis æternitate miris ambagibus inuoluta reperit apud Platonem, lætusq. congruente teſtimonio Philoſophi, mox ad ſacra volumina mentem adiecit. Simplicianus, vti memoraui, pietatis idem litterarumq. ſummus agebat Mediolani venerandæ vir authoritatis, neq. gratioſior alius apud Ambroſium. Cum eo ſibi de rebus ſuis Auguſtinus agendum putauit, quandoquidem ipſius Ambroſij congreſſu, & colloquio propter occupationes arceretur. Et ille ſeſe peregrino facilem præbuit, flagrantiq. ſua ſponte iam ſatis, nouas adhuc faces admouit, memorans nobile per ea tempora exemplum Victorini, qui poſtquam Catholicæ veritatis pulchritudinem ſemel adamaſſet, abruperat omnia inuitamenta, Chriſtum vt ſequeretur. Nec leue ſimul

momen-

momentum impellendo penitus ad ſalutem animo Potitianus vi Prætorius attulit. Is cùm per eos ferè dies ad Auguſtinum pro familiaritate veniſſet, epiſtolasq. magni Pauli iacentem in abaco librum inſpexiſſet, accidit, vt ex alijs alij ſermones orirentur, indeq. Potitianus ipſe in mentionem D. Antonij Anachoretæ delapſus, quemdam huiuſmodi caſum narraret. Se videlicet aliquando vnà cum tribus alijs ex aula prodijſſe in ſuburbanos hortos inuitatum amœnitate loci, quo tempore Cæſar theatralibus ludis intentus id vacui temporis daret. Tunc igitur, cùm varios tramites, & varia ſpatia bini pererrarent, prout quoſq. caſus aut ſermo congregaſſet, duos proceſſiſſe longius in auia, & deſerta, progrediendoq. delatos in tugurium vili deſuper tegete defenſum ab imbribus, cetera peruium, & apertum, quò ſanctiſſimi mortalium abditi, remotam ab omni ſtrepitu vitam viuebant. Ibi aulicos homines inueniſſe deſcripta codice, quæ Diuus olim Antonius geſſiſſet in terris, ea carptim vt delibaſſent, id ſubiſſe deſiderij, vt cuperent ipſi quoque talem inſtituere vitam, confeſtimq de medio curſu ambitionis, & honorum deflectentes in eaſdē ſeſe ſolitudines abdidiſſe. Nobilis ea fuerat aulicorū hominū, & omniū fermè ſermonibus celebrata conuerſio, quam vt ſecum ipſe reputauit Auguſtinus, maiore quàm antea flamma ſubitò eſt correptus, ipſeq. corripiens Alipium, qui ſimul interfuerat ei ſermoni, tremenda intonuit voce, quid patimur? quid audiſti? & alia deinde tanto ſpiritu ac vehementia, vt ſubito ſtupore defixus Alipius, non oculos, non vultum

tum illius, non deniq. ſuſtinere ſonitum poſſet. Habebat anguſtum hortum ea domus, in qua tunc hoſpitium Auguſtino ſodalibusq. . Huc alienato ab ſenſibus animo, neque ſatis ſui compos Auguſtinus ingreditur. Pone ſequitur Alipius non ſine horrore, quorſum illa euaderet alienatio, meditansq́. ſolatia, & hortamenta, queis conſternatum animum erigeret ac recrearet, ipſe quoque conſternatus, & abiectus. Paulatim redieret animus Auguſtino, ſimul trepidationem laxauerat ſuam Alipius, & poſtquam vterque conſedêre, non ſine gemitu, ſeipſum Auguſtinus incuſat, in manifeſta Numinis voluntate cunctatorem, in ſua ſalute lentum, obſtinatum in exitio, tota vita cæcum, & inſanum; & quæcunque alia pius dolor & verſus in pœnitentiam animus in tali tẽpore potuit inuenire. Poſt querelas integratæ, quibus erumpentibus, vt penitus laxaret habenas, reliquit Alipium, ſtratusque ſub arbore fici, ſolo in loco ſolitus anteacte vitæ peccata fleuit vbertim, fletumque immiſſa diuinitus alacritas eſt ſubſecuta tanquam cęleſteis iam placaſſet iras, æternumque Iudicem ea cõſternatione propitiaſſet. Autumnales ferię, laxandis à litterario labore mentibus antiquitus inſtitutæ propinquabant. Tempus id viſum eſt opportunum arti deſerendæ, quàm factitabat, auideque Septembrem expectabat Auguſtinus, quo ſeſe quám minimo ſtrepitu quàm occultiſſime ſubduceret Auditorum gregi. Namque imminens Baptiſmo ſtatuerat in liquo ſeceſſu otioſe animum excolere pijs meditamentis, & ea cognoſcere, quæ ad myſterium illud obeun-

dum

dum pertinerent. Cœperat etiam ſuſpirioſa pectoris difficultate laborare, pronunciaueramtq. Medici, non alia poſſe ratione laxari peſtilenteis anguſtias, quàm ſi quotidianum illud docendi munus intermitteretur. Vt igitur ex optata dies adfuit, qua die, redituri poſt bimeſtrem auditores, non ſine verborum apparatu ſolennique cohortatione dimitterentur, locutus vſitata, Caſſiciacum Briantæos in colles abijt, inde poſtea ſuo tẽpore ad luſtrale Sacramentũ rediturus ingẽti regionis illius gloria quod hodieq; decus tant. Facile ſentire potuerunt auditores, quid pararet Auguſtinus tunc cùm frequenti eorum conuentu extrema eſt locutus. Nam cùm antea fabulas fere, & profanæ antiquitis exempla inſerere ſolitus eſſet, ſemperque vel aliquid deſcribere ſubtiliter, vel narrare iucunde, vel inuehi in vitia, vel aliquam laudare virtutem aſsueuiſſet, eo die tota oratio pietatis fuit. Exactus eſt nobis annus (inquit) per ludicra hæc ſtudia, queis inanibus humanæ ſapientiæ meditamentis attinemur, circa Dei legem, quæ ſumma ſapientia eſt, incurioſi. Ecquis adhuc noſtrum ingrato hoc labore, tot horarum iactura melior factus dicere auſit eſſe ſibi aliquid hac noſtra loquacitate ad animi ſalutem comparatum? Tamquam immenſa vitæ ſpatia nos maneant, ita florem ætatis conterimus puerilibus nugis immiſti pueribus viri, (quodq. dicere pudeat) nos prope iam ſenes, & magiſtri vanitatis, & duces ad exitium ſumus. Rerum tempora conſumuntur verbis, & quos agere iam aliquid in diuino obſequio par erat, adhuc inter elementa loquendi

di diſtinemur hominum diſcipuli, qui Deũ ignorauere, quibus facundię præmium æterna ſuppliciorum nox offuſa eſt. Quanto ſatius fuerat hoc otij conſumpſiſſe meditatione mortis, & exercitatione virtutum, per quas ad vitam æternam itur? Euangelij monumenta, conſilia Patrum, exempla Sanctorum omiſsis peccandi authoribus contriuiſſe? Sed increpare præterita, & lugere damnum, noua temporis iactura fuerit, niſi ea ſtimulos in futurum addant. Ego quid conſilij ſuſceperim in poſterum, & quæ mihi noua paretur ad eloquentiam via, fortaſſe propediem cognoſcetis. Quid vobis præcipiam accipite, vt ſim hortator ad ſalutem idem ille, quo magiſtro, & auctore vane loqui didiciſtis. Non ſane ego in animo habeo deterrere vos à ſtudio litterarum, atq; hæc vobis eripere, vel præſidia vitæ, vel oblectamenta, generoſiq. ſpiritus adoleſcentes, aut magnis iam negotijs aptam aliquorum ætatem in ſegne otium compingere. Quin potius ſuadeo atq. hortor, quandoquidem eſt hoc tritum atq. vſitatum gloriæ ciuilis iter, vt in id ſtudium, in quo eſtis incumbatis, vt, & vobis honori, & patriæ vtilitati eſſe poſſitis. Sed conſilij mei ſumma pro paterno erga vos animo, & huius fortaſſe extremi inter nos colloquij exitus illuc redit, vt ſempiterna bona, vitæ finem, & inexhauſtam in cœlo, vel apud inferos æternitatem attentiore quodam ſtudio meditemini, atq. ita mores animosq. veſtros inſtituatis, prout illa meditatio vos cohortata erit. Breuiſſimus hic eſt certiſſimusq. delectus omnium rerum, quas præcipere

Magiſter

Magiſter diſcipulis, aut pater filijs poſſim oratione, quam neſcio an alia deinceps in hoc Palatino domicilio noſtra verba ſubſequentur. Si id vnum quod dixi, recte ſederit animis, magno iam grauiq. compendio ſunt nobis emendatæ præteriti temporis vanitates, & horarum damna, quas in hoc eodem loco conſumpſimus inutiliter compenſata fructu, quo maiorem, & vberiorem, ne optare quidem poteramus. Etiam illa quę tantopere optamus, minora bona conſequentur, ſancteq. ac religioſe viuentibus radij diuini luminis affulgebunt, vel ad animorum ſenſa explicanda luculenter, vel vbi maiorum ſcientiarum diſciplinæ tentabuntur, ad percipienda omnia, circa quæ humanum ingenium laborat. Ita, & verborum oratores, & auctores rerum præſtantiſſimi eritis tanto maiore ſcilicet gloria, quàm Philoſophi veteres fuere, quanto plus lucis, & veritati ineſt Euangelio, & quanto certior omnis ſapientiæ Magiſter Chriſtus. Hæc mihi gratiſſima ſtudia deſtinâtur in poſterum, hæc mea quies, hic ex diuturna iactatione portus erit. Iactati ſemper antea contrarijs opinionibus, & varietate fluctuantis animi, miſeriarum finem, & initia ſalutis ibi reperiemus. Reſpiciet lacrimas noſtras atq. conuerſam pœnitentia mentem omnis miſericordiæ pater. Etiam ſuperioris vitæ peccata in bonum vertent, ſi ſemper dolori erit illud ipſum peccaſſe. Nec minimum mihi adiumentum ad impetrandam diuinæ clementiæ partem, ſi vos omnes futuros olim tantæ vrbis principes hac oratione Chriſto ſum lucratus.

Quæ

Quæ oratio ne ſit irrita, vtq. in perpetuum animis infixa veſtris hæreat, nihil vltra rogaturus rogo. Perculerat auditorum animos Auguſtinus oratione tali; moxq. Caſſiciacum abijt. Ibi nobilis Grammaticus. Verecundus nomine, non inamœnum agrum, & vrbanam in eo villam habebat. Is ibi liberaliter conceſſit hoſpitium Auguſtino, quem Monica mater, & filius Adeodatus, æternusq Comes Alipius proſecuti. Pſallendo quàm iucundiſſime, contemplandoq. cæleſtia totum illud bimeſtre ſpatium tranſegere ſimul omneis. Cùm iam October eſſet in exitu, vulgoq. Doctor Auguſtinus expectaretur vrbanæ iuuentuti, binas ille litteras pro ſe Mediolanum miſit; alteras quidem ad Præfectum Vrbis, queis, & morbum, quo tentari cœptus erat, & vitæ genus quod meditaretur, excuſaret; alteras verò ad Ambroſium, quarum ſententia fuit huiuſmodi. Iampridem eſſe, cùm deſiderio Catholicæ religionis teneatur, cumq. ad filios Dei aggregari per Baptiſmum cupiat. Adhuc pio voto malitiam veteris hominis, & prolatandi dulcedinem obſtitiſſe, prohibitumq. peccatis ſuis exequi re ipſa, quod ſpe, & cogitatione tacitus agitaret. Nunc tandem radios diuinæ bonitatis exoriri, quę cæcas tenebras diſcutiat, ſeq. ad ſalutem vocet. Petere ſuppliciter, vt pro illa profunditate doctrinæ, qua cæteris antecellat, velit indicare ſibi, qua potiſſimum lectione præparare animum poſſit, quem ſibi maxime fore ſalutarem librum putet. Ad ea reſcripſit Ambroſius; legeret Eſaiæ vaticinia; ibi vitale pabulum fore.

Nondum

Nondum ſacris monumentis ea lux interpretum acceſſerat, quæ nihil iam ſinit in obſcuro, tectasq́. ſuis inuolucris oraculorum ambages, haud facile quiſquam euolueret, niſi talium litterarum vſu diuturno contritus foret. Ob id Auguſtinus pertæſus obſcuritatem, qua verborum myſteria, perplexoq́. ſenſus ægre admodum eluctaretur, in præſentia codicem depoſuit, magiſter olim, & interpres earum rerum futurus. Interea, maturum profitendo inter candidatos nomini tempus aderat, & rediere Mediolanum, parata cohors Baptiſmo, Auguſtinus, Alipius, & Adeodatus. De Alipio ſatis multa ſupra collocauimus; Adeodatum genitum ex Africana illa meretrice, omni ſua indulgentia nutrierant, pater Auguſtinus, & auia Monica, euaſeratque puer indolis mirificæ, nec aliam ex illegitimo natali præter paternæ culpæ labem præferebat. Acerrimus ingenio, portentoſa memoria, doctrina & grauitate, tantus, vt miraculi magnitudine ipſe parens inhorreſceret. Cùm igitur hi ſimul omneis Mediolanum veniſſent, increbuiſſetq́; fama de ipſorum conuerſione, ac baptiſmo, tanta bonorum omnium facta eſt gratulatio, quantam ob ingens iam Auguſtini nomen fieri par fuit. Quippe fauentes doctrinæ ac ingenio, præſidium ibi vel maximum fore Catholicis rebus aiebant, tantusq́; deſtinabatur prædicatione communi, quantum poſtea ſenſit Eccleſia. Ambroſio ante omneis lætum fuit adiungi Catholico nomini tale robur, quo maxime tempore malus Dæmon furias Arianas obarmaret. Prima rudimenta, queis velu-

ri monſtraretur Eccleſiæ, paſtoraliſque curæ partem occiperet, fuere populares circa Pontificem Ambroſium excubiæ, per quas nocturni chori pſalmos alternabant leuamina mœroris, & ſolatium malorum. Præfecturæ in cæteros, vt cuique modeſtia & authoritas dabantur, ne quid per licentiam tenebrarum intra ſacratos fines humanæ laſciuiæ temeritas auderet. Monica & Auguſtinus, haud vltimum ibi locum obtinuerant, virorum hic, illa ſui ſexus magiſtra; neque vel Ambroſius alibi plus fidere, vel ipſi populares alios magis vereri. Ab hoc rudimento ſpectatum ſatis & probatum Auguſtinum Ambroſius admouit ſacro fonti, futuruſque pater gentium, cæleſti partu cum ſuis eſt renatus. Haud poſtea diu Mediolani Auguſtinus fuit, tactus videlicet patriæ deſiderio, ſeque ibi fore popularibus ſuis haud inutilem arbitratus. Haud fuerit alienum deſiderio, & memoria, quam vbi noſtræ Auguſtinus & Monica reliquere, proſequi quodammodo diſcedentes, & memorare triſtem caſum, quo femina illa ſpiritus Angelici liquit mortalem hanc vitam, antequam natale ſolum attingeret. Id accidit ad Oſtia Tiberina, cùm ibi dies aliquot morarentur expectandæ tranſmiſſioni. Porrò initia progreſſumque morbi, & momenta deficientis Auguſtinus in hunc modum memorauit. Soli Auguſtinus & Monica quodam die accliues feneſtræ, ex qua in ſubiectum hortum deſpectus erat, ſermone de rebus diuinis inſtituto, æterna gaudia, Numinis naturam, & alia, quæ captum humanæ mentis, ex ſuperarent, agitabant.

bant. Percurrebant inde cęlum, & ſidera, mundum vniuerſum, & ipſum hominem, cui cuncta deſeruirent, rurſusque ferebantur in Deum fontem, & authorem rerum. In eo ſermone, cùm ab vtroque multa dicta ſuauiter ac iucũde fuiſſent, & ipſa commemoratione deſiderium accenderetur, exarſit Monica vehementius, & filium afflata eſt in ea verba, vt diceret, nihil iã in ſe eſſe moræ ad decedẽdum, ac neſcire quid vltrà cunctaretur. Inde mœror Auguſtino, & erumpebant lacrymæ non ſecus atque ſi mortuam in conſpectu parentem haberet. Quippe viciniæ mortis omen id ſtatim fuerat interpretatus. Mox febris occupat Monicam, ſequuntur febrim alienationes, & deliquia, quæ ferme vitæ finem antecedunt, & nono poſtquam ægrotare cœperat die, ſpiritum exhalauit. Hic Monicæ finis fuit. Poſterior Auguſtini vita, & geſtæ res in Hipponenſi Pontificatu, & aduerſus Eccleſiæ Catholicæ rebelles certamina, indeq; tot libri, & erecta in illius ingenij admirationem Africa, noſtrarum iam hinc rerum, & litterarum terminos ac fines egrediuntur, decuitq. materiem eam vniuerſæ Hiſtoriæ ſcriptoribus relinqui, potius quàm vt aſſumerétur in partem operis, quod creſcit ſua nimium etiam mole. Mediolano diſceſsit Auguſtinus anno quarto poſtquam venerat, tertio poſtquam erexerat animum in Catholicæ religionis viam, qua tamen in ſupputatione mira varietas implicat autorum, & Cæſar Baronius, qui omne religionis ęuum litteris conſignauit, in eo ſibi errorem obiectum fatetur. Nos haud vnquam aſſueti contro-

uerſijs, quos extricare numeros licuit eos notaſſe ſimpliciter habuimus ſatis. Sed maiore diſcordant lite Canonici Lateranenſes, & Auguſtinianus ordo, cùm vtrique, ſui nominis authorem ita iactent Auguſtinum, vt honorem eum abrogare alteris conentur. Expeditius autem fuerit, omnino rebus pacem facere, arguendo ſcilicet ordinis vtriusq. credula nimium vota piamq. ſimplicitatem, quàm huic, aut illi parti adſignare tantę originis gloriam. Cùm enim Auguſtinus, ab ipſa conuerſione biennium fere Catholicæ fidei rudimentis inſumpſerit, varius adhuc, anceps, & inter alternas fluctuantis animi propenſiones, ſine veteribus vitijs magis quàm cum vlla ſolida virtute, cumq. poſt baptiſmum abierit interiecta breuiſſimi temporis mora: non equidem video, qua cura, quaue authoritate, quoue etiam otio, potuerit fundare collegia, congregare mortales, dare diſciplinam, & alia, quę poſcerent opes, & vacuum animum, & temporis interualla. Quos verò Canonicos inſtituit in Hipponenſi Pontificatu ſub certis legibus, & vitę norma, quę congrueret Apoſtolicis inſtitutis, id conuenit fuiſſe quoddam Ambroſiani ordinis imitamentum, de quo quidem ordine ſcribendi locus erit, magis quam Auguſtinianorum, aut Lateranenſium originem, ac ſtirpem. Hæc tamen & alia relinquenda ſuis tenebris cenſeo materiem ingenijs, & oblectamen otij, ſi qui forte, hinc, aut illinc laceſſere diſputando aduerſarios volent. Tempore, quo profectionem in patriam parabat Auguſtinus, duo quædam accidere

Medio-

Mediolani, quorum vtrunque memorauit ipſe poſtea populo Hipponenſi, admiratus in vno quidem ſeueræ paupertatis innocentiam, in altero verò, paternæ curæ magnitudinem, quæ duraret etiam in mortis tempora. Eos ego quoque caſus memorabo, atque finis hic mihi Auguſtini rerum erit. Grammatici, ſiue litterarum doctoris, hypodidaſcalus erat antiqui moris homo, pauperior etiam, quàm pro illo obſcuro nomine, & arte. Is cùm nummorum forte ſummam inueniſſet, exhorruit ſubitò quaſi pollueretur alienæ rei contractu; neque conquieſcebat, donec exoneraſſet argentum. Proponit omnibus de more locis, vnde poſſet recipere ſi quis pecuniam amiſiſſet. Mox accedit ille, cui ſacculus exciderat, editiſque notis & argento recepto, volebat ſtatim ingenita liberalitate remunerari raram fidem, & innoxias manus vltroque pecuniæ partem offerebat. Grammaticus enimuerò recuſare, tergiuerſari, nolle omnino quicquam accipere. Rurſus ille, tanto magis inſtare ac offerre, proijcere ſacculum ac denuntiare, quemadmodum haud alia conditione inde ſemiſſem eſſet laturus domum, ne ſcilicet ingrati animi notam eodem momento penatibus inferret. Cùm id ipſum affirmando ac profitendo, iacentem humi pecuniam negligeret, abiturusque porrò videretur inani dextra; victa domum eſt hypodidaſcali pertinax modeſtia, & argenti partem accepit ille quidem, ſed mox in pauperes diuiſit. Parua fortaſſe dictu res, & minime digna politicis auribus atque ſupercilio; ſed ego prætermittere non debui quod

Augu-

Auguſtinus ipſe tanti feciſſet, vt & cuſtodiret litteris & haberet inter exempla. De altero caſu ſic idem refert. Adoleſcenti cuidam homini de plebe cùm pater deceſſiſſet, recenti adhuc luctu funeſtaq; domo, creditorem acceſſiſſe fraude mala, ſeueroque vultu pecuniam efflagitaſſe, quam defunctus olim accepta nulla ſyngrapha perſoluiſſet. Anxium iuuenem cùm neque poſſet inficiari nomen, & diſſolutum eſſe tamen ſuſpicaretur, nocturno patris admonitis reperiſſe aduerſaria, queis argueret dolum. Eius rei famam acceptam fuiſſe lætis animis inter noſtræ immortalitatis argumenta.

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER QVARTVS.

TOTAM Auguſtini conuerſionem, atque Mediolanenſes eius viri caſus, ipſo temporum ac rerum ordine diſsipatos coniunximus vno tractu & cõſpectu, quò memoria promptior foret, ac ne ſæuos inter tumultus, & ciuilia mox bella, publicaſq. clades, priuatum id & quietum veluti negotium occurſaret. Nunc retro vocanda nobis eſt hiſtoria deducendaq. per ſuos gradus & annos, ſicuti iam inde ab initio conſtitutum fuit. Poſtquam Tyranni arma ceſſêre Pontifici [nam ab eius ferme legationis tempore diuerteramus) non fecit Iuſtina quod exſpectari poſſet ab animo quamuis im-

miti ac fero, vt ſcilicet victa magnitudine beneficij liberatorem ſuum proſequeretur honore, & caritate; ſed pro gratia odium, reddens erupit infeſtior, ac velut exſoluta vinclis, in Eccleſiam, in Ambroſium, in ſacra, non iam artes & dolos, ſed vniuerſam regni potentiam intendit aperta vi. Antea Gratiani pietas, & terror hoſtilis, & in lŭbrico regnum, vincla fuerant mulieri, ne, quas deſtinabat animo turbas, excitaret. Vt ea deceſſere, viſaq. ſecuritas rebus, & vbi nouo paulatim imperio ciues inſueuere; minus iam, & minus, temperabat atrox fæmina ſibi ſuiſq. Nec tamen interea viri prudentes ambigere, quæ iam cauſa ſæuitiã intenderet remitteretue. Sed cùm meminiſſent, quanto impetu, malus animus poſt Valentiniani coniugis obitum erupiſſet, nunc firmatis in filium opibus, eandem ferociam exſpectabant. Itaque libera nunc, & ſoluta Iuſtina conari cœpit ea, per quæ, damna, quondam illata catholicis, leuia faceret ex comparatione, memoriamq. præteritorum malorum nouis calamitatibus aboleret. Ac primùm omnium, quia ſenioris Auxentij pertinacia, & ſcelere fuiſſent Ariani velut in poſſeſſione Pontificatus, eoque defuncto videbantur excidiſſe; quaſi repeteret adempta iura, nouum ex Ariana ſecta ſubrogare Pontificem intendit. Habebat promptæ in id audaciæ atque temeritatis hominem, qui facilè poſſet in omnia rerum nouarum diſcrimina, & ancipites euentus obdurare. Huic item Auxentio nomen fuit, genus ex vltima Scythia; quem velut emiſſarium Auguſta cùm oppoſuiſſet Ambroſio, machinatricem ipſius audaciam inſtruebat opibus, & vi-

ciſſim

ciſsim ille flagranti mulieris animo quotidie faces admouebat. Pro Auxentio Mercurinum ſcripſere nonnulli, quos ignorata fraus hominis haud dubie in errorem induxit. Nam ille, quod ſciret, ob prioris Auxentij vitam, nomen hoc infame eſſe ac inuidioſum, nota facinoroſorum hominũ arte, natales ementitus nouã eam appellationem ſibimet ipſe ſuperinduderat. Non erat dicendi rudis, habitu, & inceſſu, domeſtica quoque diſciplina, & compoſito ſermone, & adſimulato rerum humanarum contemptu, agere ac imitari paſtorem ſciebat, & decorum naturæ munere caput nactus oſtentabat arte quadam, vt animo par videretur; intus latebant ſordes, & amor auri, ac ſi acrius introſpiceres, litterarum, & ſapientiæ parum erat. Anno CCCLXXXIV. tentare cœpit Iuſtina, ſi quo pacto poſſet hunc hominem Ariano cœtui pontificem imponere, ſcilicet vt eo deinceps initio, catholicorum quoque rebus adlaberetur, ac diffundenda latius poteſtate, paulatim occuparet omnia, & quicquid Mediolani ſinceræ religionis erat, inficeret ac deprauaret. Id animi ſui votum primò ad Valentinianum defert. Sed obtendebantur ſpecioſa dictu, queis ætas illa improuida & ſimplex caperetur. Præfuiſſe antea ſacris, & Eccleſiæ Mediolanenſi, pontificem Auxentium; at quem virum? quàm conſtanti ſtudio & fide? talem profecto, vt videri potuerit exemplar abſoluti Pontificatus, vtq. ſperare liceat, beatas Eccleſias fore, quæ nanciſcantur antiſtites eiuſmodi. Neque ſuffragijs inſanæ multitudinis eum, & populari tumultu quo nihil ſit incertum & mutabile magis, ſed grauiſ-

ſimo Cæſaris ipſius iudicio electum aſcitumque. Hunc, quia partium fuerit Arianarum, & quia tollere inueteratos ex hominum animis errores conaretur, infeſtam inter populares, cinctamque periculis vitam egiſſe cauentem ſemper inſidiarum aliquid, & ſeruatum ad extremum vſque diuino munere, donec laboribus, & ſenectute ſit diſſolutus. Hoc poſtea defuncto, velut obtorpuiſſe partes, vt creari Epiſcopum ſinerent, qui trahat in ſuum imperium, omnia, quique, ſi ſic agere liceat, breui tempore, ſit è palatio Cęſarem ipſum exturbaturus. Nimis eſſe violentum ingenium Ambroſio, ſpiritus intolerabiles gerere, ex quo Pontificatum inuaſerit, quem ſpecie recuſantis flagrantiſſime concupiuiſſet; obuiam eundum eſſe nouæ poteſtati, quæ ſacrorum obtentu aduerſus æternam imperij vim inſurgat. Falleris enim Valentiniane fili, falleris, aiebat, ſi præfractum hunc, & durum hominem intra iuris Eccleſiaſtici fines eſſe manſurum putas. Eccleſiæ nomine potentiam quærit, ſi fuerit adeptus, imperium aggredietur. Primas dominandi ſpes non temere quiſquam tentarit, vbi cœperis, prona facilitate cuncta in nouarum rerum authorem feruntur; ciues, aula, intimi quoque, & propinqui, obiecta mutationis illecebra, iuſtum, & legitimum aliquando principem deſeruere. An verò leuia ſunt ſigna dominatum appetentis; effuſa largitio, quotidianæ conciones, plena domus hoſpitum, & alliciendis animis compoſita vita, ſermo, nunc comitas & beneficentia, nunc ſeueritas & rigor? quid relictum Cæſaris maieſtati, vbi ſacrificus expellat
vrbe

vrbe quos velit, damnatos eripiat pœnis, venientes de maximis Imperij rebus legatos inſectetur agat demum arbitratu ſuo cuncta, & ferat? Ac ne muris vnius vrbis cohiberi temeritatem putes, Romæ in ipſo terrarum omnium domicilio, vocare populum ad concionem eſt auſus, & tanquam id parum ambitioſe factum fuiſſet; dedit inſuper famæ, vt verbo ac nutu, diruiſſe tecta, redonaſſe vitam videretur. Solus reprimere Tyrannum potuit infeſtis venientem ſignis; & me parentem tuam in Sirmienti certamine fregit ac vicit. Fruſtra conaberis incendium reſtinguere, qui flammam orientem exiguo latice non extinguis. Lene conſilium affero; ne ſtatim deſcenderimus, ad triſtiora quæ promptiſſima ſint factu; Sed opponamus huic in perniciem noſtram creſcenti nimium potentiæ, virum aliquem, quo cuſtode ac vigile, tuta ſit etiam inter ſacra, dignitas, & ſalus Imperij, qui Cæſaris nomen & dignationem inferat Eccleſiæ rebus. Pertinet ad maiorum quoque tuorum exiſtimationem, ut magnum Arij nomen, & dogma, quod illi tantopere propugnauerunt opibus, & authoritate ſua, non iaceat in ſordibus, & ſqualore, ſed celebretur, & inclareſcat. Celebrabitur autem, & inclareſcet, ſi fuerit in magiſtratibus, & in parte rei publicæ, ſi ſuos antiquos honores habebit. Auxentius alter en ille eſt diuino munere nobis in id ipſum miſſus, vera imago ſenioris Auxentij, non tam nomine, quàm animo & vita; iube hunc in Baſilicæ poſſeſſionem induci, ſecuritatis noſtræ pignus, imperij firmamentum, vinculum atque frænum Ambroſio.

 Hæc

Hæc aliaque rationum momenta potuit excogitarē mulier ac proferre,quibus Valentinianus impulſus,pēſſimum imperij rudimentum poſuit acceſſito in regiā Pontifice, quem ſuper eiuſmodi rebus appellaret. Ambroſio medium ingenium erat inter Apoſtolicam lenitatem, & excelſos mores ac neſcios cedere, haſq. contrarias animi partes ita miſcebat, vt pergeret iter tutum, nec abrupta violentia, nec ambitione deformi, quod rarum ac difficile temperamentum eſſe, quotidiana certamina, varijq. Pontificum caſus docent. Igitur accitus in palatium à iuuene principe, ſine vlla vultus aut animi perturbatione protinus deſcendit, commotum profecto credens aliquod ab Iuſtina, nec longe à ſuſpicione tam impudentis poſtulati. Percurrit confeſtim fama totam vrbem, & more ſuo, diuulgat etiam id, quod adhuc erat in arcano. Vocari Pontificem in aulam, id agi, vt baſilica vindicetur Auxentio, turbate Iuſtinam, corruptum eſſe Valentinianum, hæc omnia ſubito ciues cognouere. Accurritur vndique ac trepidatur, & eodem penè temporis momento, quo palatium intrauit Ambroſius, ingens armatorum multitudo ſeſe valuis offudit, non diſſimulans eruptura in rabiem ſtudia ac pro Pontifice vilem ſibi vitam, vile Cæſaris nomen. Valentinianus & Iuſtina conſederant auguſtali Pontificem expectantes, ſteterantq. prætoriani cum clypeis & haſtis, terror ſimul & maieſtas, & mulieris arte truces vultus ac torua præpotentium libertorum ora. Non turbauit ea ſpecies Ambroſium, cumq. præfatus magnifica Cæſar, de tradenda baſilica ſermonem intuliſſet.

liſſet, abnuit maieſtate ſua, negauitq. præciſe, cingebatur interim palatium adfluente maiore ciuium numero ſtrepebantq. vt etiam in aulæ penetralibus audirentur, ac ſine dubio principium id eſſe magni atque implacabilis motus apparebat. Vna erat vox; Catholici ſumus, & viuat Ambroſius increbreſcenteque paulatim tumultu, flagitauere vt ſibi Pontifex, oſtenderetur; & prætoriæ cohortis Præfecto (is fortè ad lenien das iras proceſſerat) iugula certatim oſtentauere. Tunc intremiſcere Valentinianus, pauere Iuſtina, ſtraueratq. terror aulam; conſiliarij, Senatores, intimus quiſque vetera exempla licentiæ popularis timebant. Quód niſi prouiſu periculi ſtatim Ambroſius egreſſus in publicum, ſe ſe incolumem oſtendiſſet, aſſeueraſſetque tutam Catholicæ pietati baſilicam fore, profectó populus Mediolanenſis, eo die triſte aliquod ſuæ religionis exemplum prodidiſſet, ac nimium magno ſtetiſſet Cæſari tentaſſe pontificiam maieſtatem, obſecundaſſe lymphatæ matris furori. Is conatui finis, nouæ inuidiæ principium fuit. Nam poſtquam reputauere Valentinianus, & Iuſtina, tam pronos Ambroſio multitudinis animos, & ſtudia tam parata, ac ex diuerſo tam fluxam ſibi tantæ vrbis fidem atque fundatum adeo leuiter Imperium, vt paruæ rei momento nutaret ac labaret, varijs animi motibus æſtuantes, Ambroſiũ originẽ malorũ oderant impẽſius ac deteſtabantur, Iuſtina verò ferox & quaſi læta quod criminationi ſuæ fidẽ ille populi motus adſtruxiſſet, inſultare tantò magis Ambroſio, ſtimulare Valentinianũ, lacerare Catholicos, Arium & arij dogmata, & inſtabilem Imperij fortunam

ti monſtraretur Eccleſiæ, paſtoraliſque curæ partem occiperet, fuere populares circa Pontificem Ambroſium excubiæ, per quas nocturni chori pſalmos alternabant leuamina mœroris, & ſolatium malorum. Præfecturæ in cæteros, vt cuique modeſtia & authoritas dabantur, ne quid per licentiam tenebrarum intra ſacratos fines humanæ laſciuiæ temeritas auderet. Monica & Auguſtinus, haud vltimum ibi locum obtinuerant, virorum hic, illa ſui ſexus magiſtra; neque vel Ambroſius alibi plus fidere, vel ipſi populares alios magis vereri. Ab hoc rudimento ſpectatum ſatis & probatum Auguſtinum Ambroſius admouit ſacro fonti, futuruſque pater gentium, cæleſti partu cum ſuis eſt renatus. Haud poſtea diu Mediolani Auguſtinus fuit, tactus videlicet patriæ deſiderio, ſeque ibi fore popularibus ſuis haud inutilem arbitratus. Haud fuerit alienum deſiderio, & memoria, quam vbi noſtræ Auguſtinus & Monica reliquere, proſequi quodammodo diſcedentes, & memorare triſtem caſum, quo femina illa ſpiritus Angelici liquit mortalem hanc vitam, antequam natale ſolum attingeret. Id accidit ad Oſtia Tiberina, cùm ibi dies aliquot morarentur expectandæ tranſmiſſioni. Porrò initia progreſſumque morbi, & momenta deficientis Auguſtinus in hunc modum memorauit. Soli Auguſtinus & Monica quodam die accliues feneſtræ, ex qua in ſubiectum hortum deſpectus erat, ſermone de rebus diuinis inſtituto, æterna gaudia, Numinis naturam, & alia, quæ captum humanæ mentis, ex ſuperarent, agitabant.

bant. Percurrebant inde cęlum, & ſidera, mundum vniuerſum, & ipſum hominem, cui cuncta deſeruirent, rurſusque ferebantur in Deum fontem, & authorem rerum. In eo ſermone, cùm ab vtroque multa dicta ſuauiter ac iucũde fuiſſent, & ipſa commemoratione deſiderium accenderetur, exarſit Monica vehementius, & filium afflata eſt in ea verba, vt diceret, nihil iã in ſe eſſe moræ ad decedẽdum, ac neſcire quid vltrà cunctaretur. Inde mœror Auguſtino, & erumpebant lacrymæ non ſecus atque ſi mortuam in conſpectu parentem haberet. Quippe vicinæ mortis omen id ſtatim fuerat interpretatus. Mox febris occupat Monicam, ſequuntur febrim alienationes, & deliquia, quæ ferme vitæ finem antecedunt, & nono poſtquam ægrotare cœperat die, ſpiritum exhalauit. Hic Monicæ finis fuit. Poſterior Auguſtini vita, & geſtæ res in Hipponenſi Pontificatu, & aduerſus Eccleſiæ Catholicæ rebelles certamina, indeq. tot libri, & erecta in illius ingenij admirationem Africa, noſtrarum iam hinc rerum, & litterarum terminos ac fines egrediuntur, decuitq. materiem eam vniuerſæ *Hiſtoriæ* ſcriptoribus relinqui, potius quàm vt aſſumerẽtur in partem operis, quod creſcit ſua nimium etiam mole. Mediolano diſceſsit Auguſtinus anno quarto poſtquam venerat, tertio poſtquam erexerat animum in Catholicæ religionis viam, qua tamen in ſupputatione mira varietas implicat autorum, & Cæſar Baronius, qui omne religionis ęuum litteris conſignauit, in eo ſibi errorem obiectum fatetur. Nos haud vnquam aſſueti contro-

uerſijs, quos extricare numeros licuit eos notaſſe ſimpliciter habuimus ſatis. Sed maiore diſcordant lite Canonici Lateranenſes, & Auguſtinianus ordo, cùm vtrique, ſui nominis authorem ita iactent Auguſtinum, vt honorem eum abrogare alteris conentur. Expeditius autem fuerit, omnino rebus pacem facere, arguendo ſcilicet ordinis vtriusq. credula nimium vota piamq. ſimplicitatem, quàm huic, aut illi parti adſignare tantę originis gloriam. Cùm enim Auguſtinus, ab ipſa conuerſione biennium fere Catholicæ fidei rudimentis inſumpſerit, varius adhuc, anceps, & inter alternas fluctuantis animi propenſiones, ſine veteribus vitijs magis quàm cum vlla ſolida virtute, cumq. poſt baptiſmum abierit interiecta breuiſſimi temporis mora: non equidem video, qua cura, quaue authoritate, quoue etiam otio, potuerit fundare collegia, congregare mortales; dare diſciplinam, & alia, quę poſcerent opes, & vacuum animum, & temporis interualla. Quos verò Canonicos inſtituit in Hipponenſi Pontificatu ſub certis legibus, & vitę norma, quę congrueret Apoſtolicis inſtitutis, id conuenit fuiſſe quoddam Ambroſiani ordinis imitamentum, de quo quidem ordine ſcribendi locus erit, magis quam Auguſtinianorum, aut Lateranenſium originem, ac ſtirpem. Hæc tamen & alia relinquenda ſuis tenebris cenſeo materiem ingenijs, & oblectamen otij, ſi qui forte, hinc, aut illinc laceſſere diſputando aduerſarios volent. Tempore, quo profectionem in patriam parabat Auguſtinus, duo quædam accidere

Medio-

Mediolani, quorum vtrunque memorauit ipſe poſtea populo Hipponenſi, admiratus in vno quidem ſeuerę paupertatis innocentiam, in altero verò, paternæ cutæ magnitudinem, quæ duraret etiam in mortis tempora. Eos ego quoque caſus memorabo, atque finis hic mihi Auguſtini rerum erit. Grammatici, ſiue litterarum doctoris, hypodidaſcalus erat antiqui moris homo, pauperior etiam, quàm pro illo obſcuro nomine, & arte. Is cùm nummorum forte ſummam inueniſſet, exhorruit ſubitò quaſi pollueretur alienæ rei contractu; neque conquieſcebat, donec exoneraſſet argentum. Proponit omnibus de more locis, vnde poſſet recipere ſi quis pecuniam amiſiſſet. Mox accedit ille, cui ſacculus exciderat, editiſque notis & argento recepto, volebat ſtatim ingenita liberalitate remunerari raram fidem, & innoxias manus vltroque pecuniæ partem offerebat. Grammaticus enimuerò recuſare, tergiuerſari, nolle omnino quicquam accipere. Rurſus ille, tanto magis inſtare ac offerre, proijcere ſacculum ac denuntiare, quemadmodum haud alia conditione inde ſemiſſem eſſet laturus domum, ne ſcilicet ingrati animi notam eodem momento penatibus inferret. Cùm id ipſum affirmando ac profitendo, iacentem humi pecuniam negligeret, abituruſque porrò videretur inani dextra; victa domum eſt hypodidaſcali pertinax modeſtia, & argenti partem accepit ille quidem, ſed mox in pauperes diuiſit. Parua fortaſſe dictu res, & minime digna politicis auribus atque ſupercilio; ſed ego prætermittere non debui quod

Augu-

Auguſtinus ipſe tanti feciſſet, vt & cuſtodiret litteris & haberet inter exempla. De altero caſu ſic idem refert. Adoleſcenti cuidam homini de plebe cùm pater deceſſiſſet, recenti adhuc luctu funeſtaq́; domo, creditorem acceſſiſſe fraude mala, ſeueroque vultu pecuniam efflagitaſſe, quam defunctus olim accepta nulla ſyngrapha perſoluiſſet. Anxium iuuenem cùm neque poſſet inficiari nomen, & diſſolutum eſſe tamen ſuſpicaretur, nocturno patris admonitis reperiſſe aduerſaria, queis argueret dolum. Eius rei famam acceptam fuiſſe lætis animis inter noſtræ immortalitatis argumenta.

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER QVARTVS.

TOTAM Auguſtini conuerſionem, atque Mediolanenſes eius viri caſus, ipſo temporum ac rerum ordine diſsipatos coniunximus vno tractu & cõſpectu, quò memoria promptior foret, ac ne ſæuos inter tumultus, & ciuilia mox bella, publicaſq. clades, priuatum id & quietum veluti negotium occurſaret. Nunc retro vocanda nobis eſt hiſtoria deducendaq. per ſuos gradus & annos, ſicuti iam inde ab initio conſtitutum fuit. Poſtquam Tyranni arma ceſſêre Pontifici [nam ab eius ferme legationis tempore diuerteramus) non fecit Iuſtina quod exſpectari poſſet ab animo quamuis im-

miti ac fero, vt ſcilicet victa magnitudine beneficij liberatorem ſuum proſequeretur honore, & caritate; ſed pro gratia odium, reddens erupit infeſtior, ac velut exſoluta vinclis, in Eccleſiam, in Ambroſium, in ſacra, non iam artes & dolos, ſed vniuerſam regni potentiam intendit aperta vi. Antea Gratiani pietas, & terror hoſtilis, & in lubrico regnum, vincla fuerant mulieri, ne, quas deſtinabat animo turbas, excitaret. Vt ea deceſſere, viſaq. ſecuritas rebus, & vbi nouo paulatim impe io ciues inſueuere; minus iam, & minus, temperabat atrox fæmina ſibi ſuisq. Nec tamen interea viri prudentes ambigere, quæ r am cauſa ſæuiriã intenderet remitteretue. Sed cùm meminiſſent, quanto impetu, malus animus poſt Valentiniani coniugis obitum erupiſſet, nunc firmatis in filium opibus, eandem ferociam exſpectabant. Itaque libera nunc, & ſoluta Iuſtina conari cœpit ea, per quæ, damna, quondam illata catholicis, leuia faceret ex comparatione, memoriamq. præteritorum malorum nouis calamitatibus aboleret. Ac primùm omnium, quia ſenioris Auxentij pertinacia, & ſcelere fuiſſent Ariani velut in poſſeſſione Pontificatus, eoque defuncto videbantur excidiſſe; quaſi repeteret adempta iura, nouum ex Ariana ſecta ſubrogare Pontificem intendit. Habebat promptæ in id audaciæ atque temeritatis hominem, qui facilè poſſet in omnia rerum nouarum diſcrimina, & ancipites euentus obdurare. Huic item Auxentio nomen fuit, genus ex vltima Scythia; quem velut emiſſarium Auguſta cùm oppoſuiſſet Ambroſio, machinatricem ipſius audaciam inſtruebat opibus, & vi-

ciſſim

ciſsim ille flagranti mulieris animo quotidie faces admouebat. Pro Auxentio Mercurinum ſcripſere nonnulli, quos ignorata fraus hominis haud dubie in errorem induxit. Nam ille, quod ſciret, ob prioris Auxentij vitam, nomen hoc infame eſſe ac inuidioſum, nota facinoroſorum hominũ arte, natales ementitus nouã eam appellationem ſibimet ipſe ſuperinduderat. Non erat dicendi rudis, habitu, & inceſſu, domeſtica quoque diſciplina, & compoſito ſermone, & adſimulato rerum humanarum contemptu, agere ac imitari paſtorem ſciebat, & decorum naturæ munere caput nactus oſtentabat arte quadam, vt animo par videretur; intus latebant ſordes, & amor auri, ac ſi acrius introſpiceres, litterarum, & ſapientiæ parum erat. Anno CCCLXXXIV. tentare cœpit Iuſtina, ſi quo pacto poſſet hunc hominem Ariano cœtui pontificem imponere, ſcilicet vt eo deinceps initio, catholicorum quoque rebus adlaberetur, ac diffundenda latius poteſtate, paulatim occuparet omnia, & quicquid Mediolani ſinceræ religionis erat, inficeret ac deprauaret. Id animi ſui votum primò ad Valentinianum defert. Sed obtendebantur ſpecioſa dictu, queis ætas illa improuida & ſimplex caperetur. Præfuiſſe antea ſacris, & Eccleſiæ Mediolanenſi, pontificem Auxentium; at quem virum? quàm conſtanti ſtudio & fide? talem profecto, vt videri potuerit exemplar abſoluti Pontificatus, vtq. ſperare liceat, beatas Eccleſias fore, quæ nanciſcantur antiſtites eiuſmodi. Neque ſuffragijs inſanæ multitudinis eum, & populari tumultu quo nihil ſit incertum & mutabile magis, ſed grauiſ-

ſimo Cæſaris ipſius iudicio electum aſcitumque. Hunc, quia partium fuerit Arianarum, & quia tollere inueteratos ex hominum animis errores conaretur, infeſtam inter populares, cinctamque periculis vitam egiſſe cauentem ſemper inſidiarum aliquid, & ſeruatum ad extremum vſque diuino munere, donec laboribus, & ſenectute ſit diſſolutus. Hoc poſtea defuncto, velut obtorpuiſſe partes, vt creari Epiſcopum ſinerent, qui trahat in ſuum imperium, omnia, quique, ſi ſic agere liceat, breui tempore, ſit è palatio Cęſarem ipſum exturbaturus. Nimis eſſe violentum ingenium Ambroſio, ſpiritus intolerabiles gerere, ex quo Pontificatum inuaſerit, quem ſpecie recuſantis flagrantiſſime concupiuiſſet; obuiam eundum eſſe nouæ poteſtati, quæ ſacrorum obtentu aduerſus æternam imperij vim inſurgat. Falleris enim Valentiniane fili, falleris, aiebat, ſi præfractum hunc, & durum hominem intra iuris Eccleſiaſtici fines eſſe manſurum putas. Eccleſiæ nomine potentiam quærit, ſi fuerit adeptus, imperium aggredietur. Primas dominandi ſpes non temere quiſquam tentarit, vbi cœperis, prona facilitate cuncta in nouarum rerum authorem feruntur; ciues, aula, intimi quoque, & propinqui, obiecta mutationis illecebra, iuſtum, & legitimum aliquando principem deſeruere. An verò leuia ſunt ſigna dominatum appetentis; effuſa largitio, quotidianæ conciones, plena domus hoſpitum, & alliciendis animis compoſita vita, ſermo, nunc comitas & beneficentia, nunc ſeueritas & rigor? quid relictum Cæſaris maieſtati, vbi ſacrificus expellat

vrbe

vrbe quos velit, damnatos eripiat pœnis, venientes de maximis Imperij rebus legatos inſectetur agat demum arbitratu ſuo cuncta, & ferat? Ac ne muris vnius vrbis cohiberi temeritatem putes, Romæ in ipſo terrarum omnium domicilio, vocare populum ad concionem eſt auſus, & tanquam id parum ambitioſe factum fuiſſet; dedit inſuper famæ, vt verbo ac nutu, diruiſſe tecta, redonaſſe vitam videretur. Solus reprimere Tyrannum potuit infeſtis venientem ſignis; & me parentem tuam in Sirmienti certamine fregit ac vicit. Fruſtra conaberis incendium reſtinguere, qui flammam orientem exiguo latice non extinguis. Lene conſilium affero; ne ſtatim deſcenderimus, ad triſtiora quæ promptiſſima ſint factu; Sed opponamus huic in perniciem noſtram creſcenti nimium potentiæ, virum aliquem, quo cuſtode ac vigile, tuta ſit etiam inter ſacra, dignitas, & ſalus Imperij, qui Cæſaris nomen & dignationem inſerat Eccleſiæ rebus. Pertinet ad maiorum quoque tuorum exiſtimationem, ut magnum Arij nomen & dogma, quod illi tantopere propugnauerunt opibus, & authoritate ſua, non iaceat in ſordibus, & ſqualore, ſed celebretur, & inclareſcat. Celebrabitur autem, & inclareſcet, ſi fuerit in magiſtratibus, & in parte rei publicæ, ſi ſuos antiquos honores habebit. Auxentius alter en ille eſt diuino munere nobis in id ipſum miſſus, vera imago ſenioris Auxentij, non tam nomine, quàm animo & vita; iube hunc in Baſilicæ poſſeſſionem induci, ſecuritatis noſtræ pignus, imperij firmamentum, vinculum atque frænum Ambroſio.

liſſet, abnuit maieſtate ſua, negauitq. præciſe, cingebatur interim palatium adfluente maiore ciuium numero ſtrepebantq. vt etiam in aulæ penetralibus audirentur, ac ſine dubio principium id eſſe magni atque implacabilis motus apparebat. Vna erat vox; Catholici ſumus, & viuat Ambroſius increbreſcenteque paulatim tumultu, flagitauere vt ſibi Pontifex, oſtenderetur; & prætoriȩ cohortis Præfecto (is fortè ad lenien das iras proceſſerat) iugula certatim oſtentauere. Tunc intremiſcere Valentinianus, pauere Iuſtina, ſtraueratq. terror aulam; conſiliarij, Senatores, intimus quiſque vetera exempla licentiæ popularis timebant. Quód niſi prouiſu periculi ſtatim Ambroſius egreſſus in publicum, ſe ſe incolumem oſtendiſſet, aſſeueraſſetque tutam Catholicæ pietati baſilicam fore, profectó populus Mediolanenſis, eo die triſte aliquod ſuæ religionis exemplum prodidiſſet, ac nimium magno ſtetiſſet Cæſari tentaſſe pontificiam maieſtatem, obſecundaſſe lymphatæ matris furori. Is conatui finis, nouæ inuidiæ principium fuit. Nam poſtquam reputauere Valentinianus, & Iuſtina, tam pronos Ambroſio multitudinis animos, & ſtudia tam parata, ac ex diuerſo tam fluxam ſibi tantæ vrbis fidem atque fundatum adeo leuiter Imperium, vt paruæ rei momento nutaret ac labaret, varijs animi motibus æſtuantes, Ambroſiũ originē malorũ oderant impēſius ac deteſtabantur, Iuſtina verò ferox & quaſi læta quod criminationi ſuæ fidē ille populi motus adſtruxiſſet, inſultare tantò magis Ambroſio, ſtimulare Valentinianũ, lacerare Catholicos, Arium & arij dogmata, & inſtabilem Imperij fortunam

tunam miſerari communicare conſilia cum Auxẽtio, rogare, vt nouum aliquid excogitaret. Is antiquam vexandi catholicos viam ingreſſus, ſtatuit experiri, num poſſet Ambroſium conuellere diſputando, egitque cum Cæſare, vti certa dies Ambroſio præſtitueretur, qua die, ſiſteret ad reddendam ſuæ doctrinæ rationem, iudices & arbitros, quos vellet, adduceret; ſe quoque videlicet ex aula delecturum eſſe, quorum æſtimatione ac prudentia dijudicari poſſe litem arbitraretur; quaſi nimirum aut ipſe par tantæ ſapientiæ ac doctrinæ, aut Cæſar æquus iudex, aut iuſtum illud imperium eſſet. Ita ſumma religionis, & arbitrium Eccleſiaſticæ rei, profanis hominibus permittebatur abſque reſpectu legis ab ſeniore Valentiniano latæ. Lex erat pij carminis. Sanctarum rerum iudicia penes eccleſiaſticos homines ſunto: populares, & aulici nullã eiuſmodi cognitionem attinguntο. Neque violabatur ſolùm ea lex, ſed accedebat inſuper aliud, quod veluti diſſolueret Eccleſiæ iura, ſacroſanctamq. libertatẽ abrogaret. Non enim templum, aliamue ſacri ſoli ſedem, ſed Palatium ipſum examinandæ religioni deſtinarant, & illuc Epiſcopo vadendum erat. Id edictum Iuſtina mater abſtulerat ab iuuene Valentiniano, & interpoſita principis authoritas indignitatem augebat. Ea res poſtquam enuntiata eſt Ambroſio, vtque iudicij dies eſt indictus, recuſare ille, iniuriam dicere non iudicium, fraudes, & iniquitates, & ſub diſputationis titulo latitantes inſidias increpare. Auxentius nihilominus properare, feſtinare, ſuo nomine iudices perhibere, ſtimulare Valentinianum, & Iuſtinam, vt fugitan-

tem

tem aduerſariam præſtare ne cunctaretur. Sed Pontifex contra ea conſtans, & immotus obdurabat, auſuſq; Dalmatium Tribunum à Cæſare, nulla ipſum ratione permouere potuit, vt ex Eccleſia pedem efferret. Per hunc modum, Auxentij Mercurini conatus eluſi, victorijq;. congreſſus ille, quem offenſa Cæſaris domus, & corrupti iudices manifeſte ſuſpectum faciebant, vt ex eo Catholicorum rebus graue periculum imminerer. Sed interea cœperunt Ariani ſumere ſibi ſpiritus ingentes, & affingendo ſanctiſſima viro ſuis vitia, pro cauto timidum, pro conſtanti ſtolidum Ambroſium ſubſannandi palam diſtrahebant. Ille, ne defugiſſe certamen, & de victoria conceſſiſſe videretur, ex Eccleſia litteras ad Valentinianum miſit, quarum ſententia fuit huiuſmodi. Niſi diuinæ & humanæ leges obſtarent, libenter, ſe ad Tribunal aurium fuiſſe, neque recuſaturum vllo modo, quominus vtrorum diſceptatore ac iudice Cæſare, ... ipſum tranſire fines Imperij, & patris ſui vel inferre, dum ſe ſe rebus Eccleſiaſticis immiſcere velit. Si cauſa religionis, vtilitatemque publicam animum ſollicitaret, debere iuſto ac legitimo ritu congregari patres, non illic in angulo cœtus haberi turbulentos. Epiſcopum principi, non principem Epiſcopo iudicem eſſe conſtitutum. Erat autem in litterarum extremo, cur in Eccleſia ſibi manendum putaret, ne ſcilicet deſerto ab ſe loco aduerſarios immitteret, quos in omnia momenta gerendæ rei excubare pertinaciter ſciebat. Harũ ego litterarum ſententiam retuli quam ſimpliciſſime; ceterũ, ſi quis ſingularem illã Apoſtolicum ſpiritus & copioſi Pontificis videre velet, integra epiſtola extat in ipſius monumentis.

Viſus eſt acquieſcere Valentinianus, & quaſi vera exprobrari faſſus, perſonam, quam ſibi temerè ſumpſerat, exuit, neque vltra Ambroſium accerſebat. Sed Ariani, de ſuo furore interea remittebant nihil, vtque prodiret in certamen Ambroſius, identidem efflagitabant. Ex eo numero quidam ſapientiæ fama præcipuus, & ob eam famam inflatus opinione ſui, magnifica præfatus apud gregales de confutando Pontifice, deque ſinceritate dogmatis Ariani, ſimul de ſua eruditione ac de controuerſiæ totius peritia; depoſcit vltro ſibi munus corripiendi palam hominem, atq. ad confeſſionem erroris adducendi. Si fallat, ac niſi ex eo certamine ſuperior diſcedat; iratum ſibi Deum, iratumq. Cæſarem precatur, neque recuſat, quo minus arceatur in poſterum communione ſectæ, quam ipſa vita potiorem ducat. Poſtquam in hunc modũ apud ſuos eſt locutus, ingenti omnium aſſenſu, facta poteſtate dimittitur in magni diſcriminis aleam: ire fortem, ire magnum iubent. Et ille, plenus ardore ſuo, plenus adhortantium vocibus, ſimul meditatus & prouiſa rationum copia, quarum ponderibus ac momentis vniuerſam Ambroſij doctrinam obrueret ac peſſundaret. Dies erat feſtus, & more ſuo concionabatur Ambroſius in magna populi frequentia & concurſu, ſuſpenſiſq. catholici populares auribus, dulcem doctrinæ laticem ab ore magni Pontificis hauriebant. Ingreſſus diſſimulanter Arianus, notatoq. concionis ordine, & argumento, iam in eo erat, vt Pontificem interpellaret, atque iuberet audire viciſſim, & reſpondere; cum repente trepidus animaduertit velut induſtriam-

ſum-

ſuſurrantem Angelum Ambroſio: & ſingula verba ſuggerentem. Huius rei miraculo diſputator obſtupefactus, vim Catholicæ veritatis agnouit, acceptaq; concione dimiſſa reuerenter ad pedes Ambroſij vecordiam ipſe ſuam fatetur, atq; precibus obſecrat infimis, vti ſe miſerum in Eccleſiæ Catholicæ gremium admittat. Admiſſus valde perculit ſectam, eamq; magno quatefecit motu, nec deinde cuiquam veterum Catholicorum ſtudio ac pietate ergo Ambroſium ceſſit. Sed non Iuſtina, non cætera colluuies fatiſcebant. Vltricibus agitata furijs mulier, primùm omnium incubuit eò, vt ex Portiana Baſilica Pontificem exturbaret, deinde, vbi id non procedebat, cogitare inſtituit vehementiſſimo quodam impetu, num aliqua poſſet ratione machinari necem aut exilium, aut denique aliquid eiuſmodi, quo caput inuiſum amoliretur. Id quoq; negotiũ erat arduum ac difficile. Nam, & ipſe, ſacros intra fines ferme continebat ſeſe, & à populo illius cuſtodiebatur intenta cura. Quód ſi foras erumperet, ſumma vis admouenda erat, flagrantes animi ſeditionis periculum oſtendebant. Ob eas difficultates Iuſſum eſt architectari currum, eo artificio, vt ſi quo caſu Ambroſius in publicum prodiret, repente ſublatum idonei homines adſportarent. Et habuit illa ætas, qui ſe tanti facinoris adminiſtrum præberet. Is fuit Euthymius quidam, qui ſpe adipiſcendi magni honoris conductis iuxta templum ædibus obſtinate admodum imminebat occaſioni. itaq; menſem vnum latitare in inſidijs, alterum, plures, neq; tamen aut commentum procedere, aut animus deterreri. Demum exacto

anno, cùm Iuſtina ſe deluſam videret, conuerſo in ipſum Euthymium furore, diſcedere ex vrbe hominē iuſſit ex conſpicuo memorabili, nequid vnquam prodire tutum eſſet. Hæc mihi ſententia magis placet, quàm eorum, qui propter ſcelera damnatum [illegible] dere. Quod vero abierit ſublimis eodem die currû, qui Ambroſio paratus fuerat, id nimirum eſt eiuſmodi, vt quia in ipſa re factu & viſu iucundum fuerit, pro facto irrepere in hiſtoriam potuerit. Certè deſtitutum omnibus vitæ ſubſidijs nudumq; & egentem adiuuit Ambroſius data pecunia, qua fugę præcipitis incommoda toleraret. Interea, noua conſilia [illegible] cendis in Eccleſiæ poſſeſſionem Arianis agitantur, & quia non proceſſerunt artes, imperio, atque comminationibus agi cœperunt. In Baſilica Portiana manebat Ambroſius, non humano metu, vel cura [illegible] vitæ; Sed quid timendum videret, ne Arianorum audaciſſimi vacuam ſedem occuparent. Hunc mili- Tribuni denunciauere, vt facta [illegible] ſupellectilem tradere, faceſſeret ex Eccleſia, & aliquid loci quam primum abiret. Sic Cæſari placitum eſſe, quem [illegible] portere amplius irritari. At Ambroſius, primum quidem exhorruit poſtulato tam impudenti: deinde vero collegit animum, & libertate [illegible] ſic reſpondit.

„ [illegible] Chriſti hæreditatem prædam [illegible]

„ [illegible] exemplo [illegible]

„ [illegible] eſt,

„ [illegible]

„ [illegible] Arianis. Corpus [illegible]

„ [illegible] poteris, [illegible]

ſemper

ſemper inconcuſſa manebit, & immota ſtabit. Neque [illegible] conſilium eſt, vel quia cuſtos Eccleſiæ, non direptor à Deo ſum conſtitutus, vel quia debemus ipſius quoque Cæſaris [illegible] exiſtimationem & ſalutem. Ite iam [illegible], & Principi veſtro renuntiate, nos reſponſum hoc edidiſſe, quod Epiſcopo dignum putauimus, quid porro ipſe facere in animo habeat, minime anxios eſſe. Hoc in aulam relato reſponſo, magis quàm vnquam antea, deformis Eccleſiæ Mediolanenſis adſpectus erat, cùm armatæ militum cohortes, veluti Deum oppugnaturæ, fœda templum obſidione cinxiſſent; Catholici verò circa Epiſcopum ſtipati intus pro illius vita & capite [illegible] pararent extremam. Stabant vt [illegible], &, fœdum viſu, fœdum auditu, populus vnius vrbis in mutuam perniciem ardebat, Pontifex in medio poſitus veluti belli præmium, hi ad ſalutem, illi ad necem petebant. Sed Ambroſius mollire ſuorum animos, & diuinam potius opem vt expoſcerent, cohortatione [illegible] humanarum inferiores haud [illegible] futuri. [illegible] Numen improba hominum conſilia, [illegible] religionem illo [illegible] inuiolatam [illegible]. [illegible] tum propter [illegible] cùm quia cæleſtis præſidij quotidianæ [illegible] ſtabant. Super omnia [illegible] multitudini fiduciam [illegible] quod cùm Baſilica duobus forte portis [illegible] locis aliquandiu relicta per impuden-

tiam

tium fuiſſet: Cuncta ſolerter ac proterue rimantes Ariani, aditus illos reperire non potuiſſent. Id Ambroſius factum eſſe diuinitus oſtendebat, aſſentienteſq; Catholici circumfrementem hoſtem quotidie magis adſpernabantur. Inter hæc Dominica Palmarum aderat, quo die feralem ingredientis Hieroſolyma Chriſti triumphum mœſta gratulatione concelebrat Eccleſia. Is dies erupit in nouum ſcelus, neq; ſiſti vllo modo poſſe furor videbatur. Cum enim habita de more concione Pontifex, tradendis Chriſtianæ fidei rudimentis inſiſteret, factionis Arianæ principes in Portianam Baſilicam impetum fecere, ibiq; collocata Pontificali ſede, & quaſi principatu religionis conſtituto, ſeditioſiſſimum quemq; congregabant. Diſperſi per vrbem adhuc plurimi: ad vindicandam iniuriam eodem pergunt, ingerenteis probra, & verbera, ſi quis in itinere Arianus occurriſſet. Quendam etiam nomine Caſtulum trahebant ſecum, haud temperaturi, quin minus reliquorum temeritatis ex eo pœnas ſumerent. Nuntiata hæc Ambroſii Paſtoralem animum grauiter percuſſere. Itaq; precari Deum inſtitit, vt quicquid illud irarum eſſet, ſuo potius capite lueretur, quam ſanguis alicuius effunderetur in tali cauſa. Deinde ex Eccleſia viros impigros mittit, quibus, authoritatis & gratiæ plurimum ineſſet: hiſce negotium datum, vt [illegible] modo conſilio precibuſque quoquomodo Caſtulum eriperent iniuriæ. Ac primo quidē irridentes erant, poſtea cum ſæpius eadem dicerentur, verecundia incuſſit contemnendi Paſtorem optimum, ſuſpicienteſq; Caſtulum dimiſere. Et Arianus quidem huiuſmodo ſedatus

eſt:

eſt : Catholicos irritata cæterorum rabies infenſius exercebat. Cum enim nunc [illegible] tumultus, dies ille ſacroſanctus appropinquaret, quo die cæleſtes iras in omne genus humanũ intentas innoxio cruore Chriſtus excepit, non modò non ſoluit cuſtodias, vt mos erat, Cæſar, ſed etiam per edicti ſpeciem in vincula plurimos conjecit. Auri pondo ducenta Collegio mercatorum imperata, præſtitutuſq. dies ex eo dicitur tertius, intra quem, eam pecuniæ ſummam adferrent. In capitum, & oſtiorum exactio acerbiſſima torquere communiter vniuerſos, & ſingulos priuatim, pauci ſoluendo eſſe, plures in carcerem abripiebantur, ſtrepitu catenarum, feminarum vlulatu, clamoribus virorum tota vrbs perſtrepebat, ſatellitumq. diſcurſu ſic habebatur quies hebdomadæ ſanctioris, quæ ſemper læta, & ſalutifera damnatis fuiſſet. Et hæc quidem ita ſe habebant, circa Baſilicam pertinentem eadem ſeditione. Haud ignaro, quin legentium pleriſq. minus probanda voluptatis ſint hæc, quæ continuo per intuitum in eoſdem ferme caſus videntur. Sed ego, vt a fingendo procul abſum: ita prætermittere nihil debeo, quod probe compertum habeam. Si delectationi ſeruiendum eſſet, aliam fortaſſe viam inſtitueremus; nunc habenda ratio eſt inſtituti, quo profeſſus ſum perſcriptum res Eccleſiæ Mediolanenſis. Cum Arriani Portianam Aedem [illegible], Catholici quoque, ſicuti ſcribere orſus eram, illuc eunt violentia pari, concurſu maiore, & per varios conatus reiecto tandem [illegible] valuas occluſerunt. Nunciatum id Cæſari perpulit, vt principes aulæ viros rurſus vnà cum Tribunis militaribus

ad

ad Ambroſium deſtinares. Subito miſſi monent, vti populum ſua compeſcat authoritate, ne iura partis alterius obturbent, neue eos ad capeſſendam Eccleſiæ poſſeſsionem impediant. Inde per vim effracturi valuas, & cæde fœdaturi templum videbantur, ſi legationis authoritate nihil mouiſſent. [illegible] Ambroſius, nihil remiſit de tenore conſtantiæ, qua impetus
„ huiuſmodi alias repuliſſet. An ego, inquit, ſolus
„ multitudinem potero, quam pietas & religio, & diui-
„ næ cauſæ patrocinium armauit? Si me [illegible] co-
„ citatos putatis, nullis humanarum rerum [illegible]-
„ tis attinemur. Et ferire vobis licet, & quocunque a-
„ lio modo punire quem verbis, & vultu [illegible] præ-
„ fertis. Non iam ego templi religione tuebor hanc vi-
„ tam, ſed eam pro ipſa religione libenter deponam in
„ hoc templo. Tanto minor cura mihi domeſticæ ſuppe-
„ lectilis, ac patrimonij totius, quod Chriſti pauperibus
„ iam antea deſtinatum, pro Chriſto effundere [illegible]
„ ſem. Agite ferte omnia, dum ne [illegible]-
„ tas indignitates, violata cædibus templa, Chriſtum
„ exturbatum, Arij ſectam introductam. Hæc Ambroſij plena ſpiritus, plena veritatis oratio, quod virtutibus exaggeratum, & vitæ [illegible] animum [illegible], magnopere percilit legatos, nec [illegible] malefic[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. Adeo veritatem admirantur etiam in hoſte, ea repente valet ſedare odia, flectere animos, [illegible]-

re.

re, pluſque interdum apud turbatas mentes proficeris orationis maieſtate, quàm armis, & violentia pari. Id manifeſtè perſpici potuit, cùm in Baſilica vetere ſedentem Epiſcopum, populus qui nouam alteram impleuerat, per nuntios ad ſe identidem vocaret; multitudo autem, quę cum eo erat, ne ſe deſtitueret, obteſtaretur. Sic tota ferme ciuitas certare ſtudijs erga Paſtorem, neque cedere veteribus Catholicis noui, reſipiſcentes incorruptis. Quin etiam armati milites, qui ad terrorem incutiendum valuis adſidebant, concepto diuinitus meliore conſilio, ſeſe in templum proripiunt, & vltrò neceſſitatem, ac errorem incuſantes, vt in Eccleſiæ gremium recipiantur, expoſcunt. Terruerat ea res primò ſexum infirmiorem, & conſternatæ repentino militum adſpectu, circumſpicere cœperant latebras, & fugam. Mox, vt hoſtile nihil apparuit, quieuêre. læta hæc Ambroſio. Itaque facto ſilentio, damnat priora, laudat præſentia, & in tanta voluntatum inclinatione, diuinæ deſtinationis altitudinem reputare omneis iubet. Cùm rerum ſtatus eſſet huiuſmodi, nec ferme iam ambigeretur, quin Eccleſia, velut ex diuturna iactatione, portum iam tandem inueniſſet, nouæ mox obortæ tentationes quietem eam obturbauerunt. Miſſus ab Imperatore ſcriba, non ſine tumultu Templum ingreditur, proterue Ambroſium compellat, ac effari iubet, quo iure Sacerdotes in Portianam Aedem immittere fuiſſet auſus, quam Cæſar ædem Arianis adiudicaſſet. Si tirannidem vſurparet, ac de ipſo Imperatore triumphum peteret, facilè vindicari te-

 meri-

meritatem poſſe. Extremum hoc ambiguis verbis intulerat ſcriba; ſed facilè Ambroſius minarum ambages intellexit, atque reſpondit in hanc ſententiam. Se, cùm in Baſilicam inuitaretur, dediſſe publicæ quieti ac paci, ne vadendum illuc putaret; miſiſſe tamen Sacerdotes, quia petenti ſalutem populo, ſubſidium hoc denegare non potuiſſet. De Tyrannide, mirari quidnam iaceret. Arma ſibi ad eam inuadendā eſſe nulla, præter nudam inermemq. vitam, hanc ipſam tradere, ferirēt vbi vellēt. Cæterùm inſueſſe Pontifices largiri alijs regna, non quæ aliorum eſſent, vſurpare. Iam inde ab ipſo capite & auctore Catholici nominis Chriſto, proditum exemplum eſſe, ne quis Eccleſiaſticus Imperium appeteret. Ipſum enim potius fugiſſe, cùm in id faſtigium expeteretur. Si vno verbo declarari vellet, quænam Tirannis hominum Eccleſiaſticorum eſſet, hanc nihil aliud eſſe, quàm debilitatē atque ſubmiſſionem. Hæc ab Ambroſio dicta. Ac ſatellitis quidem temeritas, & proteruia tali oratione repreſſa eſt; violentior alter ex cubiculi miniſterio Calligonus nomine paullò poſt acceſsit. Is Ambroſium contracta fronte per ſuperbiam & elato ſupercilio, totidem interpellauiſſe verbis dicitur. Tu ne „ergo, me viuente, Valentinianum adſpernabere? ca„put iſtud obtruncabo, ſi pergis. Sed obtruncatus in „ſtupri pœnam ipſe poſtea diuini iudicij documentum dedit. Interea Valentinianus quotidie magis languere turbarum atque ſeditionum tædio, optare pacem, cæleſteis quoque non nihil iras perhorreſcere fecitq. vt militares cuſtodias deduceret ex vtraq. Baſilica, &

quicquid pecuniarum, ex iniqua illa exactione redactum fuerat, reddi mercatoribus ad nummum iuberet. Id eo die factum, quo die pro ſalute noſtra Chriſtus ipſe pependit, tantumque lætitiæ per vrbem fuit ob ſignificationem eam reſipiſcentis Cæſaris, quantum paullò antea mœroris fuerat, cùm Redemptionis humanæ celebritas hominum crudelitate violaretur. Summi infimi gaudebant, & ſiqui militum perſeuerauerant intentis ad imperium gladijs, nunc ad aram accedunt, & pia non ſine gemitibus imprimentes oſcula, ſtabilem iam tandem æternamq. pacem inter ſe gratulãtur. Iuſtina tamẽ adhuc perſeuerabat violenta dolore. nec vllo modo rẽſpirare filiũ patiebatur, gemitus, & querelas, & materna viſcera, quaſi machinas intentans. Nec ſanè ille aduerſus ea ſatis firmum atq. conſtantem obtinere animum potuit. Nondum intereſſe diuinæ rei Cæſar, nondum inire templa; ex quo fiebat, ne datæ paci ſatis fiderent, qui rem altius coniectabant. Et auxit ipſe ſuſpicionem ac metum ambiguo reſponſo, cùm à ſuis interrogaretur, vellet ne parari ſibi ſedem in Eccleſia. Tunc enim neſcio quo ſpiritu, fortunæ ſuæ conditionem increpuit, &, vincula fortaſſe etiam inijcietis, inquit, ſi ita Epiſcopi animo collibitum fuerit. Dum in hunc modum, aduerſæ, & proſperæ res alternant, Ambroſius leniendo mærori popularium, & ſuo, ſacros himnos ad Eccleſiæ Græcæ conſuetudinem eſt modulatus. Eo dein oblectamento diem nocti iungebat, & ipſo modos ineunte, cæteri elatis in ſpatia certa vocibus æthera feriebant, ac iucundiſsime laudabant Deum. Tunc etiam inſti-

tuta ieiunia cum vigilijs, pariterq. populus Mediolanenſis, & abſtinebat à cibis, & ad diuinas laudes excubabat. Id monui, ne quis fortaſſe aſſentiretur famæ, qua falsò diuulgatum eſt, Ambroſium, quia per vigiliarum occaſionem, ludere ac ſaltitare ciues inſueuiſſent, retento ieiunio, vigilandi conſuetudinem ſuſtuliſſe. Interim opportunè congruit, vt ſacra Martirum corpora, Geruaſij nimirum & Protaſij diuinitus inuenirētur ordine ac euentu, quem retulimus in ipſorum vita, eiusq. veluti ſideris exortu, robur & fiducia Catholicis, Arianis horror immitteretur. Ex horrore ſana fides animos ſubibat, eaq. inclinatione Pontifex vtēdo, grauiſſimè coarguit ſectā & caſtigauit, fremente ſēper Iuſtina, & in illo cōmuni metu ac religione, per occulta, per aperta malū animū expromēte. Sub paruo titulo rē haud paruā aggreſſa, perſuadet Cæſari, vti legē ferat, qua lege ſectatores Ariminienſis Concilij, ius habeant indicendi publicos conuentus ac peragendi. Qui ſtare contra, & quoquomodo voluntatem hanc Imperatoris impedire auſit, ei malorum extrema proponebantur. Sic iterum excitatus Arius, & quaſi renocata ſecta poterat videri. Lex tamen ipſa ne referretur inter cæteras leges, Præfectus iuris obſtitit Beneuolus nomine penes quem arbitrium, & ſumma eiuſmodi rerum erat. Hic promiſſis, & minis cùm ab ipſa Iuſtina ſolicitaretur, vt ſua firmare vellet authoritate ſanctionem iniquam, vtraque parte incorruptus abnuit. Conſtantia Beneuoli Iuſtinæ rabiem impenſius adhuc efferauit, vt perimere ferro Pontificem agitaret. Auertit iniuriam Deus euidenti miraculo. Namq. percuſſor

cuſſor immiſſus, cùm iam elato ad ictum brachio, machæram demitteret, emortua ſtatim obriguit dextera, & alienato ab ſenſibus animo concidit irritus parricida. Neque diſtulit Ambroſius, quominus adiuuaret exanimem eique vitalem ſpiritum, & ſacrilegæ manus vſum ab Deo vindice impetraret. Fertur inde Auguſta dirũ aliud facinus conſciuiſſe & inhumanum; de quo ſic referam, vt grauiſſimi ſcriptores tradidêre. Innocentius quidam erat Mediolani veneficijs infamis, & reliqua vita fœdus homo ac deſperatus. Huic facilè perſuaſum, vti Magicis artibus Dæmonas euocaret, quibus curæ eſt, ſerere diſſidia, dirimere quamuis cõcordes animos, & pro caritate ac ſtudio, infenſas iras, & implacabile odium ſuggerere. Et ille quidem functus eſt officio ſcelerato, ſtatimq. tetra cohors ad imperium affuit. Sed cùm obreperent popularium animis furiæ, ſpargerentque ſemina diſcordiarum & liuoris, irritos conatus habuere. Quippe Deus ipſe cõciliauerat eam caritatem, & innoxia Pontificis vita, inculpatæque actiones, ſimul probata per tot caſus erga ſingulos, & vniuerſos paterna caritas obſtabat. Poſtquam adſtrictos diuinitus animos, ſatellites iratũ atque ſeditionum infringere ac diſſoluere non potuerunt, tentauere iterum, num ipſum aliquo modo perimere Ambroſium poſſent. Adeò cæcauerat mentem rabies, vt iſta fierent aduerſus eum, quem tàm manifeſte, præſens Numen tueretur. Ita capto ſæpius impetu, ſpiritus infenſiſſimi diuinum caput adpetiuere cateruatim. Nuſquam porrò datus aditus, & penetrantem omnia ſubtilitatem ſacra limina procul arcuêre.

Vtriuſque

Vtriuſque veneficij ſeriem atque ſucceſſum idem Innocentius prodidit, cùm aliorum poſtea veneficiorũ reus torqueretur exprimendæ confeſſioni. Paulinus aũt qui vitã Ambroſij litteris mandauit, addit mira dictu, quæ ego ſicuti facilè admiſerim, ita non repugnem, ſi quis in numero ponat earum rerum, quas pio homines ingenio, tum credere amant, tùm credi ab alijs volunt. Quippe in Iudicum conſpectu correptum Magum ab Angelo, qui diuino Pontifici cuſtos eſſet, conatus illos infandos expoſuiſſe; cùm acerbiſſimi doloris aculeos & illud cæleſte tormentum ferre non poſſet. Hæc & alia, quæ de Ambroſio & Iuſtina, & Valentiniano, deq; tota tẽporis illius calamitate ac perturbatione ſumus executi; mirum, in quanta ſint apud ſcriptores varietate ac diſſenſione, & quàm diuerſa de rebus iiſdem ab alijs tradantur. Aliquis etiam acies & arma; nec tumultuarij ſed iuſti belli quandam imaginem proponit, quæ bellica fama, quoniam, & litteris multorum, & vetuſtiſſimis monumentis eſt teſtata; nos quoque ſcilicet eam admittemus, & integrã tamquam narratione bellum illud ſcribemus. Hæc, aut illa credent, vt cuique animus feret. Id ego variationi conciliandæ eſſe modeſtiſſimum putaui, non abrogare fidem alijs, aliorum dicta in medium adferre. Igitur authores belli ſic habent. Poſtquam Ariani, tentato ſæpius per varia colloquia, & diſputationes Ambroſio, veneficia quoque & deuotiones experti, nihil promouebant, vim demũ apertã ad eum opprimendum ipſos intendiſſe. Sed quia Catholicum nomen ſeſe conatibus opponebat, & vnius capite ad necem appetendo multorum irritaban-

tur

tur animi; ideò ab ipſo Pontifice vertiſſe furorem in ſubiectos, ac propè belli formam celerrimè rē veniſſe. Ac primò quidem ita cadebat, vt alteri alteros viritim pulſarent, inde compoſiti per manipulos digladiarentur: poſtea verò tota in duas acies diuiſa ciuitate, hinc Ariani, hinc Catholici publicè miſcebant vulnera, & cædes. Sed Catholici fermè inferiores erant, fouente hoſtem Iuſtina, & quotidie, palam, aut ex occulto ſubmittente vires. Inclytum religione templum erat, extra mœnia prope in modum arcis emunitum; cuius templi originem, & ſæpius variata nomina iam retuli. Huc ſe Catholici frequentes incluſere, cùm aduerſariorum impetus, & quotidianas impreſſiones ſuſtinere non poſſent; Ariani contra, ſimul atque id cognouere, accurrunt infeſtis animis, & vbi firmatos clauſtris aditus inuenerunt; cingunt obſidione templum illud; ſumma vi, ne quicquam ad obſeſſos inferri, neve inde prodire aliquis poſſet, cauent. Sed Catholicis, vt ex ante parato non deerat intus annona, ita ad erumpendum animi non ſuppetebant. Pluribus diebus in hunc modum exactis, cùm nec deditionis vlla ſpes oſtenderetur, neque ſoluere obſidionem hoſtes animum inducerent; vir princeps ex aula Rufinus, nomine, ſpem pacis exiguam tentauit. Erat is intimus Iuſtinæ, particeps arcanorum, & vna re diſcors, quòd illa flagitia, & illam Catholicæ veritatis inſectationem aueſabatur. Et quidem ſæpe antea diſſuaſerat, excidium inde atque cladem Imperio denuntians liberius interdum quàm vt meminiſſe imperitantis videretur. Verùm, vbi clauſum rectis conſilijs

animum

animum, & ſurdas aures, atque ſine pretio periculum vidit, re deſperata tacitus quieſcebat. Nunc incluſum Pontificem, & obſeſſa ſacra dirum etiam apud barbaros cernens, rupit ſilentium, & meditato temperamento habuit orationem, qualem ira & metus gignunt.
„ Verba in hunc modum fuere. Non ego audacior
„ quàm cæteri, qui, in hoc diuiſæ ac propè conuulſæ ci-
„ uitatis tumultu, tacere malunt, quàm loqui. Sed illi
„ quidem ſua conſilia, ſuamque prudentiam ſequuntur;
„ me caritas imperij, ſtudium tui nominis, & ſuper om-
„ nia, religionis amor, vt recta ſpecioſis, vera tutis an-
„ tehaberem, impulere. Catholica fides, illa germa-
„ na, illa tot è cælo comprobata ſignis, ante tuos ocu-
„ los obſidetur, & oppugnatur, Auguſta. Circumue-
„ nêre templum armatę cohortes, Pontifex intus, & ſi
„ qui ſani, vim extremam exſpectant. Hæc omnia [fal-
„ ſus vtinã ſim vates] cauſa luctus erunt, tibi nobiſque
„ piget ac pudet vltra quicquam eloqui; & hoc ipſum,
„ quod attigi, iudicij tui eſt, quam in partem eſſe acci-
„ piendum putes. Ego functus officio neceſſario, con-
„ ſcientia bonæ mentis, & memoria ſalutaris conſilij,
„ quicquid malorum, publice, vel priuatim ingruet, le-
„ uius ferã. Iuſtina fidelis amici ſincerum animũ agnouit illa quidem, & intellexit illud etiam, quod ſilentio innolutum fuerat. Sed mutato nihil impietatis tene rê pergebat, quia principes, quæ corrigere poſſunt, malunt tueri, neque inhibueris fœminam, quę vitia virorũ induerit. Ipſa paullò poſt iubente, immiſêre templo faces *A*riani, & momento temporis, Catholicorum aliquot voraciſſimus ignis abſumpſit. Quòd niſi

re-

repreſſiſſet flammam Deus, fœdum dictu, fœdum auditu, puſillus grex eo die cum Paſtore ſuo crematus foret, & cumulata ſuper cineres tecta, pietatem ac religionem, quæ Mediolani erat, vniuerſam oppreſſiſſent. Facinore hoc tentato, abſceſſere inde tędio obſidionis Ariani; ſimul etiam attoniti miraculo, quod pauciores, quàm pro incendio perijſſent, nec ipſum, quem præcipua deſtinatione petierant Ambroſium attigiſſet vlla ſcintilla. Ita ſoluta obſidio, & veluti tacitæ induciæ per aliquot dies fuere, nec eo ſpatio quiſquã ex hac, aut illa parte violabatur. Inuicem ſuſpecti & infenſi per vrbem incedebant, magis abſque pace, quã in bello: Voluebant animis iras, vultu animum prodebant; ſed abſtinebatur ferro; maxime quieta omniũ, quæ vnquam fuere, ciuilis diſſidij facies, ſed mox tanto funeſtiores ad turbas eruptura. Cùm enim Ambroſij diuina vis cæleſtibus quotidie miraculis inclareſceret, paſſimq. redditus cæco dies, pulſus humano corpore dæmon, ipſa corpora liberata morbis, catholicę rei robur, & authoritatem adderent, nõ tulere dolorẽ Ariani. Exoriuntur amenteis, & lymphati rurſus, palatos milites contrahunt, & ope ſũma bellũ inſtaurant, quaſi non iã Ambroſiũ expugnaturi, ſed Numen ipſum. Neq. ſegniter Catholici parãt ea, quę ad reſiſtendũ pertinerent. Prima circa Ambroſiũ eſt cura, ne ſacris intentũ hoſtilis furor inuadat. Itaq. valido p̃ſidio firmãt quas ille incolebat ædes; illuc arma & robur omne cõferunt, rati cętera fore in tuto ſi ille incolumis maneret. Dein reliqua ſubſidia, reliquũq. militẽ expediunt, omni parte viriũ impares, & infenſã ob Iuſtinã manifeſtũ ad exitiũ.

Neque ſanè ambigo ego, quin multi veriſimile narrationis huius requirant, & veluti componi rem totam in miraculum putent. Quomodo enim ferre in Auguſtá arma poſſent ciuium infirmiſſimi, aut, quem ſibi locum caperent, cùm nullus angulus vacaret hoſtium dominatu, aut cur non ſtatim victi ſunt, quos ipſa rerum iniquitas debellabat? Sanè fiducia diuini præſidij, & veluti præſens Numen, impauidos animos ad certamen daret, neque ſineret reputare, quæ, bella geſturis, in ſpem aut metum occurrunt. Rurſus tamen velut in termino cogitationis occurrit, cur igitur clades, obſidium, flammæ Catholicos adflixerint; illos alteros, temeritas & ferocia quotidie magis extolleret. Sed examinare non debemus humanis momentis æternæ prouidentiæ rationem, quæ per occultas ſæpe cauſas, & per impenetrata mortalibus, interdum etiam per contraria & aduerſa, quæ deſtinauit, exſequitur. Ambroſius, poſtquam reſurgere bellum, & in priſtinos reuolui fluctus ciuitatem vidit, valde anxius erat animo, nec facilè conſilium, quod ſequeretur, explicabat. Ac primo quidem ille tractare conciliandæ pacis vias, deinde verò, quia non ſuccedebat, deliberare ſecum, daret ne ſeſe Catholicis, & contra rebelles capite dimicaret ſacro; an verò arma eſſent indecôra Pontifici; neque deberet auguſtiſſimo Sacerdotio præditus ſpectare mortes & ſanguinem, iuxtà miſerando, ſiue hi caderent, ſiue illi. Tandem cura ſuorum vicit, & quia religionis in eo negotio agebatur cauſa, ſaltem ad rem conſilio gerendam paſtorale eſſe atque Pontificium duxit. Itaque ſummam omnium dedit exercitui capita,

& duces,

& duces, in quibus multa peritia rei militaris eſſet. Hi fuere ſeptem è ſingulis vrbis regionibus delecti ſinguli, ne pars vlla ſeſe poſt habitam indignari poſſet. Inde, quia paucitate maxime laborare ſuos intelligebat, acciuit à finitimis auxilia, nec defuere qui venirent vltrò, ac Imperatori nouo darent nomina, vulgata ſcilicet fama per vrbes, circumuentam, & oppreſſam Eccleſiam eſſe Mediolani, fauere Iuſtinam Arianis, & ſanctiſſimum Epiſcopum, quia rectam tueri fidem velit, infeſtam inter infenſos vitam ducere. Hanc de Deo benemerendi materiem oblatam, & poſſe militares viros honeſtæ mortis compendio ſalutem æternam adipiſci. Quid ſi ne deplorata quidem ſit victoria, & ſperare liceat in extremo diſcrimine melioribus adfuturum Deum, cuius agatur cauſa? Hoc igitur dedito rumore, voluntarij auxiliares in Ambroſiana caſtra plurimi confluebant, nec Ambroſio defuit miles. Ariani pariter in vltimam intenti dimicationem, & quia non vicerant, ſeſe quaſi victos rati, quammaximos vrbe tota delectus habuerant, neque diſiectas manus, & incondita partium ſigna, ſed iuſtas acies, & caſtra collata caſtris intuerere. Armodius erat ductor agminis impij, bonus militia, & ea commendatione, rerũ ſummam apud ſuos adeptus. Hic eductas copias in eum locum, vbi nunc Baſilica D. Laurentij Martiris cernitur, ſub vexillis habebat. Catholicum exercitum ductabat, ex prima nobilitate Cruceius quidam delecto campo iuxtà Portianam Aedem. Iuſtina cum deterrimis aulicorum, quamquam imminebat Catholici nominis excidio, & eius damna in ſuum faſtigium accep-

tuta erat, tamen neceſſaria in tempus diſſimulatione quieſcebat. Neq. Ambroſius ad eam diem e ſacra æde pedem efferebat, diram illam neceſsitatem multis cum lacrimis incuſans, & enixe orans Deum, vt ſi ipſe cauſa dimicationis eius eſſet, ſuo potius capite lueretur quicquid illud cladis immineret. Ita, cùm altera propter occultas regnantium artes abeſſet; alterum animo viuidum & fortem frangeret miſericordia; res tota erat in manu præfectorum ac ducum, princeps vterque velut ex tuto pugnæ finem exſpectabant. Pugna conſtituta certùm in diem, differunt apta confirmandis animis, & dato ſigno congrediuntur auidi ſanguinis popularium ſuorum ciues. Non ego nunc ſubijcere oculis conabor infeſtis concurrentes haſtis anteſignanos, alterum alterius ictu transfoſſum, mutatam in cornua pugnam, & alia, quæ communia eſſe præliorum omnium animaduerti. Scilicet in re tali cauendum eſt, ne fingere, & comminiſci aliquid videamur illaudato nonnullorum more, qui pro veris ea retulere, quæ veri faciem haberent. Prælij generatim euentum ex fragmento veterum tabularum in hunc modum accepi. Cùm a meridiano tempore in veſperam ancipiti marte pugnatum eſſet, ac ex vtraque parte multi cecidiſſent, ſubito ad Catholicos inclinare victoriam cœpiſſe. Tunc ex inſidijs momento conſurrectum ab vna cohorte, quæ ad dubios euentus in vicino palmeto diſpoſita fuiſſet. Ea cùm terga noſtrorum circumueniſſet, ac melius verſaremur in ambiguo diſcrimine, noctis interuentu prælium diremptum. Hæc vtique certior fama eſt, quàm quæ tradit, ipſum conſcenſo Equo Pontificem turbaſſe

repentè hoſtes, vt ſimiles attonitis fluctuarent primò,
deinde verterent terga. Nocte, quæ dimicationem hanc eſt ſecuta, vtrinque fuit quies. Ea non corporibus curandis exacta, ſed conſultatione primorum, & militum fremitu, quòd ſera lux veniret, quæ reſtitueret aciem, & imbutas iam ſanguine manus daret in vltimum certamen. Ferunt Ambroſium, cùm, & de numero cæſorum accepiſſet, & futuram porrò ſtragem animo prouideret, mœſtum diu ſilentium obtinuiſſe; dein conceptas in certa verba preces ediſiſſe Clero, queis à Deo Opt. Maximo peterent, vt ſibi conſilij viam aliquam in tanta rerum iniquitate demonſtrare vellet; inde clariſſimo circumfuſum ſplendore cœlo delapſum alitem adſtitiſſe, qui ſtrenuè proſequi cœpta ipſum iuberet; ſic Numini viſum eſſe. Cùm facta in hunc modum diuinæ voluntatis ſignificatione conquieſceret Antiſtes, alia ſubſecuta res eſt, ex qua noua fiducia ipſi, nouumq. robur acceſſit. Efferata in rabiem Iuſtina, quòd non ſtatim ab Catholica parte de victoria conceſſum fuiſſet, miſerat infamem flagitijs Euthimium nomine, dato negotio, vt Ambroſium, ſi quà poſſet, obtruncaret; mox fore præſto qui patrata cæde ſaluum in aulam ſiſterent. Hic dum in angulo obſcuro deliteſcit in omnem rei gerendæ occaſionem intentus, non fefellit Epiſcopi ſtipatores, qui, vt in tali re ac tempore ſolicitè rimabantur omnia, & ipſas vmbras, vt ſolet fieri, ſuſpectas habebant. Confeſtim extractus in lucē, confuſo vultu æſtuabundus cernitur. Nec mora, quin & mādatū ab Auguſta facinus, & ſuā vltrò temeritatē fatēretur. Ambroſius inde nō dubio argumēto, ſimul cæleſte

prꝙſidium, ſimul vltimam neceſſitatem interpretatus, poſterum in diem ad pugnam accingi ſuos iubet. Locus eſt Mediolani, qui ob cladem inibi acceptam hodie malus angulus appellatur. Huc ſe poſt pugnam Ariani contulerant; circumdederantque vallum & munimenta loco, deſtinatum ad tempus iterum in Catholicos erupturi; ſed mox celeritate, noſtrorum opprimuntur. Multi cæſi, fugientes reliquos latebræ texere; pauci errorem ac ſcelus agnoſcentes vltro in poteſtatem venerunt. Secundum hanc pugnam acceſsit ad res Arianorum profligandas Iuſtinæ ſecus exceſſus. Obijt ætate confecta crudelis muliercula, & digna mei morari inter monſtra & dedecora ſexus illius. Non authoritate mariti, non filiorum exitu, non varijs Imperij caſibus flecti obſtinata mens potuerat. Aequauit continuato prauitatis tenore conſtantiam omnem, neq. Arium, vt ſemel amplexa eſt, dimiſit vnquam. Conſilium ei fuerat, Eccleſiam in Arianum dogma totam adigere, ac feciſſet, niſi prohibuiſſet iniuriam Deus, & niſi neceſſaria illa diſſimulatio conatum tardaſſet. Cùm ageret animam, adnotauere proximi voces intermortuas, & rictus extremos Arium appellantis; neque id ego ſine horrore quodam refero. Quid fecerat Arius Iuſtinæ? quid falſa doctrina tantum gratiæ vel commendationis habebat? Sed profecto ita eſt, vt diuinę ſapientiæ clariſsimus adfirmauit. Praua, quàm recta conſtantius tuemur, & ad illa, quàm in iſta validiores ſumus, vbi ſua ſpecie ſemel animum pepulere. Sunt tamen, qui de Iuſtinæ fine ſecus tradant, quippe mortuam in obſequio Pontificis Ambroſij, & in ad-

uentum vſque Maximi prouixiſſe. Poſt eius obitum, Ariani, auios & remotos ab vrbe ſaltus petiêre, quorum ad radices eſt Valeſitus; vulgó Variſium dicunt. Nemoroſa ea regio, &, quà vallibus obſcuris, quà rupibus abruptis opportuna declinando hoſti, vel ſubmouendo. Ideò potiſſimum illuc intendêre fugam Ariani, ſimul, quia ob varia incolarum ingenia, tutos & incolumes ibi fore ſeſe magnopere cõfidebant. Sed quæ cauſæ deſperatos illuc adegerant, eædem ex diuerſo Ambroſium hortabantur, ne ſegniter inde illos amoueret. Quid enim futurum fuit, ſi corrupti ſimul & corruptores Ariani fixiſſent ea in ſede domicilium, & aptam igni concipiendo nacti materiẽ nouum incendium excitaſſent? Corripuiſſet flamma tractus illos vniuerſos, ſeq. contra religionem armari inconditi agreſteis paterentur. Ideò nihil cunctatus Ambroſius, cum delecta equitum manu ſubit ad montes. At illi, ad famam aduenientis turmæ, ritu ignobilium ferarum, primò quidem delitescere, circũſpectare latebras omneis. Vt verò ſeſe velut indagine cinctos ſenſere, trepidant veſtius, quàm fugiunt donec euaderent in ſumma montis cacumina. Ibi turris erat, cuius in hunc diem extant veſtigia; ſed quo tempore condita fuerit, aut quos in vſus, reperire nondum potui. In eam ſeſe turbim Ariani coniecerunt, & munito clauſtris ingreſſu, pauidas intus iras agitabant. Ambroſius, cognita hoſtium fuga, in iugum tendit, certus delere reliquias, quamuis ex altera parte lenitas ingenita paſtoralem animum tardaret. Noctu iter fecerant; cũ ſole ſupra verticem ſtetêre. Miles claustra

conuellere, fores effringere, per vim irrumpere voluerat. Sed Ambroſius, more ſuo cæleſtem prius opem expoſcendam ratus, impetum repreſſit. Mox ara excitata ſacrificauit, cum ea precatione, vt quam rem, de mactandis Arianis in animo haberet, ea Catholico nomini caderet proſpere ac feliciter; nec ſibi tractaſſe prælia, cædibus interfuiſſe verteret in piaculum. Traditur inde mirum dictu, *A*rianos, immiſſo diuinitus furore, voluntarios in ſua viſcera ictus direxiſſe, & pronos in ora collapſos addictas æternis ignibus animas exhalaſſe. In hunc modum ſecta exitiabilis deleta, parta quies Inſubriæ, & abſterrita in perpetuum impietas, ne ſolicitare pacem Ambroſiani Pontificatus auſit. Et quidem manet ex eo tempore fama, tamquam oppugnari, & quati, non excindi vel conuelli poſsit Eccleſia Mediolanenſis. Datum id Ambroſio, cuius æternùm ibi vigere merita, & nomen oporteat, vt conſtantem illum atque periculorum impauidum animum veluti conſecratum immortali monumento poſteritas omnis imitetur. Ambroſius, hanc Cælo victoriam, vti debebat, acceptam referens, templum iuxtà turrim, in qua conſtiterant primò, deinde ceciderant Ariani, poſuit Mariæ Virgini victrici. Locus in magnam poſtea celebritatem venit, claruit miraculis, ædificia & ſtipes acceſſere, queis aſperæ cautes, vrbanos propè vultus induerunt. Hæc ad Vaſium in monte pugnata pugna & victoria, grauiſſimis teſtimoniis & publica traditione ſic fertur, extantq. monumenta rei, quæ non pigebit in medium afferre. Iam primum omnium igitur, Ambroſianæ ædis litteræ, quæ viſuntur ædes in

montis

montis aſcenſu, ſic habent. Ambroſium, cùm ab Variſio oppido, fuſos proſequeretur hoſtes, eo loco magnã ipſorum ſtragem edidiſſe; ibi poſt aliquot ſæcula poſitã ædem, quæ victoriæ ad poſteros monumentum eſſet. Idẽ aliæ ſeparatim litteræ virginum ſacrarum, quæ degunt in monte ſummo, tres memorant turres, quarum vna, & altera deinceps amiſſis Ariani confugerint in tertiam, cuius reliquiæ maneant in hunc diem, addita mole ac tecto cęrimonijsq. in ſacræ cellæ religionem & formam. Circa medium quoque montem veſtigia, & fundamenta ſecundæ turris monſtrantur, & ibi miſta carbonibus oſſa noſtra memoria foſſores inuenere, cùm D. Mariæ Magdalenæ ſpecus in ea montis parte fingeretur. Eſt in iiſdẽ annalibus, cùm armato Põtifici ſanctiſſima Dei mater apparuiſſet, confirmatum, eum hoc viſo, litaſſe primùm in ſolutili ara, deinde ſumpta in manus pixide, interminatum hoſti, ni ſe dederent, ipſos vltima eſſe paſſuros; cùm in armis & rebellione perſeuerarent obſtinati, cæſos ad vnum omneis; ſimul ſeriem miraculorum eſſe conſecutam. Nam, & candida ſubitò nube Catholicos, denſo Arianos nimbo, fœdaque tempeſtate circumfuſos; & vertiſſe gladios in ſemet hoſtes, & cúm Ambroſius humare corpora ſuorum vellet, neq. facilè dignoſcerentur ob detruncatas à corpore ceruices, & fœditatem aliam vulnerum, repente factum eſſe diuinitus, vt Catholici ſupino ſitu veluti cœlũ adſpicerent, illi alteri proni mordere nt terram; ita ſupremum honorem bonis eſſe perſolutum, perditos atque ſacrilegos inſepultos iacuiſſe; rite perfecta ſepultura ſacratam aram; ei dedicandæ, duodecim Epiſcopos è vicinis vrbibus adfuiſſe, quorum etiã

imagines in Odæi ſiue Chori læua parte cernuntur expreſſæ. Victorem Ambroſium in ara poſuiſſe reliquiarum thecam, quod moris illi, quotieſcunque templa dedicaret, ſicuti quidem ad Marcellinam ſororem ſcribēs ipſe de ſe eſt profeſſus. Ea theca ibidem adſeruatur, aucta nobilitate & honore ob principis iniuriam, qui de tribus inclytæ coronę ſpinis vnam exemit. Annales & monumenta Monaſterij, ſic Ariani belli famam affirmāt. At ſacroſancta, & cælo proxima Romanorum Pontificū authoritas omni teſtimonio potior ad fidem, de tota re nunquam dubitauit, idque monti decus perhibuere quoties aliquid indulgerent. In vrbe quoque durant monumenta victoriarum, & cladum, prout male, feliciterue, per varia loca dimicatum fuit. Malus angulus, de quo antea eſt memoratum, Mons Fortis, & Amaræ telluris area, minime lætas Catholico pugnas tulere, ibiq. memoria triſtis manet; Bellus tractus & Petra ſancta, & alicubi pōtificis ipſius equeſtris effigies, victorias incruētas, arma felicia, triumphatos hoſtes teſtantur, argumentūq. miraculi, Rota ſanguinis, eſt in veſtibulo Baſilicæ D. Stephani cum hac fama. Cæſis ingenti prælio multis ex vtraque parte, manaſſe vias ſanguine, qui, cùm Ariano Catholicus immiſtus volueretur indiſcreta ſimilitudine, ſubito ſit precibus Ambroſij ſeparatus ita, vt Catholicorum cruor ſua ſponte conuolueretur in globum, atque ferretur illuc, vbi nunc operis magnifici ſtat Baſilica; profana ſanies Arianorum iaceret ſparſa, & calcata per vias. Porrò ſtatuarum, & imaginum, quæ tota paſſim prouincia triumphantem Ambroſium repræſentant, haud facile quiſquam inire numerum poſſit; & quatuor clariſſimi

riſſimi nominis Baſilicas, quę mutatis hodie titulis, totidē præferũt Diuos, Ambroſiũ nempe, Dionyſiũ, Nazariũ, & Simplicianum, habet ea conſtans fama, tanquam è bonis Arianorum fuerint extructæ, cùm ea bona iure victoriæ Pontifex in publicum redegiſſet. Antea fuerant dicatæ communiter, prima Geruaſio, & Protaſio fratribus inclytis, ſecunda Confeſſorum nomini, Apoſtolis omnibus tertia, quarta Virgini Deiparæ, quibus in templis, Ambroſij, manubias, & Arianorum excidium vrbis pietas agnoſcit. Anno ſalutis trecenteſimo octuageſimo ſeptimo victi ſunt Ariani, triumphauit Ambroſius, Eccleſia pacem nacta pacem videbatur. Sub eius anni finem, Tyranus de quo ſæpius eſt memoratum, occupata Gallia cæteriſq. prouincijs, caput rerum Italiam appetebat, & quanquam, ipſius Ambroſij legatione cohibitus fuiſſet, gliſcebat tamen inſita cupiditas, & libido pergendi. Sed rurſus, ne arma retractaret, impediebatur fœdere, quod cum ſeniore Valentiniano pepigerat Id ſi violaretur fœdus, hominum ſermones, & iuſta odia erant in periculo, cùmq. pro tiranno iam, & alienæ ditionis raptore in ora paſſim abiret, ne quid nouę offenſionis accederet exulceratis iam animis magnopere eſſe cauendum putabat. Itaq. primùm omniũ hunc tollendum eſſe obicem ratus, rumpendi fœderis occaſionem inſtitit quærere, quam Eccleſiæ vindicandæ titulus præbuit, ſiue ſimulatio ea fuerit, ſiue ſincera religionis cura. Vtrumq enim traditur; nec mihi, aut detrahere veram, aut falſam adfirmare laudem in animo eſt. Notæ per gentes, ac fama celebratæ clades fuerant, queis Valentinianus, & Iuſtina Catholicam Eccle-

ſtam adflixerant Mediolani, vulgoq. ſæuam mulierem, & inconſultum adoleſcentulum omnes adhuc exſecrabantur. Publicam eam indignationem ſuis opportunā eſſe conſilijs Maximus crediderat miſeratq. litteras ad Valentinianum, quibus ipſum abſiſtere cœptis, monenti ſimilis, re ipſa minaciter iubebat. Satis ſciebat, vt maxime Valentinianus conquieſceret, Iuſtinam tamen obturbaturam, inde fore materiam excitandi belli. Series, & ordo litterarum hic fuit. Si animo inimico erga Valentinianum eſſet, aut hoſtile quippiam agitaret, gauiſurū haud dubie, quod labefactanda religione ſeipſum euerteret. Qui enim iratum numen habeat, hunc prope iam eſſe debellatum, & ſuopte caſu ruentem facile poſſe præ-
„ cipitari. Nunc amiciſſime erga te cùm ſim affectus, cū-
„ res tuas eſſe incolumes velim; moneo, vt diuini iudicij
„ vim ineuitabilem reſpicias. Quippe ſæuire in Catholicū
„ nomen, obſidere templa, legeſq. ſacroſanctas, obtentu
„ nouarum legum infringere pudor vobis adhuc nullus
„ fuit. Hæc ſi leuia forſitan eſſe piacula perſuaſum habes,
„ Numinis maieſtatem infinitam anguſte circumſcribis.
„ Quòd ſi dixeris, moueri te cura veritatis, & rectæ fidei;
„ iam erubeſcam ego vicem tuam. Tune igitur Eccleſia-
„ ſtica decreta, & tot annorum ſpatio corroboratam cō-
„ ſuetudinem audebis tollere, teq. legibus diuinis quaſi
„ magiſtrum, & moderatorem appones? Humanæ le-
„ ges poſtquam ex vetuſtate nomen, atq; famam habuere,
„ ſacroſanctæ cenſentur, & auguſtæ; diuinas, quo magis
„ inueterauere, contemnemus? Non tuo iudicio ſana
„ erit religio, ſiquidem clariſſimæ prouinciarum Italia &
„ Gallia, & Aquitania Hiſpaniæq. tractus cōceſſere, quāq. domina rerum, & magiſtra totius Orbis Roma complexa eſt?

xia eſt? Diſcuſſere, fateor, Illyrij maluitq. decepta gens, ,,
paucorum ſequi ruinam, & exitium, quam publico exē- ,,
plo, quod ſalutare erat, attineri. Sed, & ſecutæ prouin- ,,
ciam clades, inſigne documentum eam fecere, ne qui ta ,,
lia deinde vel populi, vel Reges auderent. Periculoſe, ,,
mihi crede diuina tentantur, nec alia tam intima cauſa ,,
Valentiniano patri, quamobrem Eccleſiaſticis negotijs ,,
implicari nollet, haberetq. pro æternis ea, quæ ſemel ,,
placuiſſent. Nunc ea mutatio facta eſt, vt qui antea ſa- ,,
cri, & Sancti habebantur, iam ijdem vti ſacrilega, & dā- ,,
nata capita, quærantur ad necem. Falleris ſi per hæc, aut ,,
alia, tolli poſſe religionem putas, quæ radices in ſubie- ,,
ctorum animis egit altas & profundas. Citius enim ſe- ,,
ditiones, & diſcordiæ inteſtinæ Regnum euertent, quám ,,
ab auita fide populus deſciſcat. Preces, & vota bonorū ,,
nunquam adſpernabitur Deus. Tu quam in partem hęc ,,
accipias, tui iuditij ſit; certe optamus vt ab optimo ani- ,,
mo profecta eſſe credas, neq. has monendi, & cohortan ,,
di partes me ſuſcepturum fuiſſe, niſi tuis rebus magno- ,,
pere conſultum vellem. Pertinet ad quietem vtriuſq. ,,
noſtrum, vt quies quamprimum abs te reddatur Eccle- ,,
ſiæ, & ſanentur potius authoritate tua, ſi quos Ariana ,,
tabes infecit, quàm ad plures ea contagio ſerpat ac dif- ,,
fundatur. In hanc ferè ſententiā ſcripſerat Valentiniano ,,
Maximus ipſasque litteras repente ſequitur ſama, colligi
vaſa, parari profectionē ab tyranno, ſcilicet vt protinus
in Italiā deſcēdat, quę res trepidis allata nuntijs, & Cęſa-
rē, & Regiā vniuerſā obſtupefecit. Res erat plena ſolici-
tudinis ac terroris, cū propter ceteras iniqtates, tū q̄a fe
rox hoſtis, & vincere ſuetus animos oīum occupabat. In
altera parte imbellis Princeps, diſcors adhuc, aut infenſa

Prin-

Principi ciuitas miſerabile ſpectaculum exhibebāt illis, quos cura humani ingenij prębet inter huiuſmodi tumultus, futurarum rerum æſtimatores ac Iudices. Et quidē prima coniectura ſuum ſtatim euentum habuit. Nam, cùm præcipuo in periculo eſſet Valentiniani rudis animus, & ad bellica negotia ſegnis ætas, iam in itinere eſſe Maximum auditum eſt, cúm Mediolani nondum agi, parariue quicquam cœptum eſſet. Hoc allato nuncio, multùm in Aula trepidationis fuit, veluti ſi ad portas hoſtes perueniſſent. Notus Ambroſius erat Maximo, iām ex ea legatione, quam ad ipſum obierat, cū antea terror idē increbuiſſet. Nunc in pari periculo, ſpes eadem erat adflictæ Cæſaris fortunę. Nec ille, cum ad id munus vocaretur abnuit, quanquam, & ingratos animos expertus, & ſucceſſus animo propè cernens eos, qui poſtea ſunt conſecuti. Fertur illacrimaſſe naturæ mortalium, & conditioni, quòd, qui diuina nuper, & humana iura permiſcuerat intolerabili ſuperbia, modo idē imploraret opē hominis, cuius ſæpe vitam, & ſanguinē adpetiuiſſet. Itaq proficiſcitur in Treuiroros ad Maximū cū eiuſmodi mādatis ac litteris, vt pacando ac leniēdo hoſti, primùm inſiſtat, dein Gratiani corpus â pacato depoſcat, ſepulcro maiorum inferendum. Sed ſiue in cōditionibus aliquid non placuerit, ſiue obſtinatum eſſet, acie decernere, neq. de pace, neq. de Gratiani corpore quicquam impetratum. Eius legationis ordinem atq. ſucceſſum ex ipſius Ambroſij litteris, quas ad Valentinianum dedit, referemus, nuſquam certiore rerum fide, quā vbi ab ijs, qui geſſere petuntur. In Treuirorum vrbe, ſicuti dictum eſt, agebat Maximus ciens magni belli molem,

ſem, & in varias expeditionis neceſsitates euentuſq. rerum, conſilia diſponens, & mox in Italiam impetum daturus. Eò profectus Ambroſius, diei vnius interpoſita mora ingreditur aulam. Ibi cùm aditum ad Principem quæreret; interrogat eum Cubiculi Præfectus, num à Valentiniano legatus venerit, et ab ipſo num quid litterarum afferat. Vtrumq ſicuti erat, affirmatum, redditumq. reſponſum huiuſmodi eſt, Non fore copiam alloquendi Principem, niſi cùm publicè omneis admitterentur. Id Ambroſio, tum Sacro nomine, tùm perſona, quam ſuſtinebat indignum eſt viſum. Itaq ergo, inſtare rurſus, & efflagitare, vt de ſummis rebus agere ſibi liceat arbitris remotis. Satis ſcire, allaturum ſe ea, quæ ſedulo cognouiſſe Maximus ipſe operę pretium ducat. Sed cùm præciſe iterum eius arcani colloquij facultas negaretur, modeſte Ambroſius acquieuit, neq tetendit vltra. Poſtero die, Maximus in tribunal proceſſit ſuum, accedit Ambroſius, & ſtatim ei Princeps oſculum ferebat. Lere certamen inde, & mox, alterius Apoſtolica libertas, alterius ira, & machinator animus vniuerſo conſeſſui, ſpectabulum fuere. Nam euitato Pontifex amplexu, recta tetenderat ad ſubſellia; ibiq; tacitus quieſcebat, donec, ſimul, ipſius inuitatione Maximi, ſimul rogatu cœterorum excitatus, hoc fermè reſponſo ſilentium rupit. Oculi te fortaſſe fruſtrantur, Princeps, & »
ego pro alio quopiam accipior. Neq. enim exhibueris »
ignoto homini caritatem eam, quæ ſignificatur oſculis, »
& amplexu, & me tibi ignotum eſſe, locus hic declarat »
in quem colloquij cauſa venire ſum coactus. Senſit of- »
fenſionem Maximus increpuitq. molliter Epiſcopum,

quód

quòd animo commotus atq. perturbatus videretur, nec enim debuiſſe perturbari, cùm locus idem eum maneret, quo loco priore legatione contentus fuiſſet. Ambroſius ad ea [etenim Sacri ordinis exiſtimatio, & Pontificia dignitas agebatur] tunc ſe veniſſe cauſæ deterioris oratorem, neq. hanc legationem, cum illa comparandam. Non iam orbi pueri vitam, & ſalutem, ſicut olim, ſed Cæſaris imperium, & firmas opes, & ea, quæ iure gentium ſacroſancta ſint, vindicare ac tueri. Proceſſum inde paulatim in aſperiora verba, quæ ne in contumelias excederent, Ambroſij lenitate, & patientia nimium fiebat. Inter eam contentionem forté Maximus quippiam intulerat, quo facilitatem ſuam nimiam incuſaret, qua quondam exorari ſeſe paſſus certam cadere ad irritum victoriam ſiuiſſet. Simul Bautonem increpuerat quendam, quo potiſſimum adiuuante ac deprecante Valentinianus adhuc viueret. Ea exprobratio, quia de re opportunum ad cauſam aditum videbatur, arripuit occaſionem Ambroſius, & in hanc fermè ſententiam eſt locutus. Neq. Bautoni [Cæſaris hic miniſter erat] dandum eſſe vitio, quod Principi ſuo debitam fidem præſtitiſſet, & ſe, cùm legatus olim veniſſet, quam ſimpliciſſime functum officio. Non aliqua fraude, non ſalubri mendacio redemptam expreſſamue pacem abſtuliſſe, nó deniq. ſui corporis oppoſitu prohibuiſſe, quominus Italiam ingrederetur, quanquam ſi id feciſſet, egregium ſeruati pupilli mereri titulum poſſit, Teneram enim illam ætatem, ope neceſſaria deſtitutam, Epiſcoporum tutelę commendatam eſſe dicimus. Cæterum, poſſe fortaſſe etiam oſtendi, quemadmodum, conciliatam pacem

nihilo.

nihilominus ad ipſos Maximi [illegible] Valen-
tiniani [illegible] Argumento [illegible], quod ad
vrbem Mogontiacum appropinquans [illegible] obuiam [illegible] familia [illegible] qui [illegible] &
[illegible] . Porro, quod Maximus [illegible]
ſum ad ſe [illegible] Valentinianum voluiſſet, non [illegible]
ſe [illegible], [illegible] ſuper ea re conſtituere, nec
polliceri [illegible] potuiſſe polliceri. An [illegible] ,,
[illegible] ſuper niuem Alpes, ,,
puerulus Cæſar, & Auguſta grau[illegible] ætate, quæ [illegible] ,,
[illegible] pateretur, quam vt illum ab ſeſe [illegible] ,,
ret? [illegible] cetera, [illegible] ,,
quam per [illegible], vt nobis [illegible] ,,
ne defenſionem habeo, fortaſſe [illegible] cauſam ,,
ex comparatione meliorem faciam. Ac vide quæſo, ,,
tua facta, quantum ab Valentiniani factis differant, & ,,
quantò amicus ille tibi adhuc fuerit, quàm tu illi. Tu ,,
denuncias excidium Imperio, [illegible] om- ,,
nia, & [illegible] Italiæ [illegible] Alemannos & A- ,,
lanos, [illegible] Galliæ [illegible] fini- ,,
bus in vltimam [illegible] ,,
effuſe [illegible] ,,
defendit. Quin etiam, [illegible] ,,
nunc adſidet, [illegible] Valentiniano [illegible] ,,
[illegible], te [illegible] animo, [illegible]- ,,
tu [illegible]. Hunc enim, cum in [illegible] Valenti-
nianus [illegible] t, ipſo temporis articulo, quo de Gratia-
ni [illegible] tamen [illegible]
eſt [illegible]. Ita ille [illegible] reddidit, cum dolor a-
[illegible] poſſet: in tot beneficiis ob-

 [illegible]

go illis venit animorum. Et quia [illegible]
[illegible] pro illis [illegible]
[illegible] Imperium [illegible]
[illegible] reliquijs [illegible] Max-
Imperij [illegible] Valentinianum Theodosius [illegible],
Alco Maximus [illegible] Valentinianum [illegible]
Imper. [illegible] tota facies in Catholicis
[illegible] tum pietate Theodosij, tum Valentiniani [illegible]
[illegible] Tum Theo-
dosius mire fuit ingenio, & erga Pontificē Ambrosiū [illegible]
[illegible] animo. Apparuit [illegible]
[illegible] Ambrosij [illegible] im-
punitas [illegible] quod Maximus contra Valentinianū
[illegible] Mediolani [illegible] Im-
perij [illegible] concordes
Ambrosius, Theodosius, & Valentinianus [illegible]
[illegible] populo Mediolanensi [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Cæsares [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] & [illegible]
[illegible]
Monachi, [illegible] Episcopo, templum [illegible]
habuerunt, non longe inde [illegible]

quali.

tem [illegible] ; [illegible]
[illegible] contradicebatur [illegible]
[illegible] palam [illegible] hominibus,
quod [illegible] querelas [illegible]
[illegible] Catholicæ communionis [illegible]
[illegible] , cum illustri [illegible]
[illegible] modeſtiæ. Deſcendenti [illegible]
[illegible], prodiit obuiam, [illegible]
[illegible], quod publicè [illegible]
[illegible] [illegible] tamen [illegible]
[illegible], cum Theodoſius [illegible] Mona-
chos, [illegible] Synagogam [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible], & cor-
[illegible] [illegible]. Deinum [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
b [illegible]
[illegible] [illegible]
a [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
S [illegible] [illegible],
ipſique [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]
fieret Theodoſ. [illegible] [illegible]
f [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible]
pe [illegible] religionis. Inter alias [illegible]
[illegible] [illegible] monumenta ſuperſtitionis, quæ
[illegible] Deos, & colebant [illegible]

[illegible] Ara Victoriæ materies creberrima [illegible] rixarum, dum ſanæ mentis homines acriter eam oppugnant, contra praui, & infatuati defendunt, ac tuentur. Hæc Ara, quod referret inanem Deã, à Chriſtiano Imperatore [illegible] Dæmonum tirannidem immiſceret, ſic ſemper animos ad certamen accendebat. A Conſtantio labefactam, à Valentiniano ſeniore ſublatam Maximus reſtituerat, videbaturq. timendum eſſe, ne pertinaciſſima Gentilitas, alia porro atque alia ſuis deliramentis tentaret, hoc elata ſucceſſu. Igitur Ambroſius, ſecundum Principis ſtudia propenſionemq. nactus, toto animo incubuit ad abolendam vanitatem illius irreligioſi [illegible], non parua difficultatum mole, tum quia mos patrius violari videbatur, tum quia grauiſſima Senatus authoritas intercedebat. [illegible] ſus venerat Mediolanum [illegible] Cæſare ne cultu demi vrbis Deam, & [illegible] illud Imperio Numen [illegible] vellet, [illegible] tum [illegible] Romanam; [illegible] re tempora & religiones, neminem dubitandum eſſe, quin omnes mortalium [illegible] munia & ritus, [illegible] cælites auerſentur, ſi Victoria [illegible]. [illegible] apud Imperatorem, apud [illegible], apud [illegible] ciuitatis [illegible] propemodum [illegible] Symmachus [illegible] (is patria Romanus erat, eloquentia [illegible]) & [illegible] Symmachus [illegible], [illegible] Deos inuocare, nihil [illegible] vincere [illegible]. Irrita ſtare omnia, poſtquam Ambroſius [illegible] tantam admouit [illegible].

Non ſuſtinuit cùm Theodoſius, remq. totã permiſit ip-ſius arbitrio ac voluntati. Ita deleta Ara Victoriæ, & lata lex, ne quis reponere eã auderet, neue repoſitã celebra-re. Mox legem tulit, qua notabat, vti profana capita, & à cæterorum conſortio ſegregabat hæreticos homines qui cùm in Chriſti verba iuraſſent, ſeſe rurſus in Dæmo-num caſtra cõtulerant, addiſtiq. prauis opinionibus tur-babant Eccleſiæ ſtatum & quietem, haud leuius profectò malũ, quàm nuper Ariana fuerat labes. Per villas & ſu-burbana diſperſi, & quò facilius ſibi integros, ſe integris immiſcerent, [illegible] paſsim ad perniciẽ graſſabantur. Id quoq. malum optima mens Theodoſij ſuſtulit, dato negotio viris idoneis, qui ſermones impo-ſtorũ, atq. vitam interiorem obſeruarent; ſi fraudes & ve-nenata colloquia ſenſiſſent, tamdiu modis omnibus in-ſectarentur, quoad publicè in ſuſpicionẽ & inuidiam ad-ductos fugiendi neceſsitas caperet. Ac primò quidẽ ipſi per ſe infames & ignominioſi dilabebantur, poſtea mu-tui populares edicto, ne quem omnino ſinerent conſi-ſtere. Ea res, mirum quantum vtilitatis & momenti attulit Eccleſię rebus, quantoque [illegible] ob-ſtinatam impietatem. Scilicet infamia mouebantur, & dedecore, quos amor veri non tangeret, nec ſi quis cæcus ad curam ſalutis contumaxque fuerat ad inter-nos auræ cæleſtis afflatus, poterat olim contemnere probra, & contumelias, & quæ fieri vulgus amat, vbi Principis inclinatio licentiæ materiam præbet. Cùm in hunc modum obligati mutuis beneficiis, a-more coniuncti, ſtudiis ac voluntatibus vnanimes, Ambroſius, & Theodoſius, omnium in ſe animos

Oo con-

connectiſſent, ſpemq. facerent populo Mediolanenſi æternam eam, & inuiolabilem fore concordiam; caſus quidam infelix interuenit, qui alterum indignatione diu ſuſpenſum teneret, alterum pudore ac metu. Ac, niſi, hic admiratione ſanctitatis, ille paterno affectu contineretur, res erat eiuſmodi, quæ dirimere quamuis inter ſe copulatos poſſet. Theſſalonica Macedonicum eſt oppidum in quo humanitas olim, & ſtudia [illegible] artium viguere; nunc ſub Othomanico Imperio frequenti mercatu celebratur; cultum, & mores barbarum mutauit. Ex eius ciuibus iuuenes quidam aſſueti ludis, & circo, præſtantiſſimum aurigarum forte coniectum in vincula fuerant indignati, neq. deſtiterant eum à Iudicibus efflagitare, primo blande, ac modeſte, poſtea minaces, & violenti. Contra, poſtquam duri, & inexorabiles abnuebant; non tulere iuuenes repulſam, & dolorem. Præfectum militum acceptum hominem Principi peramicum obtruncant. Alij, Iudices ipſos, ea iuuenili ſeditione pulſatos tradidere; Sed ego Sozomenum ſequor. Igitur Theodoſius, vbi de tota re litteras accepit, exarſit ira vehementi, malumq. minitari Theſſalonicenſi populo cœpit, & paucorum culpam, in pœnam & calamitatem omnium vertere infeſtus deſtinabat. Erat Theodoſius natura commotior impetu quodam repentino; ſi tamen deprecaretur, facile idem ad miſericordiam inclinabat. Aequus ad accipiendam, & deponendam offenſionem tener & mollis. Quare Ambroſius, ſimul notitia morum hominis, ſimul eorum recordatione, quæ ab ipſo ſæpius impetraſſet, hortari & monere, ne cæleſtis iras mereri per ſuam iram vellet,

nec

neue collectam moderationis, & clementiæ famã pror-
ſus effundere. Offendi, & alienari ſubiectorum animos iuſta
& legitima principum ſeueritate, quid ſi ſæuo, & inhu-
mano more, ſæuiant, & veluti domito equone Impe-
rio præcipitem ferri poteſtatem ſinant? Vinceret iracundū
animum, & potius toti Ciuitati paucorum crimen con-
donaret, atq. remitteret, quàm illud in perniciem tra-
heret Ciuitatis vniuerſæ. Lenierant hæc monita prin-
cipem iratum, iamq. legati Theſſalonicenſiũ Ambroſio
gratias egerant parenti, & auctori ſalutis ſuæ. Mox ex
altera parte quorumpiam, incertum inuidia in Ponti-
ficem, an dolore peremti Præfecti, ſolicitando, & vr-
gendo perpulere, vt funeſtæ litteræ mitterentur ad
Orientalis Imperij Vicariũ in hanc ſententiam. Populo ”
Theſſalonicenſi, merito iraſcimur, qui Maieſtatem no- ”
ſtram in nece Præfecti militum violare non dubitauit. ”
Vos illic inite conſilium vindicandæ temeritatis, ita vt, ”
quod pars commiſit, luant plures. Vtile erit extare ”
monimentum hoc, vnde reliquæ Ciuitates admonean- ”
tur familiarium, & amicorum noſtrorum vitam eſſe ”
ſacroſanctam. Cæſaris voluntate cognita Vicarius cu- ”
pide impetum eſt ſecutus, & plus fecit etiam, quàm im-
peratum fuerat; inſidiaſq. comparauit in eum modum,
quaſi non punire ſubiectos in animo haberet, ſed delere
hoſtem aggrederetur. Certo Ludorum die, diſponun-
tur toto circo armati milites, edita nota ſtringendi re-
pente gladios, & gerendæ rei. Ciues nihil tale ſuſpicari
poterant, cùm & placatum iam accepiſſent Cæſarem,
neq. ſi duraret ira, publicum in priuata noxa periculum
timerent. Itaq. ad ludicrum conuenere frequentes,

ac lætis de more vocibus in Theodoſium conſedere p[illegible] foros. Vbi deditæ ſpectaculo mentes, oculiq. erant, ex compoſito coorta vis vniuerſos aggreditur: ſanguis, vulnera, cædes palam, cauſa in obſcuro; nec antea ſæuiendi factus eſt finis, quàm fatigata rabies defecit. Ad ſeptem millia hominum interfecta dicuntur, cùm neq. ætas, neq. ſexus, neq ordo diſcrimen faceret, effugiumque nullum daretur incluſæ multitudini. Fama cladis [illegible] latè peruagata terrarum orbem dedecorare Theodoſiũ viſa eſt, eiuſq. nomini quaſi labẽ adſperſit. Apud nonnullos etiam indignitas facti, miſericordiam, & ex amico in principem ſenſu querelas eruit. Quonam [illegible]diſſet modo, vt mitiſſimus ille Regum, barbaros repente ſpiritus indueret, patraretq. ſolita [illegible] humani ſenſus, & diuini iudicij. Non [illegible]egnare ſolitum, neq. his artibus, magnam glo[illegible] magnumq. nomen inueniſſe. Profectò [illegible]borum conſilijs hominem eſſe, aut è mentis poteſtate deiectum, an vero ſolicitatum ira numen [illegible] perio ruinam ſtruere? At Mediolani, [illegible], tantò magis eſt viſa ſimilis portenti, quantò [illegible], & illuſtrior ibi Theodoſij pietas ante facinus illud improuidum fuerat. Ambroſio ante omneis triſtis nuntius effodit animum, tùm cæſæ multitudinis dolore, tùm miſericordia piaculi, quo ſeſe Theodoſius obſtrinxiſſet. Fertur hîc etiam illacrimaſſe temeritati ac furori mentis humanæ, quæ per dulcedinem effundendæ iracundiæ doloriſque puniendi, diuina & humana iura conculcaret, nec mortalis vitæ finem intueretur, nec æternæ principium. Inde laxari pauliſper at-

que

que remitti vinculum, quod Ambroſium Theodoſio, atque hunc illi viciſſim adſtringebat. Neque iam aut alter, veluti conſortem cæleſtis curæ principem amplecti, aut alter Epiſcopi preces atque ſanctimoniam, Imperij ſui certa, & firma ſubſidia ſatis credere. Hinc teſtis conſcientia, & peruicaciæ humano more conſectantis, obſtabat: illinc placidiſſima ſeueritas, & fixum alta mente conſilium caſtigandi ſalutariter erroris. Quo tempore, de ſucceſſu illo cruento, ac miſerabili, nuntius eſt allatus, non erat Mediolani Theodoſius, ſtatimque vt tenerum & molle ingenium agnoſceres, damnauit factum, ſimul Vicario, ſimul conſiliarijs, ſimul ſibimet iratus. Diuerſis animi motibus æſtuabat, quorum exitus is demum fuit, miſerum, vt culpæ ſocium aſſumeret, increparet ſe vnum ſolet mortalium deſperationi, vbi turpitudo magni ſceleris, & ſera pœnitentia mentem infeſtant. Nec redire ergo Mediolanum audebat Ambroſij metu, cuius vultum ſuſtinere ſe poſſe non arbitrabatur, nec diutius abeſſe poterat, gliſcente deſiderio placandi, quem eſſe offenſum ſciret. Itaque certum è ſua familia virum pro ſe ad Ambroſium miſit qui precaretur errori veniam, ſi quis aut precibus iam, aut veniæ locus foret. Ea legatio cum hoc reſponſo dimiſſa eſt. Non ita peccaſſe Cæſarem, vt ignoſci poſſit. Quia tamen ſummi Iudicis clementia culpas omneis mortalium exſuperet; ideò ſpem bonam concipere ipſum debere. Cæterùm ad Eccleſiam, ne accederet, niſi prius flagitium expiaſſet eo modo quem ipſe preſcripturus eſſet. Si ſecus facere

facere conaretur, excluſum iri. Theodoſius inde, haud multo poſt Mediolanum reuerſus conſtitit in Templi limine, Pontificemq. precibus infimis obſecrabat, vt ſibi dare aditum vellet. Humano errore lapſum eſſe, deteſtari noxam, neq. commiſſurum vnquam in poſterum,
„ vti ſanguinarius dici poſſet. Ambroſius ad ea. [illegible]
„ ſe, inquit, Princeps, dignitas iſta, qua præditus es, &
„ licentia, quam tibi ſumis, animo caliginem offundit,
„ neq. ſinit reputare, quàm ſit atrox facinus, ac deteſta-
„ bile, quod admiſiſti. Ego autem ſcire te peruelim, vnū
„ Deum eſſe potentem omnium rerum, & dominum huius
„ vniuerſitatis, mortales vero, nihil niſi cœnum, & [illegible]
„ nomen; neq. in hac communi miſeria ſingularem ve-
„ ſtram Regum eſſe conditionem. Ex luto [illegible] ma [illegible]
„ naturæ parte ficti, & excitati, mox reuoluimur in lutum,
„ voſq. temporis momento mors [illegible] quos
„ nimirum eluſiſtis vmbra [illegible] hoc Imperij. [illegible]
„ nem & perhorreſce, neq. [illegible] illud
„ caput inferre intra ſacratas Templi fores. Tantum hu-
„ mani ſanguinis hauſiſti, [illegible]
„ vbi celebrantur auguſtiſſima myſteria [illegible]
„ manæ. Ne ſceleri ſcelus addas, inquinando, & profa-
„ nando Sacroſancti hæc domicilia. Cùm hæc ingenti
ſpiritu Ambroſius intonuiſſet, [illegible] inde, qui iam eſſent admiſſi ſceleris piacula; ſimul [illegible] ratoris collo funem horridum, [illegible] hominem dimittebat. Ille multum ingemiſcens [illegible] rurſus ac precari, ſibi vt ignoſceretur, non ſe temporarium illud recuſare ſupplicium, ſed ignes æternos perhorreſcere. Simul ciebat flebiliter Dauidem, idq. culpę

pariter

pariter ac veniæ celeberrimum exemplum identidem inuocabat. Dauidis audito nomine, arripuit inde occaſionem Ambroſius, & monuit, vt cuius flagitium exſuperaſſet, eius igitur pœnitentiam imitaretur. Ita reuertit in Regiam Theodoſius, [illegible] placando Numini, cupidiſſimè tempus illud exſpectabat, quo [illegible] in Eccleſiæ ſinum reciperetur. Iam octauus ab interdicto menſis effluxerat, aderantq. fortè Chriſti natales feriæ, cùm ſubeunte a[illegible] deſiderio communionis Eccleſiaſticæ, princeps, afflictatus ſenſibus intimis, crebros ſingultus edere, tundere pectus, palmas in cœlum grauesq. lacrimis oculos tollere. Familiares, & aulici, doloris cauſam intelligebant; ſed neque conſolabilis erat dolor, neque ſicuti nutantem impulerant, ita poterant ſubleuare proſtratum. Ex eo numero Rufinus [illegible] præcipuos authores conſilij, [illegible] Theodoſi[illegible] tam [illegible] ſuſcepturus [illegible], atq. ſatellitem hunc habuiſſe. Is audet ſeſe deprecatorem offerre, [illegible] depoſcit, [illegible] precibus Ambroſium, vt conniuere velit, [illegible] interpretatione legem, quæ tardiùs abſolutionem videretur. Lex erat in Ancyrano concilio lata conſentanea [illegible] temporum illorum, & [illegible] Eccleſiæ primæuæ moribus accommodata. Parricida voluntarius ſacris abſtineto; ſub vitę finem communicato tantùm. Non voluntarius parricida cõmunicato poſt quinquennium. Theodoſius, etſi plane diffidebat; tamen inſita mortalibus natura, tentandi quę vehementer cupiunt, ſibi Rufinum legat. Iret, atq. Pontificem

ad

ad ſui miſericordiam doloris, quacunque poſſet ratione conaretur adducere. Simul ipſe legatum modico ſubſequitur interuallo ſi forte legatio ſecundis auribus accepta foret. At Ambroſius, ſimul deprecatori, ſimul reo, paternum in morem infenſus præcisè negauit, oppoſitū ſui corporis oſtentans, & ſi qua vis fieret paratus cadere. Nunciatur id ſtatim Theodoſio, moneturq; redire domum, ne repulſam ferret in tanto populi concurſu; rem fore plenam dedecoris & ignominiæ. Iam ille peruenerat in forum, vnde breuis ad templum via, nec retrogreſſum vertere ſuſtinuit. Concepta repente fiducia, & obfirmato animo ad ſubeundum omne dedecus, pergit ire, nihil diſſimulans inter ſuos, quemadmodum in lucro poneret, ſi tota inſpectante ciuitate ſacris arceretur; id quoq; nimirum fore lenimen iræ cæleſtis, & ſe meritum eſſe, vt contemptui ſit omnibus, ac ludibrio. Vbi venit in Ambroſij conſpectum (is in ædicula ſalutatoria tunc fortè conſidebat) res accidit, quæ conſternationem, & dolorem hominis miſerabiliter augeret. Nam cum armati de more cingerent latera, ea ſpecie Pontifex eſt offenſus, & quaſi non ad veniam implorandam, ſed ad vim inferendam adeſſet, ipſum increpuit. Blandiendo, & inuocando teſtes ſuperos, admittere ſuſpicionem eam, purgare nouum crimen, conſuetudini datum dicere, ne incomitatus veniret, nec exiſtimaſſe vnquam accidere poſſe, vt a parente filius timeretur. Interrogare ſuppliciter, vt quoniam dies adeſſet, quo die ſalutis humanæ principium anniuerſaria gratulatione recoleret Eccleſia, ne ſe vnum publicæ lætitiæ fructu priuatum vellet. Clementiam imitaretur ipſius Chriſti, qui natali ſuo mu-

nere

nere genus hominum vocaret ad libertatem. In eius gratiam abſolueret ſe miſerum ęternis vinculis; populo principem, principi populum redderet. Demum recordaretur, quæ conſultò ac deſtinato feciſſet Eccleſiæ cauſa, potius, quàm profunda conderet mente, ſi quid in rebelleis per iram admiſiſſet. Non ſuſtinuit hoc modo ſupplicantem Ambroſius, ſed ſatis iam irarum, ſatis eſſe ſubmiſſionis arbitratus, ad concedendam veniam inclinauit. Ea tamen, ne gratuita eſſet, vtq; hominem in poſterum magis ac magis abſterreret, interrogat eum ſeuero vultu, & effari iubet; num ſatisfeciſſet humano generi per tantam illam cladem imminuto? quo nam publico beneficio, publicum ſanare damnum eſſet conatus; Cùm ille laxato ad veniæ ſpem animo, veluti prodigus omnium rerum, auide expoſceret remedia, neq. recuſaturus eſſe quicquam videretur, in hunc modũ orditur Ambroſius. Si quid fieri humanitus poſſet, quo reuocarentur ad vitam illi qui iam periere; " vtile tibi erat, Cęſar, perire ipsũ, vti tot millibus hominum, quos vna ſtrage proſtrauiſti, ex tuo vnius interitu, rediret vita. Nunc quoniam inſanabile eſt malum, " & facta quæ ſunt, infecta reddere nullus omnino mortalium poteſt; age ſane, fiat ſaltem id, quod proximum " videtur, inijciaturq. tale vinculum humanæ menti, ne " ad eiuſmodi crudelitatem erumpere vnquam in poſterum poſſit. Ego conſeo, ſcribendam eſſe legem qua " decernatur, irritam fore ſententiam quamcunq. perturbato Iudex animo tulerit; ſententias capitalium " rerum, non aliter haberi ratas, quam ſi ſpatio triginta " dierum interiecto, ſuam nactæ maturitatem fuerint.

rint. Itaq. confeſtim acciti ſcribæ, & ſi quos alios intereſſe actioni huic oporteret; nec mora, quominus perſcriberetur lex illa, plena ſenſus humaniſſimi, & in corpus aliarum legū referretur. Inde confuſus horrore ſimul, & gaudio Theodoſius in templum introducitur memorabili pietatis exemplo. Non enim auguſtam in ſedem proceſſit, vt ibi ſe oſtentaret populo, præſentiq. maieſtate præteritæ fortunæ miſeriam, & ſqualorem eleuaret. Quin potius, nouo quæſiuit ſqualore contemptum, & quaſi nimiam Ambroſij facilitatem emendare vellet, profundæ ſpectaculum humilitatis atque ſubmiſſionis exhibuit multitudini, quæ defixa, & attonita ſtabat intentis in eum oculis. Inſigni loco, vt ab omnibus conſpici poſſet, procubuit in genua, moxq. nudum ſolum ore contingens, elata pronunciauit voce, mœſta Dauidis verba, quibus Rex ille regum, inter peccati deteſtationem aiebat, ſe quoq. adhæſiſſe pauimento. Scilicet inhorruit ad eum adſpectum, eaſq. voces concioni capillus, obuertentesq. viciſſim ora, pio ſingultu teneros animos oſtendebant. Inde ſordidatus princeps manibus familiarium alleuatus, lacrimas fundebat vbertim, nec modus, donec alternantes chori, ſacræq. deinceps cæremoniæ ſopiuêre paulatim dolorem, & ab intenta meditatione patrati facinoris ad ſacra, & Aram animum auertêre. Itaq. iam ſibi placatus, iam erectus ad æquitatem ſumma cum veneratione intererat rei diuinæ, cùm repentinus adhuc euentus manſuetudinem ſimul, & cæleſte robur illius noua ſignificato ne comprobauit. Ante caſum illum Theſalonicenſem, vſitatum ac ſolenne fuerat

Theo-

Theodoſio, vt feſtis diebus offerret ſacrificanti Pontifici regalis opulentiæ dona, veſtem pretioſam, auri pondus, & alia, templo, vel aræ decorandæ. Pium eum morem ſimul atq. reconciliatus eſt Eccleſiæ, repetere voluit, obtulitq. hoc ipſo die tantò magis illuſtria dona, quantò maiorem ex abſolutionis beneficio fructum percipiebat, & quanto plus temporis effluxeat, quo nihil obtuliſſet. At Ambroſius, accepit ille quidem omnia, ſicut, & pietati largitoris, & ipſius humanitati conſentaneum erat; ſed mox, cùm idem ille conſtitiſſet fortè per imprudentiam intra cancellos, miſit ad eum ex Aræ miniſterio præcipuæ dignitatis virum, qui iuberet inde ſuam in ſedem excedere; ſacrorum hominum, non profanorum eam eſſe; ſi cęleſti pane refici vellet, expectaret foris vna cum reliqua multitudine. Perculſus ea denuntiatione princeps, trepide errorem excuſat; ait Byzantij diuerſam inueteraſſe conſuetudinem, eam ſibi fuiſſe fraudi, ſed nunquam in poſterum admiſſurum, vt officij commonendus eſſet. His dictis conſentanea facta deinceps adiecit, & quamdiu ſubſtitit Mediolani, religioſè ſeruauit, ne intra adyta greſſum inferret, commorandi cauſa. Vt verò Conſtantinopolim reuertit, ibi quoque tenuit idem, & quaſi diſciplinę magiſter factus, vltrò aliquando Nectareũ Antiſtitem eius Eccleſiæ reuerenter increpuit, cùm ab eo priſtinam in ſedem inuitaretur. Sed de Cæſaris in orientem reditu mox dicemus; nunc reliqua perſequemur, quæ ab eo geſta Mediolani res noſtras attingunt. Genus illud hominum pernicioſum Reip. priuatis infidum, ignominioſum Eccleſiæ, de quò paullò antea

demonſtrauimus, cùm varijs inſectationibus petiti, varias latebras inſediſſent, hoc rurſus tempore, prodierant in publicum, & magna detrimenta, tum ſingulis priuatim, tum communiter vniuerſis importabant. Namque inſtituto cœtu, qui ſacrorum hominum conſortium imitaretur, conferebant in cõmune quæ priuatim adepti eſſent, & ea deinde inter ſe diuidebant. Adipiſcendæ autem pecuniæ diuerſas illi quidem vias habebant; ſed maxime pernicioſam illam quòd viduarum fere teſtamentis heredes inſtituebantur, haud equidem ſcio quanã arte tantam in vrbe nacti auctoritatem, & fidem; niſi fortaſſe vel ſimpliciores aliquanto atque inſidiantibus opportuniores tunc fuere mulierum animi, aut etiam virorum minus attenta ad rem cuſtodia, aut denique miræ quædam ad fallendum artes hominibus illis fuere. Tanta certe res fuit, & tam manifeſta in publicum damna vt ei negotio Theodoſius ipſe aduerteret animum, atque edicto reprimere licentiam neceſſe haberet. Verba edicti in hanc ſententiam fuere. Vidua, mulier, ſi teſtamentum facere volet, liberos, aut affines ex aſſe hæredes relinquito. Non Eccleſiæ, non pauperi quicquam legato. Si quæ ſecus faxit, irritum teſtamentum eſtó. Erat ea lex vtilis Reip. liguritoribus illis aduerſaria. Sed quia Iuriſdictionem Eccleſiaſticam voluentibus ſæculis perturbatura eſſe videbatur; ideò ſtatim obuiam iuit Ambroſius, perfecitq. nutu, & verbo, penitus vt aboleretur. Abolita eſt alia lege, qua declarauit Princeps, nunquam ſibi in animo fuiſſe, fraudare Chriſti pauperes Eccleſiamue; ſpectaſſe tantu eó, ne qui commendatione fictæ pietatis

obrepe-

obreperent alienis bonis eaque lata lex eſt hoc anno CCCLXXXX. Annus fuit inſignis Concilio Mediolanenſi, quod & numero Patrum, & varijs animorum motibus, ira, ſpe, ſtudio, metu, contrarijsq; ſententijs, vniuerſam prope turbauit Eccleſiam; & probauit euentu rei, fauorem ſcelere quæſitum nemini ſatis eſſe felicem, malèquæri famam inter anticipia, deſertores ordinum ac fidei rebelles cupidine licentiæ ruere in perniciem, & plerunq; lætis initijs exitus inuenire miſerandos. Iouinianus, cum infelici ſua cohorte, ſimul materies, & cauſa concilio, ſimul harum rerum triſte exemplum fuit. Originem eorum hominum, & quomodo è ſacris profani, ex obſcuris clari, peſſimum facinus agitauerint, expediam; ſed primum omnium initia Monaſterij, ex quo, parentis optimi mala proles, & à maiorum virtute degeneres alumni ad ſuam aliorumq; perniciem prodiere. Silua Leontij tractu longo, & amœno pertinebat antiquitus à Portæ Romanæ confinio vſqoe in eum locum, vbi nunc ſunt clauſtra D. Ambroſij, quibus ab circumiecto quondam nemore cognomen manet; gratiſſima Barnabæ ſedes olim, tutumq; perfugium, cùm aut quęreret auocamenta ciuilium turbarum, aut hoſtiles vitaret inſidias. Ea in ſolitudine ſtruxerat Apoſtolus tuguria, quotidie ſeducens illuc, vt quemq; pepuliſſet cura ſanctioris vitæ, & obſcura illa domicilia viritim adſignans, breuique Silua facta ſanctorum domus emigrantibus feris. Diſperſæ per mapalia cæleſtes animæ cæleſtem ibi vitam agebant ex inſtituto ac diſciplina, quam Apoſtolus præſcripſiſſet; nec alia per ea tempora magis inclyta ſedes fuit. Vſque in Ambroſij

Pon-

Pontificatum, manſit Eremi nomen & forma. Societas, & communio vitæ, magis placebant huic. ſiue qui ciuilibus ipſe curis innutritus, minus vtilitatis habere ſolitudinem arbitraretur, ſiue quia fortaſſe iam inciperet illa languere acremitti veterum anachoretarum diſciplina; ſicuti nimirum omnia ſeneſcunt inſtituta, nec vllus vnquam ordo fuit, quin multornm annorum tabe primæuæ gloriæ florem amitteret. Itaque, tota Leontij diſſipatos ſylua Barnabitas coegit in vnam ſedem, deſcripſitq́; leges & noua inſtituta, queis ab illa ſiluestri vita in Monaſterij redacti formam vterentur. Condendo Monaſterio locus placuit, quà medium nemus ex opaco ſpecu fons perenni rigabat aqua, & denſæ arbores aquatione ſocia, nec abnuerent vitæ communis vſus, & ſacros tamen horrores imaginemq́; ſolitudinis retinerent. Comportata illuc materia, domus & templum ædificanrur, fons in putei formam depreſſus coercetur arte, ne diuagari, ne ve perire latices poſſent. Vt porrò fieret dignitas honosq́; loco, quam Mediolanenſis Eccleſia ſummi pretii rem habebat, illuc tranſtulit Ambroſius, pictam uempe Lucæ manu, Diuæ Mariæ virginis effigiem, ipſius Barnabæ munus, quæ tanti nominis tabula hodieq́; religioſè ibidem adſeruatur ſi Monaſterij vera eſt fama, ſiq́; Monachi vera nobis monumenta litterarum exhibuere. Inſuper ea ſic habent; Matronianum ex nobilitate Mediolanenſi fuiſſe diuini ſpiritus adoleſcentulum; hunc ſæculi tædio ſeſe abdidiſſe in ſyluam, ac euectum cò ſanctitatis, & gratię, vt ſumeret Chriſti ſæpe corpus ex Angeli manu, idq́; ipſi familiare miraculum eſſet. Poſtea cùm deuexa iam ætate

diem

diem obijſſet extremum, iaceretq; mortuus in deuio ſpecu, venaticos canes, qui circum ea loca feras inſe-ctabantur, flexa illuc repente ſagacitate ſuſtuliſſe inſolitos latratus; ita corpus inuentum, magnoque ſicuti cæremoniæ temporum eorum erant apparatu, ſitum in Baſilica Nazariana, qua in ęde picta caſus effigies cernitur haud abſimilis narrationi. Pontificem Ambroſiũ vnius admiratione commotum vt omneis, quotquot agebant in illa ſolitudine coleret impenſius ac foueret, congregaſſe vnam in ſedem Eremitas, quorum præcipui fuerint, Alexander Cribellus, Alberrus Beſutius, Antonius Petraſancta. Hanc eſſe originem ordinis Ambroſiani, qui mox indignos eo nomine, Iouinianum, & aſſeclas dedit. Iouinianus fuit acri, & eleganti ſatis ingenio, ſed varius idem & leuis, atque turbulentus auiduſque malæ famæ, nec aberant laſciuia & libido, maxime dira peſtis, quoties ad magnas alias humani animi peſtes, ſiue virtutes acceſſit. Cæterùm in ea ſeſe contulerat clauſtra, ſiue ſpe honoris inter obſcuriores alios adipiſcendi, ſiue deſperatione rerum ſuarum, ſiue Numinis impulſu, quod poſtea beneficium perdidit ipſe & corrupit. Ibi principio conuerterat in ſe fratrum ora promptum ob ingenium, & frontis gloriam ob gratiam quoq; popularem, & generis decora. Ad præclaras eas dotes, & magnum ipſius nomen ſi pij Sanctique mores, accederent ex Ordinis diſciplina, non vltimum illud Ambroſianæ rei fore decus augurabantur. Ea ſpes, & opinio aliquandiu tenuerat patres, vulgoq; fauentes expectationi, diſſimulabant vitia, quæ licet premerentur, erumpebant. Mox ingemuere tyronis importu-

portunitati. Nam poſtquam ſenſit indulgeri ſibi quotidie aliquid & remitti, ſuumq; plauſibile ingenium inter antiquos illos homines eſſe, progredi longius cœpit & domitis ad extremum frænis abijt in abrupta. Potuitq; vere ille documentum eſſe Monaſteriorum præfectis, vel quales admittere candidatos debeant, vel poſtquam admiſere, ne proteruiam vllius alant admiratione ingenij, ſemperque ancipites iuuenum animos vt coerceant ſeueritate diſciplinæ, & quanto quis magis effertur naturæ muneribus, tanto maiora vincula licentiæ admouenda eſſe meminerint ne inſoleſcant animi, ſicuti *I*ouiniano huic accidit, laudato prius ob ingenium, deinde corrupto laudibus ipſis, contemptori demum Ordinis, contemptori Patrum, & antequam ad ſcelus vltimum veniret, multis iã ſceleribus imbuto. Non ille ſtatis ad pſalmodiam horis exſurgere, non communem inire menſam, ſed veſci largius in priuato, prodire nonnunquam incomitatus, veſtire præter ordinis inſtitutum, vnguenta quoque & cincinni & alia conſpiciebantur, quæ ſatis oſtenderent etiam occultas adhuc animi calamitates & labes. *I*nde quaſi per licentiæ gradus, gladium habere ſub tunica, num mulos tractare palam, moleſtus eſſe vicinitati, & nocturnis aliquoties horis in cella non fuerat repertus, admonuerantq; Monaſterij præfectum, viri graues ex vrbano clero, vagari licentius hominem, & exire nonnunquam inde quo pedem intuliſſe religioſo ſit nefas. Fecerat ſibi talis vitæ ſocios, quos facile contraxerat ſimilitudo vt fere fit malum malo aptum. Patres re cõperta, inter ſe conferunt caput, exquiruntq; remedia ſanandis

nandis ingenijs, aut purgando Monaſterio. Sed rebelles iam animo, & cogitatione deſeruerant clauſtra neq. Conſilij ſententiam eſpectauere. Sublatis repente rebus abiere, Iouinianus, Germinator, Protinus, Felix, Ianuarius, Marcialis, Genialis, & Ingenioſus infanda capita. Hi homines, cùm ab illo ſacro domicilio prodijſſent in luſtra, & popinas, vitæ fori mam iniere, quam poſtea ſunt ſecuti, quotquot par licentia, & libidine fugam ex Monaſterijs conſciuere, genus hominum crebris, & magnis Eccleſię cladibus, noſtra, & patrum memoria ſpectatum, & notum. Opiniones & dogmata Iouiniani hæc ferebantur. Nullum eſſe meritum ex virginitate, ſeruantiq́, florem illius illibatum, nihilo meliorem fore conditionem, altioremue gratiæ locum, quàm nuptiali fruentibus bono, totiq́; maritorum turbæ. Damnatos Eccleſiæ conſuetudine certis diebus cibos, inanem eſſe religionem. Nullos præmiorum gradus in cælo, ſed promiſcuam omnibus, vnamq́; beatæ vitæ ſedem & commune domicilium. Sacro ſemel ablutis fonte tutam ac æternam eſſe gratiam, quæ nullo Dæmonis inſtinctu, nulla peccati labe poſſit amitti. nihil ad ſalutem attinere teſtari ieiunijs famem Hebraico ritu; & liberæ voluntatis arbitrio fruſtra gloriari genus hominum, quippe cùm arceat omneis culpas, & peccata Baptiſmus neque poſſit intinctum cęleſti lympha corpus vllis amplius obſtringi noxis aut inquinari, etiam ſi quis maxime ſtudeat inducere ſemet in vincula, & cœnum. His opinionibus inficere mortalium animos ac venenare conabatur cum ſuo grege Iouinianus, & ſicuti fere placent noua, vulgò.

plaudebatur ſecuritatis auctori, paſſimq́; diſſipata per vrbes tam larga fide, & prolixa, multi homines, dum ſe non poſſe perire credunt, peribant. illa verò etiam in ſuperos longe atrociſſima erat iniuria, quòd ſanctiſſimam Dei matrem edito partu, ſolito nuptarum more, communem cum Ioſepho thorum habuiſſe mentiebãtur Ambroſiani deſertores, & illius incliti matrimonij dehoneſtabant honores & famam. Corrupta ſic & adulterata religione, mores quoq́; corrumpebantur, tanta vitiorum licentia, vt locus fuerit legi aduerſus inhumanam libidinem, quæ ciuitatum excidio, punita diuiuitus olim, ſpernit fœda pericula & veteris infamiæ minas. Neque ſufficiebat Ambroſius contra tot mala, prauas opiniones, gratiam potentum, dulcedinem nouarum rerum, fraudes, & dolos, & vim apertam. Eiecerat ille quidẽ turpiſſimos homines ex vrbe Mediolano, dederatque litteras ad Prouinciales Epiſcopos cum ea obteſtatione, vt ſi quis in ipſorum fines ex Iouiniani grege deueniſſet, fortibus animis irent obuiam, neq́; cõſiſtere omnino quempiam paterentur; ſed nimius erat fauor in ſectam, & ſectę nimium proiecta temeritas ad audendum. Ita peragrando varias vrbes, & quacunque procederent, aſſumendo ſocios, & ſpargendo venena, Romam peruenire. Ibi quoq́; cùm tollere ieiunia, & virginale decus eleuare conarentur, cumq́; multi iam fauentes tam lato ſalutis itineri, ſeſe ad nouos concionatores aggregarent, & ſacrarum virginum aliquæ, credito, nullum adſidui certaminis & arduæ victoriæ pretium ad extremum fore, vltro proſtituerent corpora: ſtatim indignitate facti ciuitatem in ſe conuerterunt

vni-

vniuerſam, publiceq́; ſunt confutati & damnati. Pammachius erat Romæ Senator grauis, in quo viro ſacrarum rerum vſus, prudentia ciuilis, Apoſtolici mores, authoritas ſumma, nec alibi ſpes Eccleſiæ maior. Hic productos in concionem impoſtores acerrimè diſputando ſtrauit, & fregit, rationibus, teſtimonijs, exemplis & omni litterarum varietate, quæ ad ea dogmata confutanda pertineret. Petens inde victoriæ cumulum, & pulcherrimi ſui facinoris finem, egit cum Pontifice Siricio, ſecta vt illa, ſuprema notaretur authoritate, vtque hominibus illis aqua & igni more maiorum interdiceretur. Poſtquam interdictum & damnatio ſunt decreta, legati cum litteris à Pontifice Mediolanum venere, Creſcentius, Leopardus, & Alexander, firmandæ damnationi, ac diuulgandæ quantum poſſet. Summa legationis & litterarum hæc fuit. Iouinianum & aſſeclas, quia corrupti ipſi corrūpere alios vellent, exitum habuiſſe, quem meruiſſent damnatos in publico conuentu, & prohibitos Eccleſiæ Catholicæ communione, id iudicium, eamq́; ſententiam, Ambroſius vti ratam haberet, neue quemquam eorum hominum figere alicubi pedem ſineret. Hiſce litteris acceptis Ambroſius, audítaq́; legatione, conuocat Epiſcopos, omnibusq́; locis proponi rem iubet, vt quam maxime claram nobilemque Iouiniani damnationem faciat. Indicto Concilio, aliorum ſtudium eminebat, aliorum ira: prout illa dogmata ſectabantur, aut oderant homines, ita triſtibus aut lætis animis, eius rei famam accepere. Potentes viri, gratioſæ feminæ, litterati quoq; complures & Eccleſiaſtici, ex Magiſtratibus, ex Monaſterijs, ex plebe cor-

rupti, aut ſani, pro ſua quiq; fide & religione, fremere, lætari, prenſare, ſuas & alienas opes conferre in id diſcrimen, promptius, & largius omnino, quam ſi vita, ſi caput ageretur. Tota Italia diſcurritur, trepidatur legati Romam, legati Mediolanum ibant. illuc ad Pontificem Maximum, & cæteros Eccleſiæ principes, ſi fortè poſſent inflecti, vt aliquid mitigarent ex atroci ſententia; Mediolanum ad Ambroſium, vti nonnihil cunctaretur, atque ſuam ſuſpenderet pauliſper auctoritatem, & pœnitentiæ ſpatium daret. Hæc pro damnatis & damnandis obteſtabantur amenteis, quibus diſſoluta placebat diſciplina, quiue æquatam eſſe libidini continentiam volebant, eaq; virtutis ludibria ponebant in lucro. Neq; ſegnius defendere ſua merita & honores, & multiplicis patientiæ præmia pars melior, qui, ſi tolleretur omne virginitatis & matrimonij, cæterarumque rerum diſcrimen, fruſtra temperaſſe ſibi, laboremq. ſuſcepiſſe inanem viderentur. Conuenere longinquis è terris Epiſcopi præter notos hodie prouinciales, Cenetenſis, Emonenſis, Iadrenſis, Octodurenſis, Arauſicanus, alij, quorum vetuſtate abijt memoria. Cæterùm, non omneis eodem animorum habitu, & voluntate. Nam eorum pleriq. Catholicis horrebant ſtudijs opiniones, & flagitia Iouiniani, eamq. ſectam, ſicuti res erat, ad Eccleſiæ pertinere dedecus, & excidium arbitrabantur, ac ideo venerant penitus in id obfirmata mente, vt quibuſcunq poſſent modis improbos illos inſectarentur; pauci, vel nutu ſuopte, vel amicorum impulſu, propendebant inſectæ patrocinium ac tutelam. Quidam his interiecti, non tam exterminari aut

deleri

deleri volebant familiam, quàm ſanari, ſi quo pacto poſſet, ac retineri; acribus, & violentis eſſe ingenijs homines, quemcunq. tenuiſſent exſulij locum, illaturos damna Catholicæ rei, turbaturos Eccleſiæ ſtatum infeſtius atque capitalius tantò, quanto magis irritarentur. Hos quaſi ventos, & hæc varia ſtudia ſalutariter gubernauere, moderator Ambroſius, & legati, de quibus eſt memoratum, Creſcentius, Leopardus, & Alexander. Ita decretum eſt factum in Romani decreti ſententiam. Iouinianus, & Iouinianiſtæ procul habentor ab omni Catholico comercio; proiecti ac eliminati extra Eccleſiam in perpetuum ſunto. Id vbi ſanxiſſent Patres; conpoſuere litteras ad Siricium multa cum gratulatione facti, ſimul cum inſectatione perditorum, ac ex eo tempore horribile illud apud omnes eſſe nomen cœpit. Profugos, infames, vix accipere tecto quiſquam, fugere ac vitare; primò diſſimulanter, & arte quadam, apertius inde ac liberius, poſtremò nulla iam diſſimulatione, & arte, velut alieni canes extruduntur, & ſicuti auertimus oculos ab omni reſordida, & fœda; ſatiſq. conſtabat, aliquos eorum, cùm priſtinos amicos, & priſtina repeterent limina, verberibus, & probris illuſos, effuſa in ipſos è feneſtris calida, & intentato in aduerſa ora per ſeruos aut mulierculas fuſte. Quippe etiam, ſi qui perſeuerabant in veteris licentiæ dulcedine, molleſq. tacito fauore magiſtros amplectebantur, ac vellent omnino commodius, & honeſtius eſſe illis: publica tamen exiſtimatione deterrebantur, ne quicquam in ipſos facerent amicum, & hoſpitale, neue ſubſidij partem aperte præberent.

berent. Tenui,& anguſta per occultum alebantur ſtipe, quæ ipſa demum eſt ſubtracta. Sic vrbibus exploſi ac eiecti, cùm nihil ibi tutum & fidum haberent, in ſuburbana dilabuntur, agreſtemq. multitudinem, oberrando mapalibus, & concionando apud rudes illos animos, tentant, ſimul pabuli aliquid, miſericordiæ nomine petentes in concionis extremo. Cùm egentes diu, ad eum modum, & vagi ægre toleraſſent vitam, angeretq. miſere corpora,& animos, ex delicijs labor, ex affluentia rerum omnium, egeſtas; eo velut orbe circumacto, nouas collegere vires,& ſiue hominum prauitate, ſiue Numinis in res humana ira, priſtinam apud multos gratiam, & auctoritatem vſque in Honorij Cæſ. æuum obtinuere. Is, cùm Epiſcopi poſtea complures, fidem & opem ipſius aduerſus id malum implorarent, admouit acriora remedia, quàm quæ lenitate Pontificum,& Eccleſiæ conſuetudine fuerant adhuc tentata. Duci Iouinianum in vincula plumboque contundi hominem iubet, deinde in Boam inſulam adſportari, quæ inſula eſt in Dalmatico littore, nimirum vt ibi procul ab humano cultu, ſoli cælique tabe perimeretur, qui ſua viciſſim ipſe tabe, multorum ſaluti fuiſſet exitioſus. Hæc exſulij ſedes nominatim dicta Iouiniano; cæteris nullus definitus exulandi locus dũmodo varijs ſeparatim inſulis includerentur, ita vt non ſeditioſos inter ſe communicare ſermones, non miſceri vitijs, & querelis, & ſolatijs poſſent. Addita tamen extremi ſupplicij denuntiatio, ſi quicquam etiam in ea ſolitudine conciuiſſent turbarum, & malorum. Hunc exitum habuit impura ſecta

Iouiniani,

Iouiniani,cuius poſtea libros,& ſparſa per vrbes monumenta confutauere, Hieronymus, & Auguſtinus, ita vt ea confutatio non vltima pars eſſet ipſorum gloriæ. Poſt Mediolanenſe concilium, Imperator Theodoſius ad res Orientis proficiſci iam deſtinabat, vt quoniam Occidentalis Eccleſiæ commodis, & dignitati ſatis iam conſuluiſſe videretur, conſuleret etiam Orientali. Actis quæ agenda erant, & Ambroſio ſalutato, profectus eſt, ſub finem anni, qui concilium inſequebatur. Ab eius diſceſſu, cúm tranquilla, & pacata omnia videretur eſſe, ſtruebantur initia nouorum malorum,& conuerſio rerum Italicarum imminebat, eaq. rurſus negotia Pontificem Ambroſium execuere. Accita in Italiam barbarorum arma, captum Imperium, & impię ſtrangulauere Valentinianum manus. Theodoſio profecto, Valētinianus erat Viennę in Gallia varijs curis intentus, ſed ante omnia imminens Baptiſmo. Diſtulerat in id tempus, vel morante Iuſtina, quæ ſacros omneis ritus auerſaretur, vel bellorum interuentu, vel etiam, quòd illius ætatis conſuetudo ſic ferret. Nunc expeditus, & ſolutus nullam priorem, quàm vitalis myſterij curam agebat, præſagiente, ſicut opinari fas eſt, animo vicinum exitum. Quare per litteras egit cum Ambroſio ſuppliciter ac demiſſe vt Viennam vſq. contendere ne grauaretur; ſibi deſtinatum eſſe, Baptiſmi Sacramento per eum initiari; venturum ipſum fuiſſe Mediolanum, ſi commodo Reip. fieri potuiſſet. Fortè ita euenit, vt eodem tempore, Valentiniani litteras Ambroſius, triſtem Pannonici motus nuntium Valentinianus acciperét. Ita ſimul,

& Cæſar in Italiam, & Epiſcopus Viennam iter parabant; ille coacto exercitu, prouinciam ab incurſu barbarico defenſurus, hic miniſter Baptiſmi, & cognito periculo, dubijs Italiæ rebus imploraturus opem. Eluſit autem vtrumque caſus quidam huiuſmodi. Nam, & Ambroſius, vt venire Valentinianum audiuit, parata iam profectione ſuperſedit; & Valentinianus ipſe, dum expectat in dies Ambroſium, diem ex die ducit, plurimum intereſſe ratus, ſi priuſquam tanti diſcriminis aleam ſubiret, cum eo collocutus foret. Dum in hunc modum, alter alterius expectatione cunctantur, Italiæ ſeſe iam ſuperfundebat hoſtis, aderatque finis, & res nouæ; nec Valentiniano mora, quominus alteris litteris Ambroſium euocaret. Ille ſe commiſit itineri, nec dum ſuperarat alpes, cùm Cæſarem eſſe peremptum tulit fama, nuntijque conſecuti famam eam comprobauere. Atque id graue ſane documentum potuit eſſe molientibus res ad ſalutem neceſſarias, ne quicquam aliud eiuſmodi rebus præuertant, neue habere ſe in ſua poteſtate caſus humanos putent. Minimis enim momentis ſpes omnes, & conſilia mortalium euertuntur, & præter tot humani corporis calamitates, quæ repente abſumere vitam poſſunt, ipſi inter ſe homines atrociſſima ſunt calamitas ſicuti Valentiniano huic accidit. Arbogaſtes eum quidem interfecerat, & ex cubiculi ti-

gillo

gillo ſuſpenderat ita vt ſponte occupaſſe mortem videri poſſet, prouiſu periculi, quod imminebat. Nuntiatus in Orientem Valentiniani caſus, Regiam illam impleuit luctu, multiſq. lacrimis & veris Theodoſius, cum quo ei in regia propinquitate fere non contingit, eſt proſecutus. Auerſus inde ad nomen & memoriam illius, quibuſcumq. poſſet modis honeſtandam, egit cum Ambroſio per litteras, vt funus ei quam ampliſſimum duceretur, vtq. id paternæ curæ munus præſtaret defuncto. Viſa mihi eſt inſignis forma litterarum, quas viciſsim Ambroſius ad Theodoſium dedit in eo luctu; neq. fuerit alienum earum ſummam hîc à nobis referri. Sic igitur Pontifex ad principem de Valentiniani nece & ſepultura. Perempto iuuene, ſe cogitaſſe latebras & ſeceſſum, ac æterni ſilentij triſtitiam & mœrorem. Adeo perculſum acerbiſſimo caſu, qui religionis & obſequij ſummum abſtuliſſet ſibi quo tempore fructus ex illius pietate ad Eccleſiæ ſtatum vberrimos exſpectabat. Sed quia Pontificatus et Sacerdotij muneribus impediretur, ne ſeſe adderet in aliquã ſolitudinem, & abſtineret publico; angi ſenſibus intimis & luctuoſa recordatione proſequi memoriam principis optimi; neq. rupturum in præſentia ſilentium fuiſſe, niſi reſcribendi officium vrgeret. Parentis inſtar ſe fuiſſe Valentiniano, qui ſi rudibus annis aliquid ſecus admiſiſſet, inductum alieno ſcelere, ac ætatis lubrico. poſtquam ea confirmata, conſilium quoq. maius, et auctior animi vis erat, nihil illum habuiſſe prius aut antiquius, quàm vt vetera nouis aboleret, atque maternæ inſectationis damna, ſuis in Mediolanenſem Eccleſiam beneficijs eleuaret ac ſolaretur. Id animi ſui ſtudium;

Rr eamq.

eamq. propenſionem, vel proxime declaratam eſſe: cùm ardens cæleſtis lauacri cupidine, ſe potiſsimum in id myſterium euocaſſet, omiſſis Epiſcopis quorum numero circumfluebat. Eius rei memoriam ſibi acerbiſſimam eſſe, atq. inſuper aggrauari, quòd ab illo deſtinata ſalubriter, ſcelus improborum anteueniſſet, ac in ipſo renaſcendi conatu fuiſſet necatus. Verum enimverò lugendi tempus, & locum aliâs fore. quòd ad ſepulturam attineret, ei ſe curæ non defuturum, neque paſſurũ deſiderari ſuas partes; quippe cum iam antea nonnullam eius officij cogitationem ſuſcepiſſet. Porphyreticum labrum, & ex eadem materia tabulas paratas fuiſſe ſtruẽdo cenotaphio prorſus ad eam formam, quę Maximiano olim placuiſſet: Sed opus eſſe dilatum, ob eam cauſam quia litteræ ipſius expectarentur. Valentiniani finis Ambroſium affecit tanto dolore, quantum ex hiſce ſuſpicari litteris licet. Vt verò corpus illius eſt allatum, atrato diuinus Paſtor amictu proceſſit obuiam, ducensque funus, à Regio feretro ſuum in caput omnium oculos auertit. Non enim tàm molliter, & cupidè principem exanguem, quàm gemebundũ Epiſcopum intuebantur. Illud venerabile os, & illa pontificio honore grata facies, erumpente luctu, præcipuum tota pũpa ſpectaculum fuit. Neq. temperauêre fletu Mediolanenſes, poſtquam idem Ambroſius è ſuggeſtu flebiliter nomine ciens Valentinianum, flexit paulatim ad laudes ipſius, paréq. Gratiani caſum, & propè ſtirpem Cæſarũ abolitam grauiter ac facundè eſt miſeratus. Hic Valentiniani exitus fuit, quę Eccleſia Mediolanẽſis numeraret inter ſuæ dignitatis authores, niſi duæ res obſtitiſſent, ini-

tio furialis impietas Iuſtinę poſtea ſecutæ facinus adempta vita. Creditum eſt, initium inſidiarum ortum ab illis, qui religione diuerſi, Catholicam in principe fidem & indolem adſpernarentur. Valentiniano ſublato, ſtatim rerũ potitur Eugenius profectus ex Pannonia, & Italia facilis occupanti, nouum Imperium accepit eorum ſtimulis & arte, qui nouari religionem cupiebant. Erat Eugenius aptus huic malo, ſtatimq. dedit manifeſta ſigna prauitatis ſuæ, ſuper cætera infamis Ara Victoriæ reſtituta, conceſſisq. Gentilitati rebus fermè omnibus, quæ petitæ toties fuerant, & negatæ. Ob eam rem Ambroſius vitauit hominis congreſſum; & cùm iam ille Mediolanum aduentaret, ipſe Bononiam eſt profectus. Inuitauerant eum Bononienſes, occaſione celebritatis, qua ſacra oſſa Martiris Agricolæ per eos dies reperta translaturi erant in ſedem honeſtiorem. Eugenius, vt abeſſe Ambroſium intellexit, facilè inde eſt ſuſpicatus, inuiſum ſe eſſe ſuſpectumq. Pontifici, idq. ad famam & exiſtimationem in principio rerum anceps videns, reuocare ipſum voluit. Enimvero recuſauit ille, litterasq. miſit ad Tirannum Apoſtolico ſpiritu, queis diuina & humana iura permiſcentem, fauentemq. Gentilitati per Catholicorum iniurias, obiurgabat. Ita Bononiæ ſubſtitit Ambroſius, ibiq. in Martirum reliquias omni officio functus eſt, planè vt appareret, eminere cæleſtem illum in mortali corpore, penituſq; alienatum à rebus humanis, totum iam eſſe diuinarum & ſacrarum. Primus locum aperuit, primus admouit manum, oſcula primus impreſſit, admirante hoſpitem multitudine. Inde Florentiam deſcendit, donatus parte reliquiarum, quas & ſecum illuc

detulit. Florentiæ per id tempus Iuliana quædam Diuo Laurētio Martiri templum extruxerat opere magnifico. Ea, ſimul atq. de Ambroſij aduentu cognouit, mora peregrini fama eſt, vt eius templi dedicationem ipſi deſtinaret; nec ille abnuit humanitate ingenita, dedicauitq. templum cum ſolennibus cæremonijs, & munere munus addens, quas ab vrbe Bononia reliquias attulerat, eas ibi collocauit, habuitq. in ea celebritate luculentam orationem. Ab ea dedicatione non deſtitit Ambroſius bene mereri, de tota Florentina ciuitate, tùm publicè, tùm priuatim. Et ſuper omnia memoratur, quod Zenobio Epiſcopo ad formandam illic Eccleſiam, mirificum ſeſe auctorem præbuerit, dederitq. viros è ſua diſciplina, quorum opera & labore, ac velut hæreditarijs inſtitutis Clerus ille ſtet in hunc diem. Sed, & priuati ſenſere virtutem hominis, atq. gratiam apud Deum. Decentius erat è Florentina nobilitate vir pius, apud quem Ambroſius pro vetere amicitia tunc fuit in hoſpitio. Is filium habebat indole præclara, liberali adſpectu, & ſicuti fama fuit, ingenio ſuper omneis eius ætatis. Panſophium præſagio ſapientiæ parentes appellauerāt, credebaturq. par euaſurus. Accidit autem, alto diuinæ prouidentiæ conſilio, vt inſeſſus à Dæmone puer vexaretur inhumanis modis, & ea calamitate miſericordiā omnium conciret. Fœdi eiulatus, riſus inſoliti, ſiue taceret aliquid, ſiue loqueretur, plenus erat phanaticę protervitatis, & inſaniæ. Enimuero ad preces & opem confugiūt Ambroſij, obſecrant, vt obuiam eat inimico, neue eo ſpectaculo dehoneſtari domum hoſpitalem ſinat. Annuit ille quidem, & temporis momento ſui compotem integrumq.

grum filium parentibus exhibuit. Sed mox idem puer
extinctus improuiſa morte domũ familiam, & ſtatim ex
vltima diſperatione noua ſpes in Ambroſio, qui filiū
paulò antea mentem reddidiſſe; ita nunc reddere poſ-
ſe ſpiritum videretur. Aduoluit ſe genibus illius af-
flicta mater, & facile impetrauit, vt exſangue corpu-
ſculum manu tantum contingeret. Ab eo contactu re-
diêre mortuo ſpiritus vitales, & miraculi deinde fama,
longe ſicuti par, erat manauit. Voluerant hoſpitem tan-
tarum rerum admiratione retinere ſecum Florentini; ſed
jam ille reditum parabat ad ſuos, quippe cùm & Me-
diolanenſem Eccleſiam languere deſiderio Paſtoris, &
profligatas eſſe Tyranni res accepiſſet. Rediit igitur Me-
diolanum Ambroſius biennio poſtquam ſuſcepiſſet eam
peregrinationem, & coluit deinde ipſum vrbs Florētia,
non ſecus atq. tutelarem ſuum. Tyrannus, & ſcele-
ris in Valentinianum machinator Arbogaſtes, bre-
ui tempore, malis initijs pares exitus habuere. Pulſi
ſunt, & cæſi cum omnibus copijs à Theodoſio, neque
miraculo caruit ea res; nimirum ad noſtros repen-
te tranſlata victoria, quæ numero militum, & virium
robore ad illos alteros inclinabat. Quod ſi ex eo præ-
lio victor hoſtis diſceſſiſſet, profectò magnum detri-
mentum accepiſſet Catholica religio, & atrociſſima in
Mediolanenſem Eccleſiam excitata tempeſtas foret.
Namq. Eugenius ille, iratus Ambroſio, ita exierat ad
bellum, vt videretur ſacrilega conſilia differre non
ommittere; & ſatellites eius homines impuriſſimi
ſecuti principis impetum, proterue inter abeundum
comminati fuerant, ſe in reditu profanaturos eſſe

templa

templa religionum antiquiſſimarum, quæ nimirum ſtabula iumentis deſtinaſſent. Hac parta victoria Theodoſius ad Ambroſium ſcripſit, vti Numini gratias ageret ſuo nomine; nam ſe quidem imparem eſſe tanto muneri, & contemplatione diuinæ benignitatis hærere. Læta hæc Pontifici propter magnificam ſignificationem pietatis, & quia Regium illum animum, non proſpera, non aduerſa mutabant, vt ferme ſolent. Itaq. reſcripſit in hanc ſententiam; agnoſcere ſe religionem illius, & exilire gaudio, quòd non, vt cæteri principum, hoſte ſuperato, triumphales arcus, & alia diuitiarum ſpectacula mortalibus exhibeat, ſed reuerenter ac demiſſe Deum veneretur, atq. Sacerdotes ad eam rem ſibi quærat adiutores. Ipſum quoq. pauere diuinum alloquium, neq. munus id gratiarum actionis ſuſcipere ſatis confidenter. Acceſſiſſe tamen ad aram, & Epiſtolam quam ab eo accepiſſet, ſuſtuliſſe manibus ad Cælum, atq. precatum eſſe à Deo Optimo Maximo, vt ſi ea Epiſtola ſpecimen raræ pietatis eſſet, faueret ſupplicationi Deus, & grati animi vota non aſpernaretur. Rogabat porrò extrema clauſula Theodoſium Ambroſius, vt quemadmodum fidelibus, & ſtrenuis præmia perſoluiſſet; ita etiam ijs, qui ſteriſſent contra, veniam daret. Venit poſtea Theodoſius Aquileiam, ingenti eorum conſternatione ac metu, qui Tiranni rebus fauiſſent. Nam humano more conſcientes, ſolita victoribus pauebant. Fugientes atq. latitantes plurimos templa paſſim texêre. Hinc noua Pontificis animũ habebat ſolicitudo, ne ſub Eccleſiæ tutela quiſquam violaretur. Ob eam rem Diaconus, Felix nomine miſſus cum alijs litteris Aquileiam ad Theodoſium, in

quibus

quibus litteris erat commemoratio victoriæ, quam reportaſſet, & admonitio breuis, vt quoniam eſſet ea victoria parta diuinitus, diuinam quoq. clementiam imitaretur. Ita viciſſe, vt Moſes, & Dauid, alijq; auguſtiſſimæ ætatis Heroes inſueſſent vincere; eorum quoque meminiſſet. Hanc legationem alia mox eſt ſubſecuta legatio, & quia tanta erat cura, vt nihil a quoquam recte adminiſtratum videretur, ipſe contendit Aquileiam Ambroſius, & facile veniam impetrauit omnibus, quotquot in templa confugiſſent. Ipſe quin etiam Theodoſius fertur ad illius accidiſſe pedes, & quòd ſtrauiſſet hoſtem, quòd viueret, quòd regnaret, totum id eſſe diuini muneris in celebetrimo conuentu pronunciauiſſe. Paullo poſtea redière Mediolanum, Ambroſius, & Theodoſius, prior ille, hic interpoſita diei vnius mora; mox & gemina Theodoſij proles, Arcadius, & Honorius adfuere. Hos Theodoſius quaſi de manu in manũ Ambroſio tradidit, commendans ita, vt ſi nomine Chriſtiano ſeſe dignos præberent, eos in loco filiorum haberet. Deinde ad ipſos oratione conuerſa, hortari non deſtitit, vt talem illum virum in parentis loco viciſſim amplecterentur. Reputarent ſemper animis, quanta illius virtute quot ipſe caſus euaſiſſet. Si manerent in eius auctoritate, cõmodiſſime omnia proceſſura; ſecus, & imperium, & ipſos abituros in præceps. Hic quaſi diuinus fuit ſermo præſagientis ſibi propinquũ obitum, filijs orbitatẽ. Theodoſius paullò poſt eſt mortuus, & obſeruauere proximi, religionem & Eccleſiam extrema fuiſſe curarum illius, in tantum quidem, vt is, dum vtramq. commendat, obliuiſceretur ferme cæterarum rerum, in quas vltima mo-

rientium

rientium verba ſolent incidere. Vocato quoque Senatu, & ea nobilium parte, quæ vana retinebat adhuc Deorũ nomina & cultum inanem, increpuit eos grauiter & ſeuere, quòd ne miraculis quidem, ad meliora mutarẽtur. Quid Herculem, Eugenio, quid Iouem inſana caſtrorum numina profuiſſe? Ab ſua parte pugnaſſe verum Deum, cuius porrò cauerent iras, & prompta in rebelles tela. Hæc ferme dicens expirauit.

Corpus eius funebri cæremonia cohoneſtatum ab Ambroſio, mox filiorum cura Conſtantinopolim adſportatur ſolatium genti.

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER QVINTVS.

POST Theodoſium, Honorius cum fratre diuiſis opibus regnat; ſub cuius initia, Mediolani res accidit ad diuini iudicij ſignificationẽ illuſtris. Creſconius de plebe homo, cùm fortè vocaretur in iudicium, neq; ſe innoxium argui ſatis confideret, in Eccleſia deliteſcebat ad certum diem. Conſilium erat ei, prouiſis, quæ tempus monebat, vertere ſolum, & quoquomodo tueri libertatem & vitam. Hunc ex Ariana fæce milites [manebant eius nominis reliquiæ, & olim deleta ſecta reuiuiſcebat] certo ludorum die, cùm tota in ſpectàculum obuerſa ciuitas eſſet, abripuere ſacro loco per occaſionem, & in vincula ſtatim

coniecere, reclamante nequicquam Ambroſio, quoſue Ambroſius ad eam prohibendam iniuriam exciuiſſet. Id fecerunt inſito Catholicæ religionis odio, quam, veterum Arianorum haud abſimiles, omnibus dedecorare modis conabantur, & Euſebij Tribuni militum authoritas accedebat. Facinore hoc perpetrato, vadunt inde alacres ad ludicrum, & ſacrilegio contaminati, ſeſe cæteris immiſcent. Venatio taurorum erat, & quæſitæ magnitudinis moloſſi, iam cruore ferarum, iam vulneribus ſuis irritati, tota diſcurrebant cauea prout beſtiæ fugitantes aut occurſantes inuitarent. Hi ſeſe confeſtim, omiſſis feris, in Eccleſiæ violatores eiaculantur, & rabie arreptos maiore, quàm quanta paullo ante cum tauris in mutuam implicati perniciem populo ſpectaculum fuerant, fœda laceratione diſcerpunt, exemplo memorabili, ne quis auderet in poſterum temerare, quæ ſacra ſunt & ſancta. Stiliconem exercitus præfectum, huic affinem culpæ tradidere quidam, neq. tantum ſcelus auſuros fuiſſe milites, niſi, vel mandaſſet ille nominatim, vel ex tacita propenſione coniectantes, pro imperio voluntatem ipſius habuiſſent. Vt vt ſit [ná hoc loco variat hiſtoria] certe conſtat dirarum horrore perfuſum hominem, Ambroſio ſupplicaſſe, vt placaret iratum Numen, & ſuper cetera piacula, reſtituiſſe Creſconium in eam ſedem, vnde fuerat detractus. Non tamen ob ea, cæleſtes iræ quieuere; illapſu Dæmonum, & lue morborum affligente corpora, donec iterum exoratus Ambroſius, ſuis à Deo precibus domui pacem impetraret. Per eos dies Regina Marcomannorum, cui nomen Fritigil cùm ex homine Italo, qui fortè negotiabatur

batur in ea terra, de Ambroſij laudibus accepiſſet miſſa Mediolanum ad Pontificem legatione. cum regalis opulentię donis, poſtulauit, vt monſtraret ſibi ſalutis viam, exponeretq. præcepta vitæ. Et ille cernens, hoc aditu pandi portam ingentem Euangelio, cupide occaſionem arripuit, amplexusq. commentariolo totam Chriſtianę diſciplinæ ſummam, ea inſtitutione & catecheſi Reginā ad Chriſtum adiunxit, quo negotio Romanum imperiū eſt firmatum, exorato & pacato per vxorem Rege. Antea pacem & fœdus abnuerat, nec alibi magis proiectū ac vile Cæſarum nomen. Ambroſius his diuinis, & humanis editis operibus, actaque per tot caſus vita iam ad finem appropinquabat; & anteceſſere multa, quæ imminentem eam populo Mediolanenſi, orbique terrarum vniuerſo calamitatem aperte denuntiarent. Quin etiam ipſi ſibi Mediolanenſes, noua quadam admiratione ac pietate in eum excitati, triſte orbitatis omen fuere. Quacunque incederet, ſeſe ad ſpectaculum effundebant, & gratum adſpectum velut extremum illud contemplaturi, pro ſe quiſque auidiſſime vſurpabant, neque inde poterant oculos deijcere. Terrarum quoque proceres, viri deſiderium intrabat, quantum nunquam antea ſignificaſſent. Ipſa quoq. Regina Marcomannorum obſequio tam prompto perculerat altius coniectantes, et miſtum occulto dolore gaudium attulerat vrbi, cum poſceret ab eo vitæ normam, eique rebellem antea maritum in Eccleſiæ Catholicæ ſinum offerret. Nec multò poſtea Gaudentius vir inclitæ ſanctitatis, & venerabilis miraculo ſpiritus vaticini, clarè ac diſertè rem pronunciauit. Cùm enim re-

diens fortè Vercellis Ambroſius Nouariæ ipſum inuiſiſſet, atque monuiſſet inſtinctu diuino, quemadmodum breui futurus eſſet Epiſcopos illius vrbis; accipere ſe omen reſpondit, impleturumq. diuinam voluntatem; ſed ægre ferre, quòd nequaquam ab ipſo conſecrandus foret. Ea vox diuulgata per prouinciam, exſpectatione triſti ſuſpenſas vrbes tenebat. Vt verò palam ipſe ſuis edixit, pauculos adhuc ſupereſſe dies, notauitq. tempus, quo migraturus eſſet è corpore, ea comploratio eſt cõſecuta, vt ſi mortuum in conſpectu parentem haberent. Paulinus erat ex Ambroſij familia vir grauis, qui hæc ipſa litteris mandauit. Is rem tradit admirandam, quæ euenit Pontifici, paullò antequàm incideret in morbum, ex quo non conualuit. Fulgorem ſcilicet igneum ad parmulæ figuram, illius inſediſſe capiti, qui fulgor, cùm ſeſe paulatim in os inſinuaſſet, faciem illicò totam, in colorem conceſsiſſe niueum. & ſe, qui fortè aderat, excipiebatq. dictata, perfuſum horrore, non potuiſſe contra deinceps intueri. Poſtquam, Ambroſium periculoſo morbo languere percrebuit, veniunt ad eum principes ciuitatis, & obteſtantur, vt quoniam Eccleſiæ dignitatem ac ſalutẽ, in ſuo vnius capite verti nõ ignoraret, ne ſubduceret ſe tam alieno tempore. Preces funderet ad Deũ, & moram adhuc longiuſculam impetraret firmandæ religioni. Extat Ambroſij memorabile reſponſum, cum quo legationem hanc dimiſit. Id referemus iiſdem verbis, quibus ab ipſo prolatum grauiſsimi ſcriptores tradidere. Non ita inter vos vixi, vt me pudeat viuere, nec mori timeo, quia dominum bonum habemus. Ab hoc reſponſo plena omnia deſperationis fuere, & Stiliſco, de-

co, de quo antea memoraui, præcipue ſolicitus erat. Is non deſtitit miſerari calamitates & damna, quæ Mediolanenſibus imminerent, ſi decederet Ambroſius, cuius vita, & ſpiritu, non modò dignitas Eccleſiæ, ſed etiã Reip. ſtatus contineretur vniuerſus. Fertur idem vaticinatus eſſe ruinam Imperij, & Italiæ clades eas, quæ poſtea ſunt conſecutæ. Scilicet hoc deprecatore ſublato, nihil reliqui fore, quominus indignatio diuina ſuum veluti ius exſequeretur, & quanquam ſeras, debitas tamen pœnas exigeret. Ac Mediolauenſes quidem ita erant animis adfecti, morbus verò quotidie magis ingraueſcebat, & iam ſucceſſor innotuerat in hunc modum. Adſidebant ægroto, Caſtus, Polemius, Venerius, & Felix Diaconi omneis ex ipſiuſmet diſciplina. Hi rati, ſopori ſe fortè hominem dediſſe, ſummiſſa voce agitabant inter ſe, quiſnã Ambroſio defuncto, locum ipſius adepturus eſſet, & cõſenſu Simplicianum omneis deſtinabant. Ad eam vocem, tamquam è ſomno excitatus Ambroſius, bonum verò ſenem, inquit, & hunc ipſum habebitis. Id vaticinium tota ſtatim vrbe diuulgatum eſt, iamq. deplorato Ambroſio, preces & vota multorum intenta in hunc vnum erant. Neq. finis interea ſignis & miraculis, quæ moribundi Pontificis ſanctitatẽ, & carum Numini caput nobilitarent. Maxime inſigne omnium fuit, quod à Baſſiano Laudenſium Antiſtite proditum accepimus. Aderat is officij cauſa, iungebatque diem nocti precibus vna cum ægroto fundendis, non ſecus atque ſi foret ipſi quoque momento temporis eodem abeundum. Vidit autem clariſsimo lumine circumfuſum Chriſtum, qui ſolaretur Ambroſium benigno vultu, & ſpeciem quan-

dam

dam ſuauiſſime arridentis præberet. Hoc primis diebus hebdomadæ ſanctioris acciderat. At, die ſabbato, qui rediuiui Chriſti celebritatem antecedebat, Vercellēſis Antiſtes Honoratus nomine, cùm in ſuperiore ædium parte ſolicitus exitum exſpectaret, miſſa de cælo, terq. repetita voce ſub noctem eſt excitatus, quæ feſtinare ipſum iuberet; nam Pontifici horam extremam inſtare. Ille ſine mora cùm deſcendiſſet, inuenit Ambroſium, compoſitis in crucem manibus, & intenta meditatione paratum exceſſui. Exceſſit autem aliquanto poſtea cæleſti refectus pane; & populo Mediolanenſi triſti ſui deſiderium reliquit. Situs eſt in Martirum Baſilica, claruitque miraculis, non apud ſuos modò, ſed quacunque fines chriſtianæ religionis pertinebant. Sed celeberrimum illud fuit, quod ipſo funeris die eſt animaduersũ. Nam, vt quique maxime amplexi fuerant viuentem, & præcipuum ex illius conſuetudine fructum tulerant, ijs paſſim eſt obuerſatus ea forma & habitu, quo fuiſſet, antequam extingueretur. Alius contemplari ſedentem, in templa vadentem alius, quidam etiam verba facientem audire. At Monachi ad orientem ſolem præcipuę ſanctitatis, illum eodem die ſecum habuere fungentem omnibus officijs, quod poſtea teſtari litteris, & affirmare non deſtiterunt. In ipſo autem funere, quod fremitu dæmonum, & hominum concurſu clariſſimum fuit, inſedit ſtellata lux feretrum auctore Paulino, quem produxi, vt narratio noſtra parem admirationi fidem haberet. Dies funeris, ſilentio vaſtus, aut ploratibus inquies fuit, attonita ciuitate, & icta velut orbitatis metu. Scilicet excelſum illum animum, illamque

neſciam

neſciam humanæ labis vitam, tot afflictamenta, tot labores, & quemadmodum alieno nimis tempore fuiſſet ereptus, in ſermonibus & querelis habebant. Deinde ad ipſos miſeratione conuerſa, quis in tanta rerum hominumq. varietate, tantisq. prouinciæ caſibus, & diſcordi ſemper vrbe, id ſuſtinere regimen, pariq. vel cura, vel conſtantia, vel felicitate publicam gubernare ſalutem poſſet, conturbantes alij alios percunctabantur. Nec deerant, ex veterum certaminum contagione, fautoribusque Romanæ ſuperſtitionis, queis læta mors Ambroſij, vel certe non acerba. Inter hos varij ſermones fuere; pleriſque criminantibus dominationis auidum, & vulgata calumnia, male fidum imperio, & egreſſurum haud dubie fines Eccleſię, ſi diutius vixiſſet; alijs praue pertinacem, & in religionis cauſa neſcium modi, nec vltra quicquam affectaſſe. Memorabantur quoque beneficia in Valentinianum, & paterna iuuenis cura; ſcilicet, vt hoſtium impetum & arma retardaſſet, vt prohibuiſſet ciuium fugam, vt denique difficillimis imperij temporibus, id columen, id ſubſidium vrbs Mediolanum habuiſſet. Rurſus erumpebant inimicæ voces, & cauilli; turbaſſe ſeditionibus vrbem, cum fæmina geſsiſſe bellum, inſultaſſe Theodoſio, quæue alia temporibus Arianis ab illo geſta fortiter & preclare, iniqui ad inuidiã trahebant elingui iam ac muto Põtifice, cuius ne ſuſtinere vultũ quidẽ poſſent. Et gliſcẽte licentia in mortuos viuosq. quidam incuſauere ſegnitiem Cęſarũ, et fatale probrũ imperij; quòd ſeditioſi, vt aiebant, Pontificis, extremam ſenectã obitũq. mitẽ expectaſſent. Mox illa politica prauitas & licentia

licentia cohibita eſt atroci diuinitus exemplo, cuius terrore deinceps temperauere linguis. Donatus erat in Clero Mediolanenſi Africanus natione, turbidus homo, & aſper, ingeniumq. barbarum retinens etiam poſt multa Pontificis beneficia, nec adeptus quicquam ex cultu ac humanitate prouinciæ. Is apud gregales in conuiuio forte cum eſſet, orto ſermone ſuper Ambroſij rebus & vita, toruus aſpicere oculis primò, quatere caput, abnuere truculento vultu, vt quiſq. molliter, & honeſte aliquid de amiſſi paſtoris deſiderio, deq. magna illius ſanctimonia, & virtute dixiſſet. Inde cùm ea iucundiſſima ſermonis materies longius inter epulas extenderetur, & nonnulis etiam erumperent lacrimæ, paulatimq. conuiuium occuparetur luctu; iecit ambiguas in Ambroſium voces. Has aliquis redarguere ſeuere, & amice: non nemo cum iurgio. Incaluerat Afer, mero ſimul & ira, quantoq. magis increpabatur, tanto acrior inuehi, & iam inſtrumenta menſæ, tela in ipſum deſtinabantur. Sed anteuertit Numen, occultoq. cælitus vulnere percuſſus barbarus in mortem, dedit exemplũ, quo multi deinceps ad obloquendum inhorruere. Hoc acciderat Mediolani. At Cartagine, Mauranus Epiſcopus, accumbente ſimul præter alios Paulino, cùm, vel intemperantia linguæ, vel libertate conuiuij, vel nota inter magnos viros æmulatione ſolicitaret Ambroſij memoriam haud obſcuris maledictis, pari pœna, & miraculo eſt defunctus. Sic Deus oſtendebat æquis, & iniquis, quam eſſe de Ambroſij moribus, & vita, publicam exiſtimationem oporteret. Non interfuit ipſius gloriæ quid ab vllo mortalium diceretur. Vir fuit, præ-

ter,

[illegible] memoratu [illegible], viri [illegible], quantum haud ſcio [illegible] quidquam ingenio, & litteris [illegible], quodq; mi-rari liceat, inuenire ea [illegible] parte gratiam apud ſupe-rios Regū animos, [illegible] vera [illegible] con-ſtans cura diuini cultus, & humanæ ſalutis [illegible] cum quid [illegible] illi [illegible] in fauorem, neque quiſquam vnquam adulando, & blandiendo tam placuit, quàm ille caſtigando & obiurgando. Cum ille V[illegible] ſuperiorem, cùm ab eo liberius [illegible] fuiſſet, [illegible] non [illegible], vt [illegible] quàm antea [illegible] & honore [illegible] amplecteretur, [illegible] magi-ſtrum atq; moderatorem [illegible] degeneret filio. Id [illegible] debuit [illegible] ſignificatione magni-tudinis animi, qui cùm longè ſupergreſſus eſſe mortali-tatem videretur, vicerat ſimul incōmodos [illegible] & ſu-ſpicionum inania, [illegible] non [illegible] conge-re [illegible] proferre terminos Eccleſiæ [illegible] Apo-ſtolicæ liberalitatis. Apud exteros quoq; magnum nomen ille, & [illegible] opinione [illegible], [illegible] haud [illegible] maior habebatur, vt etiam ex Perſide legati venerint ad ipſum [illegible] humanis rebus [illegible] cum [illegible]. Et Regum [illegible] admiratione viri profecta [illegible] ſuæ ſalutis auctorem [illegible] di. Pecuniam, et [illegible] ſanguinem [illegible] [illegible] Marcelli [illegible]

pretium duxit, et vltro iugulum offerendo [illegible]
perfecit, ne crederent amplius poſſe [illegible]
pericul[illegible] denuntiatione terreri. Sed nec [illegible]
quærebat pericula, vitamq. ſuam, et conatus [illegible]
reſeruabat extremis rebus, [illegible]
ſum, ne minima quæ [illegible], [illegible]
maiora vindex foret. In [illegible]
diſtributione placuit illi ſemper æquabili[illegible]
alios ornando, poſt habuiſſe alios videretur, [illegible]
inſtituti præter cætera ſunt ſacris illuſtre monumentum
è ſeptem vrbis regionibus Ariano bello [illegible]
tus capta, ſicut memorauit. Nulli [illegible]
[illegible] gratiis venditator, et arbiter [illegible], ipſe [illegible]
loquio, non ſuperbia ſed occupatione [illegible]
xaginta quatuor annis vixit, [illegible]
ginti et quatuor præterea menſes [illegible]
Obijt pridie Nonas Aprilis ipſo Paſcha [illegible]
centeſimo nonageſimo ſeptimo, Cæſario & [illegible]
ferme triennio poſtquam Theodoſius deceſſerat [illegible]
ſumma ne cuiquam temere [illegible]
[illegible] Concilij Carthaginenſis authoritate ac teſti[illegible]
nio. Nam cum eius Concilij patres ad [illegible]
iiſdem Conſulibus, & eodem anno [illegible]
ſilium atq. [illegible], haud [illegible]
[illegible] Augu[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Gregorius

Gregorio Turonenſi tradenti [illegible], & alium Ambroſij [illegible] & [illegible] hunc modum habere. Quod ſi formā quoq; illius, & imaginem ex noſtris [illegible] ali- quis volet: ſtatura [illegible] communem modum haud fuit, ſed [illegible] vultus, & [illegible] inge- nio ſuperabat. Naſus oblongus [illegible], grandes atq; vivaces oculi, [illegible] memoriæ reliquit. Et ante tanti temporis [illegible] li- neamenta [illegible] clarius fuit. [illegible] muſiva vetere pictura, [illegible] ſigillis [illegible] literis, & traditione, qui [illegible] contemplari [illegible] aberrantes imagines à vero, & natiuo. Reliquum [illegible] & ingenij monu- menta, non ſolum ea, quæ hodie manibus hominum te- runtur, [illegible] nomen & famam illius [illegible] Latino Patrum Choro; ſed alia complura, quæ [illegible] periere, [illegible] Eccleſiæ [illegible] Aut ea quidem iactura & naufragio, [illegible] communi [illegible], quod [illegible] nola temporis licentia vim ſuam exercuerit. Scimus periiſſe multa de ſcriptis Ambroſij, quorum [illegible] tium ignoramus. Non Catechiſmus ad Reginam [illegible] [illegible], non [illegible] Catechiſmus, [illegible] in Prophetas, & Salomonem, [illegible] ap- parent alij commentarij, quorum [illegible] tum. & [illegible] literas [illegible] vel [illegible] memoriam [illegible] Sed & alio [illegible] Ambroſianæ [illegible]

Nam

Nam pleriq; nec ingenio, nec familiaritate pares; [illegible] hominum de ſe iudicia periclitarentur [illegible], [illegible] quaſi uberem Ambroſio, [illegible] & [illegible] pertinua liberalitate conferrent, vulgauere ſub ipſius nomine ſua ſcripta, quæ tamen ipſa detexit dies, & [illegible]: neq; [illegible] tium, aut meriti gratiã authores tulere. At vero, neq; [illegible] illa, neq; inane meritum fuerit; ſed temporis [illegible] iniuria, confundentis omnia ſ[illegible] ac [illegible] Scilicet, par etiam olim forsaſſe [illegible] Ambroſium humana [illegible] potiſſ[illegible], & [illegible] nunc manent noui omnibus, [illegible] nis [illegible] dies abſumet, homines [illegible] tempus tale tẽpus, & [illegible] non eſſe [illegible] care libro ipſi [illegible], aut [illegible] atione [illegible] fuere. Inde conſilium [illegible] librorum Ambroſii, [illegible] atq; rerum ab ipſo geſtarum, [illegible] in hoc loco [illegible] ratim hiſtoriã texere, eoſq; velut [illegible] ſcriptos, [illegible] toradmonere [illegible] per temporum [illegible] ſcribendi occaſiones, & [illegible] per nomina quoq; [illegible] & [illegible] vel [illegible] ſi ipſi [illegible] blica. [illegible] ſcriptorum Ambroſii, quod genus illi, [illegible] ſue ipſius ingenio placuerit, [illegible]. [illegible] bilis fuſa, & circum[illegible] comprehenſione [illegible] borum: argumentis [illegible] v[illegible] re[illegible] ſanctæ Pontifice, [illegible] vel importunitate [illegible]. Membra [illegible] arium [illegible], non Auctoris, vt opinor, propria, ſed communia temporum illorum [illegible]

[illegible]

[illegible] ſeq. Ambroſio [illegible] ac ſolẽni formula

iurántes

iurantes in illius verba, corpus obligarent Deo. Et Pla-
centino autem agro, & Bononienſi cæteriſq; finitimis
vrbibus, tanto plures [illegible], quanto magis ex [illegible]
no continuum quoque in eius ad aures accid[illegible]. Quip-
pe flagrans Pontifex quotidie magis cupidine florem illi-
bantesque in ſuorum corpora & animos inducere glo-
riam ſtudens, præter ad eo [illegible] ſcripta, ſæpe verba fa-
ciebat in ſententiam eandem, & a communi [illegible]
a [illegible] ſubducere [illegible] in Deum conabatur, ea-
[illegible] Pontifice [illegible] & [illegible]
Mediolani [illegible]. [illegible] querulæ vo-
[illegible] Ambroſij, & indignatione qua-
dam [illegible] Mediolano [illegible] ad a-
[illegible] & [illegible]
[illegible] o [illegible]
[illegible] tempus abſtinere [illegible]
[illegible] ab ea mente, tal[illegible]
[illegible], at Deo [illegible] facerent. [illegible]
[illegible] ſcriptis & concionibus Ambroſij,
[illegible] humanis, a[illegible] parentum [illegible]
[illegible] & intra domeſticos parietes [illegible]
[illegible] alebant; aliæ viuebant [illegible]
[illegible], & diſciplina [illegible]. librorum de virginibus [illegible]
fuit. Haud multo poſt [illegible] argumentum [illegible]
[illegible]
Gratianus [illegible] parat et
in Gothos, [illegible]
ad bellum [illegible]
[illegible] diſponere [illegible]
ſpectat humanæ vitæ finem, & ſalutem æternam. [illegible]

quid-

INCARNATIONIS, ab Pontifice [illegible] poſt explicat [illegible] Volueram, [illegible] & à Catholicis [illegible] loco demonſtra[illegible] ſuis [illegible] nomen & authoritatem. Ambroſio [illegible] quem [illegible] Iſte [illegible] aſpernatus, [illegible] ſpatiū, publice [illegible] primo, deinde [illegible] libri [illegible] Operum [illegible] ſſe quidem ſcripſerat Ambroſius ipſo Pontifice [illegible] tio, [illegible] quinquennio [illegible] & [illegible] confirmare [illegible] ſingulatim [illegible] longum eſſe, [illegible] compendio quodam [illegible] ma. Nec [illegible] ſuperiora illa, [illegible] ordine, [illegible] hiſtoricis, ſicuti [illegible] compendiaria [illegible] abſoluerit. Ordo à Mundi primordijs & creatione [illegible] partem illuſtrauit [illegible] Daniele, [illegible] Salomonis, [illegible] Tertium [illegible] Teſtamento [illegible], [illegible] in Lucam, [illegible] Quartum [illegible] c[illegible] Anno [illegible] membratim in [illegible] Namque [illegible]

in Eccleſiaſtici oratoris aut philoſophi diſputationem cadunt, quæcunque ſunt ſcribendi genera, vel dicendi, per ea omnia, viri huius ingenium eſt, peruagatum. Tractauit miſteria, dogmata, vitia, virtutes, terras & cælum, vitam & mortem, animam, & corpus, bella, pacem, externa, domeſtica, controuerſias, moralia, ciuilia, Hiſtorica quoque & poetica, modulando ſanctorum laudes, & memorando varios Eccleſiæ caſus; ac Ambroſij monumenta numerata nobis hactenus ſunto. Nunc recenſebimus aliena, quæ nomini ipſius adhæſere, quo in eo genere ſunt libri de vocatione gentium; Liber ad virginem lapſam; Commentarius in Apocalypſim, & alia; quæ deinceps reijcientur. Liber ad virginem lapſam Nouatianæ prauitatis habet veſtigia, quam nimirum oderat Ambroſius; adeo quidem, vt duobus de pœnitentia libris inſectaretur. Inde conſtat opus eſſe ſubdititium. Diſpar coniectura libros de vocatione gentium damnat. Laceſſunt enim Pelagianos, qui poſt Ambroſij mortem extitere. Longobardorum item irruptio Pontifici longe poſterior fuit, vt Commentarius in arcana Ioannis viſa manifeſto poſsit eſſe ſuſpectus, quo in commentario ea terræ Italiæ calamitas memoratur. Poſſumus verò ratione non leuiori confutare cætera, quæ circum-

feruntur Ambroſij nomine, nec tractata illi, nec nota; Martirium Agnetis, Baptiſmus Auguſtini, ad Demetriadem Epiſtola. Quippe Agnetem Ambroſius ipſe narrat alibi, ſtetiſſe oraſſe, dediſſe ceruices, cùm in hoc adulterino ſermone dicatur perfoſſa repente guttur gladio poſtquam fruſtra tentata flammis fuiſset. Nec Auguſtinus vnquam diſputando laceſſiuit Ambroſium, quod hę litteræ habent ex diuerſo. Et ſtilus Epiſtolæ minime congruit cum Ambroſianæ orationis via, præterquam quod ignotum Ambroſio Pelagij nomen eadem iactat. His ego reiectis & abdicatis, videor dempſiſſe probrum Ambroſio, atque adſperſam illius eloquentiæ labem deleuiſſe. Scilicet etiam ſi nuſquam fuiſſent, vile damnum erat litterarum. Sed angimur grauiore damno, ſi de commentarijs in Epiſtolas Pauli, vera ſit coniectura, quæ abdicare cogat id opus, & minimè degenerem aliôqui vel ſapientiæ, vel eloquentiæ fœtum in authorem alium referre. Nam neque Auguſtinus petere ſolitus ab Ambroſio frequenter authoritates ac teſtimonia, verbum ex hiſce commentarijs in ſua ſcripta tranſtulit vllum vnquam, & Pelagius dum cauillatur Auguſtinum, quod Ambroſij teſtimonia, ceu ſacram anchoram amplecteretur, & dum ea nimium ambitioſè conquiſita ſingulatim obiectat, nihil penitus habuit,

quod

quod hinc eſſe petitum exprobraret. Quin etiam cúm proferat Auguſtinus ipſe ſententiam, quæ totidem verbis extat in illo commentariorum opere, Hilarium quendam eius ſententiæ authorem profert. Inde nouus ambigendi locus, cùm duo ſcilicet Hilarij, quos penes ea ſtare poſſet gloria, Pictauienſis nimirum, & Arelatenſis, ille prior, hic poſterior haud dubiè fuerint ipſius operis ætati. Hæ nimium perplexæ difficultates cùm explicari facile non poſſint, controuerſia tota eſto relicta nobis in ſuſpenſo. Non item affirmauerim ego quicquam, negarimue de Himno, quem ſoluta in alternas voces ore dicuntur ceciniſſe Pontifex Ambroſius, & neophitus Auguſtinus.cùm hunc ille per Baptiſmi Sacramentum ad Eccleſiam adiunxiſſet. Vtrinq. ſunt argumenta; ſed qui videre fruſtra nobis quæſitos annales Datij, tradunt non dubitare tanti nominis ſcriptorem idque carmen aſſerere conſtanter Ambroſio. Propior ille fuerat ab huius ætate, neque ſancto fidem aliquis abrogarit. Verum enim verò, ambigua hęc & incerta pars librorum poteſt acceſſio minima rurſus videri, ſi cum ea conferatur parte, quæ manet indubitata & certa. Expoſito in hunc modum ſtatu monumentorum Ambroſij nunc exponam ſacros illus ordines & vniuerſum Ambroſiani Pontificatus cultum; Simul Ambroſianæ formam atque deſcriptionem Aedis exequar, &

conabor cuſtodire meis litteris auguſtiſſimi templi reliquias, quæ iam vetuſtati cedunt, ac prope fatiſcunt æuo. Fortaſſe enim homines futuri, cum refectam artificio ſplendidiore, & nouiſſimis architecturæ conatibus eam intuebuntur, vertent retro cogitationem, ſubibitque ſtudium & cupido contemplandi veteres anguſtias ex quibus amplitudo recens. Quòd ſi ceſſabit liberalitas; neque reſtiterit ſæculis antiqua moles; haud dubie par cupiditas intrabit multorum pectora, & auebunt cognoſcere priſtinam amplitudinem ex qua pudendæ anguſtiæ ac ruinæ. Scilicet, quod nimium iam ſæpe repetita querela ſumus præfati, obſcurat demum omnia caligo vetuſtatis, & quæ iam nunc omnibus patent, ea denſiſſima nox inuoluet, atque tempus erit aliquando cum de tota facie ſæculi huius ambigetur ſicuti de præteritis ambigimus, & formam vrbis quã incolimus fruſtra poſteritas exquiret. Sed initio deſcriptionis huius pauca ſunt mihi ſupra repetenda de familijs quas Ambroſius in vrbem inuexit, originem & fontem ipſius Cleri ſobolemq. Sacerdotum qui tuentur hodie rem Ambroſianam. Ambroſius, quo primum tempore in Prouinciam venit, duxerat ex Romana ſecum nobilitate viros excellentes ciuilium rerum vſu, partim, qui ad varia Præturæ munera obtigiſſent ſorte, partim quos ipſe amicitię conſtantia, &

fide

fide ſpectatos elegiſſet. Plurima quoque inuentus aſſectata de more Prætorem fuerat, officio & ſpe, & parentum miſſu, ſcilicet vt inſueſcerent militiæ ſimul & aulæ, vt honores adipiſcerentur, ac demum vt ex contubernio tanti viri meliores redirent. Horum varij fuerant exitus atque in diuerſis ingenijs, fortuna quoque multiplex & diuerſa. Prouexerat alios Ambroſius admoueratque ſummæ rerum; alij detenti fuerant ad extremum vſque in periculo ac experimento; lentæ ſpei mora diſplicuerat alicui, redieratque domum, nonnullos etiam in medio honorum curſu immatura mors occuparat. Item in cætera Prætoriæ familiæ parte, diuerſa caſuum humanorum facies, & omnia fere ambitionis ludibria fuerant verſata. Offenderat quiſpiam, & meruerat ſuis flagitijs vt in ordinem redigeretur; non nemo captus tædio tam exercitæ vitæ, vltro ſe abdicarat Magiſtratu, præoptaratque finem laborum, & quietem. Præterea mortui quidam, interfecti, redacti ad inhabilem ſenectam; pauci perſeuerarant in offenſo curſu, & integra, vel valetudine, vel fama. Ex vtroque numero, Ambroſius, vt quenque probarat maxime, ita maioribus in dies beneficijs ornarat, ac veluti ſepoſuerat ſibi, commendaturus apud Principem egregios animos, & ſubſidia firma Reipublicę. Sed vbi finis ambitionis ipſi, & ſanctioris vitę princi-

pium

pium fuit, ac voluerant amiſſo tanquam Prętorē redire Romam, ſcriba, Quęſtor, Accenſus, & qui alij, ſpes tentare nouas monebantur humanę cupidinis more; varie cum illis agendo nouus Epiſcopus, flexerat, vti Mediolani ſecum eſſent, atq. rogarat, ne mutata fortunę facie, vel mutatum ſibi animum arbitrarentur, vel ipſi mutarent ſuum. Ita manſere Mediolani, nobiles adoleſcentes, graues viri, & aut reliquam ex vetere patria familiam illuc exciuere, aut duxere vxores in noua, daturi poſtea ſobolem Eccleſię Mediolanenſi, aut initiati repente ſacris, nouam aulam ſunt ſecuti. Hi fuere, Coruini, Craſſi, Cicerones, Hortenſij, Murenæ, nota veterum Romanorum nomina, quę poſtea familię, corruptis in externum vocabulis, antiquę appellationis decus amiſere. Ex ea ſobole cęteroque vrbis delectu, Pontifex Clerum ipſum, & multitudinem hanc Sacerdotum, quę nunc varijs inſignita modis fulget, ita partitus eſt, ac deſcripſit. Primùm omnium, centum exploratę probitatis ac doctrinę Clericos in præcipua vrbis templa, quæ vndecim erant, diuiſit. Hi à re ipſa, quòd cæteris anteſtarent Decumani appellati, & quaſi Seminarium hoc fuit vnde Collegia Canonicorum extiterunt. Argumento eſt, quod antiquiſsimi Canonici, ſi quando lis inciderit, haud fermè confugiunt aliò, quàm vt ſe ſede claſſe ac ſtirpe Decumanorum probent. Hic vniuerſæ Ciuitati

uitati clerus per templa deditus eſt. Ambroſiano templo ; quod maximum omnium erat, ſuper Decumanos, alia ſeparatim deſcriptione conſultum ac prouiſum. Duo & ſeptuaginta Sacerdotes numerum Chriſti diſcipulorum expleuere, nō ſorte lecti, neque dignitatibus ſuis; ſed æſtimatione virtutis ac ſanctimoniæ. Ex eo corpore, varias ad partes, & officia delecti, varia ſimul myſteria Catholicæ religionis referebant. Diaconi, Subdiaconi, Notarij, Lectores, & Ferularij, ſimul Rectores atque Præſides eorum ordinum Primicerius, & Archipræsbyter, & alia nomina originem hanc habuere. Tunc quoque inuentum, vt curui ſenes vnà cum paribus ætate mulierculis cādidati, & cucullati purum in ſacrificia panem ad aræ maximę gradus adferrent. Etiam quatuor, & viginti Cardinales eo delectu nuncupati, quorum alia incrementa, & honores in tempore memorabo. Inſtituit, & reliquit Ambroſius hos ordines in ſui nominis Baſilica, ex cuius diſciplinę profectu datis viribus creuit Ambroſiana res in eam Maieſtatem, vt meritò prima poſt Romanū faſtigium numeretur. Scilicet is poſtea Clerus in templi maximi cultum eſt translatus, indeque Metropolitana ſedes eſt conſtituta. Aedem ipſam Ambroſianam vtriuſque cleri ſedem, Bacchicum principio fuiſſe delubrum, in quo Populus Mediolanenſis fœdum vinolentiæ ſpectaculum

lum

pium fuit, ac voluerant amiſſo tanquam Prętore redire Romam, ſcriba, Quęſtor, Accenſus, & qui alij, ſpes tentare nouas monebantur humanę cupidinis more; varie cum illis agendo nouus Epiſcopus, flexerat, vti Mediolani ſecum eſſent, atq. rogarat, ne mutata fortunę facie, vel mutatum ſibi animum arbitrarentur, vel ipſi mutarent ſuum. Ita manſere Mediolani, nobiles adoleſcentes, graues viri, & aut reliquam ex vetere patria familiam illuc exciuere, aut duxere vxores in noua, daturi poſtea ſobolem Eccleſię Mediolanenſi, aut initiati repente ſacris, nouam aulam ſunt ſecuti. Hi fuere, Coruini, Craſſi, Cicerones, Hortenſij, Murenæ, nota veterum Romanorum nomina, quę poſtea familię, corruptis in externum vocabulis, antiquę appellationis decus amiſere. Ex ea ſobole cęteroque vrbis delectu, Pontifex Clerum ipſum, & multitudinem hanc Sacerdotum, quę nunc varijs inſignita modis fulget, ita partitus eſt, ac deſcripſit. Primùm omnium, centum exploratę probitatis ac doctrinę Clericos in præcipua vrbis templa, quæ vndecim erant, diuiſit. Hi à re ipſa, quòd cæteris anteſtarent Decumani appellati, & quaſi Seminarium hoc fuit vnde Collegia Canonicorum extiterunt. Argumento eſt, quod antiquiſsimi Canonici, ſi quando lis inciderit, haud fermè confugiunt aliò, quàm vt ſe ſe de claſſe ac ſtirpe Decumanorum probent. Hic vniuerſæ Ci-

uitati

uitati clerus per templa deditus eſt. Ambroſiano templo; quod maximum omnium erat, ſuper Decumanos, alia ſeparatim deſcriptione conſultum ac prouiſum. Duo & ſeptuaginta Sacerdotes numerum Chriſti diſcipulorum expleuere, nō ſorte lecti, neque dignitatibus ſuis; ſed æſtimatione virtutis ac ſanctimoniæ. Ex eo corpore, varias ad partes, & officia delecti, varia ſimul myſteria Catholicæ religionis referebant. Diaconi, Subdiaconi, Notarij, Lectores, & Ferularij, ſimul Rectores atque Præſides eorum ordinum Primicerius, & Archipræsbyter, & alia nomina originem hanc habuere. Tunc quoque inuentum, vt curui ſenes vnà cum paribus ætate mulierculis cādidati, & cucullati purum in ſacrificia panem ad aræ maximę gradus adferrent. Etiam quatuor, & viginti Cardinales eo delectu nuncupati, quorum alia incrementa, & honores in tempore memorabo. Inſtituit, & reliquit Ambroſius hos ordines in ſui nominis Baſilica, ex cuius diſciplinę profectu datis viribus creuit Ambroſiana res in eam Maieſtatem, vt meritò prima poſt Romanū faſtigium numeretur. Scilicet is poſtea Clerus in templi maximi cultum eſt translatus, indeque Metropolitana ſedes eſt conſtituta. Aedem ipſam Ambroſianam vtriuſque cleri ſedem, Bacchicum principio fuiſſe delubrum, in quo Populus Mediolanenſis fœdum vinolentiæ ſpectaculum

lum exhiberet, haud equidem crediderim famæ, quamuis, obſcenæ animalium figuræ, præpoſterique ſitus, & alicubi turba vindemiantium, adſtruere fidem videntur. Panditur enim alioqui Baſilica in crucis figuram, quæ ratio eſt Eccleſiaſticæ fabricæ propria, & vulgata. Fana porro inanium Deorum, vno orbe continua, & rotunda ponebantur, cuius quidem ſtructuræ veſtigia, tum Romæ, Deorum omnium ædes, tum Mediolani verſa hodie in D. Laurentij cultum & nomen, Herculis Cella repræſentat. Eadem ratio conuincit eorum errorem; qui Æſculapij fuiſſe delubrum affirmauere, ſedemque donorum, quæ ſalutis mercedem ægri ſacrabant Deo; vulgum auidum bonæ valetudinis, pro ebrio ac temulento, ſobrium id ſibi medicumque Numen inſtituiſſe. Sed habemus aliam quoque coniecturam, quamobrem, non Baccho, non Æſculapio fuerit honos ea in ſede. Nam cùm haud longe, inde Chriſtianorum ſepulturæ campus, ædeſque tantę religionis, Portiana nimirum, & Fauſtiniana, frequentarentur, non potuit eadem in area ſtare templum Æſculapij, vel Bacchi. Nunquam id pateretur impotens ac ſuperba Gentilitas, & aut ſuperſtitioni ſuę ſedem mutaret, aut aboleret noſtrę religionis monumenta. Propius vero eſt, Ambroſium ipſum, in omnes diuini cultus amplificandi partes intentum, cùm Portiana & Fauſti-

niana, non ſufficerent multitudini, quæ frequẽs in illam antiquiſſimæ religionis aream cœmeteriumque ventitaret; hanc laxiore ſinu Baſilicam ibidem extruxiſſe, quæ ſtatim Ambroſiana dicta fuerit ex ipſius conditoris nomine. Certe gratiſſima ſemper ea ſedes illi, & veluti delinimentum omnium curarum fuit. Ibi quoque ſepulturæ ſibi delegit locum; ibi tradidit ſalutis præcepta populo, & conuocatis in eam ſedem Epiſcopis de religione conſultauit. Præcipuus ad occidentem ſolem herbida, & ſpatioſa planitie patet aditus in atrium, quod vndique porticus ambiũt, piarum vigiliarum olim ſtatio, donec vigilias ipſas licentia mortalium inutiles fecit. Porticus ipſæ informes ac vaſtæ, lateritia ſtructura, rudibus columnis, ornatu nullo; niſi quod ab vno latere Baptiſmus Auguſtini, Alipij & Adeodati rudi pictura cernitur expreſſus, ab altero, veluti fragmina corporum durant, reliqua cruſtatim abſumpſit ætas. Hinc ipſius templi facies attolitur, pateſcitque porta, non illa quidem conſtructa magnifico ſumptu, ſed prout ex ruinis idolorum fragmenta ſuppeditauere. Quippe ab vna parte læuor, & æquabilitas, ab altera variæ figuræ capreolatim inter ſe connexæ, & implicatæ, roſtris inuerſis ac præpoſtero ſitu. Valuæ ſunt è cupreſſo, tanta craſſitudine, quantum arbor illa ferre non videatur, vtique ſi noſtrates intueare.

Xx Sed

Sed alibi cupreſſeta miræ proceritatis haberi ſatis conſtat. Supra portæ faſtigium teſtudineata porticus excurrit, quæ tegit veſtibulum, frontemque templi permeabilem facit. Id opus vt ſtaret ſæculis, geminæ anterides applicatæ, quę firmitatis multum, decôri parum habent, ac niſi vetuſtate placerent, in deformem prope vaſtitatem excedebant. Forma totius Baſilicæ nihil à vulgatis differt. Quippe in ſingulas cæli partes totidem aperta ianuis, & triplici fornice concamerata ternos pandit ſinus, medium amplum, & latum, duos in latera æquabiliter anguſtiores. Et varietatem hanc ingentes pilæ diſcriminant or dine duplici,ſic vti totidem vtrinque ſacella,quot inter columnia per vniuerſam templi longitudinem nnmerare poſſis. Definit autem ipſa longitudo crucis in modum, & cruci apicem præbet ara maxima cum Odæo, pretioſum ſane opus, & viſendum. Quatuor ſplendoris eximij porphyreticæ columnæ cingunt eam ac tegunt,neque ambigitur, quin ipſius Ambroſij mortales exſuuiæ ſub ipſa ſint conditæ. Paulo ante hanc memoriam, tenebricoſiſsima templi pars hæc fuerat; anguſtis circa luminibus, & humili tecto; poſtea cælum aperuere, faſtigiumque decoram in amplitudinem extulere, quod imminet Aræ maximæ conuexitate ſua, diffunditque toto templo partem lucis, quam excipit, apice ſummo.

Id

Id faſtigium quá ſupra cæteræ modum altitudinis, initium capit, ſtant Angelorum ingentia ſimulacra diſpoſita paribus interuallis, ea ſpecie & habitu, vt niti videantur, Caryatidum inſtar, humeris, & collo, ne ſuo pondere fatigata moles ruat. Ab Arę maximæ ſepto, gradus in Odęum exſurgunt, quo in odęo picti ſedent patres, ordine, quo etiam ſedêre dum ibi concilium haberetur. Ea ſubſellia ſunt diſpoſita bifariam in hunc modum. Ab vna parte, cernuntur Epiſcopi. Vercellenſis, Nouarienſis, Laudenſis, Derthonenſis, Aſtenſis, Taurinenſis, Auguſtanus, Aquenſis, Ianuenſis. Ab altera, Brixienſis, Bergomenſis, Cremonenſis, Intimilienſis, Sauonenſis, Albigaunenſis, Papienſis, Placentinus, Cumanus. Et manet lapidea ſella, reliquis amotis, qua in ſella, pręcipuo loco ſediſſe Mediolanenſis Antiſtes intelligitur. Hæc eſt forma totius Aedis Ambroſianę, quàm maiorum noſtrorum memoria. Ludouicus Sfortia, non quidem immutare, ſed contra temporis iniuriam munire deſtinarat. Mors interuenit, inchoata porticu, quam columnis, & deſcriptione tota parem animo principis illius dicas. Eſt in Ambroſiana æde anguis ęneus, quem triſulca micantem lingua, & ferociter arrectum, columna vetuſtiſſimi operis attollit. De initijs ac origine monumenti huius diuerſa traduntur. Vulgus imperitum inſigne hoc ipſius

Aeſculapij diu credidit eſſe, cùm eam famam acceperunt ſine capite, & authore. Ac paulò ante hanc memoriam, ſuperſtitioſiſſimę mulierculariarum, partus ſuos, vbi languor incidiſſet, ſtatuebant ante illud ſimulacrum, cùm vim ei metallo diuinam, & ſalutiferam ineſſe, veluti tradita per manus opinione perſuaſum haberent. Alius. Quandam huiuſmodi fabulam orditur: Cùm nocturni fures, Ambroſiani Templi theſauros expilarent, colubrum excitatum repente diuinitùs ex humida obſcuritate proſilijſſe: Eum, cum horrifico ſibilo ac ſtridore minaci diſcurrentem, & aſſultantem abſterruiſſe ſacrilegos, ſic vt manus ipſis ad rapiendum obtorpeſcerent; hoc nunc rei monumentum extare. Fama conſtantior in hunc modum habet. Arnulphum Archiepiſcopum, quo tempore Nicephorus, filiam ſuam Othoni Tertio diſpondiſſet, miſſum à Gregorio Pont. Max. celebraſſe nuptias eas, & deduxiſſe. Inde, cùm defunctus legatione, Mediolanum eſſet rediturus, omni per hilaritatem expoſita gaza, comiter eum inuitatum á Nicephoro, vti tolleret aliquid, & adſportaret. Tunc Antiſtitem, depoſito vicíſsim annulo, quem geſtabat, ſuſtuliſſe anguem hunc ęneum, conflatum ſcilicet ex eo metallo, ex quo ſalutiferum pari magnitudine ſerpentem, diuino quondam iuſſu Moſes erexit languenti per ſolitudines populo.

pulo. Hæc pro ſuo quiſque ſenſu credent homines, aut non credent. Media regione templi, ea ſtat columna; contra quam ex altera parte cernitur imago Chriſti pendentis è Cruce, inclita Pontificum indulgentijs, & lumine perpetuo. Par decus, & honor alteri ad meridiem imagini, quæ refert Ambroſium, inueterata ſcilicet opinione, germanum illud os, natiua illa eſſe Pontificis lineamenta, vulgoque pictores eos vultus ęmulantur, qui quidem accedere proxime ad verum ſtudent. Lapideus ſuggeſtus, ex quo ſacrę periochæ decantantur, pars olim fuerat regij tumuli, cui Beati Manſueti tumulus cohæret; magnificum ſane opus, & ſumptuoſum ſtatuis, & ſigillis, & ipſo marmoris nitore. Tumulus Marcellinæ viſitur in Aede ſubterranea, prægrandis arca nimirum, & huic inędificatum altare, quod Ioannes Antonius Antiſtes quondam Aedis, ac ex eo gradu purpuram adeptus, poſuit, & neceſſarijs ad ſacra faciunda vectigalibus inſtruxit. Tota demum circumiecta planities, et campus vniuerſus, illuſtria monumenta preſert antiquitatis, et habet minora paſſim Sacella, quę Baſilicā veluti ſtipant, & cingunt. Ad orientem ſolem, non longe ab Decumana porta, cernitur Archangeli Michaelis ædes, frequens olim Ambroſio, poſtea cætui Sacrarum Virginum attributa. In meridiem eſt ędicula Virginis Deiparę, quam

Faba-

Fabagręcam vulgus appellat, ſed vetus inſcriptio, inditum id ex ęgrorum tutela cognomen docet, indeque periti, fauentem, ægris Mariam nuncupauere. Ibi ſita ſunt corpora, Sigiſmundi Regis, & Pontificis Deſiderij, quorum vterque ex ea fortuna, & loco, maiorem inuenere fortunam, vt inter Chriſti Martires adſumerentur. In Monachorum hortis ædicula Diui Remigij, quam ſtata quotannis luce Populus it viſere, venerando ibi ac recolendo veſtigia Patris Auguſtini, & mirificæ conuerſionis initia. Quippe locus hic eſt ille, in quo fluctuantem ipſius animum, quaſi pueriſis e cælo vox audita confirmauit, manetque loco miraculi monumentum cognomen ipſum è ficu, ſub qua forte ſtratus, & ingemiſcens Auguſtinus accepit diuinum atque ſalutiferum illud, TOLLE LEGE, TOLLE LEGE. Inde per Monaſterij clauſtra modico diuerticulo ad læuam occurrit Aedes ipſa D. Satyri, quæ videtur olim propria fuiſſe Monachorum, & vna; ſcilicet vt finibus illis incluſi nihil in ipſa Baſilica iuris haberent. Ex ea rurſus in Baſilicam deſcendunt, ac egreſſi Septentrionali porta, flectunt in aliam ædiculam Auguſtini. Creditur id eſſe ſolum in quo Pontifex Ambroſius hoſpites Africanos vitalibus aquis expiarit. Baſilicam hanc Ambroſianam obtinent iam inde à principio Prępoſitus, & Canonici ſoboles nimirum

mirum

mirum, & propago Sacerdotum eorum, quos Diuus Ambroſius nomine Decumanorum inſignes reliquit. Namque Decumani, manente gradu & ordine, in quo fuerant conſtituti, mutauere ſępius appellationem, donec eam inuenêre, quam nunc tenent. Modò Cuſtodes & Officiales honorifico nomine modò Præsbyteri dicti, pari ſemper tamen auctoritate, & gradu rem ibi diuinam adminiſtrauere; ſicuti grauiſsimis litterarum monumentis conſtat, quę litteræ Baſilicam Ambroſianam diſertè nominant, diſcriminis cauſa, Sedem eam Ambroſij corporis appellantes, Cella nominis eiuſdem quæ ibi poſita eſt in vicino, fueratq. priuatum & domeſticum diuini Pontificis Oratorium, ſic diſtinguitur, ac notatur. Poſtea Petrus Oldradus Mediolanenſis Archiepiſcopus, augendo cultui, Monaſterium ibidem ędificauit, inductiſque Monachis templi vſum attribuit, vt quotidie cùm ſuas laudes Canonici perſoluiſſent, exciperent ipſi pium munus, & quam minima intermiſſio fieret pſalmodię. Propriam quin etiam & ſeparatam hòs ipſos habere cellam voluit, non precariam illam tantùm & commodatam. Ea fuit Aedes, quam Diaconus Fortes obtinebat, iſque libenter, & ędem ipſam, & adiuncta tecta, & vectigalia fructuſque Monachis in Archiepiſcopi gratiam conceſsit. Adeò diuerſi per ea tempora mores hominum

nium Eccleſiaſticorum fuerunt, atque nunc viuitur; nec Oldrado, vt deſtinata perageret, vel ſuſcipiendę lites fuere, vel auarus, & contumax animus leniendus emolumenti maioris dulcedine. Hęc igitur largiſsimi Fortis poſſeſſio, in victum, & cultum, domiciliumque Monachorum ceſsit abſque vlla exceptione, integra, & plena & perennis. Cęterùm, non Canonici, non Monachi habuerant initio ſplendorem ac dignitatem eã, quam poſtea ſunt aſſecuti. Conceſſere vtriſque diuitias & ornamenta, Reges, Cæſares, Pontifices, & tam hic, quàm ille, ordo creuit in eam amplitudinem, vt iure ſtent inter primos, nec moleſtè ferant honeſtiſſimi cęterorum ordinum, Ambroſianos ęquiparari ſibi, vel anteponi. Ac Monachorum quidem, priuilegia, & tituli ſuis locis explicabuntur; Canonicorum illuſtria & nota omnibus hęc extant. Cæſarum eſſe conuiuas, & myſtas, inter Apoſtolicæ Sedis Notarios cenſeri, vti eodem ad ſacra corporis ornatu, quem Romæ Canonici Diui Petri ſolent adhibere. Ea Rodulphus Imperator, & Pius Quartus ſecuti Collegij merita, vel ſanctimoniam Authoris, vel vtrumque ſimul, indulsêre. Nunc temporum atque rerum ordinem repetemus, initio triſti, narrando ſcilicet atroces caſus, & damna quę ſęuiente peſtilentia hos annos, vrbem Eccleſiamq. noſtram adflixere, tanta cla-

de vt, prope finem adeſſe rebus appareret. Rara primò, & tamen ſolito crebriora funera ſuſpitionem eius mali fecere, ſtatimque funeſtę domus, reprimendæ contagioni, ſolita magiſtratuum cura cuſtoditæ & clauſæ, ne commercio vllo cum cæteris miſcerentur. Mox patuit inane remedium eſſe, atque increbeſcente paulatim peſte, tota ciuitas ab humanis conatibus ad cæleſtem opem inaocandam eſt auerſa. Sicuti ſunt faciles ad pietatem in calamitate mortalium animi, variæ ſupplicantum formæ, varijq. precantium habitus erant. Priuatim inedia & ſacco, & fletu, publice rebus diuinus & effuſa in pauperes liberalitate propitiare Numen conabantur. Sed arcano diuinæ prouidentiæ conſilio, ſtatutũ credo erat, temeratam flagitijs vrbem exhaurire, donec proles innocentior ſuccederet, datura poſtea ſtirpem & ciues vrbi, qui memores auitæ pœnæ, ſeſe Mediolanenſis Eccleſię diſciplina, & Ambroſiano nomine dignos pręberent. Ita preces quoque quia non exaudiebantur, intermiſſę tanquam inter deſperatos, & peſtilẽtia libero curſu, per nobilia, per obſcura capita peruagabatur atque fędiſſima rerum facies erat. Per templa, per vias, inter menſas & mutua colloquia, cadebant omnis ætas, omnis ordo, ſexusq. nec vllos, aut amœni receſſus, aut multifariam quęſita remedia defendebant ab occaſu repentino ſubi-

taque morte. Vlcerabantur corpora plagis inuſitatis, quales nunquam antea viſas fuiſſe memorabant periti veteris memoriæ, vel quibus cura noſcere mortalium morbos & varia corporis humani vitia caſusve. Ea vlcera non ſecus atque certiſſimi nuntij mortis accipiebantur, & confeſtim inſidens animis omen ipſa ſequebatur res. Poſt breue tempus expirabant, quibus corpus in eum modum exulceratum fuiſſet. Quod ſi qui optime valentes & integri cum vitiatis & affectis ſermonem fortè conſociaſſent, extemplò trahebant hiquoque contagionem, & cum illis ipſis in mutuum exitium implicabantur. Neque id modò periculum erat; ſed etiam, vbi veſtis, vel res alia quæpiam peſtifero corpore contacta tractaretur, illico manabat lues, & qui modò vegetus alacerq. conſpectus fuerat, is repente exanimis concidebat. Ita pęne interciderat ſortis humanæ commercium, cùm alter alteri nullam ferre opem poſſent; non fratrũ aut ſororum, non liberorum, & coniugum vlla ferme cuiquam erat cura. Tunc miſerrimi ciues relicta vrbe, tutiſsimum vt in malis exiſtimauerunt, nouas extra mœnia ſedes quærere, ac experiri, num ibi minus iratũ habere cęlum poſſent. Fixere ſibi paſsim tuguriola vileſq. caſas e paleis, vti noſtra quoque memoria fuiſſe factitatum ſcimus; & breui tempore circumiecta mœnibus arua nouę ſimulacrum vrbis

bis

bis erant, vrbs ipſa in agreſtem propè faciem veſtiebatur infelicibus herbis. Cùm igitur ab omnibus fere migratum illuc eſſet, noua Mediolanénſium ſcelera, cęleſtes magis adhuc iras irritauere, quodque ſalutis fore principium ſperarant, id ipſum cauſa nouę calamitatis fuit. Nam quaſi, vel ſpernerent ſupplicia, vel in tam funeſto rerum ſtatu ipſi quoque ſuperis iraſcerentur, nulli parcebant rei, quam ferret licentia mortalium & libido. Prodigi vitæ, voluptatum appetentes contemnebant pericula, & quacunq. in parte cupîtum ſibi aliquid viderent, tanquam in ſuam domum ingrediebantur, & libidinem explebant. Neque quiſquam obuiam ibat, cùm omneis, quaſi non vltra victuri, ſeq. & ſua & ſuos ponerent in derelicto, ſinerentq. prædam eſſe cupiditatis alienę. Neque metus legum obſtabat, cúm clariſſimi viri cuſtodes earum, aut eſſent mortui per eos dies, aut morte collegarum attoniti pares horreſcerent caſus, ſuarumq. rerum eſſent, amiſſa publica. Non publici ſerui, non carcer, non magiſtratus vincula licentię erant in vrbe. Sic flagitijs increſcentibus iræ cæleſtes creſcebant, iáq. plures in agro quàm nuper ante migrationem exanimabantur. Interea ſoli Sacerdotes, eo ſpiritu, quem ex Ambroſij potuerant inſtitutis haurire anxij ſimul & mœſti fungebantur officio ſuo,

& quanquam in tanta rerum perturbatione inter-
miſiſſent ſolita munia, ſolennesq. ſupplicationũ
ritus; non tamen deſinebant coercere peccantem
populum inſtaurare ſacra & concionando paſſim
e ſuperioribus locis & mapalibus oberrando,
alijsq. præterea conatibus qui non omnes in hi-
ſtoriam peruenere. Sed non ideo malum auer-
tebant, fuitque tanta mortuorum multitudo,
quantam hic ampliſſimę ciuitatis populus, & pau-
perrimæ turbę colluuies ferme ad deſperationem
prona, & in vitæ tædium facilis potuit exhibere.
Hi paſſim deſtituti neceſſario miniſterio, & omni
ope quę fouendo atque alendo foret corpori, ſi-
mul inteſtina tabe, ſimul fame malorum extremo
conſumebantur. Nec diuites agebant diuerſa
ſorte. Nam dilapſo famulatu, ſoli ſolis in tectis
relinquebantur, nullo res neceſſarias adminiſtran
te, niſi ſi quem, aut rapiendi libido, aut ab ſtolido
ingenio periculi contemptus reliquum feciſſet.
Multæ clariſsime ſtirpes exhauſtæ ac deletæ, mul-
tę vacuę domus, & in celeberrima nuper vrbe,
tanta facta ſolitudo, vt reſides paucos prope
vitę tędium caperet, attonitique & confuſi, mor-
tuis inuiderent magis, quàm vicem eorum miſe-
rarentur. Ineunte Martio ſæuire cœperat peſtis,
exeunte Auguſto, eadem eſt repreſſa, & circuma-
cto grauiori tempore anni corpora ciuium cœ-

perunt

perunt eſſe ſalubriora; Paulatim inde ſuboleſcēte rurſus vrbe, noua Mediolanenſium ora, nouique vultus apparuere, & poſt aliquot annos, tum vrbs ipſa celebritatem ſuam, tum agricultum & nitorem & amœnitatem ſuam recepere. Non perinde res Eccleſiaſtica redire potuit in priſtinum ſtatum. Adeò deerant, & auctores, ac magiſtri diſciplinæ, & qui ſeſe ad illud vitæ genus aggregarent.

IOSEPHI RIPAMONTII

Ambroſiani Coll. Doct.

LIBER SEXTVS.

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER SEXTVS.

SEQVITVR Ambroſium Simplicianus imbutus ipſius moribus, & inſtitutis, vigore animi cæteriſque virtutibus, ad eum modum, vt męſtam atque conſternatam deſiderio ciuitatem pene vnus recreare potuiſſe videretur. Patria Mediolanenſis erat honeſto loco natus ex ea familia, quam Cæſares honoris vocabulo Capitaneam appellauere. Prima ætate, poſtquam operam dediſſet ijs artibus, quibus adoleſcentium animi ad humanitatem informantur; multorum

mores videre, & vrbes concupiuit, ac præcipue Romæ eſt moratus. Victorinus ibi per ea tempora praue facundus, abducere quamplurimos à catholica religione conabatur, & eo conatu maximum chriſtianæ rei detrimentum adferebat. Neque facilè quiſpiam obuiam iret, ſiue admiratione quadam illius ingenij paſſim hærerent, ſiue fauor apud paucos potentes, terrorem omnibus inijceret, ſiue etiam artificioſè ille ſpargeret venena, & occultis modis ad perniciem animarum graſſaretur. Non terruit, aut fefellit Simplicianũ. Sed eludebat, donec ad ſingulare certamen venere. In eo certamine cùm aliquandiu veluti manibus æquis pugnatum eſſet, demum ſuperiores fuere Veritas & Simplicianus, neque Victorinus recuſauit oblatam lucem, vicitq. ipſe dum vincitur. Statim expetito baptiſmo refertur in chriſtianos acerrimus ex eo die populator inanium Deorum, & inſanæ Gentilitatis. Ac tanta fuit conſtantia, vt cùm Iulianus cognomento Apoſtata legem tuliſſet, qua lege, chriſtianis hominibus publicum docendi, vel interpretandi munus interdicebatur; ipſe confeſtim ampliſſima conditione relicta Chriſtum, & ſalutem, & rei familiaris anguſtias, Principi, & gloriæ, diuitijsq. præoptarit. Meruerat ſapientiæ fama publicæ ſtatuæ decus, eaque poſita eſt in foro Traiani. Tantò magis admirati ſunt homines, illum magnum, illum inclitum,

dediſſe

dediſſe manus homini peregrino, & commiſiſſe, vt ſummus honos, quem eſſet aſſecutus, principis ira verteretur in contumeliam. Ante veritatis chriſtianæ lucem, præcipuus labor illi, vt latinè loquentem Platonem exhiberet. Poſtea ſanctiore argumento ſtilum occupauit, & inter alia, quæ ſcripſit catholico iam ſpiritu, robora Machabæorum eleganti proſecutus eſt carmine, cùm eorum exitu fortè inter legendum eſſet delectatus. Igitur, hoc ad Catholicam Eccleſiam adiuncto firmamento, Simplicianus in ora hominum abire, celebrari laudibus omnium, & apud ipſum præcipue ſacrorum Principem pollere gratia & authoritate, clarus magnusq. haberi. Ea ſcilicet fuit cauſa, quàobrem, mitteretur veluti collega, & magiſter Ambroſio, cum ille ad Eccleſiaſtica negotia rudis principio & nouus, talem requirere adiutorem atq. conſiliarium videretur. Cæterùm, tanta egit ſubmiſſione ac modeſtia, vt mallet videri reperiſſe aptum Pontificio muneri, quàm feciſſe. Grandi iam natu Sacerdos, & ſacrarum rerum vſu ac diſciplina contritus, in magiſtri loco venerabatur Ambroſium, ac eum vltrò de diuinis rebus, & Eccleſiæ gubernatione conſulebat, cui magiſter, & moderator ipſe appoſitus fuiſſet. Hanc viri moderationem & virtutem, ipſe pari virtute Ambroſius refert, multiq. viri prudentes illius ætatis, animi magnitudinem intellexere. Adeò non quæ-

ſita

ſita gloria cumulatior redit, neq. ſubmittendo ſe quiſquam vnquam, imminuit famam, & nomen. Sed præter tantam modeſtiam, quantam hac ætate haud facilè in vllo mortalium repereris, aliæ quoque multę magnęq. & rarę Simpliciani laudes fuere. Illę precipue memorantur. Ad pſalmodiam inſomnis, ad retegendas Epiſcopo, ciuitatis vniuerſę corruptelas attentus, promptus inopię ſubleuandæ, tanta ſolicitudine, quanta ſibi quiſque res neceſſarias quærit. Peruigil idem, & irrequietus, donec ad Chriſtum adiunxiſſet, ſi quem forte deprehendiſſet alienum aut rebellem. Nimirum etiam conciliauerat Auguſtinum Eccleſię, cùm eum ad Ambroſium introduxiſſet, atque eſſent vnà de Platonicę philoſophiæ mendis & vanitate collocuti. His meritis in Ambroſij locum venit anno trecenteſimo nonageſimo nono poſtquam redempti ſumus. Eminebant ea tempeſtate viri graues in Clero Mediolanenſi, quos nemo adſpernaretur Eccleſiæ Præſides, & Paſtores animarum. Felix & Theodulus inter cæteros, quà diſciplina, & imitatione Pontificis Ambroſij, quà ſuis virtutibus habebantur eximij, & digni eo munere niſi Simplicianus ipſe dignior fuiſſet. Cæterum, breue deinceps vitæ ſpatium, haud magnam gloriæ materiam, & ſegetem dedit. Ac niſi prioris æui ſanctimonia & virtus veniſſet in ſæcula, haud fermè erant, quæ de Simpliciano memora-

re

re poſſemus. Nam præter exiguas vitę reliquias, quas ille ad Pontificatum attulit, fecerunt alię quoque cauſæ, vt anguſtis terminis illa prudentia, & ille gubernator animus includeretur. Ambroſius ita deceſſerat, vt ne longęuo quidem ſuccedenti Pontifici, campum relinqueret. Ille ſtatum Eccleſię, per ęqua, per iniqua conſtitutum, ille Cleri diſciplinam, ille populi mores ad perfectum emendatos tradiderat. Non inciderat Simplicianus in eum principem, quem, aut prauus ipſius animus, aut ſtimuli proximorum in Eccleſię damna & clades incitarent; vt, vel periculis obiectando vitam, fortis ac inuicti, vel impietatem ipſam flectendo ac emendando, ſapientis, & prouidi titulum inueniret. Quippe Theodoſio extincto, ſicuti memoratum eſt, Honorius nobis imperitabat. Is, & ſuo & parentis ingenio, moderatus ac pius, extrema potius omnia pateretur, quàm vt ſacra & ſacros vlla ratione perturbaret. Præterea Stilicò primæ poſt Cæſarem ipſum auctoritatis, erat idem pietate ſingulari, & vniuerſam in ſuos mores aulam trahebat. Ita, Simpliciano tuta & quieta omnia, nec iam vlla cura placidiſſimo ſeni, niſi quam, aut ſalus animarum adſciſceret, aut abſolutę virtutis amor. Quòd ſi quis, Simpliciani Pontificatum cum Ambroſij Pontificatu, & huius vitam cum illius vita comparare velit; aptiſsimo compendio fuerit vſus, ſi alterum exerciti,

citi, & negotioſi, alterum quieti, & imperturbati Pontificatus exemplar appellarit. Sed quanquam domi quies & otium, foris tamen honos, & famæ celebritas obtigit Simpliciano. Donatiſtæ ſacrilegis manibus quoſdam ſacro fonti pueros admouerant, & ea res Patribus iniecerat ſcrupulum, ac religionem, an ratum eum haberi baptiſmum oporteret. Carthagine ſuper eo negotio concilium eſt habitum, & deliberatio fluctuabat; ſiue negaret aliquis, ſiue adfirmaret, erant in promptu rationes & cauſæ, quæ ſententiam adprobarent. Poſtquam nullus ei controuerſiæ inueniri exitus poterat; eò demum decurrere Patres, vti rem totam Simpliciano dijudicandam permitterent, quicquid ille reſpondiſſet, ratum id atque ſanctum habituri. Cum exteri tantum tribuerent huius viri famæ, licet inde coniectare, quantum authoritatis apud ſuos obtineret. Ea declarata eſt Honorij potiſſimum ipſius actionibus & decretis, queis in Simpliciani gratiam, rem Eccleſiaſticam auxit, & ornauit. Atque initium hinc ſumit ea res, quæ data ſanctitati, & meritis, & gratiæ, diſſenſionum atque turbarum exciuit molem, quæue quietem Apoſtolicam interpellat, nec ſinit illam tantopere commendatam ab auctore, & capite Chriſto in Eccleſia pacem conſiſtere. Mediolani cùm ſederet Honorius, multaque quotidie inciderent eiuſmodi, vt Simpliciani Pontificis

arbi-

bitrium ; & ſententiam interponi litibus, atq. cauſis oporteret, ratus id ad Reipublicæ moderationem, & commoda pertinere Princeps vltrò tulit legem, qua ſanxit, licere popularibus atq; laicis ad Epiſcopum in ius ire, quaſucinde ſententias, & litium, cauſarum, rerum, æſtimationes auferrent, eas ratas & legitimas haberi, perinde atq; ſi altero forò eſſent latæ. Statuerat hoc ipſum, iam antea Conſtantinus ille, cui Magno ex virtute cognomen fuit, dederatq. prouocationem à Magiſtratibus, & præfectis vrbium, ad Pontifices, & Epiſcopos, cum graui denuntiatione, ſi quis eam Eccleſiæ poteſtatem imminuere, aut violare eſſet auſus. Sed cũm variante ac immutante res omneis æuo, multũ Eccleſiaſtico foro deceſsiſſet eius authoritatis, iamq. plena pij ſenſus lex abrogaretur ipſa deſuetudine, Honorius eam Mediolani firmauit ac reſtituit admiratione virtutis, quæ videlicet eminebat in Pontifice Simpliciano, ſcripta lex eſt Mediolani VI. kal. Aug. Honorio Auguſt. quartùm, & Eutychiano Coſſ. Mox Honorius idẽ ſanxit alia lege, vt quotquot orbe toto templa ſtarent inanibus dijs, ea, vel darentur excidio, vel in veri Dei cultum religionemq. transferrentur, ſi quidem ea forent deſcriptione ac ſtructura, quæ facile poſſet ad Eccleſiæ conſuetudinem, & vſum accommodari. Ea lex Gentilitatis vniuerſæ reliquias perculit, & confudit, indignatione, pudore, metu. Suſtulerant enim fortè animos hoc tempore, decepti, ac illuſi mendacijs oraculorum, & Chriſtianæ rei adeſſe finem inſanientes vaticinabantur. Haud ego ambigam, quin Baſilica Martiris Laurentij, quę fuerat Herculis ędes, ea lege reliquerit inane nomen,

& in Eccleſiæ partem conceſſerit. Ac pro dignitate quidem & incrementis, & amplificatione Catholicæ religionis hæ latæ leges fuerunt: illa pertinuit ad modeſtiam & diſciplinam, quam in quarto Carthagineſi conuentu per idẽ tempus grauiſsimi patres tulêre, fuit autẽ huiuſmodi. Clerici, ne barbam, neue Cæſariem alunto; raſo vultu, capitibus tonſis incedunto. Ea lex, & facilè tunc in Mediolanenſis Eccleſię conſuetudinem eſt inducta, & noſtra demum ætate, cùm longo interuallo reuocaretur, non paruos animorum motus fecit ſatiſq; conſtat, cùm obediẽter ac promptè raderẽt alij, contumace mento quoſdam inutile pondus oſtentaſſe. Adeò ſibi mortales etiam deformitate placent, & ſumus in futilitate pertinaces, in faſtu contemnendi. Per haſcẽ grauiſsimas actiones & decreta, queis Magni Simpliciani æuum inclaruit, ſubibat annus, à Chriſto nato quadringenteſimus, qui Simpliciano vltimus fuit, cùm Siſinius, Martirius, & Alexander, Martirum numerum auxere. Et magna tremẽdaq; res poterat videri ſub Catholico principe, ſecundo religionis curſu, Eccleſia florente, niſi poſt Cæſaris edictum, & gentium iras, iam eiuſmodi cladibus inſueſſemus. Quia mortales eorum exſuuiæ; ſunt inter opes Eccleſiæ Mediolanenſis caſum ipſorum explicabo. Vigilius Epiſcopus Tridenti, ſtudio Catholicę religionis, & ſanctitate vitæ, fuit Eccleſiaſticæ rei per ea tempora non vltimum ornamentum. Is cùm per Anauniæ valles aliquot ſuæ Diœceſis pagos in antiqua Gentium prauitate ac errore perſtare cognouiſſet, legat eò Cappadoces hoſce Clericos, cum eiuſmodi mandatis, vti pertinaces, & indomitos agreſtium illorum animos;

varie

varie tẽtando, ac blandiẽdo, ſimul docendo, & arguẽdo, prout initia ſeſe, & progreſſus darent, allicere ad Chriſtum, & ad ſalutem conarentur. Pollebant vnuſquiſq; doctrina, fortes animi, prudentia, & lenitas inerat, planeq; crediderat Vigilius, cùm manum hanc ab ſeſe demitteret, aut poſſe monitis eorum, & prædicatione conuerti paganos, & illas veluti ſiluas interlucari, aut, ſi contumaces reſiſterent, conclamatum in perpetuum fore negotium, deploratamq; gentem. Hoc nimirum euenit. Nam vbi diuini concionatores ingreſsi tractus illos inſanos, cœpêre, Deum vnum, æternum vitam, parata præmia rectè factis, ob ſcelera ſempiternos ignes & alia Catholici dogmatis elementa narrare; ſimul vbi raptim excitauêre templum confeſtim agreſteis exarsêre toruis ingenijs, & auctoribus vitæ illicò necem machinantur. Sed ea, dolum, & inſidias requirebat, ob Cæſarẽ, quẽ aliquo tamẽ modo vindicẽ pauebant. Igitur, dũ moras, & neceſsaria interualla dant ſceleri, dum itinera & egreſſus obſeruant, pauculos adhuc dies, & breue concionandi ſpatium habuêre. Mox exitum approperauere, cùm intentos ſui moris tripudio, ac ſuperſtitioſæ ſaltationi barbaros acrius increpuiſſent. Tunc enim erupit furor, &, quod certam in diem, certum in locum deſtinabant, repræſentauere præcipites animi. Facto repente impetu, & concurſu perimuntur, Siſinius, Martirius, & Alexander, iſq. ſuſceptæ expeditionis euentus fuit. Lacera Martirum corpora collecta inde, & ſublata piorum ſtudio Tridentum ad Epiſcopum adſportantur; & ille gratiſſimum Pontifici Simpliciano donum miſit. Tradit Paulinus, eo ipſo

temporis momento, quo diuina fercula Mediolanum adſportarentur, Ambroſium ipſum in Dalmatiæ finibus, cæco cuidam apparuiſſe, cùmque ille rogaſſet, vti ſibi redderetur atq. perennis foret, ea lucis vſura, qua diuinos vultus adſpiceret, hęc verba, vt clarè audiretur, elocutum; ire te Mediolanum oportet, ac ibi oculorum aciem ab amicis meis impetrare. veniſſe deinde cæcum in vrbem, & protinus vidiſſe. Corpora Simplicianus in Mariæ Virginis Æde, quę nunc Diui Simpliciani Ædes dicitur, collocauit, ac fuere ibi obſcura in ſede, donec ab Sancto Antiſtite Carolo noſtrorum temporum opulentia cæremonijſq. decorarentur. Gentem ipſam, quæ peremerat Apoſtolicos homines, fama eſt, fulgetris & horriſono ſtatim fragore perculſam agnouiſſe ſuum ſcelus; Cæſaris iuſſu coniectos in vincula, qui ſacro ſanguine manus impias temeraſſent; voluiſſe ipſũ promiſcue in omnes animaduertere, niſi deprecator Simplicianus obſtitiſſet: inde genti lucẽ obortam tñ, & ſuſcepta ſacra, templumq. ibi poſitum eſſe Martiribus, quod eximia religione hodieq. patrium deteſtantes errorem colant. Simplicianus, tertio ſui Pontificatus anno deceſſit, ſub Siricio Pontifice maximo; templum & cæleſteis religiones Anaſtaſius alter decrarit. In Æde Mariana eſt tumulatus; ſic ipſe mandarat, creditumq. eſt hanc eum, ſibi quietis vltimæ ſedem elegiſſe quodam exemplo Pontificis Ambroſij, vt, quemadmodum ille, domicilium elegerat, quà Geruaſij, & Protaſij Martirum oſſa condidiſſet; ita quieſceret ipſe iuxtà Siſinum, Martirium, & Alexandrum, quorum artus & reliquias pari deuinxiſſet officio ac munere. In referendo Martyrum,

casu,

catu, ſecutus ſum tradita de ipſis in vulgus, & recepta famæ veteris conſenſu. Sed ipſius ad Simplicianum litteræ Vigilij certius apertiuſq. rem totam habent, quarum ſumma fuit huiuſmodi. Vigilius Simpliciano.
Quamuis Excelſo loco ſitã virtutem in Dei hominumq. » conſpectu, noſtris verbis illuſtrari non ſit neceſſe, præ-» ſtetq. cæleſtia merita ſilentio venerari, quàm orationis » culpa deterere: tamen impulit officij mei munus, vt » noui Martyrij ſeriem explicarem, per cauſas, & loca, va- » rioſq. ſucceſſus, & pij quodammodo ſanguinis vocem » litteris hiſce conſignarem. Namq. dum in aperto nuper » agro fundatiſq. recens Eccleſijs lætam Euangelij ſemen- » tem faciunt homines Apoſtolici, perpeſſi grauia multa » & aſpera, vexati contumelijs, iniurijs tentati, quaſi per » patientiæ gradus, ipſam demũ reportauere coronam, & » occaſione gloriæ gloriam inuenere Cælibem vitæ for- » mam ſecuti, ac inſtructi litterarum adiumentis, atten- » tiq. & ſoliciti, ſuas innoxias animas hoſtiarum inſtar ob- » tulere Deo. Primus eorum Siſinius nomine pacem attu- » lerat barbaris, atq. legationem obierat ita, vt nihil tra- » heret, è ſordibus hoſpitij, cùm ibi annos aliquot mora- » retur, ac planè veluti Loth alter inter infandæ gentis » homines egit. Is tanquam ouicula, circumfrementi- » bus lupis, quæſiuit ſibi caulam, atq. templum in ea re- » gione poſuit primus, eoq. merito nimirum eſt aſſecu- » tus, vt ſicuti grandior erat natu, ita prior in cælum iret. » Proximus huic Martyrius lector erat munere, qui cùm » è Cæſaris caſtris ad Chriſti ſigna tranſiſſet, nomen ip- » ſum habebat inter cauſas, & inuitamenta, quò promp- » tius martirij decus æmularetur. Parentum, & fratrum »

abruperat

horrore ſimulacri, vt retractus, vt illuſus, vt lignea geſtamina pependerint collo, vt acti per arua beſtiarum in morem, ſpreuerint blandimenta, minas, & ſui quiſq. funeris conſpectum horribilemq. pompam, & ipſum deniq; funus. Reliquiæ, Bripium (Mediolanenſis agri locus eſt,) inde Mediolanum allatæ Simpliciani cura, diu fuere miraculorum ſedes, noſtraque demum ætate D. Carolus addidit gloriam, cùm eas in publicum efferret apparatu tanto, quantum vrbis, & Viri nomen claret. Sed & vrbes aliæ partem harum reliquiarum accepere, præſertimq. Brixienſes id hodieq. munus ſeruant. Cauſa licentiæ fuerat barbaris in Martyres eadem illa, quæ toto paſſim orbe cultores alios Idolorum hoc tempore ſtimulare cœperat in Chriſtianos, veteribus odijs materies, & ſacri ſanguinis læta rurſus calamitas, atq; poſt diuturnã pacem noua præliorum origo. Nanq; cùm illa ſanctiſsimi decreti promulgata lex fuiſſet, vti templa Deorum abolerentur, idq; Cæſaris edictum ſecuta ſtrages irritaſſet eorum animos, qui contumaces in priſca ſuperſtitione permanerẽt; ab ea videlicet ira, Martirium, exoleta iam prope res, & nomen inualeſcebat. Remotæ valles & auij receſſus, & vt quæq; loca longius aberant á ſecurium terrore, plus etiam dedere palmarum; qui Cæſar, & faſces, & imperij reuerentia tegerent Eccleſiam, rara, vel nulla fortuna tanti decoris fuit. Mediolani pręcipua ſecuritas rebus, Honorio nimirum ibi ſedem habente, vel ſi quopiam iret, Stilichone Vicario, cuius de pietate ac religione ſupra eſt, demonſtratum. Steriſſet utinam hic intra ſui faſtigij terminos firmũ ac fidele ſubſidiũ Eccleſię columenq;

rebus.

rebus. Sed filia data in matrimonium Honorio, ductâ ipſe ſorore Theodoſij, dum agitat pluſquam ciuilia, ſuis & ſibi ruinā ſtruxit, quæ poſt explicabitur. Habitabat ad D. Protaſij, cui cognomen e quercu vir, ſi quiſquā alius vnquam fuit, maximè carus acceptuſq. populo, & haud dubio ciuium conſenſu patriæ pater appellatus. Quo primùm die magiſtratum inijſſet, ſollenni iurauerat ritu, ſe defenſurum Eccleſiæ iura, clericorum honores, libertatem atq; ſtatum vrbis, enixeq. daturum operam, ne qua ſeditio popularis, ne qua fierent latrocinia, vt tuti liberiq. commeatus eſſent; ante omnia, viduas & orbos, quæ maxime inualida pars eſſet, iniuria prohibiturum. Si tardus ad ea, ſi ſegnis foret, ſe caputq. ſuum deuouerat horribili carmine, precatuſq. fuerat, vti tum iratus Deus flagitij pœnas expeteret. Viciſſim ciues ferebant tributa & vectigales aſſes ei, ligna, vinum, & alia ſuſtētando famulitio, ac tuendæ principis dignationi; per capita, per oſtia, regiæ fortunæ cultus in vnam domū exigebatur, neq. ſub onere quiſquam ingemiſcebat. Hęc ipſa Galuanus ex Datij annalibus refert, haud ſane ſuſpecta nobis ob authoris vtriuſque teſtimonium, quos credidimus, nec ob religionem voluiſſe mentiri, nec ob antiquitatē ignorare potuiſſe. Neq. minuit fidem, horū temporum magnificentia, & ſuperbæ ac diuerſæ iam principum opes. Illa ætas, illi mores admittebant multa, quæ noſtrum ſæculum adſpernaretur ac irriderer, neq. intereſt, qua ſpecie ac titulo, fortunæ tenuiores alant fortunā illā excelsā dummodo ſemper quidē alāt. Etiam in Eccleſiæ moribus, & inſtitutis hoc tempore comperio fuiſſe multa, quæ recens diſciplina Pontificū, & com-

& communis via decôri non ferret. Quippe traditum eſt, creſcente quotidie magis Ambroſij deſiderio, famaq. virtutum, & miraculorum illius increbreſcente, inſtitutum hunc morem à Simpliciano, vt Prouinciales Epiſcopi, quanuis diſſiti terris, graues ætate, diſtenti ſui muneris occupationibus, abſq. diſcrimine vllo, vel excuſatione, Mediolani per hebdomadas in orbem adeſſint, facturi rem diuinam in Ara, quæ nimirum inclita tanti viri reliquijs, & nomine, patere deberet ad ſacrificandum illis tantummodo, quos dignitas Pontificia faceret venerabiles, & auguſtos. Tunc ſcilicet Epiſcopos, vt ſua quemq. dies admoneret, ex varijs Prouinciæ locis, longiore quàm hodie diſtant interuallo, ire in Metropolim hanc conſueſſe, defunctoſq. rite vice ſua, pari celeritate domoſ remigrare. Domicilium in vrbe fuiſſe cōſtitutum hebdomatico ad tertium inde lapidem, quà parua nux D. Georgij templo cognomen fecit. Ex eo domicilio, Pontificem, cuius eſſet hebdomada, pulſu campani æris excitari ſolitum intempeſtæ noctis ſilentio, matutinus vt ſiſteret ad Aram. Manſiſſe ſolenne hoc, donec pertæſi ſpatia viarum irrequietoſq. cōmeatus Epiſcopi, contulerint in medium vectigalia, & ſtipes large ſuffecturas in ea ſacra, dederintq. ſui muneris vicarios, ac ita duræ peregrinationis incommodo, & labore ſint leuati. Memorat hæc ipſa Galuanus idem, quem poterit appellare ſi quis fortè laborabit admiratione nouitatis. Ea ſi vera fuit cæremonia, caderet in Venerij tempus, quem ſucceſſiſſe Simpliciano, litteræ omnes conſentiunt. Fuerat hic etiam in Ambroſij contubernio & diſciplina, qui diuinis litteris, & arte regendi popula-

res animos imbutum iuuenem per Eccleſiaſticos gradus ad Sacerdotij apicem euexerat. Poſtquam receptus ille Cælo, ſuam Simpliciano vigiliam reliquit; collega muneris huic, meritus eſt, vt cùm ipſi quoq. mortalibus rebus exempto ſucceſſor quæreretur, neminem eſſe aptiorem, illi quorum intererat, iudicarent. Neq. recuſauit inclitus vir, interiore ſenſu manſuetus, & humilis, cæterùm natus ad res gerendas, & alto quodã animo cupidus Eccleſiæ conſtituendæ. Itaq. nouerat ſtatim fama nouũ Epiſcopum, & frequenter ibatur ad illum ab Eccleſiæ principibus, vbi res aliqua grauior incidiſſet. Inter Acta Synodi Carthaginienſis octauæ, caput extat huiuſmodi. Quoniam Africana Eccleſia, non ſatis Clericorum haberet, alijſq. præterea neceſſitatibus vrgeretur; mittendos eſſe legatos, Romam ad Anaſtaſium, Mediolanum ad Venerium qui rebus anguſtis opem atq. ſubſidium, & ex Italica copia miniſtros implorarent. Ea petentes legati qui venerint, comperti nihil habemus; miſſas quidem eſſe ſuppetias conſtat vel ex eo, quòd Paulinus alumnus Eccleſiæ Mediolanenſis ab huius haud dubie legationis tempore fuit in Africa, & Carthagine apud Fortunatum Diaconum eſt diuerſatus. Inde coniectare licet, alios quoq. deſtinatos in eam expeditionem, quorum vetuſtate abierit memoria; nec enim fortaſſe tũc attinuerit nomina ſingulorũ cuſtodiri, cùm duce ac rectore Paulino haud perinde nobiles, & clari alij mitterentur. Negotij tamen interea ſatis erat domi, gliſcente iam & ſerpente per vrbem Origeniſtarum lue, quæ fœdaret animos opinionibus abſurdis atroci malo quia blandimẽtis inerant venena, & ferme ſpargebantur in vulgus ea,

quæ

quæ humanus animus varietate ſua,& declinatione rerũ vltimarũ adamaret. Origenes,in diuerſa terrarum parte, centum & quinquaginta annis prior Venerio, ediderat in publicũ volumina,queis apud multos effuſa ſtudia plauſumq. mereretur, apud plures,cũ admiratione miſericordiam conciret. Aliâs profundus, altus diuinus; miſer aliâs delirus,inſanus; ac planè cõparandus amni, qui,cùm puras veheret vndas,lucidior eſſet vitro,turbatus idẽ & infectus obſcuræ nocti ſimilis manaret. Errores & dogmata eius hæc ferebantur. Liberatorem humani generis Chriſtum, nequaquam ex vtero matris prodijſſe; ſed factum extitiſſe repente diuinitus. Eundem Patre minorem eſſe, diſpari, tum veritate, tum luce; cæterùm,propter noſtri luminis imbecillitatem, quæ falſo iudicio,magna pro paruis admittat, haud dubie parem videri. Totum inde Sanctiſſimæ Trinitatis myſterium, comparando perſonas, & anteponendo, vel poſtponendo temeritate ſua, confundebat, & admirandam illam publicæq. religionis conſenſu receptam æquabilitatem nouo turbabat diſcrimine, quod humanis ipſe ſenſibus effinxiſſet. Conſimili væcordia, genus hominum, Angelorum choros, turbam Dæmonum inuoluebat. Poſſe videlicet ex illis tenebris æternaq. nocte, ſpiritus impuros atq. contumaces in cæleſtem denuo lucẽ emergere ita,vt ex Dæmone quiſpiam Angelicam illico naturam induat, ac rurſus alius è ſuprema illinc claſſe deuoluatur ad cateruas vltimas inferorum. Qui mortaliũ,extremo iudicio reperti fuerint mali prauiq.; hos in altera vita fore collegas Dæmonum, viciſſimq. Dæmonas ipſos, ſi negligentius egerint, in humana cor-

hæc portenta, dederatq; ſedulus operam, vt veram eam eſſe rationem, e a ſumma myſteria perſuaderet, nec ſingulis modò viritim, ſed magnarum vrbium populis; & huius primùm arte, dein aſſeclarum cura, perniciem accepere, prouinciæ, regna, caputq. rerum Vrbs illa, cuius nomen & adſpectus, & conſtitutum ibi domiciliũ religionis abſterrere poterat Origeniſtas, ne cum inſano ſuo dogmate greſſum illuc inferrent. Simul auſi penetrare Mediolanum, eaq. Venerio materies arguendi, confutandi, ſanandi quos poſſet, coercendi medicinam adſpernantes alios, cauendi ne corruptæ iam animæ contagione ſua diffunderent latius peſtem, ea libidine, quæ ferme quærit ſocios exitij, tanquam, vel perire ſolitarios pigeat, vel cadere cum multis, ea demum ſit ſalus. Plane fœda res & abominanda, in vrbe, quæ paulo ante trecẽteſimũm annum, ab Apoſtolo Barnaba Euangelium accepiſſet, quæ tot ſpectaſſet Martirum miracula, tot exhibuiſſet, ac prope, ſicut altera Roma dici poſſet extructa Sanctorum ſanguine, in qua demum, recens Ambroſij nomen, & vita, & ad profligandos Arianos, tam manifeſte præſens Numen, infauſtique rebellium exitus, deberent eſſe vinculum fidei, frænum illis, quos rebus adigerent nouis, dulcedo ipſarum, & ſuæ mentis inconſtantia. Tanto magis niti Venerius aduerſus initia tanti mali, ſolicituſq; & intentus agere, ne vrbem, quam ſanam, & integram accepiſſet, eam inuolutam peſte relinquere cogeretur; quandocunq; deceſſurus eſſet. Neq; tamen in eo conatu cadebant omnia ſicut volebat, & quanquam excuterent, ipſius verbis, & caſtigatione quotidie nonnulli quæ iam admi-

àdmiſiſſent opinionum flagitia, plures ea retinebant animis obſtinatis, interpretemq. magni ſecreti, atq. tantarum rerum indagatorem Origenem admirabãtur. Mox àdfuere Pontificiæ litteræ decretumq. Romani cõcilij, quibus litteris & decreto, publicaq. Patrum authoritate Venerius admonebatur, damnatos eſſe Origeniſtas, & omnia, quæ de fidei ac rerum elementis author nominis illius, ex vero & antiquo, in ficta, & noua corrupiſſet. Damnationem eam vti promulgaret, oſtenderetq. ſuæ vrbis populo, quid congregati diuino ſpiritu Patres cenſuiſſent. Ea demum res vrbi ſalutem tulit reiectiſq. deliramentis, in ſua ſe ſe catholica dogmata Mediolanenſes collegere. Succeſſit huic aduerſus Origeniſtas actioni, noua quinquennio poſt, Venerio ſeges gloriæ, campuſq. virtutis. Inſana mulier Eudoxia coniunx Arcadij capitalibus odijs infenſa Chryſoſtomo, cùm per ſuæ factionis homines eum exturbaſſet, vindex Numinis irà ſtrauerat illico Palatij partẽ, eoq. portẽto conterriti principes Pontificẽ innoxiũ reſtituère ſuam in ſedem. Inſequente dein anno, maiore correptus inimicorum impetu, relegatur in perpetuum, neque redijt, donec finita vita, corpus ipſius, bonorum omnium humeris, & Orientis vniuerſi gratulatione reportaretur. Ea negotia cùm Orientalem Eccleſiam tumultuoſiſſime ſcinderẽt in partes, circumuentuſq; Chryſoſtomus Apoſtolicæ patientiæ exemplum præberet; mota eſt Occidentalibus Epiſcopis cura, vti ferrent opem exuli, demerentq; ſæculo tantam ignominiam & labem, quanta ſuſciperetur, ſi uir ille damnatus exſulij pœna memorari poſſet hominibus futuris

turis. Itaq. venere Romam ex condicto grauiſſimus quiſq. Chromatius ab Aquileia, Venerius Mediolano, ex alijs vrbibus alij, quos angeret rerum indignitas, & ille quaſi de virtute triumphus improborum. In eo conuentu, cùm Patres agitarent inter ſe, quęnam expeditiſſima foret reſtituendi exulis via, cenſuere optimum factu, ſi communiter agerent cum Honorio, precibuſq. iunctis ab eo peterent, vti commendaret Arcadio fratri Conſtantinopolitani Pontificis cauſam. Ille benignę rem ſuſcepit, miſitq. legatos, & litteras ad fratrem de cognoſcenda cauſa Ioanneq. reſtituendo. Conſilium id fuiſſe Venerij facilè conijcitur ex eo, quòd ſcriptor harũ rerum Theodorus, in memoranda legatione, refert, ſuas eum litteras Honorij litteris adiunxiſſe. Sed longe grauiſſimum aliud eius rei teſtimonium extat ipſius ad Venerium Epiſtola Chryſoſtomi, cum inſigni gratiarum actione, & laude, nauatam ob operam, ſimul cohortatione ad ea conficienda quæ ſupereſſent. Exemplum eius epiſtolæ, Gulielmus Sirletus Cardinalis Mediolanum ex vrbe Roma tranſmiſit, cùm ad eam diem fuiſſet ignota noſtris hominibus. Eſt autem huiuſmodi. Sancti Patris noſtri Ioãnis Archiepiſcopi Conſtantinopolis Chryſoſtomi Epiſtola ad Venerium Epiſcopum Mediolanenſem. Fortem veſtrum, & virilem animum, itemq. veritatis vindicandæ fiduciam, & prędicandæ libertatem, tametſi vel antea cognoueram: fecit tamen temporum conditio, vt ipſa quoq. appareat ſumma fraterna beneuolentia, & charitas, & pietas, ac frequens commiſeratio, & diligens deniq. procuratio veſtra Eccleſiarum. Nimirum; vti vel in mari gubernatorem, qui ſit optimus,

„ mus, magnæ tempeſtates, vel in corporibus peritiſſimũ „ medicum morbi difficiles oſtendunt: ita, qui ad ſtu- „ dium pietatis vitam omnem compararit, quiq. animi „ magnitudine præcellat, facile rerum declarant aſperi- „ tates, & temporum. Quod ſane accidit iam vobis; tum „ verò pro parte veſtra probe omnia adminiſtrata, nec „ quicquam prætermiſſum. Sed quoniam homines, qui „ iſtas, & pariunt perturbationes, & pepererunt, eò per- „ uenerunt prauitatis, vt non modo non defungi priori- „ bus, ſed certare etiam cum ijs conentur: moneo vos „ atq. hortor vniuerſos, vt prompte animum valentiſſi- „ mum adhibeatis, neq. iſtud diſſolui tãtum ſtudium pa- „ tiamini. Quin intendite magis, etiam ſi mille accidant „ difficultates. Etenim qui ſudoribus atq. ærumnis pluri- „ bus, magnum aliquid, & homine generoſo dignum ob- „ ierint, maiora ij præmia conſequentur quàm qui facile, „ & nullo negotio idem confecerint. Siquidem vnuſquiſq. „ [quod Beatus inquit Paulus] tantum mercedis accipiet „ quantum laboris exantlarit. Quamobrem minime iſta „ vobis diutina fatigatio cauſam afferat deſperãdi, verùm „ potius ipſum decus excitet. Nam quò grauior ad ten- „ tationem fit acceſſio, eò auctior erit ad coronas adiun- „ ctio affluentq. amplius vobis debita certaminum hone- „ ſtorum præmia. Hæc Chryſoſtomus ad Venerium, neq; nos vltra Græcis hiſce turbis immiſcemur. Mediolani ſequitur tempus irruptione turbulentum externa, & Gothorum arma nunc, atq. ſuperfuſam Catholico gregi barbariem, quoad inſtituti noſtri ratio patitur, exſequemur. Non enim importunum Arij genus, & plena furoris aula plus malorum olim in Eccleſiam inuexit, & in-

ter

ter ſacrorum clades hanc quoq. vel maxime exitiabilẽ numerare licet. Quamdiu pacatum imperium Honorius habuit, ſanè proſpero res Eccleſiaſtica curſu procedebat; & ſacra frequentabantur, & ſacrorum antiſtites in honore erant, duodecimo demum anno, poſtquã is regnare cœperat, Gothi, dirum genus, Italiam ingreſſi, ſimul imperio, ſimul Eccleſiæ vaſtitatem intulerunt. Radegaſius imperabat genti, quẽ alij contracta voce Radgaſum, nonnulli Rhadagayſum appellauêre, fero ir ingenio, & qui ſuper cæteram immanitatem, naturæ quodam inſtinctũ religiones omneis auerſaretur. Is, cùm ſpe præmiorum & victoriæ, ſuos animare vellet, fertur apud Danubij Ripam, ara excitata, chriſtianum ſanguinẽ libaſſe barbaro ritu, & iuraſſe non poſiturum arma priuſquam Romanum omne nomen dediſſet excidio. Ducenta millia ſub ſignis habuiſſe fertur, præter imbellem turbam, quæ ſecuta viros aut parentes, ætatem & ſexũ in arma paulatim aptabant. Hoc tanti robur exercitus, Gallica & Hiſpanica regione latè peruagatum, vbi ſubiectos alpibus campos inſedit, intremuere Populi, & à religionis cura, ſeſe principes, vt ferme fit, ad tutelam humanarum rerum auerterunt. Ita, cùm paribus ab noſtra parte copijs obuiã iretur, & omneis homines indue- rent arma, citius omnino quàm credi poſſit, militia efferauit animos, atq. ſtatim ædes ſacræ, militares in caſas, milites ipſi barbaros in mores fœdo ſpectaculo conceſſêre. Italię totius id commune malum fuit, nec fermè vlla; maior Eccleſiæ clades memoratur. Et Vrbs Roma, quæ aſperis in rebus prælucere cæteris ad fidei conſtantiam deberet, adeò conſternata eſt, vt cauſa totius ca-

lamitatis in Chriſti cultum reiecta per inſaniam, priſtina profana ſacra reuocarent, atq. ſancirent capite, ne quis in poſterum ab auita religione deficeret. Par Mediolani væcordia, & pares animorum habitus erant, vt in ciuitate, ad omneis Romanæ rei motus, varia ſemper & mutabili. Venerius adhuc moderabatur Eccleſiæ Mediolanenſi, doctrina, & moribus inter primos illius ætatis, & diuina face ſuccenſus amplificandæ religionis. Hic, verbo & exemplo itemq. gratia & lenitate, ciuitatem in pia ſtudia totam efformare cœperat, & credebatur illum Eccleſiæ ſtatum in perpetuum eſſe firmaturus, qui ſub Ambroſio fuiſſet ante tumultus Arianos. Enimverò, poſtquam ſtragem diuini cultus, & potentiora profana ſacris animaduertit, ad gregis & Eccleſiæ defenſionem intendit animum, ſtatimq. nouo certaminis genere cum armatis inermis, & ipſa cum furore tranquillitas pugnare inſtitit. Ille turpeis inquilinos eiecit templis, ille reſtituit aras, illius authoritate, libido multorum attonita, glutitam ſpe & cogitatione prædam haud ſemel amiſit. Inter cætera, illud memoratur inſigne. Mediolani templum eſt præcipuæ celebritatis, origine primæua ſacrum Herculi; poſtquam Chriſtus Dæmonem, Chriſtiani gentilitatem exturbarunt, Laurentio Martiri ſanctiore dicatum titulo. Id templum, quia laxo patebat ſinu, eratq. clauſtris ad vim arcendam egregie munitum, Gothica cohors occuparat, cùm reliqua multitudo, pars fixis vrbe tota tentorijs, ad ciuium damna cædesq. diſcurreret, pars, quacunq. belli moles incubuerat, cum exercitu noſtro dimicaret. Igitur ibi manipulares, nulla reuerẽtia ſacri ſoli, tamquam in ganea & popina, ſacrilegum etiã

apud

apud ipſos Dæmonum cultores, alea, ventre, & omni reliqua fœditate laſciuiebant. Non tulit Pontifex ignominiam, quæ, licentia, & importunitate quotidie impenſius creſcebat. Stat ſententia, ſacram ædem ab illa indignitate vindicare, quoquomodo; aut, ſi minus id procedat, in ipſo pulcherrimæ rei conatu vitã ponere. Itaq. re diuina peracta cum ea precatione, vt bene ac feliciter eueniret, quod de reprimendo barbarorum furore habebat in animo, ad illud templum rectà contendit inſtituto ſupplicantum agmine. Præibant clerici ſacerdotesq. ſequebatur ipſe maioris formæ baiulans crucem, latera cingebant è præcipua nobilitate nonnulli, qui ſacri capitis deſiderio & caritate periculum fortiter omne ſpernebant. Quacunq. progreditur pompa, cõcurſus, & ex militari tumultu repentina fit quies. Mirantur crucis trophæa portantem Epiſcopum, & cũm horreant armatis viæ, miſceatq. Mars cruentus omnia; imbellis, & quieta cohors, quid ſibi interim velit, exſpectant. Adiungunt etiam agmini ſeſe complures, neq. barbari, cæleſtẽ violare manum audent. Quippe, miſerabilem ad ſonũ inflexa pſalmodia, & eminens in ſingulorũ vultu pietas ac dolor, ſimul canitie veneranda Pontifex oneri propè ſuccumbens, quamuis immites & ſanguinarios animos iniecta diuinitus religione continebat. Vbi ad templum peruentum eſt, patenteis fortè portas inueniunt, & omnia diſiecta inter temulentos. Ita gradum intulere ſupplicantes, & dum ingrediuntur, accidit res, quæ niſi in Dei potentiam referatur, haud dubie fidem exceſſerit. Gothi cùm ad crucis adſpectum aliquandiu fluctuaſſent, diffugêre ſimul omneis, nec deinde fœdauere templum il-

Ccc 2 lud.

lud. Per hunc modum vindicata Laurentianæ Aedis eſt religio, & reſtituta maieſtati ſuæ priſtinæ. Sub idem tẽpus, aliam, neq. minore animo, euentu etiam admirabiliore Venerius actionem ſuſcepit, qua Gothicæ multitudinis licentia compreſſa & frenata eſt. Rapuerant ex ingenua domo virginem adoleſcentulam, quæ tædio rerum humanarum cæleſtes gerebat ſpiritus, & florem illibatum ſumma religione conſeruabat. Fit ad eum raptum tota vicinitate clamor, & propter claritatem virginis, parentum lacrimas, concurſum omnium, indigniſſima res etiam furentibus videtur. Non tamen audet obuiam ire quiſquam. Ita ſacrum honorem, & inferendum olim cælo decus mancipia Dæmonis erant violaturi. Trepidat ad Epiſcopum aliquis interea, totam indignitatem exponit, & periclitanti puellæ ſupplex implorat opem. Ille, paterna extimulante cura, cum Præfecto cohortis impuræ, ſine mora expoſtulat iniuriam, gentiũ & naturæ memorat ius, virgo ſaltem, vt dolori ſuo redonetur, petit. Magnum Venerij nomen erat etiam apud barbaros, & propter vnicam virtutem vulgò illum omneis admirabantur Itaq. motus legatione Centurio, capitales illicò minas intentat militi, niſi eueſtigio dimittatur domum adoleſcentula. Dimiſſa ſtatim, & in tutum recepta eſt ab illis, qui raptorem velut expugnaturi lacrimis, & quiritatione ſequebantur. Venerius inde, quòd haud ita facilè Gothicam è ciuitate tolli poſſe colluuiem arbitraretur, ne periculum inde ſemper immineret pudicitiæ, conſilium cępit hoc prudentię plenum & caritatis. Præcipua firmitate domum ſiue precibus eblanditus, ſiue pretio coemptam munit inſuper quantum poteſt, ac

omni

omni prouidet ope, vt à temerario militum diſcurſu, & euagatione ſit tuta. Præterea ſacrat religione locum, aram, & alia, quæ ſunt colendo Numini, animisq. curandis addit. Huc ſexum inuitat maximè opportunum iniuriæ, & incluſis intra clauſtra, diuini auxilij ſpem facit. Simul in omnia diſcrimina caſusq. ſolicitudinem ipſe quoq. offert ſuam. Dedito per vrbem rumore, virgines multæ, vel ſuo ipſæ inſtinctu, vel hortatione parentum, in eam domum conuenere, donec impleretur. Succeſſit deinde quod ſuperis cordi eſſet, quodq. Venerius ipſe deſtinarat apud animum ſuum, cùm illud pudicitiæ aſylū aperiret. Congregatę in vnam ſedem adoleſcentulæ ſeipſas adſtrinxere legibus & diſciplina, & propè Monaſterij formam celerrime res venit. Capita legum earum, partim habuit rata Pontifex, partim ſalubriore temperauit modo. vniuerſum veró corpus & formulam ſua in perpetuum authoritate ſanxit ac firmauit. Præerat cunctis illa ipſa, quæ principio de faucibus erepta barbaro, monuerat periculo ſuo paſtorem, vti ſepta hæc infirmo pararet gregi. Notæ probitatis homines ibi in vicino quotidianas ad neceſsitates excubabant, ne videlicet in publico ipſæ vnquam adſpicerentur. Cætera, quæ pertinerent ad victum & cultum, prouiderant parentes, aut propinqui. Hęc cœnobij muliebris eſt origo, quod Mediolani fundatum eſt, auctore Venerio. Tamen in re certa, & aperta, manet ignoratio nominis ac loci, vt neque quomodo cœtus ille appellatus, neq; vbi ſitæ ædes fuerint; vlla extet memoria. Dum Gothica licentia Mediolani ſæuit in hunc modum, itq. Venerius obuiā artibus, & prudentia, quam haud dubie Numen regebat; Ambro-

broſius diuerſa in parte, ſuum, & Mediolanenſis Eccleſiæ nomen, inſectatione gentis eius, veluti renouauit è cælo. Vrbs Florentia, belli cladibus, & obſidione, magis acri, quàm diuturna, iam prope ad extremũ venerat, feſſiſq. ciues animis ad deditionem inclinabant. Sed nocte, qua præparatis in id conſilium, aptatiſq. rebus, ignominioſa dies expectabatur, vidit per quietem antiquus homo, & probus Ambroſium ea facie & habitu, quo vulgo ſpectatus fuiſſet, cùm ibi ſicuti demonſtrauimus, moraretur. Is loqui viſus humano more; Abi, inquit, nuntia ciuibus tuis, Deum ita velle, vt mea Florentia in ſuo ſtatu maneat incolumis, hoſtemq. qui nunc inſtat mœnibus, & cõplet omnia terrore ſuo, ſternat ipſa, & vincat. hæc locutus abijt. Nocturnam eam ſpeciem atq. prædictionem res conſequitur ipſa, moxq. Stilico aderat, ſalutem Florentinorum ferẽs in ſua dextera, qua Rhadgayſum obtruncauit. Ita nomen Ambroſij magnis iterum celebrari præconijs inter Etruſcos, magna ibi ob id miraculum in Mediolanenſem Eccleſiam ſtudia renouantur, quæ Pontifex conciuerat admiratione ſui, cùm peregrinaretur ea in terra. Ex matre Panſophij Paulinus hæc refert accepiſſe. Ipſe dein Stilico fine ſuo dedit exemplum, ne quis viueret animo ſecuro, cùm cæleſteis in ſua ſcelera differri iras videret, nimiumq. comprobauit exitu triſti vetus illud, pede quamuis claudo conſequi pœnam eas etiam noxas quæ multùm anteceſſere. Nam cùm olim ille Creſconium ſub inuiolati tẽpli tutela Mediolani fortè deliteſcentem, detrahi paſſus eſſet Aſylo; Rauennæ ipſe nequicquam in pari metu petijt Aſylum idẽ, arteq. inde (quia vim facere religioſum erat) deductus occiditur.

ditur. Cœperat iampridem eſſe ſuſpectus, tanquam ob regia matrimonia, rerum euentus, vaſtum animum, ægre ſe contineret in ſecundo poſt Cæſarem loco, Gothicũq. bellum aleret, vt ſuccinctus hoſtium armis hoſtis ipſe magni voti fortunam experiretur. Ob id crimen eamq. ſuſpicionem profugus in templum, amplexus aram, loci ſe ſe religione tuebatur aduerſus Principis, & militum iras. Accedunt delecta militum cohors, amicorum intimi, aſſumpto ſimul in doli partem Epiſcopo, dant ordine omneis fidem, impune fore, ſi decedat è ſacro ſolo ſeq. liberam in cuſtodiam permittat. Vt ſeſe permiſit, necauere. Nec multo poſt, adduntur paternę neci, filius & filia magnę domus excidium, Seueræ luctus implacabilis, quę Mediolani multum interim anxia de ſalute prolis & viri, fecerat vota, poſuerat aras, Baſilicamq. Nazarianã ſtrauerat marmore, cuius quadrata ſegmẽta viſuntur in hũc diẽ. Hic Stiliconis exitus fuit. Venerio Põtifici, cùm ob ea, quæ narraui, maior in dies auctoritas, maius quotidie nomen accreſceret, fremebãt procaciſſimi barbarorum, & vnius hominis obſtare libidini ſuæ conſtantiã indignabantur. Itaq. ſæpe appetitus ad necem, ſæpe verſatus in vltimo diſcrimine, ſemper tamẽ diuina tutela protectus obijt mitiſſime nono anno poſtquã Eccleſiæ gubernacula ſuſcepiſſet. Ac tanta fuit inſectatio, vt, qui ſcripſere res eius ęui, Gothicis malis, atq. calamitatibus extinctum conſenſu ferme omneis tradant. Venerius Nonis Maij diſceſſit ex hac vita ſub Anaſtaſij finem & Innocentij ſucceſſoris initia. Epiſcopo mortuo, ſtatus Eccleſiæ Mediolanenſis hoc tempore mihi maxime miſerabilis eſt viſus. Nam etſi calamitates aliæ grauiſſimæ ex omni memoria

in

in monumenta ſint relatæ,quas,aut rebellis populus,aut alienus princeps, aut infuſa peregrinitas intulerunt,fuere tamen omneis eiuſmodi, vt ſimul exortæ,ſimul diſiectæ videri poſſint. Scilicet, aut Roma caput rerum, laboranti Prouinciç ſubſidium erat,aut ipſa per populares ſuos Eccleſia, ſpem pacis, & quietis tentabat aliquam aut, ſi opes humanç cunctarentur,diuina bonitas ex turbido ac triſti die, tranquillum, & ſerenum dabat. Nunc vexati quotidianis incurſionibus ciues, vrbs obſeſſa primò, dein capta, fugitiuus prope Cçſar, proprio quiſq. metu fluctuabant, & ſceleribus iratum Numen, quaſi relinquebat locum impio pauori,tanquam ex çterna ſua, & humanis argumentis impenetrabili cura,& diſpenſatione penitus omiſiſſe Remp. videretur. Habuere tamen paulò poſt in tantis anguſtijs, & in tanta rerum perturbatione Mediolanenſes Epiſcopum qualem tempora poſtulabant. Marolus is fuit,Sirus patria, familiaris Innocentij Primi, & ab eo collocatus in hac vigilia. Inclitum Maroli nomen commendatione ſobrietatis, & patientię, cęterum nullis inſigne rebus inter annales reperi. Magis id adeò quia perierit memoria, quã quia ipſe ceſsator fuerit, arbitror factum.Etiam ſpatiũ ipſum Põtificatus illius eſt in incerto. Panuinius nouem, Galeſinius & Vaticani codicis auctor quindecim ſediſſe annos tradunt. Nos quadringenteſimo nono anno factum Epiſcopum,in vigeſimum quartum ſeculi eiuſdem annum, ita vt, treis Pontifices Maximos,Innocentium,Zoſimum, & Bonifacium fuerit emenſus, perueniſſe credidimus. Nam neq. voluentibus omneis litteras, omnia monumẽta,quiſquam alius per id æui,Eccleſiæ Mediolanenſis antiſtes

tiſtes occurrit, & tamdiu præeſſe ipſum oportuit, ſiquidē Innocentius Venerio breuiſsimi temporis interpoſita mora ſucceſſorem dedit. Hæc Maroli tempora nullis inſignita rebus, quæ geſtæ fuerint in Eccleſia Mediolanenſi, veluti luce nobis lucent aliena, & in tota Chriſtiana re per eos annos euenere multa, quæ nomen etiam Ambroſianum attingunt, & venire nobis in partem operis debent. Illud quoq. geſtum admirabiliter in prouinciæ finibus propè iuris eſt noſtri. Deſiderius antiquus homo & probus, in Liguriæ pago tenuem agrum exigua colebat ſtipe, itaut, manus quidem in abiecto & vili opere ſemper detentas haberet, animo verò & mente Deū, & ſuperos, & cæleſtia bona perpetua meditatione contemplaretur. Hæc diſciplina vitæ, hi mores erant. Nō die, non nocte ceſſare, quominus anguſti prædioli glebas verſaret, quod inde temporis neceſſariæ quieti dandum eſſet, id ipſum conſumere Chriſtianæ charitatis officijs, & animi ſui cultu. Ex agri fructibus, qui proueniebant vberiores, quám pro telluris modo, partem exiguā reſeruare ſibi, cætera largè in pauperes diuidebantur, iámq. tota illa vicinitate & tractu, vulgò, & patrem & ſanctum appellabant. Legebat quoq. plurimum, vel inter ipſa quotidiani laboris opera, vel vbi opere ac labore prohiberetur turbulentia cęli, vel oſcuro noctis, vel corporis defatigatione. Quippe litterarum rudimentis ab ineunte ætate, quanquam in egena tenuiq. domo fuerat imbutus, & ab eo puerili rudimento, ſiue docilitate quadam ingenij, ſiue diuturna cura, & meditatione, ſiue diuinitus illuſtratus, proceſſerat illuc vti de Chriſtianæ Philoſophiæ myſterijs, ac de ſempiterna beatitudine

deq. immortali animorum vita, ſiue apud cæleſteis, ſiue apud inferos obtingat, poſſet haud incommode concionari. Et concionabatur ſæpiſsime, vel feſtis diebus, cũ cæteros agreſteis, ab alea, ſuetiſq; ludicris auocaret; vel profeſtis etiam & exercitis, vt quidq. publicè priuatimue peccari diuinas in leges animaduertiſſet. Inerat authoritas viro, corporis totius habitus plane extra ruſticam formam imaginemue. Sermo quoq. grauis & ſeuerus, & quanquam floſculi verborum abeſſent, magna cum ſuauitate in animos deſcendebat. Multi clari & litterati homines, cùm ſeſe, audiendi gratia, circulis inſeruiſſent, vnde illa vis, vnde ſpiritus eſſet, admirabãtur. Et iam in vrbes quoq; peruenerat fama, nec procul erat, vt ab ſordibus æternis, aratroq. & ligone, & ſquallore, ad ciuilia munera & cultum euocaretur. Sed anteuertit Numen, ſepoſitumq. ſibi Deſiderium, & præclara cum teſtificatione ſegregatum à cæteris ad paſtorale munus exciuit. Lingones in Gallia non opibus & fama, non origine ac vetuſtate, cæteriſq. rebus, vnde gentium ſpectatur nobilitas & ſplendor, cuiquam vrbium Gallicarum cedunt. Carebant Epiſcopo fortè per id tempus; & exarſerant propè ciues in certamina & tumultus, dum alios alij profano ſpiritu ſacra tractantes ad eam produ cere fortunam conantur. Tunc homini pio & graui, notoq. commendatione laudis vtriuſq. & facilè omniũ Lingonenſium rerum ob eam famam arbitro ac moderatori, cùm fortè nocte quadam praua ſuorum ſtudia factioneſq. pertæſus, enixe precaretur à Deo, vti conſuleret otio ciuitatis ac ſaluti, daretq. Pontificem qui componere ſtatum rerum, qui reſtituere diſciplinam, & ſalutariter

tariter ac recte publicos ordinare mores poſſet, huic igitur homini ſic afflicto, ſic precanti, diuina repentè vox ad aures accidit. Quærerent Deſiderium nomine, hunc eſſe deſtinatum & paratum Epiſcopum afflictæ vrbi. Id poſtquam homo pius & grauis primoribus enuntiauit, atq. in publico gentis Concilio, quæ precatus ipſe, quæ dicta ſibi, expoſuit ordine, & cum fide; nemo quidē adeò contumaci fuit animo ac ſpiritu, dicta vt in dubium vocaret. Cæterùm quiſnam, & vbinam ille Deſiderius foret, ambigebant. Nemo vnus eminebat ea in terra, cuius nomen & vita cum cæleſti congrueret oraculo, neminē fama & auditione nouerant externum, qui nomine Deſiderius inſtituto vitæ par haberetur. In hac ignoratione, publico decreto decurſum eò eſt, Legati Romam vt mitterentur. Ibi Dei Vicarium, ibi ſeminaria Pontificū, & virorum florem eſſe, nec dubium, quin monſtratum è cælo Deſiderium ibi poſſent inuenire. Ita Legati ſunt miſſi, & varia communicantes inter ſeſe conſilia, varioſq. de cæleſti reſponſo ſermones, magnis itineribus in vrbē tendebant. Enimuerò cùm per Liguriæ fines tranſirent, diuerſiq. fortè tramites, & regiam viam interſecantia diuerticula quodam loco incertum iter feciſſent, ſuſpenſis repente habenis, per finitima circumſpectant arua, num quis vnde ſciſcitari poſſent, appareret. Deſiderius ibi in vicino ſteriles vellens herbas purgabat agrum, & fortaſſe curuum ac depreſſum humi corpus, erecta mens in cælum erat. Inclamant voce Gallici homines, & ſignificant manu; neq. ſenex diſtulit, quominus accederet; ſublato protinus bacillo, quod per adua, & confragoſa feſſæ iam ætati fulcimentum adhibebat. Simul atq. de-

ſcendit in viam, ore venerando perculit viatores, monſtratoq. comiter itinere, & prædicto, quas ad læuam dextramue ſemitas eligerent, aut vitarent, quæ ſigna deinceps, qua ſue ſequerentur notas, ire felices iubebat, ire cum Deo. Cùm hæc ipſa verba leni, & auguſto, paſtoraliq. Deſiderius ore pronunciaret, animaduertêre legati, ſcipionem illum ipſum, quem in ſenili dextera primo ſtatim adſpectu, delibratum, & candidum, & arentẽ, varijſq. nodis aduncum oculis notarant, frondeſcere ſubitò, ac emicare viriditate læta & florida. Tunc ſcilicet ſtupor animis ortus, circumſpectanteſq. viciſsim, quid miraculi, quid portenti ſit illud, alij alios rogant. Inde in ipſum auerſi ſenem, qui iam auertebat gradum, quo ſit nomine, percunctantur. Et ille, Chriſtianus ſum, Deſiderium appellant, id modò cùm dixiſſet, vicinæ ſortis ignarus abibat. Audito Deſiderij nomine, creuit Gallis hominibus admiratio, & profectò, hunc illum eſſe, cuius cauſa peregrinentur, clamant. Tùm ſermone, tùm vultu, pontificiam indolem, & rudi ſub lacerna latentem Epiſcopum agnoſcunt. Abducunt inde ſecum in proxima tecta, & identidem roganti quid ſibi vellent, cur ſuam interpellarent ſenectam & quietem, abluunt ſordes, inijciuntq. veſtem, & veſti repente congruebat nouus Epiſcopus, motu corporis & inceſſu, partiumq. ſingularum decore ac maieſtate, non minus profectò, quàm ſi cæterorum ritu inter eius dignitatis meditamenta cõſenuiſſet. Ita paſtor animarum ex agricola & operario diuino iuſſu creatus Deſiderius, Eccleſiam illam per aliquot inde annos adminiſtrauit tanta ciuium vtilitate ac fructu, quantum expectari par fuerat ab illo Pontifice,

quem

quem Deus ipſe, non homines elegiſſent. Demum irruptione Vandalorum obtruncatus Paſtorale nomen auxit Martirij palma; miracula famam & authoritatem addidêre, quorum illud referam haud ſine pio quodam horrore. Templum ipſius nomini dicatum eſt ea in vrbe, quam rexit, quo in templo conſperſus morientis cruore libellus adſeruatur. Intra fines eius templi, nemini gradum inferre licet, qui periurio diuina præcepta violauerit. Si quis eiuſmodi piaculo temeratus, ingredietur, illicò malum habebit; totis repente artubus contremiſcet, & periurum os clare ac manifeſtè omneis agnoſcēt, non ſecus atq. ſi fateretur ipſemet indignitatem ſuam. Id credo ſimpliciſſimi Pontificis innocentiæ & candori datum, ne fraudulenti homines ac doloſi, & ſocietatis humanæ violatores, intra fines conſiſtere ac deliteſcere illos poſſint. Hunc Epiſcopum Eccleſia Mediolanenſis, vel quia natione Ligur fuit, amplexa prouinciale decus, vel quia raro exemplo caruit, admirata virtutem, proſequitur anniuerſario precum officio. Nos quoq. petimus à ſuperbis, & delicatis, ne ſcilicet externa hæc, quæ veluti noſtra ſunt, adſpernentur. Mediolani Gothica mala conſeneſcebant, eaq. barbaries varijs conflictata cladibus, illatas plectebat clades, & iam Italia tota reſpirabat, atq. reſurgebant afflictæ Catholicorum res, cùm inteſtina peſtis eſt retecta, quæ latenter & occulte multorum inficeret animos, neq. facile tolli poſſet, aut ſanari. Ea Pelagij fuit ſecta, Stoicæ vanitatis propago, & ab illo capite ac fonte multiplices errorum riui. Pelagius acumine ingenij ac ſubtilitate iactus in præceps, & ſicuti ſunt hæreticorũ monſtra, conflatus è ſuperbia, & importuni-

tunitate,& libidine, hæc credebat ipſe, crediq. porrò ab alijs volebat, & vti ſpargeret in publicum, nitebatur ope ſumma. Poſſe facilè quemlibet eſſe purum ac ſanctum, & carere peccatis, poſſe relictum liberæ quemq. volūtati & arbitrio, nihil adiuuante Numine, nullas ſubmittente vires, diuina præcepta cuſtodire; id virium humanarum eſſe, non æterni fauoris & gratiæ, & alia deinceps ad eandem formā, plena ſuperbiſſimi ſpiritus, plena præcipitis confidentiæ. Blanditur ferme ſibi genus hominum, & cùm natiuo malo inclinemus ad exſoluenda fræna diſciplinamq. & perniciosiſſima ea dulcedo titillet animos noſtros; tùm verò, vbi ad internos inſtinctus inuitamenta, & rationes, & veluti fauor hortantium accedat, progredimur in auia, & derupta, neq. temeritatis eſt modus. Ita, Pelagij dicta promptis animis accipiebantur, irrepſeratq. in mores hominum peſſimum venenum æternæ ſalutis & vitæ contemptus auxilij diuini, & humanæ virtutis confidentia. Clariſſimæ ciuitates laborabant hoc malo, & veluti ſcandere ſe quiſq. ſuopte niſu poſſe cælum arbitrabatur. Nec Mediolani, propter, vel magnitudinem ciuitatis, vel laſciuiam populi, saniora conſilia, meliorq. de mortalium miſeria & calamitate noſtræ mentis, erat perſuaſio; eaq. non minor erat animorum ſtrages, quàm cùm cæteræ notæ omnibus, & cuilibet formidatæ peſtes graſſantur. Id Marolo negotium fuit, tollere Pelagianæ temeritatis contagia, noſtriq. cœni ſordes laſciuientibus ingenijs exprobrare, prorſus id agere, vt ad ſuæ tenuitatis confeſsionem contumaciſſimi mortalium adducerentur. Altero anno, quàm Marolo demandata fuerat Eccleſia, incubuerat

hæc peſtis. Inſequens annus rem vniuerſam Eccleſiaſticam auxit Imperatoria lege, quæ præcipua liberalitate ac beneficio redundauit ad nomen Ambroſianum,& manet adhuc. Ea fuit huiuſmodi. Prædia iuris Eccleſiaſtici ſunto immunia & libera, nihil inde profanus magiſtratus exigito. Qui ſacra facient, quiue nomine ſacrorum cenſebuntur, eos niſi ad Epiſcopum in ius ne vocato. Populares & laici, ſiue priuati, ſiue in magiſtratu, qui Deum, quiue rem Eccleſiaſticam violauerint, Epiſcopi iudicium ſubeunto. Eodem anno pia conſuetudo recepta eſt Mediolanenſis Eccleſiæ moribus, vt, ſiue lis incideret,quę nullo exitu, nullo diſceptatore componeretur, ſiue criminis accerſeretur, quem neq. arguerent indicia, neq. proderet ipſa confeſsio; tunc actor & reus, qui peteret,ac vnde peteretur,apud inclita Martirum ſepulcra, iureiurando rem finirent, atq. ita controuerſijs pœnis exſoluerentur. Non fermè habuit aliud Maroli Pontificis ætas, quod memoratu ſit dignum. Par ſilentium, & obliuio Martinianum, & Glicerium ſecutos antiſtites inuoluit, niſi quod vtrumq. Acta conuentus Epheſini, Martinianum verò etiam ſua ſcripta vindicauere, queis Neſtorianam ſectam euertit. Eius ſectæ initium & finem paullò altiùs repetam, vt hac etiam in parte noſcantur mala, quæ per multos annos afflixêre Mediolanenſem Eccleſiam. Neſtorius Germanus origine, lingua promptus, ingenio turbulentus atq. temerarius fuit. Diu priuatus, egens, poſtremò loquentia famâ adeptus præficitur Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ. Vbi prauus animus tumultuandi locum inuenit, nihil penſi habere, dummodo miſceret atq. perturbaret omnia.

nia. Sed principio curam præferre, qua cura purgaturus Eccleſiam, & populares ad perfectum emendaturus eſſet. Hoc ſpecioſo titulo tecta leuitas & inſania populo Conſtantinopolitano penè exitium attulit, diſcordijs excitatis, quæ facilè ad incendia & cædes eruperunt. Non tamen error ciuitati diuturnus fuit. Retegendi auctoris initium inde eſt factum, vnde & peſtiferi dogmatis origo. Ea ſic habuit. Anaſtaſius Conſtantinopoli præsbiter erat quidam, pari dicacitate, animo etiã turbidiore, quem eò furoris adegerant ſcelera, vt cum ſanctiſſima Dei Matre quaſi gereret inimicitias, eiq. ſummum honorem, & Deiparæ nomen auguſtiſſimum abrogare conaretur. Fortè hic aliquando frequenti concione, cùm ſuæ virus impietatis effudiſſet, tanta indignatio, tantusq. ſtomachus omnium eſt conſecutus, vt vulgò inde abirent frementes ira, quidam etiam indignitate vehementiùs commoti, ſacrilego concionatori minas atq. manus intentarent. Hoc excitus tumultu Neſtorius (& erat magna inter ipſos neceſſitudo, vt ferme fit malum malo aptum) adcurrit, periculo imminenti amicum hominem erepturus. Pontificis interuentu mitigata nonnihil concio, quid ille diſſereret errori cõfutando atq. temperandis animis exſpectabat. Is contra ſtatim orditur, de obſequio violato, & religione contempta, & Euangelici præconis diſcrimine. Mox, vt flexos ad modeſtiam, & placidè, quæ dicerentur accipientes vidit, obſcuris ambagibus primò, deinde verbis diſertis inſtitit eidem firmandæ ſententiæ. Ita, quod prauo animo dudum coquebat, in illo conuentu palam & aperte eſt profeſſus. Summa hæc erat. Chriſtum, cùm naſceretur, minime

nime Deum fuiſſe, contigiſſe poſtea diuinitatem ei, propter eximia merita, præſtantiſsimaſq. virtutes. Id quando ita eſſet, quando purum illud, & ab omni contagione ſegregatum humanis immiſceri natalibus haud potuerit, cur igitur Anaſtaſio, vero, & pio, & vindici diuinitatis obturbarent? Seruabant Conſtantinopolitani fidem inuiolatam in eam diem, neq. poſt acceptum, Euangelium vlla gens incorruptior fuerat. Itaq. poſtquam furioſæ illæ voces ad aures acciderunt, ſtupidum primò ſilentium aliquandiu tenuere, mox quaſi rati ſeſe pollutos atq. contaminatos cum probris, & ſibilis, & infeſto clamore, paſtorem inſidioſum explodunt, nec deinde ferre hominis adſpectum potuere. Quacunq. incedit, fugitant, execrantur; egregium Epiſcopum, qui praua doctrina ciues inficiat, præclarum doctorem, qui rudimenta Chriſtianæ religionis ignoret. Hunc igitur illum eſſe, qui ſpecie nuper opertus paterna, animo intus hoſtili, cultum Eccleſiæ, populi ſalutem interpellarit. Profectò, niſi fas ſit, feras quidem illas, debitas tamen impietati pœnas exſpectare, de medio tollendum eſſe caput irreligioſum, & quibus artibus ipſe petat animos, iiſdem vitam ipſius appetendam At ille, quaſi priora ſucceſsiſſent, vertit ad magis adhuc præcipitia, & vniuerſum in orbem ſpargere venenum parat. Nam deſperatio turbulentis hominibus incitamentum eſt, & nudata ſcelera violentius erumpunt. Vecordes in eandem ſententiam componit libros, iiſq; miro artificio, & calliditate vulgatis, leuiſsimi cuiuſq. ſenſibus obrepit author opinionis nouæ infenſus auguſtiſsimo myſterio, populator inueteratæ fidei. Ita multi mortales in fraudē

inducti,& cùm alij eadem alijs traderent, breui tempore plurima terrarum impurum dogma perſuaſit. Non Germanicæ, non Gallicæ vrbes, non Italia domina gentium eius mali immunes fuere. Mediolani præcipue, propter varietatem ingeniorum, rerumq. colluuiem latè accepta peſtis. Theodoſius iam alter apud Orientem imperabat, religionis integer atq. ſeuerus animi. Huic iam inde ab initio conſilium fuerat, Neſtorium abdicare Pōtificatu,& procul in deſertam aliquam inſulam amandare, vt ibi ventis & vndis cantilenam illam ſuam occineret. Sed cunctabatur ob ſacri capitis reuerentiam, & ſimul, quia populari illo tumultu ac reclamatione ſatis in perpetuum compreſſos fuiſſe conatus importunos crediderat. Vbi gliſcere licentiam vide, parat remedia, queis coerceret. Non tamen ea per iram aut per ſæua conſilia; ſed vti tantùm obuiam ire malis, & moderari ſapientia rem totam videretur. Moniti Pontifices, vti publice graſſantem Neſtorium publice confutarent; ſibi neq. vires, neq. animum defuiſſe comprimendæ temeritati ac furori; ſed malle publico conſilio, quàm poteſtate ſua, & ipſos, quibus Deus mentem peritam diuini iuris dediſſet, melius vtiq. re communicata iudicaturos. Patres Epheſum conuenere, ibiq. Neſtorium, primò contumacem & obſtinatum, mox vt damnatio ingruebat, adſimulata pœnitentia trepidum, & dicta retractantem deiecêre Pontificatu. Deiectus Oaſin exulatum abijt, vbi poſtea noxæ ſimul & pœnæ magnum exemplum ętatis exactæ reliquias conſumpſit. Sed non cum ipſo flamma, quam excitarat, potuit inhiberi, quia ſimpliciſſimi homines, quæ ſe mel peſtifera & damnoſa conceperant,

cepiſſent,

cepiſſent, tamquàm ſalutaria & recta fouebant. Martinianus igitur dogma Neſtorianum acri & vehementi ſcripto confutauit, cumq. librum Theodoſio principi deſtinatum tranſmiſit ad ipſos Epheſini Concilij patres, quos fama eſt, Mediolanenſis Archiepiſcopi doctrina & ingenio magnopere delectatos fuiſſe. Sed graue mendum irrepſit in Ambroſiana monumenta litteraſq. Nam cùm ſeptennio fermè ante quàm ſcriptum illud euulgaretur, deceſſiſſe Honorium conſtet; ſic habent eæ litteræ, ſcripſiſſe Martinianum ad Auguſtos Honorium & Theodoſium de Neſtorij mendacijs & vanitate, prauaq. doctrina. Illud quoq. tralatitiũ eſt ac mendoſum, quod eadem Ambroſiana monumẽta tradunt de litteris, quas Martinianus idem ad Epheſini Concilij patres cùm miſiſſet, hanc inde laudem tulerit, vt ſanctiſſimus Deoq. cariſſimus appellaretur. Quippe ſunt ea verba rebellium quorumdam Epiſcoporum, qui Conuentus Epheſini decreta coaſpernantes proprioq. conciliabulo ad ea labefactanda congregati, cùm alia multa fecere fraudulenlenter ac doloſe, tùm hanc ſparſere famam & aluere, tamquam Italici generis Antiſtites ab ſua parte ſtarent, illos alteros auerſarentur. Id vtiq. volentes increbreſcere, vulgauêre ſuas litteras, queis grauiſſimum quemq. Pontificum Italorum ceu fautorem & gregalem ſuum appellarent. Ac alios quidem alio verborum honore per eam artem commentumq. ſunt proſecuti, Martino Mediolanenſi (id enim nomen accepêre pro Martiniano) illa ipſa, quæ retulimus, verba circumdêdere. Tertium deniq. mendum circa Pontificis huius ætatem ex quotidiani officij narratiuncula oportebit auferri.

Nam ea treis tantùm Pontificatus adſignat annos, cum in nonum vſq. debuerit peruenire, ſiquidem is Epheſini Concilij pars fuit. Deceſſit ad jv. Non. Ian. iacent oſſa in Baſilica Diui Stephani. Sequitur eum fama, tamquã fuerit eximia oris dignitate ac pudore quodam virginali. Id ego ab alijs traditum omittere non debui, cùm aliò qui nulla effigies ipſius extet, & mortalium lineamẽta, vultuſq. ſermone tantùm ac traditione cuſtodiri, & in ſæcula, prout fuerunt, venire, vix quiſquam credat. Par maieſtas oris, Glicerio Landriano perhibetur. Is Martiniano ſucceſſit, anno quadringẽteſimo trigeſimo altero, & in octauum annum Pontificatum extendit, ſua clarior virtute, quàm Eccleſiæ rebus. Paterna bona diuiſit in pauperes, floruit ingenij gloria, candidiſſimos obtinuit mores; & vulgò Angelum appellabant. Quòd verò interfuerit Epheſino conuentui, id ita eſt accipiendum, vt Martiniani legatus ierit, cui quidem legationi Philippi cuiuſdam litteræ fidem adſtruunt. Nam ille cùm de Concilij totius euentu ſcriberet ad Pontificem maximum, ſic retulit. Italici nominis Epiſcopi, aut ad fuere ipſi, aut pro ſe legatos miſere. Quis porrò credat, aut, cùm cæteri mitterent, Mediolanenſem non miſiſſe; aut ſi mittere vellet, potiorem Glicerio quemquã habuiſſe, qui nimirum, & fuerat in ipſius diſciplina, & rerum gerendarum adiumentis excellebat? Alij conferunt eum in Bonifacij Summi Pontificis tempora, nec parua, nec obſcura temporum perturbatione. Nam Bonifacius aliquanto antea deceſſit, quam Glicerius Eccleſiæ rebus admoueretur. Iam barbarorum reliquiæ, ſicuti narrare inſtitueram, aliquem

reſpi-

reſpirandi locum Italiæ rebus dabant, amiſſo duce dein mutato, viribus acciſis, & latronum potius more graſſantes, quàm iuſti more belli. Manebat tamen illa per vrbes feritas atq. barbaria, quam ferociſſima gens commercio, & conſuetudine tot annorum inferre potuiſſet. In ea rerum perturbatione, & colluuie, populo Mediolanenſi Lazarus indigena Paſtor eſt datus. Id munus ſemper fere aliâs à magnis viris, ob rerum, & Eccleſiæ magnitudinem appeti ſolitũ, nunc prudentiſſimus quiſq. defugiebat, quia nullus actioni locus, & efferati ciuium mores omnem gubernandi rationem eximebant. Neq. Lazaro tardior quàm cæteris animus ad negotia ponderanda ſuis momentis; ſed in communi metu ſolicitudo maior, & quamuis, aut inter turbas & diſſidia languescendum foret, aut diſſidijs atq. turbis oppetendum; ciuium cura tamen, & ſalus erat in oculis. Itaq. vocatus capeſſiuit Eccleſiam alacriter, euentu meliore quàm ſperarat. Primum noui Pontificatus opus fuere ſupplicationes quæ quotannis ad præcipua Vrbis templa per triduũ habentur. Eius cæremoniæ primordia, totamq. deſcriptionem, & apparatum operæ pretium arbitror cognoſcere. Namq. res eiuſmodi eſt, quæ ab obſcuris initijs, tantam ad celebritatem peruenerit, vt publicam pacem, priuata commoda, vrbes, agros, totius deniq. regimen humani generis ea contineat atq. ſuſtentet. Origò igitur, & exordia ſeſe in hunc modum habuere. Vienna eſt vrbs ad Danubium Germaniæ totius clariſſima, & Chriſtianæ religionis cultu inter primas orbis vniuerſi. Ea vrbs paullò ante Gothorũ aduentũ, incurſu ferarũ, & omni Dæmonũ ludibrio miſerè fuerat infeſtata.

Siqui-

Siquidem fremitus exaudiri, turbari domus, obſideri corpora, verbera quoq. paſſim infligi, & cadere aliquis quotidie manifeſtis ictibus, abſcondito ac latente percuſſore. Non in menſa dapes, non inſtrumenta domeſtica, non alia res vlla tuta erat ab infeſta ludificatione, cùm & loculos nummis, & dolia vino penetrantes omnia Fauni per laſciuiam exhaurirent. Neq. verò ſtupris abſtinebat gemebunda illa, & cruciatibus æternis cincta & comitata lemurum libido, ſatiſq; conſtabat, lectiſſimas adoleſcentularum, dum aut in ſinu matris exercerentur acu, aut puellariter ſecuræ per ædes oberrarent, incorporea vi repente correptas, atq. ſublatas in laquearia. Ita, plena ciuitas laruarum hærebat mœſta ac trepida, rogitanteſq. alij alios, quid ſibi futurum eſſet, ambigebant. Non aquæ luſtralis adſpergine non ſacris carminibus & exorciſmis, non pia corporum adflictatione exitiũ auertebatur. Tunc Mamercus Epiſcopus genti, poſtquam cætera fruſtra erant, ſtatuit, vt ad præcipuæ religionis templa triduo ſupplicatum irent; eo ſpatio, rigorem, inediam, & reliqua placamina cæleſtis iræ publicè omneis continuarent. Id verò vbi eſt factum, euanuit feralis ac tetra cohors, & afflictæ Ciuitati deinde pax fuit. Igitur Lazarus, cùm ciuitatem vniuerſam vitiorum laborare monſtris, omniq. fœditate ac turbulentia ſimilem eſſe dæmonum cœtui, & inſeſſos propè furijs ac diris mortaliũ animos vidiſſet, in re diſſimili pari conſilio eſt vſus, & hanc propitiandi Dei formulam præſcripſit, quam Græco nomine litaniam appellamus. Scilicet, poſſe paucorum precibus imploratum numen mouere vim ſuam ad ſanandas omnium mentes, ac diuinæ be-

nigni-

nignitatis miſericordia & occulto inſtinctu redigi Mediolanenſem populum in antiqua inſtituta diſciplináq. Clerici circa ædes iêre, manetq. ſalutaris ritus in hunc diem. Sed eius quoq. rationem & ordinem agminisque ſacri poſitiones & inceſſus, prout ab ipſo Lazaro deſcripta fuerunt, expediam; non quia ſit ea res in obſcuro, & quaſi caritura memoria niſi noſtris litteris illuſtretur: Sed quia hoc etiam arbitror eſſe ſcriptoris rerum tradere quamuis noua & vulgata, perſequi publicas cæremonias & ritus, idq. ſummi factitauere. Hebdomada, quæ redditi cælo Chriſti triumphum ſequitur, huic ſupplicationum celebritati, fixa eſt, & deſtinata. Illud, credo, maxime opportunum eſſe tempus placandi Numinis credidere, cùm ſcilicet abſoluto Redemptionis humanę myſterio, recentis beneficij recordatione mortalitas ad ſtudium pietatis accenderetur; ſupera & ęterna Redemptoris ipſius aduentu noua iocunditate geſtirent. Primus dies in hunc modum agitur. Summo mane Templum maximum candido ſuper atram veſtem amictu Clerus intrat; ſimul congregatur eodem ſexus vtriuſq; multitudo. Procedit in ſuam ſedem Archiepiſcopus mitratus inſula, non illa diſtincta gemmis & auro, ſed quam ſimpliciſsimo textu, qui ſit ad totius cæremoniæ ſubmiſsionem ac mœrorem accommodatus. Palla in id ipſum atri coloris adhibetur. Cingunt latera Pontificis Archipresbyter, Archidiaconus, & Diaconus, prior ille cum atra item palla, horum vterq. cum exomide. Poſtquam in hunc modum adſedêre ſuis locis, ordıtur Archiepiſcopus carmina & preces, queis conſecratur ac luſtratur cineris copia, quem cinerē ex oleæ ramalibus

ac fronde iam inde ab ſacro palmarum die in hoc ipſum adſeruant quibus ea eſt cura. Poſt adhibitas ei cineri preces, quas partim vno tenore peragit Epiſcopus, partim cum Epiſcopo Chorus alternat, depromptam ex acerra thuris partem inijcit thuribulo; dein cinerem Archidiaconus adolet. Hæc cineris eſt conſecratio. Mox è Canonicorum ordine, qui ſummum in templo maximo publicæ pœnitentiæ tribunal tenet, indeq. Pœnitentiarius dicitur, atratus palla, modico cineris puluere conſpergit ipſi caput Archiepiſcopo, ſpargẽdo nihil effatur, crucis ea conſperſione formam effingit. Ita luſtratus, & ſuæ mortalitatis, cœniq. ſui commonefactus Antiſtes, luſtrat inde cæteros, ac eodem in clerum vniuerſumq. populum officio defungitur ſingulatim. Canonici templi maximi primi omnium accedunt bini, reliqua Clericorũ multitudo ſubſequitur, poſtremo populus ipſe. Pontifex inijciẽdo puluere concepta verborum formula iubet vnumquemq. meminiſſe, quemadmodum ex cinere coagmentatus, reſolui priſtinum in cinerem debeat, & illi fore ſeſe memores reſpondent. Ab hac cæremonia myſterioq. conſternati omneis ac mœſti preces inſtaurant, & ſingula deinde verba ſingulę voces ac notæ ſpirant ita, vt mortis imago, triſtiſsimaq. facies humanarum calamitatum omnibus ante oculos obuerſetur. Petitum ex Prophetæ querulis vaticinijs lamentabile reſponſũ præit Archidiaconus, quo reſponſo, diuinæ benignitatis nomine vocantur mortaleis ad ieiunia fletuſq; ne videlicet moriantur, ſed vt pœniteat ſcelerum, & viuant. Obteſtationis huiuſce carmen, deſtinato procedentes itinere ſacrifici minores elatis in ſpatia certa vocibus alternant

donec

donec ad primam Nouocomenſi regione ſtationém peruenêre. Ibi conſiſtit agmen, ac diducto in ſuas partes & latera clero, voce Pontifex elata Mœſtorum refugium Deum implorat, exſequiturq. cætera precationis eius plena lacrimarum & pœnitentiæ; iterat eadem ab dextro latere Præfectus ordinum, poſtremò præſul Ambroſianæ Baſilicę, vel eo abſente quiſpiam alius ex præcipuæ dignationis Collegio. Ter in hunc modum exorato Numine, trini rurſus inferiores ordines Græca ter voce Dei miſericordiam & pacem expoſcunt. Macecônici (id nomen eſt claſſis) ordiuntur, Seniores excipiũt, repetunt Lectores, curua cohors iterum pronunciat, atq. ita bis ſenæ peregrinæ formulæ vices conſtant. Vadit inde agmen in Baſilicam Simpliciani, & donec ad illius Baſilicæ gradus pompa peruenerit, Lectores & Maceconici, clerusq. reliquus alternatim reſponſum aliud occinunt, quo precantur Deum, illum miraculorum authorem, vindicem illum Iſraelitici nominis, illum deniq. generis humani liberatorem, vt ignoſcere ſceleratis & impijs, & iniquis velit. Vbi ventũm eſt ad ipſius Baſilicæ gradus, ijdem illi chori auerſo in Simplicianum cantu, ſanctum, & magnum, & beatum venerantur, & flebili turbæ Aduocatum quærunt. Ita Baſilicæ gradus infertur. Poſtquam iniêre, diſcriminat ſeſe Clerus ordine duplici, atq. hinc inde conſiſtentes, breuem agũt moram, donec Maceconici, ſenes, & lectores, diurnã iterũ Græco ſono duodecies miſericordiam popôſcere. Procedunt inde ad aram maximam, atq. ibi nomenclatura Sanctorum canitur hoc ordine. Ad dexterum aræ cornu delecti flexis genibus elata voce nomina cęlitum cient, tum Cano-

nici, tùm Parochi; reliqua multitudo ſuccinit, vti pro nobis intercedant. Hoc ritu ſanctorũ opem expoſcunt, quocunq. in templo deinceps conſtitêre. Pontifex abſoluta litania, ſeparatim precatur à Deo puram integrumq. mentem ad ſacra tractanda pie ac pure. Tùm ex diuinorum vatum litteris, tùm ex Euangelica narratione periochæ recitantur; & claudunt ſtationis huiuſce cæremoniam trini chori cum ea ſcilicet precatione, ne flagitijs temeratos ita plectat Deus, vt abire in opprobrium ſinat. Hæc in digreſſu canuntur, hæc repetito mox itinere, donec ad Diui Carpophori valuas peruenere. Tunc in ſanctos auerſi, quorum reliquias & oſſa illa ædes tuetur, vocant eos in diuinæ gloriæ partem, & ſupremæ virtutis ac potentiæ præcones obteſtantur. In ea Æde, ac deinceps ad cætera templa, in triuijs, in ſacellis, vbi vetuſtæ religionis ſedes vbi trophæa crucis, vbi ſtatuta in tempus ara, ſtationalis litaniæ ius præfert, ſua ſacra, ſuaſq. preces, quo deſcriptæ ſunt ordine ac ritu, certi chori certiq. ſeparatim ordines peragunt. Variat ſuum quiſq. dies iter, diuerſaq. via ſtationes in diuerſas tenditur, ac fermè cingitur vrbs tota ſupplicationibus huiuſmodi. Has preces, & hæc templa, poſitioneſq. Lazarus in hunc modum deſcripit Clero populoq. Mediolanenſi, & formulam vniuerſam in multa tranſcriptam exemplaria, vti quamplurimis in promptu eſſet, per collegia & ordines, vicatim quoq. & regionatim diuidendam curauit. Poſtea Stephanus Nardinus Archiepiſcopus impreſſum typis codicem, cum iam propè litterarum formæ cederent vetuſtati, atq. rarus admodum exaaret, redonauit pietati & æuo, qualem nunc

habe-

habemus. Simul ille ſupplicationum ipſarum conſuetudinem exoleſcentem reſtituit, quæ noſtra rurſus ætate, cùm minus iam & minus celebraretur, atq. rerum omnium ritu vaneſceret, ab Antiſtite ſanctiſſimo Carolo Borromæo miris modis eſt firmata & nobilitata, ſic prorſus, vt manſura æternùm videatur. Quippe ſpectatus eſt raro ante ipſum exemplo magnus Pontifex ducens popularium ſuorum agmina, ſqualidaq. maieſtate, & ieiuno, ſicuti ſemper ore, & miſerabilem ad ſonũ inflexa voce diuinam expoſcens opem, & veluti alienatus à corporis ſocietate. Tunc ille de ſuperiore loco diuinas habuit conciones, humana ſcelera, diuinam clementiam, & auidam exitij ſui mortalitatem, & vicinum finem omnium rerum, & alia, queis popularium emendaret animos, exaggerauit. Tunc etiam effuſa ſua liberalitate ſubſidia vitæ ſparſit in multitudinem egenam; tunc præcipuo rigore ſæuiſſe loris in ſe ipſum, corpus afflictaſſe duriore cilicio, & horridum humi poſuiſſe ſtratum dicitur. Hæc in ſingulos annos recurrens Pontifici triduanę ſupplicationis cura cùm fama & admiratione celebraretur, veluti ſanxiſſe conſuetudinem, & ritum eſt viſa haud minus omnino, quàm ſuper ea re facta decreta & leges. Supplicationum orginem à Mamerco Viennenſi inchoatam, ab Mediolanenſi Lazaro receptam, ab Nardino & Borromæo nobilitatam & reſtitutam in hunc modum retuli. Cæterùm haud ſum neſcius, diſſentire quoſdam & initia conſuetudinis huius in ipſum Lazarum referre. Sed ego famam eam ſequor, quam & plures amplectuntur. Lazarus Lazari Boccardi filius fuit e nobilitate Mediolanenſi. Produxerat eum in Eccleſiæ lucem Glicerius

Landrianus, & magni honoris vocabulo templi Maximi Primicerium appellarat. Auguſtinianæ familiæ, quæ profecta Mediolanum vagabatur abſque certa ſede ac domicilio Monaſterium attribuit, quà nunc Virginis coronatæ vetuſtiſſima ſtat ædes. Eidibus Apr. orbam ſuo deceſſu Mediolanenſem Eccleſiam reliquit, anno, quem vitæ ſexageſimum, paſtoralis vigiliç vndecimum agebat. Variant hos numeros alij, vitæ quidem ſpatia longius producentes, contrahentes verò Pontificatus æuum. Sed mihi, ſcriptorum vetuſtiſſimis, Datij ſuper ea re teſtimonium afferentibus temere non fuit abroganda fides. Fuit Lazarus non modò cæremoniarum inſtaurator; ſed magiſter quoque ſeuerioris diſciplinæ, & ordinis illius Auguſtiniani conditor propè alter. Cœperat is ordo labare, paulatimque remitti Sanctiſſima Patris inſtituta, & propius erat, vt fratres quotidie aliquid traherent ex populari luxu, quàm vt ipſi popularibus quicquam ſalutare aut frugiferum impertirent. Igitur naſcenti malo obuiam iuit vti dictum eſt, ac primùm quidem ædem illam attribuit, quam pſalmodia cæteroque cultu frequentarent, deinde domicilium conſtituit, vt non diſperſi & vagi, ſed in vnam congregati ſedem agerent. Euſebius Lazaro mortuo fit Epiſcopus, noſtras patria, Paganus gente, Diaconus ordine, neque vita ſolum probatus & doctrina, ſed etiam miraculo, cuius fama, & prædicatione ſupra mortalitatem habebatur. Id miraculum, ſeſe in hunc modum habuit. Res diuina, quando ſolenniore fit ritu, miniſtri duo, ſuo more trabea-

ti,

ti, latera ſacrificantis cingunt. Diaconum & Subdiaconum vocant; auguſta nomina, & proxima Sacerdotio. Sed tractat ſanctiora Diaconus, altero ſubſeruiente, quo plus maieſtatis habeat cæremonia. Diaconi munere, ſicuti demonſtrauimus tunc Euſebius fungebatur, cuius inter cętera, illud quoque eſt, acceptum à Subdiacono calicem offerre Sacerdoti mox videlicet libandum ore puro, & conceptis verbis diuino latice conſecrandum. Calix erat è criſtallo ſubtili perfectus arte donum opulenti ciuis, nec vllius ea tempeſtate pretioſior indicatura. Eum calicem Euſebius, cùm de more porrigeret ſacrifico, aberrauit fortè manus, & repentè delapſus in terram, in minuta fragmenta diſſilijt inſpectante populo. Confuderat ea res Diaconi animum verecundia ſimul & dolore; ſed eodem pænè temporis momento ſpes intrauit. Mente ſubductus in cælum, potentem illam dominatricemque rerum omnium implorat vim. Nondum precationem abſoluerat, cùm diſperſa fragmina ſuam in ſedem coaluêre, ſtetitque calix in ara priſtino artificio, ſpecie etiam pulchriore, quod credere licet æſtimanti res diuinas. Neque tamen ignoramus, fore, quorum in ea re laboret fides; ſed nobis è vano nihil hauritur. Lazaro mortuo, nec dum Euſebio ſuffecto, breue fuerat inter Pontificium, quo ſpatio peſſimi homines fœdam Eccleſiæ vaſtitatem intulerant. Neque aliam eius inter pontificij cauſam tradit annalium memoria; niſi quod corruptis in barbarum moribus, & deprauato vrbis ſtatu, mallet aptiſſimus

quiſq.

quiſq. muneri priuatis officijs ac velut ex occulto rem Eccleſiaſticam adminiſtrare, quàm in Pontificali ſede præbere ad ludibrium & contumeliam os. An verò fecerant bella finem ſtudijs ciuilibus, & imminuta iam togatorũ ſobole, nemo, cuius humeris aptè ſederet onus eminebat? Mox pulſo penitus ac diſſipato Gothorum genere, atq. priſtinos in mores paulatim redeunte ciuitate, vltrò etiam competitores extiterunt. Sed Leo (is tunc Pontifex maximus erat, primus hoc nomine) non petentem Euſebium antetulit. Diruta reficere, vel expiare temerata prima curarum eius fuit. Baſilica Ambroſiana contaminata fuerat indignis modis, & fœdata. Igitur, quò maior fuerat, & Baſilicæ dignitas, & militaris ac barbarica licentia, eò quæſitiora piacula, & cæremoniæ maiores extitere. Quaſi condita de integro, & à fundamentis excitata, tunc primùm aperiretur Ædes, ita ſolenni pompa ſummoq. paratu Antiſtes eam dedicauit. Dedicationis eius diem Id. oct. populo feſtum ac ſanctum eſſe iuſſit. Et religio quidem templorum huiuſmodi cæremonijs inſtaurata eſt; perditi & malè ſani adhuc Clericorum mores, & lapſa diſciplina, Chriſtianæq. fidei lumen contagione barbarorum offuſum, acrioribus remedijs indigebat. Locus poſtulare videtur, vt quæ tunc Eccleſiæ facies, quæ vita noſtrorum hominũ haberetur, paullò fuſius exſequamur. Eam rem bonis iuxtà & improbis, vtilem atq. fructuoſam arbitror fore. Agnoſcent alij ſua probra & dedecora; delectabit alios ex comparatione præſens forma rerum. Sic forſitan illis ex adſpectu fœdo terror & initium pœnitentiæ; his virtutis amor, & propoſiti tenax conſtantia. Iam primùm

mùm omnium illud conſtat, quales animorum habitus eſſent barbaris, talia ſtudia moreſq. Mediolanenſem in populum inuectos fuiſſe. Nulla religio, nulla fides, nihil ſinceri, vel ſancti, nullus Dei metus inter truces ac efferatos. Etiam ea, quæ gentium vltimas ac deterrimas, aliquo tenent vinculo, connubium & proles, deſerta & neglecta primò, deinde promiſcua & incerta. Velut in aliena vrbe raptores & ſacrilegi, velut in ſua immunes, & impuniti. Porrò ſtrages illa ſacrarum ædium, de qua memorauimus, ruinam ſecum diuini cultus trahebat. Non myſteria, quæ ſunt propitiando Numini, animiſue curandis, non pſallendi conſuetudo, non rituum, & cæremoniarum diſciplina ſuperſtes erat. Ipſum, vt verbo expediam obliuioni tradiderant Deum, neq. deſcerneres ab Italo, & Chriſtiano Gothum & barbarum, niſi quòd, noſtris, maior in omne ſcelus audacia, & veluti peccandi certamen inerat; alteris natiua quodammodo & feſſa torpebat improbitas & libido. Et ita nimirum ferè euenit, vt è vinculis emiſſa fera maiore feratur impetu, atq. ſæuiat atrocius, quàm quibus euagatio libera, & inueterata ferociam imminuit; ſic noſtri barbaris erant nequiores. Rurſus Clericorum licentia magis, adhuc effrænis, vt, quantùm recenteis feſſis anteibant in ſcelere ac turpitudine, tantùm ſacri popularibus anteirent. Votiuum, & obligatum caſtimoniæ corporis habitum, vulgari & promiſcua veſte mutauerant; ſimul impudicos aſſumpſerant ſpiritus, nec ex Eccleſiaſtica puritate quicquam retinebant. Domi alebant mulierculas, neq. horror aliquibus vltima barbaricę libidinis experiri. Poſſem memorare, quæ flagita, quibus locis

per

per huiuſmodi homines patrata vetuſtiſſimi ſcriptores procedere, niſi ea res, tamquam mihi legentibuſq. violatura oculos animumq. ſcribendi tædium adferret. Igitur in magna rerum hominumq. colluuione, ſecutum extremum malorum eſt, deprauatio rectę in Deum fidei, & prauus de tota Diuinitate ſenſus. Neq. ſolito tantùm humanis ingenijs more erant amenteis & irreligioſi, ſed addiderant impietati formam & ordinem, tamquam pro vero & recto niterentur. Summa erat eadem ferè, quæ Neſtorianæ prauitatis de duplici natura Chriſti, quam, & in vnam Hipoſtaſin coaluiſſe negabant, & alijs præterea probris inſectabantur. Neſtorium ſecutus Euthyches abolitam paullo antea ſectam renouauerat ſua dendi mirus, neq. facilis refelli. Quia non fermè plus alibi turbarum & malorum, exciuit ea ſecta quàm Mediolani, & quoniam ei conuellendæ ac excindendæ tùm Euſebius ipſe, tùm alij nominis Ambroſiani, ſapientia & autoritate principes adlaborauerunt; ideò faciendum putamus, vt eius initia finemq. ſectæ, quibus actionibus, concilijs, euentis miraculis, conſtrata ſit, ac deleta niſcenteis aliena noſtris explicemus. Euthyches Conſtantinopoli Monachorum familiæ Præfectus conuellendi Neſtorij præcipuus author fuerat, neque penes alium magis fuerat actionis eius gloria decuſue. Is homo, ſiue ſuperbia elatus, quòd ſua profligaſſet authoritate & doctrina tantum illud Eccleſiæ Catholicæ malũ, ſiue natura & ingenio auidus honoris, & rerum aliarum, quarum illecebris & cupine tentátur eorum animi queis placita primò clauſtra poſtremò diſplicent; poſtquam minora eſſę præmia, quam tantæ rei meritum fuerat, ipſe

ſecum

ſecum reputauit: praua rectis, turbida quietis antehabuit, & quæ ſalutariter damnauerat, reſtituere ac reuocare per amentiam, & furorem conatur. Itaq. dogma Neſtorianum alijs inſuper auctum erroribus ac mendacijs, non intra priuatos modo parietes, & ſepta Monaſterij, ſed tota paſſim vrbe Byzantio, inde porrò gradum in vlteriora facturus, diſſipat ac ſpargit. Euſebius quidam erat Epiſcopus Baſileę Catholicę veritatis ea tempeſtate propugnator acerrimus, & haud minore conſtantia & robore, pro vero & recto, quàm alter ille in abſurda, & falſa impotens & præfractus foret. Is cognito, & audito, quod Euthyches mala repête mutatus ambitione ſuſcepiſſet, quæ verba daret in vulgus, & quàm graue periculũ ab illius hominis inſania Catholicis immineret rebus; haud diſtulit, quin monere & caſtigare clementer ipſum aggrederetur. Sed primo, alteroq. ac ętiam tertio congreſſu reiectus & ſpretus, tanquam adferret ipſe inania, & fabuloſa, deſcendit ad remedium extremum, & Conſtantinopolitano Patriarchæ (Flauianus erat) quid moliatur Euthyches, exponit, addita graui cohortatione, naſcentem vti flammam, & in publicam perniciem itura mendacia, minis aut pœnis maturè coerceret. Inciderat per id forte tempus, vt Conſtantinopoli Prouinciale Concilium haberetur, opportuna res Euthycheti acerſendo & interrogando. Ita Patres hominem in iudicium vocant. Ille, primò contumax abnuebat quicquam in ſe iuris eſſe Concilio, & audaciſſimè recuſabat ire; tandem vbi ſæpius inſtabant, crebriq́. viatores mittebantur, proceſſit latera cinctus armatis, & ore ſuperbiſsimo, quid ſe vellent, interrogauit. Indigna res omnibus viſa; nec

Ggg mora,

mora, quin deuotus diris & execratione cæleſti deijceretur ſimul eo dignitatis gradu, quem obtinebat. Scribit inde Fabianus ad Pontificem maximum de tota re ſicuti geſta eſſet, vecordiam Euthychetis, Concilij neceſsitatem extremam demonſtrat. Euthyches ipſe quoq. pro ſe ipſo litteras ad eundem audet. Reſcribit ad vtroſq. Leo ſapientia & lenitate, quę propria Pontificis illius fuit, extantq. litteræ. Chriſaphius erat ex Imperatoris aula Catholicis infenſus, & pro peſsimo illo Euthychete pręceps in omnia, queis renaſcentem foueret ſectam; gratiam ſuam omnem, omneis opes, & diuturnæ cum Principe familiaritatis obſequia pretiumq. ſeruitutis illuc intendebat. Cum eo Chriſaphio agit Euthyches, vti Principi Theodoſio cogendi pro ſe Concilij ſit author, & vt ei Concilio Theodoſius quidam Epiſcopus Cæſareæ, pręſes & moderator imponatur, atq. diuerſis è terris certi nominatim Epiſcopi ſectæ fautores euocentur. Id facilè impetratum, &; ſiue non intelligeret latentes dolos Cæſar, ſiue gnarus eſſet, ac faueret Euthycheti; exoratus ab ipſo Pontifex maximus, & antiſtitem Concilij Theodoſium Epiſcopum declarauit, & alia, quæ peterentur, conceſſit, ſeuere tamen præcipiens vti dogma væſanum eiuraret Euthyches, atq. totam de Chriſti diuinitate & humanitate ſententiam, quid credi ſanctum faſue eſſet, quid rectæ fidei aduerſaretur, exponens. Is conuentus Epheſum indictus, & patres vndiq. congregabantur tum rectè ſentientes, & incorrupti, tùm perditi & ſcelerati. Non latebat Fabianum quanta ſub nomine Concilij ruina catholicæ religionis pararetur ac ſtrueretur, neq. Concilium illud, ſed conuenticulum, & quandam hæreticæ prauitatis

tatis

tatis conſpirationem fore. Sed extrema neceſſitas inſtabat, monituſq. Pontifex de eo fraude ac iniquitate, iubebat vtiq. celebrari concilium, & ſubiri fortibus Catholicorum animis, quicquid illud improbi certaminis immineret. Eæ ſcilicet alteræ literæ fuerant allatæ, ſtatimq. deſtinatam in ſedem Epheſum itur ab æquis & iniquis. Centum triginta duo pari dignitate, diſcordes animis conuenere, nec Theodoſius, vti petitum fuerat, ſed capitalior alter Dioſcorus, ſedit arbiter, princepsq. Concilio. Qualem rerum exitum præuiderant viri ſapienteis, talis eſt conſecutus, aliaq. porrò turbulentiora & infeſtiora ſucceſſere, quàm opinari quiſquam potuiſſet. Benigne reus Euthyches auditus, Euſebius accuſator ſpretus ac reiectus, aures clauſæ Pontificijs litteris, damnatus Flauianus cum cætera Catholicorum cohorte, illi alteri, ſani, & optimi, & veritatis auctores appellati. Hæc ipſa veluti facta clementius eſſent quàm pro animorum rabie ac furore, ingreſſi conclaue turbulentum atq. ſacrilegum armati gladios intentauere Catholicis, & niſi ſententiam ſua firmarent authoritate, vim extremam interminabantur. Valuit apud quoſdam exitij præſentis horror, intrepidi alij, & conſtantes abnuerunt. His irrogatum exſulium, abrogatæ dignitates, alijq. ſuffecti in ipſorum loca & Eccleſias ab Dioſcoro. E pontificijs legatis Hilarius fuga ſalutem petijt, relequi duo prope in vinculis detenti; Flauianus ipſe verberatus ad necem poſt aliquot inde dies expirauit. Epheſini Concilij pro Euthychete habiti exitus hic fuit. At Leo dolore anxius, infenſus ira, miſericordia in rebelles, in poſterum metu, ne fauore principis gliſceret porrò malum,

atq. inualeſceret ita, vt remedia ſera & inualida forent, inter alia tentamenta reprimendæ peſti, Romæ concilium habuit, quo damnatis Epheſinis decretis, reſtituebat in ſuam vnumquemq. ſedem, & impurum illum Euthychetem, cum ſua manu deuouebat orco. Verùm Dioſcorus eò proceſſit adhuc furoris & inſaniæ, ipſum vt Pontificem maximum, & vicariam illam Numinis maieſtatem, quæ arbitra rerum eſt, & vni ſubiecta Deo, ſe ſe diceret arcere ſacris & Eccleſiæ communione. Adeò deiecta mens è poteſtate neq. quid diceret, neque quid faceret, penſi quicquam habebat. Pulcheria Theodoſij ſoror erat femina ſpiritus diuini, contra omnia tentamenta & petitiones amplexa virginale decus, præſidium Eccleſiaſticæ rei, & eadem perita regnandi artiũ, queis, & Theodoſium fratrem, & imperij vniuerſi ſtatum proſpere aliquandiu ac feliciter, & ſumma cum omnium approbatione fuerat moderata. Verùm vbi corruptus ab Eudoxia coniuge conſiliarijſq. Theodoſius abierat in præceps, & ſalutaribus monitis nullus iam in perdita domo reliquus erat locus, plena doloris ac mœſtitiæ ſeceſſerat in auia loca, & opportuna meditationi. Ibi virgo cæleſtem agebat vitam, & paternæ domus excidium ex longiquo miſerabatur potius, quàm vti coram ſpectaret. Portenta conuentus Epheſini quietem & ſeceſſum interpellauere. Repetit aulam, & ingreſſa non ſine magno perditorum hominum motu ac trepidatione, quonam proceſſerit, quid patiatur interrogat fratrem. Ille cauſatus errorem & importunitatem, & imperij neceſſitates, aliaq. ſorori leniendæ ac placandæ, ſtatim erat in poteſtate, ſtatimq. reſcinder acta, delere ſectam, placare

Ponti-

Pontificem maximum auebat. Hæretici quoq. Virginis animum exhorruere, & ſubeunte mentes pœnitentia, ſeſe in obſequia promptos offerebant. Tunc Leo componendis inſpiciendiſq. rebus, & accipiẽdis in fidem Epiſcopis, graues viros in Orientem, ad Pulcheriam atquè Theodoſium legat. Hi fuere, Abundius, Aſterius, Baſilius, & Senator, magna nomina, &, aut iam inter Eccleſiæ Principes, aut mox futuri. Senator adhuc intra priuatum modum agebat, Ciuitate Mediolanenſis, ſeptalius gente; & iam inde à primis annis, inſtinctu leni ac placido, ſacra & ſacros affectatus. Fecerat ſapientiæ fama, promptum ingenium, & apta illa regum ingenijs lenitas ac manſuetudo, ſimul peritia conſuetudinis aulicæ, tribus Epiſcopis, quartus vt priuatus adiungeretur. Atq. veluti rudimentum hoc fuit illius virtutis & ſanctimonię, qua poſtea Mediolanenſem Eccleſiam adminiſtrauit, nulla laude cuiquam incliti nominis Pontificum ſecundus. Verùm decora Senatoris & Pontificatum memorandi locus erit. Nunc ad legationem ipſam reuertamur. Profecti Byzantium Abundius, Aſterius, Baſilius, & Senator, nõ ſecus atq. de cælo miſſi homines accipiuntur. Quippe Theodoſius, cùm & ſacra legationis & Eccleſiam, & Pontificem, & Deum, Euthychetis fauore violaſſet, nihil pacati exſpectabat ad vrbe Roma, & ab illa poteſtate, quæ ſuam & Numinis ipſius vlciſci vicem deberet. Tantò magis, inſperato legatorum aduentu eſt lætatus. At Pulcheria, quò grauius & dolẽter magis infeſtos illos fraternæ culpæ caſus tulerat, eò maiore cum iucunditate cæleſtis & humanæ veniæ nuntios accepit. Ipſi demum extrema meriti Pontifices relictum pœnitentiæ ſuæ locum

inter

inter ſeſe gratulabantur, & legatos veluti pignora ſuæ ſalutis adſpiciebant: Poſtquam de rerum ſtatu, ac de componenda religione ſunt collocuti; Theodoſius nihil omiſit, quo præteriti temporis damna ſarciret priſtinæq. gratiæ locum mereretur. Tunc malorum omnium originem Criſaphium puniuit capite, tunc ſtimulatricem Eudoxiam ab ſe procul ablegauit. Flauiani quoq. cineres, & reliquias ſumma populorum gratulatione, reſtituit in Eccleſiæ Conſtantinopolitanæ ſinum, & Pulcheriã ipſam cuius catholica ſtudia fuerat pertæſus, ſummæ rerum præfecit. Cætera pari animo deinceps erat executurus, cùm pijs conatibus interuenit mors, & ingemuêre legati. Pulcheria deinde regnat, aſſumpto in ſocietatem rerum & curarum Marciano, qui procerum Imperij ea tempeſtate clariſſimus habebatur. Matrimonij cæremonia tantùm & nomen fuit, cæteris abſtinebant ex antecondicto. Is Marcianus cum vxore Pulcheria, tertio die quàm occeperat imperiũ, Euthychetem & aſſeclas damnauit; profugos ac extorres Epiſcopos reuocauit in ſua quemq. munera & ſedem. Et quò plus in poſterum auctoritatis haberet ea reſtitutio damnatioq. minuſue foret opportuna ſermonibus atq. conſilijs eorum, qui nouare aliquid cuperent, ipſa in vrbe Byzantio legati concilium habuere, quo Cæſaris, & ſua conſentientia decreta publica firmarunt auctoritate ac decreto. Simul veniam dedêre lapſis, qui agnoſcentes errorem ac ſcelus, precibus infimis vt in Eccleſiæ Catholicę gratiam reciperentur poſtulabant. Per hunc modum, Leonis auſpicijs, legatorum opera & ſtudio compoſitis ad Orientẽ rebus redijt Eccleſia ſuam in pacem & quietem, Senatoriſq. no-

ſti

ſtri ſpectata inter ea negotia virtus & fortitudo, ſimul lenitas & manſuetudo, vel maxime nobile nomen Eccleſiæ Mediolanenſis apud eas gentes fecit. Redière inde legati Romam, & Pontifici maximo legationem ordine renuntiauerunt. Ille dicitur ſuſtuliſſe manus, & precatus eſſe, vt, quoniam turbulenta tempora, & ſeditioſos homines omne ſemper æuum ferret, atq. neceſſe eſſet, rem Eccleſiaſticam tentari & exerceri calamitatibus eiuſmodi, forent in ſubſidium & opem prompta robora talium virorum, quales ipſe tunc habuiſſet. Conſultat inde cum legatis ipſis quæ vrbes ac prouinciæ præcipuo damno luem accepiſſent Euthychianam, & quas ad remedium & ſalutem peti primas omnium oporteret. Vrbs Mediolanũ prior ac potior eſt viſa, tùm diffuſę peſtis contagione, tùm in cæteras vrbes exemplo. Sanandam eſſe publico conuentu, & vrbis eius Antiſtitem Euſebium admonẽdum eſſe, prouinciales Epiſcopos vti conuocet, ac pro ſua ſapiẽtia & virtute rem totã ex ſequatur decreuere. Cæteris apud ſe in alia negotia detentis, Abundiũ & Senatorem Leo Mediolanum ad Euſebium mittit. Venêre cum Pontificijs litteris & mandatis, & confeſtim ab Euſebio conuentus Epiſcopis indicitur. Is conuentus habitus eſt anno quinquageſimo primo ſupra quadringenteſimum, & ſumma decretorum fuit; Confirmari decreta Byzantini concilij, eaq. rata & ſancta eſſe. Interfuere concilio Mediolanenſi magni nominis Pontifices, in ſanctorum poſtea numerum relati, & clari litterarum gloria, ſimul ipſe Senator interfuit, nondum quidem Epiſcopus; cæterùm dignatione pari, vel quia legatus erat, vel quia publica exſpectatio Pontificem eum deſtinabat.

nabat. Cæterorum nomina in actis extant hoc ordine. Euſebius Epiſcopus Mediolani. Fauentius Rhegij. Maioranus Placentiæ. Ciprianus Brixellarum. Quintinus Derthonæ. Florens pro Eulogio Eporædię. Gratus pro Euſtatio Auguſtæ. Ciriacus Laudenſis Aſimon Abundij frater Coirenſis. Paſchaſius Genuenſis. Paſtor Haſtæ. Simplicius Nouariæ. Ioannes Cremonæ. Octauianus Brixiæ. Iuſtinus Vercellarum. Quintinus Albigauni. Præſtantius Bergomi. Conſedêre omneis, non vt cuiq. dignitas ſed ut quiſq. vetuſtior in Pontificatus munere. Id in Aquileienſi quoq. Concilio ſub Ambroſio ſeruatū fuerat. Euſebius dimiſſo conuentu, datoq. patribus negotio, vt ad tollenda Euthychetis mendacia pro ſe quiſq. intēderēt animū & curas, pari ſolicitudine ipſe in Mediolanensē populum excubauit. Dedit quoq. litteras ad Leonem de tota re & negotio tollens laudibus Abundium & Senatorem capita rerum, & ornamenta nominis Catholici. Et Leo quidem ac Euſebius, Romana & Ambroſiana res, ad Orientem Occidentemq. ſolem Eccleſia ſeſe in hunc modum habebant alta poſt ærumnoſos labores quiete. Mox Attila ſeſe ſuperfudit Chriſtiani nominis horror, in ſua dextera, ſuoq. capite veluti gerens vltrices Numinis iras; vulgò, qui tunc erant, quiue poſt ſecuti, Dei flagellum appellauere. Rex Hunnorum erat, ingenio ferox & ſanguinis ac cædis auidus. Animo faſtus barbari moris inerat, procerus corpore, vultu minax ac toruus, euentibus quoq. bellorū et rerum curſu par famæ, qua delendam ad Italiam immiſſus eſſe diuinitus diceretur. Septuaginta millia dicitur in armis habuiſſe, Marcomannos, Sueuos, Quados, Erulo, Tulingios & Rugios igno-

ta

ta ferè gentium nomina, et tanto magis celebrata feritate. Monſtrum horribile ingens quà ſua, quà gentium armatarum fama, cùm Gallicas immitti victoria peragraſſet vrbes, Italiam florem vrbis appetebat infeſtus, cùm ferrum et dextera, qua perimeretur, fuit. Ita nos eripimur cladi. Mediolani aliquandiu ſediſſe Attilam ferunt; ibi, cùm pictam fortè Cæſaris imaginem adſpexiſſet; quem, ad pedes abiecti Scythæ venerarentur, offenſum ea ſpecie, iuſsiſse repente deleri picturam eiuſmodi, atq. ſuperbiæ laſciuientis ingenio, pro Cęſare Attilam auguſta in ſede collocatum, quem longo Cæſares ordine ſingulatim adirent, onerati ſaccis humeros, & auri pondera ante ſolium effundentes, id picturæ commentum duraſſe donec ipſe deleretur, atq. dempto iugo res Italæ barbarum dominatum exſuerēt. In hæc tempora Chalcedonenſe conclium incidit, abolendo penitus Euthycheti ſuſcepta res & agitata non ſine magno totius Eccleſiæ motu & concurſu. Leo author fuit, adiutores & conſiliarij, Senator Mediolanenſis, & è Cōſtantinopolitana legatione reliqui. Eius quoq. conuentus ordinem & exitum, quia ciuis & mox Archiepiſcopi noſtri conſilia & artes interfuêre, memorabo. Marcianus Cæſar præſedit, non vſurpandæ poteſtati, atq; trahendis in Regiam Eccleſiæ rebus, ſed parens, & moderator, & ſua diſcepraturus authoritate, ſi fortè aliquid, vt in tanti diſcriminis negotio, tantaq. ſententiarū & hominū varietate conuenire non poſſet. Epiſcopi conuenere ſexcenti, & triginta præter magnum numerum aliorum, qui diuerſo nomine ac titulo ſplendidos ordines obtinebant, legati Romani, legati Mediolanenſes, aliarumq;

gentium, vt queq. forte Pontificem, aut morbus tardauerat, aut domeſtica rerum, & gregis tenuerat cura. Noſter Euſebius, afflicto per Attilę irruptionem vrbis, & Eccleſię ſtatu, prouiderat pericula, & corruptelas, & grauiora mala, ſi proficiſceretur; ideò pro ſe legatos miſit. Non traditur certum, ſed propè certa eſt, & iuxtà rem ipſam coniectura, Senatorem fuiſſe principem eius legationis, quippe cùm, & Cleri Mediolanenſis doctrina, ſapientiaq. præſtantiſsimus haberetur, & negotium illud vniuerſum, totamq. rem Eutychianam ab initio ad finem vſq. pertractatam, & animo comprehenſam haberet. Ille legatus ab Roma Conſtantinopolin, ab Cõſtantinopoli Romam, & rurſus inde Mediolanum ierat. ille Mediolanenſi pariter interfuerat concilio; quodq; inſtar eſſe omnium debet, cùm de ipſa concilij Chalcedonis opportunitate aliquãto antea deliberaretur apud Pontificem maximum, affuerat vna cum cæteris legatis ei deliberationi, nouerat Pontificis ipſius de tota re conſilia, & voluntatem, quæ rerum via, quos caueri caſus oporteret. Ob ea, Mediolanenſis Archiepiſcopi nomine Senatorem iuiſſe tàm credimus, quàm ſi perſcriptum extaret, neq. perijſſet ea litterarum memoria, quam explere, & reuocare argumentis, & rationibus conamur. Cum hic numerus Epiſcoporum, tam Gręci generis quã Latini, cumq. Chalcedonẽ hæ legationes conueniſſent, vigeſimo die deliberata, & conſultata, & definita omnia patres habuere. Indutum humana carne Numen, & immiſtum noſtræ mortalitati ſummum ac æternum illud atq. magni myſterij ſeriem vniuerſam compræhendit Concilij Chalcedonenſis formula, Epheſinæ pri-

mæ,

mæ, Nicænæ, Mediolanenſiq. formulæ nihil abſimilis ac diuerſa. Fuerant in eo conuentu multi fautores Eutychetis, qui ſeſe antea venditauerant tanquam authores & capita ſectæ, quorum videlicet intererat, ne dogma Eutychianum pro falſo, & vitioſo in ora hominum abiret. Hi ſeſe ad reſiſtendum parant. Et quoniam graue Catholicorum iudicium atq. ſententiam contra diſputando infirmare conari furoris eſſet, potiuſq; ipſorum amentiam deſignaret ea res, quàm roborandæ ſectæ momenti quicquam adferret, impudentiſsimo commento aduertunt animos, rumoribuſq. diſsipatis, decreti eleuare authoritatem, ac fidem inſiſtunt. Patres quidem aliter eſſe affectos, atq. aliter de religione ſentire ipſos, cæterùm impulſu Cæſaris feciſſe decretum illud; proinde caueant homines, quibus æterna ſalus curæ, neminis inanibus, neue fallaci decreto in fraudem inducantur. Eutychetem ſemper ipſum in animo habeant, & quam ſemel ab authore ſalutis ac parente ſentẽtiam acceperint, ab ea ſeſe nulla ratione patiantur deduci & auelli. Hæc inſani homines, & quiſquis lue contactus Eutychiana, hæc priuatim in circulis, hęc publicé concionabandi apud ſecundas aures, & pares animos iactabant. At è Catholicorum numero præcipua ſanctitate vitæ Pontifices, erectis in Deum animis, & plané ſupra mortale faſtigium, poſtquam ea, quæ tentarẽtur humanis conſilijs, difficiles, ac prope iam irritos habere conatus animaduertêre, vertunt ad diuinam opẽ, tradituŕq. inde res euentu pariter, & principio memoranda, de qua ego ſic referam, vt ex veterum monumẽtis accepi. In templo Magnæ ac Beatæ virginis Euphe-

miæ concilium habebatur, cuius, & nominis, & templi maxime erat inclita fama, propterea quòd ſacri corporis reliquiæ, quotidie ferme clareſcerent miraculis, neq. tanta temeritas cuiquam, vt aut ambigeret, aut obloqueretur. Igitur ſanctiſsimi Pontificum inter ſe communicato conſilio, tulêre conditionem Euthychianis, vti diſceptatrice controuerſiæ totius vterentur Euphemia; vtris ea cauſam adiudicaſſet, eorum incorrupta, & ſincera fides haberetur, pars altera, victi, & fracti in perpetuum obmuteſcerent. Perculerat ea res Euthychianos, & primò iactare vana & ſolita dubiæ fidei; nō adeò promptos in mortalium vota, & certamina cæleſtes eſſe, vt etiam in corpora ſpiritus redeat, & nudi loquantur artus. mortalium certamina dirimerent mortales; commoto quidem & ſolicitato cælo nihil opus eſſe. Hæc palam. Cæterùm, vt eſt omnis malitia ſuſpicax, illa tacita ſuberat cura, ne, vnde veritas ſtaret, & recta ratio, illuc, miraculum, velut æquus iudex victoriam daret. Res tandem ita conuenit, inter ſpe plenos optima, & improbæ conſcientiæ ſtimulis agitatos, vt partis vtriuſq. placita ſeparatim conſignata litteris, virginalibus reliquijs admouerētur. Cognoſceret Euphemia litem, componeretq. Sic aperto tumulo, quà nudos digitorum artus abſumpta deſtituerat caro, ſcriptum vtrumq. collocatur, tamquam ab tradentibus in manum, & rogantibus vt legeret. Inde rurſus obſignant tumulum, collocatiſq. vigilibus in cuſtodia, vota preceſq. inſtaurant, Catholici pariter & Euthychiani. Erat omnino miſeranda rerum facies, ac triſte ſpectaculum, cùm in publico conuentu, diuerſi,

pars

pars nefaria & ſacrilega peterent à ſuperis, alij fidei, & religioni, & Eccleſiæ laboranti cæleſtem opem implorarent. Ab ea ſupplicatione poſt triduum iterum aperto tumulo, rem viſu relatuq. mirandam inuenere. Væcordes hęreticorum libelli ſtrati & neglecti iacebant ad pedes inclitę virginis Euphemię; catholicorum ſchedula velut agglutinata digitis eminebat. Ac cæteris quidem torpebat admiratione vox animusq. nec motæ in miraculum Diuę propinquare quiſquam audebat; Nazarius & Anatolius acceſsêre. Id erat inſigne par Epiſcoporũ, & intentus in cælum vterq. velut è cuſtodia corporis eminebant. Hi, cùm venerabundi adſtitiſſent, rogantes, vti ſtare contra, & mandata quę referrent accipere fas eſſet, exporrexit Euphemia manum placido, & leni motu tradiditq. ſcriptum habentes tabellas. Ea nimirum fuit ſignificatio damnantis falſa comprobantis vera; nec deinde perſeueratũ Euthychianis in prædicanda palam, & aſſerenda vanitate, licet intimis eam ſenſibus obſtinate compreſſam tenerent. Ita, Catholicæ fidei formula in perpetuum ſtabilita eſt: decretum in hanc ferè ſententiam Pontifices fecêre. Chriſto liberatori ſincera, & abſoluta diuinitas, ſincera, & abſoluta humanitas fuit. Eſt verè Deus idem, & verè homo ſine aliqua, vel diuiſione, vel confuſione, duplici in vnã hipoſtaſim coeunte natura. Abſq; contagione peccati ſimilis noſtri per humanitatem, quemadmodum incorrupta diuinitate idem quod Pater. Hęc de natura liberatoris noſtri rata ſunto, & fixa, neq; ſecus pronunciato quiſquam, tacituſuè habeto; qui faxit, capitali culpa obſtrictus tenetor, damnatumq; caput omneis vitanto.

Hæc ſumma fuit fidei, per quã ſanitas intrauit animos; non illa quidem ſubita & repentina, qualis ex inſperato ſolet, cùm habitus animorum, & rerum forma ſtatim mutantur; ſed per latentia malorum decrementa perq. lentas progreſsiones ad ſinceram fidem, cùm authores opinionis prauæ, primò terror iniectus, dein ex terrore, ſalutaria, & recta conſilia paulatim ſubirent, atq; cum his ipſis reliqua multitudo traduceretur ad ſalutem. Sic Mediolanenſis Eccleſia eſt reſtituta, cępit redire populus in viam, damnataq; tribus deinceps Concilijs nomina, Pelagius, Neſtorius, Eutyches cũ ſuo dogmate procul hinc in perpetuum exulauere.

IOSEPHI RIPAMONTII
EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.
LIBER SEPTIMVS.

EVSEBIVS Eccleſia liberata conſtitutaq. religione, dare pudicos mores Vrbi; dare diſciplinam conabatur, quæ perturbatione temporum amiſſa, facile reuocari non poterat, ob externę conſuetudinis reliquias manente luxus dulcedine, ſubeunte animos licentia, cui per tot annos inſueuerat Ciuitas, haud vnquam dura ſatis aduerſus delitias, & voluptates natiua gentiũ omnium venena. Sed & otium primò, deinde ſpatium vitæ defuit Pontifici, quantum is conatus, & ea ſuſcepta cura poſtularet. Cùm enim defunčto per id tempus Leone, Romanam Eccleſiam Hilarus occepiſſet, natalemq.

noui

noui Pontificis diem ab Epiſcopis oporteret celebrari tradito quodam more, vadendum Romam Euſebio cũ cæteris ad illud ſolenne ſacrum fuit; voluitq; dein Hilarus occaſione conuentus eiuſmodi, communicare cũ Patribus grauia multa,& controuerſa,de quibus conſuleretur ex Hiſpania, & Galia per litteras,& legatos,ſcilicet,vt ex cõmuni eorũ ſententia decerneret,quæ ſuprema potuerãt ipſius authoritate decerni.Ita Synodus habita nihil in Eccleſiæ ſuæ rebus agentẽ aliquãdiu Romæ tenuit Euſebium, eaq; Pontificis peregrinatione deſolati Mediolanenſes in illo animorum habitu perſeuerauere, donec rediret.Reuerſus Epiphanium Ticinenſem initiat Põtificatu,repetit incepta,nec diu ſupſtes fuit. Euſebio defuncto Noua clades Mediolanensẽ Eccleſiã adflixit,ſuperiorum temporum cladibus pæne par, vtiq; ſi furorem hoſtium, rerumq; motus ęſtimes, cęterùm ſpatio temporis minor .Amali, fera gens, quos prędæ ſpes, & ſolita barbaris mobilitas conciuerat, parta iam pace liberam,& ſolutam Italiam inuaſere duce Vindemiro, cuiſtudium deſæuire per laſciuiam in ſacra, & ex clericorum iniurijs atque dehoneſtamentis dira voluptas erat . Ita quicquid ab Euſebio prouiſum atque conſtitutum, id omne vanum atque irritum fuit. Inuoluit ea temporum caligo Geruntium Euſebij ſucceſſorẽ, vt cùm nihil ab Epiſcopo per ea mala poſſet fieri, ne facta quidem extent. Et proſequitur eum memoria, tanquam coactum, cùm inter cupientes, & minores ipſe ſuffecturus abnueret. Eo ſedente,Ricimer, qui Anthemij Cæſaris filiam habebat in matrimonio,Mediolanum venit, afflictæ ſuę fortunę miſericordiam ibi & vitę perfugium

fugium

ſugium quærens. Mouerat is forte ſuſpiciorem Socero, quaſi regijs nuptijs elatus immineret Imperio, iamq. teſtibus, & indicijs arguebatur. Inde ſcilicet fuga, & exſulium, ac niſi principis iræ ſpatium dediſſet, petebatur ad necem. Mediolani non latebras modò, & faciles ad tegendum animos, ſed periculi quoq. deprecatorem, & authorem ſalutis inuenit. Epiphanius fuit, quē ab Euſebio paulò antea conſecratum memoraui, magna in vulgus gratia, & magno nomine, tamquam non ſanctitate vitæ potiorem quempiam, tractandiſue regū ingenijs aptiorem illa ætas haberet. Is profugi Ricimeris caſum inſita lenitate miſeratus, Romam ad Anthemium proficiſcitur preceſq. defert ipſius exſulis, & ſuas; humano lapſum errore, & anniſurum in poſterū. vt offenſionem illam emendet obſequio ac fide. Nomine Ricimeris hæc, & alia, quæ in memoriam annalium haud peruenere. verſus inde in artes, & delinimenta, quæ ſecum ipſe fuerat meditatus; clementiæ cæleſtis exemplum, & quantò pulchrius ſit ignouiſſe, quàm perdere, ſimul filiæ viduitatem, ac ſolitudinem, & clariſsimę domus excidium, ſi Ricimer perimeretur, memorat. orat ad extremum, ne ſub tutela Mediolanenſis Eccleſię reus violetur. Quippe confugiſſe illuc ſupplicem, & afflictum, & egentem omnium rerum. Daret Ciuitatis fidiſsimæ precibus, & parenti urbis Ambroſio, ne legationem eam adſpernaretur. Abnuebat primò Cæſar, & contra ea, rebellem, atq. contumacem hominis animū, ingenium inſanabile, moxq. redituras artes, & perfida machinamenta iaciebat, Demum vbi preces iterabat Epiphanius, & ſuam quoq. interponebat fidem, victus

 eſt

eſt, vt rogari deſineret ac negare. Quam Sancte teſtatus Deum & ſuperos, dare ſe id Ambroſiani nominis gloriæ, ac Epiphanio deprecatori, Ricimeri ſalutem & incolumitatem admodum tamen grauate conceſsit. Parũ poſtea felix fuit, aut ſua lenitas Anthemio, aut deprecatori ſua data fides. Receptus in priſtinæ gratiæ locum infidus gener anni vix interpoſito ſpatio, ſocero necem machinatur. Nec ipſe diuinæ iuſtitiæ telum vitauit, quadrageſimo poſt ſcelus die peremptus. Totum hoc de fuga Ricimeris, ac Epiphanij legatione contigit, cùm Euſebio mortuo Geruntius rem Mediolanenſem pænè ab inuito ſuſceptam adminiſtraret. Geruntius anno ſexto ſui muneris deceſsit: in Baſilica Diui Simpliciani, eſt ſepultus. Ibi condiderat ipſe Marolum, Glicerium, Lazarum, cùm obſcuriorem antea tumulum eſſent nacti. Poſt Geruntium, cùm in locum ipſius peterent gratioſi pariter & digni, Benignus eſt antelatus e nobilitate Mediolanenſi, gentis Bentiæ, cui tum primùm genti ſapientiæ ſtudia, & pacis artes gloriam inuenêre. Antea claruerant armis, ab Iacobo Principe familiæ initio facto, quod vrbis fortuna per grauiſsima tempora ſubſidium habuerat. Poſtea ſecuti ſunt alij auiti decoris æmulatione, vel inſtinctu ſuo; ſed perdiu neutris ea gloria, quam Iacobus tulerat. Inter Gothica mala pares fuere, multoſq. tunc habuit familia, quos veluti regeneraſſe Iacobus diceretur; adeò bellica virtus, & Martiale robur enituit. Diuerſa Benigno morum via, & contraria maiorum inſtitutis. Namq. vt primùm adoleuit, Studiorum cauſa Romam profectus breui perfecit, vt principibus Vrbis cum admiratione carus acceptuſq. eſſet,

ob

ob litterarum & ingenij gloriam. Sed candor, & innocentia, longe maiorem gloriam, & decus addidêre iuueni. Itaq; poſtquam obitu Gerontij caruerant Paſtore Mediolanenſes, hic ſtatim eſt ſuffectus. Benigno ſedente, Barnabæ corpus eſt inuentum euentu mirifico quem exponemus. Græcia ſemper auida turbarum fuit, neq. gentium vlla, plura diſsidia, grauiores tumultus conciuit vtiq. cùm Imperium ibi, & pars rerum ſtaret. Zenone imperante forte vehementius exarſere turbulentis ingenijs homines, Eccleſiæq. principatum, Ciuitates aliç cùm vindicarent, aliæ tuebantur, ac retinebant. Et fermè ita cadebat, vti pars deterior meliorem vinceret, & qui plus iuris prçferebant, ab validis, & iniurijs hominibus opprimerentur. Duces partium, & capita rerum erant, Anthemius, & Petrus, ille Cypri Pontifex, hic Antiochię, ſanus alter, & incorruptus, & pro Catholica ſinceraq. fide; ſtabat alter ab Arianis, quod genus ex occidentali pulſum Eccleſia, migrauerat in Græciam, & illic in turbarum atq. ſeditionum regno fractas ſuas acciſaſq; vires exercebant. Igitur Arianus (cognomēto Fullonem appellabant) ardens incredibili ſtudio Sectam vt amplificaret, atq. vt adigeret in ea męndacia, & portenta quamplurimos; trahere Cypriam Eccleſiam in poteſtatem Antiochenæ, clariſsimæq. finibus Inſulæ diſperſos populos facere ſui iuris ac dominatus intēdit. Id ſi contigiſſet, facile putabat fore, vti tota primò Cyprus, deinde cęteræ vrbes, ac prouinciæ paſsim in dogma concederent Arianum, atq. per eam iniuriam Catholicum ipſe veluti nomen triumpharet. Erat is prçter corruptę religionis vitium acer homo ac violentus,

facileque diſceptando, & agendo perturbare quemlibet poterat. Anthemio contrà mite ingenium, placidiſsimi mores, & qui mallet decedere ſuo iure, per lenitatem, & patientiam, quàm certare temeritate, pugnare verbis, & obturbare turbanti. Accidit aliquando, Conſtantinopolim vti citaretur, ad dicendam cauſam tamquam arbitrio, & auctoritate Zenonis principis finienda, & dijudicanda lis foret. Tunc viro tantus iniectus eſt terror, tantæq. difficultates obortę reputanti tenuitatem ſuam, & vim aduerſariorum, vt neq. proficiſcendi viam explicare poſſet, neq. manendi rationem inueniret. Si cunctaretur ire, prædamnare ſemet, atq. vltro cedere poſſeſſione videretur; eunti, Fullonis violentia, & iniqua per eam, atq. infida omnia erant in periculo, ac metu. Prorſus inerat animo cura, & mœrore, tædio præſentium inſtantiumq. malorum angebatur. Tunc ei, ſilentio noctis intempeſtę lęta ſpecies oblata; Pontifex lumine beatiſsimo circumfuſus, & ſacrificali decôrus habitu, cuius verba in hunc modum fuere. Ne vim timueris inimicã Anthemi, neue deſponderis animũ; ire te, ac redire victorem oportet. Hæc locutus abijt ſublimis. Inde cura maior Anthemio, quodque leuandæ fuerat ſolicitudini, id ipſum onerabat mœrorem; inſidioſa ſpectra, Dæmonum fallacias anxius reputabat. Vereri ſimplex animus, ne ſcilicet ignominia, & exitium portenderetur hoc viſo, idque ex contrario funeſtum, atq; calamitoſum interpretari. Rurſus ambigere, ne ſi cæleſtis, atq; diuinitus immiſſa ſpecies foret, cunctando, & diffidendo, Numen offenderet, atq. quoniam ſperare

lęta

lęta neſciret, aduerſa mereretur. Ita ſuſpicione fluctuatus ancipiti. vertit eò, vt ſi repetitis vicibus iterum atquè tertiò, ſpecies eadem obuerſaretur, cõquieſceret animo & victoriæ certus glorioſum pro Eccleſiæ ſuæ dignitate certamen capeſſeret. Nuncupat vota preces inſtaurat, & vt lectulo fortè decumbebat reclinis, connixus in genua ſic tacitus infit. Deus optimè maxime; ſi fas eſt Eccleſiam hanc, cui præſum, iniurijs, & calumniæ ſuperſtitẽ eſſe; vt viſum illud, quod modò mihi eſt oblatum, in tertiam, vſq. vicem remittatur. Tunc ego tuam præſentem opem rebus adeſſe noſtris credam. Inde veluti ſenſiſſet auditas preces, nuntiam futuri viſionem expectabat, quę fraudem aperiret, aut adfirmaret vera ſeram venire nocum ratus. Cùm inſecutum diem procul ab hominum cætu meditabundus exegiſſet, vbi tenebræ, & hora ſtata quietis adfuit, dat ſe ſe de more ſopori, quẽ, vti par eſt credere, ſuſpenſi ſenſus diuino magis immiſſu, quàm naturalem in modum excepere. Sopitum Anthemium imago eadem pepulit; Sed verba placidæ nonnihil ſeueritatis habuere. Quin crederet ſemel dicta, & ad firmata, quin exuta triſtitia paratum ad certamen accingeretur; Ab ea quiete minus iam, & minus dubitabat anthiſtes Anthemius; tertias tamen velut ex condicto vices expectabat, vltimoſq. de cœlo monitus opperiebatur. Neq. expectationem euentus fefellit. Pari noctis articulo par forma circumfulſit; hæc dicta velut ab increpante. Abrumperet moras iam tandem incredulitatemque panderet ſinum cœleſti beneficio, neque diuina ſigna vltrá iam improba ſuſpicione violaret. Is dubitandi finis Anthemio, conceptaque re-

pentę

pente fiducia venerabundus rogat adſtantem, vt auguſtum ſuum edere nomen, ſeq. præbere adgnoſcendum velit. Ad ea cæleſtis anima, ſe Chriſti diſcipulum eſſe Barnabam nomine, expeditionis Euangelicæ comitem Paulo, & conuerſioni gentium vna cum eo ſepoſitum ac deſtinatum. Quòd ſi diffideret adhuc, & memorari vana ſuſpicaretur, certam hanc acciperet, experimentoq; facilem notam. Eſſe locum diſtantem ab vrbe Salamina, ſtadia in occidentem quinque, qui locus ob crebra miracula, bonæ valetudinis appelletur. iret illuc, & quà ſiliqua patulis diffuſa ramis latè campum opacaret, ibi moliretur humum; arcam, & humanum in ea corpus inuenturum vna cum ſcripto Codice. Eam ſuam ipſius eſſe mortalitatem, & Euangelicam ſimul hiſtoriam, quam ab Diuo Matthæo dictatam ſua ipſe deſcripſerit manu, hæc, & viſioni fidem, & cauſæ firmamentum allatura. Nam, cùm ab aduerſarijs, & ab infeſtiſsimo præſertim Fullone petatur hoc ſuper omnia telo, quòd auctoritas Apoſtolica ſit Antiochiæ, quæ res primi loci dignitatem contineat, poſſe ipſum id retorquere, & eodem nomine ac obtentu vindicare quem illi turbide ac tumultuoſe principatum vſurpent. Sub hæc dicta, deſijt Barnabas apparere; ſimul Anthemius euigilauit, Deumq. pie eſt veneratus. At ſtatim vt diluxit, vocato Clero, & populo, qui patiebatur admodum ægre circumueniri ac opprimi præcipua ſanctitate Pontificem, & Eccleſiam, quæ nulli tota Græcia ſecunda eſſet, quæ viderit, quæq. audierit, refert. Stat ſententia ſequi nocturnæ imaginis indicium, & quidnam illud rei ſit, experiri. Compoſito mox agmine, ſuis quiq. ordines inſignibus velati non ſine cru

cis

cis vexillo ſupplicantes in monſtratam agri partem procedunt pleni bona ſpe, pleni pio quodam horrore. Poſtquam eò eſt peruentum, effuſus in preces Anthemius, & cætera in illius exemplum nixa genibus multitudo, diuinam pacem, & vti ſacrum ſolum aperire liceat, expoſcunt. Glebæ ſtatim euolutæ raſtellis nudauere lapideũ ſeptum, quo diſiecto, loculus apparuit hominis diuini mortaleis exſuuias amplexus. Indicio fuit odor fragrans, & Euangelio reperto, congruenteis ad ipſius Barnabæ prędictionem notę. Poſtquam Apoſtolici artus emicuere, conglobant ſeſe illuc omneis, & cęleſte pignus vſurpare pro ſe quiſq. oculis auet; reuerentia contactum, & ſtatim adpoſiti cuſtodes arcebant. Vbi, contemplandi, & adorandi, non ſatietas quidem, ſed modus eſt factus; plumbeis laminis confibulatur, & obſignatur arca, & quæſitæ religionis viri ea in ſtatione collocātur, excubias illic agere, atq. alternare choros iuſſi, donec ſua cæremonia loco propriuſq. cultus expediretur. Interea cum Petto Fullone congredi parat Anthemius, & præcepta victoriæ ſpe Conſtantinopolim impauidus proficiſcitur. Conuenerant illuc ex vniuerſa Græcia ſapientiſſimi Patrum, queis arbitrium eius controuerſię delegauerat Imperator, & cognitionem vna res morabatur, quòd nondum adeſſet Anthemius, nec illo abſente ritè decidi poſſe cauſam putabant. Poſtquam adfuit, nunciatur Imperatori, & ille; cognoſcerent igitur, & auditis ac penſatis vtrinq. rationibus ſtatuerent decôra ipſis, ad Eccleſiæ tranquillitatem opportuna. Primò nihil ſuſpicabantur minus, quàm id quod authoritate miraculi, & ipſius ſententia Numinis futurum erat, Anthemiũq.

dam-

pente fiducia venerabundus rogat adſtantem, vt auguſtum ſuum edere nomen, ſeq. præbere adgnoſcendum velit. Ad ea cæleſtis anima, ſe Chriſti diſcipulum eſſe Barnabam nomine, expeditionis Euangelicæ comitem Paulo, & conuerſioni gentium vna cum eo ſepoſitum ac deſtinatum. Quòd ſi diffideret adhuc, & memorari vana ſuſpicaretur, certam hanc acciperet, experimentoq; facilem notam. Eſſe locum diſtantem ab vrbe Salamina, ſtadia in occidentem quinque, qui locus ob crebra miracula, bonæ valetudinis appelletur. iret illuc, & quà ſiliqua patulis diffuſa ramis latè campum opacaret, ibi moliretur humum; arcam, & humanum in ea corpus inuenturum vna cum ſcripto Codice. Eam ſuam ipſius eſſe mortalitatem, & Euangelicam ſimul hiſtoriam, quam ab Diuo Matthæo dictatam ſua ipſe deſcripſerit manu, hæc, & viſioni fidem, & cauſæ firmamentum allatura. Nam, cùm ab aduerſarijs, & ab infeſtiſsimo præſertim Fullone petatur hoc ſuper omnia telo, quòd auctoritas Apoſtolica ſit Antiochiæ, quæ res primi loci dignitatem contineat, poſſe ipſum id retorquere, & eodem nomine ac obtentu vindicare quem illi turbide ac tumultuoſe principatum vſurpent. Sub hæc dicta, deſijt Barnabas apparere; ſimul Anthemius euigilauit, Deumq. pie eſt veneratus. At ſtatim vt diluxit, vocato Clero, & populo, qui patiebatur admodum ægre circumueniri ac opprimi præcipua ſanctitate Pontificem, & Eccleſiam, quæ nulli tota Græcia ſecunda eſſet, quæ viderit, quæq. audierit, refert. Stat ſententia ſequi nocturnæ imaginis indicium, & quidnam illud rei ſit, experiri. Compoſito mox agmine, ſuis quiq. ordines inſignibus velati non ſine cru

cis

cis vexillo ſupplicantes in monſtratam agri partem procedunt pleni bona ſpe, pleni pio quodam horrore. Poſtquam eò eſt peruentum, effuſus in preces Anthemius, & cætera in illius exemplum nixa genibus multitudo, diuinam pacem, & vti ſacrum ſolum aperire liceat, expoſcunt. Glebæ ſtatim euolutæ raſtellis nudauere lapideũ ſeptum, quo diſiecto, loculus apparuit hominis diuini mortaleis exſuuias amplexus. Indicio fuit odor fragrans, & Euangelio reperto, congruenteis ad ipſius Barnabæ prędictionem notę. Poſtquam Apoſtolici artus emicuere, conglobant ſeſe illuc omneis, & cęleſte pignus vſurpare pro ſe quiſq. oculis auet; reuerentia contactum, & ſtatim adpoſiti cuſtodes arcebant. Vbi, contemplandi, & adorandi, non ſatietas quidem, ſed modus eſt factus; plumbeis laminis confibulatur, & obſignatur arca, & quæſitæ religionis viri ea in ſtatione collocatur, excubias illic agere, atq. alternare choros iuſſi, donec ſua cæremonia loco propriuſq. cultus expediretur. Interea cum Petto Fullone congredi parat Anthemius, & præcepta victoriæ ſpe Conſtantinopolim impauidus proficiſcitur. Conuenerant illuc ex vniuerſa Græcia ſapientiſſimi Patrum, queis arbitrium eius controuerſię delegauerat Imperator, & cognitionem vna res morabatur, quòd nondum adeſſet Anthemius, nec illo abſente ritè decidi poſſe cauſam putabant. Poſtquam adfuit, nuntiatur Imperatori, & ille; cognoſcerent igitur, & auditis ac penſatis vtrinq. rationibus ſtatuerent decôra ipſis, ad Eccleſiæ tranquillitatem opportuna. Primò nihil ſuſpicabantur minus, quàm id quod authoritate miraculi, & ipſius ſententia Numinis futurum erat, Anthemiũq.

dam-

damnantes tacitis animorum ſenſibus, Fulloni cauſam adiudicabant. Vt quiſq. ſana, vel corrupta religione, in hunc, aut in illum pronus, mærebant, aut lætabantur. Quippe ſpirans impietatem Antiochenus, cæterum obtendens iuſta, & in ſpeciem ornata verbis, vnica ratione ac momento, ſicut ipſi rebantur, ſimplicē inermemq; Cyprium erat profligaturus, ſi Apoſtolica primordia ſibi originemq. ab ipſo Apoſtolorum principe ductam obiecisset. Neq. enim ambiguum ex eo ius in cæteras Eccleſias, quæ tituli, ac nominis eius authoritate nō pollerent. His animis, & hoc modo præiudicata cauſa itur in concilium. Vt conſedēre, dicendiq. poteſtas eſt facta reis, plenus confidētiæ Fullo, vana & nullum factura momētum orditur. Regere ſe decōram Apoſtolicis initijs Eccleſiam, ideoq, principatum, & imperium in reliquas prouincias vindicare, repetere ius antiquum, ipſos verò patres monere, ne ſemel vſurpata concedendo, & firmando, diſſoluant ea facilitate placita maiorum ſaluberrimamq. deſcriptionem inueterati iuris. Hęc, & alia ferociter ab Antiocheno iactata, ſilentio, vel murmure, quale eſſe fauentium ſolet, accipiebantur, cùm viciſsim exſurgens Anthemius nocturnæ ſuæ quietis ordinem, atq. ſeriem, & ſucceſſum vniuerſum exponit. Notus fama probibatis erat Anthemius antiquiq. mores illius facile poterant carere ſuſpicione mendacij. Itaq. ſtatim commoti ſunt, etiam ſi quos antea praui ſenſus, & obſtinata ſtudia trahebant in diuerſum. Zeno, ſicuti dictum eſt, imperabat apud Orientem varia fortuna catholicæ rei, & prout ab integris, aut corruptis ageretur, fauore pronus, aut infenſus odio. Is audita re curioſius interrogat

rogat Anthemium, quæ forma, qui habitus inuenti corporis, quæ facies & poſitio, & cùm ordine ab Anthemio referrentur omnia, ſacriq. corporis argumento decus Apoſtolicum aſſereretur Cyprio nomini, haud eſt cunctatus, quominus Eccleſiam illam eſſe ſui iuris, nec alteri contribuendam pronuntiaret. Idem rogati ſententiam Patres adfirmauere. Increpat deinde Fullonem princeps graui conuicio contumacem ſeditioſum, & furore ſuo quietem ſolicitantem alienam; faceſſeret ex conſpectu non laturus impune, ſi quid ex eo die turbarum cõciret, ac niſi Cypriam Eccleſiam ſineret eſſe in tuto ac trãquillo, & in ea libertate, quæ tam præclara teſtificatione diuinitus eſſet vindicata. Neq. hic honoris in Anthemiũ, in Fullonem contumeliæ finis principi. Siquidem Apoſtoli decora, & laudes extollere palam, fortunatum ac beatum dicere, quem ille colloquio, & adſpectu ſuo dignatus fuiſſet, inclitam Eccleſiam, quæ talem Patronũ, felicem terram, quæ tale pignus haberet, ſacrilegos, & conſceleratos, qui cæleſtia iura, & Apoſtolico nomine ſancitos honores intercipere eſſent conati. His dictis haud minus honorifica facta, & ſignificationes erga Barnabam pietatis adiecit, deditq. pecuniam Anthemio diſcedenti, qua locaretur ædes eo ipſo in loco regium in morem extruenda, quo reliquiæ Sacri corporis inuentę. De Barnabæ reliquijs hæc retuli non omittenda propter variatam eius rei memoriam, & quia conditor noſtri Barnabas poſcere hoc officium videbatur. Sic agnitæ, ſic inuentę, poſtea Benigno conceduntur Archiepiſcopo Mediolanẽſi, ob inclitam eius viri famam atq. ſanctitatẽ, & vti conderentur ac ſeruarentur in ea vrbe, quæ veluti

Kkk ſoror

ſoror, & conſanguinea Cyprij nominis, cõtra ſacrilegos inuidorum conatus firmior atq. tutior eſſet. Ea ſors Benigni rerum, & actionum, omnem ſuperiorum Pontificum ęquaſſe gloriam, & ſplendorem eſt viſa, neq. alia res ipſius memoratur. Benigno mortuo Senator Septala rem Ambroſianam excepit, clarus vir miraculo litterarum, clarior ſanctitate credita, quam ipſam altitudinę animi, & ſingularibus rerum gerendarum adiumentis nobilitauit. Diſtrahitur hic Septalios inter, & Villanios contentione non leui. Nobis, quamobrem Septalijs eum potius quam Villanis adiudicaremus, propoſita hęc fuere. Baſilica Euphemiana Mediolani eſt ea vrbis regione, quam Ludouicus Sfortia ſuo nomine nobilitatam reliquit. Ibi, & ſepulcrum ipſe ſibi legit Senator, & pecuniæ ſummam legauit, ex qua pauperibus quotannis fieret benigne, manetq. hodie liberalitas & inſtitutũ, arbitra ſocietate, quæ ſocietas Diui Senatoris appellatur. Duodeni pauperes ab innocentia, & præcipuo ſqualore delecti donantur ſingulis veſtimentis, antiquæq. ſordes eorum repentinis munditijs, ac ſubito nitore mutantur. Baſilicam quoq; ipſam ab ipſomet extructam Senatore tenet fama, quippe cùm ab Chalcedonenſi legatione Concilioq. reuerſus, ob miraculi magnitudinem de quo memorauimus antea, virginis illius nomen pręcipua quadam religione proſequeretur. Iam igitur, cùm Septalia gens, quam alij Septarienſem appellauere, late polleret opibus, & authoritate, quà regionis eius hodie noſcitantur fines, atq. adeò, pars illa, quæ ab Diui Victoris æde, ad ipſam vſq. cognominem Ludouico Sfortiæ portam excurrit, ipſius nomine gentis appellaretur, haud

haud abhorret à vero, maximeq. conſentaneum eſt, Senatorem, ibi potiſsimum, & aream templo Virginis illius, & ſibi ſepulturæ locum elegiſſe, vbi domus auita, vbi natales, vbi primæ ætatis rudimenta contigiſſent. Ad cõiecturam eiuſmodi quia congruunt inſcriptiones, & monumenta familiæ, ſimul Eccleſiæ conſenſus, & prope fauor vrbis, Senatorem haud ego veritus fuerim Septalium ſiue Septarienſem affirmare. Simplicius eum præfecit Eccleſiæ Mediolanenſi per varia rerum experiměta probatũ antea ſatis, & ſpectatum. Alij pro Simplicio Gelaſium dicunt, euidẽti in hiſtoriæ fidem iniuria, tempora, & homines, & res ipſas, & ſemet implicantes, Nam Gelaſius non antea noſcitatur inter Eccleſię principes, quã nonageſimo ſecundo poſt quadringenteſimum anno. Septalius autem ante tertiumdecimum annum Epiſcopus factus vigiliæ triennium haud exceſsit. Sed hunc errorem, Pauuinij pudẽdus error ex comparatione leuem facit. Oblitus quippe ſuperiorum Pontificum, Euſebij videlicet, Geruntij & Benigni longiſsime tempus extendit Senatoris, quæ priorum ætas fuerat, eam in poſteriorem hunc vocando & ferendo. Hæc adeò variata ſentẽtijs, pugnantia, & diuerſa, ſunt vtiq. ſimillima tenebris ac obſcuræ nocti, quę de Pontificatu tanti viri, deq. temporis huius rebus, nihil aliud ad noſtram ætatem, præter ipſas controuerſias, & veluti ſcriptorum iurgia contentioneſq. tranſmiſit. Ingruerant enim rurſus barbari, ac ſicuti clauo truditur clauus, ita nobis, alij per hos annos ex alijs dominatus inceſſere, tunc rerum, nunc hiſtoriæ clades; nec Mediolanenſi tantùm Eccleſiæ, ſed orbi paſsim vniuerſo commune malum inſana principum

religio, ferox animus, nihil ex ciuili. Galliç diſtractç Arianos inter, & cultores Idolorum; Hiſpania Gothos, Africa Genſericum habebat, nobis imperitare cœperat Odoacer, inducta in Italiã Erulorum multitudine, quod genus per ſeptendecim annos hîc regnauit, donec Theodericus inualeſceret. Ea videlicet eſt cauſa, quamobrẽ obſcurum toties æuum, otioſos Epiſcopos, nuda nomina, res incertas, & in turbarum termino turbas identidem excuſemus. Senatori Septalio ſucceſsit Theodorus Medicæus, quem ex Gelaſij familia proceſsiſse quidam tradunt. Proceſsit autem potius ab Felice primo, qui cùm hunc populo Mediolanenſi Paſtorem daret, prçter alia, queis ſibi carum, & probatum honeſtauit, indulſit hoc quoq. tota Diœceſi decumas exigere, in idipſum obnoxia bona ciuiũ hàbere. Ita Eccleſiæ Mediolanenſis anguſtiæ tũc primùm ſunt laxatæ, cœpitq. liberalior cultus ille, quo nunc ea multis alijs antecellit. Nam principio rerum Eccleſiaſticarum, inopia pro diuitijs, pro ſplendore paupertas erat, Apoſtoliciq. mores egeſtati honorem faciebant. Viuere in diem, ipſam adſpernari vitam, lacerari probris, oppetere ferro, decôra, & auguſta pontificum erant. Qui per ea Pontificatum geſsiſset, is demum excelſus, atq. prçclarus habebatur. Nec ſanè poſtea quiſquam opulentia & faſtu, tantam gloriam eſt adeptus, quantam obtinuit ille cætus omnia contemnendo, & nihil habendo. Sed quia, rerum hominumq. varietate iam fiebat, vt illç anguſtiç deſinerent eſſe vtiles, & glorioſç, iamq. diuerſa priorum tẽporum inſtitutis çtas diuerſam Eccleſiæ formã poſtulabat, exorta eſt impulſu diuino pia liberalitas Conſtãtini,

tini; quæ magnas diuitias, magnum ſplendorem, & Romanæ faceret parenti, & ab ea, velut à capite, in cætera membra parteſq. diffunderet. Tunc ſpeciem pontificiæ maieſtatis, & victu, & cultu ſacrifici minores vſurpare cœperunt. Tunc vnà cum opibus increſcente neceſsitate, nouæ pecuniæ viæ ſunt inuentæ, queis recepta ſemel, & vſurpata ratio dignitatis ęquabili tenore continuaretur. Et prouinciarum quidem aliarum alia fuere ſubſidia; Mediolanenſi decumæ ſunt conceſſæ, quas poſtea, vel melior ſecuta fortuna remiſit, vel deterior ætas inficiata eſt. Antea, virtute Pontificum, aut inſectatione, Tyrannorũ claruerat nomen Ambroſianum: Splendorem & opes, & quicquid eſt illud quod nimium inuidioſo nomine diuitias appellamus, neq. agnoſcebat Eccleſiaſtica vita, neq. admirabatur. Semper, aut forte maiori humana Pontifex, aut Martyr inuictus, aut horũ exemplis accenſi populares magnarum opum inſtar fuerant; cum Theodoro domum ipſe opes venere. Indulſit præter hanc decumarum facultatem alia quoq. magnifica, & honôra Pontifex Theodôro, quę quidem in tantum exoleuere, vt ne memorari quidem poſsint. Traditio tantum tenuis extat de ordine quodam Equeſtri, quem Epiſcopus hic inſtituerit ex eiuſdem Romani Pontificis authoritate, præſidio nimirum Eccleſiaſticis rebus aut ornamento. Eos equites in ordinem ita tradunt ſolitos referri. Lecti ciues ab innocentia vitæ, ab litteris quoq. & morum elegantia per graues viros, quibus ea cura, deucebantur ad Epiſcopum, qui de vita, & inſtitutis eorum iam antea priuatim edoctus fuerat. Ibi num vellent diuinam militare militiam, & an leges, in

quas

quas ei forent adſcriptio militię, ſeruare poſſent, interrogabantur. Vt eorum quiſq. velle ſe, atq. etiam poſſe reſpondiſſet, idoneis traditi magiſtris, ſanctioris vitæ præceptis imbuebantur. Eo rudimento ac tyrocinio ſatis probati dabant nomina, eratq. is ordo Eccleſiaſticæ rei vel maximum firmamentum. Hæc ipſa nonnulli referunt ad Alionem quendam Angleriæ Comarchum, quē Gelaſius, non Felix Italiæ Regem appellauerit, dum vult eſſe aliquem oppoſitum Theodorico, qui per Eccleſiæ contumelias Imperiū agitaret. Vtcunq. ea res habeat, originem Alionis, & quæcunq, de ipſo traduntur operæ pretium eſt cognoſcere, quia Pontificis muneribus, & omni liberalitate decoratus, Eccleſiæ per ea tempora quaſi caput alterum fuit. Angleria nobilis quōdam vrbs in Verbani Lacus littore, nunc eſt pagus, & antiquę glorię famam, ac veſtigia tantum ſeruat. Ea caput erat vniuerſi tractus, quà lacus immani decurſu nomen extendit, latiuſq. porrò, & longius iura inde populis dabantur. Regimen ac dominatus, & ditio tota, penes inclitam familiam erat, quę Comitum titulo, vim ſplendoremq. Regum obtinebat. Angleriæ comites clarum hodieq. per annalium monumenta nomen, ipſorumq; priuatim annales extant, principum domorum, & magnæ fortunæ reliquiæ ferè ſemper, & ex tantis rebus vnica ſuperſtes cura. Ac de primordijs quidem ipſius vrbis alij mira, & fabuloſa; cæterùm conſtantior fama eſt, ab exule Troiano (Anglo nomen perhibent) ædificatam, & quòd ibi ſtabili certaq. ſede finiuiſſet errorem, primò ſtationem dictam, poſtea conditoris ipſius nomen inualuiſſe. Dominatricis familiæ princeps Maximianus memora-

mora-

moratur,à quo tranſmiſſæ per manus, & propagatæ gentis opes nihil mutauere,donec Romanus,Alione prouecto, nouos domui titulos, nouamq. fortunam dedit. Is cùm rem Anglericam æquabiliter, ac iuſte ſicuti fama eſt, adminiſtraret, cùmq. multis experimentis eſſet illius cognita pietas, & fortitudo, fertur mouiſſe Pontificem opinione ſui, vt ſummam ei fidem omnium rerum haberet, ſtatueretq. nuſquam alibi, quàm in huius opibus & imperio firmiora ſubſidia perditis Eccleſiæ rebus haberi poſſe. Contra, Rex Theodoricus, primis actionibus, religionis & iuſtitiæ famam conſecutus,mox adeò in contrarium verterat, vt inter imperij portenta, numeraretur. Mentita ſpecie Catholicus, Arianus animo, Eccleſiæ tunc ſtatum affli&abat; popularis inſidus,apertus hoſtis erat, & aſperauerat forte Principem ſacrorum,in humano facto,cum inſignes religione viros coniecißet in vincula,perimeretq. tabe, nullam ob cauſam, niſi quia rem Eccleſiaſticam defendebant acrius, quàm vt meminiſſe imperitantis viderentur. Ob ea, Romanus Pōtifex,parare firmamenta,queis reſiſteret, ac velut ingruenti procellę quærere portum ſibi ſuiſq. Alio Comes Angleriæ eſt ad id potiſsimum viſus. Nam præter inuictum animi robur, erat ea potentia, quæ modico auctu facilè Theodorici ſuſtinere furorem poſſet. Itaq. decoratur nouis honorum vocabulis,firmatur opibus, & authoritate, modis omnibus extollitur, in id faſtigium eaſq. vires, vt quātū ab Theodorico periculorum immineret, tātum in Alione ſubſidij Catholicis rebus eſſet paratū.Gentile quoq; nomen appellatione, noua mutatur nec iam Angleriæ Comes, ſed Rex, ipſe poſteriq. eius nun-

nuncupati. Ferebãt tributa vectigales pagi, quos ab ipſo Pōtifice nominatim editos nihil hîc operæ eſt recenſere, & iurabant in ipſius verba præter ſtipēdiarios, aliȩ quoq. gētes, queis iuuentutem in armis ad ſubita belli paratam habere in oneris ac tributi erat loco. Iam in Eccleſiam quoq. in ſacra & ſacros, penetrabat huius Pontificij Regis authoritas & imperium; nec aliam ob cauſam, quàm quia ipſe Eccleſiæ pars foret. Cognoſcere de cuiuſq. vita, & religione, cuſtodire ſuſpectos, amouerȩ corruptos, & ne quid contagionis perueniret ad integros, excubare, non minor cura ipſi, quàm tuendis finibus, & habendo procul hoſti. Tum ſi qui contraxiſſent inceſtas nuptias, dirimere vincula, ſeparare coniuges, ſi quis ordinis Eccleſiaſtici per licentiam atq. laſciuiam ageret, deijcere gradibus, & amouere loco ius habebat. Non Mediolanenſis Antiſtes, non prouinciales Epiſcopi, non quiſquis fructuoſum in Eccleſia munus obtineret immunis erat ab annuo vectigali, quod Pontifex maximus huic adſignarat. Rurſus ille beneficiarium ac vectigalem ſe ſe ferebat Eccleſiæ, & acceptum inde Regnum atq. ſplēdorem hunc vniuerſum tributo viciſsim fatebatur. Neq. recuſatum ab eo, quominus argumento ditionis Eccleſiaſticæ gentile ſtemma nouo mutaret inſigni, & aſcita Cruce clauigerum Herculem abdicaret. Alba Crux poſtea manſit vexillum Anglerico Regi, idq. vadentes ad bella, tùm pugnæ firmamentum tùm victoriæ omen ferebant. Plura de Alione poſteriſq. traduntur; nos iudicata & probata conſenſu meliorum elegimus. Galuanũ, & Corium præcipue auctores ſecuti, quos profero, ſtatim vt appellentur, ſi quis fortè tardus erit ad credendum.

Talis

Talis hic Rex igitur Theodori æqualis fuit,& pari fermè cũ eo autoritate, ac iure Mediolanenſem Eccleſiam adminiſtrauit. Neq. ambigam,quin ea Regis cum Epiſcopo ſocietas locum præbuerit eorum errori, qui alterum ab altero non diſtinxere. Tumulus Alionis eſt in Ambroſiana Baſilica cum ſtatuis àc ſigillis ex rudi temporũ illorum magnificentia ,præbetq. tumulo faſtigium marmoreus ſuggeſtus, ex quo, ab Sacerdotibus illius Templi decantari periochas Euangelicas inueterauit. Sed Regem ipſum pleriq. non Alionem , Maximilianum appellauere, varietate, quam demirarer, niſi res vniuerſas horum temporum pudenda pæne ignoratione confuſas viderem. Nanq. & Theodericum , cui reprimendo,cõmiſsus, & obiectus Alio, diuerſa fama religioſum ac mitem tradit,& ſunt, qui totum Alionem ex hiſtoria penitus abdicare non dubitent. Bernardinus Corius autẽ nimium felici ſcriptor authoritate, Datium anteponit Theodoro, neq. Theodorici, ſed Anaſtaſij ſæuitiam refert. Tàm contraria, & pugnantia, noſtra non poſſunt ope componi, turbidum æuum, atq. diſcordem memoriam indicaſſe ſatis fuerit; cæterùm conſenſui plurium vti iam præfati ſumus,attinemur.Sed ſiue fuerit Alio,ſiue Maximianus nomen ei, quem Gelaſius in Theodoricum aut Anaſtaſium armauit, illud certe nõ ambigitur, quin diu reſtiterit barbaro caput Inſubriæ Mediolanum appetenti. Inſuper habemus auctorem, ſubiſſe dedendæ vrbis conſilium Anglerico, poſtquam is non ſuo martæ nõ Eccleſiæ viribus arcebat hoſtem. Ita victorem Theodoricum apertis repente portis vrbem intraſſe ſubitàq; voluntatum inclinatione receptum,in D. Michaelis æde

iuxta ędem Ambroſianã capeſsiuiſſe ſollennia Regni coronãte caput Litta, qui poſt Medicæum Eccleſiã regebat. Admiratum inde, frequentiam hanc vrbis, pulchritudinemq. & ſimillima omnia Romanæ maieſtati, tum Eccleſiaſticos ordines, & cæremonias, & numerum patrum, qui ad ſolenne illud conuenerant ex prouincia; flexiſſe veneratione quadam animum ſuum, & pro odio ac ira caritatem ſumpſiſſe qua ſtetit vrbs, & creuit. Theodorico regnum tenente, Alione ſiue Maximiano contra Theodoricum oppoſito, vt ſemper idem volueretur orbis, noui ſeſe in Italiam hoſtes effudere, qui ſimul veterum malorum memoriam obliterarent, ſimul recentia perrumperent atq. delerent firmamenta vrbis, & Eccleſiæ. Stupra cædes, rapinæ, & omnia captæ vrbis ludibria vltra ſolitum inualuere. Mediolanenſes finitimiq. præcipue vaſtati; neq. quicquam vſpiam opis, & auxilij, cùm Theodoricus ipſe tueri arcem atq. domicilium imperij ſatis haberet, impar Anglerus, Conſtantinopolitani procul, Inſubria tota nihil firmum aut validum haberet. Rugi fuere, qui Theodorico infenſi vrebant noſtra belluis quàm hominibus propiores. Sagittæ his arma, victus in promiſcuo, villi cultus erant, neq. tegumen aliud capiti, quám ſetæ in nodos conuolutæ. Sed multitudine ac ferocia, ſimul pernicitate pedum, & corporis robore potiores erant omni militari arte, ac diſciplina. Succeſſerat vt memoraui Theodoro Medicæo Laurentius Litta, cùm ille ſexto Pontificatus anno ita deceſsiſſet, vt triſte ſui deſiderium relinqueret Ciuitati, & Eccleſiæ, cùmq. in Hippoliti ſitum æde publica mœſtitia ſine fine vrgeret querelis, ac lamentis, & flebili comploratione

ratione tanquam ſæuitiæ barbarorum, & furori ſeſe diripiendos reliquiſſet. Litta ſolamen animis fuit, nulla re minor, quę ad regendam in tali tempore Ciuitatem pertineret. Hunc, & Epiphanium Ticinenſem, capita, & ſubſidia rerum tunc habuit Italia. Solandis populis, & leuandæ calamitati vterq. momenti tantum faciebant, quantum poterant homines innutriti litteris ac paci cōtra feros & truces, queis pietas & artes bonæ penitus ignorantur, vel etiam ſæuitiæ incitamentum habent. Opera tamen & conſilio, & omnibus officijs, nulla cupidine vitæ, nullo contumeliarum metu, quæ in tanta rerum perturbatione erant perferendæ, publicam ad ſalutem quoquo poterant modo fortibus animis incumbebant. Neque domi tantùm ardor ſtudiumq. Pontificum, & cura paterna continebatur; Sed externis quoq. rebus obuia, & parata qualecunq. perfugium fuit Aemilia, & Liguria per id tempus miſerrimæ prouinciarū vndiq. circumuentæ penitus perierant, niſi conſilia huc vertiſſent. Scilicet, hinc populatione Rugorum, hinc Theodorici ſæuo premebantur imperio, & cùm omnia tentaſſent, nullum inueniebant leuamen. Itaq. veniunt primores ad Epiphanium, & expoſita calamitatum ſumma, vti ferat opem flentes petunt. Ille, audita, necdum dimiſſa legatione conſulit Archiepiſcopum Littam, & poſtquam de tota re ſunt collocuti, ſtatuunt communi conſilio ferendum auxilium afflictis, neq. pertimeſcendam irriti conatus ignominiam, in ea re, quam nō tentaſſe, ac ſuſcepiſſe prope ſumma ſit ignominia. Cum eo reſponſo legatos dimittunt; irent, ac benè ſperarent; ſe, quantum duorum hominum conſilio,

& ope prouideri poſsit, adniſuros, vti clariſsimæ prouinciæ cladibus eripiantur. Theodoricus tunc erat Rauennæ intentus arcendo Romanis finibus hoſti, & ex altera parte tanquam in otio vexandis ciuitatibus, quæ venienti olim ſibi portas occluſiſſent. Eo in numero, ſicuti dictũ eſt Æmylia, & Liguria victori ſæuo ludibriũ, & præcipua materies infeſtiſsimæ crudelitatis erant. Pontifices, Litta, & Epiphanius quanta maxima potuerunt celeritate Rauennã profecti, faciliores, quàm vt apud barbarum aditus inuenêre. Notus vterq. priuatim erat Theodorico; ob ea benigne ac liberaliter admiſsi. Dicendi partes ac munus, altero concedente, relictum Epiphanio Ticinenſi promptum ob ingenium; & quia talibus inſueuerat. In ſeram ſimulacrum eloquentis, vti tunc erant tempora, viri, quæ dixerit referendo; nam etſi ab Ticinenſe perorata eſt cauſa, Littæ tamen Archiepiſcopi noſtri prudentia, & conſilio temperatam, atq. meditatam orationem credi par fuerit, & ſimul ille aderat.
» Epiphanij verba in hunc modum fuere. Si, aut calami-
» tates, & mala, quæ noſtra per tot annos ætas videt, eſſent
» eiuſmodi, vt aliud quàm adeſſe finem appareret; aut tu
» ipſe ſimilis eſſes eorum, qui olim in Italiæ perniciem ve-
» nere: poterat hoc ſuperſederi legationis munere, quo,
» neq. tibi moleſti eſſemus, alijs curis occupato, neq. im-
» mitem fatigaremus. Nunc, cùm, & florentiſſimæ ciuita-
» tes ad extrema ſint deductæ, & multorum caſibus cogni-
» ta clementia ſpem nobis prope certam oſtendat, veni-
» mus ad implorandam opem, nequicquam poſtea roga-
» turi, ſi nunc inexorabilem experimur. Neq. noſter hic
» dolor, noſtra cauſa, ſed quod fortaſſe, quamuis aſperum

in-

ingenium, & obfirmatas iras emollire poſsit, officium »
eſt, & caritas, & propria in clade reſpectus ac miſericor- »
dia cladis alienæ. Pro Aemylia, & Liguria, quæ prouin- »
cię, caſu magis, & humano errore, quàm ſcelere aut cul- »
pa meritæ præcipuam iram, ſic diripiuntur, vt nihil iam »
habeant reliqui, nobis hæc legatio eſt ſuſcepta. Ac il- »
lis quidem qui ſpem certam in noſtris precibus habuêre, »
quicquid renuntiaturi tandem ſumus, pro noſtra parte »
erit ſatisfactum, apud cæteras verò gentes, quænã hinc »
fama percrebeſcat, haud ſane mediocriter trepidamus. »
Quò magis decet exorari te Cęſar, & concedere lacrimis »
ac dolori noſtro, ne gentes hæ deletæ per iram nomi- »
ni tuo ſæuitiæ labem adſpergant. Per victorias tuas, & »
per tenorem illum felicitatis, quo te, Princeps, in iſtã ſedẽ »
euexit Deus, petimus, vt te placabilem præbeas, maliſq; »
prodi memoriam hanc, cùm delere poſſes ſeruare ma- »
luiſſe, quàm cùm poſſes ſeruare, deleuiſſe. Etiam illud co- »
gites, ſi vtrumq. præclarum ſit, & ſeruaſſe nimirum, & »
perdidiſſe, conſeruandi tamen, quæ ſit cum pietate cõ- »
iuncta laus, eam regio nomini magis decôram eſſe. Iniu- »
rias vlciſci priuatæ fortunæ eſt, ac ex contemptu dolorẽ »
fatentis, magni Reges ignoſcendo, & condonando ma- »
lunt inclareſcere. Neq. tamen his gentibus, ſi quid for- »
tè deliquêre, ſtat impunita temeritas. Quinimmo, ſic in »
eas eſſe animaduerſum arbitramur, vt poſsint in omne »
tempus eſſe documento, ne quis in poſterum morari vi- »
ctoriæ tuæ curſum auſit. Quòd ſi rurſus eorum culpa om- »
ne piaculum exſuperat, neq. poteſt contumaciæ par vl- »
la pœna reperiri; ſtet altera in parte indulgentia erga te »
ipſum Numinis, neq. fueris acerrimus vindex in alios, »

quem

„ quem præcipua fouit benignitate Deus, & ad Imperij
„ faſtigium perduxit. Quippe etiam cùm Ticinenſibus
„ muris adſideres, vouiſti olim, ſi vrbis eius potirere, be-
„ nigne cum omnibus atque leniter acturum, eiuſque
„ voti teſtem exercitum aduocaſti. Argueris igitur,
„ & cæleſtibus beneficijs, & hominum iudicio, &
„ tua ipſius conſcientia. Diuina beneficia ſępè retrò in
„ vltrices iras reuoluuntur, & multi ſecundis rebus elati,
„ cùm aſpere in alios, ac duriter agerent, exemplum hu-
„ manorum caſuum fuêre. Hęc, & alia in eandem ſenten-
tiam Epiphanius Laurentio adſtante perorauit. Erat Theodorico neceſsitate Regni magis, quàm ſuaptè natura ferox animus, neq. tam ingenio ſuo, quàm licentia fortunæ, vel triſti Principum arte ſæuiebat in rebelles, quò facilius cæteri continerentur. Tum initio religioſus, poſteà contumax, mutabat extrema primis, paulatimq; cæleſti commotus terrore obſequium erga Eccleſiam, quod olim exuerat, reſumebat. Itaq. reſpondit ea, quæ cordi eſſent legatis, & quibus amiciora, ne ipſi quidem optare potuiſſent. Meritũ vltima, Ligurẽ eſſe, Æmylię quoq; ciuitates, ita ſe geſsiſse, vt propè diſſolutus videri poſsit, atq; regnandi artiũ ignarus, ſi pergat ignoſcere. Noxiorum impunitate integros quoq. ad audẽdũ excitari, nec ambigere ſe, quin adeò turbidis rebus, & ingenijs, præſtet ſeueritate, ac terrore, quàm indulgentia regnum adminiſtrari. Cæterùm potiorem ſibi ſacræ legationis authoritatem, omni, vel animi perturbatione, vel vtilitate Regni. Irent, ac læta rebellibus renuntiarent, leuaturum ſe prouincias oneribus, cũ eo tamen, vt paucos quorum in communi tumultu præcipua fuerit

rit audacia ſibi reſeruet in exemplum, eos publicæ pœnæ impleturos vicem. Ferret æquo animo legatus vterq. ſi cum hac exceptione voti compotes diſcederent. In hunc modum Epiphanius, & Laurentius alienis malis remedium inuenere, cùm ipſis haud minus afflictæ domi res, cumq. turbida per ſe Ciuitas barbaro inſuper furore diriperetur. Ea legatione peracta Epiphanius quidem apud Theodoricum eſt detentus perferendis ad alios reges mandatis, Laurentius verò Mediolanum ad ſuum Paſtorale munus rediјt. Ibi ſqualor, ac ſolitudo, nec vlla forma ſanæ Ciuitatis, ingens materia Pontifici caritatis, & patientię. Sed poſt aliquando Romã, ab Theodorico idem eſt euocatus Concilij cauſa, cuius indicendi, & habendi Theodorico neceſſitatem attulerant crimina obiecta Simmacho Pontifici Maximo. Simmachus natione Sardus deducto in contraria ſtudia, & partes Senatu, Pontifex appellatus fuerat; ſed altera factio Laurentium quendam opponebat. Inde ſeditio, & tu multus in Eccleſia, arma quoq; & cædes parabantur. Theodoricus ex barbaro, & Ariano iam factus Eccleſiæ Catholicæ moderator, arbiterq́; Pontificatus, componendæ rei animum adiecit, euocauitque patres inter quos, Laurentius Mediolanenſis, & Petrus Rauennas primum locum tenuêre. Sed geſtæ rei gloria penes vnum fuiſſe Mediolanenſem videtur. Id adeo credere licet Ennodio temporum eorum æquali, qui refert in eo negotio, Laurentij fortem animum, & impauidum aduerſus pericula, principum minas, contraria ſtudia, maieſtatem ipſius, & victos ad extremum eius authoritate calumniatores, & in eandem ſententiam alia, quaſi torpentibus cęte-

cæteris vnus ipſe pro Symmacho dimicaret. Patres vbi Romam conuenere, primùm omnium interrogari ſuo nomine iubent Regem; quid negotij ſit,quæ cauſa Concilio. Refert ille reum Symmachum,& accuſatores, & cognoſcenda crimina ; in id euocatos eſſe ipſos Romam. Laurentio Mediolanenſi ſuſceptum erat diſcri-
» men interrogandi Regis. Hic accepto reſponſo,maie-
» ſtate ingenita,cur non igitur,inquit, ab illo ſumus euo-
» cati, cuius,& agēda cauſa, & euocandi ſumma poteſtas erat? Senſerat Theodoricus offenſos animos patrum. Non tamen offenſus ipſe liberiore oratione, quàm quæ habenda apud Regem videretur, docet, ſeſe quicquid fecerit, ex ipſius authoritate Pōtificis feciſſe; ſimul teſtimonia in idipſum,& litteras profert. Ita conuentus agi- cœptus in Baſilica Seſſoriana,cenſuitq.ſtatim Laurētius, recipiendos eſſe accuſatorum libellos, qđ ſeditionis reprimēdæ fore principium putaret. Inerant duo,quorum alterum confictum impudenter, alterum inique poſtulatum, vtrumq; veluti furioſa res eſt obiecta Concilio. Nam,& quæſtionem haberi de ſeruis in dominum volebant, quod vetitum antiquitus,& ſcire Regem ea, quæ Symmachus admiſiſset, mentiebantur. Symmachus tamen ipſe progreditur, in illo cōuentu cauſam dicturus. Fit concurſus inimicorum,clamor,arma, lapides, gladij,tantaq; rabies fuit, vt ex Pontificio comitatu caderent pleriq. Pontifex ipſe vix euaderet. Hæc veluti prima fuerat procella Concilij. Regente poſtea ventos & moderante animis Laurentio, multis contentionibus agitata res eò demum eſt deducta, vt innoxium argui Symmachum vna omnes voce pronunciarent. Quod

nam

nam porro illud fuerit crimen ab aduerſaria factione confictum Symmacho dehoneſtando, ac opprimendo, facilius eſt nobis quadam aſſequi coniectura, quàm vllo modo ex ipſius Concilij actis affirmare. Nimirum ea modeſtiſsima cautio patribus fuit, vt incommodos de Chriſti Vicario rumores omni ſupprimerent ope, quanquam ſcelus forent alienum, haud ipſius culpa. Ideo, cùm extent reliqua cuſtodita diligenter, & memoria fideli; id modò prætermiſſum eſt, cuius noxæ Pontifex argueretur. Cæterùm in ipſius decreto Laurentij, quod ſub Concilij finem, ad tuendam Sacerdotum exiſtimationem, & famam, reuerſus ille Mediolanum de Concellaneis adhibendis fecit, quædam apparent eiuſmodi nefariæ criminationis impreſſa veſtigia. Verba decreti in hanc ſententiam fuere. Quamuis magna ſpes animum noſtrum teneat, eos homines, qui vitatis illecebris humanarum rerum, vltro ſeſe communis vitę magiſtros exhibuere, procul ab futuros ab omni mala ſuſpicione, locumq. criminandi, malignis hominibus haud vllum eſſe relicturos; admonemur tamen paſtorali noſtra ſolicitudine & cura, vt omnia quæcunq. ad eam rem pertinet prouidenda eſſe nobis, etiam atq. etiam putemus. Imponit autem hanc pręcipue neceſſitatem triſte Romani Pontificis exemplum, qui cùm in omneis Reip. bene gerendæ partes attentus, vitam ageret caſte ac innocenter, proximo tumultu eſt improborum ſcelere pænè circumuentus. Turpe crimen affinxere Chriſti Vicario, idq; per ſuum dedecus & perniciem fecerunt etiam humano quodam errore. Nam fouere flagitia, ſecretaſq. meditari libidines

 obno-

» obnoxia rumoribus dicitur ſolitudo, & multa quæ ibi
» fieri potuere, facta creduntur, tanquam ſcilicet, aut in-
» cluſa penetralibus facinora non pateant cælo, aut cu-
» ſtos acrior pudicitiæ ſit hominum conſcientia, quàm
» Numen ipſum. Nos igitur hęc ſuſpicionum incom-
» moda prohibere inpoſterum cupientes, decernimus
» ex ipſius, et Romani Pontificis authoritate, ne quis, aut
» Sacerdos, aut Leuita, ſemotam ab alicuius probati viri
» conſcientia vitam agat. Ita fiet, vt ſemper in teſtium
» conſpectu & luce ſita vita procul habeat obſcuros ru-
» mores & maligna interpretamenta, quæ fere innocen-
» tiam ſequuntur. Quod ſi cuipiam adeo anguſta domi
» erit res, vt nõ facile alere contubernalem poſſit; huic,
» ad inopiæ ſubſidium mandamus, vt in alienum ipſe cõ-
» tubernium tranſeat pari bono ac fructu. Caueant ve-
» rò, nequam intra ſua tecta mulierem admittant propter
» ſexus illius pericula promptamq; ſermonibus materiẽ,
» & faciles in eo negotio linguas ad obloquendum. Mul-
» ti, ſicuti Sanctus pater ait Ambroſius, non dederunt er-
» rori locum, & dedere ſuſpicioni. Suſpicio autem illa
» pernicies eſt animarum, quia detrahendi principium
» habet, nec obtrectatione grauius venenum. Hæc for-
» ma fuit edicti, ex quo, ſecuti homines illud cõiectauere,
» quod reticuerat hiſtoria, diſſimularant Patres & Acta
» Concilij; polluto ſcilicet ore temerarios homines au-
ſos fuiſſe criminari Pontificem maximum tanquam in
illo faſtigio peccaſſet aliquid naturali deſiderio, quo
viri cum feminis peccant; id crimen eamq; ſuſpicionẽ
ortam ex eo, quod ſecreti ſui dulcedine nimium ille
fortaſſe delectaretur. Negotium ſane magni certami-
nis

nis fuit, plenum varietatis, ardens inuidia, ſummaq. ratione fecere, Laurentius, & Petrus, vt interea dum res agitaretur, ipſius conſuetudine Pontificis abſtinerent. Cùm enim ipſorũ præſertim æquitati, ac prudentiæ permiſsũ tantæ rei iudicium eſſet, cumq. intenti in diſceptatores omniũ oculi, ſcrutarẽtur ſagaciſsime, quanta illis conſtantia, quàm integer animus, num quæ in reum miſericordia, num præiudicati quicquam lateret; ea nimirum in tam ſuſpectis rebus cautio fuit adhibenda, ne cum Symmacho miſcerentur vllo colloquio vel congreſſu. Id ipſum inter pleraq; alia nouandis poſtea rebus obtentui ſumpſere, qui Symmacho infenſi decreta Synodi contumaces adſpernabantur. Quippe aiebant, damnaſſe hominem ipſos, & quanquam diuerſam in Concilio ſententiam dixiſſent; magis tamen quid intimis animi ſenſibus iudicaſſent, eſſe ſpectandum, quàm quid conſenſu reliquorum abducti dediſſent tempori, & gratiæ. Inania hæc & falſa. Nam quamuis abſtinuere colloquio, cætera tamen Catholicæ communionis officia prçſtitere laboranti, nec aliorum magis arbitrio, & authoritate dirempta lis, ac euictæ calumniæ, queis homines ſeditioſi, & malè ſani, quietum ingenio, & incorruptum religione Pontificem opprimere conabantur. Extant litteræ Simmachi Pontificis Maximi, adeò erga Laurentium reuerentes, & honoræ, atq. cũ tanta teſtificatione virtutũ ipſius, vt huic ab illo Pontifice faſtigiũ pene ſubmiſſum eſſe videatur, vtq. nemine ea tempeſtate pluris fuiſſe, vel ex eo quilibet exiſtimare poſſit. Scilicet multa cùm excuſatione ieiunitatis ſuç ſummus Pontifex Laurentij laudes orditur, queritur hu-

maniſsime, quod animo erga ipſum, & pietati lingua nō ſuppetat; teſtem intimi ſenſus inuocat Deum, & cùm verbis ampliſsimis omnia perſequatur omnia tamen relinquere ſe ait cogitanda, & ſubijcienda. Nō virginalis caſtimoniæ decus, nō ingenij gloria, nō prudentię laus omiſſa; externa quoq. memorantur bona tanto ardore, ac ſpiritu, vt ictum admiratione Laurentij Symmachum poſsis cognoſcere. Domitorem humani ſenſus, parem nomini, & cinctum victrice lauru caput dicit, quamquā more laudantis, incētus tamen penitus vt ſentire videatur. Hæc ferme Romanus de Mediolanenſi Pontifice liberatore ſuo. Pręcipua nobilitas ei nec modicæ opes fuere, & ſtatim vt adoleuit, artes & ſtudia. Natura, & ingenio ferebatur ille quidem ad ſacra & religionē, ſed parentibus ciuilia magis curæ. Parentum authoritate victus flexerat animum ſuum adoleſcens, & magiſtratus capeſsiuit. Mox arma quoq., & acies, & ſumma gerendi belli penes eum; ſed nihil interea vel licentiæ militaris, vel forenſis auaritiæ. Prorſus ad eum modum compoſitus, vt ſufficeret ingenio, quam ſe cunq. in partem dediſſet; cæterùm piæ ac religioſæ mentis indicia ſemper emicarent. Turbulenta nimium & plena calamitatum hæc tempora; ambitio tamen inualeſcebat, & ſacri honores appetebantur. Itaq. mortuo Theodoro Medicæo, ſtudia competitorum exarsêre. Plures opibus & gratia, quidam doctrina, & vſu, & arte regendarū animarum vacuam Eccleſiam trahebant; prorſus inter magnos viros, & per merita pares graue certamen erat. Sed quemlibet alium homines deſtinabant, quàm quem Deus in occulto futurum Epiſcopum tenebat. Fama de

Lau-

Laurentio iam antea peruenerat Romam, & ferebat ægre Symmachus, quòd paſtorale illud ingenium conſuetudo ſiue caſus abſtuliſſet in diuerſa. Nunc ipſius recordatio ſubierat animum, & honorem, de quo alij ſtudijs immodicis contendebant, quieto ac ſilenti, & alia omnia cogitanti huic mandat; acceptumq. ille ſic geſſit, vt incertum relinqueret in omnium animis, fortiorne miles, an melior Epiſcopus habendus eſſet. Sub eius obitum cœperat Eccleſia Mediolanenſis ire felicius ac melius, & ciuitas paullò antea deformis ac turbulenta ſeſe paulatim vrbanos in mores habitumq. componebat. Cauſa, & initium ex Theodorico, quem ſecunda pariter, & aduerſa docuerant parcere catholicę rei, fouere ſinceram fidem, ſtudere quieti ac paci. Igitur, & ſacræ ædes refectæ, quas olim ille gratiſsimo in Arianos munere dirutas æquauerat ſolo; & Eccleſiaſtici fructus, quos ipſius interceperant ſatellites æqua æſtimatione compenſati. Ea porrò compenſatio quò plenior foret, conceſſa clericis immunitas, & quicquid onerum ſuſtinerent, in laicos eſt inclinatum; emendandis quoq. moribus, ac ſanciendę diſciplinę princeps animum adiecit. Hebręorum quiſquilię tunc erant in vrbe perfidum genus, queis publica paupertas quæſtui, ludibrio ſacra, & ritus habebantur. Horum mores & conſuetudo vitæ haud multum diſcrepabant ab ijs inſtitutis, quæ ſectam vniuerſam tenent hoc tempore, niſi quòd tantò fœdiores erant, quantò plus impunitatis ac licentię conditio temporum dabat. Super omnia, fœnebre malum exitioſum, & capitale fuiſſe ciuibus perhibetur. Namq. per bella fortunis omnium exhauſtis, cùm ſocia rapinarum

gens

gens omnem ferè quęſtum intercepiſſet, huc eundem erat, ſiue re quapiam empta ſiue pręſenti pecunia cuipiã opus foret. Et illi, queis, neq. caritas vlla ciuitatis, vt alienæ, neq. metus ex Rege aut lege, infenſis aut exoletis, ita commodabant, interpoſito pignore, vt breui tempore pignus ipſum vſuræ voraces occuparent. Ita inquilini pudendas in opes creſcebant; ciuibus ipſis nihil reliquifiebat, præter nudos liberos, & vacuam domum, ac plerunq; in hæc ipſa tabes perueniebat. Siquidem egentiſſimi mortalium, poſtquam defecerant cætera, ipſa tecta, ipſosq. liberos apud Iudæum oppignerabant, tetro ſpectaculo, cùm ſimplex ætas, & ignara veri, facillime in mores eorum tranſgrederetur. Iam adoleſcentuli Mediolanenſes Hebraica circumciſura fœdati Meſſiam exſpectabant, arcanisq. toto corpore nexibus obligati ſuperſtitionem fatebantur. Propius erat nihil, quàm vt tota ciuitas Hebraicam in vanitatem degeneraret, extorrisq. gens, & ſuis profuga quondam ſedibus, figeret hic domicilium, ac veluti rerum potiretur. Obuiam iuit Theodoricus, Imperijſimul, & religionis cura, legemq. de Hebręis tulit, qua croceo galero diſtingui genus vniuerſum iubebat; ſimul vetiti ſunt pignora pręterquam mouentium rerum accipere, & ſeparatæ ſedes adſignatę. Sic & malo ciuium, & Iudæorum audacię, finis inuentus. Mox ſicula fraus exoritur, & prædia, quæ Mediolanenſis Archiepiſcopus ea in prouincia poſſidebat occupantur. Cœperat id Eccleſiæ toti commune malum eſſe, quo peſſimi homines interuertendis Apoſtolicis opibus atq. per diuerſa vocabula rapiendis in priuatas domos, nulli non ætati cognitam artem factitabant,

tabant, atq. ita primęuam ad nuditatem redigebamur. Sacrilegi mortales licentia, & iniuria tanquam ęquo, & iure nitebantur; nec alia tam intima cauſa Symmacho ſextam indicendi Romanam Synodum, quàm vt ei fraudi modum aliquem inueniret. Simul Euſtorgius, qui mortuo Litta, Mediolani Epiſcopus ſedebat, petijt ab Rege Theodorico, vt mederetur Eccleſiæ ſuæ malis, iniuriasq. & furta reprimeret ſiculorum; iam ad extrema ventum eſſe, Inſubriæq. Metropolim ſpoliatam opibus, inane nomen ac ſine titulum iacere. Itaq. promptus in remedia Theodoricus, dedit ſuper ea re litteras ad Siciliæ magiſtratum, quarum ſententia fuit huiuſmodi. Non placere ſibi, vt cuiquam in regno ſuo fiat iniuria, vtq. fortunas alienas quiſquam ſibi ad rapinam oportunas putet. Tantò magis, rem Eccleſiaſticam, cuius incrementis ac ſecuritate cætera contineantur, ſacroſanctam, & inuiolatam eſſe oportere. Accedere decreta concilij, preces Euſtorgij, Pontificis authoritatem, quæ omnia ſibi ſint incitamento, vt improbæ cupidini ac licentiæ obuiam eat. Proinde operam daret, vt quæ prædia, quosue pagos, immemores diuinarum humanarumque legum homines vſurpaſſent, ea prædia, eoſue pagos aſſereret in priſtinam poſſeſſionem vacuosq. traderet Archiepiſcopo Mediolanenſi; Eccleſię patrimonium diuinitus eſſe conſtitutum, neq. mortalium vlli contra tendere fas eſſe. Obtemperatum litteris à Præfecto, prædiaq. ſunt recepta. Hæ litteræq. ſecutaq. litteras in gratiam Euſtorgij prædiorum reſtitutio, ſatis arguunt eorũ imprudentiam, qui negotium hoc in ipſius Littæ Pontificatum coniecere. Iam enim deceſſerat Litta, ſicuti quidem

dem illo quoque conſtat argumento, quòd ſcilicet non interfuit huic ſextæ Synodo, qui quartam, & quintam obiecerat, eamq. coniecturam pater ipſe ſacræ hiſtoriȩ Baronius eſt ſecutus. Euſtorgius natione Græcus ex diſciplina Ioannis Damaſceni, præter cȩtera ſeuerȩ ac rigidæ virtutis decora, queis Magiſtri prȩcipue referret ſanctimoniam, & pietatem, claruit animi benefici atq. hoſpitalis laude. Quippe fraudans ſe victu ſuo, pauperrimum quenq. ſuſtentare diuidere in plebem egenam veſtimenta, & ingenuis hominibus, qui prodigentia maiorum, aut temporum iniuria delapſi eſſent ad innoxiam egeſtatem, pecunias, & omnia prioris fortunæ ſubſidia cultumq. præbere. Itaq. vulgata per gentes Epiſcopi Mediolanenſis liberalitate, veniebant ad illum externi iuuenes, vt quiſq. & doctore ſimul, & neceſſarijs alimentis indigeret. Florianus inter eos, cùm ex vltima Pannonia Mediolanum ad inclitæ ſanctitatis, & munificentiæ Pontificem veniſſet, aliarum rerum inops, cæterùm indole prȩclara, & animo ad religionem propenſo, exceptus ab eo habituſq. benigne eſt, donec ex altrice virtutũ domo, ad Hiſpalenſis Eccleſiȩ regimen vocaretur. Patria ſuperſtitio huic, & errore gentico cultus inanium Deorum, florem ȩtatis occuparat. Euſtorgius abluit ſalutaribus aquis, doctumq. cȩleſtia & Eccleſiaſtica, ſimul facultate dicendi, & interioribus litteris expolitum, per ſingulos ordinum gradus ad Diaconatum euexit, ſtatq. hodie inter magna Hiſpalenſium antiſtitum nomina non magiſtri minus, quam ſua virtute notus Florianus. Poſt Florianum Auguſtanus Epiſcopus venit. Nomen eius vetuſtate aboleuit, probrum, & ignominia facti tantùm

manet,

manet, quo turpem notam meritus fuit vt Epiſcopatu deijceretur. Hic homo,cum apud Euſtorgium aliquādiu diuerſatus eſſet,eò familiaritatis venit vt adſumeretur in partem curarum, & gliſcentibus quotidie negotijs pleraq. per ipſum adminiſtrarentur. Ac primò quidem ille liberaliter ac dexterè obeundo officia, pulcherrima ſpecie peſſimum animum occultabat, neq. fraudem, & in proditionem erupturas artes facile quiſpiam intelligeret. Mox vbi auctoritas increuit, & vbi concionando, ad populum,& agendo multa, hoc eſt aſſecutus, vt quamuis falſæ rei grauis author haberetur, orditur facinus inſanum, vt Euſtorgio depulſo locum,& ſedem ipſius adipiſceretur. Igitur adripere ciuium animis, iacere in Euſtorgium cōuicia & probra,queis nulla materies ex ipſo, ſed cæcus animus cupiditate & ambitione, cùm vitia deeſſent,virtutes ipſas ad crimen arripiebat. Affingens honeſtis praua, quieti ac tranquillitati ſecordiæ nomen imponebat, eam obtentui ſumptam,quò magis iners ac ſegne otium velaret. Inceſſus, accubitus, dies, nox, Eccleſia, domus, oratio quoq. & ſacræ conciones, quarum gloria diuinus antiſtes præcellebat, in ſuſpicionem vocabantur. Ea præcipua ſeges inuidiæ. Nam quia magni ſemper animorum motus fiebāt, ſiue quempiam alloqueretur priuatim, ſiue de ſuperiore loco verba faceret,& omnem in partem contorquendi populi vim quandam habebat; id eſſe veneficum,nec ex illius ore ſonum humanæ vocis, ſed incantamenta, & diras ad aures accedere criminator arguebat. Vt ſingulorum hominum, ita ciuitatum gentiumq. ſunt mores. Prompta credulitas alijs, & auida rumorum natu-

ſa, tardiores aliæ, & aſſenſu difficili, niſi iudicium oculorum præcurrat. Mediolani vulgata hæc ſpreuere. ſtatim omneis, quidam etiam cum indignatione coorti vim parabant. Ac niſi deſineret artem Auguſtanus, haud procul aberat ab exitio, & longe aliud, quàm quod petebat, calumnię premium tuliſſet. Gnara tamen hæc Euſtorgio, isq. ſtatuendo magis in publicum exemplo, quàm vindicandæ priuatim iniurię, ordine mouet hominem; nec ipſius Theodorici preces imperioſæ valuere, cùm reus ad illius authoritatem confugiſſet. Extant apud Caſſiodorum litteræ, queis Rex ille, neſcio quo ſpiritu ſolitus Eccleſiæ ſeſe negotijs immiſcere libenter, priſtinum dignitatis locum, & priſtina iura petit Auguſtano, tanquam id pertineret ad regni maieſtatem, & innocentiæ tutelam. Quippe ſub iuſto dominatu tuta eſſe omnia ſubiectis oportere, neq. principibus viris in capitis, & fortunarum iudicio reſpicienda eſſe rumnis inania fallacesq. ſermones, & quicquid confingere poſſit inuidia. Falſo proditionis crimine circumuentum Auguſtanum viſum eſſe ſibi; ideo abſoluendum eum iudicaſſe. Vix ob manifeſta crimina iuſtas pœnas effugere publicam offenſionem & carere periculo; quanto magis inuidioſum, & ad Imperij ſtatum, anceps atq. lubricum fore, ſi leuiſſimam quanq. ſuſpicionem captare dominus rerum inſueſcat, ſeq. prębeat opportunũ peſſimę delatorum arti. Hos homines, qui fuiſſent auſi creare periculum innoxio, plectere ad cęterorum terrorem ſibi conſilium fuiſſe; ſed quoniam eſſent è clericorum numero, ſententiam immutaſſe tamen, ac eius rei iudiciũ ipſimet Euſtorgio putaſſe relinquendum. Proinde ſta-

tueret

tueret ipſe quod ex Eccleſię dignitate, quod vtile Regno. Hęc ferme Rex Theodoricus ad Euſtorgium pro deiecto pontificalibus Auguſtano, quanquam ornata verbis, & in obſequij ſpeciem adſimulata, manifeſta tamen iniurię, quia damnatum authoritate Metropolitę proditorem Epiſcopum abſoluerat, eamq. non ſui iudicij rem, & actionem temere erat ingreſſus. Ac id quoq. factum, inter culpas, quæ fecere finem regno, numerauere prudentes viri. Scilicet, huic ex multis bonis atque malis artibus miſto Regi, cùm beneficia, & iniurias in Eccleſiam alternaret, ea nimium ſæpe redibat voluptas idue latrocinium, quo ſeſe partem faceret Eccleſiaſticæ rei, ſpecieque moderantis aliena, ſuas opes augeret. Sed poſtquam verſa Theodorici domo, res Gothorum vltimo ſunt motu cœptæ turbari, nobis quoque miſerrime nutauit Eccleſia, bella ſcilicet inter, & ciuium cædem, & famem vltimum malorum; ac potuere meritò ciuitates æmulæ iactare ſtetiſſe vrbem antea, nunc vt miſerabile ludibrium foret. Belliſarius ex aula Conſtantinopolitana vir ingentis animi Perſicoq. bello famam adeptus, Imperatoris miſu venerat in Italiam, arcemq. belli tenens Romam, inde circumferebat arma profligandis Gothis. Id ſæui belli principium fuit Mediolani, conſtiteratq. tanta mole barbarus, quantum nomen, & opulentia erat vrbis. Nam ſemper, vt quæq. ciuitas, agri fertilitate, publicis priuatisque diuitijs excellit maxime, ita præcipua eſt ad iniuriam; nec alia magis cauſa florentiſsimas quondam vrbium euertit. Sic Gothicæ procella multitudinis, poſt primos ad Romam conatus, ſecunda veluti cura & pe-

titione vrbem Mediolanum vaſtabat. Itaque principes ciuitatis, & quibus conſilij plurimum inerat, ex Eccleſia ſubſidium petunt, ſiue fluxam ſibi prudentiam, & vanam authoritatem rati, ſiue experti iam ſæpe aliâs præſentiam Numinis, & feliciores rerum exitus, quotieſcunque periculis vrgentibus illuc ad ſacram anchoram confugiſsent. Poſt Euſtorgium, qui factus Epiſcopus à Felice Quarto deceſſerat octauo ſui Pontificatus anno, atque in Baſilica Laurentiana fuerat ſepultus, rexerat has Eccleſiæ vices, atque ſtatum hunc temporum Magnus è Trincheria gente nec vltra triennium. Huic deinde ſucceſſerat Datius ob ſapientiæ ſtudia, peritiamque caſuum, qui verſarentur in vita, magnis negotijs aptus. Quippe tradere geſta poſteris, humanasque fraudes in monumenta referre, cura & labor illi; accedebant cœleſtia dona probitatis & candoris, vulgoque ſanctos inter Epiſcopos ferebatur. Hunc obſecrant ciues, vti petitum auxilium eat. Iere ad Belliſarium vnà cum Datio primus quiſque Mediolanenſium, floremque nobilitatis in eam legationem ſecum Epiſcopus eduxit. At Beliſarius, quanquam diducere plures in partes exercitum, diſperſasq. iam nimium vires adhuc diſſipare, nota ducum arte prohiberetur; motus tamen eſt, ſiue Pontificis verecundia, ſiue ciuitatis amplitudine ac nomine, vt idoneo ſubſidio Mediolanenſes eſſe adiuuandos putaret. Auxiliares copię conceſſę Dacio, ducibus Mundilla, & Fideli, quorum hic, bellica ſimul & ciuili notus laude ierat vnà cum Dacio; illum alterum

Beli-

Beliſarius è ſua copia popularibus præfecit, teſtem poſtea cuique futurum virtutis, & vti maieſtatem Imperatoriam in eo miles reſpiceret. Hæ copiæ Liguſtico mari tranſmiſſæ per Apennini iuga ad flumen Padum deſcendere; mox eius fluminis alueo ſubuectæ Ticinum, atrocem cum Gothorum gente pugnam committunt. Ea in pugna, Fidelis fortè delapſus equo, à barbaro, qui cadentem viderat, opprimitur, fuitque cædes vnius viri, magnæ cladis inſtar, cùm ille ante funeſtum caſum acie ſuorum incruenta, late Gothum ſtrauiſſet. Aequus deinde Mars, & paribus copijs paria damna, donec Mundilla Mediolanenſium ipſorum auctus numero, ſuperior fuit, eoque prælio prope debellatum eſt, & reſidui Gothorum fuga ſalutem petiere. Et Dacius quidem Epiſcopus in hunc modum ſuppetijs impetratis ac vrbe liberata, parens haud dubie publicus habebatur. Sed poſtea Gothi, ſubeunte dulcedine cæli, ſolique cui iamdudum aſſueuiſſent, cùm ducerent inſtar mortis, ſi ſolitudines patrias in remigrare cogerentur, Theodibertum Francorum ducem implorant, neque ille negauit aut diſtulit auxilia. Ita Mediolanenſes, ab ea negligentia, quam ſecundæ res creant, in ſecuritatem effuſi opprimuntur inopinato Francorum aduentu, cingitur vrbs obſidione, facies tota rerum immutatur. Neq. iam in Dacio Pontifice, vel in ductore auxiliorum Mundilla ſatis opis erat: Quas enim ab Roma copias adduxerant, has in circumiecta Mediolano diuiſerant oppida; Metropolim ipſam cum trecentis tantummodo militibus tuebantur.

Beli-

Beliſarius ipſe relicto modico pręſidio diſceſſerat ex vrbe Roma palanteſq per Aemyliam Gothos inſequebatur, ac in ea regione liberanda negotij ſatis habebat. Valuit tamen apud eum, ſiue proximæ legationis gratia, memoriaq. Pontificis Dacij, ſiue momentum vrbis, quæ ſi barbaro fieret præda, non ſimplex id fore dãnum appareret. Sic miſſæ iterum ſuppetiæ, ducibus Martino quodam & Vliari, quibus hominibus fuerat expeditius parere quàm imperare, quandoquidem, vt euentus docuit, nec magnum in re militari vſum habebant, nec valde tangebat eos, vrbis, ad quam liberandã venerant, cura. Scilicet ad Padum vbi peruenere, trepidant, hærent inter tranſeundi neceſſitatem, & metum ingrediendi, terrebatq. fluminis alueus ipſo ducum pauore fluctuantem exercitum eaq. trepidatione complures dies abſumpti. Dacius Epiſcopus & Mundilla, cæteriq. Mediolanenſium Principes intra vrbem incluſi, cùm ſpem auxilij ex propinquo nequicquam intuerentur, angebantur magis omnino, quàm ſi languentes miſerijs animos nulla eiuſmodi ſpes excitaſſet. Enimverò tentandum aliquid rati, perſuadent Paulo cuidam, vti per Vrbis auia & incuſtodita fruſtratus hoſtium ſtationes, penetraret illuc, vbi Martinus & Vliaris, pauidi militis imbelle regimen, circa padi ripas, tanquam in littore oceani, modicas interluentes vndas, quaſi vaſti æquoris ſpatia cum oculorum animiq. vertigine deſpectanteis hęrerent. Paulus igitur felici auſu tranſgreſſus munimenta, diei vnius itinere peruenit ad flumen Padum, ac vt oſtenderet auxiliaribus exemplo ſuo, quàm leui momento ſuperabilis alueus eſſet, quamq. vano timore

more cũctarentur, depoſita confeſtim in ripa fluminis veſte, tranauit. Acceptus in caſtra, deductusq. ad Martinum, & Vliarem, huiuſmodi verba, ſicut ab Epiſcopo Dacio & Mundilla duce, in mandatis habebat, fecit.

Nec iuſtè quidem, nec pro veſtræ gloriæ dignitate ipſi vos geritis; quandoquidem Romanarum rerum gratia verbo duntaxat huc aduenistis, re verò ac factis hoſtibus vires accumulatis. Mediolanum ampliſſima ciuitas, quæ cęteras Italiæ vrbes, vt magnitudine, ita & hominum numero ac reliquis fortunæ bonis, facilè ſuperat, eſtq. aduerſus Germanos, & barbaros alios propugnaculum, ac vt ita dixerim, Romani totius obex Imperij, magnum indiſcrimen incidit: quandoquidem obſeſſa ab hoſtibus nimium infeſtatur, & vobis negligitur eodem tempore. Sed quanta Imperatorem iniuria affeceritis, dicere nunc ſuperſedeo; non enim id temporis ſinit, vt pluribus vtar, quod vtiq. potius acceleratum depoſcit vrbi præſidium, quamdiu ſpei aliquid reliquum manet. Vos itaq. oportere nunc duxerim ſuppetias Mediolanenſibus in tanto diſcrimine conſtitutis confeſtim ire. Quòd ſi longiore mora, & negligentia vſuri erga hos eſtis; ipſis quidem accidet, vt acerbiſsimis pænis affecti diſpereant: vobis verò, vt hoſti Imperatoris vires prodatis. Nam proditores iure non ſolùm ſunt nuncupandi, qui portas hoſtibus patefecerint, ſed longe magis qui obſeſſis & amicitia coniunctiſſimis ferre dum auxilium queunt, id tamen, vel periculum veriti, vel quia otium potius quàm negotium malint, facere cunctantur. Hæc á Paulo totidem fere vertis perorata. Martinus verò & Vliares polliciti properum auxilium, cum bona ſpe hominem

dimi-

dimiſere, qui fruſtratus iterum hoſtem, noctu Mediolanum ingreditur, & ſpe venturi mox auxilij, cunctos in fide confirmat. Martinus tamen, ac cæteri; qui circa ipſum erant nulla Mediolanenſium habita ratione, in ſegnitiem ac ſocordiam prorſus relapſi, haud quaquam ſe loco mouebant. Ac vt moras excuſarent, huiuſmodi litteras ad Beliſarium mittunt. Huc idcirco nos miſiſti, vt Mediolani periclitantibus noſtris opem, auxiliumque ferremus. Nos verò vt iuſſeras ad Padum vſque flumen peruenimus, quem tamen tranſire exercitus hic noſter veretur: quandoquidem magnas Gothorum copias, & ingentem Burgundiorum multitudinem in Liguria eſſe accepimus, quibus cum haudquaquam bellum ex æquo nos gerere poſſe exiſtimamus. Iube itaque Ioannem & Iuſtinum qui Aemiliano in agro, & nobis proximi ſunt, cum ſuis copijs nobiſcum id periculum ſubire. Hinc enim ſi iunctis in hoſtem exercitibus imus, noſtra hunc cum ſalute aliquo afficere malo poterimus. Beliſarius itaq. litteris Martini perlectis, Ioannem Iuſtinumq. iubet, agmine citato Mediolanum contendere. Illis verò facturos ſe quippiam abſque Narſetis authoritate negantibus, ad Narſetem epiſtolam dedit huiuſmodi. Vniuerſos Imperatoris exercitus vnum eſſe corpus exiſtimato: quos ſi fortè, vt hominis membra, non idem ſentire contigerit, ſed ſeorſum adinuicemque diſiunctos gerere aliquid velle; nobis procul dubio id relinquetur, vt eorum quæ deceant quum nihil egerimus, vtrique ſimul diſpereamus. Quocirca relicta, quæ nec munimenti quippiam habet, nec Romanis nunc queat rem

vllam

vllam afferre, quę magni ſit momenti futura; Ioanni »
Iuſtinoq. imperato, confeſtim vt recta cum Martini, »
quæ ad Padum ſunt, copijs Mediolanum in hoſtes »
contendant: Siquidem ad barbaros ſuperandos, li- »
berandamque eam Vrbem obſidione ſunt ſuffectu- »
ri, apud me nanque nullæ ſunt reliquæ, quas »
deſtinem, vires. Accedit etiam quod inutile dixe- »
rim, vt apud me, ſiqui fortè ſunt equites, Mediola- »
num hinc abeant. nam, et plurimum eſſet tempo- »
ris conternendum, & tardius longe, quàm oporte- »
ret, ad nos demum redirent, nec equis poſſent ad- »
uerſus hoſtes, vt itineris longitudine fatigatis cōſiſtere, »
ſi ſtatim cum his eſſet acie confligendum. Cęterum ſi no- »
ſtri vnà exercitus iuncti Mediolanum conceſſerint, vti »
par eſt, hoſteſque peruicerint, in Aemyliam nemine »
prohibente redibunt. Narſeti quoque curæ erat, pe- »
rinde ac Beliſario res Ambroſiana, fauebatque Da-
cij pontificis ingenio ſimul & ſanctitati, ac viri illius
cauſa ſaluam eſſe vrbem cupiebat, etiam ſi non tan-
topere ad imperij ſtatum pertineret. Itaq. litteris ac-
ceptis, iubet abſq. mora Ioannem & Iuſtinum ad Pa-
dum excurrere, iunctiſq. copijs cum eo qui ibi eſſet
exercitu ire ad vrbem Mediolanum liberandam obſi-
dione. Sed Ioannes in ipſo gerendæ rei conatu, dum
præmittit actuaria tranſmittendo militi, dum capeſſit
iter corripitur morbo, eaque res Mediolanenſium
ſalutem interpellauit. Spes auxilij tantùm oſtende-
batur, cuncta in dies erant arctiora, & fames vrge-
bat ineuitabile malum hominum vitæ, proximumque
morti. Ea tanta perhibetur fuiſſe, vt non ſolùm

conſumerentur quæ natura & vſus in cibis damnauere, ſed per extremam eſuriem ad voracitatem vſq. carnis humanæ deſcenderetur. Eſt in ipſius Dacij annalibus horribile dictu, materna cura toſtus infans, & eodem conditus vtero, qui nondum ex puerperio eſſet refectus. Tantus amor vitæ morituro ſemel animali, tanta tormenta famis, & ad explendam ingluuiem auiditas tam proiecta. Cùm in hunc modum famelica Mediolani langueret turba, feralesq. nutritus increbreſcerent, triſtior adhuc ipſa fame morbus inceſſit, haud dubie propago famis, & ab ea calamitate peſtis noua, cuius origo & facies erat huiuſmodi. Primo enim deſtituta ſuis alimentis corpora, cùm relinquerentur abſq. ſanguine, qui confecto cibo diuiditur in venas, cumq. quotidie magis extenuarentur, nec ſucci quicquam haberent; debilitas inde pallorq. toruus ſequebatur. Obdurata poſtea cutis & oſsibus appreſſa, ſenſim ex albo tranſibat in atrum colorem, hominesq. ceu faces exuſtæ, ſtupidum ac furiale quiddam ſpirabant. In eo ſtatu, ſiue bruchum & mures & alia, quæ nunquam antea mortalibus in cibum fuere, ſiue cadaueris partem, intemperantius manducaſſent, ipſa peribant ſatietate nec poterant exuſto introrſus calore concoquere quicquid illud inferſiſſent. Haud fallebat adſidentes muris Gothos, quæ intus conditio rerum, quæ vita obſeſſorum eſſet; Epiſcopumq. Dacium cuius præcipue timuerant conſilia & animi robur, communi calamitate ad vltima eſſe redactum ſciebant; hominem eſſe ipſum, & hominum officia fungentem ſtare diutius abſq. neceſſarijs alimentis haud poſſe. Ita legatos

tos in vrbem ad principes mittunt cum mandatis huiuſmodi. Si dedere vrbem velint, ipſos incolumes eſſe abituros, neq. iure victorię paſſuros quicquam. Quæ fuerit Epiſcopi ſuper deditione ſententia non peruenit in hiſtoriam; credimus abnuiſſe. Mundilla pactus incolumitatem vniuerſę ciuitati, ſibiq. ac ſuis, primò quidem cætera permittebat Gotho; mox pœnitentia ſubijt animum, vocatisq. militibus, orationem habuit, qualem in extremis rebus deſperatio, & animi fortes gignunt. Si qui mortales (inquit) vnquam fuere, qui mortem honeſtam ponerent ante turpem vitam, atq. cùm poſſent frui breui lucis vſura per dedecus & ignominiam, glorioſum exitum maluere: horum ego vos gerere ſpiritus, ac æmulari virtutem in hoc rerum noſtrarum articulo peruelim, milites; non autem vt ignaui ſolent pro vita gloriam paciſci. Nec ſanè aliter decebat Beliſarij alumnos, liberatores Occidentis, emenſos tot ſpatia terrarum, & maris, non exigui ſtipendij cupidine, ſed vt magnum nomen triumphato barbaro domum reportaretis. Mortem omnibus ex natura æqualem, gloria apud poſteros, vel obliuione diſtingui, non temere ſapientiæ ſummus adfirmauit. Nam hoc breue vitæ curriculum conficere, atq. mortalitate celeriter expleta, locum præbere ſubinde naſcentibus alijs, communis, & prima conditio eſt naſcendi; tã fortibus & ſtrenuis quàm imbellibus, & ignauis mori ſemel eſt ſtatutũ. Sed ignaui per cõtumelias & ludibria multumq. hoſtibus irriſi, nihilominus cadent cùm turpiter ac ignominioſe vixerint: præclari viri, & martialia pectora poſt egregium finem, æternum viuent, ac ex mor-

» talibus fama, & prædicatione immortales facti per o-
» ra futurorum hominum volitabunt. Verùm, hæc
» ipſa, quæ de memoria & laude apud poſteros, ac de
» ventura poſt mortem gloria, nunc à nobis dicuntur,
» longinqua nimium & ſera videri fortaſſe cuipiam poſ-
» ſunt; neq. velit aliquis tanto pretio, quanti eſt vita, mer-
» cari ſempiternum nomen & decus. Iam igitur ad illa
» pro ſe quiſq. mihi acriter animum intendat, quæ dam-
» na, quæ mala nobis parentur, ſi dedimus vrbem, quàm
» apud Imperatorem execrandi, quàm barbaris ipſis fu-
» turi viles ſimus, quàm incertam vitæ ſpem ſequamur.
» Si tot hominum millia, quot habet vrbs Mediolanum,
» hac deditione ſeruaremus, ſi pro magnæ huius Eccleſię
» ſalute ac libertate ſubiremus iugum; fortaſſe tanti fue-
» rat, paruiſſe tempori, ceſſiſſe barbaro, ſeruitutem adiſ-
» ſe. Sed permiſſa in quaslibet conditiones vrbe, non
» ſecus atq. ſi capta per vim foret, ſæuiet hic hoſtis o-
» dio, & ira, & libidine; nos erimus, vt ad flagitium, ſic
» ad cædem primi, tantæq. multitudinis ſanguinem vnà
» cum barbaro videbimur hauſiſſe. Quamobrem ita cen-
» ſeo; dum ſpiritus, & vires, & arma ſuperſunt, audendũ
» aliquid eſſe tentandamq. fortunam, ne inulti pecu-
» dum inſtar trucidemur. Hoſtis nunc agit incautus, &
» ſecurus diſiecta, & ſoluta ſunt omnia: Sumamus igi-
» tur arma cuneoq. rumpamus in caſtra viam, & magna
» virtute neceſſitatem hæc vltimam ornemus. Aut enim
» exitus erit melior quàm ſperamus, aut ſi Mars dubita-
» bit, honeſtum vtiq. noſtris malis exitum inueniemus.

Hæc vbi Mundilla eſt locutus, nemini conſilium eius placebat, authoremq. tam abruptæ ſententiæ conſenſu ſi-

mul

mul omneis aſpernati, Theodiberto dedendam eſſe vrbem cenſent. Et ille cùm iactatis vtrinq. conditionibus, pacato ſimilis diſceſſiſſet, atq. ciues interea, tanquam in media pace, omnia militiæ remiſiſſent munia; nec ſtationes ante portas, nec vigiliæ, nec tormenta in muris locarentur; quarta noctis vigilia, quod gratiſsimæ quietis eſt tempus, conuerſis repente ſignis irrupit, ac per omnia, quæ victorum fert libido, ſæuijt vt in captos. Neſcitur autem, quænam barbaro tantæ ſæuitiæ fuerit cauſa, qui tantus æſtus irarum, vt quæ fuerant nobilitatura victoriam, ac debuerant tanquam in aliena venienti munus eſſe gratiſſimum; vrbs pulcherrima, diues artium populus, inclita tecta, mœnia, templa, ferax ager, hæc igitur omnia perdiderit odio, quod ipſa quidem dedititia turba nondum meruerat; res autem inanimes ac mutę nullo modo potuere mereri. Verſa igitur in ſecuritatem, & quaſi poſt tantos labores, vigiliasq. ſopita ciuitate, ingreditur cum irato duce nocturna multitudo auida cædis & prædę, propera manibus, armis inſtructa; ſtatimq. plena vrbs hoſtium fuit. Occupant primò arcem cæſoq. præſidio, Mundillam conijciunt in vincula, tanquam ſeruantes in otium, & pœnam; paucos, quorum præcipue metus & flagitium obſtiterat illius conſilio, receptos ſibi ſocios aſciſcunt. Ea prima, & vnica fuit irruentiũ cura; cætera per iram, & libidinem, & furorem aguntur, vt noctis obſcuro, ſic abſque diſcrimine. Per oſtia, per tecta, per feneſtras, irrumpunt ædes; alios excitatos fragore protinus, & tumultu, ſemi ſomnes interficiunt; præcipitauere ſe in vias alij, alijs qui ſurda de-

cum-

cumbebant quiete, mors continuata ferme ſine ſenſu! Fit cædes ingens; expletur argento miles, quod in obſidione ac fame contempſerat auaritia & cumularat, nullo iam vſu. Sed non eius mali peſſimum fuere, vulnera, ſanguis, rapinæ; longe maius pudicitię damnum fuit. Nam barbari, queis neq; metus ex Deo, neque pudor ex natura, quicquid ætate, vel ſexu, vel forma, interim placuerat, libidini ſuæ prædam faciebant. Et debuit eſſe atrox ac horribile viſu, cùm ante cruenta virorum & parentum ora, vxor, proles, dedecus vltimum paterentur, eosq. funebres ludos dari ſibi morientes viderent. Non tamen ea ſtupra vel adulteria viuendi pretium erant, quippe cùm ab alijs dehoneſtata corpora, mox ferirent alij, vel etiam eadem illico manus, idem adulter, expleta libidine, vel in furorem verſa trucidaret. Pari licentia ſacrarum virginum cœtus fœdauere clauſtris effractis, ac ibi tantò immitior fuit luxuria, quanto pertinacius illæ decus muliebre tuebantur. Per domos hæc, per monaſteria quoq. & templa, prout tulerat impetus, prout opportunitas inuitarat. Vbi verò ſtrepitu & diſcurſu, & vlulatu, & clamore tota ciuitas excitata in armis fuit, non ſegniter ab noſtra quoque parte eſt dimicatum, & vix manarunt ſanguine. Sed numero, & ſpe, & animis præſentibus, & captiuę iam vrbis imagine hoſtes ſuperabant, quodq. miſerrimum erat, incertis inter tenebras ictibus ſeſe Mediolanenſes ob trepidationem figebant cùm barbari ex deſtinato rem gererent. Dies aperuit errorem, ſimul captiuitatem, & finem rerum, & plena cuncta hoſtium oſtendit. Inhorruere ſuperſtites

cladis,

cladis, & cum omiſſo ferro miſericordiam victoris expectarent ad trecenta millia ſunt interfecti; vrbs diruta & incenſa. Dacius Epiſcopus elapſus fuga, ſiue odio Catholici nominis eiectus (vtrumque enim traditur) Conſtantinopolim ad Imperatorem tetendit. In eo itinere Corinthum appulſus deducitur fortè inhoſpitalem in domum, quæ lemurum terroribus, & faunorum ludibrijs infeſta relinquebatur ſolitudini ac ſquallori, neq. quiſquam eò inferre pedem audebat. Cęterùm, id non conſtat, dederintne Corinthij tale domicilium arte quadam, & dolo malo, ſcilicet vt ſacro ſic illuderent capiti, an verò vulgata viri eius fama ſpem fecerit, purgatum iri domum, ſi eò ſanctus immigraret. Certè purgata diuinitus, & ab impura ſeruitute vindicata eſt, attonitaq. Dacij verbo ac nutu feralis cohors vim cæleſtē trepida fuga eſt teſtata. Multa nocte, cùm Dacius, quiq. cum eo erant, ſolita quiete cūrarent corpora, ſpiritus irrequieti & impuri terrificas ad vices de more conſurgunt implentq. omnia tremendo ſonitu ac tumultu. quatere cathenas alius alia in parte, alius mugire fœdum, & quaſi præcipire curru eoſdem iterare curſus, quidam etiam aſſultare lectulis, & detracta lodice corporibus illudere. Tota domo hæc, & per cuncta cubilia fieri & audiri. Quà verò Dacius ipſe decumbebat, tantò magis fremere ac laſciuire turba, quantò magis caſtimonia & ſanctitate viri, æternisq. aduerſus omnem pudicitiam odijs, grex ille contaminatus excitaretur. Contactum tamen, & reliqua ludibria reuerentia ſacri capitis atq. terror iniectus prohibebat. Enimuerò Dacius primos ad fragores experrectus, poſtquam

rem,

rem, ſicuti erat, coniectauit, increpat ſecurus animi Sathanam impurum, & haud ſine ratione brutorum indutum figura & habitu, bruta quandoquidem ſuperbia meritus fuiſſet, vt procul à beatorum ſedibus amandaretur. Diiecit ac fugauit ea vox Dæmonas, ædesq; redditę ſuę quieti priſtinam celebritatem, & frequentiam recepere; nec deinde vltra diri tumultus exauditi, terrificęq. ſpecies ex ea nocte nuſquam oculis obuerſatæ. Dacius inde pergens itinere deſtinato Conſtantinopolim peruenit, iterumque ſuppetijs impetratis in vrbem quidem miſit auxilia, ipſe verò ſubſtitit Conſtantinopoli propter Concilium, in quo ſumma Catholicæ veritatis agebatur, atq. poſt Pontificem Maximum, exulis Archiepiſcopi præcipuæ partes fuere. Tota res eſt nobis paulo altius explicanda. Theodorus hæreticorum princeps toties antea petitam irrito conatu Chriſti Diuinitatem violare nouis maledictis aggreſſus, vniuerſo turbabat Oriente, Pontificemq. Vigilium, & ipſa decreta Concilij Chalcedonenſis inſectabatur. Ea ſi potuiſſet infirmare, minime dubium erat, quin ſacra, & profana omnia permiſcerētur, atq. ſequeretur teterrima rerum perturbatio, & ruina. Nam illa Chalcedonenſia decreta, Catholicæ fidei ſummam, & controuerſa de religione capita grauiſſimis definita ſententijs continebant, neq. ſinebant amplius in dubium vocari. Prorſus ea formula non ſecus atq. vnico firmamento ac præſidio, tantis olim iactata contentionibus veritas nitebatur, & Catholicarum partium homines, quandocunq. ſolicitarentur ab improbis, confidenter ac expedite ad Chalcedonenſia placita finitioremq. cō-

fugiebant.

fugiebant. Hæretici contra, & quiſquis nondum retecta prauitate ac veneno coqueret tacitus peſtifera dogmata, primum omnium habebant labefactare Chalcedonenſem authoritatem. Id ſi proceſſiſſet, ſi modico nutaſſent motu capita Concilij, vel ſimul omnia, vel ſingula ſeparatim, haud erat dubium, quin tota ſimul Catholica fides euerteretur. Itaq. Theodorus corrupto in ſuam ſententiam Imperatore Iuſtiniano nouā quandam & ab Chalcedonenſi penitus formula diſſentientem inſtituerat religionis ac fidei formam, eaq. vt in Eccleſiæ totius inſtituta, & conſuetudinem induceretur, mirum quantum adlaborabat. Et gratia nitebantur, & denunciatione periculorum, & vniuerſa demum fortunæ ſuæ mole, quò ſocios quamplurimos ſui conatus haberent. Ex eo factiones & ſtudia mira perturbatione ac tumultu, dum alij ſpem & metum, & principem ipſum ſequuntur, alijs incorrupta fides, & veritas, & Deus, & Catholica res omnium humanarum rerum momento, & obiecta ſpecie potior & antiquior habetur. Orientales Epiſcopi ferme ſtabant ab Iuſtiniano, partim illius authoritate commoti, partim ſectæ principes atq. inſtigatores vltro. Puram incorruptamq. fidem Occidentales obtinebant, & pro Chalcedonenſis authoritate Concilij parati erant occumbere, ſi terrorem, & minas, & ſolita principibus Iuſtinianus intentaret. Ita diſtractis & affectis animis Cōcilium indicitur, velut componendæ rei, ſed illa non dubia ſpes deteriori ſuberat parti, fore, vt ſani, & integri, tot aduerſantia ſuffragia, & conſenſum, & ipſum haudquaquam ſuſtinere principem poſſent. Cum

ea ſpe ac deſtinatione, præceptoq; in hunc modum Concilij totius euentu, Iuſtinianus Vigilium exciuit ab vrbe Roma, ſcilicet, vt illius quoq; interpoſita corruptela, & pauore, firmaret dogmata, quæ moliretur, neq; poſſet vnquam in poſterum Summi Pontificis authoritate ſancita fides immutari. Vigilius enimuero pro Catholica re ſemper impauidus, & appetens laborum, quos iniungeret ea cura, ſeſe commiſit itineri, atq; Conſtantinopolim ire contendit. In Siciliam delatus obuios habuit ex vniuerſo conuentu Dacium Archiepiſcopum Mediolanenſem, & Legatum Antiocheni Patriarchæ. Hi poſtquam oſtendere Pontifici, quid pararetur, & quid cum ſuo grege Iuſtinianus agitaret; diſſoluendæ Catholicæ religionis tentationem latere ſub Concilij nomine ac titulo, quæue Chalcedone ſint olim conſtituta, ea Byzantino conuentu reſciſſum atq; conuulſum iri; confeſtim ille cum Dacio, cuius prudentiam, & rerum vſum admirabatur, exquirit quænam expediendę rei potiſſima ſit ratio & via. Nihil addubitatum, quominus Apoſtolico iuſſu vetaretur Imperator de religione ſtatuere quicquam, aut immutare. Cum eo mandato litteræ Conſtantinopolim ſunt miſſæ. Poſtea cum Dacio Vigilius in Regiam venit, ibiq; conflictatus omni rerum varietate propugnatorem acerrimum, & participem omnium conſiliorum habuit Mediolanenſem. Ita, Dacius, cùm & Pontificem Maximum ab improborum inſectatione, & Catholicam religionem ab multiplici defendiſſet fraude, Mediolanum incolumis reuenit. Sed vrgebat ſeni um, neq; diu poſtea vixit hoc mortali ſpiritu. Anno quingenteſimo quinquageſimo ſexto ad

æterna

æterna bona vocatus in cælum atq. ſitus in D. Victoris ęde, ſolito erga ſanctos honore celebratur. Extat ad eum Epiſtola Caſsiodori de frumento in famelicã plebem ex regijs horreis diuidendo, cum hac inſcriptione. CASSIODORVS. DACIO ARCHIEP. MED. SANCTISSIMO. ſcilicet inde quoq. magnum viri nomẽ inclitamq. vitam facilè coniectaueris. Cæterùm hoſte depulſo, & refecta poſt excidium à fundamentis vrbe, reuocatisq. multis qui ſuperſtites patriæ in vicinas vrbes erant dilapſi, atq. ſuboleſcente in dies prole; breui res Mediolanenſis eſt renata. Tanta poſt cladem indulgentia Numinis fuit. Sed erat omnino triſtis atq. miſeranda ſpecies, cùm vrbs antea ſuperba mœnibus altis, ac ædificiorum mole, propemodumq. gentium vna, templis & cæremonijs, & auguſtiſsimo cultu pro dignitate ſuperos venerata, nunc humili vallo, concraticijs domibus, temporarijsq. ſacellis fumans adhuc & vſtulata conſpiceretur. Rari Sacerdotes, aut obſcuri, & noui, torrida ciuium ora, ciuitas infrequens, nec niſi poſt lentos progreſſus adulta. Inter hæc nouarum rerum primordia, ſibi ducem creauere, vetus regimen iam inde à Stilichonis ætate, nec vnquam per Gothica tempora totq. varios dominatus intermiſsũ. Is Magiſtratus tenerę vrbi ac infirmæ funeſtus fuit, quodq. nomen Imperij, conſtituendis rebus, & firmandis vulgo crediderant fore, ſub eius tutela rurſus ad extrema ſunt redacti. Nam Theodiberti frater Eribertus nomine cùm aliquantum temporis carpendo & vrgendo reſurgentem vrbem fruſtra conſumpſiſſet, quaſi lentæ expeditionis tædio colligit vaſa, Ducemq. Me-

diolanenſium euocari ad colloquium iubet. Progreditur ille: Gallus orditur; feſſum ſibi militem laboribus & diuturnitate belli profectionem efflagitare; ſe quoq. ſaturum prædæ ſimul & gloriæ reputare bellorũ incerta, cogitare quietem, velle domum abire, cupere antequam diſcedat, contemplari nouæ vrbis faciem, calcare maiorum veſtigia; nanq. Mediolanenſes oriundos à Gallis, & ſe, quanquam iure belli, hoſtilia tentare fuerit coactus, conſanguineum tamen, & fratrem ciuitatis eſſe; proinde poſtulare, vt admitteretur. Poterant vetera ſimul, & recentia mala Ducem admonere, vt hæc verba ſuſpectaret; ſed ſtolidus & væcors animus, cuiuſmodi ſemper homines haud dubie ſuperûm ira, publicis rebus obrepunt, facile in fraudem eſt inductus. Portæ aperiuntur hoſti, ducitur per omnia nouæ vrbis diuerticula proditor externus à proditore ciue. Miratur ille tam citò ſurrexiſſe vrbem ex ruinis, laudat noua Mediolanenſium incunabula & natales; ſimul notat oculis infenſis, quid validi, quid muniti, quid etiam oporturi, & aperti vrbs habeat, qua maxime parte facilis ac expedita eſſe poſsit irruptio. Placuit locus iuxta D. Michaelis ædem, quà modicæ ſubſtructionis murus, leui negotio perfodi poſſet aut tranſcendi. Cum ea deſtinatione reuerſus in caſtra nocte inſequenti ſuccedit murum, ac inuento ſtatim aditu, nihilo mitior fratre ſæuit igne, ferro, cæterisq. captarum vrbium iniurijs; ea Gallica fides fuit, quam mirifica res & caſus inſecutus docuit, armis & virtute, non dolis ac proditione gerenda bella, ſiquidem vllum vnquam geri bellum oporteat. Cùm enim poſtero die ſopori ſe

ſe

ſe dediſſet Eribertus, dira quies hominem terruit vicinam interminata necem. Ambroſius ſupra caput dormientis quatere ac intentare flagellum viſus, tremenda intonuit voce. Dabis pœnas improbe, qui meam vrbem & mea templa ciuesq. meos violare auſus fuiſti. Non multò deinde poſtea meridiantem in ſylua, puer qui ſcutum eius gerebat (Atio fuiſſe nomen ferunt) adactis per gutturis aperta ſpinis necauit; indeq. Malaſpina hodie loco cognomen manet. Per tot calamitates, atq. tam infeſtum in vrbe domicilium ſeceſſere Sacerdotes ad Nuculam, Epiſcopo Vitali, quem Pelagius in Dacij locum ſuffecerat. Vitalis hic authorem honoris ſui grauiter offendit, merituſq. eſt vt vinculis & carcere dignus videretur, caſu, quem memorabo. Macedonico mortuo, vacabat Aquileienſis Eccleſia dignatione ac nomine tunc inter primas. Poſt varia competitorum ſtudia, & contentiones in eum locum procerum voluntate Paulinus quidam eligitur. Nobilitas huic, & litteræ, vita quoq. & mores, ad eam formam, vt non male collocatum eſſe pontificatum vulgo prudentes homines exiſtimarent. Vna res animos ſolicitabat, quominus ſincero gaudio fruerentur, quod nimirum Pontifici Maximo praue diſcors idem, illius penitus authoritatem adſpernaretur. verùm id ſanari ac tolli poſſe malum arbitrabantur, vel ipſius lenitate Pelagij, qui priuatas ſimultates publicis obſtare commodis nollet, vel pœnitentia & moderatione Paulini, quem noua dignitas, & ſacer honos admoneret pietatis erga ſacrorum principem, à quo in id faſtigij euectus foret. Hæc vulgò opinabantur ac diſſerebant. Mox

apparuit

apparuit altius deſcendiſſe in animum iras, & offenſionem, & quicquid illud alienationi ac diſcordiæ præbuiſſet ſemina. Quippe cùm iam dies inſtaret, quo die Paulinum a Pontifice Maximo, vel ab eo quem ipſe nominaſſet, oporteret ritè conſecrari, nimium iam memor antiqui certaminis, & veteris offenſæ nouus Epiſcopus, abnuit apicem ſuum ſubijcere Pontifici, & à Vitale Mediolanenſium Antiſtite initiari præoptauit. Vetus erat inſtitutum iam inde à Barnaba, & Marco, vt Mediolanenſis Archiepiſcopus Aquileienſem Patriarcham, atq. hunc ille viciſſim initiare poſſet. Itaq. Vitalis à Paulino ſuper ea conſecratione appellatus, vſurpandi iuris cauſa, vti credere fas eſt, non quo per Pelagij dedecus, & iniuriam gratificaretur Aquileienſi, ſuſcepit munus, & ritè hominem initiauit. Confeſtim id fama Pontifici Maximo nuntiat Romam, & ille Paulini contumaciam deteſtatus, Vitalem ſimul neq. rectè, neq. ordine feciſſe iudicauit, qui ſuſpicioſiſſimo illo tempore cæremoniã obijſſet, qua Paulinus eludere ac defugere ſupremam Apoſtolicam authoritatem eſſet conatus. Nam ſi vetera, & exoleta priuilegia renocare animus fuerit, debuiſſe per litteras ſaltem petere facultatem eam, neq. ſocium fieri Paulino proteruitatis & inſaniẹ. Nunc in contumeliam Apoſtolici nominis ea initia idq. ſacrum celebratum videri, neq. reliquum eſſe iam aliud, quám vt facta conſpiratione, Mediolanenſis, & Aquileienſis infeſtis eant animis Romam, & abrogare ſibi ſummum honorem conentur. Hæc & alia Pontifex iratus expoſtulando & fremendo, cùm nequaquam ſatis expleuiſſet dolorem, proceſsit demum eò, vt grauiter in vtrũq.

eſſe

eſſe animaduertendum putaret. Itaq. ſcribit ad Narſetem (is tunc pro Cęſare ſummum in Italia magiſtratū obtinebat) vti conſtrictos vtrumq. vinculis, & quam arctiſsima cuſtodia cinctos, Vitalem & Paulinum ſine mora Romam mittat, neq. nos eius rei finem vltra compertum habemus. Hanc Paulini conſecrationem aliæ litteræ, in Honoratum, qui Auxano ſucceſſit, referunt, ipſaq. quotidiani precum officij lectio ſic habet, haud parua in Epiſcopum illum iniuria, & probro. Nunquā enim ille, vti ſanctus & Apoſtolicæ Sedi Maxime addictus fuit, commiſiſſet, vt interpoſita offenſione, ſeſe negotio tanti diſcriminis immiſceret, atq. quodammodo aleret iurgia & lites. Potuit hoc in Vitalem cadere, qui rerum humanarum vſu, & vulgari prudentia, magis quàm cæleſti ſpiritu negotia, & res omneis ponderaret; Honorato tale quippiam admittere fuiſſet horror, eximiæ videlicet religionis, & haud dubie contemptu rerum humanarum in cælum eminenti. Cæterum initium, & altior cauſa diſſenſioni fuiſſe videntur tria Concilij Chalcedonenſis capita, de quibus inter Catholicos ambigebatur, quæ contentio in tantum exarſit, vt Epiſcopi pleriq. cum ipſo Pontifice Maximo gererent inimicitias, & ab eius authoritate penitus abhorrerent. Scilicet imbutæ mentes certamine, ſicut aſſolet, omnem iniuriæ locum quærebant; ac ipſi quoq. clariſſimarum vrbium populi iam erant in huiuſmodi certaminis parte. Nam cùm erga Pontificem Maximum caritate ac ſtudio Epiſcopos auerſarentur, quos eſſe illi inimicos viderent, rurſus Epiſcopi cum popularibus certabant odio & temeritate, & omnibus rebus,

quas

quas ira & exulcerati dolor animi ſuppeditare ad contumeliam ſolet. Sed ea calamitas, idq. miſerabile certamen, magis proprium cæterarum Italiæ ciuitatum, fuit; Mediolanenſes eius mali contagione caruere. Neq. enim, aut vltra anni ſpatium diſcors Pelagio Vitalis fuit, aut quandiu manſit diſcordia, ciues Epiſcopum ſunt auerſati. Argumentum ex eo petitur, quòd Pelagius, cùm iterum ac tertio ſcriberet Narſeti de coercenda rebellium Epiſcoporum temeritate, notauit Aquileienſem, de Vitali nullam addidit litteram, ipſum vtiq. nominatim appellaturus, ſi quæ cæteras vrbes Epiſcoposq. rabies haberet, ea iam laboraremus. Vitalis reconciliata gratia cum Pontifice Maximo, quadriennium adhuc in ſuo munere ſuperſtes fuit, non ille quidem ſanctorum additus numero; conſtans tamen & ſeuerus, & nimio plus acer ad exequendum.

Lapſus eſt in eius ætate Petrus Galeſinius, dum per Longobardica mala conflictatum refert. Neq. enim ea gens adhuc Italiam tentarat Biennio poſt irrupere.

IOSEPHI RIPAMONTII

EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI. HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER OCTAVVS.

ANNVS erat ſalutis humanæ Iɔlxvij. Mediolanenſis Eccleſia quingenteſimum agebat; regnabat in Oriente Iuſtinus Longinus in Occidente poſt Narſetis caſum, Exarchi nomine cuncta ſub imperium acceperat; Romana ſacra penes Ioannem tertium, Ambroſiana penes Auxanum erant, cum Longobardi res Italas inuaſere. Gens ea, quia ſępe deinceps inter Mediolanenſis Eccleſię caſus aut incrementa memoranda nobis erit, haud credidimus alienum, initia & originem ipſius, & caſum, quo primùm incubuere noſtris terris aperire, nulli fere ſcriptorum omiſſa, ſed maxime propria pręſentis in-

ſtituti. Namq. præcipua pars huius mali pertinuit ad Eccleſiam, neq. profanæ res magis quàm ſacræ impotentem aduenam ſenſere. Mox etiam verſis moribus, & quaſi clementia cæli manſuefactis ingenijs, columen ibi religionis fuit, imperioq. confirmato, haudquaquam minore ſtudio ac pietate, pro diuino cultu Longobardũ ſtetit nomen, quàm quanto tumultu prima irruptione ſacra ſacrosq. conturbarant. Ita beneficijs iniurijsq. cognita gens, violenta damnis, poſtquam ferociam exuerat, pari rerum Eccleſiaſticarum vtilitate, ab ſui primordijs eſt dicenda. Longobardorum aliam originem alij tradidere, nos è Scandinauia inſula profectos, varia appetẽdo loca pererraſſe, donec in Pannonia Gepidisq. conſiſterent, conſtantiori credidimus famæ. Genus hominum agreſte, incultum, humani ſanguinis, rapinarum, & ſcelerum auidi; oris quoq. ſpecies, & corporis habitus non ſine terrore quodam, & veluti natura deeſſet, artibus barbaricis efferata forma. fuſo per faciẽ à fronte capillo, nudum caput, ſariſsæ in manibus, cincti machæris latera, & diuturnam ob militiam ludus & oblectamentum in cæde. Rector gentis Alboinus popularibus haud abſimilis fuerat iam antea Gothicis temporibus in Italia, illiusq. præſertim auxilio & ope, Narſes, qui pro Iuſtiniano rebus Italis præſidebat, exegerat Gothum. Ea Ducum inter ipſos notitia & conſuetudo, malorum initium fuit. Nam, cùm Sophia Iuſtiniani coniunx muliebriter offenſa Narſeti, ei ſucceſſorem miſiſſet, addita inſuper contumelia, tamquam exſectæ virilitatis hominem imparem muneri ad præfecturam ancillarum; & lanificij curam euocaret, irritatus

tatus ille ſtatim vertit ad Longobardos animum, indeq. petere ſolatium dolori, & effundendæ iræ locum decreuit. Accepto contumelioſo nuntio, nihil aliud effatus, quàm ire ſe videlicet, vt eiuſmodi contextum ordiretur, quem nec Sophia, nec Iuſtinianus ipſe retexere vnquam poſſet, rectà Neapolim tendit, & ex ea vrbe litteras mittit ad Alboinum, quibus eum ad inuadendam Italiam, & in prædam potiusquàm ad bellũ inuitaret. Alboinus felicis terræ deſiderium haud vnquam depoſuerat ex animo, faciliq. negotio, & ipſe in eam ſpem eſt erectus, & perſuaſit ſuis, vt eam ſecum expeditionem capeſſerent. Ad eam diem inopes & vagos egiſſe; opulentam in Italia requiem fore, ſi primo tantùm conatu feliciter irrupiſſent; & irrupturos, cùm procul Imperator, neglecta omnia, robur ipſis, & experta tot bellis arma viresq. Non Scandinauiæ inſulæ natale ſolum, non interioris Germaniæ ſqualidos agros, non alia ipſis olim ſpreta vel appetita loca poſſe cum ea quam peterent ſede comparari. Fama eſt etiã Narſetem, quò plus auiditatis inijceret barbaro, ſapidiſſima poma, generoſa vina, & alia ſpecimina frugum, quis prouincia noſtra cæteris terris inuidetur, tranſmiſiſſe genti; his guſtatis, blandiente ſenſu, primores, & eorum authoritate reliquam multitudinem profectionẽ efflagitaſſe; nec deinde moræ plus interiectũm, quàm dum Hunnos fidam ſibi gentem Alboinus induceret in ea loca, queis abſcederetur, ut ad varios bellorum euētus receptum habere aliquem poſſent. Ac Narſeti quidem approperata curis, nec tamen immatura mors, irarum, & funeſti conſilij finem fecit; Longobardi tamen

nihil iam egenteis inſtigatore deſtinata peragunt. Adiunctis ſibi ſaxonum admodum viginti millibus in Italiam venere, & obuio nemine, qui moraretur iter, in Venetos progreſſi, latè omnia populationibus atq. ſui terrore nominis impleuere. Aliæ vrbes alia fortuna temporibusue ſubactæ; Mediolanum altero anno, quàm venerant aggreſsis deditur, cùm neq. virium ſatis ad reſiſtendum eſſet, & animi præteritis cladibus, quarum ſentiebantur adhuc damna, cecidiſſent. Auxanus Cribellus eo ſpatio, quo Longobardi finitimis terris attinebantur, deceſſerat, vir clarus opinione virtutis, & ſanctitate vitæ. Succeſſerat huic Honoratus Caſtellæoneus è Mediolanenſi nobilitate, cætera vir magnus, ab vna parte minus felix, quod & voluntario exſulio vitam finiuit, & propè viſus eſt mereri, vt excidij calamitatem ei Mediolanenſes acceptam ferrent. Nam cùm ad mœnia barbarus acceſſiſſet, & rebus quamquã afflictis, primi tamen impetus viderentur poſſe ſuſtineri, eoq. ciuitas inclinaret, Honoratus fuiſſe dicitur author vrbis dedendæ, accepta videlicet à barbaris fide, ne deditam violarent. Mox contra pactionem direpta eſt, non ſecus atq. ſi diuturna obſidione fatigatus hoſtis ab rabie, & dolore ſæuiret in captos. Neq. finis querelarum, queis Honoratum veluti publicæ ſalutis proditorem incuſarent. Et ille, tum impar dolori, quo trahi ac vaſtari populum ſuum videret, tùm oneratus inuidia, quam publica calamitas conflabat, & grauabant viritim ſinguli, vltrò in Ligures exulatum abijt, ibiq. fama eſt, obſcuro ac deuio loco ſenio ac mœrore contabuiſſe. Clarum exitum alij Pontificis huius tradidere,

dere,qui nimirum, & abfuiſſe tamdiu donec Longobardicus reſideret furor, volunt, & poſtquam is reſederit, multa & magna decora reuerſum in patriam tuliſſe. Eccleſiæ certè memoria vetus inſerit cælo, neq. dubiũ, quin, & ornamentis ingenij, & animi virtutibus fuerit inter primos eorum temporum,quem ſcilicet litteræ Sãcti Gregorij talem ferant. Paulus quoque Diaconus, qui res, & homines eius æui cum fide eſt perſecutus, haud quemquam huic, per omnia ,queis paſtorale munus continetur, anteponit. Diſpar Fronto Mediolanenſe genus viſus eſt dedecoraſſe, cùm Honorati morte vacuam Eccleſiam, pecunia & quibus fortè pollebat opibus rapuiſſet. Iunctum alij nominant; Frontònis appellationem familiæ non hominis fuiſſe. Cæterùm, nec ipſum, nec ſtirpem, ex qua editus ſit, magnopere attinet dignoſci. Vſque in decimum annum, ira Numinis, & perturbatione temporum durauit. Vndecimo eſt mortuus dehiſcente terra, & non ſine flammæ cęleſtis interuentu temeratum corpus abſorbente.An verò naturali obitu quidem ille, & contra quàm meruerat, ſolita mortalitatis conditione reliquit vitam, ſed mores ipſius, & probrum empti Pontificatus hanc famam obtinuere? Sunt quibus in referenda hominis morte minime miraculum placeat; aliquis etiam abſtinet maledictis,& innoxium quaſi Frontonem ſuggerit Honorato. Atq. is quidem vtcunque tandem finierit, & quacunque ſit artę Pontificatum adeptus, certe non legitimus,non iuſtus Eccleſiæ Mediolanenſis antiſtes habitus fuit. Nobilitas verò fermetota, clerus, & plebeiorum turba, qui temporum iniuria,& Longobardorum metu

profugi

profugi Genuæ ſedem atq. domicilium poſuerant, iuſtum & legitimum ſibi pontificem elegêre. Laurentius is fuit, & litteris & pietate, & paſtorali quadam indole par omnium iudicio, ac exiſtimationi, qua deſertam & extorrem multitudinem, in illa rerum perturbatione regere poſſe penè vnus videretur. Suffragijs populariũ & ſumma voluntate velut exulanti Eccleſię præſes electus, a Pelagio mox altero nominis huius Pontifice Maximo rite confirmatur; neq. reſidi Mediolanenſium populo contra ea votum fuit. Pontificatus initio quam ſanctè profeſſus in Romani ſeſe Pontificis futurum authoritate, profeſſionis eius litteras teſtatò deſcriptas Romam miſit, ſubſcribente Gregorio, qui nunc Romæ Senator erat. Alboinus inde moritur haud paruo Catholicæ rei detrimento. Nam Clepho cùm poſt eum imperium accepiſset, neq. religione melior, & ingenio crudelior fuit. Vt quiſq. per vrbes, aut probitate morum, & bonis artibus, aut opibus, & ſplẽdore generis emineret, ad cędem conquiſiti velut ipſi fędũ animũ exprobrarẽt, & quaſi nobilitatẽ, qua inter barbaros excellebat, pari commendatione celebrati quodammodo minuere viderentur & obſcurare. Ita clariſſimi viri ea in tempeſtate ſubſidia rerum, cùm Alboini ſubitos incurſus, vagamq. victoriam fefelliſſent, Clephonis ipſius moras & conſtituta iam ſede crudele ac dirum otium non vitauere. Mediolanenſium proceres, per Alboini tempora ſeceſſerant in Liguriam, vti dictum eſt, ibiq. aliena in terra, rebus ſuis relictis, inopem vitam per aliquot annos tolerarant. Alboino quotidie ſæuitiam remittente cùm reueniſſent eorum plurimi, Clephoni materies incipien

cipientis ac funeſtiſsimæ crudelitatis fuere. Mox triginta Ducum importunus dominatus tædio regum inſtitutus, vt ipſi poſtea deſiderarentur Reges, fecit. Singulæ ſingulis vrbes erant conſtitutæ, quas pro ingenio quiſque, plures auaritia, quidam libidine, coniunctim omneis ſæuitia & feritate veluti ad certamen affligebant. Aliæ alijs terræ, Alboino Mediolanum obuenerat, alteri ſcilicet ab eo, quem primum in Italiam veniſſe memoraui. Hic Alboinus, quaſi palmam inter ſuos appeteret omnium flagitiorum, & erga Catholicã religionem odij; ita reliquos immanibus exemplis anteire eſt conatus. Collegia virginum ſacrarum clauſtris effractis ingrediens, eoq. cæteram ſuorum turbam admittens, & ſpoliabat ita, vti pauperiores fierent, quàm vouiſſent, & votis alijs abſoluebat. Non ſacra vaſa templis, non vlli ſacrorum ordini ſuos cultus & alimenta reliquit. Etiam in Archiepiſcopum iniurius vetuit habere quicquam, eiusq. ſceleſtus animus per omneis Eccleſiæ partes in contumeliam catholicæ religionis eſt peruagatus. Præſentes inſtantesq. miſerias Eccleſiaſticæ rei non nihil imminuit ac leuauit Pelagij Pontificis Maximi conſilium, quo miſſa Conſtantinopolim legatione Mauritium in Longobardos armauit. Is tunc Imperium tenebat pari fortitudinis, & pietatis gloria. Itaq. & Mediolanenſem Alboinum, & aliarum vrbium, alios tirannos, ita pepulit, vt auerteret ab Eccleſia vexanda, non tamen vt ex vrbibus ipſis amoueret. Accepta magna clade triginta Duces, poſtquam de ſumma rerum conſultauere, reſtituendis conſpirant regibus, & initium eius reſtituendi nominis ab Autari Clephonis

phonis filio felicibus auſpicijs eſt factum. Namq. is Longobardorum in Italia primus Chriſtianis ſacris eſt initiatus, ignotæq. barbaris religioni tantam exemplo ſuo fecit authoritatem, vt eam multi quotidie paſſim amplecterentur. Quòd niſi Ariana tabe ſtatim eſſet inquinatus, haud ambigitur, quin fuerit quemlibet Catholicorum regum exęquaturus. Praua dogmata, & corrupere gloriam ipſius, & Eccleſię toti, quantas vix vnquam antea turbas inuexere. Nam cùm tota res paulatim in iurgia, & factiones excesſiſſet, Longobardi Catholicos Epiſcopos, Catholici Longobardos viciſſim exturbabant, idq. præſertim accidit Mediolani, propter & frequentiam vrbis, & amplitudinem Eccleſiæ. Nec tamen extat quiſquis ille Laurentium exercuit; tantùm lites & rixæ, altero quidem appetente, altero autem retinente Ambroſianā Cathedram à ſcriptoribus traduntur. Gentem nihilominus vniuerſam liquet qualicunq. chriſtiana religione pòſt Autharis initia ſuſcepta commodiorem fuiſſe, quàm dum media penitus gentilitate demerſa teneretur. Vnum vtiq. Deum auctorem vniuerſitatis huius, & potentem omnium rerum agnoſcebāt ſoliti id honoris antea mutis animātibus, mortaliumve deterrimis gentium more deferre. Argumento eſt celebris conteſtatio Longobardi cuiuſdam, in ea pugna, quæ in agro Mediolanenſi ad Cereſia ſtagna eſt pugnata. Namq. cùm hinc Francorum, hinc Longobardorū acies conſtitiſſent; in hæc verba Longobardus exclamaſſe fertur; diem ſcilicet illum eſſe, quo Deus Optimus Max. vnde ius ſtaret, eò victoriam eſſet daturus; quam vocem ſibi lętam interpretati populares alacriter

prælium

prælium iniere. Hoc Authari regnante ſolenne eſt inſtitutum, quo ſacra Diui Marci die ad D. Victoris anniuerſaria celebritate cum Clero populus it ſupplicatũ. Eius originem moris ex vrbe Roma Mediolanum didici operæ pretium arbitror cognoſcere. Atrox peſtilentia, quo tempore potiebatur rerum Autharis, non in vrbe ſolum, ſed per totam Italiam exorta cumulabat mortalium aceruos, neq. finis ei malo, ſiue barbarica colluuies infecerat aëra, ſiue Numinis ira ſcelerata ſic mole mundum exoneraret. Gregorius Eccleſiæ iam præſidebat vir vtiq. meliore dignus æuo, & ea tempeſtate rerũ vnicum leuamen. Is quotidiana populorum clade, fœdoq. funerum adſpectu paternum in morem commotus, cùm nuſquam alibi, quàm in diuina bonitate, & miſericordia remedium videret, maiorem hanc litaniã ſiue precationem excogitauit. Haud quicquam ambigebat, quin vnde mali principium eſſet, inde finis daretur, ſi pure ac ſancte, & tanta animorum conſternatione, quanta eſſent ſcelera, ſupplicatum foret. Supplicandi porrò ratio & vices inſtitutæ ac deſcriptæ per templa, per ordines, per ætatem & ſexum, per nomina quoque viduitatis & coniugij; edictumq. omnibus, vt prima quintæ feriæ luce ſuis quiq. ſtationibus egreſſi diuinam ſupplice cantu poſcentes opẽ in Deiparæ Baſilicã conuenirent. Hac nimirũ ſupplicatione Romanus cæleſteis iras auertit, eumq. ritum & placamen in tanta recurrentium malorum varietate Mediolanenſis Eccleſia ſibi opportunum exiſtimauit, manetq. hodie ſolenne ſacrum, & piacularis conſuetudo. Cæterùm, non ſolum corpora ſalubritati ſunt reſtituta poſtquam eo

ritu ex authoritate Gregorij eſt ſupplicatum, ſed etiam pietas & religio Longobardorum animos intrauit, quodq. genus hominum, excidium atq. vaſtitatem Eccleſiæ minitari viſum fuerat, idipſum, ſicut initio orſus eram ſcribere, præcipua pietate fouit Eccleſiam, æternumq. columen inde eſt datum, eximia mulieris vnius indole. Hæc fuit Theodolinda Agilulphi regis vxor, quę quoniam res noſtras & Mediolanenſem hanc prouinciam, ſiue inſtinctu diuino, ſiue propenſione quadam animi ſui præter cæteras terras adamauit, ibique monumenta reliquit flagrantiſsimæ religionis, pari litterarum munere videlicet eſt recolenda. Igitur, minime alienum fuerit, originem, coniugium, & quæ alia de ipſa traduntur, explicare. Theodolinda Garibaldi Baioariæ Regis filia fuit prædita mirificis ornamentis & corporis, & animi, cùmq. candore morum & grauitate regiam verè ſtirpem fateretur, tum verò dignitate formæ, & decôra membrorum conformatione par fuit, crediturq. vulgò haudquaquam abſimilem fuiſſe ipſam imaginibus queis proximi temporibus illis artifices eam expreſſere. Itaq. virginem Autharis adpetiuit, ſuntq. nuptiæ deductæ gratulatione principum virorum & Italiæ totius. Inſeram ſimile fabulæ, quod poterat omitti niſi noſtratem veluti matronam exſequentibus, ſedulo potius omnia eſſent conquirenda. Fertur Autharis, deſponſa, necdum deducta Theodolinda, cupidine permotus, illius ingenium & formam penitus viſendi, mentitus fuiſſe legati ſpeciem, & diſsimulatione ſui quam artificioſiſsime compoſita in Baioarios deſcēdiſſe. Ibi, poſtquam Garibaldo virginis patri ſeriem

fictæ

ſitæ legationis expoſuerit, poſtulaſſe, vt ſibi copia fieret præſentis puellæ, cupere ipſam videre, & verò etiã alloqui, vt de illius forma, & indole cognita, & explorata omnia referre domum poſsit. Haud recuſatum ab Garibaldo, prodijtq. ſtatim adoleſcentula, par famæ, quam Autaris, cùm ab imis pedibus ad verticem ſummũ admiratus eſſet, poſſetq. eo contentus abire, exarſit iuuenilis animus ad vlteriora, poſtulauitq. vt mutua poculorum inuitatione cõgreſſum virginis liberius adhuc vſurparet. Cùm id quoq. facili ac rudiſſimplicitate gẽtis eſſet permiſſum, & ſpumantem pateram more ſuo vicisſim traderent, acciperentq. preſsit ſponſæ manum diſsimulanter Autharis, & eius licentiæ dulcedine velut inuitatus, ad vſq. genæ contactum proceſsit. Nimium id familiaritatis & puellæ viſum, & matronæ ipſius educatrici, quæ cæteris fortè in aliam partem auerſis, ſola tunc intentos illuc oculos habuit, idq. retegendę perſonæ muliebre initium eſt factum. Non tamen auſæ rem proferre palam, donec Autharis ipſe digrediens impreſſa in arborem ſecurricula quam tenebat, adiecit inſuper, ſic ferire Autharim; isq. finis colloquio ſimul & ludo. Ipſam poſtea Theodolindam Gundoaldus frater eripiens periculis belli, quod interuenerat, in Veronenſem agrum. feſtinus ad regem deduxit, cùm nondum ſtatuta nuptijs dies veniſſet. Ibi tota ferme excita ſedibus ſuis Italia, concurſu, & apparatu, ſicuti tunc res erant, maximo, connubium eſt celebratum. Primi Reginæ Theodelindæ conatus, & veluti nuptialia dona, quæ peteret, fuere, mariti ſalus, excidium Ariani dogmatis, & Catholicæ religionis amplificatio. Sed prius

vitam Autharis, quam Arianum dogma reliquit, vacuaq. Theodolinda felicius mox eadem molitur. Extincto Authari rerum ſummam Longobardi Principes Reginæ permittunt ſuperſtiti, non alium habituri Regem, quàm quem ipſa ſibi virum elegiſſet. Tanta indoles erat in Theodolinda, & adeò cunctorum animos admiratione ſui nominis occuparat. Illa, quò traxit coniugium Deus, & quò perſpecta morum facilitate ſtatim inclinabat, Agilulphum elegit, propinquitate connexum Authari, non forma corporis, non animi liberalitate, cęterisq. bonis degenerem. Talem nacta virum Regina, ſpem tentat inchoatam, quodq. ſiue prioris mariti mors propera, ſiue prauè obſtinatus animus eiuſdem, ac æterna, nec vſquam euincenda tenacitas errorum tardarat, id ipſum maturat exſequi ac perficere. Neq. verò difficile fuit tenerum animum, atq. deuinctũ ipſius Regni beneficio Regem pertrahere ad deſtinata. Ita Catholicã religionem ſtatim amplexus Agilulphus facilè deinde trahit cæteros, & paruo momento Longobardi ferme omneis fidem incorruptam profitentur. Tunc Agilulphus reſtituere templa, quæ ſuperiores Reges fuerant demoliti, reuocare pulſos ſedibus Epiſcopos, reddere vectigalia, & fundos, queis Collegia Monachorum deieciſſent, omnibus deniq. rebus eniti, vt Eccleſia priſtinum cultum, atq. maieſtatem ſuam antiquã aſſequeretur. Et Gregorius vtendum ratus occaſione, magnopere intentus properusq. agebat, farciendis dãnis, & fidei reſtituendæ, vir ille, qui cæleſti ſpiritu, & irrequieta meditatione curam hanc vnicam agitaret. Ante omnia, paſtoralem illius animũ angebat corrupta

per

per Autharis tẽpora luſtralis aquæ conſuetudo, & ſacri latices Arianis ritibus inquinati pollutuſq. Baptiſmus. Namq. autharis odio nominis Catholici, & furioſo in Arium fauore præter alia, quæ fecerat abolendæ religioni, ac rurſus Arianiſmo conſtituendo, repererat hoc, vt abluendis infantibus, auerterent ab authoritate Catholica Sacerdotes animum, neq. in tota myſtici lauacri conſuetudine & vſu, quicquam omnino facerent inſtituto ac more maiorum. Ita Catholica ſoboles exhauſta, facta fraus myſterio, eaq. ipſa res ad perniciem cõuerſa, quam ſalutis cauſa comparatam Deus Humanitatis ſuæ precioſo ſanguine conſecraſſet. Igitur Gregorius arbitratus intereſſe plurimi, vt reſarciretur id malum, elueretur q. labes, quam mortales permulti alieno ſcelere, nulla ſua culpa contraxiſſent, quæq. puerulis impoſita cum ætate creſceret, atq. proſequeretur viros; dedit ad alios quoq. aliarum ciuitatum Epiſcopos, ſed præcipue Genuam ad Mediolanenſem Laurentium, eas litteras, quibus, & Autharis impium factum deteſtaretur, & id puerorum in Eccleſiæ catholicæ fidem reſtitui, expiariq. quam ſanctiſsime, quamprimum iuberet. Hic adeo propenſus in rem Catholicam Agilulfus Mediolani capeſſiuit regni primordia, impoſita capiti ferrea corona, quam ab ferreo circulo, quo continetur, ferream appellauere. Theodolindæ commentum ea, ſecutiſq. poſtea temporibus veluti myſterium imperij, neque clariſsimi Cæſarum ſunt adſpernati morem, vt ea caput incingerentur. Quis tamen hoc tempore Longobardum coronarit haud ſane vlla tradit memoria. Si coniecturæ in re tam vetuſta ſit locus, adducar & religione

gione Theodolindæ, & ipſius regis erga Theodolinda obſequio, vt Laurentium Epiſcopũ huic muneri delectũ putem. Is anno quingenteſimo nonageſimo altero eſt mortuus cuius anni principio Gregorius ipſe Pontificatũ maximum inchoarat. Paulò ante quàm moreretur, inciderat ei certamen anceps cũ Apoſtolici ærarij cuſtodibus, & adminiſtris, ſuper Siciliæ vectigalibus, in quorũ exactione debuit aliquid eſſe commune Mediolanenſi cũ Pontifice Romano. Eius negotij coniectura ducitur nobis ex ipſius ad Laurentium Epiſtola Gregorij, quæ ſcripta in hanc ſententiam extat. pergratas ipſi Gregorio litteras fuiſſe Laurentij, quia ſcilicet optatiſſimum de commoda eius valitudine nuntium attuliſſent. Quod ad rem attineret, diligenter inſpectas eſſe rationes, & collata capita; non apparere quid Mediolanenſi debeat Romanus; ita ratiocinatores affirmaſſe; Sed quia Conſtantius Diaconus negotij cauſa miſſus antea Romam, aduerſus iudicata, & ſtatuta non nihil obiecerit, nouaſq. difficultates excitaſſe ſit viſus, nouam ſe iudicãdi curam ſuſcepturum. proinde mitteretur iterum aliquis Romã cum libera facultate tranſigendi; cordi ſibi fore, vt Mediolanenſis Eccleſia ius ſuum adipiſcatur, eiq. ſatisfiat cumulate. Has litteras aliæ paulo poſt ſecutæ litteræ monuere Maximum Præsbyterum, vt qua polleret inter ſuos autoritate, daret operam, vt Laurentio mortuo, caput Eccleſiæ Mediolanenſi quamprimum imponeretur. Interea Mediolanenſes Conſtantium Diaconum nominauere, litteraſq. nominationis eius ad Pont. Max. misêre Romam. Ille ſic reſcripſit. Permitterent Numini, rem totã atq. precibus accuratis ab eo peterẽt,
vt ad

vt ad voluntatem ipſius & clare percipiendam & recte exequendam, cæcas illuminare mentes vellet. Conſtãtium Diaconum, de quo ad ſe ſcripſiſſent notum ſibi fuiſſe Byzantij, cúm priuatis adhuc rebus ibi negotia Romani Pontificis curaret. Cum eo viro, agendo multa & communicando, reperiſſe conſilio bonum & inculpatę mentis; ſi hunc ſibi paſtorem impoſuiſſent, nihil erraturos: ſed quia decreuerit ipſe, nuſquam immiſceri negotijs eiuſmodi, facere nihil aliud poſſe, quàm vt cæleſtem vnà cum ipſis opem imploraret. Precari ſe à Deo, qui cuncta mortalium, futuroſque rerum euentus videat in clariſsima luce, vt inueniat Eccleſiæ Mediolanenſi Pontificem daturum ſubiectis vitæ pabula verbo & exemplo, quem ament populares & metuant, cuius imitatione demum eruditi, pro fluxis & caducis humanæ vitæ rebus, æternum manſura bona meditentur. Caueant porro, ne qua cura priuatarum rerum abduci ſeſe patiantur à recto & vero, neue animi ſui perturbationes in vllam eius conſilij partem admittant. Haud recte animum iudicare poſſe, vbi ſtudium, ira, ſpes, metus dominantur; nec vitia, nec virtutes aliorum ęqua lance penſari, dum ſibi quiſq. tendit ac fauet. Illud etiam identidem reputent, qualemcunq. delegerint Epiſcopum, ſub eius imperio viuendum eſſe; proinde talem eligant, cuius pœnitere nunquam poſſit. In Epiſcopi poſtea vitam inquirere velle, tam fore temerarium ac turpe, quàm nunc ſit turpe non quæſiſſe. Sed quia diuturna rerum diuinarum affectatione compertum ſit principibus ſapientię viris, qualẽ vrbs quęq. populum habeat, talem ei pontificem obtingere; darent

rent operam, vt optimum, ſanctiſſimumq. mererentur. Merituros autem, ſi viuerent innocenter & caſte, ſi Deũ vnum amplexi, res omneis humanas adſpernarentur.
„ Iam enim cernitis vniuerſam huius mundi faciem eſſe
„ mutatam, vt ex diuinarum litterarum oraculis effœtæ,
„ ac ſeneſcenti naturæ ſuus inſtare finis videatur. Tot
„ vrbium funera, tantum humani ſanguinis hauſtum,
„ tot auguſtiſsima templa complanata; & patrias relin-
„ quere ſedes eſtis coacti. Quæ nobis ad terrorem denun-
„ tiata olim fuere, iam adſunt; ac poſſumus in ipſa quaſi
„ terra legere vaticinia & notas vltimi iudicij, cuius hor-
„ rificum diem exſpectantes eluere peccata lacrimis de-
„ bemus. Ad impetrandam e cælo veniam certiſsima
„ hæc erit via. Diaconus qui vobis haſce litteras reddet,
„ habet hoc à nobis in mandatis, vt eum, in quem veſtra
„ omnium ſuffragia conſenſerint noſtro nomine rite con-
„ ſecrandum curet. Nam ſicut noſtra cuſtodimus iura,
„ ſic etiam aliena ſeruamus. Cũ hiſce mandatis, & litteris
Diaconus Genuam eſt profectus. Nobilitas enim, & præcipua pars Cleri nondum ex Liguſtico illo reuerterant exilio, manebantque Genuę, ſiue diffidentes paci, quam fore breuem arbitrarentur, ſiue illi terræ iam aſſueuiſſent. Acceptis litteris in preces effuſi, diuinam ſupplices opem implorauere, neque fuit mora, quin ad Pontificis Maximi teſtimonium congruente deſuper inſtinctu, Conſtantium Laurentio ſucceſſorem deſtinarent. Ita Epiſcopum eum ſalutauere. Hunc Eccleſiæ conſenſum, & ſtudia totius populi Gregorius Conſtantio amiciſsime eſt gratulatus tranſmiſitq. Pallium ad ſacra faciunda, cuius geſtaminis honorem, nõ
niſi

niſi pro magnis meritis & magno Eccleſiarum nominē
largiri Pontifex Romanus conſueuit. Eius Pontificiæ
gratulationis verba lecturis appendere potius quàm ad-
numerare nos cogit diuerſa iam forma ſcribendi, ſuper-
bæq. noſtrorum hominum aures ad ſtilum atq. dictionē
illius ætatis. Igitur in hanc ſententiam fuere. Accepi »
tuas litteras, ex quibus te ſumma omnium voluntate »
renuntiatum Archiepiſcopum fuiſſe libenter cognoui. »
Sane poſt Deum à quo proficiſcuntur omnia bona, plu- »
rimum debes ciuibus tuis, qui tibi tantum honorem »
concordes adeò & vnanimes detulere. Nunc igitur te »
cenſuerim oportere grato animo proſequi tam prōpta »
ſubiectorum ſtudia, ſubueniendo neceſsitatibus eorum, »
& ſi quæ fortaſſe fuerint vitia, tempeſtiuis monitis caſti- »
gando ea paternum in morem, ita vt obiurgatio plu- »
rimum habeat ſuauitatis, ameturq. dum timetur. Ea »
res magnam tibi conciliabit autoritatem, & cum ob- »
ſeruantia beneuolentiam adiunget. Nam ſicuti furor »
inconſultus, & præceps ira contemptūm habet; ita tem- »
perata, & lenis erga culpas indignatio, quò tardior fue- »
rit, eò magis animos percellet. Subdiaconus Ioannes »
iſtinc reuertens multa mihi de præclaris tuis inſtitutis »
ac de tua virtute nuntiauit, quæ meum animum cumu- »
lauere gaudio. Precamur à Deo Optimo Maximo, vti »
præclarum hoc ipſe ſuum opus abſoluat, atq. tuos in »
omni virtute proceſſus, nunc hominū generi, poſtea cho »
ris Angelorum oſtendat. Tranſmiſimus tibi Palliū ad ſa- »
cra faciunda. Sed peto, vt cū id accipies, honorē ipſius »
ac genium ex animi ſubmiſsione deſumendū putes. In »
hunc fere modum Gregorius Conſtantio nouam digni- »

tatem & honorifica ciuium iudicia eſt gratulatus, hæc munera illi, hęc etiam in omnem deinde vitam pręcepta dedit. Ac ne quam omitteret, in nouum Archiepiſcopum officij partem, Exarcho Romano commendauit ita, vt, & amicum ſuum, & in ipſa amicitiæ vetuſtate tantæ iam vrbis Pontificem. Conſtantij florentis, & quodammodo inter homines beati, hęc fuerat apud vniuerſos gratia, blandoq. ſic fortuna vultu viſa fuerat arridere, cùm certarent in ipſius commoda & ornamenta, exſules Genuæ, ciues in vrbe, Pontifex, Princeps, Mediolanum, Roma, cùmq. multitudinis fauor & ratio comitiorum incertares, & mutabilis, quam dies intermiſſus vnus, & parua commutat aura rumoris, velut eius admiratione viri, longo ſpatio interpoſito confirmaretur & augeret vota. Namq. dum ita electus & aſcitus, viuit iucundiſsime, fruiturq. fama ſui, coortæ ſubitò ſuſpiciones, dein crimen, inuidia poſtremo & odiũ, omnia turbauere; ac eò ſcilicet euaſit tanta nuper gratia, vt prouinciales Epiſcopi, Theodolinda Regina, populus fere vniuerſus, ceu praui dogmatis authorem, & catholica inſtituta detrectantem horrerent. Neq. culpa ipſius, aut contumacia partium fuit; ſed error quidã improuidus ac funeſtus, & quædam importuna calamitas eius ætatis ob tria capita Chalcedonenſis Concilij, de quibus eſt memoratum. Id Chalcedonenſe Concilium ſtabiliendæ fidei, damnandis hęreticis, Eccleſię purgandę haud itá pridem habitum, iam in tantam venerat authoritatem, vt veluti ſalutis ara, & norma religionis haberetur. Non in ambiguum torquere verba, non demere vel addere quicquam, non cauillari, non interpretari

interpretari etiam licebat. Qui horum aliquid faceret, eum contra religionem facere, impurum atq. temeratum eſſe, cęteri fideles credebant, abſtinebantq. commercio. Fuere tamen viri graues & ſancti, qui nulla in Conciliũ ipsũ iniuria expungerẽt ac damnarẽt in quinta Synodo tendentibus contra pari prudentia, & ſanctitate nonnullis, neq. voluntatũ & ſtudiorum illa, ſed opinionũ atq. ſententiarum diſſenſio, & varietas fuit. Vtriſq. Catholica res erat curæ; ſed alteri, ſi capita ea deleuiſſent, alteri ſi eadem tuerentur, optime conſultum eſſe ſummis Eccleſiæ rebus exiſtimabant. Cúm hic habitus animorum eſſet, cœpere quidam Epiſcopi per arcana colloquia primò & ſuſurros, liberius deinde, poſtremo palam differe ſuſpectam dubiamq. Conſtantij religionem ex eo quòd adhæreſcere damnationi trium capitum videretur. Scilicet initium id eſſe diſſoluendi Concilij, cuius decretis, & authoritate ſubnixa ſtet Eccleſia, quod publico ſit conſenſu, & ſumma bonorum omnium approbatione receptum. Id vbi penitus animis imbibêre, rupta Sacramenti reuerentia, quod Archiepiſcopo debebant obſequium exſuunt, inſtigantesq. ſeſe viciſſim, ab ipſius omnino diſcedunt auctoritate, vitant hominis colloquia & congreſſus, plane ſuo damnãt iudicio Metropolitam, interdicunt aqua velut & igni. Agunt etiã cum Theodolinda, facileq. demonſtrando crimen, implent ſui ſpiritus Reginam, ita vt anxia muliebriter, & religioſa, mox ipſum, ipſiuſq. ſacra, & conſuetudinem auerſaretur. Nihil eſt tam leue quàm multitudinis animi; tum ſi principis authoritas vrgeat, facilius etiam in omneis partes vergunt & nutant. Poſtquam increbue-

re Mediolani prouincialium Epiſcoporum ſententię flagitium Archiepiſcopi, iudicium Reginæ;ſigno velut dato ab illius authoritate diſceſſere, quidam ſtatim, alij poſt breue tempus, & ſicut in omni fieri ſolet rebellione, defecere potentiorũ exẽplo,clientes,familiares obærati, aut horũ inſtinctu, maiores amici, & integræ patronorũ domus. Presbyteri verò, & Clerici,quæ pars in tali tempore debuerat cingere pontificis latera,vltro ſeceſsionis erant duces,neq; præſidij vel ſolatij quicquam ibi deſertus habebat. Ita ille, qui antea carus omnibus acceptuſq; fuerat, ac potuerat ipſe quodammodo fortunam ſuam admirari, iam odio habebat lucem, & oderat eum lux. Gregis infenſi paſtor inuiſus erat. Præſenti vultus ſubmittebant, abſentem execrabantur. Si procederet ad ſacra concionemue faciendam,fiebat per templa ſolitudo, ſi quid illius nomine quæreretur in quotidianos vſus, parabatur iniquiore conditione, ac erant, qui cum ſacro tanquam, & irreligioſo cápite commercium omne recuſarent. Grauia erant hæc & moleſta,ſed timebantur atrociora, pretiumq; fuit Conſtantio, Pontificem maximum de tali ſtatu, & conditione rerum ſuarum admonere. Bonifacius erat quidam continuus Gregorij amicus idem Archiepiſcopo, per quem tuto commeare ſermones poſſent, impenetrabili viri eius fide. Huic per litteras oſtendit, in quas calamitates, & pericula, nulla ſua culpa, caſu quodam infeſto repente ſit coniectus;abhorrere à ſe Reginam, populum, Clerum, cuncta fieri ſibi in dies arctiora; principium turbandi omnia, & alienandi animos, ortum à Prouincialibus quibuſdam Epiſcopis eſſe, qui cœperint criminari ſeſe tanquam damnando tria

Concilij

Concilij Chalcedonenſis capita, in ſumma Catholicæ religionis labaſcat. Neſcire quid negotij ſit hoc; illud certe ſcire, Catholicam Romanamq. fidem cordi eſſe ſibi, & ad extremum fore, velleq. pro ea dimicantem, tã infeſtæ vitæ reliquias exhalare. Rogare interim, vti rẽ totam exponat Pontifici maximo, & quoniam plena inimicorũ ſint omnia, poſsitq. timeri, ne magis adhuc exulcerentur animi, ſi quippiam emanarit; det operam ſedulo, ne quis negotium huiuſmodi querelamq. ſuam odoretur. Ea Bonifacius aperit Gregorio, ſtatimq. ille reconciliandis animis ſtudium & curam adiecit. Extant litteræ Pontificis illius ad Theodolindam, quæ Conſtantium liberant omni culpa, & ſuſpicione mala, itemq. ſeparatim ad Conſtantium ipſum temperatæ conſilium inter & ſolamen. Tertias quoq. dedit litteras oſtẽdẽdas Epiſcopis, hortatorias in poſterum, & obiurgatrices ob prꝺterita. Eas qui perferrent, Hippolytus, & Ioãnes miſſi cum ſecretis ad Reginam precibus, & mandatis. Summa litterarum & legationis erat; crederet Regina ſciretq. probum & incorruptum eſſe Conſtantium, recte de fide ſentientem, nulla ſuffuſum atq. contaminatum hæreſi; perditos verò, & amenteis, qui vocare illũ in ſuſpicionẽ auſi, potuerint alienare ipſam, & velut à corpore caput abrumpendo, Mediolanenſem Eccleſiã deformare. Concilij Chalcedonenſis autoritatẽ ab Iuſtiniani tẽpore manere intactã, ac ſi quæ poſtea in quinta Synodo ſint conſtituta, ea ſic probari Cõſtantio cæteriſue, vt nihil ei detractum putent; ſe verò deteſtari, et arcere communione ſacrorum omnes, quicunq. animo diuerſo detrahere vel immutare quicquam auſint. Proinde

de ipſa rediret in viam, Archiepiſcopumq. Conſtantium in priſtina reciperet amicitiæ iura, redderet Paſtorem populo, populum Paſtori. Hæc ad Reginam ſcripta. Bono animo eſſet Conſtantius; in obſequio Thodolindam fore, & rebelles illos Epiſcopos damnaturos vltro temeritatem ſuam; ageret modò leniter ipſe omnia, & modeſtè. Tertia erat in Epiſcopos Epiſtola, quam Gregorius ad Conſtantium ea ſcripſerat, & miſerat arte, vt quaſi proditor arcanæ collocutionis, et magni ſecreti, rebellibus aperiret. Verba eius in hãc ſententiam fuere.

„ GREGORIVS CONSTANTIO EPISCOPO MEDIO-
„ LANENSI. Perfertur ad nos, Epiſcopos in iſta prouincia
„ quoſdã eſſe qui ſeſe diſiunxerint ab auctoritate tua, idq.
„ fecerint, occaſionem nacti nullam illi quidem, ſed quæ-
„ rentes vltro rebellionis, atq. turbarum initia; eos crimi-
„ ni dare tibi, quòd in tria capita Romæ cautioñe feceris.
„ Sanè poterant huiuſmodi vocẽ intra ſepta dentiũ con-
„ tinere, ſi ſcirent, quanti eſſet apud me fides tua, & quàm
„ vlla cautione non indigeret. Nam ſi vellemus promit-
„ tere te aliquid, ac profiteri, contenti eſſemus vno tuo
„ verbo, nec vltra quippiam deſideraremus. Cæterùm
„ haud equidem memini, quando tria illa capita fuerint
„ nobis in vlla ſermonis litterarumuè parte. Hi tamen
„ homines, ſi propera pœnitentia ſuum agnoſcentes er-
„ rorem ad obſequium redibunt, facilem vtique veniam
„ conſequentur. Nam ſicut Apoſtolus ait, non intelligũt,
„ neq. quæ loquuntur, neq. de quibus affirmant. Nos in-
„ terea præclarè cõſcij ſumus nobis, quemadmodum ſan-
„ citam in Chalcedonenſi conuentu ſtabilitamq. fidem,
„ imo conditam pectore foueamus, ac ſeruemus, &

quem

quemadmodum, addi, demi mutariuè nihil velimus. „
Quòd ſi cuiuſpiam intempeſtiua ſapiẽtia tale quippiam „
fuerit auſa, hominem eum illicò ferimus anathemate. „
Hæc noſtra profeſſio ſi quem fortè non ſanabit; næ il- „
lũ ego cenſuerim catholicæ veritatis odio, nõ Synodi re „
ligione laborare. Sin autẽ errauere cupidine recti, pote- „
runt hac accepta ſatisfactione, redire, complectique te „
fratrem itaut à corpore Chriſti, quod eſt Eccleſia, „
diutius auulſi non maneant. Alleuauerat Conſtan- „
tius animum his litteris, & hac legatione præſentiq. Pon
tificis erga res ſuas cura; ſed nondum matura erat res,
vnumq. fortè verbum in litteris ad Reginam, erat im-
pedimento, quo minus id Pontificale remedium expe-
riretur. Nam cùm ibi facta eſſet mentio quintæ Syno-
di, quæ præcipue, Synodus animos offendebat, conſul-
tando inter ſe, Ioannes & Hippolytus, & Conſtantius,
nequaquam eas in tam ſuſpectis rebus negotioq. tam
ancipiti reddendas eſſe Theodolindæ litteras cenſuere.
Epiſcopus verò Brixienſis è rebellibus vnus, corrupta
in ſuam pertinaciam ciuitate, reſponderat, haud alia ſe
conditione reconciliatum iri, quàm ſi Conſtantius ipſe
publice profiteretur, tria illa capita probata eſſe ſibi, &
ſancta, neq. damnationi eorum vnquam aſſenſiſſe. Inde
nouus Conſtantio mœror atq. difficultates nouæ, quas
cõſultus iterum Gregorius expediuit, ad Reginam qui-
dem alteras abſq. mentione Synodi litteras mittendo;
monendo autem Conſtantium, vt profiteretur apud
Brixienſes percuſſum anathemate ſeſe, ſi vlla in re Chal-
cedonenſis Concilij decretis aduerſaretur; ita ſatisfieri
prouincialibus poſſe, dedecoriſq. neceſſitatem euitari.

Eam

Eam conſilij viam ſecutus Archiepiſcopus animos leniuit, obſequiumq. rediјt Theodolindæ; & regius animus veluti ponens in damno, quod interpoſita offenſione tãtiſper Eccleſia ſuæ fructu liberalitatis caruiſſet, tãtò impenſius ad eam honeſtandam eſt excitatus. Inde munera, dignationes & inſignia, queis Mediolanenſis Archiepiſcopus excellit, hinc vſus Pallij, hinc firmum, & ſtabile coronandi Regis priuilegium, originem habuere. Dedit & conceſſit ea Gregorius Theodolindæ, ſanxitq. litteris ac edictis, vt quandocunque finita Regum Italorum ſtirpe, vacuam eſſe ſedem contingeret, ius creandi regis penes eum Archiepiſcopum eſſet; comitia creando regi in hunc modum haberentur. Decimoquarto die, poſtquam res ad interregnum veniſſet, ex vniuerſa prouincia conuocarentur Mediolanum Epiſcopi, qui ſuffraganei, ſiue auxiliares dicuntur. Conſultarent cum Archiepiſcopo, quiſnam ille militari virtute, ſtudio religionis, cæteriſq. regijs ornamentis ita è numero principum emineret, vt quam ſaluberrime adminiſtraturus eſſe Remp. videretur, atq. huic ſine ambitione vlla mala, ſine vlla cura, quæ flectere ab æquo, & vero animos poſſet, mandaretur imperium, qui ita electus foret, eum Archiepiſcopus Mediolanenſis Modoëtie corona ferrea ſolennibus cæremonijs euinciret. Coronam eam Theodolindæ munus, proſequitur fama, tamquam interior circulus ſit vnus è clauis, qui Chriſtum liberatorem affixere cruci. Ei porrò famæ ſunt quifidem adſtruant coniecturis, atq. teſtimonijs, ſunt qui abrogare non dubitent, prout nimirum ſuus quemq. ſenſus pronum in talia difficilemve facit. Pars

ea

ea quæ nobis fauet, nititur huiuſmodi coniecturis, & argumentis. Helenam Conſtantini matrem, cùm treis repertos auguſtiſſimi myſterij clauos, veluti theſauri cæleſtis arbitra diſpenſaret, alios alibi collocaſſe, tertium inſeruiſſe diademati, diadema geſtamen fuiſſe Conſtantino, inde per manus traditum haud ſine Numinis fauore ad Theodolindam perueniſſe, cætera iam eſſe in promptu. Nam quorſum attinuerit, ferream coronam initiandis Imperatoribus ab Theodolinda ſanciri ſacram ac ſolennem, & Imperatores ipſos longa ſeculorum ſucceſſione Longobardicum inſtitutum obſeruare, niſi profectò id eſſet, quod tàm credere licet, quàm non credere. Diuini certè ſpiritus animiq; Pontifex Ambroſius, cùm Theodoſium extinctum funebri laudatione cohoneſtaret, meminit diadematis è clauo conſtructi, idque graue ſanctiſſimi viri teſtimonium extat. Et nouiſſime noſtra memoria cùm ea corona per legatos allata Bononiam Carolus V. imperium auſpicaretur, adeſſentq; principes Eccleſiæ viri, magni ſunt motus animorum facti, certiſsimo inter omneis conſenſu, veram eſſe famam, & ferrum ibi quantalibet aurea mole pretioſius latere. Legati quin etiam increpiti, quòd vili nimium ac paupere cultu, nec ea, qua par eſset celebritate, ſalutis humanæ monumentum, & adactum olim per diuina illa membra ferrum attuliſsent. Narrant qui ſpectaculo adfuere, cùm prolata ea capiti Cæſaris imponeretur, ſubito perfuſam horrore concionem obriguiſse, tamquam, & manantia in-

noxio ſanguine trophæa crucis, & Chriſtus ipſe, totaq; facies acerbiſsimæ mortis ante oculos obuerſaretur; ab coronati Cæſaris adſpectu ad violentos ictus laniatumque diuini corporis, meditando, & cogitando religioſiſsimos, & grauiſsimos, quoſque animum auertiſse. Licet id quoque in teſtimonij vim admittere, quodque tantæ frequentiæ ſenſus iudicauere, id nequaquam eſse commentitium arbitrari. Illud demum inter argumenta ego numerandum cenſeo, quòd per bellicos tumultus qui diu Italiam afflixêre, condita corona ſubterraneo in ſpecu ſeruauit nitorem, & nihil contraxit eius rubiginis, quæ ſequitur ferrum, vt cæleſtis gratia viciſse naturam videatur, idque ſacrato clauo datum fuiſse diuinitus affirmare poſſimus. Verum enimuero, de tota re, vt cuique libitum fuerit, opinetur: nos vulgata referre, & quò pietas animum inclinabat, eò famam dare ſatis habuimus. Conſtantius, primò beatus habitus, poſtea ſpectatus inter humanæ varietatis ludibria, demum, qua meruerat felicitate rurſus agebat, hisque regijs & pontificijs muneribus auctas Eccleſiæ ſuæ res, moderabatur ita, vt calamitatem eam de qua memoraui, appareret in id immiſsam fuiſse tantùm, ne ad magni Epiſcopi nomen & famam ea gloriæ pars deeſset. Nam ſecundæ res mediocribus quoq; viris aliquando per omne vitæ tẽpus adfuere; per ardua & ancipitia clareſcere rara virtus amat. Huic Pontifici, poſt illud Chalcedonenſe certamen, aliud graue certamen incidit. Fortunatus erat in

Cle-

Clero Mediolanenſi ſplendidā ſub Conſtantio Archie piſcopo præfecturam aſſecutus, quæ quidem præfectura cuiuſmodi temporibus illis fuerit, diuturna rei peruestigatione nondum extricare mihi licitum fuit. Non erat certe perpetua præfectura Sacerdotiumue, quia facilè inde potuit amoueri; non erat rurſus operaria res mercenariumue ſeruitium, quia ſcilicet amotus inde potuit perſequi ius ſuum apud Pontificem, multumque tum Romæ, tum Mediolani turbarum ea res conciuit. Ac ſi fuiſset, vel ex quotidiano Archiepiſcopi miniſterio, vel ad Eccleſię cultum certo ſtipendio conductus, quid attinuiſſet prouocari ad Pontificem Gregorium, ſicuti prouocatum eſt, iniuriamque expoſtulari, cùm, vt principium, ita & finis eius ſtipendij præfecturæque debuerit in eorum eſſe poteſtate qui ſemel dediſſent? Igitur huius quidem rei iudicium, atque diſceptatio nobis in ambiguo ſit relicta; quomodo geſta fuerit, ex ipſius Gregorij litteris exponemus. Cùm ſediſſet Fortunatus iſte diu in menſa ſcripſiſſetque (ſediſſe enim, & ſcripſiſſe Gregorius ait) placuit hominibus alijs, ne ſcriberet ille diutius ac ſederet, finemque muneris eius haud dubie fecere Fortunato. Et quantum ex ijſdem coniectare litteris licet, res primò quidem acta eſt inſcio Archiepiſcopo, poſt ea cum eo fuiſſe communicatam apparet, cauſæque nonnihil extitiſſe quamobrem hominem diutius in illo retinendum eſse munere non cenſerent, ſiue fortaſse deliquerat aliquid ipſe, ſiue etiam aptior aliquis eidem muneri oſtende-

retur. Fortunatus ægre carebat honoribus, & emolumentis præfecturæ, qualiſcunque illa demum fuit, & (ſicuti ſunt hominum ingenia) cedere neſcius, omnes recuperandi muneris vias tentabat, tantumque valuit, per ſe, per amicos agendo varie, vt Pontifex ipſe litteras de ea re ad Conſtantium Archiepiſcopũ daret. Quas litteras ſi quis videre volet, extant tertio Epiſtolarum libro Pontificis illius incluſæ. Sententia fuit huiuſmodi. Attentum eſſe Conſtantium oportere, ne Fortunatum hunc homines amoueant ex Eccleſia Mediolanenſi, ſediſse multos annos eum in menſa, ſubſcripſiſse cum nobilibus viris, neque debere nunc amoueri; id ſe mandare ſecreto. Quod ſi Fortunatus aliquid fortaſſe commeritus fuiſset, quo videretur indignus eiuſmodi munere; cauſam eam cognoſcendam eſse Romæ, non autem hominum illorum arbitrio permittendam. Hactenus Fortunati cauſa nobis innotuit; de negotij fine certi nihil extat. Poſt hunc Fortunati caſum incidit grauiſsima in Lunenſes Clericos actio moribus emendandis, & reuocandę diſciplinæ, quam in ea penitus Eccleſia turbulentia temporum oppreſſam, vrgebant maioribus in dies flagitijs homines religioſi, & ſacri. Pertulerat id antea Romam fama, nuperque ciues vrbis illius ad Gregorij ſtrati pedes expoſuerant, rem Eccleſiaſticam Lunenſem in vltimum adductam eſſe diſcrimen; facere ibi Clericos ea, quæ Laicis adſpexiſſe ſit horror; niſi quid in Apoſtolica ſit authoritate remedij, propediem in barbaros,

exter-

externoſque mores vrbem eſſe delapſuram. Venantium Epiſcopum habebant. Huic mandat Gregorius, vt habita de Clericis quæſtione, coerceat alios, alijs interminetur, quoſdam lenius agendo caſtiget. Sed cùm prouincia viſa durior eſſet Venantio, quàm vt eam obire ſolus poſſet, petijt, & impetrauit à Pontefice Maximo, vt eius curæ ſocium Archiepiſcopum daret. Mediolani Conſtantius, & Venantius de Lunenſis Cleri corruptelis cognouere; magna que ſpecies fuit eius iudicij, cùm ex illa vrbe, & agro in hanc Metropolim, Clerici, Monaci, presbyteri cateruatim excirentur, nemine imperium detrectante, quia Metropolitanus, & quia Conſtantius, ſua, & Romani Ponteficis authoritate ſtatuebat, & vocabat. Interea Theodolinda Regina, ſtabilita iam domo, & con iuge ad ſanitatem traducto, nactaque id quietis ac otij, quod amplificationi diuini cultus, & totius Eccleſiaſticæ rei neceſſarium omnibus olim votis expetiuiſſet, primum omnium concepit animo maieſtatem illam templi Modœtienſis, quæ digna Longobardo nomine, digna tantis opibus, digna Ioanne Baptiſta mortalium auguſtiſſimo, & affini diuinitatis, eſſet. Eius ædificationis originem, & quænam cauſa fuerit Reginæ, vt ex vniuerſo cœlitum choro, hunc ſibi præcipua pietate colendum ſumeret, ex ſequar. Poſtquam Agilulphum Theodolinda in coniugium regnumque pariter aſciuerat, varios ea res toto regno motus animorũ fecit. Pauci nuper æqualem, iam dominum haud concoquere, fremere,

mere, quòd imperium, de quo armis certaſſent, vni, us mulierculę arbitrio ac poteſtati eſſet permiſſum: inſtigare quietos, & gaudentes, vel pietate Reginæ vel moderatione Regis, nullo loco de eſſe turbis ac ſeditioni. Rurſus pars melior, incitamentis abhorrere, lenire furenteis, aut etiam parare arma, queis malum opprimeret antequam erumperet. Erupit tamen, & deſciuere turbulentiſſimus quiſque, quorum contagione Romana arma mota, & ad Gregorium vſque Pontificem Maximum ira belli peruenit. Namque dum rebelles perſequitur Agilulphus, inuaſit hominem ſuſpicio, tamqum Gregorius ipſe partes fouiſſet alienas, ac Longobardici regni finem optaſſet. Itaque perduellibus admodum felici expeditione debellatis, conuertit Romam iras victoq; Latio, & peruaſtato, quatenus victoriam exerceret, inieceratomnibus curam. Ipſi ante omneis Gregorio, tum gregis amor, tum ſtudia diuinarum litterarum, quibus iucundiſſime tunc attinebatur, fecerant metum, ne graue ac diuturnum vrbi malum id foret, neue ſolita bellorum mala refectam ex præteritis miſeris Eccleſiam priſtinam ad ſolitudinem vaſtitatemque redigerent. Ob ea, ſpem tentare pacis, & varias auertendi periculi vias diuinus Pontifex tractare; neque occurrit anxio potius expeditius ve quicquam, hoſti pacando, quàm vti confugeret ad Theodolindam, eaque deprecatrice aduerſus concitatum regis animum vteretur. Ea per litteras admonita monet maritum, abſiſtere bel-

lo

lo, quieta turbidis anteferre, parcere ſacrorum principi, neque in eam vrbem vim atque clades inferre, qua in vrbe Deus ipſe religionis, & Eccleſiæ principatum eſſe voluiſſet. Non dubitauit Agilulphus, quominus vxoris precibus ac pietati gratificaretur quicquid illud irarum hæſerat animo, retroque domum copias abduxit. Læta res omnibus fuit, paciſque ſolennia celebrantur eo die, qui D. Ioannis Baptiſtæ natalibus ſacer fuit. Id exordium atque inuitamentum Reginæ præcipui cultus erga Baptiſtam fuit, adiecitque animum ædificando templo, quod monumento eſſet, illo die vulgata per Italiam pacis gaudia, renatam Eccleſiam, & impletis Bonorum votis, de turbarum auctore triumphum actum. Sed anceps hæſitatio diu muliebrem animum torſit, quamnam ei templo ſedem eligeret, vbi pulcherrime ſtare poſſet inclytum opus. Placebat in radicibus alpium Verona, Ticinum interdum, ſæpius Mediolanum cogitatione reuoluebatur, & ſuſpendit læta quies curas. Namque cùm ex anxia meditatione, ſicuti fit, ſomnus ipſam occupaſſet, è cælo vox auribus accidit humana maior, quæ omittere ſolicitudinem iuberet; atque relinquere rem totam arbitrio, diſpenſationique cæleſti. Miſſum iri ſigna de cælo, candidam columbam, quâ regione viſum illud occurriſſet, ibi deſignaret templo fines, eaque in area poneret aram Diuo. Ex eo die veluti ſubducta in cælum Theodolinda diuinam interpretem exſpectabat; & appa-

ruit auis circa nobilem vicum Abduam inter & Ticinum, cui vico nomen Vlmæam fecerant frequenteis arboris eius ſiluæ. Ibi, cùm fortè Regina, inuitata placidiſſimis vmbris, & amœnitate loci, iumentum, quo vehebatur, ſuſtinuiſſet, quieſcendi quoque pauliſper inceſsit eam cupido, & recreandi feſſum corpus illo ſimplici ſtrato & mollibus herbis. Deſcendit ad pedes; reliqua ſimul deſilit multitudo, & obuerſis in heram oculis illius nutus exſpectabant. Erat in vicino quercus proceritatis amplæ, quam erratico amplexu frondoſa circumueniens vitis, illius opacitatem & virorem adiuuabat ſuo. In arboris eius vmbra, poſtquam modica quiete refecta Regina eſt, luſtrat oculis patentem latè campum, ſtatimque memoria templi, & voti ſubit animo; & ſi numen annuat, nihil exoptare magis, quam vt ea in planitie condere ædem poſſit. Simul cum deſiderio ſpes intrat, & quod ſperare cœperat, id ipſum audet precari. itaquè flexo haud cunctanter poplite, fundit ab Imo pectore preces incenſas, & petit à Deo Optimo Maximo, vt ea in planitie deligat templo ſedem, vtque ſibi nuntia diuinæ voluntatis ales mittatur. Factum vti poſtularat, & ſuſpenſis demiſſa leniter alis columba ſedit ramo, & quaſi diceret, condendi templi locum, & tempus iam tandem adeſſe, humano more vocalis, effata eſt, MODO, cui voci ſubnectens reliqua Theodelinda, ſeque paratam oſtendens hilaritate ſumma ſubiecit ETIAM,

quæ

tam oſtendens hilaritate ſumma ſubiecit ETIAM, quę duæ poſtea in vnam conflatæ voces, repudiata vetere appellatione, vico nomen fecerunt. Hæc ita vt retuli, veteres illius oppidi litteræ, & incorruptæ ſimplicitatis monumenta tradunt. Eſt etiam ibi regium ſacellum amplis ab ipſa Thodolinda vectigalibus inſtructum, & ornatum antiquiſſimo picturæ genere, quæ pictura ſingulis quadris totam rei geſtæ ſeriem oſtendit. Stat primò vetus Vlmæa opaca, & amœna frequentibus arbuſtis, & quà diffundit late ramos quercus, nixa genibus Theodolinda tendit cęlo palmas; aulica turba, & regius equitatus in propinquò, diuina quoque volucris adlabitur, & anxium mulieris animum exſoluit cura. Et alia deinde, prout quidque à rerum ſcriptoribus traditum eſt; quod indicaſſe volui, quò narratio noſtra plus etiam hinc fidei, & authoritatis haberet. Primus lapis eſt poſitus iij. nonas Iulias, anno ſalutis noſtræ quingenteſimo nonageſimo tertio, ædificationi quinquennium inſumptum. Poſtquam ad faſtigium perducta ſtetit ædes, dedicatur, quanto maximo tunc poterat apparatu, eiq. dedicationi Longobardi Principes adfuere. Traduntur etiam, patronum eum atq. tutelarem aduocaſſe ſibi, & nuncupaſſe ſolenne votum, vt feſta ipſius die quotannis, vel accederent ipſi pietatis cauſa Modoetiam, vel ſi id impeditius foret, mitterent ampla dona portanteis legatos. Certè ex eo die, manſit hoc Longobardis patrium in-

ſtitutum, vt vadentes ad bella, pictam imaginem Baptiſtę vexillis pręferrent, & in ipſo feruore pugnę, quando Mars eſſe acerrimus ſolet, ſacrum illud nomen ingeminarent. Ea inuocatio, perculſam haud ſemel aciem reſtituit, paucíq. & confecti vulneribus, plures, & integros datis è cęlo ſuppetijs fugauere. Neq. ambigitur, quin ſpreto poſtea, vel remiſſo cultu, & exuta, quam animis imbiberant erga Tutelarem ſuum pietate, ſublabi retro res cœperit Longobardica, ſitq. imperium diſſolutum. Cæterùm, dedicatione peracta, congeſtiſq. regalis opulentiæ donis, ne quid omitteretur quod ad faciendam Templo dignitatem pertineret, à Pontifice Maximo petijt, impetrauitq. Theodolinda, vt fieret author earum rerum, quas ipſa honora, & magnifica Baptiſtæ ſimul, & popularibus inſtituiſſet. Inſtituerat autem inter cętera, vt coronandis regibus ea ſedes, idq. veluti theatrum eſſet, in quo ſolennia regni poſteritas omnis capeſſeret. Neq. ſolum ad ea facilem ſeſe Gregorius præbuit, ſed inſuper vltro conceſſit auguſtiſſimas quaſq. reliquias, & ex cæleſti theſauro larga munera piacularis indulgentię. Miſſus qui Modoetiam ea perferret, Ioannes Diaconus, qui componendis Eccleſię rebus vltro citroq. iam aliquoties antea commearat. Præcipua dona, quę quidem, vitata hominum, & temporum iniuria, maneant adhuc, hęc fuere. Infantis Chriſti ſportella contexta palmę folijs. Fruſtum harundinei ſceptri, quo Regi Regum, in extremis rebus illuſere Iudęi. Segmenta ſpun-

giæ

gię quæ liquorem amarum in ſitis pœnam admonuit. Stipitis ipſius fragmentũ, ex quo vita pendit, incluſum aureę thecæ non ſine pretioſo diſtinctu gemmarum, & vnionum, quod munus Pontifex ipſe largitor, Adaloaldo regio puerulo perpetuum eſſe collo geſtamen iuſſit, idq. adſcripſit nominatim.. Accedunt prętereà, peplum Mariæ Virginis, & eiuſdem acu picta tela, exemplar, & forma ſicuti creditum eſt, operis alicuius, cui diuina manus adlaboraret. Viſuntur item ipſius Baptiſtæ reliquiæ, liquidus in ampulla cruor, cineres é cremato corpore, & cum dente modicum quid è caluaria. Tum Apoſtolorum corbes, & mappæ, tum olei vaſcula, de quo fama eſt, vitale multis mortalibus ac ſalutiferum fuiſſe, cùm Regina deploratos, & morti proximos inunxiſſet. Sunt demum linamenta, quæ Martirum ſanguinem ebibêre, & oſſium fragmina crinesq., ſacra magnarum animarum pignora, quæ videlicet permittere in numerum cogit multitudo. Hæc omnia, quò pluris apud omnem poſteritatem æſtimarentur, ac ne ſolita reliquiarium adulteria ſuſpecta quiſquam habere poſſet, acceſſit ipſius Gregorij manu confectus index harum reliquiarum, in quo Longobardicis litteris exſcripta exſignata omnia continentur. Cùm per hęc, & alia, non Baſilicæ modò ſed etiam ipſimet oppido celebritas accreſceret; Theodolindæ quoq. creuit loci amor, & deſiderium, ibiq. regale domicilium collocauit. Nouit, & monſtrat adduc earum ædium veſtigia fama memor,

manent nomina; hic palatium, & aula; alibi Curia, & forum monſtrantur, nunc inſeſſa tabernis opificum, priuatorumq. tectis. Per ea tempora venit Mediolanum Columbanus Hybernus natione, vir inclytus ſapientiæ ſtudijs, & ſeueritate vitæ; neq. ignotus Agilulpho. Is reliquias Arianorum, quorum erat adhuc in vrbe colluuies, authoritate concionum, & diſciplinæ ſanctimonia, ſcribendo quoq. ac diſputando fregit, aut ſanauit. Inde maiora, & plura iam deſtinans, imminensq. ſuper omnia contemplationi cæleſtium bonorum, egit cum Agilulpho; vt quoniam id vitæ inſtitutum adamaſſet, quo prodeſſet multis, neq. tamen fructu ſolitudiins careret; concederet ſibi aram ædificando Monaſterio, quà Baſilicam Petri, Bobienſis ager amplecteretur. Ibi ſeceſſum opportunum, & veluti ad Apoſtolicas expeditiones arcem fore. Hæc fuerunt initia Monaſterij, quod poſtea congeſtis illuc opibus, immenſum creuit, & qui mortales, cupidine paupertatis ac priuatæ vitæ ſecuti Columbanum in eas ſeſe latebras abdiderant, hi quandam principatus imaginem, oppida, multumq. terrarum capeſſiuere. Nec minor gloria ſanctitatis, & virtutum, quarum amore conuenerant. Siquidem extincto Columbano, par Attala, huic deinde Bertolfus, Bertolfo, ſimiles alij ſucceſſere, queis Eccleſia ſummos honores decreuit. Ea quoq. Conſtantij gloriæ pars fuit. Fauerat enim Archiepiſcopus Columbano, ipſiusq. petitionem
apud

apud Regem adiuuarat, nullo in peregrinam virtutem, vt aſſolet, liuore, & erat, vt dixi, animo excelſo atq. mentis imperturbatæ. Poſtea virum aſperauere reorum turba, cùm vno velut grege in varia flagitia, & noxas erupiſſent. Fuere autem, Amandinus, Vitalianus, Iobinus, Saturninus, & Ioannes, alijq. partim horum ſceleribus illigati, partim ipſi ſcelerum principes, & authores. Amandinus Abbas intra Monaſterij clauſtra, ſacrilega fuerat auſus, ob quæ deiectus honoris gradu, poſtulabat, vt in priſtinum locum reſtitueretur haud leuiore flagitio, quàm quo meritus fuerat eam notam. Conſuluit ſuper eo negotio Pontificem Maximum Conſtantius, accepitque reſponſum huiuſmodi. Nec poſſe id fieri, nec licere; diligenter hominis exploraretur pœnitentia; ea ſi tanta foret, quantum fuerat ſcelus, communi cum cæteris iure viueret in monaſterio redactus in ordinem idque non ſolum ad pœnam ipſius, ſed ad exemplum quoque cæterorum. Nam ſi aliter fieret, exiſtimaturo in poſterum homines, pœnas oſtendi, non admoueri; inde peccandi libidinem, diſciplinæ contemptum fore. Vitalianus, presbyter, incertum nobis, quonam tanto piaculo, vt etiam ex auguraretur meruerat. Poſtea, cùm turbaret Eccleſiæ ſtatum, & ipſa deſperatione auderet in dies maiora, mittitur ſub arcta cuſtodia Romam, indeque in Siciliam adſportatur. Subdiaconorum quoque trium lapſa eſt in publicum

libido,

libido, nec potuit differri iuſta turpitudinis nota. Exſuuntur ordinis ſui myſterijs, & abdicantur, alijs in ea officia, & munera ſubſtitutis. Hæc fuerant crimina, & noxiorum pœnæ. At Ioannes quidam ab Actis, & Scriba publicus Eccleſiæ Mediolanenſis, viſus eſt offendiſſe ſuſpicione magis obſcura, quam vllo certo crimine; in eum quoque fuit pœna, vt moueretur loco. Hunc indigne fuiſſe exauthoratum, indicio ſunt Gregorij Pontificis litteræ, quibus Conſtantium hortatur, vt caueat in poſterum hominum ſermones; periculum eſſe, ne, ſi quod egerit in Ioanne Notario, id ipſum in cæteris quoque iudicijs agat, non ex recto, & vero, ſed ex delatorum artibus animiq. ſui perturbatione videatur ferre ſententiam. Cæterùm, in tot reis, & iudicijs, tantaque cauſarum varietate ſequutum eſt illud, quod ſequi fuerat neceſſe, criminatio ſcilicet in ipſum iudicem, & inuidia, variæque per vrbem obtrectationes ineuitabila principibus mala, quotieſcunque corrigere delicta, Rempublicam ordinare, coercere licentiam conantur. Cùm enim alios iam puniuiſſet; alios propediem eſſe puniturus videretur, cœpere in ipſum fremere, vt quiſque conſanguineum, amicum, partemque opum Eccleſiaſticarum in illis amiſiſſet. His deinde annexi alij, & intimi, & rurſus horum aſſeclę, excipiendo querelas, & augendo ac diuulgando, facilè ciuitatem ab Archiepiſcopo vniuerſam alienauere, nihilo meliore

iam

iam rerum ſtatu, quàm cùm infenſi olim prouinciales, infenſa Thodolinda, in funeſta illa Chalcedonenſi ſeceſſione perſtarent. Aiebant hominem eſſe aſperum, ſæuum, inimicum Clero, auidum faciendæ ſolitudinis in Eccleſia; ſi deſierint eſſe in quos ſæuiat, in ipſamet ſacra deſæuiturum, quorum obtentu dominatum importunum exerceat. Haut poſſe mirum videri, iam inde ab illo tempore hominis ingenium innotuiſſe, cùm in Chalcedonenſia capita durus, & præfractus, tantum turbarum, & calamitatum intulerit rebus, malueritque defendendo quæ ſemel imbibiſſet, Eccleſiam euertere, quàm cedendo paulisper, conſulere publicæ paci, & quieti. Prima hæc fuerat in Conſtantium querela. Prouecti dein longius licentia cauillandi, & dulcedine, non tam ingenij culpas iactabant haſce, veteres iam, & exoletas, quàm vitæ quoque labes, & animi vitia, quæ veluti monſtra forent in Pontifice, de quibus antea nemo ſuſpicatus fuiſſet. Ita Conſtantius, in ſordibus iterum, & ſqualore iacebat, & profana eſſe ſacra, quę faceret, inimici, & aſtuti homines, credi per vrbem volebant, ab amicis etiam, & ſimplicibus credebatur. Ac tanta fuit inſectatio, tantaque ſermonibus materies, vt de tota re fama peruenerit Romam, haud exiguo ſummi Pontificis dolore. Angebatur, hominem innocentem, vnica ſeuerioris ingenij culpa, in eas redactum eſſe calamitates, patientem ſemper aliquid à ſuis ciuibus, & in ipſo pulcherrimarum

rimarum rerum conatu, deformem, & inuiſum. Quando placare furentes animos, & ſanare, dies tantum ipſa poſſe videretur, eaque non aliunde quàm ex tempore petenda eſſet medicina, quo vaneſcunt inania, falſæque ſuſpiciores abolentur; conſolari ſaltem amicum, & iuſtum ipſius in ea rerum iniquitate dolorem, operæ pretium duxit. Id Pontificale ſolamen fuit huiuſmodi. Et litteris, & ſermone multorum, intellexiſſe, quibus telis, & quibus artibus improborum æterni hoſtis machinatione tentari ſit cœptus. Sed in omnibus humanæ vitæ calamitatibus ad Dei prouidentiam ſemper eſſe confugiendum, & aduerſus hominum conuicia, & maledicta, vtendum hoc ſolatio, ſi nullius malæ rei conſcij nobis ſimus. Nam bonæ mentis, & recte factorum conſcientia, liberos, & iam ab ſolutos homines eſſe, etiam inter calumnias accuſatorum, & obiecta crimina; culpis obſtrictum, & male conſcium animum ne in publico quidem fauore, carere dedecore, quod foueat intus, & alat. Bono igitur eſſet animo, ſciretque nullum ſanę mentis hominem, & chriſtianæ, credulis accepturum auribus ea, quæ inimici, & deprauati homines aduerſus eius famam, & exiſtimationẽ diſſipare voluiſſent. Vetus hoc in omni Rep. malum eſſe, obtrectationem virtutum, & inuidiam: Crederet plane ac ſperaret, apud recte ſentientes, fore ſomnij loco ac deliramenti, quę furor inimicorum ac liuor

temere

temere in ipſum confingere eſſet auſus. Moneri ſacrarũ litterarum authoritate ſeſe, ne facile de altero cuiquam credat obloquenti ſcilicet ac detrahenti, ſicut ex diuerſo, deprehenſa manifeſtis indicijs atq. probationibus flagitia, debere coerceri ſtatim ſciat, ne impunita latius diffundantur. Eius rei documentum in illuſtri poſitum monumento Deum ipſum præbuiſſe, cùm aduerſus impuras ciuitates reclamante natura, dixit, iturum ſe, & viſurum, an tanta forent ſcelera, quanti clamores fuiſſent, vt ſi vera eſſet querela, ſumeret pœnas. Neq. enim erat, cur deſcenderet ad cognoſcendum author omniũ rerum, niſi ad coercenda humanæ temeritatis iudicia id pertineret. Proinde rumores inſanos, & voculas obtrectatorum Conſtantius adſpernaretur, erigeretq. animum ad æternæ vitæ cogitationem, ad Reip. curam, ad ſananda ciuitatis mala formandosq. ſubiectorum mores. Fortaſſe enim inuidentem hoſtem illius in hoc generi progreſsibus & pacis intercipere conantem bona, ſemina hæc in longum ieciſſe, quæ foueret, auctaq. promeret, nimirum, vt occupatus animus imminutæ dignitatis dolore, langueret ad munera paſtoralis officij; non ad populum verba facere, non monere, non punire penſi quicquam haberet. Sic adeo etiam in prælijs fieri, vt qui vexillum gerit, in eum hoſtes præcipue dirigant tela, quò ſcilicet acies vniuerſa diſsipetur, ſi ceciderit ille, quem ſequi debeant omneis. Illatum eſſe vulnus eius famæ, non ſecus atq. animarum vexillifero; ſed excuteret ferrum ex plaga, ſenſum alienaret ab dolore, neq. anxius eſſet alia ſolicitudine, quàm vt vẽturo iudici probaret innocentiam ſuam, & ſalutariter,

ac recte curatos populares. Has litteras qui perferret, Marianus quidam à Gregorio eſt miſus, cum ſecretis ad Conſtantium mandatis, & conſilijs, quæ ad regendam in tali rerum ſtatu fortunam, animosq. leniēdos pertinerent. Erat in ijſdem litteris, ſi Epiſcopus quidam, á Conſtantio deiectus eo dignitatis gradu, manifeſtis indicijs teneretur, ac meritò deiectus foret; alius vt mature ſufficeretur in ipſius locum; ſacratis legibus cautum eſſe, ne vacua trimeſtri diutius Eccleſia relinquatur. Illuſit deinde Virgilius quidam Gregorio ſimul & Conſtantio ſeruili arte, quæ inter cæteras prioris æui labes oſtenderet ſecutis hominibus,, non omnia apud priſcos fuiſſe meliora, ſuas omnem ætatem habere fraudes, & fruſtra ſęculi noſtri mores incuſari, quòd praui ſint & mali, contra quàm ſcilicet bonis temporibus viueretur. Virgilius hic homo Romanus, cùm Mediolanenſem præfecturam obtinuiſſet, iamq. maturo ad proficiſcendum tempore pararet iter in prouinciam, ad Gregorium it ſalutandum, & poſt ſacra pedum oſcula, petit ab eo commendatitias ad Conſtantium Archiepiſcopum litteras; poſſe magiſtratus initio multas eiuſmodi res incidere, vt egeat illius conſiliò; ſimul auere ſatiari optatiſſimæ conſuetudinis fructu. Datæ litteræ, vt amicitiæ principium forent, impudentiſsimæ fraudi locum aperuere. Nam poſteaquam venit ille Mediolanum reddiditq. litteras, acceptus benigne eſt, iuſſusq. credere, opes Eccleſiæ Mediolanenſis, ſubſidia ipſius eſſe fidelia, & certa; vbi vellet experiretur. Per aliquot inde dies, amicæ tantùm ſalutatiores erant, viciſſimq. ſicuti fit, ibant viſere, conſilij quoq. nō nihil ſubinde petebat Præfectus; & erant in

eam

eam artem compoſita hominis verba, & mores, vt nihil aliud quàm quæſiuiſſe Conſtantij amicitiam videretur, & ex amicitia conſilium rebus adminiſtrandis, quę cognoſcendæ prius quàm gerendæ eſſent; nec aliunde melius, quàm ex Pontifice poſſent cognoſci. Biennium interea effluxerat præfecturæ, iamq. ſucceſſor expectabatur. Tunc Virgilius, ſiue minus rapuiſſet ex tam opulenta ciuitate, quám deſtinarat, ſiue etiã auctę præter ſpem opes homini nouo, maiorem ſui cupidinem, vt fit, mouiſſent; rapere voluit ex Eccleſia, grandemq. pecuniæ ſummam ab Archiepiſcopo mutuam petit, deſertam ſibi fidem, aliunde, neceſſitatem inopinatam præfatus, & celeriter vtiq. repræſentaturum. Neque Archiepiſcopus dubitauit. Accepta pecunia Romanus homo decedit è Prouincia, minimeq. patria fide, diu creditorem fruſtrabatur, itaut ille apud Gregorium expoſtulare fuerit coactus. Ille talem animum adſpernatus, moneri hominem iuſſit, vti ſatisfaceret Conſtantio, factusq. deinde cautior, ipſe cùm Ioannē in id pręfecturæ munus eũtem pari commendatione proſequeretur, diſertis verbis adſcripſit, ſe ſe quotieſcunque commendaret aliquem, commendare ita, vt nihil imponeret oneris ac moleſtiæ; ſatis eſſe, ſi peteret amicis ea quę fieri commodo ipſius poſſent; ad pecùniam & ſi quæ alia forent duriora, nequaquam id officium pertinere. Cæterùm fraudator hic Virgilius, & de Philagrio, cęco quæ memorabo Conſtantium, vti certum è ſua familia virum legaret Romam impulere. Diaconus Euentius eſt miſſus. Poſſederat Philagrius in agro Mediolanenſi vineam cum caſa vetus hærediolum, eoq. ſubſidio, familiam, & cæcitatis mala ſu-

ſtentabat, cùm ſubito litem intendunt, Eccleſiæ Mediolanenſis adminiſtri, tantis opibus modicum illud accumulare ſtudentes, cura, quam equidem acceptam fuiſſe Deo non crediderim, hominibus certè non fuit. Ac tãto fuit minus, quia potentes miniſtri, dum inſtituta lite, tractantur iura, teſtes interrogantur, cæteraq. fiunt ſolennia fori, ſpretis repente, & abruptis imaginibus iuris, violenter in agellum inuaſere. Deterrima pars Cleri, ſtolidi, væcordes, iniuſti, quos ad Eccleſię quietem pertinuerat, ſepeliri viuos, quandoquidem diuinas ſimul humanasq. leges, & illam tantopere commendatam à Chriſto caritatem, ementita ſpecie ludificarentur; atq. adeo Chriſtum ipſum pauperum parentem actionibus huiuſmodi quodammodo viderentur irridere. Philagrius in hunc modum exturbatus e prædio, tetendit Romam, execrantibus amicis tam iniqua iura, & iudices illos importunos. Itur in ius ad Pontificem Maximum, hinc à Philagrio cæco, hinc ab Euentio legato. Philagrius orditur; agellum ſibi relictum à parente ſuo, quẽ cùm boba fide poſſideret, cœpiſſe miniſtros Eccleſiæ Mediolanenſis, eum repetere ac vindicare; ſe contra cœpiſſe proferre litteras & monumenta, quibus poſſeſſionem tueretur. Dum lis incerta penderet expectatione, pertæſos adminiſtros lenti negotij moras, indignatosq. quòd aduerſus ipſorum potentiam, & authoritatem ſenex, inops, cæcus, os aperire fuiſſet auſus, repente facta manu rem controuerſam vſurpaſſe; rogare, Pontificem Maximum, vt ſuæ cœcitatis capiat illum miſericordia.

» Dein Euentius legatus infit. Factam huic iniuriam, &
» ego audiuiſſe videor, neq. Archiepiſcopus meus inficiatur.

tur. Sed ſi vlla fuit iniuria, fuit in eo, quòd non expe- »
ctata iudicum ſententia, prædium, de quo ambigeba- »
tur, eſt ademptum; in cætera teſtes dabo, qui probent, »
agrum eſſe Mediolanenſis Eccleſiæ, nec eum ab Euagrio »
bona fide poſſideri. Gregorius, cùm audiuiſſet vtrumq., »
rationem hanc inijt, vt æquitati Conſtantij res tota permitteretur, ſuperbs adminiſtris in ea nihil actione iudicioq. turbare fas eſſet. Ita Philagri quiritationes, & lamenta quieuere, ſatisq. ſperabat, peritum illum Archiepiſcopum iuris, & recti, laturum eſſe ſententiam, qua miniſtrorum iudicium illud iniquum & crudele reſcinderetur. Cæterùm anxiusq. & ſolicitus erat, quia poſt acceptam iniuriam, rectà iuiſſet Romam, neq. ad Cõſtantium ipſum confugiſſet, qui facile cognoſcere cauſam, & coercere miniſtros poſſet; ob id offenſum eſſe Pontificem ſuſpicabatur. Petijt igitur à Gregorio, vt quaſi beneficium abſoluens, placaret ſibi Conſtantium, ſimul hanc ab eo facultatem impetraret, vt quandocunq. ad limina Apoſtolorum veneranda vellet proficiſci, quod ſanè facere ſæpius, in animo haberet, poſſet bona cum ipſius venia & pace peregrinationem eam ſuſcipere. In id etiam datæ litteræ commendauere Conſtantio Philagrij pietatem, & in tributis exigendis, ne quo premeretur onere; ſuſtinere ſatis oneris eum, quòd careret communi lucis vſura, nec adſpiceret diem. Redeunti deinde domum Euentio dona data quæ ferret ad Archiepiſcopum, ex reliquijs Pauli, Ioannis, & Pancratij, pignus amicitiæ, ac ne quid ille fortaſſe malæ de ſe ſuſpicionis ex tanta rerum, & negotiorum varietate reſiduum eſſe ſuſpicaretur. Haud multo poſtea Cõſtantius moritur, cũq.

vacua

vacua ſedes ambitioni ſtudijsq. partiũ in medio eſſet relicta, queis Catholica res curæ, & qui peſtem adhuc animis Arianam fouerent, cooriuntur diuerſi, & vtriq. creari ſui corporis Epiſcopum volunt. Immiſcent etiam principes ſuo more ſeſe, magno fauoris momento prout integri, vel corrupti, hos, aut illos in eo certamine eſſe ſuperiores mallent. Ab Catholica parte petebat Adeodatus ex templi maximi Diaconis, non mentis candore, non doctrina, cæteriſq. bonis artibus diſpar, aut indecorus nomini. Ariani, magis in ſpeciem ementita, quàm ſincera virtute notum alterum opponebant. Prope ex æquo partes ardeſcere; non viribus, non conatu, & violentia diſpares eſſe; praui & ſani, cupidi ſalutis, & præcipites in exitium, eadem ſpe coniungebantur. In eo certamine, Catholici, nominato confeſtim, & in Pontificale faſtigiũ euectò ſuffragijs omnibus Adeodato, quem alij Deuſdedit nuncupant, nominationis eius litteras Romam ad Gregorium dedere, conatum ſimul Arianorum, ac Agilulphi præſertim in opponendo ſuæ factionis homine, pertinaciam exponentes. Gregorius hæc reſcripſit. Audito Conſtantij exceſſu, perculſum ſeſe dolore ſimul & cura. Mœrere, quòd talis vir eſſet amiſſus, qualem Eccleſia nullum ferè alium haberet; angi, quòd in locum eius peterent prauæ religionis homines, ac in eorum peſſima ſtudia principes ipſi ſeſe conſociarent. Adeodatum, de quo ſcriberent, antea minus notum fuiſſe ſibi, ſed permittere rem ipſorum iudicio. Proinde, ſuperiorem illius vitam recognoſcerent diligenter, ac ſi per omnia, dignus reperiretur, qui poſt Cõſtantium ſederet, nec vlla in parte ſacratæ leges

obſtarent

obſtarent pergerent, Epiſcopum facere. Panthaleonem ex Apoſtolici tabularij miniſterio familiarem ſuũ, in id venire, vt ſuprema firmet authoritate populi conſenſum, hominemq. ritè conſecrandum curet. In cæteris quoq. mandatis, vt ei fides, & honos haberetur. Quòd verò ſcripſiſſent, Longobardorum ſeſe pauere potentiam, & iras, ne ſcilicet, ſi alius foret Epiſcopus, quàm quẽ ipſi deſtinarant, interciperent Eccleſiæ fructus, eaque in rem Ambroſianam contumelia, & damno, dolorem ſuum vlciſcerentur; ne ob eam rem eſſent ſoliciti. Nam præcipua Mediolanenſis Eccleſiæ vectigalia fructusque ſuſtentando Clero, in Sicilia cæteriſq. locis haberi, quæ loca vacent hoſtium dominatu. Acceptis in hanc ſententiam litteris, & habita diligenter in Adeodati vitam quęſtione, Mediolanenſes Adeodatum Epiſcopum creãt, obeunte cęremoniam Panthaleone, qui in id erat miſſus. Anno ſexto decimo poſtquam Adeodatus cœperat ſedere, moritur Agilulphus, Adalualdo filio relicto, & donec is ad puberem ætatem perueniret, tutela regis, & regni permiſſa Theodolindæ. Is in materno Modoetienſi templo renatus natale domicilium, vt adoleuit, honeſtauit omni liberalitate, quæ vel ad cultum ædis, vel ad pſalmodiæ frequentiam pertineret. Manent adhuc poſt tantum æui, prædia conſtituta Sacerdotum Collegio, & litteræ complexæ donationem eam, quarum litterarum ſententia eſt huiuſmodi. Regem Adalualdum vna cum Regina matre conſtituiſſe patrimonium illud Baptiſtæ tutelari ſuo. Si quis auſit ea bona occupare, vel interuertere, vt in eum iratus Deus edat exempla vltricis iuſtitiæ, & extremo voluentium

ſęcu-

ſeculorum die, melius non ſit illi ſacrilego, quàm Iudæ proditori. Quatuor inde annos regnauere Adaloaldus & Theodolinda; quinto poſt Agilulphi mortem anno pelluntur regno, eaq. res, noua Mediolanenſis Eccleſiæ calamitas fuit, vt vindice religionis oppreſſa cum hęrede ſuo, religio ſimul artibus oppreſſa inimicorum iaceret. Haud fuerit alienum, eius negotij ſeriem, & ordinem explicare. Principio bella, & ſæui tumultus fuerant cum Imperatore Conſtantinopolitano, idque certamen & periculum magnopere Longobardos in hunc diem exercuerat. Pace conciliata, nihil iam inde hoſtile aut infidum expectabatur, liberi conmeatus vltrò citroque patebant, litterarum legationumque commercio, vt quæque res incidiſſet, miſcebantur. Igitur Imperator Heraclius, incertum, ob negotia quędam, an eam dolo malo ſpeciem obtendens, deſtinat ad Regem Adaloaldum è ſuis familiaribus Euſebium nomine doctũ veneficia & pernicioſas artes. Is, cùm Mediolanum ſiue Modoetiam, nam vtroq; trahit fama, veniſſet, exceptus ab Rege per quam familiariter, admittitur in colloquiũ, adhibetur conuiuio, & increſcente conſuetudine, interiorem in amicitiam adſciſcitur. Sic nacta locum inſidijs Græca fraus haud diſtulit ſcelus, quod ſiue domo cogitatum, & ſecretis cum Imperatore conſilijs maturatum attuliſſet, ſiue etiam concepiſſet inter ipſam caritatem hoſpitalium beneficiorum. Exeũti de balneo forte die quodã Regi potionem offert ita medicatam atq; temperatam, vt primo blandiretur guſtatu, cõcepta deinde per venas, & diffuſa, væcordiã inferret. Ex eo die iuuenis res odioſas facere, neſcire qui homo eſſet, munificentia

inæquali

inæquali ſeſe, aliosq. ludificari, videri prorſus inſanire. Græculus, vbi proceſſiſſe veneficium, & deiectum e mentis poteſtate Regem videt, ipſum abſque mora veneficij pretium tentat, ſuadetq. vt Longobardos proceres capita rerum amoliatur ferro; id ad Regni ſecuritatem pertinere. Iam interfecti duodecim erant, cùm cæteri talem auerſati dominum, & capiti ſuo paria metuentes, ipſum, & matrem publicis depulere ceruicibus isq. finis Regiæ domui, principium malorum, quæ Mediolani per aliquot annos Eccleſia paſſa eſt. Pulſo ſiquidem Adaloaldo, regnat Arioaldus, qui dogmatis Ariani fautor, grauiſſima inſuper orta ſeditione res turbauit, cùm non principes modò, & populares ſuos, ſed Italos quoque Pontifices vniuerſos, addictos ſibi, aut infenſos haberet. Pars retinebant ac tuebantur beneuolentia magis & fauore, quám opibus & authoritate, pars auerſantur, & deſerunt, extorriq. Adaloaldo, cedere ipſum ob Sacramenti religionem æquum cenſent. Noſter, & Tranſpadini cum eo, partium erant Arioaldi, eiq. nobilitatem vniuerſam quanta maxima poterant contentione inſtãdo, & hortando conciliabant. Illum alterum ſacrorum Princeps Honorius miſericordia credo, & quia nulla ſua culpa in eam calamitatem fuerat coniectus, amplectebatur. Ea contraria ſtudia, & diuerſi conatus in tantum eualuere, vt inimicæ factionis Epiſcopos plenus irarum Honorius euocaret Romam, atq. rurſus illi recuſarét ire. Haud ego ambigam, quin Mediolanenſis Archiepiſcopus fuerit inter eos, qui fauentes Arioaldo Pontificis Maximi authoritatem, & imperium detrectarent. Id adeò affirmauerim illa coniectura, quòd Honorius, in ijs litte-

ris, queis de tota re cum Iſaaco Exarcho conqueritur, abſque vlla exceptione, Trāſpadanos omneis Epiſcopos increpat affines eius culpæ, & ab iuſto ac legitimo Rege ſecedenteis. Non fit ſimile vero, prouincialibus Epiſcopis in ea ſeceſſione defuiſſe Metropolitanum, quamquam haud appelletur nominatim. Litteræ quidem ipſe in hanc fermè ſententiam extant. Soluere, ac violare Sacramentum Epiſcopos Tranſpadanos, cuius prębere ſeſe vindices, & aſſertores debeant; id planè indignum, ac minimè pontificium eſſe. Neq. Deo rerum omnium arbitro, ac Iudici, neq. mortalibus ijs, qui ſecundum Deum humana moderentur, probari tale facinus poſſe. Adaloaldum eum eſſe, qui traditum à patre permanus imperium acceperit, illum alterum quem peruerſo foueant fauore, ſubdititium, & adulterinum. Proinde operam daret Iſaacus, vti Romam ſiſteret Epiſcopos auctores iniuſti Regni; ſibi in animo eſſe facere, ne quis in poſterum eorum exemplo audeat talia, neuè ciuilibus turbis Eccleſiaſtici homines immiſceant ſeſe. Hæc ad Iſaacum ſcripta; manſit tamen pertinax fauor Epiſcopis, neq. tantum authoritatis Iſaaco, vt, aut Mediolanenſem Archiepiſcopum, aut illi ſubiectos de ſuſcepta ſemel ſententia dimouere poſſet; Arioaldusq. retentus in Imperio. Hi tumultus, atq. perturbatio hæc aulæ, & diuiſa per hunc modum in partes Eccleſia, fecēre id quod neceſſe erat, vt videlicet inualeſcerent Ariani, tolleretq. ſecta caput, quæ iam toties erat profligata. Haud minima cauſa reſurgentis peſtis fuiſſe fertur in ipſo Arioaldo, qui moribus, & vita bonus fuerat, niſi hanc animo tabem imbibiſſet. Ab recto ſalutis tramite deerratum, et in

ſumma

ſumma religionis offenſum, cæteras quoq. virtutes, & animi natiua bona corrupit ac perdidit. Hoc Rege tales Eccleſia Catholica Mediolani dies vidit, quales viderat olim ſub Valentiniano & Iuſtina, cùm in Ambroſium, & in reliqua ſacra capita ſuo more furor Arianus debaccharetur. Eam ſæuitiam & inſectationem inſignem fecit illata iniuria Bilidulpho. Bilidulphus erat ex Colombani diſciplina, quem per hoſce annos veniſſe Mediolanũ memoraui. Hunc Abbas & antiſtes ordinis Attala, cùm fortè Ticinum miſiſſet, Rex ipſe obuius in itinere quaſi contumelioſo nomine Catholicum appellat. Enimverò Bilidulphus ad eam vocem liberius aliquanto dogma viciſſim Arianum inſectatur. Inſueto verà audire mouit iram Regi, & confeſtim ille verberari ad necem Monachum iubet. Ita pro mortuo relictus á percuſſore mox veluti ſi è ſomno excitaretur, ſurrexit incolumis atq. integer ne cute quidem perſtricta. Neq. is finis miraculo; ſiquidem percuſſorem ipſum poſtea Dæmon inſedit, & torquebatur inſanis modis, donec palam apud omneis patratum in occulto facinus deteſtaretur. Ipſe quoque rex Arioaldus vltrices numinis iras paueſcens, & ob ea quæ facta erant, ſtupore defixus vltrò cum muneribus adijt Attalam enixe petens ab inclitæ ſanctitatis viro, vti precibus ſuis auerteret exitium atq. ſui furoris adminiſtrum illum infelicem eximeret Dæmoni, atq. meritum vltima, præſentibus inſtantibusq. malis liberaret. Attala repudiatis donis preces inſtaurat, idem reliqua Monachorum facit multitudo, abſceſſitq. Dæmon ab corpore ſacrilego, neq. vltra ille phanaticus fuit. Simul Arioaldus, ea diuini iudicij ſignificatione commodior factus,

prauitatem exuit Arianam, & ſua Catholicæ rei quies cũ ingenti redibat gloria, niſi parata grauior velut in limine calamitas fuiſſet, quæ compleret omnia turbis ac dedecore, prompto ſcilicet aditu, quia principis exemplo, ante diuinos terrores corrupta iam ciuitas erat. Monotheletanum id malum fuit, quod duorum hominum, vnius quidem fraude, alterius verò ſimplicitate conflatum in aula Conſtantinopolitana, tranſcendit inde in Italiam, & præcipua ingeniorum facilitate Mediolanenſes eam late peſtem accepere; tantaq. damna ſunt huius Eccleſiæ rebus ob eam peregrinam hæreſim importata, vt, quod in extremis rebus fieri ſoleret, ei confutandæ ac tollendæ, ſicuti poſtea memorabo, prouinciale Concilium haberetur. Nunc initia, & originem, atq. progreſſus eius Montheletani dogmatis explicabo, vt quãta vnius hominis arte fuerit excitatum, deinde arſerit corripueritq. cuncta, poſtremò, vt repreſſum extinctumq. ſit, cognoſcatur. Seuerus Antiochenus, Dioſcorus, & Gainus, itemq. Iacobus, & Ioannes Philoponus, fuerant olim primi authores huius opinionis, vt vnam in Chriſto voluntatem & naturam obſtinate collocarent, ac ex eo Monothelitæ nuncupati congregarentur in vnam familiam, inde quoſcunq. poſſent, trahere in fraudem conarentur, Scripſerant in eam quoq. ſententiam quamplurima ſubtiliter & acute miris verborum ambagibus, quas explicare ac refellere tempeſtate illa minime promptum foret. Verùm ea ſecta in Iuſtinianum vſque propagata magnis incrementis, ſub illo demum principe repreſſa eſt & ſepulta, manebantq. reſiduæ tantùm in hominum animis ſuſpiciones; & nutabant velut inter con-

finia

finia falſi & veri; perdiu nulla iam erat eius erroris conſtantia, & forma. Dubitando deinde, & ambigendo, rurſus conſtitêre nonnulli, paſſimq. veteribus occulte Monothelitis adhæreſcebant. Sub Heraclio renouatur ſecta, capita, & fautores exiſtunt palam. Athanaſius erat quidam Patriarcha Iacobitarum, qui, cùm ea Monothelitana mendacia, profunda condidiſſet mente, ridebat tacitus publicam Eccleſiæ fidem, & rectum de duplici Chriſti natura ſenſum, auebatq. pro Ioanne & Seuero, & Gaino, nouum ſeſe principem inſani dogmatis oſtentare. Sed obſtabant plura; metus ex Imperatore, in publicum fama, priuatim conditio præſens, ne ſtatum rerum ſuarum conturbaret, ne pro ſeditioſo, & rerum nouarum auctore diffamaretur. Repreſſit, atque dimouit hæc omnia, caſus quidam, opportunus ipſi, funeſtus Eccleſiæ. Cùm enim Hierapolim ad Heraclium de maximis Eccleſiæ ſuæ rebus veniſſet, ratus ille, commodum id eſſe tempus adiungendi ad Eccleſiæ cauſam eius viri, petit ab eo, vt duas in Chriſto naturas ex Concilij Chalcedonenſis decreto iuratus agnoſcat; ſi faciat, Eccleſiam Antiochenam illi ſe demandaturum eſſe, pretium obſequij. Prouiſa ſtatim & meditata Patriarchæ fraudis erat via, qua neq amitteret noui Pontificatus compendia & honores, neq. vllo negotio tamen implicaretur. Auſus paciſci cum Imperatore, ita ſe ad omnia fore paratum oſtendit, ſi viciſſim ille, vt duas in Chriſto naturas, ſic duas quoq. voluntates admittat. Non poterat Imperator eum nodum explicare; conſulit duos, quos diuinarum rerum eſſe peritiſſimos arbitrabatur, Sergium, & Cyrum, quicquid illi reſpondiſſent,

diſſent, id ipſe Patriarchæ reſponſum daturus. Vnam eſſe naturam, vnamq. voluntatem abſq. mora, ſupercilio elato reſponderunt. Ita deceptus Imperator Heraclius, reuocati velut ab inferis Monothelitæ, Iacobita triumphauit. Neq. certi terrarum fines, neq. malorum modus fuit vnquam hæreticæ prauitati, nataq. vſpiam opinionum portenta, præcidunt nequora, tranſcendũt alpes, & quocunq. peruenere, promptis multorum animis accipiuntur; ſumunt deinde vires, & peſsundata ſenſim religione, vitiorum, & ſcelerum quoq. cateruas trahunt. Sic ea Montheletana res, quæ ſimplex eſſe negotiũ videretur, incluſum ve Grçciæ finibus, celerrime Italicas occupauit vrbes hoc tempore, atq. in multos deinde annos adflixit Eccleſiam, corrupit mores, impleuit flagitijs omnia, donec euerteretur, præter alias actiones, etiam Concilio Mediolanenſi, de quo memorandi locus erit. Inter huius mali principia Theodolinda, confecta ſenio, & quia Regijs animis iniuriæ ſunt pro vulneribus, moritur, fæmina; quæ nihil habuerat ex barbaro ac externo, debuimusque principia, & finem ipſius in partem rerum Eccleſiæ Mediolanenſis ob eximiam pietatem, aſſumpſiſſe. Supremus illi dies obtigit Modoetiæ, cùm ibi poſt acciſas opes ageret priuato cultu, neque quicquam ex vetere iam fortuna, præter famam & nomen, & inſidentem adhuc animis reuerentiam ob merita, reliquum haberet. Is dies fuit ad X. Cal. Febr. anno ſal. 628. quo die Sacerdotes illius templi, mortuali ſacrorum officio, Collegij ſui parentem quotannis proſequuntur. Ea poſt tantum æui pietas in Theodolindam durat. Marmoreus tumulus viſitur, cum

duabus

duabus, hinc inde columellis, humili ſtructura, quæ mortuam in exilio reginam fatetur. Addita eſt inſcriptio pari ſimplicitate; FVNDATRICEM TEMPLI THEODOLINDAM IBI SITAM ESSE. In tradenda morte Theodolindæ notandoq. obitus eius anno, & die, præterquam quod ſecutus ſum eam famã, quæ pleroſq. annales habet, fuere quoq. pro teſtimonio, Longobardi ſuper morte Reginæ litterarum ductus, in D. Michaelis æde, quã defuncta Hera, Modoetiæ poſuit regiarum Virginũ, vna quæ ſicuti nõ deſeruerat in aduerſis rebus dominam, ita poſt mortem, qua mutantur etiam proximorum animi, manſerat fida & memor, idq. eſſe monumentum ad poſteros voluerat. Hunc exitum Reginæ Theodolindę nonnulli ſcriptores dum eleuare ſtudent, obſcurauere. Nam quia crediderant inuſtam eſſe notam eius nomini, ſi regno pulſa videretur, eiectionem ipſam in ſuperſtitis Adaloaldi calamitatem, implicantes tempora hominesq. referendum eſſe cõtenderunt. Parum ea res Reginæ gloriam attingit. Adminiſtrauerat iuſte Regnum ac ſancte; aſcita in id faſtigium fuerat admiratione virtutis; atq. increſcente dein fama, peruenerat eò, vt poſt mariti mortem etiam arbitra rerũ fieret ſumma gentis voluntate, nec alium vellent habere Regem, quàm quem ipſa ſuo matrimonio dignum iudicaſſet. Conciliauerat Eccleſiæ Agilulphum, & magno mox conatu, gentem vniuerſam. Inde, cùm excors ille furijs Arianis, Catholicorum templa ſpoliaſſet, euertiſſet; admonuerat eum, ſanarat; inferentem quoq. Romanis finibus arma reuocarat; ob ea merita vindex atq. liberatrix dicta Pontificatus, & ornata publice donis ampliſſimis.

mis. Illa ferream coronam imperij ſtabilimentum, illa tot priuilegia, tot munera in Mediolanenſem Eccleſiam intulerat, digna profectò, quæ ad extremum vſque felix foret. Sed rerum humanarũ exitus,& varietatem illã,quæ ſub nomine fortunæ, fert omnia, & agit, nullus omnino mortalium vnquam habuit in poteſtate. Nec prima,nec vltima inter magni nominis principes fuit Theodolinda, quæ lętis initijs, infauſto fine dederit exemplum,ne præſenti quiſquam fortunæ nimium credat. Donec Regna regesq. manebunt, cernentur à ſummo culmine retro ad imum deiecti, neq. mirari oportet, reputantes in eo, Numinis arcana,diſpenſationem occultam. Theodolindæ morte, Adaloaldi caſu, nouatisq. Longobardorum rebus, veluti deſidem intra ſacella Pontificatum egere, poſt Adeodatum ſucceſſor Aſterius,& ab eo Fortis, quem alij Phortium ſcripsêre. Ioannes inde Camillus ſedet homo Ligur, cognomento Bonus, ſiue maternæ gentis hæc appellatio fuerit,ſiue præmiũ eximiæ bonitatis animi, & virtuti honos ex communi fama. Is priuatis rebus diu verſatus in aula Romana, & Gregorio Pontifici Maximo ante omneis acceptus, eius miſſu legatus olim ad Theodolindam venerat Mediolanum. Inde gratioſus apud principes & expectatione ſumma. Nam,& viderant ab Regina in caritate habitum ac honore, & ſatis cõſtabat, huius potiſsimum opera & authoritate viri, reſtituta dãna, quæ prima Longobardorum irruptio rebus Eccleſiaſticis intuliſſet. Accedebat eò, quòd non alius ea tempeſtate prudentior omnis humani diuiniq iuris habebatur, eaq. fama & prædicatione per ora hominum ibat. Itaq. cùm ad ſolennia Pontificatus capeſſenda veniſſet,

noua bonis omnibus affulſiſſe lux eſt viſa. Monothelani verò, & quiſquis rem Catholicam, abſq; capite, ac præſide mallet eſſe, vel certè tale caput, talemq; præſidem auerſarētur, inhorruere. Terrorem ſuper omnia fecit perdito mortalium generi, quòd interritus, atq; inconcuſſus ipſe, nullo turbarum reſpectu, nullaque trepidatione, ſtatim vt eſt Archiepiſcopus renunciatus, ad ſuum paſtorale munus venit, veluti ſe ſe periculis obiectans, & vltro laceſſens ea, quæ ſuſpenſi, ac vitabundi cęteri, partim ſeceſſione Liguſtica, partim domeſticis latebris declinaſſent. Ioannes erat alter Bergomenſium Antiſtes, altitudine animi, & ſtudio religionis incorruptæ, rectè cum Ioannis Boni moribus, & ſanctitate compoſitus. Acer idem, ac vehemens ingenio, & quamcunq; in partem incubuiſſet, ad finem, vſq; deſtinatis inſiſtens. Cum hoc Ioanne, quia præclaris illius adiumentis ad rem gerendam animoſq. perſanandos indigebat, amicitiam familiaritatemq. contraxit Ioannes Bonus. Neque ille partem laboris abnuit, præbuitq. ſeſe comitem ad confutanda Monotheletanorum dogmata, quæ quotidie magis inualeſcebant. Eius negotij cauſa, dum Bergomo Mediolanum commeat, rurſuſq. Mediolano domum reuertit, flumen Abduam calcaſſe pedibus dicitur, & in multorum ſæpè conſpectu veluti per ſolidum illac inceſſiſſe. Sunt, qui miraculi gloriam huius in Mediolanēſem trahant, cùm hic vicisſim ad illum excurreret officij, vel auxilij cauſa. Etiam ego malim de noſtro verum eſſe, ſed plures ad illum alterum inclinauere. Bonus, quà ſuis, quà ſocij viribus, & authoritate cùm hæreſim labefactaſſet Monotheletanam, ad ea, quę proxima erant animum

conuertit, condiditq. tum alibi tum Decij præſertim inſigne templum, addito Sacerdotum Collegio, qui ſtatis horis pſallerent, atq; reliqua ibi tum ad Dei cultum, tum ad ſalutem animarum obirent munera. Decium oppidum decimo ab vrbe lapide, vel opportunitate loci, qua multos haud ignobiles pagos amœna circumfuſa planitie complectitur, vel amplitudine ſua, qua plurimas numerat familias, Epiſcopi præcipuè curam aduertit, vt illud ad hunc modum eſſe nobilitandum putaret. Aedes dicata eſt Materno, cenſus attributus, deſcriptæ canonicis leges, neq. res vlla omiſſa, quæ ad conſtituendam illic diſciplinam pertineret. Exarſit inde bellum atrox, quo Pertaritus, & Gundipertus, ſolitis inter fratres odijs in mutuam perniciem armati, ſeq. & Rempublicam perdidere. Neq. victor vtriuſq. Grimoaldus meliore vſus eſt fortuna, & Eccleſiæ res inter haſce Regum calamitates miſerabiliter fluctuatæ. Refouit eas, & confirmauit parua dictu res, ſed quæ tantum Catholicæ religioni conciliauit authoritatis, vt violandi eam & contemnendi verecundia apud omneis oriretur. Erat in Tarentino agro ſqualidus habitu, vultuq. & magna fama ſeueritatis. Anachoreta, de quo erat opinio multarum rerum firmata ſucceſſu, tamquam ea, quæ futura prædiceret, conſtarent ineuitabili neceſſitate, & illius omnia vaticinia certiſſimi exitus conſequerentur. Siue aduerſa, ſiue proſpera regibus populiſue denuntiaret; vtriuſq. fortunæ, vel triſtitia, vel gaudium, non ſecus atq. præſenti damno, vel vtilitate animos occupabat. Hunc hominem Conſtantinopolitanus Imperator infeſtus Longobardo nomini, per hæc fortè tempora cùm in Italiam excercitum traie-

ciſſet, adijt cupidine ſciſcitandi, quem bello finem caneret, & an ex acie victor eſſet rediturus. Cùm ille triſtia cœpta, & irritos conatus affirmare non dubitaſſet, propterea quod ſcilicet Baptiſta gentem tueretur, quem ſibi patronum adoptaſſent; pergit tamen Imperator fortunam experiri, vaticinaq. denunciatione nihil permotus, impigre bellum, vti deſtinarat, molitur. Committitur prælium vtrinq. ſumma vi, tanta videlicet, quantam eſſe oportuit in eo certamine, cuius finis, victori decus Italiæ recuperatæ, victo turpem fugam, finem opum, malorum extrema laturus eſſet. Ac primò quidem, neutrò inclinata ſpe diu manibus æquis, & incerta victoria pugnabatur. Mox Amelongus ab Longobarda parte facinus edidit, quo perculſus Imperatorius exercitus, cùm attonito ſimilis aliquandiu fluctuaſſet, extemplò dedit terga, vltroq; hoſti victoriam conceſſit. Haſtile regium is fortè Amelongus tenebat, & inter ardorem pugnæ, cùm ex vtraq. parte plurimi caderent, aut vulnerarentur, cōſpicatus inferentem ſeſe ferocius Græcum militem, vibrat repente haſtam, hominemq. tranſuerberatum tollit ſublimem, & vt erat immani corporis robore quatiebat ludentis more diſtentum per aëra corpus. Id ſpectaculum obiectum Imperatorijs, fugæ ipſis initium fuit, Lōgobardo victoriam dedit, nec dubitauere, quin cædes humana vi maior, Baptiſtę tutelaris auxilio, & præſentia eſſet patrata. Ita res Eccleſiaſtica nacta robur, & authoritatem reuixitq. Mediolanenſis Pontificatus, quem memorati paulò anteà tumultus oppreſſerant. Acceſſit ei confirmādo, & ſtabiliendo graue quoq. aliud momentum. Namq. Rex Grimoāldus, opera Bergomenſis Epiſcopi, quem

Bono fuiſſe comitem, & adiutorem memoraui, penitus Arium, atque peruerſam eius doctrinam abdicauit. Eius rei monumentum in Abduana glarea ædes D. Alexandri Catholico ritu eſt dicata, quam antea Sacris Arianis, ſectæ illius Antiſtites profanarant. Nec multò deinde poſtea Ioannes Camillus Bonus Archiepiſcopus extinguitur. Corpus eius vſq. in Heriberti tempora latuit in tenebris, nullo cultu, qui cæleſtis animæ reliquijs deberetur. Heribertus diuinitus repertum in D. Michaelis ara non ſine pompa ſolemnibuſq. cæremonijs conlocauit. Sequitur Bonum Antoninus Fontana, hunc deinde Mauricillus, Mauricillum Ampelius omneis qui breuis Epiſcopi, nec alia re noti prçterquam fama ſanctitatis, & vigilantiæ.

IOSE-

IOSEPHI RIPAMONTII

EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER NONVS.

MOnothelitæ, quod hæreticorum genus, ex Oriente in Italiam penetraſſe memoraui, multum nacti virium erant; inualeſcebantq. per vrbes, alibi parta olim authoritate, & per eam mora, alibi dolis, & feſtinatione, donec Romæ, primò, deinde Mediolani conſtituta ſecta ſtaret opibus ſuis, nec vlla iam arte opus foret. Grauius autem erat malum, quàm ſimplex illud ſecum afferre potuiſſe nomen crederemus, quod poſitũ in ſubtiliſsima diuinarum rerum affectatione, nihil ad hominũ mores, & ad communis vitæ ſtatum attinuiſſe videretur. Sed, fuit ſemper occulta quædam cognatio, facilisq. trã-
ſitus,

quantum Catholicæ rei diſcrimen ageretur, ita commouit, vti ad Conſtantinopolitanam illam profectionem ſumma voluntate omneis accingerētur. Pauci, quibus ire non ita vtile, ac expeditū foret, cōmunicatis inter ſe cōſilijs, atq. ſuis momētis examinata cauſa, ſententiā quiſq. ſuam teſtato deſcriptam pro ſe Conſtantinopolin tranſmiſere. Manſuetus Archiepiſcopus Mediolanenſis inter eos, quanto magis emineret nominis ac loci dignitate, tanto plus ſibi prouidendum ratus, vt ea ſcriberet, quæ non ſententiæ, ſed decreti authoritatem, & pondus haberent; conuentum Epiſcoporum Mediolani habuit ſeparatim, & diligenter agitato negotio, decretū fecit, quo duas Chriſti naturas, & voluntates inter Catholicæ fidei capita ſanciret, ac firmaret. Inde cū Epiſcopis ijſdem ex cōdicto Romam eſt profectus, cūq. Decreti ſententiam in Lateranenſi conuentu expoſuiſſet, ea ſententia tranſmiſſa Conſtantinopolim eſt, & in acta Concilij, ſicut in hunc diem extat, relata. Patrum nomina, qui Romam iere cū Manſueto ſcripta, hoc ordine in actis extant. Manſuetus Epiſcopus Sanctæ Mediolanenſis Eccleſiæ. Ioannes Epiſcopus Eccleſię Bergomatis. Donatus Laudenſis. Anaſtaſius Ticinenſis. Valentinus Aquenſis. Deſiderius Cremonenſis. Gratianus Nouarienſis. Deſiderius Eporedienſis. Ioannes Genuenſis. Audacis Derthonenſis. Benenatus Aſtenſis. Benedictus Valuenſis. Bonus Albigaunenſis. Theodorus Vercellenſis. Ruſticus Taurinatis. Ioannes Intimilienſis. Cæterùm, neq; Conſtantinopolim iuit Manſuetus, neq. verò potuit ire, cùm non eſſent eæ domi res, quas abſq. pręſide ac rectore permitti caſibus, & temporum licentię tutum foret. Iuiſſe autem inde-

non-

nonnulli ſunt opinati, quod perſcriptam illius authoritatem viderint inter eorum ſententias, qui prȩſenteis adfuêre. Nec in eo tantùm aberrauere à vero ſententiæ huius authores, ſed etiam in eo, quòd Mediolanenſe Cõcilium Romano Concilio fuiſſe poſterius, neq. conſultando, quid ſtatuerent, ſed ſtabiliendo quod ſtatutum foret, habitum credidere. Nos, & conſentanea veris, & grauiſsimo cuique tradita ſumus amplexi. Manſuetus inde, ſuo, & prouincialium Epiſcoporum nomine, litteras dedit ad Conſtantinum Imperatorem, quarum ſententia fuit huiuſmodi. Aequaſſe ipſum veterum Imperatorum gloriam, qui aduerſus hæreticos, non ſecus, atque in hoſtes, pro Catholica Fide gerat bella, patribusque congregatis ad labefactandas eorum opiniones, purgandamq. monſtris Eccleſiam conferat imperij vires. Precari Deům omnes, vt digna talibus factis prȩmia perſoluat, vindici Catholicæ veritatis, Chriſtiani Orbis liberatori. Pergeret modò; calumniatoribus obuiam iret, neq. prȩberet vnquam aures iſtis, qui ſimpliciſsimam fidei formulam inuoluere, ac obſcurare concertatione verborum conarentur. Quid inueniri poſſe ſimplicius Symbolo? ibi voluminum omnium ſummam, & arcana omnia religionis eſſe comprehenſa. Repeteret Imperator veteris Chriſtianȩ memoriæ recordationẽ, & primordia ſalutis humanȩ. Quoſnam affuiſſe primis Eccleſiæ rebus, & ſanciendæ fidei, niſi linguæ rudis homines aſſuetoſq. piſcatui, quos Deus conſiliorum ſuorum voluerit eſſe participes, & dominos rerum, & arbitros ligandi, ac ſoluendi. Horum Apoſtolica inſtituta deprauantes acumine ſuo, nihilo magis audiendos eſſe, quàm

deplo-

deploratæ mentis homines audiuntur. Haberent ſua ipſi ſecũ deliramenta,quæ ſcilicet ignibns ad extremum æternis eſſent luenda. Quod ad Chriſti naturam, & voluntatem attineret, congregatos in Concilio Mediolanenſi patres,ita rem conſtituiſſe,atq. ita profeſſos eſſe conceptis verbis. VT DVÆ IN CHRISTO FVERINT NATVRÆ, DIVINA NIMIRVM, ET HVMANA, SIC DVAS QVOQVE AGNOSCI OPORTERE VOLVNTATES, ET OPERATIONES, QVARVM ALTERA DIVINAM NATVRAM, HVMANAM ALTERA CONSEQVATVR. Scripſit has litteras nomine Manſueti Damianus Epiſcopus Ticini,ingens vt poſtea demonſtrabitur,argumentum ad proferendam illuc Eccleſiæ Mediolanenſis auctoritatem. Inſequenti anno, qui fuit humanæ ſalutis IↃCLXXX. Romæ peſtilentia eſt exorta, quæ magna cum ſtrage hominum, ac iumentorum in Inſubriam manauit, eſtq. præcipuè Ticinum Vrbem, inde Mediolanum depopulata. Aufugêre ciues in montium cacumina,nullo cæleſtis iræ declinamento, & quaſcunq. peterent latebras,inueniente miſeros tabe. ciuitas ipſa ab incolis deſerta prope agreſtem induit faciem eliciente ſolitudine gramina per vias perque domos. Ea celéberrimæ quondam vrbis vaſtitas erat. Tunc miſsa de cœlo vox,quæ Diuo Sebaſtiano Martyri Romæ in æde D. Petri, cui á vinculis eſt cognomen,poni aram iuberet, eum peſti finem fore. Ara poſita, cæleſtis promiſſi conſtitit fides,manſitq; inde votiua, ergà Sebaſtianum religio,quotieſcunq; id calamitatis incideret. Addunt alij ea in peſte referenda triſte dictu pariter, & au-

ditu; quippe viſos eo tempore tota erranteis vrbe faunos, qui foribus domorum, quam tenerent haſtam incutientes, totidem inde capita deſtinarent morti, quoties ictibus repetitis funeſtam illam ianuam pepuliſſent. Ego hæc, & pleraq., vel inter oculorum ludibria, vel cõcreta vanitatis, vel humani metus imagines potius returim, nec tamen credendo quicquam obſtat. Eius peſtilentiæ tempore Ioannes Epiſcopus Bergomenſium eſt mortuus, cui ob nauatam operam Archiepiſcopo noſtro, dandum putaui, ne pro externo, & alieno ipſum tranſirem. Cuniperti Regis animum hic fortè aliquando iuueniliter laſciuientem offenderat, cùm eam licentiam eaq. vitia liberius increpuiſſet. Ille ſeuera monita ludibrio vltum ijt. Diſsimulata in præſens offenſione gratias inſuper agit, & per officij ſpeciem offert digredienti ſternacem equum, qui multis iam fuerat exitio, neq. dubium habebatur, quin rudem ſeſsorem illicò nõ ſine adſtantium irriſu peſſundaturus eſſet. Sed longè aliter euenit, eſtq. iumenti ferocia repente mãſuefacta diuinitus. Simul ipſius proteruia Regis verſa eſt in admirationem, & Epiſcopum deinde illum quandiu vixit coluit in parentis loco. Sed non diu poſt caſum illum ſuperſtes fuit. Eodem ferè tempore Manſuetus eſt mortuus, atque ita duo clariſſimi viri continuatis propè funeribus Eccleſiam vtrũq. vacuam reliquêre. Manſuetũ Sauellum Benedictus Criſpus excepit, qui Pontificatus initio, cùm indignum arbitraretur, inter tanta damna, quanta perturbatione temporum eſſent accepta, Mediolanenſem Eccleſiam inſuper ſpoliari ſuo iure, nec retinere iam ea, quæ antiquitus obtinuiſſet; Romam ad ple-

pleraq. repetenda, & vindicanda eſt profectus. Ante omnia ſolicitabat animum, Ticinenſis Eccleſia ſubtracta iuriſdictioni, quę niſi tanto conatu vindicaretur, quãto ſemper vrbis illlius Pontifices contra ſtetiſſent, magnopere putaret eſſe timẽdum, ne cęteri deinceps vrbiũ aliarum Epiſcopi, inuitante libertatis dulcedine, ſtimulante exemplo, vellent ſeſe ſubtrahere Metropolitæ, paremq. propriæ, ac ſeparatæ ſedis conditionem tentarent. Itaq. profectus Romam egit cum Pontifice Maximo, vti Ticinenſis reſtitueretur in Metropolim, cui fuiſſent olim contributi maiores ipſius; ſimul proferebat litteras, & monumenta, quibus actio tota contineretur. Rei tamen exitum habuit infelicem, victorq. certamine illo Ticinenſis fuit, ſiue maiore tetenderit gratia, ſiue iuris imagines, & ea, quæ ſemel placuiſſent, fuerint pro fixo iure, ac æterno. Namq. ſatis conſtabat iam inde ab anno centeſimo quadrageſimo quinto, qui Longobardi Regni fuerat primus, id vſurpaſſe Ticinenſes Epiſcopos, ac tenuiſſe, vt penderent ex vnius Romani Pontificis authoritate, & nutu; nouos Reges, cùm in ea vrbe ſedem fixiſſent, honeſtaſſe Regiam hoc priuilegio, vt Eccleſia ſui iuris foret. Ea fortaſſe res debuit cauſam adiudicaſſe Ticinenſi. Cæterùm, & Ambroſius olim dederat Epiſcopum vrbi, & Protaſius Epiphanium conſecrarat, manebatq. conſuetudo, vt quandocũq. Mediolani Prouinciale Concilium haberetur, obiret id Concilium, vnà cum cæteris, Epiſcopus quoq. Ticinenſis, ſicuti proximè Damianus obierat, fueratq. ſcriba litterarum inſuper ad Imperatorẽ, vt memoraui. Locus hic monet, vt ſtatum, & antiqua iura Metropoleos exponam, ingenti laboris

merito, ſi poterunt olim Pontifices noſtri petere hinc vincula in rebelles Eccleſias, in deſertores Epiſcopos, cuiuſmodi ſemper caſus in mira hominum, atq. rerum varietate contingunt. Neq. repetam antiqua,& exoleta,quæ poſtquam ex hoc corpore ſemel exciderũt, inueterauere ſeparatim, ac fabuloſa propè circa ea videri poſſit narratio;Sed, quæ vel à primo Barnabę aduentu, ſeruant obſequiũ, agnoſcunt caput,& ſuos quaſi recolũt hîc natales;vel auulſa, & ſubtracta varijs hominum ſtudijs, vltro iactant hæc primordia ſui, & quòd fuerint aliquando ſub hoc capite, gloriæ partem ducunt. Hæc cenſura peragetur explicando veterum Archiepiſcoporum viritim actiones, & actionibus confirmata iura, quam ſummam eſſe authoritatem, & fidem puto. Atq. ab Apoſtoli quidem aduentu, ad vſq. Conſtantij Cęſaris ætatem,admodum obſcura eſt huiuſmodi actionum memoria,vel anguſtis,& afflictis interim Eccleſiæ rebus, vel rerum ipſarum obliuione,ac ſilentio. Tantum conſtat, Derthonenſi populo datum ab Calimero Ponti ficem in illa temporum nocte, hunc fuiſſe Marcianum, eo defuncto,Maternum,cùm ad inſpiciendas eius Eccleſiæ res veniſſet, ſuffeciſſe Maliodorum. Cætera ſunt tenebræ,donec Arianæ ſectæ mala vehementius Eccleſiam concuſsêre,quàm vt memoria triſtis aboleri poſſet. Dũ enim Ariani,corrupto in ſuas partes Imperatore, facere ſui iuris Eccleſiam tentant,conuenere Mediolanum Epiſcopi prouinciales, cuius acta Concilij,Dionyſio Archiepiſcopo primi locidignitatum, atq. ſummum in ſuos imperium affirmant; Non multo poſt ſecuta flagitia, Iouiniani,Metroplitanum hoc imperium nobilitauere. Tollebat

lebat ille Virginitatem ſummũ decus humani corporis, animiq. tollebat ieiunia virginitatis inſtrumentum, ea ui, & pertinacia, & obſtinato in tantum impetu, vt Apoſtolica fuerit poteſtate coercendus. Itaq. cùm à Siricio Pontifice Maximo condemnatus fuiſſet, damnationis eius litteræ miſſę Mediolanum ad Ambroſium, eiq. ſubiectos Epiſcopos, vt ad tollendam e ſuis finibus hæreſim excubarent. Reſpondet Ambroſius, Epiſcopi ſubſcribunt, inter alios; Euentius Ticinenſis, Baſſianus Laudenſis, Sabinus Placentinus, Felix Comenſis, Octodurenſis Arauſicanus, Tudertinus ex Illyride, Geminianus Mutinenſis. Hanc nobis memoriæ lucem præferunt hæretica monſtra; mox etiam inter Catholicos ortæ contentiones illuſtrant Metropolim Ambroſianam, quaſi clareſcere nõ niſi inter turbas poſſet. Amiſſo limenio carebant fortè paſtore Vercellenſes, cumq. temporum illorum eſſet conſuetudo, nominari quidem Epiſcopum à ciuibus, Archiepiſcopum verò fieri nominationis auctorem; diuiſa ciuitas in factiones cunctabatur, & fraudi ac dedecori Vercellenſibus erat ambitio. Ea pertæſus Ambroſius animo in prouinciam paterno ſcribit illuc; quin moras abrumperẽt inutiles Epiſcopumq. nominarent? Non ſic cæteras Liguriæ, vel Aemyliæ, Venetiarumq. ciuitates; eas priuata ſtudia publicis vtilitatibus in Epiſcoporum electione poſt habentes, alta frui pace, ſibiq. modeſtiam illam eſſe voluptati, cùm interim ab Vercellarum tantùm vrbe turbulentæ res afferantur. Id caput Ambroſij litterarum haud obſcure deſignat Eccleſiæ Mediolanenſis fines; neq. enim ita ſcriberet ille, de ciuitatibus illis, niſi forent inter ſubiectas.

ctas. Eccleſiam certe Veronenſem Ambroſio paruiſſe, monumento eſt Indiciç ſacratæ Virginis caſus, quæ, cùm amœniore viueret cultu, quàm expoſito ſermonibus atque oculis omnium decori tutum eſſet, præbuerat forte ſuſpicionem, quaſi violatis legibus, in quas iuraſſet, experta foret virum. Damnarat ſtatim eam Epiſcopus Veronenſis, & ipſa Mediolanum ad Metropolitam Ambroſium prouocauit, qui probe cognita cauſa iudicauit inſontem. Neq. ambigitur de Bononienſi, quippe cùm etiam vrbis eius pueros, & puellas Mediolani aleret Ambroſius, atq. diſciplinæ ſuæ inſtitutis erudiret. Forum Cornelij, ſiue Imolam vrbem commendat idem Epiſcopo Fauentino, donec ei proprius Epiſcopus detur; poſtea ipſam & alias Aemyliæ ciuites Valentinianus III. contribuit Eccleſię Rauennatenſi, cùm nobis infenſior pietatẽ ac religionem illuc ſuã tranſtuliſſet. Non diſſimilis apparet in Ticinenſes cura, quibus & reſpõſa diuini iuris Ambroſius, & initiatos à ſe presbyteros dedit. In ipſius Ambroſij libris, in publicis quoq. monumentis extant harum rerum teſtimonia, nec pauca, nec obſcura. Sed nuſquam alibi quàm in Euſebij litteris ad Leonem deſcripti certius ac notati prouinciæ fines reperiuntur. Cùm enim ad Pontificem illum, hæreſim damnans Eutychianam ſcriberet, ſubſcripſere Prouinciales, addito nomine vrbis & Eccleſiæ, quam tũc eorum quiſq. regebat. Nomina autem hęc manent. Euſebius Epiſcopus Eccleſiæ Mediolanenſis. Fauentius Epiſcopus Rhegienſis. Maioranus Placentiæ. Cyprianus Brixillenſis. Quintinus Derthonenſis. Criſpinus Ticinenſis. Maximus Taurinatis. Floreius pro Eulogio

Ipo-

Iporienſi. Gradus pro Epiſcopo Auguſtano. Cyriacus Laudenſis. Abundantius Comenſis, ſuo & Aſimonis Curienſis nomine. Paſchaſius Genuenſis. Paſtor Aſtenſis. Simplicius Nouarienſis. Ioannes Cremonenſis. Octauianus Brixianę. Iuſtinianus Vercellenſis. Quintinus Albigaunenſis. Præſtantius Bergomatis. His finibus, Euſebij tẽpore patebat Metropolis Ambroſiana, latiusq. porro patebat etiam quàm illa ſignificent Pontificum & Eccleſiarum nomina. Non enim omnes adfuere ſcribendo. Ticinenſis cauſa nos ab inſtituto temporum ordine longius abduxit, cuius exitum, neq. illi qui tunc erant homines probauere, neq. noſtri nunc probant, venerandę ſcilicet antiquitatis cura, cui fieri putant iniuriam, ſi primęua illa Metropolitici iuris deſcriptio, atq. iam inde ab Apoſtolicis ducta temporibus authoritas, nouis hominum ſtudijs imminuatur, aut immutetur. Nam, quòd Regiam ibi ſedem, & ab Longobardo conceſſa priuilegia memorent Ticinenſes; neq. barbaris Regibus in rem Eccleſiaſticam fuiſſe quicquam iuris; & amiſiſſe poſteriorum ira, quæ indulſerant priores. Ita multorum offenduntur animi; nec ipſi ſatis inter ſe Pontifices vnquam coluere, dum Archiepiſcopus quidem imminuti ſui iuris damna, & calamitatem abruptæ vrbis à capite tacitus indignatur; Epiſcopum verò anxium ſuſpicione, metu ſuſpenſum tenent ipſa victoria, & poſſeſſio, rurſus memoria veteris obſequij, conſcientia defectionis. Sunt tamen, & ſua Ticinenſibus firmamenta. Placita ſemel, & conceſsione Pontificum aut regum inſtituta, non amplius debere mutari. Quicunq. Mediolanenſibus Concilijs interfuerint, vrbis eius Epiſco-

ſcopi, non vti ſubiectos atq. prouinciales, ſed vti conſiliarios, & amicos interfuiſſe, item alia multa, quæ tædio litis omittens, ad Benedicti Pontificatum redeo. Poſt priuatam illam cum Epiſcopo Ticinenſi contentionem cùm Mediolanum ipſe reuertiſſet, noua mox orta contentio communis Eccleſię toti, Romam iterum eum exciuit. Monachus erat quidam, Ioannes nomine, vaticinia venditans, & ea vanitate famam adeptus. Hic vti ſeſe ad Philippici Imperatoris aures & amicitiam inſinuauit, vtq. leue hominis ingeniũ, & inania ſtudia per eã conſuetudinem eſt odoratus, inſtitit ei ſuadere, vt decreta patrum de duplici natura & voluntate Chriſti reſcinderet penitus, eaq. monumenta, & libros aboleret igni. Si faceret, imperij diuturnitatem, longa vitę ſpatia, &, quæ alia ſunt vota principum virorum, diuino ſpondet nomine, nec aliter ventura ea minatur. Hiſce Philippicus inſtinctus furijs, Sacramento etiam adactus & Monacho inſtigatore præeunte verba, ni faceret, iratum ſibi Deum, & aduerſa omnia præpoſtero carmine miſer precatus, orditur ſcelera, VI. Concilij tollit atq. damnat authoritatem, & in omnia quæcunq. ſeditioſus ille Monachus deſtinaret, facilem ſeſe ac paratum præbet. Nec ille ſegnis ad occaſiones, poſtquam prima ſucceſſerant, vlteriora molitur, docet, expreſſas coloribus, fictas aere, vel marmore, vel gypſo, vel arte alia qualibet expreſſas mortalibus materijs cęleſtium imagines, nihil aliud eſſe, quàm iniurias, & ludibria beatarum mentium; ad religionem vniuerſam euertendam rem eã haud dubie pertinere. Proinde occurrat ei quoq. malo bonus Imperator, & quando Numen ipſum ab nefario vin-

vindicare potuerit dogmate, pergat non ſana religione mortaleis ipſos exſoluere, eamq. cœleſtium nomini contumeliam atq. probrum demat; id ſcilicet imperatoria maieſtate dignum, eum gloriæ cumulum fore. Hiſce perditiſsimi hominis commentis, & hac ratione Philippico Cæſari perſuaſum eſt, vti ſacrarum imaginũ vſum atq. conſuetudinem omnem abolere penitus conaretur. Sacrilegio initium fuit illa ipſa pictura, quæ VI. Concilij acta conſeſſumq. repręſentabat. Deleta omnis, albusq. colos inductus parieti, & auguſtas illas patrum imagines obſcurauere tectorio, quibus mandatum erat. Pro eo temerario incœpto ſacrilegoq. conatu, non ſecus atq. profligata qua piam hæreſi, victisq. catholicæ fidei perduellibus, miſſa Romam ad Pontificem eſt legatio, quæ fieri rei totius authorem ipſum poſtularet, ac etiam de admittendo in totam Eccleſiam exemplo auderet efflagitare. Dicitur inhorruiſſe Pontifex Maximus ad ea poſtulata, vindicem Eccleſiæ Catholicæ Deum inuocaſſe, vt eam ab improborum petitione, atq. ab extremi furoris conatu ſartam tectam incolumemq. ſeruaret. Mox excitum Mediolano Benedictum, & ex alijs vrbibus alios, quibus ob rerum vſum, & morum innocentiam plurimum fidebat, docet, quo in diſcrimine Reſp. verſetur, & quod quiſq. pręſentiſſimum eſſe remedium putet, id promãt. Id Concilium magni nominis fuit, quo Iconoclaſtarum eſt deleta ſecta, ſacrarumq. imaginum honos vindicatus. Benedictus Criſpus, treis, & quadraginta annos præfuit Eccleſiæ Mediolanenſi. Sergius eum admiratione virtutis in ea vigilia collocarat. Extruxit Diuo Benedicto templum illud;

quod parœciæ nomine abolito, & aliò contributa vicinitate, noſtra memoria Diuus Carolus attribuit mulierũ cœtui, quæ ab impuro quæſtu in religionis ac pudicitiæ clauſtra ſeſe conferrent. Id nunc ab re ipſa, quòd parata ibi ſint alimenta paupertati ac pœnitentiæ, ſubſidiũ appellatur. Benedictus ipſe in martirum ephemeride ſiue diario Sanctus perhibetur. Extat nobile carmen ipſius Romæ in Baſilica Diui Petri, quo Regem Angliæ laudauit Baptiſmi cauſa profectum Romam, & ſtatim ab ipſo myſterio defunctum vita. Poſt Benedictum, Theodorus alter præeſt Eccleſiæ Mediolanenſi; peritia ſacrarum rerum, & ritualis diſciplinæ primus æui. Gregorius Pontifex eum admouit Eccleſiæ rebus tum commendatione laudis eius, tum cætera commotus virtute ac innocentia, qua Dei vere munus eſſe, ſicuti Græca vox affirmaret, vulgò omneis eum prædicabant. Eo rem Ambroſianam obtinente, venit Mediolanum ex Germania vir inclytæ ſanctitatis Bonifacius, qui tractus illos Apoſtolico more concionabundus magno cum animorum fructu peragrarat, ibiq. fungebatur Epiſcopi munere. Venit autem, vt antiquiſſimarum religionum loca viſeret ac veneraretur, quorum fama duæ clariſſimæ Longobardici nominis vrbes, Mediolanum, & Ticinũ per ea tempora inſignes erant. Accepit venientem Theodorus, & omnia quę fuerant munera caritatis & hoſpitij, ijs ipſe peregrinum eſt proſecutus. Vniuerſa quoq. ciuitas ad magni viri nomen & famam eſt commota; clariſſimi, & opulentiſsimi quiq. quibus aliqua, vel curà ſalutis ſuæ, vel alienę virtutis admiratio, frequenteis ad hoſpitem ibant, celebrabantq. deducendo, & comitan-

do,

do, & conſulendo de rebus diuinis & futura vita. Et primo ſtatim aduentu de ipſius apud Deum gratia & ſanctitate increbuerat fama, ea erat authoritas viro. Dedêre quin etiam abeunti de ſanctorum reliquijs celeberrima & potiſſima quæq. veluti pretium hoſpitij quo terram Italiam ille eſſet dignatus, & xenia quæ regum opes æquarent. Haud multo poſtea quàm Bonifacius in patriam remigrarat, vrbemq. ſuo mœſtam diſceſſu reliquerat, pars publici mœroris fuit, quòd Luitprandus, pietate ac religione nulli priorum Regum ſecundus extinguitur. Id accidit anno ſeptingenteſimo quadrageſimo quarto ſalutis humanæ, meritoq. Regis huius obitum Catholica res inter præcipua damna, & clades numerauit. Extant opulentię regalis monumenta, queis ille per omne regni tempus vrbem Mediolanum exornauit, haud diſpari per totam prouinciam liberalitate. Olonæ Anaſtaſio martiri templum, & Monachorum ordo; In Bardonij montis vertice nobile item Monaſterium, aliæ alibi, tùm ſacratæ ædes, tùm ædibus tuendis piorum hominum ſocietates ipſius opibus & munificentia conſtitutæ, in quibus vtiq. apparet, Longobardorum genti, poſt accepta chriſtiana ſacra primã fuiſſe rerum Eccleſiaſticarum curam. Sed neq. regis huius, neq. aliud eorum temporum opus ego antetulerim tumulo, quem ille condendis D. Auguſtini reliquijs extruxit. Rarum id atq. viſendum opus eſt Ticini, in D. Petri æde, cui ab aureo cælo nobile cognomen manet. Statuas, & marmor, & artificium atq. deſcriptionem vniuerſam vix magnificentia horum temporum æquarit, meritoq. propter ea monumẽta viſitur vrbs Ticinum.

cinũ. Auguſtini reliquiæ, vt repertæ, vt in Italiã fuerint deuectæ Regis huius cura, memorari altius oportet, quia ciuis Eccleſiæ noſtræ fuit Auguſtinus, tanto illuſtriori natalium iure, quanto maius feliciusq. eſt in æternæ vitæ iura & ſpem renaſci, quàm in mortalitatis ærumnas, & incommoda natum fuiſſe. Poſtquam, Auguſtinus, vt in loco narraui, diſceſſerat Mediolano, redieratq. Catholicæ fidei propugnator acerrimus in eam patriam, ex qua dirus eiuſdem hoſtis fuerat profectus; euexerant eum ſpectata virtus & doctrina, fauorq. popularium ad Pontificatum Hipponenſis Eccleſiæ, trepidantibus admodum illis, qui nouerant olim ſectæ ſuę robur, & gloriam, & expectatione tacita, par inde ſibi ſubſidium pollicebantur. In eo Pontificatu, ſancita ſuorum diſciplina mirificis inſtitutis, editis voluminibus, quę ſunt hodie Catholicę religionis firmamenta, ordine etiam inſtituto, qui, per totum terrarum orbem, familias, & Eccleſię columina diffudit; expleta demum mortalitate, in Baſilica D. Stephani, quanta par fuerat omnium mœſtitia, & celebritate fuerat ſepultus. Id acciderat anno ſalutis CCCCXXX. Poſt ſextum inde quinquageſimum annum, cùm Vandali armis Africam depopularentur, atq. diriperent omnia furore ſuo, Catholici aliquot Epiſcopi, metu, ne cęteram inter ſtragem, ſacrum id quoque pignus violaretur, ſecum in Sardiniam abſtulere, fuitq. ibi per ducentos, & viginti tres annos, nulla cuiuſquam iniuria, donec in eam quoq. terram effuſa barbaries auderet ſolita ſibi, ſacrumq. tumulum hoc tẽpore dehoneſtaret indignis modis. Commouerat ea res Luitprandi Regis animum, ob inclitum Auguſtini nomẽ,

& ob

& ob alterã hanc illius patriam, in qua, per Baptiſmi Sacramentum ad Eccleſiam olim adiunctus, ornarat eo decore res Italas, ipſeq. ſummum ornamentum inuenerat, quod inde domum auferret. Itaq. deligit idoneos viros familiares ſuos, qui cum ingenti pondere auri barbaros adeant, eoq. pretio redemptas reliquias abſportent. Non fuit difficile negotium, quia barbaro vilia cęlitum nomina, pecunię fames erat. Ita legati quod reſiduum ex Auguſtini corpore fecerant ſæcula, ſecum in nauim imponunt, & poſtquam Genuam adpulere, præmittunt ad Regem e ſuo comitatu, qui nuntient, rem geſtam eſſe feliciter, incolumesq. reliquias afferri. Lætus eo nuntio Liutprandus, magis vtiq. quàm ſi aperto in noua maria & terras aditu, nauigia propinquarent onuſta gemmis & auro, procedit obuiam comitante nobilitate. Vbi peruentum eſt Genuam ad eam ſtationẽ, in qua nauis cum cæleſti ſubſtiterat onere, detractis Regiæ fortunę inſignibus ac nudato capite Liutprandus reuerenter ſacrũ feretrum accedit, imprimit oſcula, fundit preces, eratq. circumfuſæ multitudini non minus gratũ ſpectaculum ipſe, quàm arca; miraq. deinde res accidit. In finibus agri Derthonenſis, locus eſt, quem Sauinarianum dicunt. Eò cùm delatum eſſet Auguſtini corpus dici vnius itinere non ſine magnifica pompa, Rex ipſe cum proceribus, nocte, quæ inſecuta eſt, ad cuſtodiam excubauit. Poſtero die, cum tollere vellent arcam accederentq. ſuccollaturi, non poterant vllo modo eam dimouere, tentant, moliuntur vi maiore machinis etiã admotis; arca tamen immota perſtabat. Non dubitauere, quin miraculum, & diuina vis, & iræ aliquæ cæ-

leſtes

leſtes eſſent. Trepidant, hærent, lacrimantur; atq. Rex inprimis ipſe Liutprandus inuiſum ſe ſuperis; auerſari ſuam pietatem Auguſtinum arbitrabatur, vimq. lacrimarum profundebat. Gratianus Epiſcopus Nouarienſis erat in eo comitatu vir inclitæ ſanctitatis & doctrinę. Is hortatur Regem, vt expoſcat precibus opem diuinā, addat vota; non dubitare ſe, quin, vis diuina vel vlciſcatur ſic aliquid piaculi quod repenre fuerit contractū, vel certe aliquid velit. Nuncupat rex votum; ſi moueri loco poſſint reliquiæ, ſe prædium illud Sauinarienſe facturum Eccleſiaſtici iuris, ſtatimq. leuem tollentes arcam adſportauere Ticinum. Ea Liutprandi pietas fuit. Magna fuerat huic Regi Luitprando cum Dandolino inclitæ ſanctitatis homine familiaritas & conſuetudo, ſic, vti, & participem conſiliorum, & Regni penè arbitrum, & vitæ totius moderatorem illum haberet. Dandolinus in agro Ticinenſi (Foro nomen eſt) collocato tuguriolo, ſolitariam, & ab hominum commercio ſemotam vitam egit, præſagio futurarum rerum, & nuſquam falſa prædictione penè in miraculum euectus, eaq. fama Regi expetitus ad familiaritatem. Sed ille poſtquam reſponſa conſulenti edidiſſet Anachoretica breuitate, recolligebat in ſuam ſolitudinem ſeſe, neq. vnquam abduci potuit ab eo vitæ genere, quod ſemel adamaſſet. In ipſa tamen ſolitudine patrauit mira dictu, quæ videlicet, ab ipſo premi non potuere, quominus in famam & ſermonem venirent. Inopia cibi repente confuſus, cùm hoſpiti appouere nihil poſſet, ſpargit ſemina, & ſapidiſſima olera confeſtim euireſcunt. Iacto in flumen palliolo tranſmiſit profundi gurgitis flumen.

Arces

Acces ad manum veniebant, cerua etiam aliquando iuſſa ferre ac tradere panes eſurienti cuidam, cum fide curaq. defuncta eſt eo miniſterio; multaq. porrò alia de hoc cæleſti homine memorantur ad eandem formam. Nos & ipſum & pauca hæc memorauimus, vt noſtri Regis amico ſuus honos conſtaret; ſimul operæ erat tollere varietatem ex hiſtoria, ſiue potius manifeſtum errorem, quo parentem eum & authorem Humiliatorum ordinis turpiſsime confundentes tempora quidam ſcripſere. Is enim ordo felicibus initijs miſerabilem ætate noſtra finem nactus multò poſt ipſius Dandolini ætatem cœpit, noſq. ſuis locis, tùm originem ipſam, tùm tragici ſceleris exemplum, quo excidium meruere, narraturi ſumus. Cæterùm Theodorus, cuius in pontificatum incidit Dandolinus, quartodecimo anno poſtquam Mediolanenſem Eccleſiam occepiſſet, exceſsit vita. Sepultus eſt in æde Monaſterij, cui Orona nomen. Sic ipſe mandarat, nimirum tribuens id ſororis memoriæ, quæ templum illud cùm ædificaſſet aere ſuo nòmen etiam dederat Orona ipſa dicta. Sequuntur breuis æui Pontifices, Natalis, Aſifredus, & Stabilis, ab Zacharia Pontifice Maximo deinceps creati, neq. curę ſuæ biennium egreſsi, Aſifredus etiam octauum intra menſem ereptus. Anguſtos vitæ terminos per obſcuritas rerum comitatur, nec ferme pręter tumulos & ſupremę quietis ſedem aliam horum nomini memoriam annales perhibuere. Natalis in Euſtorgiana Baſilica eſt ſitus, quam ipſam aut à fundamentis erexit, aut profano veterum cultu dicatam Soli, expiauit, atq. tranſtulit in Martiris illius nomen & religionem. Variat namq. circa hoc memoria, & Cano-

nicorum

nicorum tamen vtiq. ordinem atq. Collegium ipſius eſſe opus conſtat. Aſifredus in D. Nazarij, Stabilis in D. Ambroſij, quas ſibi ad ſepulturam deſtinauerant Baſilicas, oſſa, & mortaleis exſuuias in hunc diem habent. Hęc tàm obſcura Pontificum ętas duabus alioqui maximis rebus inſignis fuit, quę licet ad vniuerſam Eccleſiã potius attinuêre, rem tamen Ambroſianam attingunt haud minus quàm ſi propria ipſius forent. Rachis poſt Liutprandum imperium tenuerat ingenio, & mente in ipſum haud diſſimili, ſi pietas & religio principis vtriuſq. compararetur. Mox anteire ipſum voluit quem ſibi ad imitationem ſumpſerat. Quippe abdicata regalis opulentię ſede totoq. magnę illius fortunę cultu, ex D. Benedicti diſciplina & inſtitutis prȩoptauit exigere reliquã ætatem, & confeſtim in illa ſeſe clauſtra contulit obſtupeſcente luxu. Aemulata maritum vxor idem fecit, nec filij degenerauere. Ita Regia in monaſterium conceſsit vniuerſa, & vidit illa ætas raſa capita quæ ſtemmate, vel emicuerant, vel erant inibi, vt propediem emicarent. Id miraculum eaque rara ſpecies obiecta eſt vrbi Mediolano, atque coniectare inde licet, ſub tàm pio Rege, quàm proſperas eſſe Eccleſiæ res oportuerit. Sed paullò poſt maiore Aſtulphi ſucceſſoris rabie ac ſæuitia conflictati ſumus, quàm quanta Rachis fuerat pietas & manſuetudo. Ille ſuper cęteram immanitatem, Stephano ſacrorum principi machinari necem inſtitit, & peſsimum ac horribile facinus eo tempore patratum foret, ni Pipinus Gallię Rex armis & authoritate ſua Chriſti Vicarium exemiſſet imminenti periculo paratiſq. dolis. Intactum & inuiolatum abduxit

ex vrbe Roma ſecum in Galliam, & venêre Mediolanum ex itinere, neq. finis honorum & gratulationis cum qua Mediolanenſes profugum Pontificem, & vindicem Gallũ accepêre. Lætus erat è noſtra nobilitate Marcellinus cognomento vir grauis & peritus aulæ principumq. conſuetudinis, nec ea pars morum, ſicuti fermè ſolet, longe ſolidius atq. maius humani animi ornamentum pietatẽ ac religionem minuebat. Hunc virum Eccleſiæ Mediolanenſis proceres proſequi Romanum Pontificem iuſſere veluti ferentem ſua legatione, & comitatu publica ſtudia, & fauorem. Ea res Læto noui honoris cauſa & initium fuit. Namq. cùm pace conciliata, Stephanus ipſe rediiſſet Romam, atque ſub id ferme tempus, Mediolanenſem Eccleſiam vacuam eſſe contigiſſet, non habuit quem illo viro potiorem arbitraretur. Ita Lętus Archiepiſcopus creatur. Annales noſtri Beatum vocant, eaq. fide Baſilica Ambroſiana reliquias tuetur. Læto Pontificatum Ambroſianum obtinente, datam Pipino Regi, & Pontifici Stephano fidem cùm fefelliſſet Aſtulphus, magna damna, magnæq. calamitates Eccleſiæ rebus inceſſêre. Siquidem expilator atq. ſacrilegus rapere in fiſcũ ex occaſione, tum priuata clericorum vectigalia, tum ipſamet ſubſidia, quibus Pontificia dignitas niteretur; priuilegia, immunitates, iura, & imperia terrarum, quæ poſt varia certamina, poſt tot caſus manebant, aſſerere ſibi ac vindicare, nudumq. penè Pontificatum redigere in paupertatem pudendam, & in Apoſtolica tempora, quibus Eccleſia par iam eſſe haud poſſet. Auxilium iterum fuit ex Pipino, qui ducto in Italiam exercitu, damno malisq. ſubegit Aſtulphum, vti cederet iniuſta poſſeſ-

ſione, atq. vt æquis æſtimationibus illata damna compenſaret. Haud deinde multò poſt exonerauit Italiam ſera morte, Pipinique eiuſdem armis, Longobardorum vltimus, Deſiderius nomine, Regnum adipiſcitur. Is principio rerum actionumque ſuarum, cùm vniuerſam Eccleſiam eximia liberalitate fouiſſet, ſtruxiſſet magnifica templa, varijs Inſubrię locis, atq. ſpem feciſſet, nemini priorum Regum ſecundum fore conſtantia, & fide; mox in ipſius Aſtulphi ſacrilegos mores abijt, & illius teterrimi hominis ęquauit furorem; circumferens arma per totam Italiam, Pontificię ditionis vrbes appetebat facili ſucceſſu, tum quia improuiſus aduenerat, tum quia non erant ea munimenta & præſidia, quę nihil iam apertum & opportunum ſinunt. Hadrianus Romana ſacra poſt Stephanum obtinuerat, qui tentato nequicquam iteratis precibus atq. legationibus improbi Regis animo, poſtquam omnia fruſtra erant, eandem auxilij viam ingreditur, quam Stephanus vtilem ſibi ac ſalutarem in pari periculo expertus veluti monſtrarat afflictis Eccleſię rebus, & indicarat exemplo ſuo. Petrũ Oldradum patria Mediolanenſem ab epiſtolis habebat in familia, virum illum, qui poſtea patrię ſuę Pontificatũ meruit prudentiæ ſimul & ſanctitatis laude. Hunc ipſum in Galliam ad Carolum Magnum expertæ pietatis Regẽ mittit, occulta & longiore via, ne ſcilicet in Deſiderij late diſperſos emiſſarios incideret. Summa legationis fuit; quoniam Eccleſiaſtica res, infeſtante Deſiderio, penè in vltimum eſſet adducta diſcrimen, vti ad propugnationẽ eius pro ſua pietate ſimul & imperij magnitudine Gallus accingeretur. Oldrado audito, & cognito Romanarum

rerum

rerum diſcrimine Carolus Magnus, auxilia non diſtulit, & exarſit pia ſtatim cupidine, vt Eccleſiam ab illa Regis inſectatione vindicaret. Non tamen arma in id ipſum mouere, & quietum imperij ſui ſtatum miſcere bellis placebat. Simul ad Galli nominis maiorem pertinere gloriam arbitrabatur, ſi legationibus & prudentia, quàm ſi per bella, & acies ab Eccleſiæ rebus iniuriam prohibuiſſet. Ob ea, miſsis ad Deſiderium legatis, nuntiari iubet, Romanum Pontificem, quem ipſe Apoſtolicis euertere opibus conetur, ab ſe auxilium petiſſe; id non potuiſſe denegari. Proinde capeſſeret Longobardus iuſtiora bella, Chriſti Vicarium ſineret eſſe in tuto ac tranquillo, neue iura & vrbes ipſius occupatum iret. Amico animo, ſi veri patiens fuiſſet, monebatur; ſed iã ipſi, iam Longobardo nomini aderat finis; iam diſſolui regnum oportebat, quod ea gens ex alieno raptum aſſeruerat ſibi. Monita omnia fidamq. cohortationem adſpernatus ludificabatur authorem pacis, atq. circũferebat impia per fines Romanos arma, donec vindex Eccleſiæ Carolus Magnus obuiam iret, & poſt varios ancipitesq. caſus ingenti bello victor, Italiæ regnum faceret potentiæ ſuæ partem. Is Regni Longobardorũ exitus fuit, hunc finem habuit Petri Oldradi Mediolanenſis legatio. Sed reputanti mihi, & cogitatione perpendenti res vniuerſas Longobardorum, à primo ſcilicet eorum aduentu in eum vſq. diem, quo ſua Deſiderius captiuitate dedit exemplum, ne quis regijs vnquam opibus abuteretur in Eccleſiæ damna, valde ſubit dubitare, pluſne malorum attulerit ea gens Mediolanenſis Eccleſiæ rebus, an dignitatis, & emolumenti. Sane ma-

lorum extremum potuit videri, cùm irrumpente barbaro cunctaq. ſubitis incurſibus occupante, fugeret Archiepiſcopus, atq. cum deſertiſsimo ciuium comitatu Genuam exulatum iret; ibi, velut irati patriæ, manerent etiam poſtquam remigrare tutum foret. Hoc exſulium, hæcue fuga, Longobardi Regni quaſi rudimẽtum fuit haud exiguo rerum noſtrarum dedecore, poteſtq. meritò caſus ille referri inter ea, quæ minuere videantur inuidiam Ambroſianę maieſtatis. Rurſus, propenſos in Arium Reges, & hæreſi corruptum ea ſemper aliquem principum, indeq. factiones, & veteribus comparandas miſerijs calamitates, atq. Catholico Pontifici nonnunquam oppoſitum Arianum memoraui. Etiam improuidi caſus, & funeſtæ ſuſpiciones, & per eas infenſa Theodolinda Conſtantio, mox ciuitas alienata, turbati prouinciales, triſtem Eccleſiæ Mediolanenſi Lõgobardi nominis memoriam reliquere. Sed magna rerum incrementa, magnæq. per omne Regni tempus vtilitates, priuilegia, & iura, & quicquid ſub Catholico imperio ſperare fas eſſet, occurrunt. Tot Regio ſumptu conſtructa Templa, tot monaſteria, tantum opum additum Eccleſiaſticæ rei, quantum abſumere per tot ſæcula, tot varij caſus non potuere. Deſiderius ipſe congeſſit in Mediolanenſem Eccleſiam ea, quæ non facile hac ætate Regum alius dederit, manetq. hodie in Briantæo monte ſupra Cliuatum D. Petri ædes æmula Vaticani templi, quam Rex ille poſuit & ditauit, votum Apoſtolo, cùm Algiſius filius, vulnerato per eos colles inter venandum apro diuinitus oculum amiſiſſet. Ea montanæ ædis fuit origo, cuius ampla vectigalia celebrantur

nunc

nunc inter opes Romanas, & ſemper alicui principum cedunt. Poſuerat ibi Deſiderius illuſtriores opes, ea tempeſtate magis appetitas, quàm cætera iam appetuntur; tertiam nempe partem reliquiarum, quæ Romæ adſeruabantur, cùm eas ante mota in Pontificem arma ſignum amoris accepiſſet. Fuere autem, principis Apoſtolorum dextera, lingua D. Marcellini, & ex magni Pauli ceruicibus aliquid, præter alia multa, comprehenſa diplomate, quod ſe vidiſſe Bernardinus Corius ait. Credidimus eidem Corio, Deſiderium ipſum, vrgente Pontificis exercitu, ſubiſſe in collem qui nõ longe à Cliuato dicitur Barra mortuæ quondam vrbis nomen. Ibi munimenta circundata loco, arcem extructam, & breui nouæ faciem vrbis ſtetiſſe, templis videlicet alijs initium, quæ ſubiecta, late regione, vel inſculptum, aut inſcriptum oſtendunt adhuc Deſiderij conditoris nomen, vel ſeruant famam. Hoc adeo pium atq. religioſum imperiũ, ſiue Numinis ob latentes in ipſa religione, & pietate culpas, ira, ſiue, quia mutari ſuis temporibus omnia regna, & dominatus oportet, illato Romanis finibus bello meruit, vt deleretur. Carolus inde regnat Magnus, ille Romani Pontificatus liberator, ille terrarum, & Regiæ ſuæ fortunæ prodigus dum Eccleſiam Mediolanenſem faceret Reginam, liberalitate ac munificentia, quæ noſtros apud homines nomen vtiq. diuerſum obtineret, neq. crederent fortaſſe, niſi teſtimonia, & monumenta proferremus. Sed prius exſequar ordinem cæremoniæ, qua Modoetiæ per Archiepiſcopũ noſtrum voluit ipſe coronari, nimirum vt eo muneris principio ad reliqua gradum pararet. Deductus igitur

Modoe-

Modoetiam ab Archiepiſcopo Craſſo cæterisq. Prouincialibus, & ab alijs, quos ſua quemq. ſpes exciuerat, & cura proſequendi Regem nouum, tertio poſt die, Archiepiſcopi eiuſdem precibus, & manu, ſummus Italiæ Rex inauguratur. Baſilica D. Ioannis Baptiſtæ, Reginæ Theodolindæ monumentum, huic ſacro deſtinata erat antiquitus, ibiq. ſolennia Regni Longobardi principes capeſſebant. Carolus illuc ingreditur proſequente procerum & Epiſcoporum agmine; procedit in ſuam ſedem Archiepiſcopus Craſſus; precantur Deum omnes, vt quod de coronando Rege in animo haberent, id Italo nomini, cæterisq. prouincijs, & Eccleſiæ toti bonũ, felix, fauſtumq. eſſet. Deinde Archiepiſcopus propriũ eius rei carmen orditur; iterum deinde conſedit, & petijt ab vniuerſa principum corona, num Carolum vellent habere Regem, & num ei ad omnia dicto audientes forent. Vbi velle ſeſe, ac etiam fore reſponderunt, ornauit Archiepiſcopus Carolum pallio, armillis, annulo, ſceptro, ferreamq. coronam impoſuit capiti. Ea coronandi cæremonia regis in ritualibus libris extat, eoq. ritu Carolum Magnum ab Archiepiſcopo Craſſo coronatum fuiſſe Modoetiæ vetuſtiſſimi annales tradunt. Cæterùm in alijs annalibus reperi diuerſos eius cærimoniæ ritus, quandocunq. Mediolani in Ambroſiana æde, ſolenne illud celebraretur. Extra Baſilicam eſt columna, longitudine ac diametro, quam lapicidinæ noſtri temporis admirantur. Creditur eſſe veteris Romani palatij fragmentum, iam inde ab eo tempore, quo Cæſares, collocato hîc domicilio, vrbem Mediolanum, ſicut alteram Romam incolebant. Ad eam columnam, futurus rex

vt

vt acceſſerat, munus erat Angleriæ Comitum offerre candidato pium volumen,in quo ritus Ambroſiani preces & ſacra continerentur. Id volumen ,ſiue Miſſale, princeps Anglericæ gentis poſtquam obtulerat Regi, iurabat ille quam ſancte, fore ſe in Romani Pontificis authoritate, ſiue ſtatus Imperij, ſiue Eccleſiaſtica res ageretur, eiuſq. ſacramenti confectæ ſtatim tabulæ vinculum erant, & monumentum. Euinciebat inde Mediolanenſis Archiepiſcopus ferreo diademate caput Regis, & pręferente Crucis tropħęa comite Anglerico, templũ ingrediebantur; ad aram Maximam accedebant. Ibi nudato capite,poplite flexo,Rex pie numen veneratus expiabatur ab Archiepiſcopo ſollenni crucis nota, deinde collocabatur in ſolio; res tota teſtatò deſcribebatur. Hęc auſpicandi regni ſollennia fuerant in vrbe, quę ipſa Carolum obire voluiſſe non dubitauerim, vt fuerat veterum cæremoniarum,& antiqui moris obſeruantiſſimus. Ita regnum adeptus, ita coronatus, cùm ſuæ liberalitatis erga Mediolanenſem Eccleſiam,initium hoc feciſſet, vt creandi Regis poteſtatem ſanciret exemplo ſuo;parabat maiora,quæ nonnihil tardauit ortum ei certamen cum Archiepiſcopo Thoma triſtibus initijs,exitu mirabili,ſicut memorabo. Carolus Magnus præter militiæ decora, queis, & nominis gloriam, & imperij magnitudinem eſt aſſecutus, fuit eximia peritia rerum diuinarum,& antiquitatis vniuerſæ,quæ ſacrum æuum contineret. Cæremonias, & ritus omneis Eccleſiæ veteris, omnia inſtituta nouerat; quomodo ea in Eccleſiam inducta, quid inde mutatum, quid adiectum foret, haud minus memorare poterat, quàm qui eas litteras, & ea monu-

monumenta vnicum vitæ ſolatium, vnicamq. curam nouêre. Cùm adeò peritus eſſet, conſtituto regno cõpoſitisq. rebus, intendit animum in eam cogitationem, vt Ambroſianos ritus,& quotidianas precandi formulas quæ ſunt officij noſtri tolleret, atq. confunderet eas, ac miſceret cum Romanæ formulæ precationibus,& vnum officij corpus efficeret. Pulchrum videbatur vnam in vna Eccleſia propitiandi Numinis eſſe rationem,& coniunctionem animorum, conſentienti voce declarari. Penitus hoc animo cùm deſtinaſſet, exponit Pontifici Maximo conſilium ſuum, & confeſtim in patrum conuentu tota res agitatur. Craſſus erat ille quidem miti admodum ingenio vir, & vbi non ageretur Eccleſiæ ſuæ dignitas, facile ſeſe in omnia efflagitantium vota pateretur inflecti ac exorari; ſi negotium eſſet affine rebus Eccleſiæ, atque vllo modo ea in diſcrimen veniret, acerrimi repente ſpiritus animiq. Pontifex cernebatur. Id adeò facilè apparuit in hac Ambroſiana cauſa, & deſtinatione Regis. Namq. profectus illico Romam,& Eugenio Gallici nominis Epiſcopo in partes aſſumptò, quà precibus & lenitate, quà rationum pondere patres impulit, vti nutanteis in Regis vota ſententias tanquam verecundia, & religione ſuſtinerent. Sed cùm iniecta mora nihilominus inſtarent Regij, quoſue illi traduxerant in ſuam ſententiam, Eugenij fautoris monitu eò decurſum eſt, vti res tota ipſimet Numini dijudicanda permitteretur. Itaque conſentientibus vtrinque ratio initur, qua diſceptante Deo ſtatueretur abolerint, an verò æternum manere Ambroſiani officij formulam oporteret. Ea ratio fuit huiuſmodi. Breuiarium, & Miſſale

Miſſale vtrumq. Romani quippe ritus &Ambroſiàni collocantur ſeparatim in ara maxima D. Petri, occluſiſq; foribus,& impreſſo annulo,diſcedūt inde pars vtraque, pro certo, & iudicato deinceps habituri quicquid cæleſtia ſigna comprobarent. Inſtaurant preces, perſeuerantis inediæ rigore,ſupplicationibus ad pręcipua templa, effuſa quoq; in pauperes liberalitate, flagitant diuinæ voluntatis indicia, ea vna cura id vrbe tota eſt votum. In hunc modum exacto triduo (ſpatiū quippe temporis id conuenerat) reſignantur clauſtra, gradum inferunt,Princeps, Pontifex, Patres,penes quos futura eſſet leniſsimi certaminis victoria,haud minus ſoliciti, quàm cùm olim præcipua fidei capita & ſumma religionis in diſcrimen veniret. Poſtquam in aræ maximæ cōſpectum venêre,vident mirabile dictu, quod ita referam prout in grauiſsimis monumentis extat. Romana precum volumina,ſparſis atq; diſsipatis toto ſacello folijs apparuere, codices Ambroſiani, ſua in ſede,quo ſtatuti fuerant ſitu ſtabiles manebant;id vnum Diuina vis mutarat, quòd aperti, & explicati proſtabant, quaſi pietatem, & oculos inuitarent. Ab ea diuinæ voluntatis tam illuſtri ſignificatione nemini dubium fuit, quin Romana formula,communis, & publica toti terrarum orbi, Ambroſiana propria Eccleſiæ Mediolanenſis intelligeretur. Ita decretum eſt factum. Ambroſianos ritus Eccleſia Mediolanenſis,prout initio tenuit, ſeruato, neu quis eos tollito vel immutato. Eugenius, vti dictum eſt, Gallici generis Epiſcopus, vel admiratione Thomæ Craſsi vel erga nomen Ambroſianum pietate, fuerat inter authores retinendi ritus, eoq. potiſsimum hortante conſen-

ſerant Patres, vt collocatis in ara maxima ſacris volu-minibus, cæleſte reſponſum exſpectarent. Is Eugenius, cùm dimiſſo concilio reuerteretur in Galliam, ac ex itinere Mediolanum veniſſet, accepêre Mediolanenſes cũ gratulatione tanta, quantum fuerat beneficium, quo vetuſtiſsimi ritus in diſcrimen adducta iura, & primæuas cæremonias, atq; Apoſtolicæ dignitatis monumenta cõſeruarat. Ita, dum Mediolani, tanquam in altera patria dies aliquot moratur, morbus eum occupauit, ex quo non conualuit. Situs eſt in Euſtorgiana Baſilica, ſacellum exſtructum, & ipſius nomini conſecrata eſt ara, quæ viſitur & celebratur in hunc diem. Huius viri memoriam propè aboleuerat ſuo more vetuſtas, neq. iam magis nouerant Eugenium Mediolanenſes, quàm ceteros, qui premũtur obſcura nocte quamuis meriti fuerint, vt in animis hominum in memoria rerum, in æternitate temporum viuant. Ipſe ſemet ab obliuione vindicauit inſigni miraculo, de quo ſic memorant. Matrona nobilis erat apopletico ſtupore defixa per multos annos, idq. ſine remedio malum, ſine ſpiritu corpus habebatur. Huic in hunc modum deploratæ ſalutis mulieri per nocturnam quietem Eugenius obtulit ſeſe, monſtrauitq. ſedem, qua in ſede reliquiæ ſuæ mortaleis iacerent; iuberet aperiri loculum, inde ſalutem fore. Factum vti dixerat, inuentoq; Sancti Pontificis corpore, lethalis matronæ torpor, & diffuſa per membra tabes abſceſſit. Ex eo tempore, ſimul reuixit Eugenij nomen, magniq. concurſus ad eius tumulum facti, donec rurſus obreperet ingratæ mortalitatis obliuio, totaque celebritas, & memoria permitteretur in numerum aliorum, qui reco-

luntur anniuerſario cultu. Ita renouatum eſt Eugenij nomen, vindexq. ritus Ambroſiani celebratus æterna laude, gratis ciuium animis ob memoriam periculi, quod vitatum erat. Ambroſianum officium, & hæc in religionis cultu propria Mediolanenſis Eccleſiæ conſuetudo, quibus initijs inualuerit, explicabo; dignationem quoq; eius, & Romanorum rituum origine vetuſtiora primordia, mutationes inde & varietates, & ſtatum, vel ſiquid aliud attinuerit declarari. Prima tulit initia primamq. deſcriptionem vnà cum Euangelio Barnabas Apoſtolus, cœpitq. Mediolanenſis Eccleſia iam inde ab ipſis natalibus & origine ſua, ſingularibus cæremonijs, & proprio cultu ſuperos venerari. Argumēto eſt deſcriptus adhuc ordo rei Diuinę, prout feciſſe Barnabam conſtat, longe diſsimili ritu, atq. cæteri tunc Eccleſiæ principes ſacrificauere. Poſtea Mirocles deſumptas ex communibus Apoſtolorum inſtitutis, preces, & Sacra redegit in vnum corpus, qui deinde libri, cùm inter aduerſos Eccleſiæ caſus perijſſent, ab Euſebio ſunt reſtituti. Addidit Ambroſius ad Græci ritus imitationem, & pleraq. ſuo Marte, cantica nimirum & reſponſa laudationeſq; Sanctorum, quæ nunc ſacris internitent. Hæc Ambroſiani fuerunt officij, vel initia, vel incrementa, quibus Ambroſium ipſum præcipuam contuliſſe partem, inditum id ex authore nomen declarat. Ac tanta ſtatim ab illius obitu dignitas increuit, vt quacunque patent prouinciæ fines, etiam eo ritu ſacrificaretur, donec prouinciales Eccleſiæ proprios ſibi ritus inſtituerunt. Nec primis vtiq. temporibus erat in Diœceſi varietas illa, qua nunc pleraq. oppida iuris Ambroſiani,

Romanis inter quotidiana ſacra legibus vtuntur. Varijs poſtea caſibus atq. temporum, & hominum licentia, omiſſo patrio cultu in illas cæremonias degenerauere. Ac prima omnium Modoetia, pulcrum putauit, in cõmuni ſacrorum conſuetudine, ſingularem ſuam eſſe conditionem, tenuitq. fauente Theodelinda, vt in Romani officij partem acciperetur. Fortaſſe etiam id potuit accidere ſuſpicioſiſſimo illo tempore Conſtantiano, cùm infenſa Regina Pontifici, Mediolanenſem quodam modo ſimul Eccleſiam odiſſet. Minus noxia quibuſdã cauſa ſeceſsionis. Nam, aut contributi Romanis vrbibus olim, ſeruant eas leges, quibus paruere maiores ipſorum, vt in Verbani lacus littore, Arona, Varena in Larij; aut exteris finitimi, in eorum ipſi quoq. ritus abiere vt Triuilium, Verdellum maius, Tricium, Fraxinetum quoq; & Vallis Macca, quorum illos, traxere Bergomẽſes; his poſitis in Mantuano dominatu proprius illius terræ ritus adhæſit. Thomas Craſſus Ambroſiani ritus propugnator, ſeptimo Pontificatus anno mortuus iacet in Baſilica Laurentiana. Poſt eum, Petrus Oldradus, conſentientibus populi ſuffragijs, fit Epiſcopus, eamque nominationem ſuprema Romani Pontificis authoritas comprobauit. Fuerat hic in familia, ſicuti dictum eſt, Hadriani, ſcribendarum epiſtolarum cura, & miniſterio, quod munus non erat olim famulorum, & atrienſium, qui tantũ herilia mandata domeſticaſq. ſordes conſignare litteris, poſſent, quiue pudendis apti legationibus, vili quoq. manus miniſterio, dominum leuarent ſumptu; ſed ſapientiæ ſtudia, & grauitas, innocentia quoq. morum, & magnæ virtutes in eo demandan-

do ſpectabantur. Ea omnia, cùm eminerent in Oldrado, fecerant, vt Mediolano Romam ad ſplendidum illud, & graue munus exciretur. Creatus Archiepiſcopus, egregium illud facinus agitauit animo, vt Mediolanenſem Eccleſiam reſtitueret in eas opes eamq. maieſtatem, quam aliorum beneficentia regum non vna mole ſed lentis partam auctibus alij ſtrauerant reges, non vno itē ictu, ſed varijs afflictamentis. Itaq. cùm expoſuiſſet nouo Regi, quæ prædia, quaſue terras Archiepiſcopi Mediolanenſes olim poſſediſſent, quæ fuiſſent eorum priuilegia, & iura, permotus ille, ſiue virtute Oldradi, ſiue vrbis, & Eccleſiæ magnitudine, conceſsit ac donauit imperium & opes Oldrado, quæ donec manſere, principibus etiam ac regibus Mediolanēſis Eccleſia fuit inuidenda. Donationis eius litteræ vnicum tantæ fortunæ veſtigium extant in hanc ſententiam, & hoc exordio

„ IN NOMINE SANCTISSIMAE ET INDIVIDVAE TRINITATIS CAROLVS diuino nutu coronatus Romanorum Imperator, Rex Francorum, & Longobardorum, omnibus Italiæ præfectis Sal. Petrus Oldradus Eccleſiæ Mediolanenſis Archiepiſcopus, venerabilis vir, & amicus homo nobis, petijt, vt ea, quę Conſtantinus Magnus cæteriq. ante illum Imperatores conceſſerant Eccleſiæ Mediolanenſi, temporum, & hominum iniurijs amiſſa, reſtituere, confirmare vellemus; Id præterquam quod ad animæ noſtræ ſalutem pertineret, etiam Ambroſij memoriæ tribuendum eſſe, cuius nobis putamus opem ad v[illegible]s imperij vitæq. caſus implorandam. Iuſtum omnino poſtulatum eſt viſum, annuimuſq. libēter, vt, non modò, ſi quæ fuerant adempta reſtitueremus

Eccle-

ſianæ ædi nouos addere Sacerdotes, fundauitq. Monaſterium, ijs legibus & eo conſilio, quod apud poſteros eſſe teſtatum voluit, ſcripto in hanc ſententiam diplomate. Memorem ſe rerum humanarum finis, ac officij ſui, cogitare ſemper ea, quæ pertineant ad animæ ſuæ ſalutem, ad principum incolumitatē, ad populi quoq. totius religionem & diſciplinam. Et quia nihil eſſe ducat Sanctorum aduocatione præſentius ad ea omnia curādā & obtinenda; ideo putaſſe faciendum, vt ad cæterā Ambroſiani Templi celebritatē adderet piorum hominum familiam, qui ſolitariam ibi vitam agentes, nocturno diurnoq. cantu venerarentur Deum, ſanctos inuocarent, Ambroſium nempe Pontificem, Martiresq. Geruaſium, & Protaſium, quorum ibi ſita eſſent corpora. Ac ne Ambroſianus ille nouus ordo, cui Benedictum quendam inſtitueret Abbatem, laboraret vllis vnquam anguſtijs atque difficultatibus; concedere ſe Benedicto Abbati, cæteriſq. qui poſt eum, id nominis ac dignitatis obtinuerint, vniuerſoq. Monachorum ordini, cellam, quam ab Diacono Forte coemiſſet; hanc haberent ſibi propriam, & ſuam; in ipſam verò Baſilicam, pateret etiam ipſis aditus ad ſacra faciunda, quod Carolo & Pipino regibus, & ſibi, Cleroq. Ambroſiano ſalutare & quietum foret. Ac, ne qua, voluentibus ſęculis, inter Collegium vtrūq. Canonicos nimirum & Monachos orīretur forte diſſenſio; ita ſe rem ſtatuere, ac definire, vt omnia cellæ iura, quæue tunc eſſent, quęue poſt forent, ſicuti ceſſura erāt Diacono Forti, cederent Monachis; in Baſilica verò, nullum, præterquam pſallendi, & precandi ius haberent, fruerenturque tamen ſubſidijs, & ſtipe, ſi quam larga pietas

pietas alicuius ad ſuſtentandam eorũm vitam fortè cõtuliſſet. Ad ipſius verò Monaſterij gubernationem atq. diſciplinam, hęc in perpetuum præcipi, & caueri. Leges, & inſtituta Monachis deſcriberet Abbas Ex D. Benedicti formula, eaq. deinceps quotidianæ vitæ ratio, norma, & vinculum eſſet ordines huius Ambroſiani Collegij, antiſtes; & Abbas ex ipſo Monachorũ corpore legeretur, qui ſcilicet ibi ſacram togam accepiſſet, ibi cum cæteris fuiſſet altus ac educatus. Hæc ex ipſius authoritate Caroli conſtituta, fauente Clero, Populo approbante, ſi quis tentaſſet vnquam, tollere, vel infirmare, vt in eum iratus Deus ederet exempla ſuæ iuſtitiæ, ſacrilegumq. caput, princeps Apoſtolorum, & ipſe pater Ambroſius abominarentur. Edicti ſententia hæc fuit; ſed eorum quoq. deſcribam authoritates, & nomina, qui ſcribendo affuere, namq. arbitror id fore validiſſimum ad faciendam fidem. Petrus Epiſcopus S. Mediolanenſis Metropolitanæ Eccleſiæ. Datheus Archipresbyter iuſſu Petri Archiepiſcopi ſubſcripſi. Olfredus Archidiaconus. Deuſdedit presbyter. Petrus Diaconus Sanctæ Med. Eccl. Fortes indignus Diaconus. Senator Presbyter. Iacobus Diaconus. Stephanus Presbyter. Rofredus Diaconus. Lucebertus indignus presbyter. Ottolinus Diaconus. Ariſtæus Diaconus. Oldebertus presbyter. Anluertus presbyter. Rodulphus presbyter. Igulphus presbyter. Theodorus indignus presbyter. Theofredus presbyter. Adc presbyter Sanctæ Mediolanenſis Eccleſiæ iuſſu Petri Archiepiſcopi ſcripſi, ſubſcripſi confirmaui. Hęc fuit origo Monaſterij, quod nũc ſtat excelſa mole principumq. tectis haud

abſimili. Petrus Oldradus conſtituto Mediolanenſis Eccleſiæ patrimonio, fundatoq. Monaſterio, quod tantis opibus,& ipſius Ambroſij nomine dignum eſſet, non minori ſolicitudine contendit, vt populi quoq. conſtitueret mores, & ſi quid in religionem irrepſerat vitij, tolleret ac ſanaret. Atq; tantum fuit eius odium aduerſus praua dogmata, vt á Carolo Magno malleus hæreticorum appellaretur. Anno vigeſimo octauo poſtquam Archiepiſcopus renuntiatus, res cœperat agere tantas, migrauit in cælum, coronatis regibus, Pipino,& Bernardo, ac ne qua gloriæ pars deeſſet, reſtitutis etiam D.Gregorij monumentis, quæ mortalibus populi Romani ſtudijs, & inexpiabili in diuinum hominis illius ingenium contumelia fuerant diſsipata. Dederat hæc negotium Oldrado ſummus Pontifex Hadrianus ob vnicam illa tempeſtate viri doctrinam & fidem. Succeſſores eius ad Angilbertũ vſq. Puſterlam, quod fuit ſpatium annorũ fere ſexdecim, egêre minore gloria, ſiue rebus iam ita compoſitis ab Oldrado, vt quamuis actuoſa virtus, materiæ nihil ad laudem haberet; ſiue fortaſſe plus pietatis, & ſapientiæ fuerit in illis, quàm impetus ad agendũ, qui negotia vbi deſint, conquirit. Fuere autem Alipertus Craſſus, Anſelmus Bilius, Bonus Caſtillionæus, Angibertus Puſterla, primus hoc nomine, qui non vltra ſextum menſem vixit in ea paſtorali vigilia, tranſtulitq. D. Monæ oſſa ex obſcuro tumulo, in eam ſedem, quæ digna tanti viri reliquijs eſſet. Priores fuere ſinguli quaternis annis in Pontificatu, nec memorantur alia, præterquam communi Epiſcoporum omnium laude, quòd extra natiuas humani animis labes fuerint, quodq; in

retinendo iure conſtantes, adiecint impauidis animis pericula. Pro Aliperto Odbertum nonnulli annales habent; & Anſelmo, ne fuiſſe per omnia ceſſator videretur, infame negotium affinxere, quaſi Bernardum Italiæ Regem, vnà cum Volfoldo Cremonenſium Pontifice ſtimulauerit ad ea arma, quorum exitus, ignominia Regis, coniuratorum verò ſtrages fuit. Voluerat ille Regem Galliæ Ludouicum exturbare regno, neq. tam ſua ſponte, quàm hortamentis eorum, quibus quieta non placebant. Ac primo ſtatim motu, ſicuti ſolent, qui temerario magis auſu, quàm forti animo quippiam incepêre, trepidus atq. conſternatus pœnitentia, dedit ſeq. & arma, victoriſq; rabie oculis effoſis reliquam abſq. luce vitam egit, magno ipſius Anſelmi dedecore, ſiquidem ille fuerat inter coniuratos. Angilbertus Puſterla deinde Archiepiſcopus eſt factus lætis initijs, exitu, per aliquot annos pari, dein funeſto, ſiquidem ille, cùm administratis aliquandiu præclare, laudabiliterq. rebus à Romano demum Pontifice deſciuiſſet, eius diſsidij miſeram hæreditatem reliquit Eccleſiæ Mediolanenſi, noſtriq. perdiu Pontifices Angilberti ſpiritu, & contumacia rebelles fuere. Conceſsit ei Rex Ludouicus omnia, quæ Carolus Oldrado, iuſsitq. fixa in perpetuum, & rata eſſe principis illius munera, de quibus retuli. Ideo dites, & opulentus æmulatuſq. munificam Oldradi pietatem erga nomen Ambroſij, concepit animo Regium opus, altare videlicet aureum, cum pretioſo gommarũ vnionumq; diſtinctu, vt, quemadmodum Oldradus addiderat ad ſacra faciunda miniſtros Aedi, ſic ipſe adderet aram, quæ digna eſſet cætero cultu, & tanta iam

maie-

maieſtate. Stimulabat animum. præter auctas opes, & Baſilicæ dignationem, etiam fama reliquiarum ipſius Ambroſij, quas infra aram maximam abdito in ſpecu reuincta quaternis catenis arca ſeruari publica credebat religio. Conflauit aureum frontale Voluinius nobilis ea tempeſtate faber: inſumpta in Id opus triginta millia nummum aureorum ferunt. Tranſtulit Angilbertus Caloceri quoq. reliquias, & eas in Cliuatenſi Aede collocauit. Atq. vt Pontificatus eſſet inſignis religionibus, & aucto ſuperûm cultu, duo, quæ manent adhuc templa Mariæ Vitgini poſuere, Fulcus & Pedo, ſplendidi homines, & honorati, Falcorinam, & Pedonem hodie vulgus appellat. Ne ancillæ quidem à munificentia, & pietate ceſſauere. Secreta erat ex Pedonis famulatu, parcimonia ſua, vel herili munere, nacta pecunias vltra ſeruilem fortunam. Ea tertiam ædem extruxit virgini Deiparæ, quæ Secreta hodie dicta, mulieris illius nomen præfert, ſed ignotum ciuitati iam, & obſcurum. Nec Pedonis, aut Fulchi clarior erat memoria. Hæc Mediolani ſumpſit Eccleſiaſtica res incrementa ſub Angilberto, opportuné, tum ad ipſius Eccleſiæ ſplendorem, tum ad vetera damna, & deletas olim aut violatas ædes. At Obizo Comarchus Angleriæ, & Aronæ, cùm pace conciliata Pontificem inter, & Imperatorem, D. Felini, & D. Feliciani reliquias eius rei præmium accepiſſet, eaſq. deportaſſet Aronam, excitauit ibi templum, & Monaſteriũ, addiditq. vectigalia, quæ cum reliquo Verbani lacus imperio ceſſere poſtea Borromææ genti nota domus poſſeſsio, donec exortus in ea familia D. Carolus ademit ſibi & ſuis, hæc, & alia caduca bona, vt ſempiternum e ſuo

 nomi-

nomine decus inferret, idq. Societati Ieſu,nobile Sacerdotium attribuit. De Felini, & Gratiani reliquijs ita eſt apud Bernardinum Corium, quem in patriæ rebus libēter authorem ſequor; alibi pro Obizo Erimbertns, neq. Gratiani, & Felini, ſed Primi, & Feliciani nomen extat, & Legiunum fuiſſe tranſlata oſſa,non Aronam. Diſceſſit inde Angilbertus à Romani Pontificis authoritate, nō leui malo, etiam ſi,vitæ ipſius & diſsidij finis idem fuiſſet. Sed neſcio quo modo accidit, vt in annum vſq. ducenteſimum ab illius exitu,defectionis huius ignominia Mediolanenſis Archiepiſcopos haberet, eoq. notaremur dedecore, finitimos inter, & longinquos, quanto magis Eccleſiæ nomen, apud æmulos inuidia apud integros admiratione celebraretur. Neq. tanti mali certa vlla traditur cauſa, quam equidem in re tam inſigni veteris memoriæ negligentia admiror. Sumpſeritne ſibi ſpiritus ingentes Archiepiſcopns ob Caroli Magni liberalitatem, & crediderit opes iam poſſe ſuas Romanis opibus æquiparari; ob id humani animi inſolentia,ſpreuerit imperium, & blandiente libertatis dulcedine facere ſui iuris Eccleſiam hanc deſtinarit; an verò culpa etiam aliqua fuerit in Romano,dum,præbet huius ingenio materiem temeritatis, imperatq; Mediolanenſi rigide, & ſeuere, tanquam foret vnus e cæteris Eiſcopis, qui ab celſiſsima illa maieſtate,immani diſtarent interuallo. Sed non in eo diſsidio tamen Angilbertus defuit Reip. ſalutaremq. ſiquiſq. alius egit Pontificatum ſatis vt appareret, non vitio religionis eum, aut animi prauitate, ſed contentione dignitatis alienatum eſſe, quæ principum inſania nimium ſæpe publicum bonum interpellauit.

Iudo-

Ludouico Regi carus acceptuſq; inter paucos erat, ſiue placeret animi magnitudine, foretq. regiæ fortunę conſilijs, & negotijs aptus, ſine etiam in illa diſsidij calamitate quæſiuiſſet hoc ſibi munimentum in vulgus, vt quãtum deperiret authoritatis ob Romani Pontificis iras, tantum ex altera parte ſarciretur, oppoſitãq. triſti famę hãc apud Regem gratiã obtineret. Ita Ludouicus adhibebat Angilbertum in magnis arduiſq; negotijs, & fiebat imperij pars Archiepiſcopus, Rexq. viciſsim ipſe componendis Eccleſię rebus vim authoritatemq. ſuam admouebat, egregio temperamento, cùm opes Regiæ, prudentia Pontificis, monita, terrores, præmia, pœnæ, ad emendandos hominum mores, conſtituendamq. diſciplinam hinc inde miſcerentur. Huius præclaræ ſocietatis illuſtre monumentum extant Angilberti litteræ, quas de ſtatu rerum Eccleſiaſticarum ad Regem dedit, cùm ipſius rogatu aſſumpto in negotij partem Aquileienſi Patriarcha, recognouiſſet Epiſcoporum inſtituta toto Regno, Monaſteria, templa, Xenodochia, Clerum, principum quoq. iuriſdictionem, an ſatis æquabilis, & moderata, an eſſet cõſentanea legibus Euangelij. Litteræ fuerunt hoc exemplo. Angilbertus Archiepiſcopus Ludouico Regi. Cùm in Epiſcoporum conuentu, ego „ Angilbertus Archiepiſcopus, & Andreas Aquilcienſis „ Patriarcha, expoſuiſſemus dignum tuum animo Regio „ conſilium Eccleſiæ conſtituendæ, & quemadmodum de- „ diſſes id negotij nobis, vt inquireremus, quid in quaq; „ parte corruptum, aut neglectum egeret remedio; grata „ res Patribus fuit, & plenam vtilitatis eã fore actionem „ omnes exiſtimauere. Inde aggreſsi rem ipſam perſcru- „

tatiq.

„ tatiq. diligenter omnia, magno noſtro dolore compe-
„ rimus, vix quicquam in tota Eccleſia reliquum eſſe ſani,
„ & synceri, tantaſq; corruptelas irrepſiſſe, quantas ex-
„ ponemus, ordine, quem etiam in habenda quæſtione
„ nobis eſſe propoſitum voluiſti. Epiſcopos inuenimus
„ in ſuo munere ſegnes admodum & remiſſos, nec in eorũ
„ vita quicquam ad eam formam, qua debuerant eſſe cæ-
„ teris ad omnem virtutem incitamento. Sane in eos fue-
„ rat animaduertendum, vt pœna ſaltem ſua licentiam
„ aliorum coercerent. Sed vt detur illis pœnitentiæ ſpa-
„ tium rogamus; fortaſſe enim reſipiſcent, & regiæ tuæ
„ maieſtati fuerit illuſtrius, clementia, quàm ſeueritate rem
„ geſsiſſe; ac nos interea non cunctabimur accipere crimi-
„ na, & delationes, eorumq. cauſas cognoſcere, qui ſibi
„ vlla in re factam iniuriam expoſtulabunt. Sacræ con-
„ ciones habentur ſegni cura, vel penitus etiam intermit-
„ tuntur, eſtq. partim culpa Pontificum in eo, partim eo-
„ rum, qui cùm habeant ſacella domi, nec ad tunc ipſi
„ templa, nec adire familiares ſinunt, At Epiſcopis qui-
„ dem, inter cætera, quæ deliquere, hoc etiam abſq; vlla
„ prorſus excuſatione flagitium manebit; opulenti verò
„ populares excuſant incommodos egreſſus, negotia,
„ temporis anguſtias inuitaméta manendi, maiore culpa,
„ quàm ſi cauſæ nihil afferrent. Ita, dum plebs minuta
„ tantùm ad audiendem Dei verbũm accedunt, ea ſola
„ concionatori materies relinquitur, vt incommoda pau-
„ pertatis eleuet, commendetq. patientiam eius mali.
„ Quod ſi diuites etiam accederent, non autem illa tan-
„ tùm infirma, & egena multitudo; poſſent vtique con-
„ cionatores inuehi patentiore campo, in delitias, &

luxum

luxum malorum omnium ſemina, atq. per eam occaſio- »
nem ſeueri pudiciq; mores in hominum animos induce- »
rentur. Remedium erit, ſancire lege, ne quis intra do- »
meſticos parietes, aut in deuijs ædiculis obeundo ſacra, »
liber ſit communi religione adeundi maiora templa fe- »
ſtis diebus, atq. id, vt ita ſanciatur, ſuademus. Compe- »
rimus etiam inquirendo, vagari per vrbes, & agros ho- »
mines e noſtro Clero, qui, vel nullis initiati ſacris aude- »
ant ſacra facere, vel initiati faciant iniuſſu noſtro, quod »
temeritatis eſſe eiuſdem putamus. Id piaculum eaque »
culpa, quia non admitteretur, niſi dynaſtæ locorum re- »
ciperent homines huiuſmodi, atq. vltro in ſacrilegium »
impellerent; ideo moneri Comarchos, & adminiſtros »
eorum oportebit, ne tale quicquam in poſterum faxint. »
Peccant ijdem, ſiue dynaſtæ, ſiue præfecti grauiter etiã »
in eo, quod obeundo ſuæ iuriſdictionis loca, pagatimq. »
forum agendo, plus oneris imponunt pauperibus, quàm »
ſuſtinere poſsint. Non erit vltra locus huic querimoniç, »
ſi lex illa cuſtodietur, quam auus tuus vir ſapientiſsimus »
tulit. Epiſcopos item in luſtranda Diœceſi nollem gra- »
ues eſſe cuiquam; nec placet immunitates violari, quas »
Rex pater indulſit; tum ſi quem Epiſcopus feſtum diem »
iuſſerit eſſe, eum vt religioſe populus colat ritu ſuo. »
Hæc ſcripſerat Angilbertus Archiepiſcopus minime re- »
belli, ſicut apparet in Catholicam Eccleſiam ſpiritu, »
quãuis á capite deſciuiſſet. At Rex Ludouicus, acceptis »
litteris, & attente conſiderata Mediolanenſis Archiepi-
ſcopi relatiore, nihil cunctatus, ex ſequitur conſilia, pa-
rat remedia, quæ ne vana in poſterum forent, Regni
proceres in aulam exciuit, atq. ita eos eſt allocutus.

Non

,, Non primus hic mihi dies admonendi vos , & obſe-
,, crandi , vt innocenter ac pie , ſicuti Chriſtianos decet
,, homines viueretis, & conaretur vnuſquiſq. veſtrũ pro-
,, hibere, ne qua fieret cuiquam iniuria, ſtatumq. in primis
,, Eccleſiæ ſartumtectum & incolumem tueremini. Sed cũ
,, ab Angilberto Archiepiſcopo petijſſem vt cognoſceret
,, quemnam hæc noſtra multoties declarata ſolicitudo
,, exitum habuiſſet, & an toto Regno fierent ea , quæ vel-
,, lemus ; retulit ille multa, quæ nollemus intellexiſſe. La-
,, bare capita rerum Epiſcopos, & ſegniter in ſuo quemq.
,, munere verſari, conciones intermiſſas aut deſertas prin-
,, cipum virorum incuria, qui debuerant exemplo ſuo cæ-
,, teros illuc ad Chriſtianæ vitæ diſciplinam iuuitare, pau-
,, peres oppreſſos , & impoſita illa onera , ſub quibus inge-
,, miſcant, feſtorum quoq. dierum contemni religionem ,
,, & conceptiuas ferias , quæ publicæ ſalutis cauſa ſuſci-
,, piãtur, operibus fœdari quotidianis,& in promiſcuo vſu
,, cæterorum dierum haberi .Hæc nobis Angilbertus Ar-
,, chiepiſcopus renuntiauit expoſuitq. remedia , quæ ma-
,, lis huiuſmodi poſſemus adhibere , faciemuſq. Deo bene
,, iuuante propediem . Vos interim eſtis admonendi, ne
,, turbetis Eccleſię iura neue faciatis maioribus noſtris iniu
,, riam, qui muneribus eam ampliſsimis ornauere . Nam
,, ſicuti fungi ſuo munere Sacerdotes velimus, inculpatãq.
,, vitam eſſe Monachorum , ita tueri rem , & dignitatem
,, eorum debemus, & prouidere , ne detrimenti quicquam
,, patiantur. In Eccleſiæ cauſa vobis hoc ſemel denuntia-
,, tum eſto; neq. enim dubitamus , quin voluntatem hanc
,, noſtram pro imperio ſitis habituri , ſicuti ſemper alias
,, conſueuiſtis.Quod verò ad officij veſtri munus & publici

regi-

regiminis, emendationem attinet; hortamur, vt in iure dicundo, abſq. ira & ſtudio ſequamini duodecim tabularũ authoritatẽ, quæue alia maiores ad conſeruationẽ humanæ ſocietatis reperêre. Sic agendo, regnum augebitis, & veſtras priuatim opes, famamq. nominis æternam aſſequemini. Prætoria quoque certis locis volumus eſſe conſtituta, tum liberum ac tutum eſſe ſi qui adire nos velint, & faciles in Regiam patere commeatus. Hæc habebam in præſentia quæ vos admonerem; cætera, quæ conſtituimus ex Archiepiſcopi relatione & conſilio propediem ſcietis. Angilbertus in ipſa defectionis calamitate ſalutaris Pontifex author fuerat in hæc inſtituta formandi Regni, tẽperaueratq. Remp. ita, vt egregia, & rara videre poſſet forma noſtris quoq. temporibus, quæ plus iactant, vel ciuilis iuſtitiæ, vel chriſtianæ pietatis. Neque verò, dum externa, & aliena moderaretur, habebat domeſtica ſine cura, quam fortaſſe negligẽtiam attuliſſet alicui væcors ambitio, & parti iam nominis gloria. Compoſuit enim Mediolani, & ordinauit rem præcipue Monaſticam, qu ſuo more paulatim à ſanctiſsimis inſtitutis, & ſumma ſeueritate retro abibat in flagitia. Adhibuit alijs alia remedia; Monaſterio Ambroſiano, cuius ordinis homines florebant congeſtis illuc recens opibus, & corrupta nondum diſciplina Gaudentium Abbatem dedit, expertæ moderationis virum, & D. Vincentij præfectura probatum ſatis; firmauit illis Oldradi munera, ſuũq. munus addidit, vt quandocunq. naturæ ſatisfeciſſet Abbas Gaudentius, eligerent deinceps è ſuo Collegio quem eo munere dignum putarent. Vixit Angilbertus

in Pontificatu quatuor annos, & viginti, magnus vtiq; vir & felix, niſi gloriam omnem, non apud poſteros modò, ſed etiam apud eos, qui tunc erant homines, fœdaſſet, nomen illud infame rebellionis. Par ferme regnandi ſpatium ipſi fuit Ludouico, quem in Ambroſiana ſepultum æde, ſatis illuſtrabat, etiam ſi hiſtoriæ omnes tacerent, amplexa nobili carmine vitam illius, tabula. Sententia carminis, ſi fortè marmor vetuſtati ceſſerit, hæc erat. Regem ibi Ludouicum iacere, cuius gloriæ Muſæ non ſufficiant. Huic, in ipſo lucis exordio donaſſe res Italas auum, ne primus vitæ dies vacaret ſolio, & Regno. Rudimentum eius Regni puerilis habuiſſe canos maturitatemq. ſenum. Dici non poſſe, fueritne pietatis gloria maior an ingenij. Romam vbi ſub imperium accepiſſet, feciſſe ſuis armis, vt excuſſo Sarracenorum iugo ciues, tranquilla in toga, pacis artes colerent, ſicut antea bonis temporibus. Hunc Cæſarem ereptum immatura morte rebus humanis, quia tali Principe populus indignus eſſet, dignus autem ipſe cælo. Proinde flerent, Roma, Lâtium, Gallia, parente amiſſo; ſed neq. rurſus flerent, quia meritus ille lacrimas humani generis, nunc ſempiterno beatorum æuo frueretur. Poſtea Thado & Carolus Caluus, hic Italiæ regnum, ille Mediolanenſem Eccleſiam accepere. Inclytum ea tempeſtate nomen fuit Thadonis, cumq. poſt Caroli Magni principatum, & culta iam tempora Regis illius inſtitutis, & immortali apud poſteros exẽplo, ciuilia ſtudia, mores innoxij, contemplatio diuinarum rerum, eſſent vnica Pontificum gloria, nec alia via tentaretur aditus ad ſacros honores; Thadonem ipſum

ipſum, non ſapientiæ, non pietatis laude quiſquam antiſtabat. Ab hoc Archiepiſcopo Thadone ſtatim petiere Monachi Ambroſiani, vt Oliuetum quod a Lothario Cæſare conceſſum ipſis, Epiſcopus quidam inuaſiſſet, aſſereret Monaſterio; ſimul vt intra fines Eccleſiæ Sanctorum Vitalis, & Agricolæ ponerent ædem, quæ D. Petro, & D. Paulo dicata, infirmorum ædes diceretur. Inſuper petiere, vt ſemitam, quę ferebat in Monaſterium clauderent ex ipſius authoritate nouumq. tramitem aperirent. Reſtituit Oliuetum, atq. fauit Apoſtolorum honori, nec de nouo tramite negare quicquā eſt viſum. Extant harum rerum litterę ſcriptę nomine Thadonis ipſius, quas litteras ego cū legiſſem, magnopere ſuſpectas habui veritus nouitias Monachorum artes, atque mutua commenta poſt exortam de Baſilicæ illius poſſeſsione litem, et gnarus huiuſmodi monumenta vincendi cupidine, fingi, vel adulterari, idque Canonicos expoſtulare. Sanè ſtilus ipſe diplomatis arguere videtur adulterium, eſtq. diſpar ei famæ, quam accepimus de ſapientia Thadonis, et ingenio. Barbara ibi pleraq. & abſurda non ſine verborum tranſpoſitione, quam venire à clauſtris, & olere triclinium dicas. An verò fuit etiam in Archiepiſcopi ſcribis aulicoque miniſterio barbaries eadem æterno ſcilicet principum dedecore, vt ipſorum conſilia, & decreta magnæque etiam liberalitates peruerſa latinitate conſignentur, quam infimi poſtea homines rident; ipſi decorum & formulam appellant. Sed, ſiue finxerint diploma litigatores, ſiue ſcriba compoſuerit imperitus, ſiue etiam Archiepiſcopus ipſe di-

ſtarit, nequaquam id inane negotium & ea litteraria cura momentum habuerit inter ſummas illius viri virtutes, quibus meruit, vt à Nicolao Pontifice Maximo ſanctiſſimus appellaretur, atq. adeo, vt ſuprema illa poteſtas in Engeldrudæ cauſa grauiſſimoq. iudicio ſequeretur ipſius authoritatem. Engeldruda Mattifredi Comitis filia, Boſſonis Principis vxor vetere magnarũ domorũ calamitate, moribus fuit impudicis, & libidinis in exhauſtæ, ita vt neq. integrum muliebre decus in mariti penates attulerit, & poſtquam eſt deducta, tanto licentius ageret in illo mulierum ſcelere, quanto iam ex velamine Matrimonij promptius inuitamentum erat. Primis connubij diebus pertæſa legitimos viri congreſſus deligit adulteros ſibi, qui forma, vel proteruitate placerent, ſtatimq. dehoneſtamentum intellexit fama ſagax, & deforme Boſonis caput, cum ludibrio, vel miſericordia, digito prætereuntium monſtrabatur. Ac audiebat quidem ille ſuſurros, attonitiq. familiarium vultus, & quacumq. incederet, indicantia neſcio quid ora ſimplicem alioqui animum perſtringebant; nondum tamen id quod erat ſuſpicabatur, acciderat q. ipſi vulgatum illud, vt matrimonij ſui labem vltimus omnium ſciret. Noto multorum errore, putabat, cæteris quoq. vilem vxoris formam eſſe, perinde atq. ſibi ex quotidiana copia citra curam & ſolicitudinem foret. Demum nocturnæ iuuenum introductiones, crebra per diem colloquia, legationes, mulierculæ, ſerui, munera, vel miſſa, vel accepta, faſtidium quoq. coniugalis thori, blanda in publicũ vxor, priuatim irata, & ſilens, aliaq. porro indicia flagitium

ape-

aperuere. Antiquus, vt dixi, animus erat Boſoni, & ſicuti ętas in ſenectam, ita mores hominis ad clementiam vergebant. Humanam ratus eſſe culpam, in quã prolapſa eſſet vxor Engeldruda, corripit adoleſcentulam, obiurgat, quę viderit ipſe, quę ab alijs delata profert, obteſtatur ad extremum, ne ſuam miſeram præcipitemq. ſenectam infamet æterno dedecore. His dictis addit leniora facta, munera, largioremq. cultum, affatim pecunię, quaſve alias maxime efficaces ad muliebre ingenium eſſe preces arbitraretur, addit e ſua tenuitate quantum põt. Sed illa nõ erat opum auida, faſtidiebatq. canos & rugas, & corpus, iam exangue mariti, ducebatq. mortis inſtar, ſi cum eo ſibi conſeneſcendum foret. Simul detecto iam ſcelere nonnulla verecundia ſtimulabat animum, & fortaſſe ſuſpectabat dolos. Itaque gliſcens vnà cum varijs timoribus libido, conſilium ab ipſa ſumpſit deſperatione, ſublatiſq. rebus abijt exul impudica, nullo iam impedimento quominus dictu audituq. pudendam ingluuiem expleret, reuocante interim Boſone ſordidis precibus, & fatigante Pontificem Maximum, vt ſibi talis vxor, ipſe redderetur vxori. Pontifex, quod pręſentiſſimum ei malo remedium putaret, id expertus, anathemate ferit Engeldrudam. Abſoluunt eandem Archiepiſcopi, Treuirenſis, & Colonienſis auſuq. temerario decretum Apoſtolicum facere irritum conantur. Hos igitur Thado defigendos eſſe diris, ob tale factum, & mouendos eo dignitatis gradu cum ſcripſiſſet ad Nicolaum, permotus ille prudentia, & authoritate viri, litteras in id euulgauit plenas irarum, pręfatuſq. ſequi ſe iudicium cariſ-

ſimi

ſimi fratris, & ſanctiſſimi viri Thadonis, Archiepiſcopos damnauit. Id iudicium atque decretum, & ea ſummi Pontificis teſtificatio, & nomen illud amabile fratris, argumento ſunt, defectionem illam, quæ ab Angilberto cœpta, ſempiternam Eccleſiæ Mediolanenſi latura notam erat, & manſura ipſa vſque in ducenteſimum annum, nequaquam placuiſſe Thadoni, magnamq. gratiam illi cum principe ſacrorum interceſſiſſe quamdiu vixit in eo paſtorali munere. Vixit autem prope ſeptennium tanto maiorem obſequij ſui gloriam adeptus, quanto poſtea violentius egit ſucceſſor Aſpertus nomine, gente Confalonerius. Hunc non preces iratæ Pontificis Maximi, non diuturna diſſimulatio, non minæ, non pœnæ, non demum illa potens flectere quamuis infenſos animos, inter calamitates, & iras fiducia, verſæq. ſpes in eum, mitigauere quominus in ſuſcepta ſemel rebellione perſeueraret. Sed pręter inſitam animo ferociã, accendebatur prono in ipſum Regiæ totius fauore, memoriaq. recentis in Cæſarem beneficij, cùm in ipſo ſtatim Pontificatus exordio, Carolum Caluum ferreo diademate coronaſſet. Ea cerementonia donaſſe Carolo Italiæ Regnum videbatur, ob res turbatas, & circa ſummam potentiam exorta principum certamina. Ticini coronauit Regem Anſpertus, idq. vnum egit animo non rebelli, quòd in ipſo coronationis carmine dixit, ſequi ſe Romani Pontificis iuditium, & authoritatem, qui iã ei detuliſſet imperium. Verba carminis in hanc ſententiam fuere. Nos Anſpertus Archiepiſcopus, cęteriq. qui nobiſcũ hîc adſunt, Pôtifices, Abbates, Regni proceres et Comarchi, perpetuã tibi feli-

felicitatem et pacem auguramur, Et quia Deo Opt. Max. placitum fuit, vt in Romani Imperij faſtigium eueherere per Ioannem Pontificem Romanum, nos te, quod bonum felix, fauſtumq. ſit, facimus Italię Regem, & lętis omnes animis iuramus habituros rata quęcunq. in hoc regali ſolio conſtitutus ad eccleſiaſticę rei propagationem ſalutemq. noſtram ſancies decernes. Ea cùm Archiepiſcopus dixiſſet, regiamq. coronam impoſuiſſet capiti, publicas de more tabulas ipſe ſubſignauit cæteriq. deinceps ordine ſubſcripſere, quorum hæc nomina. Ioannes Arretinus. Ioannes Ticinenſis. Benedictus Cremonenſis. Theodulfus Derthonenſis. Adalgardus Vercellenſis. Azo Eporedienſis. Gerardus Laudenſis. Hilduinus Haſtenſis. Lendoinus Mutinenſis. Hildradus Albenſis. Ratbonus Auguſtanus. Filbertus Comenſis. Adelardus Veronenſis. Paulus Placentinus. Andreas Florentinus. Mutuum inde Sacramentum dixerè, Anſpertus & Carolus, vt alter alterum adiuuarent opibus ſuis, neq. res vlla tanti foret vnquam, quę dirimere conſpirationem illam animorum poſſet. Ita creuere ſpiritus Archiepiſcopo, & quia pulcrum putabat, inchoatam ab Angilberto libertatem longius prouehere, ac tueri, regereq. nemini pręterea parentē Eccleſiam; cœpit omnia palam Romani Pontificis iuſſa detrectare. Sic ex iniuria paulatim inualeſcere poſſe ius ipſum arbitrabatur, & quę ſemel vſurpata forent, ęternum manſura. At Romanus, quanto magis auerſa voluntas Archiepiſcopi, tanto lenius agere, cauere, ne ferocem illum animum exaſperaret. Miſcebat rerum opportunitati varias artes, & omnia, quæ ſapientia prouiſa,

quęue

quæue caſus obtuliſſet, ad hominem ſibi conciliandum anxia ſolicitudine conferebat. Extant litteræ, quibus cũ ipſo diſſidij tempore amiciſsime eſt affatus, ſemel, cùm Adelardum Epiſcopum Veronenſem extra Eccleſiam eliminaſſet, iterum, cùm à Lamberto Spoletano Comite, aſpera & indigna multa pateretur. Demum, conuentu Romam indicto, cùm cæteri obedienter irent vrbium Epiſcopi, fruſtra exciuit Anſpertum, nec apud illum animum iteratæ preces valuere, quibus, ne deſereret Eccleſiæ res afflictas, obſecrabat. Sed neq. Trecenſem idem, neq. Ticinenſem antea conuentum obierat. Mox arcetur communione ſacrorum; rurſus prouocatur extremo paterni amoris conatu. Cùm enim Vido quidam infeſtus Romano Pontifici, captis ex illius imperio admodum octingentis, manus ad Narniam præcidiſſet, atq. inter ſæuum ludibrium expiraſſent multi; quæſiuit Pontifex Max. ex eo caſu, reconciliationis aliquod initium, atrocitatemq. rei defleuit apud Mediolanenſem, quaſi priorum oblitus & ſpe impoſterum noua. Nec monita, nec preces eum, nec ſeuera remediã, nec ad imum pene demiſſa principis authoritas cùm ſanare potuiſſet, relinquitur animi ſui morbo, quem, vrgente iam ſenio, corporis morbus eſt inſecutus, & moritur Anſpertus, primus ab Angilberto, qui Mediolanenſem Eccleſiam faceret rebellem. Poſuit templa, quæ manent adhuc D. Satyro, & D. Syl-ueſtro, fundauitq. Monaſterium, cuius delectatus incrementis, & diſciplina legauit moriens ei, quicquid opum vltima potuit voluntate ſecum auferre, Archiepiſcopo mortuo, ſatis vt appareret non iam eſſe curæ

ſuperis

ſuperis incolumitatem vrbis, quæ à Romani Pontificis obſequio maneret abrupta, laborauere Mediolanenſes, & alium ex alio dominum ſortiti, facile potuere malorum originem cognoſcere ac deteſtari. Oppugnata vrbs & infeliciter defenſa, tum dedita, & direpta, Magifredumq. pro libertate dimicantem, victor iratus affecit pœna, qua plectuntur fures. Has patriæ calamitates, & Eccleſiæ ſuæ contumelias, ſpectauere, Anſelmus Capra, Landulphus Craſſus, Andreas Lampugnanus, continuata ſeceſſione Pontifices, quam oderant iidem iræ cæleſtis metu, & pertinacibus in malum animis fouebant. Sane licet admirari, quomodo fieri potuerit, vt viri graues & probi, eaque commendatione ad Pontificatum euecti, dehoneſtarent ſeq. & patriam ſuam, tam fœdo negotio, quam nomen eſt in Eccleſia turpe diſſidij. Sed in omni certamine, natiua mortalium animis eſt calamitas, libido vincendi, tum, ſi publica res agatur, ſi magnos inter viros, ſi vox illa capitalis & ſeditioſa libertatis fuerit obtentui, tanto magis ardeſcunt, & manant in poſteros hæc mala, non ſecus atq. proximorum hæreditates adeuntur. Sic Mediolanenſis Romano diſcors manebat, iamq. familiare malum erat adeo, vt pars neutra, quæ ſcilicet inferebat, quæue accipiebat iniuriam, ſentirent altera quidem culpã, altera verò dedecus ſuum. Andreæ Lampugnano Atho ſucceſſit Oldradus, qui cùm Eccleſiam hanc à Leone Quinto in Sergium vſq. tertium, non illi, non huic obediens adminiſtraſſet, Sergio demum in Galliam eunti comes itineris fuit, nulla iam contentione dignitatis, & inueterata inter eos diſſimulatione ac licentia. Iere

Gggg cum

cum Oldrado plures e nobilitate Mediolanenſi, quos officium in Archiepiſcopũ, quoſue ſpes e Pōtifice Maximo traxerat, in eũ comitatũ. Ac fuerat læta ſpecies eius itineris vrbi, niſi Oldradus in itinere mortuus foret, cùm reducem Sergium Romam vſque voluiſſet aſſectari. In Auentino Monte eſt ſepultus, extatq. fragmentum inſcriptionis, tumulum eum eſſe Athonis Oldradi, qui peragrauerit terras, æquora præciderit vt Sergium ſequeretur, atq. in peregrinationis termino animam exhalarit. Id Archiepiſcopi officium erga Romanum Pontificem, & in publico diſſidio, coniuncta priuatim ſtudia, tamq. conſtans & fida ſocietas itineris, declarant, vſurpato ſemel iure Mediolanenſem Eccleſiam, pretium tenuiſſe defectionis, vt veluti deſperata ipſa relinqueretur e ſupremo ſacrorum imperio; amicitia inter Pontifices rediret. Ita Mediolanenſis Archiepiſcopus, liber agebat, & nemini ſubiectus, firmataq. potentia, Regiæ fortunæ ſimulacrum erat. Ac ne quid ex cruenta illa deeſſet imitatione, geſſere paulò poſt, bella, Garibertus primò, deinde Lambertus, cæteriq. deinceps, prout, conſociare cum alijs arma, vel iniuriam à ſe propulſare, vel etiam inferre, cogerent varijs caſus, & notæ principum, cupidines aut neceſſitates. Sed Gariberto propter breue biennij ſpatium quo præfuit Eccleſiæ Mediolanenſi nihil aliud actum, quàm vt Alberico Balbiano, Piceni partem obtinenti, mitteret peditum & equitum auxilia, quibus ille copijs auctus Sarracenos e finibus ſuis exegit. Lamberti bellicæ res maiorem campum habuere, totumq. decennium, quo tenuit Eccleſiam, imperatoriæ gloriæ plenum fuit. Initium tractandi ar-

ma, & turbandi rerum ſtatum præbuit Archiepiſcopo ſuſpicio quædam ex Berengario Rege, cuius beneficio peruenerat in eā fortunam. Cùm enim Berengarius detecta in ſuum caput coniuratione, Oldericum vnum e coniuratis, ei cuſtodiendum tradidiſſet, moxq. repeteret extremo ſupplicio afficiendum; negare ille probi ſeſe Pontificis officiū facturū eſſe ſi dederet quemquā ad ſupplicium; tum religionem in eo, tum famam atque ſermones hominum excuſare. Rex alte condiderat iram, pretiumq. fuit Lamberto, quærere aduerſus eum effugia vel munimenta. Ita dimiſſo Olderico ſeſe coniuratis immiſcet, excitumq. Rodulphum Italiæ regem coronat. Id initium belli, quod geſtum eſt varia fortuna, dum Berengarium primò, deinde Rodulphum ipſum pellit, verſo in Hugonem fauore. Vertit autem Lambertus à Rodulpho in Hugonem ſtudia, quia conſpirantibus in illum, quos Berengarij deſiderium angebat, & occupata vrbe Ticino, vindicare regnum aggreſſis, ceſſerat confeſtim hoſti ſeq pro illo dimicantem eluſerat. Reſtitit Archiepiſcopus tamē, regnumq. quod Vgoni traderet, defendit, atque tam molli regis animo grauiter iratus, viciſſim eum illuſit, cùm audito Hugonis motu trepidus ad ſe legationem miſiſſet. Legatus erat Bucchardus ipſius Rodulphi ſocer, natione Sueuus, qui principatum inter ſuos obtinebat. Is, cùm ad vrbis acceſſiſſet mœnia, rei diuinæ cauſa diuertit in Laurentianam ædem, inde vadebat eques luſtrans oculis cuncta diſſimulanter, & inſpiciens aperta munita, nata inſidijs, apta munitioni, ſtatimq. deſignarat condendæ locum arci, quam ceruicibus imponeret vrbis,

fereq. validiſſimam auguraretur. Non potuit barbarus tacita deſtinatione geſtientem animum continere affatus in hæc verba qui proximi equitabant. Niſi genus Italicum in id redegero, vt cantherijs humilibus vehantur cum vnico tantùm calcari;tum me eſſe Bucchadum negatote. Confeſtim eam vocem ad Archiepiſcopum defert ex infima plebe homo, qui lacero corporis tegmine, cum cætera turba ſpectandi ſtudio, aduenam ſequebatur. Ille diſſimulata in præſens ira, regio legato venienti comiter longo cubiculorum ordine procedit obuiam, accipitq. cum honore verborum, & ſolita illa etiam inter principes tergiuerſatione, vt limen attigerant, vt inierant oſtium, vt colloquij cauſa proceſſerant in ſedem. Adhibet inde conuiuio, xenijs colit, & multimoda detinet arte, donec properis litteris monuit promptiſſimos e proceribus, Bucchardum ſpecie legationis explorabundum aduenisse, minitari iugũ atque ſeruitium Italiæ, idq. iactare palam inter ſuos;ſi patriæ, ſi libertatis vlla ſit cura, ne cunctarentur hunc morte adficere. Facile iam calentes inflammarat, opprimiturq. Bucchardus apud Nouariam in reditu, cùm trepidans illic ob tumultum equus eum in foſſam effudiſſet. Interim adfuit Hugo; quem Archiepiſcopus Italiæ Regem creat, neq. vidit res proſperas illius, & auctã vltra priorum Regum opes, maieſtatem, anno non to to ſuperſtes coronationi. Hilduinus Taſſonus erat in Gallia materna ſtirpe coniunctus Hugoni, & ex D. Benedicti formula ſolitariam olim vitam amplexus, poſtea productus inde ad Eccleſiæ Laudocienſis gubernacula. Hunc ſeditione pulſum à ſuis Hugo Veronæ Epi-

ſcopum

ſcopum fecerat, mortuoq. Lamberto, Eccleſiam ei Mediolanenſem nominat, ac effuſa in affinem liberalitate, priorem eius locum mandat Ratherio gregis eiuſdem Monacho, quem ille veteris contubernij memor vnice commendabat. Sed Ratherius, cùm ob id beneficium hanc poſtea Regi gratiam referret, vt eum conaretur exturbare Regno, miſſus in exilium, Ticini conſenuit, amiſſo Pontificatu ob ingratum animum, & nouarum rerum cupidinem. Hilduinus Archiepiſcopus propinquo Regi ad extremum vſque fidus manſit, & cùm in ille Lotharium filium, in regni ſocietatem aſſumeret, obuia facilitate detulit coronam. Vir fuit pacis quàm belli cupidior, & retinens innocentiæ quam è clauſtris attuliſſet. D. Dionyſij peregrinationem, & & Apoſtolica geſta poſteris memorauit, quod otium & alienis rebus impenſa cura, vt tam pauca de ipſo memoremus facit; ſed neq. Pontificatus ei fuit vltra quinquennium. Rex Hugo ſuffecit Ardericum Cottam, qui nimium amica multorũ animis obliuione beneficij, ſeſe partem ferat aduerſæ in illum factionis, alterumq. Berengarium veteris Berengarij ſanguinem ad ſpem coronæ, Verona Mediolanum euocauit, quo negotio, res Hugonis ad vltimum redactæ. Berengarius hic, primò ſuſpectus Hugoni, tanquam aui ferociam retinens agitaret pluſquam ciuilia, dein ob ſuſpicionem electus, cui fidei pignus fratris filia in matrimonio collocaretur, poſtremò [qui fere finis, in regia præſertim fortuna, coniugiorum eiuſmodi] petitur ad necem. Dum fugit inſidias, inuenit regnandi principium, extorremq. iuuenem inſtrumentum habuere qui nouari res cupiebãt;

nec ille ſegniter agebat. Alias alia ratione difficultates ſuperarat, inuaſerat loca, ceperat arces, conciliauerat principum ſtudia, populorum voluntates, adeptus quoque Manaſſem trium Eccleſiarum Antiſtitem obiecta ſpe Pontificatus etiam Ambroſiani per Adelardum Clericum, qui magno illi nundinatori rerum ſacrarum erat interpres & proxeneta. Sed Cottæ Archiepiſcopo noſtro, quid obiecerit haud comperi. Magna certe res, pretium ingens debuit eſſe, ſiquidem tanti nominis Pontificem iam obſtrictum Hugoni paremq. Regum opibus potuit corrumpere, vt illum, cui tantum debebat euerteret e rerum faſtigio. At Hugo triſti nuntio accepto, Lotharium filium ſupplice habitu Mediolanum miſit, doctum his precibus noui Regis, & Archiepiſcopi miſericordiam tentare; Si quid Pater forte commouiſſet; at reſpicerent innoxiam ſuam ætatem: haberent ſe vel in filij loco, vel in ſerui, quandoquidem, & parentes eos; & dominos ipſe ſibi deſtinaret. Iuuenis erat primo ætatis flore pubeſcens, perueneratq. Mediolanum eo ipſo die, quo Rex nouus in Ambroſiana æde collocato ſolio, munera, & præfecturas in ſuos diuidebat. Ibi regius exul in celeberrimo conuentu crucem amplexus & meditata proferens verba mouit animos, atque in priſtinæ fortunę ſpeciem eſt acceptus. Paullo poſt moritur Ardericus Cotta, tanquam liberaret ipſius Berengarij fidem, qua ſe Manaſſi Mediolanenſem Eccleſiam eſſe mandaturum iurarat; & fortaſſe tam opportuna mors Regale ingenium fuit. Manaſſes erat ille, qui auido ſacrarum opũ animo, & temporum illorũ licentia, treis Eccleſias, Mantuanam, Tridentinã, & Ve-

& Veronenſem amplexus, multorum hominum honores, & alimenta detinebat vnus, cumq. quartam hãc Mediolanenſem ſpe & cogitatione deglutiſſet, in voraciſſimum eam demittere ventrem geſtiebat. Is igitur ex antecondicto creatur Archiepiſcopus Berengarij Regis fauore, ſed Clerus, populuſq. Mediolanenſis Aldemarum opponebant. Inde mira varietas in vrbe, neuterq; interea iuſtus legitimusve Pontifex habebatur cùm tamen omnia Pontificatus munera vterq. certatim vſurparent, donec Aldemaro mortuo, ſolus Manaſſes Eccleſiæ res traheret. Rurſus ei Valpertus Medices committitur, qui propero Manaſſes fine, ſine aduerſario paulo poſt manet. Huius negotia turbulentis initijs glorioſos exitus habuere. Namq. Berengarius, memoria Manaſſis infenſus ei, non ſuarum partium hominem oderat regio more, carpebatq. miniſtrorum artibus, qui gratificari Principi damna, & iniurias Eccleſiæ, vnicã creſcendi occaſionem norant. Atque tam ſæua illa fuit inſectatio, vt Germaniæ Regem Othonem, per litteras primò, & nuntios aduerſus impium, crudelemq. domi natum implorauit: deinde quia non ſatis mouebat, ierit in Saxoniam ad Regem ipſe, expoſitaq. calamitatũ ſumma, promiſerit, ſi veniret ad liberandam Italiam, ſe Regnum ei delaturum eſſe. Comites itineris quæ fugæ ſimilis habita eſt, Valdo Comenſis Epiſcopus, & Odbertus Demarchus fuere; ſimul Romana venerat legatio, pari in Berengarium querela, & promiſſo, facileq. tot inuitamenta tot preces Othonem in Italiam adduxere. Mediolani cinxit eum Archiepiſcopus diademate Regali, quod remunerans meritum Otho donauit

Eccleſiæ

Eccleſiæ Mediolanenſi Parabiagi dynaſtiam,& Seprij, & Marthcſij, Bazariæ quoque & Burgariæ, quæ loca Regibus ad eum diem paruerant. Ac, vt noui Regni liberalitas & magnificentia ciuibus quoque ſentiretur, tam in vrbe, quàm in agro, creauit Capitaneos & Valuaſores, quæ primò fuerant, honoris vocabula, poſtea cognomenta familiarum fuere. Tum dedit Vrbi Ducem Bonicium Scroſatum lanium, ſiue magnam aliquam in arte ſordida virtutem eius hominis ſecutus, ſiue fatali multorum inſania, qua condecorando quiſquilias humani generis, magnæ aliorum nobilitati, magniſq. meritis & virtutibus illudere ſic amant, ac interim irridentur ipſi, ob infidos deniq. talium animos,& importunæ liberalitatis exitu ſæpe triſti. Bonicius hic Scroſatus ex lanio Dux Mediolani potuit repente mutare faciem atq. fortunam domus habitumq., vt obſcura prius omnia & fœda in penatibus, cultu niterent nouo, ipſeq. adeo, ſiue matris ſcelere, ſiue naſcendi ſorte, grauis, & decorus,tam pulchre cum purpura,& ſceptro ſtaret inter principes viros quàm antea reductis ad cubitum manicis,& alba cum exornide inter ſui gregis homines eminebat. Sed ijdem manſere mores, quos hauſerat ex beſtiarum extis, neq. ipſe naturæ ordinem immutauit, Regis, & Reip. proditor,& ob flagitia peremptus ferro. Sed principio compoſitus in omnem ſimulationem obſequij, deuinxerat Othonem adeo, vt mortuo interim Valperto, filium ipſius Arnulphum in Ambroſiana collocaret ſede, atque ita, res vniuerſa Mediolanenſis in poteſtate lanionum eſſet, cùm hinc profana Bonicius pater, hinc ſacra filius Arnulphus obtinerét.

Hic

Hic eſt Arnulphus ille, qui plurima cum nobilitate magnoq. Pontificum numero deſtinatus ab Othone Conſtantinopolim, Thorphaniam impetrauit & deduxit, retulitq. nobile munus ex ea legatione, ſerpentem æneum, quem ex Moſaico diuino conflatum ære, vulgo Mediolanenſes autumant illum eſſe, de quo in deſcriptione Ambroſianæ ædis memoraui. Bonició duci præclarum videbatur, in ſua domo, ſacræ rei regimen, & ciuitatis principatum eſſe; neq. dubitauit, quin mortuo paullo poſt Arnulpho, & mox Gotifredo, Landulphum e filijs minimum natu produceret in ſpem eandem, atque per eum continuare in familia Pontificatũ conaretur, onerans interea mendacijs Othonem, & iã aſſecutus, vt quicquid ipſi priuatim expediret, id etiam Cæſar crederet vtile Regno. Sed ſiue fuerit aliquid labis in ipſo Landulpho, qua labe mereretur ciuium odia, ſiue inuidia parentis offecerit, confeſtim, & Clerus vniuerſus, & ciuitatis principes Archiepiſcopum eũ adſpernantur. Bonicius enimvero proſequitur iniuriã, eoq. ſæuiente, clade paucorum attoniti omnes, quem antea ſpreuerant Pontificem accepere. Malum fidei diuturnitatisq. cuſtodem eſſe timorem gnari ciuilium rerum ſciunt, iamq. matura in Bonicium erat pœna flagitiorum, & poſt enormem fortunæ ludentis indulgentiam, iuſti aliquid, & ſeueri iam appetebat. Mantegatius eum quidam æſtiuo die cum meridiandi cauſa iaceret, obtruncauit. Ea res Landulphum accendit ira, cuius effundendæ viam quærens, ſumma ope tetendit, vt Reginaldo fratri paternæ fortunæ locum obti-

neret. Id vbi varie apud Cæſarem prenſando, & ambiendo eſt aſſecutus, in reliquos fratres partitur munera, quorum munerum diſpenſatio ea tempeſtate penes Archiepiſcopum erat. Guiciardo Licinifori præfecturam attribuit, Benzono Miſſaliam, Vbertino Marignanum, Guaſtallam item eidem Vbertino beneficiario iure conceſſit. De cæteris haud ambigitur, pro Benzono Pirouanum ſcripſere nonnulli, & habuit ea rata Cęſar, auratoq. diademate largitionem eam firmauit. Manebant adhuc infenſi mutuis odijs Epiſcopus, & ciuitas vniuerſa, & cùm Epiſcopus patris perſequi necem, tum ciues recuſare Epiſcopum pergebant, neq. potentis familiæ opibus & authoritate deterrebantur. Inde verſus in extrema remedia Landulphus Cæſaris inuocat arma, & enixe rogat, vti ſuum tueri beneficium velit, quod eripere ſibi factioſi homines conentur. Itaq. ille ſubacturus damno malisque ciuitatem, cum exercitu venit Mediolanum, & ciues, ne intra mœnia bellum expectarent, obuiam iere, dimicatumq. eſt ad Carbonariam acri magis quàm diuturno prelio. Duplex inde fama eſt. Alij fuſos Mediolanenſes petijſſe pacem cõtendunt; plures æquis manibus abſceſſum, & Cæſarẽ tædio diuturnæ obſidionis cùm ſegnis intactis aſſediſſet muris, Romam ad capiendum diadema tetendiſſe. Sed ſiue incerto marte prælium fuerit diremptum, ſiue ſoluta obſidione Cæſar abierit, illud certe conſtat, Landulphum mala libidine Pontificatus inuadendi, quod vi non poterat, gratia & largitione tentaſſe. Vocatos ad ſe principes ciuitatis, vt inſectandi ſui finem

faciant

faciant appellat; ſatis iam irarum, & contentionis, ſatis quoque damnorum ex vtraq. parte. Se patre amiſſo funeſtam habere domum, illos expertos eſſe publica cladę, quàm non ſuarum virium eſſet aduerſari Cæſaris voluntati, & illius acta reſcindere. Proinde rationem aliquam inirent, qua neutra pars victa eſſe videretur, & vtraq. tamen frueretur victoriæ bonis. Id adeò conuenire poſſe, ſi quàm ipſe publicę pacis, & otij cupidus ſit, tàm illi ęquiſsimæ pacis accipere conditiones velint. Iuſſus inde promere quęnam afferret animis delinimẽta, primoribus decumas in bona plebeiorum offert. Ea res accepta cum ingenti approbatione, ſcriptæq; tabulæ, & auctoritate publica obſignatæ monumentũ fuere. Haud vltra quiſquam Landulphi honorem oppugnabat, eumq. pro legitimo deinceps habebant Pontifice ac paſtore. Cæterùm, quia, non vt hominum animi placantur, ita conſcientia malefactorum lenitur hærebant ſtimuli perennes animo, mentemque ſibi praue conſciam requieſcere non patiebantur. Subibat æternę iuſtitiæ reputatio, violatæ plebis iniuria, ſcelus empti Pontificatus, pœnitentia, dolor, humani diuiniq. terrores, & tot ſimul animi motibus irrequietus pauebat vmbras, & veluti ſuum in caput intenta tela. In ea conſternatione, cùm vias omneis placãdi Numinis tractaret, Diuo Celſo martyri templum extruxit, & ſicuti pollebat opibus, attribuit ei Templo fundos, & vectigalia, queis fratres alerentur nocturnæ diurnæq. pſalmodiæ cauſa conſtituti. Atq. id leue piaculum ratus, cum iam vrgente ſenio ſupremis appropinquaret, elegit ſibi deſtinauitq. ſepulturæ locum, quà templi

limina quotidie calcantes populi, temerata ſimul oſſa, & viles exſuuias premerent. Et Landulphus quidem hiſce cæleſtibus humaniſq. rebus, cùm popularium vitauit offenſionem, tum æternæ ſaluti proſpexiſſe eſt viſus. Principes ipſi, qui pretium conceſsi Pontificatus decumas & obnoxia bona plebeiorũ habebant, in ſua caſtella dilapſi vitauere turpi latebra populares impetus, & ex odio publico pericula, donec memores æquitatis & recti ſpontè deceſſere poſſeſſione, & quod tueri nequibant, omiſerunt. Sed anteqtam in eam neceſſitatem adigerentur, multæ vtrinq. factæ ſunt iniuriæ, multaq. tum exempla ſuperbiæ nobilitas edidit, tum plebes irarum & furoris. Landulfo ſucceſſit Arnulfus alter Arciagus cognomento meliore iam Ambroſianæ ſedis fama, & generi ſuo non dedecorus. Is Pontificatus initio, cúm Ardoinus Eporediæ dynaſta Othone mortuo procerum authoritate, ac fauore regnum inuaſiſſet, tum ſuam eam, tum communem Eccleſiæ Mediolanenſis iniuriam ratus, ſi alius Italiæ Rex fieret, quàm quem ipſe cum ſuis ex vetere D. Gregorij Pontificis decreto, in id faſtigium aſſumpſiſſet, conuentum habuit Epiſcoporũ, & addicato Ardoino, Henricum Bauariæ Ducem, Italiæ Regem dixit. Inde bellum exortum, cuius victoria principio penes Atdoinum erat, iamq. ille pulſis Henrici copijs, vrgebat Mediolanenſes, & opulentæ prædam vrbis, & nomen & imperium infeſtus appetebat. Tunc Arnulphus Arciagus, vetere iam & quotidiano Pontificum inſtituto, pro ſuorum ſaluté ſacram poteſtatem immiſcuit armis, & quem non domeſtica, non externa arma propulſabant hoſtem, hunc ipſe plenum dedecoris,

ris,ac ignominiæ retro vnde venerat,compulit,eoq. tem pore labantem patriam Eccleſiæ opes ſuſtentauere. Erat Arnulphus miti admodum ingenio, eaque pars morum ipſius, monerat virum, vt mallet omnia prius experiri, quàm præditus auguſtisſimo Sacerdotio tractaret arma & bellum, iuxta luctuoſo ac triſti, ſiue inferret, ſiue acciperet cladem; & humano ſanguine temerare ſacra, etiam ſi victoria ſequeretur exitium putabat. Cum ita eſſet affectus,anxiaq. ſolicitudine,circumſpiceret omneis vias, queis prudentia & lenitate periculis obuiam iret, vrbemq. conſilijs incruentis eriperet hoſti; vertit eo demum, vt quoniam mollia tentamenta nullum exitum inuenirent, at alieno potiùs quàm ſuo Marte rem gereret, neq. penes ipſum, tantę ſtragis quantam apparebat fore,ſtaret culpa. Eę primę Pontificis fuerant curę, idq. non ſegni quidem, ſed paſtorali animo conſilium Arnulphus voluebat. Itaque legatis in Germaniam ad Henricum miſis, vt imminentem clariſſimę vrbis excidio Dynaſtam coercere velit obteſtatur. Pertinere ad illius nominis, & imperij magnitudinem eam curam, ne qua vlli fiat iniuria;& Mediolanenſes ipſos, præterquam quod ſint in Cęſaris tutela & fide, ita de ipſo meritos eſſe, vt hoſti diro prędą non debeant relinqui. Hęc & alia, quę in hiſtoriam non peruenere, memorando Pontifex Arnulphus Cęſarem impulit, vt Mediolanenſe nomen ab Arduini conatibus eſſe defendendum putaret. Tùm vrbis claritudo,quę magnum ad omnia momentum obtineret, tum Arduini gliſcens quotidie magis impotentia, & furor animum ſtimulabat. Coacto ſine mora exercitu deſcẽdit

in

in Italiā ſignis in feſtis,& cōfeſtim ad ipſa mœnia ſuccedēs vrbis Mediolani, deijcere inde hoſtē parat. Sed ille, ſucceſſu rerum elatus, tum ſuopte ferox ingenio, virib. quoq. non diſpar,& ſuper omnia, tantæ ſpei ſtimulis, ac ex diuerſo, deditionis metu, pręceps in vltimi diſcriminis aleā, haud cunctanter ab vrbis obſidione vertit in ipſum Cęſarem arma, & dum vinci turpe, ac flagitioſum putat, vicit. Tradunt temporum illorum auctores leuibus primò certaminibus aliquandiu dimicatum fuiſſe, neutrò magnopere ſpē inclinante fortuna, cùm ex hac, vel illa parte, numero pares,& virtute præcipui, paria damna viciſſim acciperent inferrentq. vt ira, vel occaſione, vel Ducum iuſſu congrederentur. Mox vniuerſas vtrinque copias ſub vnum fortunæ ictum datas eſſe; victum Cæſarem, victorem Arduinum,& acrius de integro bellum vrbis mœnibus inſtitiſſe. Certè Cæſar in Germaniam reuertit ab eo conflictu, nec vltrà pro nobis dimicauit. At Arnulphus, poſtquam id auxilium quod vnicum fuerat, cecidiſſe ad irritum videt, anxius patriæ ſolicitudine,& caritate, quæ in vltimum adducta diſcrimen, ipſius dexteram, ipſius arma veluti mutis precibus inuocaret; haud diſtulit, quominus opes Eccleſię cum afflictis ciuium rebus conſociaret, ſeq. daret exercitui caput, vi ſua ſtraturus hoſtem. Is profecto in Germaniam Cęſare, dilapſa cernens auxilia, quę fœderatę miſerant vrbes, partim fœderis pretium, partim erga principem officio, ab negligentia & ſecuritate, quā ſecundę res creant, cum parte copiarum ierat Ticinū, ibiq; tanquam in pacato victorię prętmijs fruebatur, & feſſum proximo certamine militem refouebat. Itaq.

ſecor-

ſecordiam Arduini ſuam occaſionem ratus Arnulphus, noctu quàm poteſt occultiſſime Ticinum ſubit infeſtus, atq. tàm arcta vrbem eam obſidione cingit, vt Arduinus haud alibi quàm in fuga ſpem ſalutis habuerit, corruptisq. vigilibus, aut deceptis [vtrumq. enim traditur] per intermiſſa cuſtodijs loca protinus Eporędiā tetenderit. Inde veteribus refectis, nouoq. conſcripto in ſupplementum milite reparat bellum, Nouariam, & Vercellas capit, aliaq. porrò loca ferox appetebat, cùm Arnulphus idem iterum congreſſus, alienæ raptorem ditionis ita fudit, vt ne receptus quidem ei ſuos in fines vltimus relinqueretur. In obſcuri nominis monaſterium vitandæ celebritati ac frequentiæ, cùm ſeſe recepiſſet, extabuit ibi ſolicitudine ac mœrore, qui ſequitur aduerſas res, & ingentes interdum animas. Ac Arduini quidem rerum, & vitæ finis hic fuit. Cæterùm ipſo extincto, reliquiæ furoris manebant, indeq. noua gloriæ ſeges Arnulpho, & Eccleſiæ Mediolanenſi nouum decus. Haſtam vrbem, ſicuti nunc tenet, ita complectebatur olim Ambroſiana Metropolis auctoritate ac iure, quo prouinciales cæteras obtinet, ac regit. Eius vrbis Epiſcopus inſtigante nimirum Arduino, & Archiepiſcopi dignitatem ac iura, quibuſcunq. poſſet modis carpente ac lacerante, fortaſſe etiam ſpargente in Eccleſiam ſemina diſſenſionum, & inter ipſos Pontifices odio locum quærente; is igitur Epiſcopus in Arduini gratiam ſpreto ac neglecto Metropolita, abſq. ipſius auctoritate Pontificatum inierat, eumq. honorem per Ambroſiani nominis iniurias, vti ſeſe initia dabant, eſſe acturus videbatur. Iam contumacia intolerabilis erũpebat,

pebat, ſiue indicta conſilia non obeundo, ſiue rerum aliarum neglectu, quibus rebus, agnoſci ab ipſo, & coli Mediolanenſem Archiepiſcopum oporteret, neq. verò præfractus tantùm ad audendum erat, ſed etiam ad vim parandam, còncitandosq. populares acer & potens, idemq. prouiſu periculi, & conſcientię ſtimulis actus in præcipitia, & abrupta, pararat exercitum, quem opponeret Arnulpho, ſi ille armis exſequi ius ſuum vellet. In hunc hominem, his alijsq. prçterea modis inſultantem Ambroſiano nomini, mouit Arnulphus arma, breuiq. compulit in eas anguſtias, vt Mediolanum proficiſceretur, atq. ibi nudis pedibus ad Arnulphi ſtratus pedes imploraret errori veniam, peteretq. precibus infimis, ne ſe ſupplicem ac miſerum adſpernaretur. Ea conſternatio, eæq. preces facile Pontificem Arnulphum mouêre, & grande modò pecunię pondus multę nomine cùm imperaſſet, veniam ipſi ac incolumitatem conceſſit ea lege, vt ſiſteret ſupplex ad D. Ambroſij aram; atq. vel ad futuri obſequij pignus, vel ad præteritę culpę piaculum, ritè ibi ſolennibus cęremonijs initiaretur. Spectaculum fuit gratum vniuerſę multitudini, & ex multatitia illa pecunia crux locata eſt, quę aduerſus ęui tabem refecta hodie ſemper manet. Ardoino extincto, reconciliato Haſtenſi, Pontifex Arnulphus, Hugonem, & Berengarium reliquias belli fregit, eorumq. bona attribuit Eccleſię Mediolanenſi. Inde vertit in Cremonenſes arma, quia iuuiſſent auxilijs hoſtem, eoſq. ſubegit malis vt in Mediolanenſis populi poteſtatem venirent. Nec diu poſtea ſuperſtes ipſe Arnulphus fuit. Poſt Arnulphum Eribertus potitur Eccleſię

cleſiæ Mediolanenſis, Intimiani [vicus eſt haud procul ab vrbe Nouocomo] Gherardo, & Brillienda parentibus ortus. Nobilitas huic & maiorum bona facta cùm iam animos facerent, auxere congeſti in ipſum honores, prouentusq. ſecundarum rerum, vt vigeret plura, quàm authoritate, populisq. terrorem armati Pontificatus inijceret. Prima noui prçſulis gloria fuit coronatus Cæſar, cuius cæremoniæ ſplendore ac pompa iã aſſueti tali ſpectaculo ciues rurſus animos ad ſacræ dignitatis admirationem erexere. Mediolani in D. Ambroſij æde Conradum Eribertus cuinxit ferreo diademate, magna præter vrbanum, & municipale vulgus frequentia gentium externarum, quas partim legationum officia, partim viſendi cura ſpectatrices dedit. Mox inclaruit Eribertus alterius conuentus celebritate, quo in conuentu præcipuam libertatis, & conſtantiæ famam eſt conſecutus. Nos ea de re ſic accepimus. Initia principatus, Conrado, vt læta priuatim, ſic turbulenta in publicum fuere, tranſlatisq. non ſine magno tumultu rebus nouum Imperium attonitç gentes aut horrebant, aut metu paulatim vertente in contemptũ aſpernabantur. Itaq. cura & ſolicitudine componendi turbidos, & ad ſecuritatem excitandi, quç fermè obſequij eſſe vinculum ſolet, Concilium Epiſcopum Conradus habuit. Per eos aſſequi ſe poſſe nimirum confidebat, vt firmum Imperium, & ſtabilem pacem haberet. Patres ad Ronchaliam conuenere, Inſubres, Romani, Galli, & inter alios ex alijs quoque terris pars magna rerum atque Conſiliorum Eribertus ipſe. Item Regni proceres adfuere, quos ad ea negotia conſultanda

Cæſar aduocaſſet. Ibi Ticinenſis Euſebius ab inſito fortè faſtu ac leuitate trophæa crucis inſigne Pontificium vſurpabat, fremente grauiſſimo quoque quòd non ille conſpectum Cæſaris, maieſtatemve Concilij reuereretur. Sed magis omneis taciti præpoſteram hominis ambitionem increpabant, quám obuiam ire quiſquam vnus audebat. Tunc Eribertus palam Euſebium obiurgauit intempeſtiua pompa laſciuientem, ignarum cæremoniarum, & conſuetudinis, contemptorē auguſtiſſimi conſeſſus, addiditq. credo alia, quę ſcriptoribus haudquaquam facilia relatu pręſens indignatio potuit ſubijcere. Is Euſebio finis licentiæ, & Eriberto nouæ gloriæ principium fit. Namq. Cæſar captus admiratione viri, quem animo vel ingenio nulli ſecundum putaret, indulſit ei ſuper cætera honora, & magnifica, vt Laudenſes ab ipſo Epiſcopum peterent cum annulo & pedo quę munera Cęſaris ad eum diem fuiſſent. Id iuris Eribertus vſurpare cùm vellet occaſione commodum oblata, paſtorem animarum Laudenſibus impoſuit Ambroſium nomine ſpectatum doctrina ſimul & vita, & Baſilicæ Metropolitanę Collegio, in quo laudis vtriuſque ſępe ſpecimen dediſſet. Nouus Epiſcopus, vbi Laudem Pompeiam ad capeſſenda Pontificatus ſolennia demore proceſſit, obuiam egreſsi primores, iubent ipſum retro vnde veniſſet, abire; ni faciat, pro honore calamitatem habiturum. Nec Ambroſius contra rebelleis & obſtinatos diutius tetendit; quę ſibi denuntiata ſint, abſque mora nunciat Mediolanum Eriberto. Ille vi maloq. ſubigendos ratus, quibus tam proiecta, & vilis authoritas eſſet, copias admouet vrbi,

eoque terrore facile Epiſcopum in ſacra collocat ſede. Ad templi valuas ijdem illi principes nobilitatis reliqua circumfuſa plebe iurauere in verba Pontificis Eriberti, quantum antea contumaces ac proterui, tantũ in præſentia compoſiti in faciem obſequij, & quietis. Sed in metu præſidij parum ad fidem ſemper fuit, & vbi aliquid expreſſit hæc machina, confeſtim pœnitentia ſubit, ingeniaq. facillime reuoluuntur in ſuos mores. Poſtquam per conciliabula, perq. ſeditioſos cœtus reputauere Laudenſes ex æmula petitum vrbe regimen, exarſere nimirum animis, & ſolita inter accolas odia pro ſe quiſque onerantes huius commemoratione probri, exitiabiles iras ab Eriberto, & Ambroſio in Mediolanenſe nomen vniuerſum auertere. Ex eo tempore iniurijs ac temeritate certatum inter vtrũque populum eſt, reſq. propè belli formam venit, ex quo bello vſus & ars & potentia in alia quoque bella ſenſim accreuit Eriberto, & ſimul verſa in Cremonenſes arma. Gens ea meruerat iras fouendo rebelles Eccleſiæ, Berengarium & Hugonem ijsq. mittendo auxilia, queis Pontificiam authoritatem oppugnatum irent. Nec diu ſuſtinuere vim Eccleſiaſticam infelici temeritate. Victor Eribertus fuſis fugatiſq. perduellibus, eorum receptacula Mercurianas valles Douerianæ genti ſibi per affinitatem connexæ parere in perpetuum iubet. Excepit deinde ipſum diſcordia ciuilis initinm, & cauſa malorum, quæ illa tot per annos ætas vidit. Valuaſores, & Capitanei magna nomina, de quibus antea dictum eſt tunc erant in vrbe ſpecimina partium, & quocunque fidem ac fauorem inclinaſſent, grande mo-

mentum. Hoſce cùm appellauiſſet Eribertus, vt in ſua verba iurarent, primò illi tergiuerſari callide, diem ex die ducere, prorſus ludificari Pontificem; mox vt quotidiana premebantur efflagitatione, palam abnuunt, ſeq. dicturos eſſe Sacramentum negant. Et poſtquam ora animosq. in id ipſum obdurauere, tranſgrediuntur ad infeſtiora, inſidiatoriq. libertatis ſuæ [ſic enim inſectantes appellabant Eribertum] vltro necem machinantur. Placuerat graſſari veneno, ſed non procedebat, quia multo rerum humanarum vſu intentus ille ad cauēdas inſidias dolo non dabat aditum, eratq. de illo fama, tamquam et remedijs corpus, & miniſteria menſę fidis cuſtodibus muniret, ne qua tabe, quippiā aut inficeretur, aut infectum letaliter in venas penetraret. In aperto vis & gladij ob raros egreſſus, & frequentem comitatum nihilo magis erant expedita. Igitur aut ſuperne deijciendum aliquid, aut ſi noctis beneficio penetrare in ędes poſſent, frangendas laqueo fauces, vel condendum in viſcera ferrum ſtatuebant. Dum has aliasq. porro necandi vias tractant, indicium ad Eribertum eſt delatum, moxq. vindicem metuentes fuga ſalutem petiere. Quidam cauſa cognita damnatos & pulſos tradunt. Vtcunque ea res habuit, ſedem præbuit exilio Laus Pompeia, tamquam veteres iniurias vlciſceretur infeſta ſemper Ciuitas Eriberto, & haud vnquam poſitis odijs, ex quo ſemel exarſerant. Ibi Valuaſores & Capitanei quotidie magis in honore haberi, miſceri conſilijs publicis, & ſi patriam ingratam Epiſcopumque communem hoſtem perſequi vellent, prompta Ciuitatis arma iræque & accerrima tela publicus

blicus dolor oſtentabantur. Nec Seprienſes & Marteſani valida municipia ſtimulis, & pollicitationibus abſtinebant, ſiue miſericordia in exſules, ſiue in dominam vrbem odio & contagione Laudenſium irritati. Sanas quoq. mentes & quietas hæc tot coacta in vnum inuitamenta gerendæ rei perturbaſſent, nedum illi turbidi ac profugi temeratiq. cupidine cædis, & ſanguinem Epiſcopi ſitientes oblata auxilia, & diros hortatus adſpernarentur. Obligantur execrationibus & arctiſſimi fœderis vinculo, ne ſe pars vlla dirimat ab ope mutua, ne deſint ſocijs & publicæ libertati, vtq. conſociata cauſa vitam quoq. & ſanguinem, non ſecus ac ſi vno cunctis ore ſpiritus trahatur, ſtatuant in commune. Inde Caſtellum ædificant propriam Valuaſoribus Capitaneiſq. ſedem. Id abs re, quia nimirum patrijs emoti ſedibus eſſent, Motam appellant, ac exules ipſos, quod nunc quoque genti nomen manet Motanos dicunt. Ita deinde viſum potenti rerum Deo, neque vanum, & irritum id eſſe fœdus, & Eribertum tamen maturo prouiſu obuiam egreſſum inde victorem redire. Manet in hunc diem funeſta memoria Pontificalis Machinæ, quam Eribertus furori rebellium oppoſuit. Currus erat ingens, quem quaterna boum iuga trahebant. Medio curru ſolium attollebatur, ſolio malus eminebat cum multiplice funium hominumq. miniſterio. Vexillum album punicea cruce diſtinctum ſublime volitabat; verſicolore ſtragulo clitellati boues erant. Regimen vniuerſum penes vnum, quem electum ab integritatis & prudentiæ fama cohors vniuerſa venerabatur in parentis loco. Sacerdos ante currum

quotidie

Quotidie rem diuinam faciebat, buccina ſignum dabatur, ſingulis erant ſtipendia conſtituta, vt cuiq. gradus & ordo, vt munus, aut labor. Hoc in hunc modũ adornato curru, ſæpe cum multo ſuorum ſanguine dimicauit Eribertus, ceciditq. ante alios Vldericus Haſtẽſi populo paſtor animarum. Enimverò, cùm gliſcerent hoſtes, nec iam Mediolanenſis, aut viribus, aut numero par eſſet, conſilium cepit Eribertus, vt ſibi proſperum ac ſalutare, ſic perniciosũm hoſti. Namq. vbi videt inclinatam eſſe rem, & rebellibus quotidie magis è ſucceſſu ferociam creſcere, externis auxilijs adiecit animum opemq. Cæſaris implorauit. Ita perduelles ab duobus coniunctis exercitibus circumuenti cæduntur, capiuntur, fugiunt. Is bello finis atrocius repente bellum excitauit, & auxiliariæ Cæſaris vires in ipſum mox Eribertum incubuere totamq. rem grauiſſimi ſcriptores in hunc ferè modum tradunt. Cæſar compoſitis rebus, & firmato pontificatu iam inibi erat, vt diſcederet ab vrbe Medioleno; cùm eum fortè cupiditas inceſsit, cognoſcendi altius quibus cauſis id bellum exarſiſſet. Vt autẽ cognouit initium turbandi omnia ortum ex eo eſſe, quòd impoſitum ab Archiepiſcopo Mediolanenſi paſtorem Laudenſes aſpernarentur; eo nimirum dolore Coloniam incenſam receptaculum primò deinde opẽ præbuiſſe coniuratis, ſtatuit priuilegium abolere quod indulſiſſet, ne quando aliàs inde ſemina diſcordiarum exiſterent. Heliprandus tunc erat Mediolani ſummæ vir auctoritatis præditus amplo Sacerdotio & caritate patriæ cum primis acer ac violentus. Is periniquo ferens animo ius illud ereptum eſſe ciuitati, cuius

poſſeſsio

poſſeſſio per tot damna & cædes vſurpata nuper foret, exarſit nimirum iracundia, facileq. nobilitatem vniuerſam ſui doloris implet. Profectò ſi ſit animis vigor, ſi ſpiritus gerant eos, quos vtique à maioribus acceperint, demendam nomini Ambroſiano hanc ignominiã & labem. An verò pati quicquam ſuperbius aut indignius potuiſtis, inquit, quàm vt dato in perpetuum munere ſtatim exueremini? quid hoc cenſetis fuiſſe aliud, niſi ludibrio habita ſacra Pontificemq. noſtrum,& ſicut in ſcenam inducitur clariſſima plerunq. perſona, quæ mox fœdata calcibus & pugnis populo ſpectaculum præbeat, ſic nos honeſtatos hoc munere, vt mox illud ipſum ad hoſtium pedes abijcere per ignominiam iuberemur. Bellum vobis indictum eſt hac contumelia, magno eius malo, qui indixit,ſi viri eſtis. En ipſe ego adſum dignitatis veſtræ vindex quantum vno poſſum corpore: vel duce vel milite me, vt lubet, vtimini. Poſtquam ſecunda iræ verba ſecundis auribus audiuere, ciues, dant ordine omneis fidem, ſe regiam iniuriã vlciſci paratos fore. Ita madentia recenti adhuc hoſtium cruore arma in Conradum vertunt. Nec ille diu ſuſtinuit impetum ciuitatis vniuerſæ fœdoq. agmine Ticinum trepidauit. Ibi reputans,ex ea ſe pulſum vrbe, cuius in auxilium ab domo profectus fuerat, originemq. malorum penes Eribertum eſſe, citari hominem iubet, ipſum & præcipuos alios belli concitores,Placentinũ, & Cremonenſem Epiſcopos,queis alij Vercellensẽ addidere.Atrociſſimum quodq. facinus horũ cõſilio manibusq. patratũ fuerat,& creditũ eſt,Eriberti ſpiritus ac ferociã non minus horũ inſtinctu, quàm Eliprandi ſtimulis

mulis prouectã in ardua & pręrupta, vbi perniciẽ alijs ac prope ſibi ipſe inueniret. Itaq. conſcij quid meruiſſent, cæteri metu, Eribertus etiam aſperitate quadam, & elatione congreſſum abnuere, tergiuerſari, varias obtendere moras vnanime conſenſu. Ea Ludificatione Cæſar offenſus infeſto exercitu, (& collegerat auxeratq. vires) Mediolanum venit, pœnas ab ingrata ciuitate perſecuturus. Senſerant Mediolanenſes aduentum, ſtatimq. cuncta tuendis vrbibus reperta militariter expediuere, cuſtodias, vigilias, tormenta, ſtaniones. Rurſus vnica ſpes Cęſari erat obſidione, ſed ea parum felix. Quippe dum intactis Cæſariani mœnibus adſident (& erat forte Theutonica colluuies) interim noſtri eruptione facta latè ſtragem dedere. Magnum inde facinus traditur Heliprãdi, de quo viro ſæpius antea eſt memoratum. Stolidi roboris Bauerius quidam erat in exercitu Theutonico, ferociſſimus idem & natalium claritate, quod barbari plus quàm fortuitum bonum putãt, & quia non plura militaria decora quiſquam alius ex illa multitudine recenſeret. Hic inſuper cęde ſuorum irritatus forte quodam die probra in Mediolanenſes iaciebat ex vallo; ac ſublata quantum poſſet voce clamitans, ferrum & catenas, & alia captiuitatis mala minitabatur. Simul, diris execrationibus, & barbaro ritu ſe caputq. ſuum deuouet, niſi ſtrata conculcet mœnia, & niſi haſtam ſuam media victor vrbe defigar. Hęc vociferantem Heliprandus cùm audiſſet, egreditur & prouocatum ad ſingulare certamen pugione confodit, obtruncat deinde caput, idque lętus ad ſuos in Vrbem refert, atque ob id patriæ pater appellatur. Hęc Heli-

pradui

prandi gloria facinusque cæleſtes iras, & furorem impenſius adhuc efferauit. Quicquid tectorum circa vrbem erat, quicquid amœni ac ſancti populatur, excindit, & quæ grauiſsima fuit clades, frequentes vicos intactos ad eam diem, neq. clauſos vrbe vaſtat incendio. Ibi multos mortales clauſis omnibus effugijs ignis abſumpſit, pereuntiumq. clamores & eiulatus in vrbe auditi timorem fecere, ne iuſta ſuperum ira delerentur ad internecionem. Propria dehinc in Heliprandum ipſum indignatione Cæſar accenſus acerbiſsimis edictis eum inſectatur, vt ipſi nobile Vicecomitum cognomen aboleretur, ne partem vllam publici muneris capeſſeret, & alia pari odio, quæ fluxa fuere, auctore decimum intra menſem extincto. Nunc exſequar mirabile dictu, quo Cæſar ab obſidione deterritus cum inſano pauore Ticinum, atq. inde mœſtiſſimus in Germaniam reuertit. Aderat forte quinquageſimæ diei celebritas nunquam ſine ſollennibus cæremonijs, & publica gratulatione tranſacta. Eo die litante Bruno Colonienſi Archiepiſcopo Cæſar vna cum ſuis rei diuinæ operam dabat, cùm vniuerſæ concioni ſpectrum eſt oblatum, Ambroſius Mediolanenſis Eccleſię parens truci vultu ſtrictum gladium intentans. Scilicet omnibus inhorruit capillus. Cęſar verò non publicas eas ſed intentas vni ſibi minas, vt erant interpretatus, confeſtim ab eà recedendum vrbe putauit, quam ſuperi quoque, non ſolum homines tuerentur. Is finis obſidioni, moxque Cęſaris vitę. Succeſſit Henricus alter hoc nomine pace belloq; iuxtà memorandus, memorabilior ob initia cęnobitarũ; qui ſemet ab re ipſa quòd

caſibus aduerſis depreſſi et afflicti forent, corrupta in barbarũ voce humiliatos appellauere. Ordinis primordia in hunc modum perhibentur. Conradus cùm cæleſti attonitus viſo diſcederet à mœnibus vrbis Mediolani, habuit in exercitu ſuo præcipuos ex ea nobilitate capita rerum, & inſignes ergà patriam fide, quos aut miſſos ad ſe legatos contra ius gentium intercepiſſet, aut iure belli captos in varios euentus pretia conditionum in vinculis adſeruaret. Hi quandiu Conradus vixit, obuerſante perpetua mortis imagine nulla bona ſpe, deſtituti prorſus inter fortunæ minas, & relicti victoris arbitrio, vt ferme ſolent homines in aduerſis rebus, animos ab omni mortali cura penitus ad Deum conuertere. Scilicet aut daturum eum ex turbido ac triſti tranquillum & ſerenum diem, finemq. captiuitatis, aut ſi vis ingrueret, melius vtiq. morituros. Itaq. non iam vti mancipia & ſerui, ſed vti ciues angelorum cœleſtem in medio ſqualore vitam agere, macerare corpus inedia, certatim in terga ſæuire loris, & ſeſe mutuis hortatibus ad vitam præclaro exitu decorandam incitare; demum ſi patriæ compotes fierent deſtinare clauſtra & ſolitudinem, & diuini obſequij commerciũ, ac ſimul nuncupare vota queis æternæ caſtimoniæ corpus obligarent. Ea dum agunt captiuei, mortuo, ſicuti dictum eſt Conrado ſuccedit Henricus, tranſitumq. rerum ſuis miſerijs opportunum arbitrata Mediolanenſium cohors, ad ſpem obtinendæ libertatis erigunt animum, & obtinuere; conſtititq. fides voto. Namq. collatis in commune diuitijs, quas ingentes obtinebãt, inſtitutiſq. legibus ac diſciplina quam ſequerentur,

nulla

nulla fuit mora quin coaleſcerent in vnius familiæ corpus, daturi poſtea degenerem prolem, quæ Tragici ſceleris exemplum foret. Hæc origo eſt Humiliatorum, qui voluentibus ſeculis intolerabilem ad ſuperbiam eueᶜti, vnius facinore, totius ordinis excidium meruere. Verùm eius negotij ſeriem & ordinem expediam, ſi perfectis in quæ tetendi, curas in D. Caroli miracula, & æuum produxero. Nunc Eriberti tempora ſunt repetenda: Henricus ad capeſſenda ſolennia Imperij Mediolanum profectus in Ambroſiana Baſilica diademate per Eribertum euincitur, idq. vltimum huic Epiſcopo pacis opus fuit. Mox diſcordijs ciuilibus inuoluitur, quarum haud videt finem, eaque tabes vrbi pernicioſior accidit quàm externa mala, quàm infeſtæ Cæſaris iræ. Initium ortum ab ſuperbia nobilitatis & plebis laſciuia ſolito partis vtriuſque certamine dum alteri malunt iniurijs, quàm per beneficia ſuas opes exercere; alteris quanto minus virium ineſt, tantò promptius irritantur animi. Hæc vetuſtiſſima ſeditionibus materies, idq. commune ciuitatum omnium venenum rem Mediolanenſem in extremum propè diſcrimen adduxit, cum iam ex diuturna Cæſaris infeſtatione reficeretur. Ac tanto funeſtius eſt dimicatum, quanto conſtantior, & inſtructior artibus atq. conſilijs pars vtraque in ſuum exitium incubuit. Non enim temere, ac vti fores & impetus tuliſſet, egere, ſed recte ac ordine per acies & duces, & per militaria meditamenta, multoq. rerum omnium prouiſu ſic vt non ruere, ſed regi diceres, neque turbas eas, ſed optime conſtitutos exercitus imperatoriumque con-

 ſenſum.

ſenſum. Ab nobilitate pugnam ciebant, regebantq. conſilio rem primores ipſi, vt cuique plurimum authoritatis, & vſus. Plebs ſibi præfecerat Lantionum Curcium, quo non alius ea tempeſtate promptior habebatur, ſiue manu opus foret, ſiue aſtutijs & dolo, quę rebus turbatis ſanæ artes habentur. Mox ille ſibi Albericum Septarienſem adiutorem participemque conſiliorum aſſumit, virum haud minus acrem & violentum & expeditum ad omnia militaria exſequenda. His duobus ædes attributæ contra xl. Mart. Aed. quę ſtructura & munimento propè in arcis modum, late terrorem intentabant. Inde nocturnis per vrbem excurſionibus incendia paſſim fiebant, neque reſiſtendo ſufficiebat nobilitas, cúm in parte deteriore maior numerus, plus audacis iræ, & II. Viri cæteris artibus exſuperarent. Omnino corpus erat immane, violentum, & quò magis inualeſcerent ipſa quoque cognominis vi, indiderant ſibi titulum ab Ambroſiana fide quam Ambroſij credentiam inde ſeculum appellauit. Cùm his animis, & hoc apparatu Mediolani pugnaretur, duasq. ciuitates ex vna ciuile malum feciſſet, paſtoralis cura miſere ſolicitabat Eribertum effodiebatque pectus homini iam feſſo annis, & ipſa caſuum ſuorum varietate fœdus aſpectus populi ſemet ipſum tumulantis continuato velut funere. Itaque tractare pacis vias, & experiri anxius omnia queis dirimere iras, dirimere acies, præcipitemq. patriam reuocare ſe poſſe conſideret. Aliquando etiã dolore ac miſeratione eò eſt prouectus, vt ſeſe pugnantibus inferret, oppoſituque ſacri corporis abſterrere

furorem

furorem conaretur non parcens verbis, quæ ſole eſſent deſperationis vltimæ penitusque conſternatæ mentis. Mea potius cæde imbuite manus. Melius peribo, quàm ſpectabo gregis internecionem. Pœnitentiam veſtrã interfectus accelerabo ſi noſtræ nihil mouere preces poſſunt. Hæc, & alia pronunciata flebiliter ab Eriberto cùm vix ad aures peruenirent, inſuperque periculũ eſſet, ne quo ludibrio maieſtas auguſtiſsima violaretur in tanta colluuione ac tumultu, ſtatuit Pontifex aliquò ſecedere vbi populi ſui probra, & calamitates audiret potius quám videret; eo conſilio Modoetiam (oppidum eſt decimo ab vrbe lapide) ſeceſſit, ibique medium ſe gerendo tranſitum ſæuiſsimæ tempeſtatis irritus exſpectabat. Quippe ſeditionem & arma cædesq; penitus imbiberant animis, nec ita furebant vt poſſent componi dictis & authoritate, quæ remedia eſſe mediocriter turbatorum ſolent. Iam Valuaſores & Capitaneos præcipuæ inuidiæ nomina de quibus eſt dictum, exegerat vrbe victrix plebes, eoque ſucceſſu (vt eſt vulgus immodicum) inflati turpiter & elati reſiduam nobilitatem ſæuioribus adhuc exemplis infeſtabant. Et vertêre ſolum pleriq. pertæſi quotidianas iniurias, deterrimi cuiusque ferociam, & quo nihil eſſe grauius ſolet, recentis potentiæ dominatum impotentem. Mox verſa eſt partium fortuna ictoq. cum Seprienſibus ac Martheſanis fædere Valuaſores inualuere. Simul ipſa recruduit ſeditio nactaq. vires ira & dolor nihil reliqui fecit, quo ſemet dulcedine vltionis exſatiaret. Primùm omnium ad vrbem progreſſi cum exercitu non contemnendo Valuaſores, & Capitanei

cæteræq,

cæteræq. in partem expeditionis aſſumptæ cohortes mœnibus inſtitere, isque terror ita perturbauit incluſos, vt veluti amentes ac lymphati trepidarent magis, quàm conſulerent. Dein operibus haud vno loco ſtructis ruina patefaciebant iter, ac late inferebant damna. Sed nihil æque quàm inopia commeatus fatigabat, cōſumptis iam omnibus ex ante præparato, & nulla importandi facultate. Ita tot repente circumuenta malis plebes, vt nuper immodica ſecundis rebus, ſic aduerſis dimiſſa ad ſeruitium infimasq. preces, Cæſaris implorat opem. Miſſi in eam legationem Lanzonus, & Albericus præcipui calamitatem authores nihil auxiliorum in præſentia, dubium in poſterum ancepsq. reſponſum tulere. Si quatuordecim millia Germanorū admittere in vrbem velint, benigne ipſis & ſuppetias, & alia omnia præbitum iri, ſin recuſent, Cæſari quoque ſatis eſſe negotij domi, & æquum eſſe ipſum conſulere rebus ſuis prius quàm externis immiſceatur, ſe tamen vti grauiſſimis expedirent malis ciuitatem, in ea obſtrinxiſſe fidem Cæſari, & iuraſſe præſidium intra vrbem accepturos. Ea renunciata legatione Lanzonus, & Albericus in magna gloria eſſe, tolli laudibus in cælum, quia conſenſum ciuitatis anteuertiſſent prudentia conſilioq. ſuo neq. publica commoda morati eſſent hæſitatione, quæ magni diſcriminis rebus ferme eſſet inimica. Ita ad accipiendos intro Cæſarianos inclinabant. Mox conſilium immutauere liberrimaq. indignatio animos in Germanicum nomen inflammauit. Quid enim properarent iugum accipere, quid ſibi barbariem mediam immiſcere? prorſus id agi, vt per præ-

ſidij ſpeciem premantur ęterno ſeruitio tentationemq. eam eſſe libertatis abolendæ. quorſum attinuiſſe ſumi arma contra nobilitatem, ſi externum imperium admittatur? venirent barbari appeterentq. dominatum opulentiſſimæ ciuitatis, profectò ſi ſit animis vigor, & ſi quid antiqui ſpiritus retineant, omiſſa ciuili diſcordia conſpiraturos ad defenſionem eius libertatis, quam à maioribus accepiſſent. Ita inter ſe pacem fecere, quæ nō fuit diuturna, mortuo interim Hereberto, & nobilitate coorta rurſus in plebem. In ea diſſenſione, pars vtraque dare vrbi volebat Archiepiſcopum, atque producebant, nobiles quidem Vidonem Valuaſorium, populares, quatuor Eccleſiæ Mediolanenſis Canonicos, qui tunc ſplendido nomine Cardinales vocabantur. Henricus ea nominis dignitate contempta, Vidonem antetulit, iſque renuntiatus Archiepiſcopus anno poſt Ereberti mortem primo, qui ſalutis humanæ milleſimus quadrageſimus quartus erat.

Digitized by Google

IOSEPHI RIPAMONTII EX DOCTORIBVS COLLEGII AMBROSIANI HISTOR. ECCL. MEDIOL.

LIBER DECIMVS.

SEQVITVR annus inſignis pia libe-ralitate multorum, & incrementis Eccleſiaſticæ rei, nec minus noua ſeditione ac tumultu, quo ad extrema ventum foret, niſi praua mortalium certamina Deus ipſe propè in articulo rerum euertendarum ad pacem & concordiam adduxiſſet. Mediolani mos inualuerat, quo nemini, qui non fuiſſet ex Eccleſiæ Metropolitanæ Sacrificulis, ad eius Eccleſiæ Pontificatum licebat adſpirare. Eius moris, quòd in eligendo Velatenſi habita ratio non fuiſſet, iſq. nouus homo ſummum honorem ſtudio ac fauore plebis obtineret, fremere nobilitas, ſeq. de

ſuo iure deiectam indignari. Sed ea indignatio, & fremitus ille, magis fuit ſpecimen imminētium malorū, quàm vlterius ad mutuam perniciem exarſere. Mox inter calamitates, aut exhauſtas, aut exhauriendas modica quies inceſſit, principium, & origo publicorum operum, queis priuata munificentia, Mediolanenſem Eccleſiā, vti tunc opes habebantur, exornauit. Lanterius, & Guida coniuges queis cognomen à quinque vijs, ea liberalitate ante cæteros fuere, legata in Ambroſiani Collegij cultum & amplificationem, & perpetui luminis alimētum pecunia certoq. vectigali. Proximus hiſce Auchifredus Fagnanus Diuo Matthæo templum, & veluti pietatis ac ſanctimoniæ certamē ciues animis imbibiſſent Anſelmus Baltianus D. Bartholomeo, quidam alius, cuius immeritò nomen intercidit, Hilario ſacram ædem extruxere. Sed non diuturna hæc Eccleſiæ Mediolanenſi felicitas fuit; nec paucorum religio commune malum auertit, ſtatas nempe ſeditiones ac tumultus, & diſcordiam exitiabilem, quæ ſacra profana permiſceret, exemplis miſerrimis, atq. Ciuitatē ferme vniuerſam in Eccleſiaſticos homines obarmaret. Guido Velates vti ſupra demonſtratum eſt non recte, neq. ordine, ſed fauore Cæſaris ad Pontificatum euectus fuerat idq. cauſa motus implacabilis extitit. Ac primò quidem intra certamina & iras, ſeſe continebat ſeditio, poſtea effrænem ad licentiam erupere. Namq. vbi videt Velates haud vllā populi partim ſe pontifice conquieſcere, palamq. omneis execrari caput inuiſum, præſenti ſubmittere vultus, probra in abſentem iacere, ac planè periculum eſſe, ne ſic exulceratis omnium animis, auerſiſq. voluntatibus, aut petere-

tur

túr ad necem, aut ex faſtigio dignitatis exturbaretur; indulgẽtia, & largitione pernitioſis artibus quotieſcũq. parandę, vel firmandæ potentiæ adhibentur, conciliare ſibi vniuerſos inſtituit. Conciliandi autem illa expeditiſſima erat via, ſi prius lenimenta Sacerdotibus dediſſet. Is tunc ordo, quantum turbatis poterat rebus, pollebat authoritate, feceratq. calamitates, & grauiſſima Reipub. tempora, vt vnicum ſibi præſidium in eorum innocentia, & Religione quiſq. relictum putaret. Igitur Velates in horum obſequium intemperanter effuſus, demereri quà ſingulos priuatim, quà communiter vniuerſos, comitate inuitandi, vectigalibus Eccleſiaſticis, & vbi quis aliquid peccaſſet, quãtalibet diſſimulatione, nuſquam aduerſus, nuſquam memor eius perſonæ quam induiſſet, eniti, vt dubios ac nutantes confirmaret, colligeret auerſos, neq. quiſquam omnium alio Pontifice plus fore ſibi diuitiarum aut voluptatum arbitraretur. Hæc Epiſcopi lenitas, & indulgentia, quam corruptelam atq. tabem appellari verius fuerit, diſſoluit omnem Eccleſiaſticam diſciplinam, eòq. deprauãdo, & inficiendo rem perduxit, vt haud multũ abeſſet Clerus Ambroſianus ab impudico, & ſacrilego cœtu. Neq. verò lubet nunc mihi recenſere probra, & indignitates per quas eius inuitamento licentiæ Sacrorum hominum vita peruagaretur. Tacitus ea quiſq. ſibi ſubijciet depingendo cogitatione quicquid mortalitas audet aut concupiſcit. Id ego aptius eſſe cõpendium putaui, quàm ſi veluti cẽſum agerem ſcelerum, ac libidinum, & eo ſpectaculo meq. & alios conturbarem. At reliqui populares offenſi tali ciuitatis dedecore, publicamq. ſicut erat, eſſe macu-

Iam rati,ſi flagitiorum exemplum præbrent,quos prælucere ad modeſtiam ,& virtutem oportebat ardeſcunt in Clerum vniuerſum animis præcipuumq. malorum omnium cōcitorē Archiepiſcopum diris omnibus execrantur. Illum igitur præſidem ſacrorum,cuſtodem omnium ſalutis, cæleſtis curæ Vicarium, illum quem pęnes arbitrium rerum ſuarum, diſciplinā, iura, leges haberi paſſā ſit vrbs Mediolanum , adeo væcordem & ambitione cæcum fuiſſe, vt corrumperet indulgentia Clerum , & dum priuatę gratię viam tētat, publicę dignitatis obliuiſceretur. Profectò dignum eſſe,quē ſi nihil aliud, publica certe indignatio,publicus dolor coerceat.Sic accenſis & frementibus,veluti faces addidere duo homines, in quos tantum valuit incoſtantia famę, vt eos annales alij ſanctos vocēt affirmatione ſeuera inſerántq. cęlo, plures onerauerint ódijs & inſectatione tanquam ſeditioſa capita, quorum contumacia & furore ſit effectum, vt populus Mediolanenſis tantum non ad ſacri Ordinis internecionem cōſpiraret : Fuere autem Arialdus & Lādulphus clarus vterq. ſapientię ſtudijs,& concionandi gloria,nec minus natalium ſplendore , diuitijſq. vnde ſpiritus ipſis, & ad contemnenda pericula robur animorum augeretur. Arialdum verò pręter hæc animi ſimul, & fortunæ bona, cæleſte quondā de ipſo præſagiū proprijs veluti ſtimulis ad omne decus incitabat Nāq. mater ipſius,con cepto, nec dum edito partu, viderat per quietem cubile ſuum ea circumfuſum luce, quæ denſiſſimæ nocti ſolem quaſi meridianum inferret. Ea lux poſtea narrata puero incitamentum ad omnem gloriam fuerat , et confirmata iam ætate diuinæ deſtinationis admonebat virū . Ita

natus,

natus,ita inſtructus adiumentis,vbi Mediolani deprauata omnia, nihil antiqui, vel integri moris vidit, agitauit primò, vt ſui capitis periculo Sacrificulos à Sacrilegijs, & pellicatu cæteraq. fœditate deterreret,poſtea, verò ſubijt animum illa cura, ne, ſi gladiis ac furori ſeſe temere obiecißet, abiret ſua cædes in hominum ora pro ludibrio, nec vllum effuſi ſanguinis pretium ferret. Nam, vt ſua moueret authoritate quicquam, vt ve pudor ac verecundia ſubiret lymphatos & amentes, ne cogitandum quidem eſſe: Rurſus in pulcherrimo Eccleſiæ vindicandæ munere ponere vitam, & ea tentare quæ conſequi præclarũ foret,grande quamuis magni periculi precium videbatur.Inter haſce fluctuantis animi varietates ac motus, fortè Landulphum Cottam eſt nactus, cuius ope certam aliquam conſilij viam expediret. Is,loco,ſtudijs, atq. ſanctimonia vitæ par Arialdo, ſimul indignatione talium flagitiorum cum eo recte compoſitus, & quia ſplendidum in Baſilica Metropolitana locum obtinebat, tanto magis Eccleſiæ dehoneſtamenta quaſi ſuam cladem accipiens, angebatur item difficultate pari. Et obuiam ire; periculoſum, irritũ,anceps,& quieſcere turpe ac irreligioſum arbitrabatur. Contraxit eos celeriter ſimilitudo morum ac vitæ, coniunctuſq. dolor in eadem cauſa. Itaq. communicatis inter ſe conſilijs, & re multum agitata, rationem demum eam iniere, quæ media foret vtile inter, & honeſtum, quæq. nec procederet in abrupta, & violenta, nec rurſus attineretur indecora cunctatione. Partiuntur inter ſe munera, & vices in hunc modum, vt Arialdus, Clericos eos qui extra vrbem pagatim laſciuiebant, ſuadendo, & monen-

do,

do,& hortando, Landulphus vrbanos myſtas pari prudentia, & lenitate,flectere conarentur in viam,& ſi non ab ea prauitate deducere, quã penitus animis imbibiſſent,id aſſequi ſaltem, vt eos adducerent in ſui verecundiam,eoq. aditu conuerſionis & pœnitẽtiæ locũ aliquem in poſterum inuenirent. Hoc ita diuiſum inter eos munus, & hæ ſuæ cuiq. vices, alterutri vel optime congruebant. Nam, & Arialdus Cuſſiaci in Canturienſis præfecturæ pago natus melius norat paganorum & agreſtium inſtituta, & mores, nihilq. fallebat hominem eorum quæ pertinerent ad tractanda ingenia, & animos eiuſmodi; & viciſſim Landulphus vrbanis vitijs vrbanus ipſe aptior erat. Vtrumq. ſui, & paterentur facilius, & cunctatius violarent. Ita II. Viri maieſtatis Eccleſiaſticæ paribus inſtitutis diuerſa in parte munus arduum aggrediuntur, pluſq. toto in negotio difficultatis inuenere, quàm animis præcepiſſent. Ridere plures intempeſtiuam ſapientiam atq. Magiſtros morum importunos, mirari quidam, & intentare pericula, tum amiciſſimus quiſq. ſuadere, vti cœptis talibus abſiſterent, neue laborem impenderent eò, vbi ſpes nulla,certum diſcrimen oſtenderetur. Cùm hæc initia ſeſe darent Arialdo, et Landulpho, cumq. tamen illi partim leniundo, & mitigando ſi quis ferocius ageret, partim vrgendo, & inſtando conarentur exſequi deſtinata, delatores, peſſimum omnium ciuitatum venenum in ipſos exorti cum artibus ſuis fingunt crimen,cui materiam libertas, & ipſorũ quotidiani ſermones præbebant. Simul adiuuabat criminationem Epiſcopi vita. Nam ea detulere, quæ quia vera erant, etiam dicta credebantur. Scilicet carpere ipſos in omni

ſer-

ſermone Velatenſem, eiq. Pontificatum abrogare ſuis conatibus, quem largitione ac indulgentia quæſitum haud ſanctius exerceret, quàm inueniſſet. Inuidiā apud omneis cōflare tamquam corruptori ciuitatis, & auctori peſſimi exempli, quo ſacra dignitas veluti nundinis flagitioſoq. mercatu foret violata. Hæc & alia fingentes e vero, credulaſq. nacti Pontificis aures, actionem illam vniuerſam peſſum dedere. Quippe Velatenſis ictus conſcientia, & calumniatorum exulceratus arte, confeſtim acciri Landulphum, & Arialdum iubet. Hi cùm dicto audientes veniſſent, increpat eos atrocibus verbis Epiſcopus, concitores turbarum, ſeditioſos, temerarios, audaces, & ſi quæ alia ſunt verba magni doloris, & magnæ iræ. Atq. hic vtriq. finis caſtigandi Cleri, & reuocandæ fuit diſciplinæ, quod ego ita retuli ſecutus authores eos, qui rem totam clemēter ſunt executi. Cæterum non ſum ignarus Arialdum, & Landulphum in alijs annalibus diuerſa fama perſcriptos eſſe ac notatos ijſdem fermè probris, quæ ab irato Velatenſe congeſta in ipſos fuiſſe memoraui. Cùm res Eccleſiæ Mediolanenſis in hunc ſeſe modum haberent, per quam inſigne facinus à Gotofredo Bolionio editum eſt, ex quo non Ambroſiano tantùm nomini, ſed vniuerſæ ſimul Chriſtianæ Reipubl. decus ingens, & in contumeliam olim itura gloria per mirificos euentus acceſſit. Is, facinus indignum ratus, auguſtiſſimæ religionis monumenta, Chriſtiq. nobilitata veſtigijs incunabula ſalutis noſtræ, à barbaris dæmonum cultoribus occupari, exturbare inde Turcā agitauit animo. Ac primò quidem in eam opem ſolicitando Catholici nominis proceres, & expeditionis eius amplificando cōmoda,

moda, & opportunitates, facile præcipuum quemq. potentia, vel authoritate ad capeſſendam tantæ gloriæ partem incitauit. Vt verò ſatis ſe collegiſſe virium, & armorum putauit, diſpoſitis in omnia conſilijs, rem ipſam aggreditur, quam Mediolanenſes haud pœnitendo auxilio, vt in tanto domeſtico tumultu, ſex millibus armatorum adiuuerũt, Othone duce, vexillifero Ioanne Rhaudenſi, cui ſuperinditũ deinde cognomen ex cruce, qua inſigne vexillum foret, ipſi poſteriſq. ſuis manſit. Traditur inde nobile facinus Othonis ipſius, quo, ſe & progeniem, & patriam decorauit. Nam poſtquam ad Hieroſolymitana mœnia proceſſere, Volux nobilis ferociæ barbarus extra vrbem proceſſit verbis iuxtà, & habitu truculẽtus. Quà ſingulos, quà vniuerſos increpans, inuicta ſua arma ſeq. multitudinem illam excidio daturum eſſe minitabatur. Erat capiti geſtamen æneum ſinuata in orbes vipera triſulco vibrans ore ſimulacrum humáni corporis detracta pelle. Ita, dum viſu terribilis, & auditu, circumfert truces minaciter oculos, Othonem forte conſpicatus, ratuſq. id quod res erat principem eſſe virũ, prouocat eum ad ſingulare certamen. Haud quaquam Otho cedebat Voluci, vel robore corporis, vel magnitudine animi, vſu quoq. armorum, & arte facile primus inter ſuos habebatur. Tantò promptius exerit gladium illamq. Catholico nomini dare victimam parat. Nec illa pugna fuit. Quippe dũ Barbarus ictibus repetitis, thoraca, vel auras irritus pulſat, Dux Mediolanenſis, quà corpus hoſtile fortè patebat vulneri, dirigit ferrum eo impetu, vt moles iners confeſtim in terram rueret, ac deinde cumulum victoriæ petens detrahit ſpolia cæſo, criſtamq. ſuo capiti

non

non ſine multo fauentium clamore lætus imponit. Hic eſt ille Otho, quem Vicecomites autorem,& parentem ſui nominis agnoſcunt, quippe ſic honoris vocabulo in ipſius gratiam appellati, & quia ſtemma gentilitium ex eo conuolutum in ſpiras anguem habuere. Res poſtulare videtur, quoniam in mentionem incidimus familiæ ſæpius memorandæ, ac redituræ multoties inter Eccleſiæ Mediolanenſis diſcrimina,& caſus,vt hanc eius originem, & initia paucis exſequamur. Otho ducta in matrimonium Lucretia regij generis fæmina,duos ex ea ſuſcepit liberos,Andream, & Othonem alterum. Otho Ioannolum, & Vbertum genuit, fontem,& caput vtrumq. numeroſæ prolis, ac daturæ poſtea patriæ patres, præſides Eccleſiaſticæ rei, nec minus,ex diuerſo,turbarum, & ſeditionũ authores cõmuni familiarum omniũ fato ac ſorte,quæ miſcere turpia lætis, alternareq. decora,& cõtumelias amat. Sed ex vniuerſa magnæ domus ſobole vix vlla vnquam ætas Andreæ parem vidit, ſiue iuſtitia & æquitas, ſiue ciuiũ amor,& clementia in diſcrimen venirent. Is militia quoq; bonus auctor fuit Mediolanenſibus,ab domeſtica ſeditione ac tumultu vertendi arma, & iras in finitimas gentes, quæ diſcordiam noſtram ratæ ſuam occaſionem,auſæ fuerant hoſtilia. Et opportune Cœnomani ſocij populi Mediolanenſis opem implorauere, cum à Cremonenſibus opprimerentur. Itaq; copijs eductis, Andreas Vicecomes in Ollij ripa tantam hoſtium edidit ſtragem, vt infectum plurimo ſanguine flumen manaret, ſimul ad excidium petita laus Pompeia graue in poſterum exemplum fuit, ne qua ciuitas Mediolanenſe nomen ad iniuriam opportunum arbitra-

retur. Interea Henrico II. mortuo, arbitrium orbis, & Imperij Romani ſumma ad Henricum III. eſt delata, quo regnante, Catholica res propè ad vltimū venit, diuiſa in factiones Eccleſia, lacerato ſtudijs & humana cupiditate Pontificatu, ac veluti ſuprema deſtinatione per fœdum certamen ex pontificalibus comitijs remota miſerabiliter & ſublata. Nos eam rem exſequemur, tū quia nullos alibi maiores, quàm Mediolani motus exciuit, tū quia Pontifex ille ipſe, quem ambitio & furor exturbauere, patria Mediolanenſis erat. Cum Nicolaus II. Florentiæ mortalitatem expleuiſſet, prima cura patribus erat, vt aliqem è ſacro Senatu ſummæ rerū admoueręt, ſed vbi nullus Collegio, in cuius capite munus illud recte collocari poſſe videretur, eminebat, Hildebrandi monitu vertunt animos in Anſelmum domo Mediolanenſem è Badagia gente, quo non alius ea tempeſtate ſapientior habebatur. Innocentia quoq; vitæ ſapientiæ famam æquabat, & vtraq; commendatione fuerat aſſecutus, vt aſſumerent eum libentiſsime in partem conſiliorum, & actionum, Pontifices, Cæſares, ſiue tractanda bella forent, ſiue res ad pacem, & concordiam adducendæ. Iam Eccleſiæ Lucenſi datus Antiſtes conuerterat eā ciuitatem admiratione ſui, vulgoq; ipſum homines regimine totius orbis dignum ferebant. Hunc talem virum igitur Patres Pont. Max. creant abſentem, ſicuti fama eſt, & ignarum fortunę ſuę. Adeò ille animus imperare poterat magis, quàm cupiebat, & cùm rectorem humani generis quęrentibus haud alius occurreret, ipſe quemlibet alium deſtinabat. Ita inuentus, & creatus, Alexander II. vocatur nouo nomine, ingentiq. bonorū

omnium gratulatione Romã a Gothifredo Thuſciç Duce perductus in excelſa collocatur ſede. Henricus III. vti dictum eſt, Imperij clauum tenebat. Is exſtimulante ſeditioſiſsimo quoque quia non Romani generis Alexander eſſet, alterum ex aduerſo creare principem ſacrorum inſtitit. Epiſcopi conuocati Baſileam ex omnibus terris frequentes conuenere; ac nominatim ex Italia, Parmenſis & Placentinus, quorum ille Cadalous nomine, ſiue ſubitò placuerit Cæſari, ſiue antea deſtinatus foret, eligitur ex vniuerſo numero, qui legitimo ac iuſto Pontifici adulterinus oppoſitus humana, & diuina permiſceret. Mutatur huic quoq; de more nomen, & tamquam id vnum deeſſet authoritati conciliandę, pro Cadaloo fit Honorius. Enimuerò, varios orbe toto Chriſtiano motus animorum ea res conciuit. Vt quique tumultibus aut pace lętarētur, ſiue populi, ſiue reges, hunc aut illum fouebant. Sed nuſquam alibi gentium, quàm Mediolani plus varietatis atq. perturbationis fuit. Sumptum e ſua ciuitate Pontificem ponebant in gloria; ſed vti diſcordes ipſi ſecum erant, ita circa gaudium ſcindebantur. Corrupta pars & male ſana, quę Cleri nuptias volebat, opportunum ex ciue ſuo fauorem augurari; cęteris vti conſilia & mores, ita ſpes & vota. Inde Gulielmus Landrianus, hinc Erembaldus Cotta, & cauſa diſpares, & habitu animorum ſtabant. Vterq. legationem miſere Romam, qua legatione, pars ea, quę melior erat, ſuperior fuit, nec Erembaldo mora quominus vteretur victoria. Ita pars importuna Cleri exacta confeſtim vrbe, direptæ domus eorum, ſimul intentatæ minæ mortis Epiſcopo, ſi more ſuo ſeſe miſcere cum per-

ditis hominibus vellet. Ac Mediolani quidem in hunc modum vtcunq. compoſitis rebus, iræ conticeſcebant videbanturq; tumultus mutua partium diſsimulatione repreſsi. Mox ipſorum inter ſe Pontificum certamen exarſit, quo diducti principes in ſtudia, dum Alexandrum aut Honorium anteponunt, vniuerſum penè terrarum orbem turbauere. Paucis æquitas & legitimi pontificis tutela fuit cordi, plures illum alterũ (ſicuti commotis rebus praua ferè ſemper inualeſcunt) amplexi fauore, nitebantur, vt peſsimum exemplum in Eccleſiam inducerent. Ipſi quoq. Mediolanenſes, quos æquũ fuerat, ſi nihil aliud, ciuem certe ſuum, per tot experimenta probatum, integritatis, & doctrinæ ſummum tueri ac fouere, ceſſarunt ab officio, ſeq. ad Honorium ſiue Cadaloum aggregauere. Cauſa fauoris præpoſteri, ex Epiſcopo, qui ſuis inſtitutis immitem, & aduerſariũ iam expertus Alexandrum offenſuſq. iudicio quo Erembaldus Cotta flagitioſi moris inſectator perditiſſimos Clericorum exturbaſſet, punire dolorem, & præcipitia tentare, ſicut pleriq. mortalium, animum induxit. Igitur multa pollicendo, & ſuadendo, & ſicut à principio inſtituerat, largiendo, & indulgendo, traxit plurimos in eam ſententiam, vt Cadaloum ſequerentur. Is tunc forte Cadalous à Buccone Halberſtadenſe Epiſcopo Mediolanum nõ ſine magno comitatu & ſplendore perductus grande inuitamentũm erat animis, etiam ſi quos Alexãdri deſiderium teneret. Adiuuabant Gibertus & Hanno magna nomina, Colonienſis Aschiepiſcopus hic, ille præſes Inſubriæ, quorum tanta erat authoritas, vt quò ipſi ſtudia & voluntates inclinaſſent, eò non dare obſequiũ

pia-

piaculi propè inſtar haberetur. Hi duo, poſtquam ſeditioſa conſilia & Alexandri deijciendi vias agitauere, facta manu Cadaloum deduxere Romam eo conſilio, vt Alexandro per vim deiecto, caput rerum vrbem, & Senatum, & pecunias gerendæ rei neruos ipſamq; ſedis Apoſtolicæ maieſtatem occuparet. Sed Alexandrum Romanæ nobilitatis principes iam inſeſſo Lateranenſi contra ſacrilegos, & diuini iuris raptores, qua debebant pietate, & ardore tuebantur. Ita Cadaloum irrito conatu, nec ſine mutua cæde, peſsimi exempli authores Mediolanum reduxere, tanquã in turbida, & ſuſpenſa magniſq; motibus agitata ciuitate reperturi auxilia cœptis improbis, indeq. viribus auctis ad pontificatum oppugnandũ erupturi. Sed enimuerò ſuis tumultibus inuolutos Mediolanenſes haud vlla iã tangebat cura rerum externarũ quodq; Cadaloo & ſectatoribus impiæ ſpei principium fuerat, ſeditio, & diſcordia ciuitatis, id ipſum erat in cauſa ne in aliena negotia conſpirare poſſent. Accedebat eò, quod ferre contra ciuem ſuum arma pro peregrino capite viritim impium rebantur, nec adeò coecati animi erant, vt non & æquitate cauſæ mouerentur. In hunc modũ, ſpes deſtituta Cadaloi, qua ſe florentiſsimę ciuitatis arma moturũ putarat, noui cõſilij viam inuenit, acciditq. quod ſolet in magnis negotijs, vt ipſa deſperatiores afflictas excitaret, mox tamen ſuũ in exitium, eadem qua ſurrexerant facilitare relapſuras. Namq; vbi videt aduerſa ſibi omnia & infeſta eſſe Mediolani, proceres eoſdẽ vrbis Romæ, qui primos ſuos impetus repulerant, ingenti pondere auri, (& erat forte pecunioſus) aggreditur. Nulla vnquam ætas ſatis firma fuit aduerſus

ſus hanc illecebram, & ſplendoré illum oculis animiſq; tunc quoq. ſequebatur auara mortalitas, & ſicuti voluentibus ſæculis nõ hominum ingenia, ſed homines ipſos hæc vitæ ſcena variat & mutat; ita venale metallo æuum illud erat, non ſecus atq. nunc viuitur. Hanc Romanorum hominũ auiditatem Cadalous emercatus admittitur in Baſilicam Vaticanã, decepta per noctẽ multitudine, quæ flagitia, & contumelias haſce Pontificatus adſpernabatur. Mox, vt fraudẽ ſensêre dieſq; Cadaloũ, & illius arma patefecit, infeſti concurrunt, nec procul aberat à periculo nouus Pontifex, niſi per auerſam Palatij portam fruſtratus irrumpentes, à Cincio ciue Romano receptus in arcem fuiſſet. Hunc florentem opibus, & authoritate ſibi deuinxerat Cadalous qua cæteros arte, & quaſi pro acceptæ pecuniæ magnitudine gratiam referret, labante multorum fide, qui minoribus culti donis fuerant, nullo metu pertinaciam improbæ defenſionis mutabat. Sed cùm violentior quotidie populus ingrueret, cæteriq. nobilium vna corrupti, iam pretij, iam munerum obliuiſcerentur, incluſus arce Cadalous, eò demum inclinauit, vt rem totam patrum arbitrio diſceptandam permitteret. Patres habendo in id conuentui, Mantuam Vrbem elegere, propterea quod in ditione Matildis poſita ſanctiſſimæ feminæ, velut extra ſuſpicionis aleam eſſet, eademq. opportuno ex omnibus Italiæ ciuitatibus traiectu, Epiſcopos ad celebrandam actionem inuitaret. Poſtquam eò patres conuenere, cognita cauſa, examinataq. ſuis momentis, Alexandro pontificatum adiudicauere, nec mora fuit, quin circa ſummum Eccleſiæ regimen diuiſa principum ſtudia, in

eum

eum quem Senatus elegiſſet, admirãda prorſus animorũ inclinatione conſentirent. Ita Cadalous in medio curſu tumultuario fauore deſtitutus extabuit poſtea mœrore conatus irriti; Alexander publica gratulatione collocatus in ſua ſede, dignum patria Mediolano, dignum exſpectatione communi pontificatum egit. Prima curarũ fuit, vt Mediolanẽſis Eccleſiæ corruptelas tolleret, quæ ciuitatem adhuc illam in contraria ſtudia parteſq. diducebant, haud ſanè minore certamine, quàm quo Romana parens agitata, & vexata in eum diem foret. Ac Erembaldus, qui Mantuam progreſſus in id ipſum excubabat, haud ſegniter vſus occaſione, diploma confeſtim abſtulit quo Sacerdotia, & Eccleſiaſtici fructus abrogabantur ijs Clericis, qui ſeſe nuptijs illigaſſent. Interea Vido Velates pertæſus iurgia & tumultus, infeſtamq. periculis, & inſectatione vitam, ſtatuit cedere tempori, & mala quæſitum arte Pontificatum quaſi piaculum iræ cœleſtis abdicare. Gotifredus Caſtillioneus erat ex Eccleſiæ Metropolitanæ Canonicis, ambitioſus homo, & curioſus amplificandæ fortunæ, cæteraq. vita ſimillimus Velatenſi. Eo principio in familiaris amicitiç iura ſocietatemq. conſiliorum aſſumptus, prudẽter ac dexterè obeundo officia, & mutua diſſimulatione tranſmittendo, ac velando quę ferret Epiſcopi morbus & ingenium, eum authoritatis, & potentiæ gradum erat aſſecutus, vt arbiter haud dubie Mediolanenſis Eccleſiæ rerum haberetur. Itaq. Velates, cùm anxio deliberaret animo, quemnam in eo faſtigio collocaret, quis inuidiam ſui nominis quam minimè oneraturus eſſet ſolita comparationis fama, et rumore; neminem

plicibus damnis irritata factio ſuperior foret. Nec mora. quæſito pacificatore ac interprete nuntiari iubet Erembaldo; quoniam nullus certamini finis inueniatur, Eccleſiamq. ſine paſtore, ac Præſide, grauiora quotidie mala circumſtent, ſi ſibi reſtituere pontificatum velit, ſe annixurum, vt, & veteris culpæ memoriam obruat, & in poſterum innocentiæ ſit exemplum, caritate quoque in ipſum ac ęterna tanti muneris memoria gratum fore. Hæc à Vidone denuntiata, & promiſſa. Sed Erembaldus haud temere ſancti quicquam & ſynceri ab eo exſpectandum ratus, quem artibus & dolis & impietate omni ad Ambroſiani nominis excidium graſſatum fuiſſe meminiſſet, vltrò fingit dolum, & ſimulata reconciliatione Vidonem in Celſianum Monaſterium abſtrudit. Ibi deſperato ſeni grauis cuſtodia, mœror, ira, & ſuper omnia tædium ex recordatione flagitiorum, vitæ finem fecere. Sub huius obitum ſtatim Erembaldus aduocata concione principes ciuitatis hortatur, ne ſe Gothifredi pollicitationibus in fraudem induci patiantur, ne ve Sacramentum accipiant, quo per eos dies ille parabat improuidos irretire. Ambitioſum eſſe hominem ac violentum, quem Velates non aliam ob cauſam ad pontificatum euehere ſit conatus, quàm vt comparatione deterrima memoriam ſui dedecoris aboleret. Nunc imagine pacis, & modeſtiæ compoſitum ad fallendos animos viam ſibi ad Pontificatum ſtruere; ſi peruenerit illuc, pontificatum ipſum euerſurum eſſe. Voluntaria quoque fuga, paratu militum, agrorum vaſtatione, cæteriſq. belli meditamentis datum iam ſpecimen, qualem in Gothifredo paſtorem animarum

niam hanc vrbis Mediolani, per circulos & cœtus conquerendo grauiſſimus quiſq. tantam ad inuidiam abduxere Gothifredum, vt non iam pro ſacrorum principe ac animarum paſtore, ſed fœdus homo & maculoſus apud omneis haberetur. Vt verò pontificiæ litteræ, mox adfuere, quæ cum horrendo carmine prophanum Epiſcopum arcebant omni communione ſacrorum cæleſteisq. de more diras in eum fundebant; enimverò terror is, & ea Vicarij cæleſtis authoritas, repente, non ſolitudinem modò, & ſquallorem circumdedit homini, ſed fame quoq. & inopia rerum omnium ad extremam penè tabẽ eum perduxit. Itaq. omni humana deſtitutus ope, cùm diuinas quoq; minas in ſe intentas cerneret, vertere ſolũ ſtatuit, & aliquò ſecedere, vbi tranſitum illius tẽpeſtatis exſpectaret, ſi forte, aut ſui deſideriũ interea rediret ciuitati, aut Pontifex ipſe ſpatio interpoſito leniretur. Variſium oppidum diſtat ab vrbe Mediolano xl. millia paſſuum, quà mons inclytus magnæ Matris templo, vallium anfractus & ſyluoſos hinc inde colles late deſpectat, exulibus quoq. nimirum Arianis gratiſſima ſedes olim opportunitate latibulorum, & facili tranſitu in regiones eas, quæ penitus Catholicum nomen adſpernãtur. Eò ſubijt Gothifredus, & poſtquam periculum vitarat, audax bello, parata ſui ſimilium manu, pontificatum, quem vſurparat ambitione mala, eum retinere ac tueri parat impijs armis. At Frembaldus, quaſi proprium & hæreditarium familiæ ſuæ decus exſequeretur, feſtine cum exercitu progreſſus ad montes vſq. ipſa ſui nominis fama & terrore ſubegit hominem, vt neq. latibulis fidens, neq. par prælio, ſeſe parui oppidi mœni-

queis iniuriam eam grauius olim puniret, in præſentia magna pecuniæ ſubſidia mittit Erembaldo cum mãdatis, & obteſtatione vehementi, ne desereret Attonem vllo modò, ſed eum in priſtinam ſedem reſtituere conaretur. Cùm in eo ſtatu res eſſet, Eccleſiaq. deſtituta miſerabiliter inter haſce perturbatiores iaceret, non Atto, non Gothifredus, puer ille, adulterinus hic, loco pontificum haberentur, atroces adfuere Cæſaris ipſius litteræ, quę principibus interminabantur extrema, niſi quamprimum aſſererent Gothifredo dignitatem ſuam. Hac illi denunciatione perculſi confeſtim Gothifredum reſtituunt. Ille, qui nihil aliud interea, quàm vltionem & iras, & opes, ac pontificalis fortunæ cultum eſſet meditatus, ſtatim atq. oblata ſpes affulſit, acriter in arma coortus, circumfert ad caſtella bellum, quę primos inter tumultus amiſerat. Alia primo capit impetu, quędam oppugnat, & cùm proſperrimè fermè caderent omnia, breui tempore eſſe recepturus videbatur, quicquid aduerſę partis homines olim arcium, & oppidorum inſediſſent. Sed poſtquam ad Brebiam dimicanti è proximorum numero quidam hoſtili traiectus glande cecidit ante pedes ita vt ipſum cruore conſpergeret, tunc adeò fracti ſunt ſpiritus illi feroces, vt mota ſponte deponeret arma, receptaq. Brebia contentus ibi ſeſe contineret, neq. laceſſens vltrà neq. laceſsitus. Verũ enimverò tempus iam appetebat, quò tragici ſceleris exempla ingruerent Eccleſię Mediolanenſi, vulgoq. ſpectarentur ea, quę memorare animus horret. Alexandro Pontifice Max. per eos fortè dies extincto, Ildebrandus, ille fautor Attonis & Erembaldi, ille

Me-

ij ſunt fremitus exorti, quos res indigniſsima poſſet excitare. Subibat memoria tot certaminum,& miſeratio pontificatus fruſtra ab Vidone vel Gothifredo tranſlati, ſi penes ephœbum relinqueretur. Quorſum attinuiſſe miſceri ac perturbari violenter omnia, vt munus virorum humeris formidandum repẽte mandaretur puero? Iam ſcilicet impletas eſſe minas, quas Deus ipſe contumaci ac rebelli populo tanto antea veluti malorum extremum intentarit; puerilem dominum habere Mediolanenſes, ne vltra quicquam timerent. Illum igitur tantæ vrbis populum, tot pręterea ſubiectas ciuitates, quæ velut ab antiſtite,& magiſtra petere Mediolano cæremonias & ritus ſacrorum, & reſponſa diuini iuris inſueuerint recturum eſſe, qui regere ſeipſum neſciat? Illum qui nondum ſit initiatus arbitrum, & initiorum fore? Hæc & alia ſapientiſſimus quiſq. miſerantes indignabantur, nec deerant, qui prouecti longius intemperantia linguæ, cauillarentur gratiam,& iniurias ętatis, procace ſemper in eam rem hominum ingenio, etiam ſi abſit ira. Nihil ea mouebant Erembaldum quominus adoleſcentulum Attonem æquaret ſenectæ tot illuſtriũ virorum, Barnabæq.& Ambroſio,& Simpliciano,& alijs eius faſtigij ſucceſſorem daret. Ildebrandi miſſu aderat ex vrbe Roma, Bernardus nomine cum mandatis eiuſmodi, ne cunctaretur Attonem Archiepiſcopum facere, ſupremæ terrorem authoritatis interponendo ſi quis contra quid moliretur. Hoc maxime adiutore fretus Erembaldus, velatum pontificijs inſignibus adoleſcentẽ in templum maximum, atq. inde poſt vſurpata honoris primordia proximum in palatium non ſine minaci popularium

lanéſibus cæleſtes nollent amplius, inſaniamq. noſtram adſpernarentur, ipſa quoq. templa religionis auguſtiſſimæ dira clades abſumpſit. Aedes Nazarij, & Stephani, & Beatæ Martyris Teclæ, quo pluribus erant ornamẽtis inſignes, eò ſunt habitæ in maiore damno ac luctu, cũ ſcilicet omni peruſta & corrupta reliqui operis dignitate, torridi, ac nudi parietes deforme ſpectaculum eſſent. Ac templa quidem & aras, & reliqua ignium damna, vt in opulentiſsima ciuitate tantoq. hominum numero inſtaurari ac refici neq. graue, neq. longum fuit. Verùm inſanabile malum erat, quod in Epiſcopi cauſa duce Erébaldo fautores adhuc Attonis ciebant. Et acceſſerat importunæ factioni Liutprãdus quidã antiſtes ędis Cõpitaliciæ grande momentum, ob ſanctitatis opinionem, qua noſcitabatur in vulgus, & aſperitatem ingenij, quã vt in alijs plurimis, credita pietas velabat, acciderat q. huic Liutprando, quod ferme ſolet ingenijs eiuſmodi, vt quò contumacior eſſet, & abruptus atq. violentus magis, hoc plus autoritatis apud imperitam multitudinem obtineret. Erembaldus igitur tali fretus adiutore, non iam Gotifredum, ſed ipſamet ſacra, & ipſam cum ſuis myſterijs Eccleſiam oppugnabat. Suberant fortè dies, quibus rediuiui Chriſti ſolennia celebrantur anniuerſaria gratulatione, & in myſticos vſus cõſecratus ab Epiſcopo liquor ipſo peruigilio lętiſsimi Paſchatis diuiditur in paſtores animarũ, nec ferme maiore ceremonia & ſacrorum hominũ concurſu celebritas alia peragitur. Vrbani pariter & agreſtes parocchi curioneſue ſuſpenſa collo geſtantes vaſa pluribus cõſerta vaſculis ſolenni precatione conſecratum oleum non ſine candela-

rum honore candidati petitum eunt. Cùm igitur id myſterium obiret Gotifredus, ac pro ſe quiſq. religioſum humorem auferrent, neſcio quo ſpiritu concitati Erembaldus, & Liutprandus accedunt, quà ſolio ſublimis antiſtes eminebat, & raptũ ex illius repente manu quod forte vaſculũ tenebat, affligũt humi, pedibuſq; cõculcant, & parũ abfuit, quin raro etiam inter Catholicæ religionis hoſtes auſu, Petrus Damianus legatus Romani Pontificis violaretur. Tunc ille, quanquam cõmotus erat, clementiæ ac manſuetudini propior apud inſenſos ita cœpit. Non ego veni Romani Pontificis, & Eccleſiæ Romanæ dignitatem amplificaturus, Mediolanenſes. Sed vtrumq. nomen, vtriuſq; maieſtatem cuſtos Deus æternùm tuebitur ac defendet. Cæterùm nõ vos decet Imperium adſpernari, quod vniuerſus Chriſtianus orbis accepit, cui ſumma poteſtas tum aperiendi cæli, tum claudendi eſt permiſſa diuinitus. Circumferte per vniuerſa terrarum oculos, quà Chriſtus, & cælum, & Catholica res noſcuntur; Cæteras omneis Eccleſias hominum pietate conſtitutas eſſe reperietis, Romanæ parentem, & authorem Deum. Atq; cùm alij Chriſtiani cætus ex Romano fonte manarunt, tum vos ipſos in hac auguſtiſsima ſede Barnabas Petri diſcipulus collocauit. Quicquid antiqui decoris iactat Eccleſia Mediolanenſis, id fermè contulit Roma. Non Geruaſius, & Protaſius, non Nazarius, non clariſsimi cæterorum aliunde vobis acceſſere. Ambroſius ipſe quoq. quo tantopere ſcilicet gloriamini, noſter erat, & huius exemplo admoneri vos oportebat, ne Romani Pontificis authoritatem adſpernaremini, quàm vir ſapientiſsimus in omni actione ſequi

ducem

ducem & magiſtram conſueuit. Et poteſtis legendo vel »
fando cognouiſſe, quemadmodum implorauerit olim »
ille Romanã opem, vt diſcuteret nefarias iſtas nuptias, »
in quas corruptiſsimi Clericorum penitus nunc animis »
incubuere. Furor eſt, eorum inſtituta non retinere, quo- »
rum admiramini prudentiam & ſanctitatem. Ac videte, »
ne, dum maiores veſtros anteire ſtudium gliſcit, eorum »
gloria & nomine vos indignos præbeatis. Nihil eſt tàm »
in partem vtranq. mutabile, quàm animi multitudinis;
ea tum à recto, & honeſto in turpe ac prauum, tum à pra-
uo & turpi in rectum & honeſtum leui momento contor-
quetur. Quippe Damiani verba confeſtim abſterruere
tumultuoſam concionem, & ſublato pariter clamore ſe
ſe in Romani pontificis authoritate futuros teſtantur.
Simul offerunt ſeſe ad pœnam atq. ſupplicium legato;
cognoſceret ille cauſas & piacula ſceleribus accomo-
daret. At Damianus, gnarus popularium ingeniorum,
nihil inflatus ea facilitate, quantoq. ſeſe effuſius dabant,
eò conſtantior, & inſtitutæ à principio moderationis re-
tinens, maluit ignoſcendo, quàm plectendo ſanare po-
pulum Mediolanenſem. Et quia ſacrilegijs, ac om-
ni licentia certatum erat, ratus in ſingula capita iudi-
cium fore periculoſum & anceps, vniuerſos abſoluit.
Epiſcopus quoq. eſt abſolutus hac fermè cæremonia,
& ordine. Damianus legatus conſedit in magnifica
ſella celſoſq. tribunali; adſtabant aulici homines, quiue
legatũ comitabantur, quoſue adhiberi oportebat actio-
ni teſtificandæ, & referendæ, vt aſſolet in publicas tabu-
las, & monumenta. Cùm in hunc modum pompa con-
ſtitiſſet, accedit Archiepiſcopus, & clara voce, vt ab om-

„ nibus exaudiretur, hæc pronunciauit. Fateor inceſtas „ nuptias mercaturamq. ſacrarum rerum, ſiue caſu, & „ errore humano, ſiue etiam nonnulla mea culpa in „ Mediolanenſem Eccleſiam irrepſiſſe. Verùm ne flagi„ tijs eiuſmodi ſit locus in poſterum, enixe daturum „ operam promitto. Si ſecus faxim, tunc me Deus arceto „ Sacris, & cõmunione piorũ. Poſtquã in hæc verba iurauit Pontifex, iurat idipſum Arnulphus Põtifici Fratris filius, initiatus, & ipſe ſacris, ac ſplendidi muneris digna„ tione. Is Patrui dextram tenens; Archiepiſcopus meus, „ inquit, non recedet ab ea fide, quam dedit, & Eccleſiæ „ dignitatem quam ſanctiſſime tuebitur; vt caſte ac pure „ ſacra tractentur operã dabit. Mox idẽ Sacramẽtũ dixere Clerus vniuerſus, & peracta cæremonia flexis genibus Archiepiſcopus eximia cum ſignificatione pietatis obſecrat Damianum, vti temporariũ ſibi ſupplicium iniungatur, quo pœnas æternas luat. Multatitia in ſingulos annos pecunia eſt expiatus, & Clero in certos dies indicta ieiunia, queis libidinem ac luxum cæteramq. præteriti temporis prauitatem ac licentiam expiarent. Poſtremo, vt per omneis ordines deteſtatio ſalutaris, & anteactæ vitæ pœnitentia peruagaretur, à populo quoq; iuſiurandum eſt exactũ, quo ſe Catholicis inſtitutis, & erga paſtorem ſuum obſequio in omne tempus obligarẽt. Ac ne quid prętermitteretur omnino, quod pertineret ad ſanciendam diſciplinam, totamq; ciuitatem optima ſpe confirmandam, ſedulò curauit Epiſcopus, vt quorum maxime ſpectata eſſet integritas & doctrina, hi præmijs honoribuſq; tollerentur, & omnibus modis decorata virtus cęteris quoq; incitamentum eſſet. Ita Mediolanenſis

nenſis Eccleſię videbatur in perpetuumm eſſe conſtituta diſciplina. præteritaq. damna, & calamitates, cùm præſentibus bonis, tum certiſſima ſpe maioris in dies incrementi, facile ſolari quiſpiam poſſet. Verùm vbi legati domos reuertere, priſtinæ licētiæ deſiderium illico ſubijt animos, nec mora, quin tota ciuitas rediret in ſuos mores, atq. reſumerent atrocia ſcelera populares, impermiſſa connubia Clerus, Archiepiſcopus ipſe diſſolutā indulgentiam, qua corruptus idē, & corruptor in omnia conniueret. Fertur, querelis expoſtulantium redactam in ordinem Eccleſiam, quæ ſui quondam iuris fuiſſet, inuidiaq. legationis admiſſæ, non aliud habuiſſe remedium, quàm ſi noua delinimēta, daret populo, ituraq. in cædē cōuicia neceſſaria diſſimulatione redimere conaretur; inde ſecutū illud ab Eccleſia Romana diſſidiū, quo poſtea meriti ſumus, vt ab ipſo Petro Damiano cōtumaces, & rebelles appellaremur. Ego magis crediderim, ſuopte ingenio, turbidum, & violentum, & ambitioſum antiſtitem vltro repetiuiſſe vitia, & corruptelas, & tumultus, quibus à primordio pontificatus inſueſſet, impatiētemq. moris adſtricti, laxaſſe cæteris habenas, quò ipſe liberiorem viuere vitam poſſet. Poſtquam Eccleſia Mediolanenſis in hoſce fluctus eſt reuoluta, ſceleribus & audaciæ liber veluti campus erat. Nam Landulpho Cotta mortuo, collega ſuperſtes Arialdus nec animi ſatis, nec virium ad reſiſtendum habebat. Cæteri, vt quiſque modeſtiſſimus, & optimus, intimo potius mœrebant ſenſu, quàm ire obuiam audebant; ita relicta in medio diſciplina, & ſacratæ leges, & quicquid in Eccleſiaſtica re ſanctum, & auguſtum, ferri agiq. tamquam in barba-

ra ciuitate, confuſum diſcrimen eſſe praui, & honeſti; Clerici velut anteſignani ſcelerum ac libidinum haberi. Tunc Erembaldus inſurrexit quanto vix antea nunquam impetu ſanandis vitijs atrox, videbaturq. dum coerceret Archiepiſcopũ, contẽnere cætera omnia, & ferme ſuperior erat, ſicut glorioſo certaminis vnius euentu declaratũ eſt. Conſecratio Cœnobiarchæ, qui Diui Celſi Monaſterium obtineret, pertinebat ad Mediolanenſem Archiepiſcopum, idq. maximi compendij munus habebatur, vel propter cæremoniæ ſplendorem atq. celebritatem, vel quia magna vectigalia, magnoſq. pecuniæ fructus ea ſecum præfectura trahebat. Igitur Erembaldus ratus indignum, ſi, qui non moribus, non animo ſeſe pontificem præberet, is arbiter ac diſpenſator Eccleſiaſticæ liberalitatis eſſet, hanc ei penitus eripere conſecrationem animum induxit, & cùm vtrinq. ſumma vi certaretur, tenuit Erembaldus, partim ſua, partim amicorum gratia, ne conſecrãdi ius Abbatis penes Archiepiſcopũ relinqueretur. Ea res nuntiata Damiano tãti apud illum fuit, vt Erembaldo non ſecus atq. vindici ſacrorum, & Pontificiæ dignitatis grates, & laudes ageret, datis ad eum litteris fermè in hanc ſententiam. Facere quippe ipſum laudabiliter ac pie, quòd hoſtium Eccleſiaſticæ diſciplinæ ſit hoſtis, defenſionemq. Catholicæ Religionis anteponat omnibus rebus. Ea ſe fama lætatum eſſe magnopere, ſicut ex diuerſo mœreat, quòd vitia quæ paullò ante fuerant oppreſſa, velut ab ſtirpe renaſcantur. Quorum id culpa fiat, Deum eſſe teſtem, mox fore vltorem. Eos ad prauitatem hæreticam periurij ſcelus addidiſſe. Vetus hoc adeò malum eſſe Mediolanenſis Eccleſiæ, vt

auctores,

auctores, & capita ſectarum ferat. Minime mirum videri. Auxentium quoq. nobilem illum Arianorum antiſtitem Mediolani robur arcemq. ſuo dogmati olim deſtinaſſe. Maiore iam impetu, & violentia Erembaldus agebat, quàm, vt concitatæ Ciuitatis impetum, & violentiam euitare poſſet. Pertæſa ſtatum vrbis, & conditionem rerum pleraq. nobilitas diſceſſerat in agros ibiq. velut irati patriæ, volũtarium &, perpetuum exilium minitabantur. Etiam de plebe homines temeratam eiuſmodi flagitijs vrbem adſpernati commercia, & neceſſarias ad vſum Reipublicę deſinebãt artes paulatimq. comites fugæ nobilium fiebant. Vt verò myſteria ſalutis humanæ, quę profana manu contrectari ſacrilegium eſſet, cõcultapedibus cognouere, tanto maior indignatio creuit animis, ac vnde tædio turbarum, & malorum abſceſſerant, eò cupidine, & ardore vindictæ regreſſi capita ſeditionis Erembaldum, & Liutprandum, qui ſacra tot iniurijs, tanta pontificatum ipſum ambitione ac varietate laceraſſent, deſtinant cædi. Cùm ita flagrantes animis in Vrbem veniſſent, fuit incitamentum irarum, quòd fortè concionabundum Erembaldum inuenere. Pro circumuento ac deſtituto Arione querelas, & preces, probra in Gothifredum, & in deſertores vrbis apud reſides iaciens diuinam humanamq. opem implorabat feruidus natura, & concitandæ multitudinis arte quadam gnarus. In eum hoc modo turbantem reduces e nobilitate pariter ac plebe cum incidiſſent, enimuero tunc apparuit quàm exitiabile malum ſit in mortalium animis ira, diſcordijſq. ciuilibus vltimam in ſanguine ac cæde voluptatem eſſe, Direptum abſtractumq. ſuggeſtu,

ex.

ex quo tunc fortè concionabatur, violentiſſimus quiſq. circumſiſtunt, & cùm ille inſignia Principis Apoſtolorum pacandæ multitudini ne quicquam explicaret, ipſumq. Apoſtolum identidem cièret, crebris in mortem vulneribus eum affecere. Mox in Liutprandum aueiſi mulctant peſſimis exemplis hominem, adduntq. dehoneſtamenta decíſis auribus, & naſo, quæue alia ciuilis furor in ſeditioſum, atq, pietatis obtentu contumacem ac turbulentum inuenire potuit. Per alios inde principes factionis aut ſectatores late peruagata cædes eſt, donec victi præſentibus malis, ac in poſterum terrore, iurarent, haud vnquam alium ſeſe pontificem accepturos eſſe, quàm quem Cæſar ipſe deſtinaſſet. Hunc exitum Erembaldi conatus habuere, bonis initijs in pręcipitia, & abrupta progreſſi, planeq. niſi puer Atho labem adſperſiſſet dignus erat Erembaldus, quem inter Eccleſiaſticæ rei vindices poſteritas omnis grata memoria proſequeretur. Genus ipſi clarum, & maiorum illuſtria facta, indeq. magnus animus, & auida periculorum natura, & quicquid ab generoſa ſtirpe iactare nobilitas ſolet. Comis, munificus, & in maieſtatis imaginem compoſitus arte quadam multorum alliciebat animos idem, terrebatq. Pietate etiam in Deum, & Sacrorum cura longè principes illius æui, & ſtudio reſtituendæ veteris diſciplinę par gloriæ patrum diu habitus fuerat. Verum haſce, ſiue dotes animi, ſiue artes ingenij, ſiue ludibria famę, productus ad pontificatum Atho, & per eam contentionem conflictata miſeris modis Eccleſia vertere mox in dedecus, & infamiam: vulgoq. omnes ipſum ex eo tempore ceu monſtrum, & furiam exſecrabantur. Ac demum

mum congruentem hunc publicæ deteſtationi finem inuenit, quem a nonnullis eleuatum ſtudio tot annos extincti, vel fauore gentis, ex fide memoraui. At Henricus, cui tunc illa præcipua cura viuebat in pectore, vt Mediolanenſis Archiepiſcopi declarandi ius atq. poteſtatem vſurparet, audito Erembaldi exitu, & ciuium ſacramento, non ſecus atq. magno rerum ſuarum incremento eſt lætatus. Quippe ſublato Romani iuris authore, & obligata clariſsimæ ciuitatis fide, omnia ſibi fore in expedito deinceps credebat. Cæteras quoq. gentes eo terrore ac exemplo, vt à Cæſare pontifices acciperent, poſſe commoueri, peruerſa & irrita ſpes oriebatur. Itaq. quaſi remunerans meritum, litteras eas Mediolanum miſit, quibus amiciſſime profiteretur, quēcunq; Pontificem elegiſſent, ei ratum honorem fore, ſeſe mandādi pontificatus imagine ac titulo cōtentum, rem ipsā arbitriūq; rei tam benè meritis ciuibus permittere. Plus in ſermone tali dignitatis erat, quam fidei. Caſtilionæus alter agebat in ipſius Cæſaris aula Thealdus nomine, vir grauis ac prudens ille quidem, & obeundo liberaliter ac dexterè officia non vulgarem gratiæ locum apud Principem conſecutus, verùm nullo Eccleſiaſticarum rerum vſu, & cui expeditius fuerat profana & profanos, quàm ſacra, & ſacros obtinere. In hunc ipſum Cæſar forté cum oculos conieciſſet, non dubitauit, quin Eccleſiæ Mediolanenſis Archiepiſcopum eum declararet Caſtillionæi prioris tædio, ſtatimque ille nouæ fortunæ ſinum obtulit, & mox nouus Pontifex non ſine magna pompa, & comitatu Mediolanum eſt profectus. Ac ciues quidem, læti vt aſsolet ad omnia

noua, quæſitiſsimis honoribus accepere: mox, quod alteri acciderat Caſtillionæo, ſubita voluntatum inclinatione fauor omnis in odium vertit, ſubijtque animos illa ſuſpicio, tanquam aliud ex alio monſtrum, in exitium & cladem Ambroſianæ rei diuinitus immitteretur. Quatuor homines vno tempore Mediolani Pontificatum trahebant, cùm interea nemo, iuſtus, legitimuſq; pontifex eſſet. Sera pœnitentia deſperatus primò, dein abſumptus Velatenſis, Atho puer, & his interiecti Caſtillionæi Gothifredus & Thealdus, turbulenta nomina, & cùm ſuo quiſque fautorum agmine, nunquam ita conſentiente in vnius odium magna ciuitate, vt non & aliqui protegant inuiſum, neq. rurſus adeò in fauorem prona, vt non & turba inimicorum exiſtat. Ita Velatenſem priſtinum in locum reſtituere conati fuerant ex vetere fortuna reſidui clientes, quoſve alios, ætatis confectæ miſericordia, & comploratio deſertiſsimi ſenis attingebat. Caſtillionæus vterque Cæſarianis erat curę; Pontificij puerum Athonem defendebant. In vniuerſum tamen omneis ita erant animis adfecti, vt ſi arbitrij ſui res foret, neminem eorum potiri Ecclæſie Mediolanenſis vellent, Metu magis & in ſpeciem, & potius horũ tædio, quàm illorum cura, hos, aut illos tuebantur. Magna vtiq. ſeges ac materia ciuilium malorum, & in ciuitatis excidium eruptura ſeditio, ſi non ſumpta mox Pontificem inter & Cæſarem arma, quo facto contremuit orbis, ab inteſtino certamine, Mediolanenſiũ animos in ſummæ rei diſcrimen auertiſſent. Enimuerò, quaſi cruentam iam ex Eccleſiaſtico tumultu, & circa ſacra dimicare ſuetam vrbem in partẽ illius peſſimi flagitij venire fas eſſet; ita prætulimus facẽ

ei

ei bello, quod licet alibi flagrauerit, origo tamen hic, & ſemina mali totius extitêre. Neq. alienum fuerit pertexere ſeriem ordinemq. rei, quamuis ea narratio diuerſas in gentes, & externa nomina veluti longius ab ipſo Mediolanenſis Eccleſiæ nomine nos abducat. Henricus, poſtquã violando Romana iura, Metropolim Inſubriæ venditando, & quaſi trahendo in Regiam pontificatu Gregorium irritarat, haud poterat ex eo tempore quietis locum vllum inuenire. Siue dulcedo longius progrediendi, ſiue metus ex acerrimo viro, ſiue vltrices furiæ animum ſolicitarent, noua conſilia, turbidos conatus voluebat, queis demum vniuerſa ſpes, & finis in eo, ſi quo pacto Gregorium ipſum, è ſacrorum principatu & ſummis Eccleſiæ rebus exturbare poſſet. Mala mens principis, malus animus, & importuna deſtinatio adiumenta tentandæ rei ſtatim inuenit, antiqua & immutabili regum ſorte, vt miniſtri ſcelerum, & calamitatum artifices ac inſtrumenta perniciei nunquam deſint. Gibertus Rauennas, & Thealdus Mediolanenſis, ille ſpe inflatus adipiſcendi ſummi honoris, hic obligatus recẽti munere, ſeſe cum ſuis vterq. artibus ac dolis ad opprimendum Gregorium obtulere. Hi communicatis inter ſe conſilijs, & re multum agitata, haud procul aberant à patrando facinore, quo cædem ſummi pontificis gratificarentur improbo regi, cùm repente inſania, ad ſæuiẽdum præceps, ad latendũ incauta, patuit Gregorio, nec ille, ira & vi, & quod fortaſſe alius feciſſet, arte pari, ſed maturato conſilio, & plane paſtorali lenitate obuiam ijt. Erat per id forte tempus edictum Epiſcopis tam Græci, quàm latini generis, vt Romam ad certam diem

conuenirent de maximis Eccleſiæ rebus, in celeberrimo Lateranenſi conuentu deliberaturi. Conuentus illius opportunitatem reprimendo duorum Antiſtitum furori ſibi diuinitus oblatam ratus Pontifex, iam meditato verborum temperamento paratus in idipſum, auide tempus exſpectabat, quo ſacrilegos argueret nefarij conſilij & eos, aut, ignoſcendo & condonando traduceret ad æquitatem, aut ſi duriores viderentur, inſigne aliquod, neq. tamen abhorrens ab animo paterno documentum ederet vindicandi ſceleris eiuſmodi. Ac cæteri quidem patres, obedienter ad diem adfuere, conciliumq. frequens habebatur in Laterano; Thealdus verò, & Gibertus, vt eſt omnis malitia ſuſpicax & meticuloſa, varias nectendo moras, deſtinata Pontificis eluſerunt. Tunc ille non eſſe vltra diſſimulandum ratus, retulit ad Senatum de parricidarum ſcelere & cõtumacia, & quemadmodum inferre ſibi ſacrilegas manus agitaſſent. Indigniſſima res omnibus viſa; ſatellites Henrici Vicario cæleſti ſtruere inſidias auſos, & maieſtatem illam, qua nihil ſit in terris auguſtius, & ſanctius ad necem adpetiuiſſe. Fit extemplo SenatusC. vt Pontificatu deijcerentur ipſi, cæteriq. quorum deprauari conſilijs Henricum, & fauore ſubniti fama conſtans erat. In hunc modum illi notati & perculſi omiſerant incœptum, magisq. tumebant ira, quàm tentabant aliquid & moliebantur. Cæterùm Henricus, qui maiorem animo ferociam inſitam haberet, quàm, vt Mediolanenſis aut Rauennatis Archiepiſcopi pœnitentia & conſternatione flecteretur, quotidie magis fluctuabat æſtuabundus, & omneis opprimendi Gregorij vias inquirebat. Gregorius contra, monitis & autho-

thoritate nequicquam lenire furentem conatus, in publico demum conuentu ſtatuit experiri, ſi qua poſſet eũ ratione coercere. Conuentus Epiſcopis Romam iterũ eſt indictus, miſſiq. ad Henricum legati cum denuntiatione cæleſtium dirarum, monuere, veniret ad purganda crimina, quorum argueretur, ſatisfaceret Eccleſiæ, neue ſeſe vltra in diuini iudicij vicarios contumacem pręberet. Nihil eſt tam impotens ac temerarium, quàm eorum animi, quos magnis opibus, & proſpero ſucceſſu fortuna ſemel inflauit. Non liberæ vocis, non veri aut ſinceri pati quicquam poſſunt. Sic Henricus, & legationem, & mandata Pontificis Maximi ſuperbe adſpernatus, non iam fraudibus & dolis, quibus in eum diem graſſatus fuerat, ſed ſtolido auſu, criminando palam, & in ius vocando, per conciliabula, & cœtus aſſeclarum ſuorum, abrogare Gregorio cœleſtem curam, & Eccleſiæ Catholicæ conſenſum irritum facere eſt conatus. Vormaciam ex vniuerſa Germania congregati ſeditioſiſsimus quiſq. præſulum & Antiſtitum inſtigante ac ſolicitante animos Henrico, Gregorium Pontificem maximum eiurauere, quaſi flagitioſum illius fœdamq. vitam adſpernarentur. Verba decreti ferme in hunc modum fuêre. Maculoſum hominem eſſe Gregorium, malis artibus ad pontificatum obrepſiſſe, plurimaq. detrimẽta quotidie rebus Eccleſiæ per ſcelera & corruptelas illius importari. Proinde placere concilio, ne legitimus ille iuſtuſq. pontifex habeatur, nihil ipſi iuris in quenquam, nihil authoritatis, aut fuiſſe vnquam aut fore. Rolandus erat quidam oriundus ex vrbe Italiæ Parma, clericus ordine, loco non obſcurus promptus ingenio,

cæterum

cæterùm prauus auidusq. famæ malę. Is, cùm cæteri, formidine, ſeu nonnulla religione cunctarentur, auſus eſt depoſcere ſibi munus adeundi Pontificem, & ſacrilega mandata cum minacibus litteris perferendi. Summa fuit. Cederet abſq. mora Pontificatu, & ſummi nominis maieſtate, neue ſeſe in poſterum vllis Eccleſię rebus immiſceret. Simul, adrogantia & ſtoliditate pari Cardinales admonebantur, vt in Germaniam ad comitia noui pontificis venirent, quem Henricus eo faſtigio dignum ſuo tempore nominaturus, animo & cogitatione deſtinaret. Non erat Gregorio, ſicut alibi demonſtratum eſt, mollis & pauidus animus, quales rarò ſummus honor facit, aut admittit. Sed acer, vehemens, & quē timere poſses haud minus quàm vereri. Itaq. tanto ſpiritu & ardore in Senatu cauſam ſuam egit, Henriciq. factum impium tam grauiter ac dolenter eſt deteſtatus, vt patrum animos iuſtæ indignationis impleret, ac temerario regi per iniurias Eccleſiæ regnum exercenti, malè in eo capite collocatum honorem abrogarent. Extant adhuc in idipſum tremenda verba Pontificis, quę longo effata carmine non operæ eſt referre. Potuit eo tempore, ſi vnquam aliàs, magnum nomen, & celſiſsima Pontificatus maieſtas, & proxima cælo ſedes omnibus mortalibus eſſe terrori, & contemptores diuinarum rerum animos ab iniurioſis in Eccleſiam conatibus obſtupeſacere. Nam poſtquam Gregorij Pontificis maximi ſententia damnatum Henricum, Regni proceres cognouere, eaque late per prouincias eſt dedita fama, tamquam ſi pontificius dolor ad omneis pertineret, ac vnius iniuria violati forent vniuerſi, ita deteſtari & hor-

rere Henricum cœperunt. Si conuentum indiceret, nō obire diem, &, aut negare palam venturos, aut varias latendi vel diſcedendi artes nectere. Si aliquid ſanciret, ac decerneret, imperata contemni; ſi pœnas irrogaret, tumultuari acerrimus quiſq. & ad ſubtrahendum iudicio reum, prohibendoſue lictores facta manu concurrere. Demum eò proceſſere, vt conſilia de nouo rege creando minime diſsimulanter agitarent. In idipſum conſtituta die ad Oppenehin, (Germanię vrbs eſt) conuenere ardētibus in Henricum animis, & imminentes haud dubie cædi, ſi pacato concilio propoſitum tenere non poſſent. Legati quoq. Pontificis, Sigehardus Aquileienſis, & Alemannus Patauinus ad promouendam authoritate rem, & ſi quorum forté labarent animi, præmiorum, aut periculorum oſtentatores adfuêre. Sed acerrima principum indignatio non egebat ſtimulis, primoq. ſtatim conſeſſu, cùm pro ſe quiſq. probra, & flagitia regis expoſuiſſent, omnium ſuffragia in eam ſententiam conſenſere, ne quis Henricum ſibi Regem duceret inpoſterum, atq. circumſpecto nobilitatis flore deligerent, quē vacuo iam loco ac nomine dignum arbitrarentur. Humillimi quoq. ſenſus hominem ea tàm inſignis contumelia perculiſſet, nedū Hēricus immoto ſtaret animo ac de ſummo faſtigio detrahi ſeſe penè ad ima pateretur. Sed quia tumultuando, & aduerſando nihil aliud feciſſet, quàm vt ſatis iam ſua ſponte concitatos animos impenſius efferaret, nec iam illud regiæ ferociæ tempus erat; ideo ſeſe ad preces infimas, & varia blandimenta conuertit. Ne ſibi tantum dedecus imponerent. Mitì poſthac & manſueto imperio rectum iri, atq. adeò ipſos

fore

fore arbitros omnium rerum. Se nihil publicæ rei geſturum niſi ex eorum ſententia. Proinde veterum obliti, futura ſpectarent, & quo diademate ſemel caput incinxiſſent ſibi, id ratum ac perpetuum eſſe vellent, atq; beneficium ſuum tuerentur. His dictis, homini priuato ſimillimus Rex, primò nihil mouebat, perſtabantq. principes in eo, quod ſemel vnanimes conſciuiſſent. Demũ inſtando pluribus, & vrgendo miſcendoq. precibus lacrimas, & lamenta flebilia, peruicit, vt inflecterent ijdem illi paulisper animos, remq. totã interuallo adhuc modico ſuſpenſam tenerent. Suſpendêre autem in conditiones haſce. Referuaretur integra cauſa Pontifici maximo; quicquid ille cenſuiſſet, id ius ratumq; foret. Henricus interim omiſſa regiæ fortunæ mole, Spiram ſecederet, ibi, cum paucis quotidiani victus adminiſtris, apoſtolica decreta, ſupremumq. de ſuo capite iudicium exſpectaret. Quod niſi æternis vinculis abſolutus foret antequam anni ſpatium circumageretur, tum verò tu Regia ſede in perpeteum deiectus eſto, nec ad eam repetendam iuris quicquam habeto. Etiam ſi duriora concilium imperaſſet, non abnueret Henricus, & hæc ipſa molliter ſatis ac benigne conſtituta putauit. Inde Germani proceres legatos ad Gregorium miſêre cum precibus, vt quando totum iam Henricum ipſius arbitrij poteſtatiſq· feciſſent, ne recuſaret cognitionem, ac vellet pro ſua paſtorali cura, & ſolicitudine ſtatuere, quod maxime fore in rem Eccleſiaſticam arbitraretur. Si vellet, poſſe ipſum Auguſtam conuentum indicere in Mariæ Virginis luſtralia publica gratulatione feſtum diẽ. Eùm locum, id tempus maxime opportunum omnibus vi-

videri. At Pontifex Maximus, quem ſimul cura publicæ pacis angebat, ſimul ex atroci Regis iniuria ſtimulabat dolor, nihil cunctatus ſeſe in viam dedit proſequente Mathilda, de cuius feminæ laudibus & ſanctitate, & virili animo alibi eſt memoratum. Facilè Henricus videbat, ſi prius Auguſtam à Pontifice Max. peruentum fuiſſet, quàm ipſe cum Eccleſia Catholica reconciliaretur, ibi plena omnia difficultatum, & inſectationis fore, proceresq. regni ſuos inimicos arrepta materia criminandi nihil reliqui facturos eſſe, quominus, per uera, per falſa ſeſe dignitati ſuæ aduerſarios brẹberent. Ea ſuſpicione ac prouiſu faciendum putauit, vt occuparet, in gratiam cum Pontifice redire, iãq. ſuperatis alpibus magnis itineribus ad eũ properabat. Tunc Thealdus Archiepiſcopus Mediolanenſis, & Gibertus Rauennas reconciliationem eam rati fore ſuum exitium, omneis impediendæ rei vias tentare conſtituerunt. Et quoniam videbant, in tanti moliminis negotio haudquaquam ſatis momenti ſeſe facturos eſſe, reliquos Longobardi nominis Epiſcopos, vt quiſq. Gregorio maxime infenſus eſſet, facile ad ineundam eiuſmodi ſocietatem impulêre. Dein alios quoque principes concitant, cùm quidem præcipua gratia & apud omneis fauore Mediolanenſis fruſtra neminem tentaret. Ita magno raptim numero, ac prope iuſta exercitus mole congregati ſacri cum profanis, imbelles, & ſtrenui, nulla bona cura, tantùm libidine turbatum, & pacis odio, ſeſe trepido Regi circumfundunt, monent, obteſtantur, ne Regium nomen, ne fortunam, in qua natus ſit, deformare pergat humilitate, & abiectione,

[illegible] ſubiectꝭ Pontificis ad pedes paret. Cùm in hūc maxime modum Thebaldus & Gibertus peruerſæ factionis anteſignani conarentur Henricum à ſuſcepta ſententia conſilioq. demouere, noua res eorum cœptis interuenit, quæ omnem eiuſmodi conatum in præſentia comprimeret, ac retardaret. Nam diuerſa rebellium Epiſcoporum manus, qui temeritate ad eam diē, & contumacia, nequaquam ceſſerant Longobardis Epiſcopis, ſiue repentina pœnitentia mutati, ſiue meditato iam antea conſilio, nutante adhuc & fluctuantę Rege, Gregorium adiere ſupplices, & vt in Eccleſiæ Catholicæ gratiam reciperentur, precibus infimis orauere. Conuerſio nimirum ea ſimul Regi fuit incitamentum, vt in petendę veniæ deſtinatione perſtaret, ſimul obſtinatos ad conſilia pacis diſturbanda Longobardos, furioſo tentamento coegit abſiſtere. Iam Gregorius a principio coacti per Thebaldum, & Gibertum exercitus, Cannaſſium ad Mathildem ex itinere diuerterat, ne quas in inſidias præcipitaret, quas comparari ſibi ſuſpicabatur haud obſcuris indicijs. Et fortaſſe comparabantur ſcelere Mediolanenſis Archiepiſcopi, quem non dies, non aliorum pœnitentia leniebat. Sed Henricus innoxio ad Cannuſſium acceſſu reconciliationis auidus, ac dira illa pertæſus vincula, Mathildē, & inſignes alios authoritate principes, qui circa Gregorium erant, appellat, vt mitigare ſibi Pontificem velint, ac in tanta ſua conſternatione deprecatores exiſtant. Non recuſauere illi, moxq. varie apud Gregorium agendo, & ſolita deprecantium arte, quà præteritas culpas eleuando, quà ſaniora in poſterum couſilia,

&

& paratam obſequio mentem demonſtrando flectere offenſum Pontificis animum nitebantur. Sed non ita ſæuierat Henricus, vt crederet eum Pontifex ab ſua poſſe prauitate deduci, ac primò quidem conſtanter abnuebat; poſtea verò cum ijdem illi precibus iteratis inſtarent, exoratus tandem ad concedendam veniam inclinauit, ſiquidem ſupplicem, & antiquæ contumaciæ oblitum viderit. Cannuſſium oppidum triplici per ea tempora muro cingebatur. Henricus ad ſpem veniæ receptus intra prima mœnia nudis pedibus tempeſtate frigida nullo regali comitatu vel ornatu ſententiam de ſe Pontificis expectauit. Cùm primo die, tentando nimirum animo, nullum omnino reſponſum redderetur, ille, & poſtero, & ſequenti vices repetijt eaſdem, ac iterata toties prece fidem demum animi ſynceri cùm feciſſet, quarto die in conſpectum admittitur. Ibi multis vltrò citròq. verbis habitis, obliuio preteritorum indicta, dempta vincula Henrico, latæ, acceptæq. conditiones, & omnia firmam ad pacem, ac ſtabile fœdus rite conſtituta non ſine magno fremitu Thebaldi Mediolanenſis, & aliorum, quos illa cauſa propius attingebat. Mox eam quoque cohortem conciliare ſibi Pontifex concupiuit, & miſſo legato (conſtiterant enim extra Caſtellum) ſimul inuitauit ad ſalutem ac pacem omneis. Sed in ambitione ac ſuperbia corruptis animis, & elatis immodico faſtu nihil æqui erat, aut modeſti. Cùm emptos ferè Pontificatus haberent, implacabiliter oderant eum, in cuius contumeliam id honoris ac dignitatis adepti forent. Itaque legatum ipſum, qui vltro veniam offerebat, dimiſere cum atroci

reſponſo. Haberet ſibi ſua munera & iura Gregorius, ac falſa & inani ſpecie rudes atq. ſimplices aliorum ten tatet animos; ſe nunquam eum habituros in Pontificis loco, quem probè ſcirent pecunia & malis artibus Apoſtolicum nomen, & proximam cælo ſedem occupaſſe. Hæc legato dicta. Verſi dein ad conſultandum, haud ambigebant, quin vna cum Gregorio, ipſum quoq. tantopere ſibi defenſum Henricum exturbarent, & acerbitate præcipua Mediolanenſis Antiſtes, querelas, inuidiã, probra in vtrumq. Principem iactabat. Duos omnium mortalium, auaritia, ſuperbia, crudelitate teterrimos, gubernacula terrarum obtinere. Dum mutua diſſimulatione flagitia tegant alter alterius, nihil in medio relictum ſancti ac inuiolati. Eccleſiam, & regnum, ſacra & profana, diuina & humana iura polluta eſſe. Quid reſtáre aliud, niſi, vt quos facinorum exſpectare vindices poſſint, in eos impetum conuertant, ac ex Antiſtitum ſanguine & cæde nouiſſimam voluptatem quærant? Profectò eundum obuiam furori, depellendos humanarum rernm arbitrio, qui ſe homines eſſe non meminerint, nec defore, quem regno, quem Põtificatu, dignum imponant Orbi. Ea Mediolanenſis Epiſcopi verba, cæterorumq. fremitum Henricus vbi accepit; haud ignarus, quantum in illis momenti foret, ſi vna mole inſurgerent, principes viros, quos circa ſe habebat, iubet ire, ac leniendis animis, ſpem, preces, quæue alia placamina forent, admouere. Vna res compreſſit iras, quòd excuſata neceſsitate, qua Pontifex in præſentia fuiſſet exorandus, irritatos ſibi non fractos eſſe ſpiritus demonſtrauit, & vbi primum liceret, ad priſti-

na

na rediturum. Hac ſpe iniecta, pauliſper Antiſtites quieuere. Sed cùm ille tardius moueretur, impatientes omnis moræ, quę Pontificis exitium differret, ſeceſſionem minari rurſus, ac iam plane deficere, donec redactus ad extremam penè ſolitudinem Henricus, manifeſta ſigna dedit animi rebellis, exturbatoq. Gregorio, Gibertum Archiepiſcopum Rauennæ, principem ſacrorum, dixit. Nec multo poſtea Thebaldus Mediolanenſis tædio tot turbarum, quas aluerat ipſe, & concitarat, moritur. Conquieuerat ex diuturna iactatione Mediolanenſis Eccleſia, excuſſisq. iam tandem Athone, Gottifredo, & Thebaldo, nouum & certum nacta Pontificem, ex præteritis damnis cladibuſq. reficiebatur. Is Pontifex e Puſterla gente nemini Mediolanenſium natalium claritudine ſecundus fuit Anſelmus nomine. Sed nondum, opinor, tot mala, quot memorauimus, ita ciuitatem expiarant, vt non et reſidua piacula diſſenſionum imminerent ipſæ diſſenſiones, aliudq. ſemper ex alio naſcens malum, & redundans in publica damna irrequieta Pontificum viciſſitudo. Anſelmus hic, ſiue quia fauore Cæſaris & ipſe Pontificatum adeptus eſſet, ſiue poſt fortunam, amicitia regia nimis intemperanter vteretur, ſiue quapiam alia offenſione Gregorium irritaſſet (nulla enim certa traditur cauſa), repente præter expectationem omnium ab ipſo Gregorio damnatur, tamquam vitio creatus, eaq. res & contentio Mediolanenſem Eccleſiam reuoluit in priſtinos fluctus, & nihilo quietiora tempora fuere, quam quibus explicandis iamdudum attinemur. Nono, vel vt tradidere plures, octauo initi honoris anno moritur

An-

Anſelmus. Ei ſufficitur Arnulphus primò ſuffragijs populi, qnod iam in morem verterat, deinde Cæſaris authoritate, quæ malis initijs vſurpata peſſimos fermè euentus habebat, ſatisq. conſtitit, ex multis, quos ille rebus Eccleſiæ per ambitionem admouere ſit conatus, haud quemquam fuiſſe, quem non vna cum honore certamina & tumultus, & in perniciem itura diſſidia veluti per iuſtas numinis iras exceperint. Nec Arnulpho huic melior fortuna, quàm cæteris, quos honore ſuo miſere conflictatos inter exempla verius humanarũ rerum, quàm inter Mediolanenſis Eccleſiæ Pontifices executi ſumus. Arnulphum Henricus annulo, virgaq. de more inſignitum Epiſcopum crearat, profana cohors antiſtitum, qui Henrico ſatellites aderant, authores facti, ſtatimq. cinctus fortunæ Pontificalis habitu & ſplendore, ſicuti ſunt hominum ingenia nimium plerumq. auida in id quod forte ſemel arriſit, nulla in poſterum ſolicitudine, præſentibus bonis fruebatur. Mox vindex temere initi Pontificatus adfuit, Arnulphumq. quia ſine Romana autoritate nomen & ſedem Archiepiſcopi Mediolanenſis vſurpaſſet, in ordinem redegit. Et ille, ſiue pudore aliquo, ne priuatus adſpiceretur, qui modò tantum dignitatis occepiſſet, ſiue repentiua pœnitentia mutatus, vt immoderatam honoris cupidinem expiaret, in ſacrorum hominum familiam abdidit ſeſe, ibiq. tanta religione ac pietate, tantiſq. virtutum omnium exemplis egit, vt non alium poſtea magis ætas illa miraretur, & mira prædicatione vulgi, in ſermonibus haberet. Et Mediolanenſis Eccleſia quidem haſce vices, & has Pontificum imagines alternabat, magis abſque

paſtore

Paſtore, ac Præſide, quàm vacua, & expedita. In tota Chriſtiana Rep. nomineque Catholico, immortalitate digniſsimi viri præclaram actionem ſuſcepere, cuius pars maxima fuit Ambroſiana religio, & quamquam turbatis rebus, manauit tamen ex vrbe Mediolano precipuum robur expeditioni, quę mortalitatem vniuersā gloria facinoris aduertit, quæue ſummis Eccleſiæ votis, tunc primum aperuit viam. Atque nos eam rem altius exſequemur, quam ante aliquot annos agitari cęptam iam leuiter attigeramus. Gothofredus Lotharingiæ Princeps, & Robertus Belga fuere per ea tempora potentes opibus et imperio, quodq. in magna fortuna perrarum eſſe ſolet, pietatem in Deum & Religionem vnice coluere; ſed Gothofredus magis, quem alij Bugnonum, plures Bulionium appellauerunt. Hi cùm ſtudio pietatis incenſi communicatis inter ſe conſilijs petere Hieroſolymam agitaſſent, quò Chriſti, & Sanctorum nobilitata veſtigijs inuiſerent adorarentq. loca, multos, vt fit, inuitando, & hortando cupiditate peregrinationis eius accenderunt, & iere pia cohors magna publica gratulatione ſimul & mœſtitia, quaſi traherent florem ſecum chriſtiani orbis, & tamquam proceres inclyti per longinquas terras, longinqua maria certum diſcrimen adirent. Nunquam alia pompa tanto concurſu per ora hominum inceſſit, quæue plus fauoris, & plus amicæ vocis excitarit. Quacunque tranſit religioſum agmen, ire pios, ire fortes iubent, & auguſtiſſima monumenta, plenamq. miraculorum terram, & cæleſte ſolum inuiſere per communi nomine partemq. publicæ

pie-

pietatis illuc ferre. His alijsq. porrò fauentium vocibus, & gratulatione celebrati principes gregali peregrinantium habitu & cinctu, cùm Genuam perueniſſent, conſcendunt naues, ſecundisq. ſicuti fama eſt, & mire ferentibus vſi ventis in Alexandriæ portum incolumes deuehuntur. Appoſiti cuſtodiæ portus eius erant præcipuę truculentię barbari ſoliti portoriũ exigere, quod tributi nomine perſoluebant inuiſentes illa loca chriſtiani, quod hodieq. vectigal Romanam Eccleſiam deformat. Gnarus eiuſmodi conſuetudinis ac neceſſitatis Gottifredus mandarat iam antea ſeruo, vt cùm in terram egreſſi eſſent, promeret illico argentum, atque pernumeraret cuſtodi Saraceno, quantumcunq. numerari viritim oporteret. Ita princeps veluti libero tranſitu, qua dignitate cęterum comitatum anteſtabat primus agminis incedit. Enimverò circumſiſtunt barbari ferociterq. more ſuo pergendi pretium petunt. Gottifredus ad ea nihil aliud effatus, quàm ſequi penè famulum, ab eo ſcilicet acciperet, irritauit Saracenum hoc reſponſo tamquam eludens cauillaretur. Atque vt eſt omnis barbaria nimio plus impotens iracundię, & vbi poteſtas acceſsit, immani ſuperbia, fuit ex illa portitorum colluuie, qui fœdare os clariſſimi viri colapho infracto ſtatim auderet. Perculit ea contumelia Bolionum principem, & quamquam neq. ſenſus repentini verberis abeſſet, altius mœrebat animo, nobileq. pectus impatiens iniuriæ, ancipitem illico curam agitabat, ſiue vt mancipium illud referiret, ſiue vt relinqueret dolori ſpatium, grauior in tempore vindex futurus.

Potius

Potius hoc viſum, preſſitq. ſenſum indignitatis acerbiſſimæ, & præſenti pecunia ſatisfecit illi, a quo pulſatus fuerat. Cætera quoq. peregrinorum turba, eùm primis animorum motibus ad vim inclinaſſent, eodem momento reputando quàm iniqua conditione coorirentur in certamen, iras tenuere. Ita mæſti ſimul & infenſi procedunt. Crediderim etiam præter metum & neceſſitatem, quæ aliena in terra ferre ac pati omnia deſertos & iã pene inermes cogeret, ipſius quoq. Chriſti ſubiſſe recordationem, cui, nec labores ac tædia tàm lõginquæ peregrinationis, nec alia quæcunq. pati poſſit humanũ corpus, grata & accepta fore ſi vindicare conarentur iniuriã in ea terra ſcilicet in qua liberator ipſe humani generis tot ludibrijs, & acerbitatibus vltro conflictatus foret. At poſtquam Hieroſolymitana ſpectacula oculis affatim vſurpauere, ad ſanctioris vindictæ conſilia vertunt animos, & pro ſe quiſq. depellendum ea poſſeſſione barbarum fremunt. Addebant faces flagrantibus iam ſatis animis, præter contumeliam illatæ Bolionio manus, alia quoque dedecora, & probra, quibus peregrinos omneis ex occurſu vexari paſſim à barbaris vidiſſent. Nam excutere ſingulos, & ſi quid peculij abditum ferrent, extórquere, tùm audentes hiſcere contra, verberare, perimere, multos etiam onerare catenis, & in ergaſtula conijcere vel deſcribere ad remũ, quaſve alias indignitates odium chriſtiani nominis, & natura ferox, & rapiendi libido, ſuppeditare poſſent, conceſſa propemodum ars, & iuſtum legitimumq. certamen habebat Saracenus. Ob ea ſcilicet inſigne facinus concepere primùm animis, quo terram inclytam

ab Saracena ſeruitute in Romanam libertatem vindicarent. Exequendo inde gerendæ rei rationes & vias, & quàm expeditum foret, deſtinata patrare, ſic ſtatuebant, non caſtella, non arces, non præſidia, non vllum belli apparatum ad eam formam viſum fuiſſe, vt eſſet expeditioni diffidendum, ſi Chriſtiani Principes ad arma conſurgerent. Pleraq. cuſtodijs intermiſſa loca, & ſoluta omnia in ſecuritatem ac fluentia luxu, qualem ſecundæ res creent, apparuiſſe. Poſſe, vel irruptione repentina, vel vbi præcipuum exiſtat robur, obſidione breui, ſubigi gentem vniuerſam, & impuro dominatu liberari loca, quæ ſcateant ſalutis ac libertatis humanæ myſterijs, & diuinam Chriſti mortalitatem ſpirent. Has cogitationes, & hæc conſilia ſecum portantes remenſo feliciter mari Romam ad Eccleſiæ principem venêre. Is tunc forte erat Vrbanus II. hoc nomine ſanctiſsimi imperij vir, & qui ſuper cæteras temporum, & rerum, & hominum indignitates, acerbiſsime illud ferret, quod pareret Hieroſolyma Saraceno, quodq. contaminatorum inceſſu prophanaretur ea regio, quæ veluti templum foret orbis vniuerſi. Itaque poſtquam rationes, & argumenta peregrinorum audiuit, ad id quod votis & animo tacitus agitaſſet, tum facilitate negotij, tum hortatu ac precibus inuitatus, tanto magis exarſit pectore toto, vt pulcherrimum liberatæ Hieroſolymæ titulum adipiſceretur, idq. Pontificatus ſui monumentum excitaret. Sed hoc loco variant annales, nec à Gotifredo, & Roberto, cæteraq. manu, verùm à Petro quodam Anachoreta monitum, erectumq. Pontificem tradunt, quibus tamen haud malim credere.

Nam

Nam & altera illa frequentior fama eſt, & ab obſcuro ac ignoto capite ad clara nomina rem totam inclinari quodammodo poſtulat ipſius actionis gloria. Non interfuit Pontificis, á quo conſilium afferretur. Ingenti animo rem glorioſi moliminis amplexus circumire præcipuas vrbes, apparando ac diſponendo bello, & erigendis omnium animis decreuit. Itaq. ſolita Pontificij comitatus mole profectus ab vrbe Roma Vardaſtallum venit, inde Canuſsium, & poſt aliquanto Placentiam,& ex ea mox vrbe Mediolanum tetendit præter magnas & multas expeditionis opportunitates, intentus in eam quoq. curam vt reſidua veterum certaminum,quæ tot cladibus Italiam & Germaniam attriuerant, præſenti componeret maieſtate ac nutu. Mediolanenſes, vti dictum eſt,inuoluti ſuis malis præcipua colluuione ac fœditate rerum omnium agebant. Non ibi diſcrimen recti prauiq. non vlla forma ſanæ ciuitatis, & tantùm pereundi perdendiq. omnia inſita penitus animis libido. Vltimum malorum erat, quòd Arnulpho deiecto neque Præſidē ac Paſtorem turbata ciuitas habebat,neq. rurſus per ſtudia & factiones regiorum, nouum dari Paſtorem, expeditum foret. Obuiam iuit ei malo primùm omnium Vrbanus, & Arnulphum quia nulla ferme ſua culpa,tantùm in pœnam regiæ contumaciæ exauctoratus eſſet, euocatum ex Monaſterio rebus impoſuit. Dein auerſus ad cætera ſananda, tantum profecit hortando, monendo, rogando,& vbi ſeſe aliqui duros præberent, intentando cæleſtes minas, vt concordiæ & pacis amor apud omneis oriretur. Tradunt ſcriptores eorum temporum,ea Pontificis lenitate mitigatos ani-

mos,non modò finem feciſſe veterum ſimultatum ac inimicitiarum,ſed in rarum vſque proceſſiſſe cariratis, & beneuolentiæ certamen, vt & inuicem ſibi caros darent amplexus, & de ſuo potius iure cederent, quàm vt materia vlla iurgijs contentionibusve relinqueretur Vrbanus,Mediolani compoſitis rebus, & conſtituta ciuitate, cuius exemplo cęteræ quoq. temperari gentes poſſent, Nouocomum, & à Nouocomo Claramontem in Aruernos eſt profectus, Principum, & Epiſcoporum ibi conuentum habiturus ex antecondicto. Et conuenere frequentes e varijs terris, pars officium in Pontificem rati, cæteri miſti rebus ac negotijs, quæ forent agenda, quidam ex otioſa multitudine tantùm ſpectandi ſtudio, & cura. In eo celeberrimo conuentu, ſacrorum Princeps æquabili,& attenta iuriſdictione deciſis litibus,quæ publicam quietem interpellabant,damnatis iterr & à piorum cœtu remotis, qui factis improbis, & erga Eccleſiã contumacia cæleſtes meruerant iras, expeditionis Hieroſolymitanæ tractare conſilia & vias inſtitit. Et quoniam in tanti nominis bello, quo mouebantur chriſtiani orbis arma, commoueri primum omnium animos oporteret, atque ſtimulos addi, quò promptius gloriæ partem capeſſerent, ac in eum campum accingerentur, orationem habuit ad idipſum accommodatam, cuius hæc præcipua capita memoria fidelis cuſtodiuit.Neminem ignorare, quàm indigna res ſit, poſsideri Saraceno regionem eam, quæ poſsit dici parens & origo ſalutis humanæ, & quàm multa fœda viſu, relatu aſpera patiantur quoſcunq. ſua pietas & religio locorum illuc adduxerit. Se quoq. ex quo die ad Pontificatum diuino

nutu

nutu ſit vocatus, angi querelis & lamentis memorantiũ, vel, vt quiſque peſſime mulctatus, ex illa peregrinatione redierit, vel vt non potuerit omnino redire. Sed antea cunctatum fuiſſe, vel natura quadam humani ingenij, vel iuſto metu, ne cum aliquo damno ac dedecore rem tantam moueret. At proxime reuerſos ab Hieroſolyma, Gotifredum, & Robertum, quos viros! ea narrare, tum de facilitate negotij tum de iniuriarum atrocitate, vt non vltra eſſe differendum videatur. Vidiſſe enim ab efferatæ gentis hominibus verberari, ſpoliari, prehendi, perimi peregrinos inermes, & Bolioniũ ipſum non alia de cauſa ſaluum eſſe, quàm quia tacitũ præbuerit ad contumeliam os, imbutamq. verbere iam manum præſenti delinierit argento. Vidiſſe etiam miram apud barbarum ſecuritatem, eamq. negligentiam, vt in flagitij prope loco ſit ponendum ſi non vltro ſumant arma, & ad vindicanda ſacratiſſima monumenta conſpirent. Proinde erigerent animos clariſſimi viri, præcipua ſpes Eccleſiæ, decora, & præſidia Catholici nominis, Deumq. ſequentes ducem, facinus aggrederentur, quo non aliud patrari vel excogitari nobilius poſset. Hæc aliaq. porrò à ſacrorum principe dicta cõmouendis animis mirificam apud omneis vim habuere, & ex ipſius ore Dei quodammodo miſſa videri potuit oratio. Confeſtim exarſere primus quiſque opibus & potentia, vt qui iam antea pro indigniſsimo ſemper habuiſſent nefariæ ſuperſtitionis homines in ea terra dominari, quæ Catholicum ad nomen iuſto iure pertineret, nec res ferme alia tardauerat generoſos procerum impetus, quàm quia nemo vnus exiſteret author concilij, &

lij,& quia deliberationi de maximo negotio adijcere ad eam diem animos implicati ſuis turbis nequiuiſſent. Poſtquam verba Pontificis, Bolionij cæterorumq. teſtimonium, & multa ſimul inuitamenta gerendæ rei ſunt audita, dant ordine omneis fidem, ſpiritum ante, quàm gloriam tanti facinoris amiſſuros. Arnulphus erat in eo conuentu Eccleſiæ Mediolanenſis antiſtes, Vrbanum ab vrbe Mediolano Claramontem aſſectatus. Is vel ciuitatis magnitudine, vel ſua fama præcipuum momẽtum, cùm alias alij copias in id bellum offerrent, armatorum octo millia, ſuo & Mediolanenſium nomine perhibuit omnium primus, eumq ſecuta cætera principum multitudo certatim auxiſſe numeros fertur, atq. ita cõfectum exercitum, quantus rarò alias extitiſſet. Ducenta millia fuiſſe narrant dilectæ iuuentutis, nec receptos omnes, qui vltro darent nomina, ſiue quia is numerus in omne ſufficere poſſe diſcrimen videretur, ſiue quia relinquere domi quiſque præſidium vellet. Mediolanenſium exercitus fuit magna ex parte ſacrorum hominum, qui tanto in Eccleſiæ diſcrimine deſidem intra ſacella, & monaſteria vitam haudquaquam arbitrati placere Deo, ſagis mutauere togas, idq. vel maximũ totius militię robur fuit. Ducem habuere Ioannẽ quendam cognomento Rhaudenſem, qui poſtea repudiata vetere appellatione Cruceius eſt nuncupatus nimirum ex purpurea cruce, quam ſacris cohortibus vexilli loco fuiſſe prælatam conſtat. Id hodieq. genti cognomen manet. Cùm iam diſpoſitis in omnia conſilijs totaq. belli mole in hunc modum ornata, & parata dies appropinquaret, quam in diem ceſſet conſtituta

tuta profectio, perincommodè accidit, vt Archiepiſcopus ipſe Mediolanenſis diſcederet ex hac vita, eiuſque deſiderio viri mœſta & perplexa ciuitas attonitæ ſimilis hæreret. Nam, neque, ſi omni ferme religioſa ſobole in bellum deſcripta & exhauſta, manere domi patrem ipſum oporter, facilè parem ei quempiam inueniebant, neq. ſi cum præcipua ciuitatis parte, ire principem vtile atq. conſentaneum foret, tanta in vllo ciuiũ corporis & animi vis eminebat, quantam & longinqui labor itineris poſtularet, & fuiſſe in Arnulpho meminiſſent. Anſelmus tamen è Valuaſorum ſtirpe eſt ſuffectus haud quaquam longo interuallo proximus ei, quẽ lugebant. Sed huius originem, ſtudia Pontificatum, & qua fortuna ſit vſus, poſtea memorabo. Nunc reliqua perſequar expeditionis Hieroſolymitanę, quam ille pro virili ſua parte minime ſegniter capeſſiuit, magnaque gratulatione & plauſu gerendi belli adminiſtratores ipſum in partem rerum Anſelmum accepere. Hoc igitur aucti duce, Gotifredus & Robertus, & cæteri, qui capita rerum erant, nouam illam conſilij viam inierũt, vt non terra tantum, ſicut antea conuenerat, ſed mari quoq. rem gererent. poſſe, cùm tantum ſuppeteret & militarium copiarum, & imperatoriæ prudentiæ, commodiſſime vires, & exercitum in Martem vtrunq. deſcribi. Sic diuiſus bifariam exercitus, hinc terreſtri itinere, hinc maritimo, terræ Syriæ ſeſe ſuperfudit. Ac prima quidem irruptione felices & incruenti, Nicęa capta, vrbem Antiochiam obſidebant; mox è claſſe ſexcenti pedites cùm forte ab Iconio ad reliquum exercitum pergerent, in inſidias præcipitauere, & cùm numero,

mero, tùm viribus impares ad vnum omnes interficiun tur. Ea clades chriſtianorum animos irritauit, non fregit, tantoq. maiore conatu deinceps exarſère. Et erat veluti certamen virtutis inter ipſos, ne ſuorum ſanguinem inultum ſinerent, ne proſpero prælij vnius euen tu geſtire ac exultare barbarum paterentur, cumulusq. deinde proſperarum rerum eſt conſecutus Antiochia & Myra præualidæ vrbes, & tracturæ gentis vniuerſæ deditionem in poteſtatem venerunt omnium primæ, mox aliæ complures, ſtatim, aut obſidionis terrore. Et egerebantur ex omnibus opulentiæ barbaræ ſpolia, quæ facile ſolari tam longinquam ab domo militiam poſſent. Nec aurum modò, & argentum, quæue alia prima mortales putant, ſed his longe pretioſiora de mortalitate Sanctorum, quæ ſcilicet erepta diuinitus hominum atq. temporum iniuriæ publice priuatimve ſeruabantur. Ac ex vrbe Myra præſertim D. Ioannis Baptiſtæ cineres, cuius nomen ac humano generi felicem exortum gentes eæ venerabantur admiratione ſanctitatis, itemq. Nicolai Myrenſis oſſa, & alia quamplurima, quæ referre hoc loco non eſt operæ pretium. Inter haſce vrbium vel deditiones, vel expugnationes, Mediolanenſe nomen enitebat præcipua gloria roboris ac perſeuerantiæ. Fortiſſimum quodq. facinus ab eo milite patratum, & ad omnia quæ prouidenda vel audenda forent, nuſquam in alterius gentis exercitu plus conſilij vel audaciæ toto illo bello fertur extitiſſe Sed maximum Anſelmus ipſe præſidium atq. firmamentum erat, inuictus laboris, & eximius arte quadam imperatoria. Huius ductu Hieroſolyma cœpta ſunt oppugnari,

difficile negotium vel propter munimenta vrbis ipſius, vel multitudine defenſorum, vel quia prouiſa erant omnia quamuis aduerſus longum obſidium. Ita dierum aliquot ſpatio verberata, & defenſa paribus animis, victoriam morabatur, donec ſpeculati noſtri partem incuſtoditam in muros euaſere, atq. ita capitur tricesimo fere die poſtquam cœpta erat obſideri. Nobile inde facinus traditur Othonis Vicecomitis, qui ſplēdidum in Ambroſiano exercitu gradum obtinebat. Is, cùm inſignem ferocia barbarum fortè conſpicatus eſſet, Volucem nomine, qui acerrime dimicando, magnam circa ſe ſtragem feciſſet, congredi cum eo ſingulari certamine concupiuit. Nec ille detrectat pugnam. Strictis repente gladijs conſerunt manus, & cùm barbarus aliquandiu ludificaretur ictus armorum vſu, & arte qua præcellebat inter ſuos, ad extremum Otho mucronem iugulo ſuperne defigit, transfixumq. reſupinat, addit deinde multa vulnera palpitanti, donec omni vitali motu deſtitutum corpus videret. Fuerat Voluci præcipuæ temperaturæ, & artis galea, cui pro criſta conuolutus in ſpiras anguis arreptum vorabat infantem ita ut brachia, & cum ipſo capite ſumma pectoris eminerent. Hoc ſibi victor geſtamen addit, & vt victoriæ monumentum apud poſteros eſſet, gentilitio ſuo ſtemmati nobile inſerit ſimulacrum. Inſtitutum poſtea ſolenne Mediolanenſibus manſit, vt quoties ad bella prodirent, ſtatuerent ante aciem anguem effictum coloribus aut metallo, eaq. ſpecies non minore eſset cæremonia ac religione, quàm quanta ſuas aquilas veluti propria legionum numina Romani con-

 ſecrare

ſectare ſoliti fuerant. In hunc modum capta Hieroſolyma, cuncta ferme camporum, & vrbium Chriſtianus tenebat, gloriæq. immortalis actio comprobata Numinis fauore, palam fecerat, ſtetiſſe per ſegnitiem inertiamq. noſtram, ne conſecratæ cœleſtibus veſtigijs terrę iugum impuri dominatus tanto antea demeretur. Sed imminuit lætitiam victoris exercitus procerumq. Mediolanenſis Antiſtes contracto ex diuturnis laboribus morbo demortuus in ipſo pæne articulò pulcherrimi triumphi. Apud Conſtantinopolim multorum tabe dierum extinguitur, cúm daturus prouinciæ toti leges & inſtituta catholicum in morem, cunctaq. formaturus Ecclesiaſtico cultu ac diſciplina, illuc excurriſſet. Fertur, cùm ſibi adeſſe finem vel præſagitione cæleſti, vel morbi graueſcentis indicijs animaduertiſſet, vocata ſuorum concione, quos ex octo millium numero reſiduos feciſſet bellum, huiuſcemodi orationē habuiſſe. Non mihi lucis amor ante diuinam voluntatem, vt inuitus & cum aliquo reſpectu mortalium rerum ex hac vita diſcedam. Illa quin potius lætitia ſubit animum, quòd liberata vobiſcum Hieroſolyma veluti pulcherrimum opus nulla poſthac humana culpa violaturus diſcedo, idq. mihi vltimum rerum eſt, quod votorum primum fuit. Verùm angimur quòd optimè de nobis meritos ciues relinquimus tam procul ab domo; & quos vna cum Paſtore ſuo ire per patria templa Deo immortali gratias agentes oportebat, hi męſti Paſtoris deſiderio veluti funeſtam victoriam reportabunt. Plura de extremis loqui eius eſt qui velit viuere. Viuam autem in memoria pectoribusq. veſtris, ſi qua-

les

les in hoc bello vos præbuiſtis, concordia nimirum, & „
erga duces obſequio, tales eritis, cùm vos patriæ redo- „
nauerit Deus, diſſidiaq. & rixas peſſimum iampridem „
ciuitatis noſtræ venenum non è veſtris modò, ſed ex re- „
liquorum ciuium animis auferre radicitus conabimi- „
ni. Iamdiu eſt, cùm vrbs Mediolanum ciuilibus „
malis agitatur, ſemperq. aut Pontifex adulteri- „
nus, aut ab hoc principio contraria ſtudia, & factio- „
nes, & mutuam in necem armatæ noſtrorum hominum „
iræ deformant Ambroſianum nomen, & quæ ciuitas „
eſſe finitimis modeſtiæ ac diſciplinę exēplum debebat, „
ea potius omnis petulantiæ eſt inuitamentum, quàm „
vt ipſius exemplo cæterę gentes rectè faciant. Nec „
dubito, quin noſtro mox obitu vacua ſedes nouas tur- „
bas, & noua ciuilium bellorum tentamenta ſit excita- „
tura. Proinde vos obteſtor per communis patrię cari- „
tatem, per hoc quod procul in ſacra terra geſſimus „
bellum, per feliciſſima rerum exordia, feliciores euen- „
tus, vt ſi tumultus ingruerint, pacis & concordię ſitis „
auctores, & veſtro potius iure decedatis, quàm temeri- „
tatis alienæ comites rem euertatis publicam. Iam „
veſtrę virtutis admiratione imbuti ciues expectant li- „
beratores humani generis, vindices terræ in qua fixiſſe „
veſtigium pars felicitatis fuerit, victores belli, quod „
maiores noſtri, omniſq. ante ipſos ætas in votis magis „
& ſermonibus, quàm vlla in ſpe, habuere. Erit autho- „
ritas & fides, ſiue monendo & obiurgando, ſiue noſtra „
quoque monita referendo reuocare á certamine tur- „
bidas hominum mentes aggrediemini. Hoc iterum à „
vobis, & nihil vltra rogaturus peto. Non id pręcipuū „

„ munus eſt, amicorum, proſequi defunctum ignauo queſtu, ſed quę voluerit meminiſſe, quæ mandauerit, exſequi. Iurauere primus quiſq. ex illa multitudine, dextram Anſelmi contingentes, enixe facturos omnia, vt Mediolanenſis Eccleſiæ quietæ ac tranquillæ res forent.
„
„
„
„
Inde Pontifex, cùm litteras quoq. Mediolanum, & ad ſuos extrema mãdata dediſſet, pauculis interiectis diebus moritur ingenti luctu, non Mediolanenſium modò, ſed exercitus vniuerſi. Tanta illi comitas in omneis, & incorrupta maieſtate fuerat manſuetudo. Sed Mediolanenſes altius mœrebant, & poſtquam aliquandiu ſunt illacrymati defuncti antiſtitis aduerſo caſui, quo caſu patrios extra fines occubuiſſet, cum ei patria debitum omnium conſenſu triumphum appararet, ad ſua mox deploranda damna, ſuaſq. illa ex morte calamitates auertuntur. Quem enim tàm miti ac moderato recturum imperio rem Ambroſianam? quem afflicta domi omnia & diſſenſione ciuili, & diuturna Paſtoris abſentia recreaturum? Cuius porrò auſpicijs tantum illud ſpatium itineris ingrederentur? Quis maris infortunia ſuis precibus amoliretur? Hæc & alia, quæ ſuggerebat dolor, vt ſunt molles in calamitate mortalium animi, pro ſe quiſque velut parente deſtituti Mediolanenſes querulis inter ſe vocibus agitabant. Sed par fuerit Gothifredo quoque Bolionio ſuum decus atq. gloriam impendi noſtris litteris, & inclytæ principem actionis ad extremum vſque proſequi, quamquam nihil ille ad Mediolanenſe nomen attinuerit. Is vnanime procerum conſenſu Hieroſolymæ Rex appellatus, munia quidem & curas induit

Regis

Regis quo ſtatum formamq. componeret vniuerſæ prouinciæ, cæterùm ſpeciem ac honorem nominis eius vt admitteret, nullis vnquam rationibus adduci ſe eſt paſſus. Excelſo animo repudiauit, quod facile quilibet alius per noua bella, & clades appeteret. Tam raræ moderationis vir, cùm totus iam eſſet in eo, vt Hieroſolymitanam rem à barbaricæ conſuetudinis moribus traduceret ad chriſtiana inſtituta & ritus, daretq. leges quas illis hominibus eſſe aptiſſimas arbitraretur, orta repente, ſicuti credere licet, ex ea colluuione, quæ fermè bellum inſequitur, peſtilentia, ingenti omnium dolore moritur. Succeſſit ei Balduinus nequaquam pari erga regium nomen faſtidio, isq. primus Hieroſolymę Rex appellatus. Recepta Hieroſolyma, conſtitutoq. Regno, cùm variarum gentium exercitus domos reuerterentur, Mediolanenſes quoque reuenere, niſi ſi qui nulla domi bona ſpe, barbara in terra, reliquæ vitæ ſedem ac domicilium optauiſſent. Poſtquam reduces ad vrbem appropinquauerunt, obuiam effuſa ciuitas, primò ingenti lætitia & gratulatione agmen excipiebat; mox comploratio, & mętor, ac triſte deſiderium ſubijt, vbi requirentibus ſuos, funera, & mortes, & quę mortis inſtar accipiuntur, voluntaria exilia nuntiata fuere. Tunc certamen doloris & lacrymarum edebant coniuges, matres, alijve quos humanę vincula ſocietatis, & ſua mollitudo faciles in luctum dabat. Etiam, qui nulla priuatim clade funeſtam domum haberent eos aliena damna & clades ad miſericordiam alliciebāt, & ex miſericordia par fermè cruciamentum oriebatur. Ac rurſus omneis, qui vel receperant, qui ve deſiderabāt,

cara

cara pignora, & ſanguinem ſuum, à propria lætitia, vel mœrore ad publicam Anſelmo extincto deflendam orbitatem auerſi, per dies aliquot mœſto ſilentio, vel ploratibus inquietis egere. Spatium Scilicet illud fuit, quo non agendi quicquam, non conſultandi, non decernendi rationem vllam inuenirent principes vrbis Mediolani, dominaq. Longobardi nominis attonitæ ſimilis hæreret. Cùm in hoc ſtatu res Mediolanenſium eſſent, Eccleſia ſine Pontifice, populus abſq. conſilio, cuncta obſita ſolitudine ac ſqualore qualis captarum eſſe vrbium ſolet; tunc Ioannes Rhaudenſis, conſentaneum id authoritati ac prudentiæ ſuæ munus deſumpſit ſibi, vt conſternatas erigeret mentes, atq. luctui finem ſtatueret. Is ad circumfuſam vndiq. multitudinem huiuſcemodi orationem habuiſſe fertur. Viri
„ Mediolanenſes. ſi conſiderare volumus, quæ fulmina
„ perculerint hoc Hieroſolymitano bello ciuitatem no-
„ ſtram, & quàm graue damnum ſit acceptum, Pontifice
„ amiſſo, ſuccifis militiæ neruis, exhauſta tot funeribus
„ Eccleſia, perempta tot clariſſimarum domorum ſobo-
„ le: nullæ lacrimæ, nullus mœror, nulla prorſus lamenta
„ ſuffecerint deplorandæ calamitati, ac æternos nobis
„ eſſe luctus opportebit, quos tanta iactura publice
„ priuatimq. iuſtos facit. Sin & mortalitati quamuis il-
„ luſtrium virorum natura diem vltimum imponit, &
„ belli damna ſunt ineuitabilia, magna nobis ipſa res
„ præbet ſolatia, queis & Pontificis deſiderium fere
„ conſtanter publicè omnes, & domeſticæ quiſq. cladis
„ abolere memoriam poſſimus. In ipſo laborum, & glo-
„ riæ termino fortiſſimus imperator, idem, & ſanctiſſimus

Anti-

Antiſtes occubuit, ad extremum vſque defunctus erga »
populares ſuos omni paſtorali munere, & parta victo- »
ria, cui poſteritas omnis inuideat. Is liberata Hiero- »
ſolyma, rebus humanis eſt exemptus, tamquã glorioſo »
facinori Deus illum commodaſſet, quo patrato & per- »
fecto, magnam virtutem repeteret, ac vindicaret in »
cælum. Vltimum operum mortalium eſſe debuit cæ- »
leſti viro, quod præclariſſimum eſſet, nec vlla deinceps »
humanæ culpæ labe deformandum. Ac lugendi quidẽ »
Epiſcopi finis hic eſto. De cæteris autem, qui bellica- »
ſibus intercepti cum triſti nunc recordatione ſubeunt »
animos, & ſenſum humanæ caritatis acerbe perſtrin- »
gunt, ſic habetote, violari nimirum, & quaſi fœ- »
dari veſtris lamentis & mœrore virtutem egregiam »
qua ſtrenuiſsimi militum pro Chriſto dimicantes oc- »
cubuere. Iam felices animæ defunctæ mortali hac »
vita perennem illam alteram attigerunt, in quam no- »
ſtra omnium vota feruntur. Iam liberatores Hieroſo- »
lymitanæ terræ laureati perfruuntur æuo ſempiterno, »
ſpectacula cęlitum aliorum, decora generis humani, »
Numinis delitię; Et erunt adhuc, quos tantis illacri- »
mari, atq. ingemiſcere ſuorum bonis iuuet? Recenti »
dolori conuenit luctus, & ex mœrore ſolatia fatemur »
ſcimus, noſtrumq. ipſi quodammodo ſenſum agnoſci- »
mus. Nunc ad Reip. curam erigere animos oportet, »
& quoniam Epiſcopi mortales ſunt, Eccleſia ęternum »
manet, quærendus eſt, qui virtute ac pietate proximus »
Anſelmo ipſam regat. Simul quoniam non tanta no- »
bis priuatim accepta eſt clades, quantum vniuerſo Ca-
tholico nomini ex hac victoria decu[illegible] »
[illegible] & incrementum »
accesſit,

ſes ad præcipuę celebritatis templa reſolutis in pietatē animis tam qui deſiderabant, quàm qui receperant fratres, aut filios aut propinquos aliaue pignora ſocietatis humanæ. Ad ſacri ſepulcri nomine inclytam ædem præcipua pompa & apparatu ſupplicatum iêre. Virorum, & feminarum,& turbæ puerilis agmina quotidie illuc vadebant, deſcripta in ſingulas regiones erant vadendi tempora & vices, cæremoniæ totius auctor & magiſter erat idem ille, cuius primùm rationibus & hortatu commota ciuitas ex curis & afflictatione reſpexerat templa & Deum. Hoc ſupplicationum initio verſi penitus in ſacra religionemq. Mediolanenſes, toti diuinarum rerum erant,ac eo quidem tempore, quaſi remunerante publicam pietatem Deo, res accidit, quæ præmium ſimul & incitamentum eſſet pietatis. Mariæ Virginis ædes, cui cognomen hodieq. manet à Porta, ſiue publico decreto, ſiue priuato ſumptu tunc forte reficiebatur; collapſa nimirum æuo, vel humiliore forte ſtructura, quàm aut magnitudo Diuæ, aut ſplendor ipſe ciuitatis poſtularet. Cùm igitur in eam formam, qua nunc viſitur inſtauraretur,aperientibus fundamenta fabris, quadratum lateritiæ ſtructuræ ſeptum apparuit, quo reuerenter ac trepide ſoluto, ferream arculam inuenere,vetuſtis litterarum notis inſcriptam,quæ titulos reliquiarum amplexę vaneſcebāt euo. Reſerata mox arcula cæleſtes diuitias oſtendit; ſimul inuētæ tabulæ recenti iam & clariore ſpecie diuinarum rerum indicem continebant. Fuere autem ſacri lintei portiuncula, quo linteo corpus exangue liberatoris noſtri, poſtquam è cruce pependerat, eſt inuolu-

tum, fragmina crucis ipſius, ceſpes, qui manantem è Chriſti vulneribus ebiberat ſanguinem, oſſa Caſti, & Polinicis, dentes, articuli, & ex aliorum inclyta mortalitate pleraq. fruſta & ſegmenta, quæ non fuerant deſcripta, & exſignata nominatim; commune reliquiarũ nomen præferebant. Inuenta igitur hæc & in publicũ prolata, leuamentum & ſolamen haud exiguum fuere ciuitati, vulgoq. ſic interpretabantur ac diſſerebant, cordi nimirum adhuc ſuperis eſſe rem Mediolanenſem, affulſiſſe numina dubijs rebus, & quaſi pignora hæc publicæ ſalutis extare, aliaq. porro dicebantur, quæ ſcriptoribus haudquaquam facilia relatu præſens iucunditas ac dulcedo ſubijcit, vbi magnæ ac inſperatæ res ingenti lætitia mentes hominum occupauere. Iam ſucceſſerat Anſelmo Groſſolanus, quem annales alij vitata nominis inconcinnitate Ariſolanũ, ſiue Chryſolaũ appellare malunt. Is cùm emptũ vti fama eſt, grandi pecunię ſumma Pontificatũ haberet, ob eãq. rem haud rectis ciuiũ oculis adſpiceretur, conſcientia facinoris, & metu periculi trepidus latitabat. Munia Pontificis interim obibant æditui templi maximi, ſoliti ſtatis in odæo precibus alternare choros, qui nunc ordo nitet purpura, ſplendoremq. veſtis æquant titulo. Horum præcipuus authoritate muneris & vitæ fama, freti collegio de ſacris reliquijs, ac de Numinis clementia, ciuium officio, ſic deſſeruiſſe fertur.

,, Cæleſtia munera, magnarum animarum exuuias, & inuio-
,, labiles æuo ſanctorum artus, ſemper quidem ego in
,, magno pretio, magnoq. honore habendos cenſui, nec
,, aliunde magis æſtimauerim decora temporum & feli-
citatem,,.

citatem, quàm ex harum rerum prouentu, & cultu, cùm aut per multum æui abdita & occultata reperiuntur, aut reperta ſplendide ac magnifice, religioſeq. celebrantur. Quippe mortalia hęc diuinitatem ſpirant, noſq. ipſi quodammodo ſubducimur in cęlum, vel contemplatione ſanctorum & aſpectu, vel pręſenti cuſtodia & tutela. Quod ſi fuit vnquam cur intimis gaudijs effuſaq. gratulatione firmamenta hęc publicę priuatæq. ſecuritatis acciperentur; hoc illud eſſe tempus arbitramur. Nam feſſi pręteritis inſtantibusq. malis, quãuis ex diuturna veluti iactatione conquieſceremus, naufragis tamen eramus propiores, deſideriumq. Pontificis amiſſi, profanus Pontifex vſque in deſperationē vrgebat, & noua calamitatum ſeries naſcebatur, cùm benigna hęc & ſalutaria ſydera rebus noſtris apparuere. Nec ego caſum, & ſortem & fortunam hanc appellauerim, ſed numen & prouidentiam, & munus ęternę benignitatis. Sępe maiores noſtri, proſperis quoq. rebus & florentiſsima ciuitate, cùm ſanctorum reliquias inueniſſent; more triumphantum duxere pompam, & veluti parta victoria, lætitiam celebrauere; A nobis igitur exiguntur tantò plura & ampliora, quantò magis languentes & afflicti huiuſmodi ſubſidijs indigebamus. Segnities, & probrum, & ingrati animi vitium fuerit tanta munera tranſmiſiſſe ſilentio, nec vllum deſcendenti tamquam in noſtra commercia cælo plauſum dediſſe. Exſequendo inde cætera ſummus ordinis, facilè collegas in eam ſententiam adduxit, vt ſacris reliquijs accumularent, quicquid honorum & celebritatis, aut veteres vnquam adhibuiſſent, aut nouis

hominum ingenijs & ſolertia poſſet excogitari. Primum omnium, inſtitutum, vt reliquiaria theca ſtatis diebus per vrbem apparatu quam ornatiſſimo portaretur, antiſtites ipſi ſuccollarent, ſternerentur floribus viæ, textilia parietibus intenderentur, feſto pulſu perſonarent aera campana, muſici choros alternarent; hos dies feſtos ac geniales populus Mediolanenſis haberet. Ipſum quoque celebritatis huiuſce diem græca plaudentes voce diem ΑΓΙΟΣ appellauere, eamq. vocem tota paſſim vrbe agmina ſupplicantum ingeminabant. Ac ſacer ordo quidem hæc & alia decreuit, tabulasq. decreti grauiſſimi ſcriptores vidiſſe teſtantur. At cæteri magiſtratus, in quorum manu tum res erat publica, nõ ſecus atq. certamine quodam indicto, vim vniuerſam ſuæ poteſtatis ad augendam triumphi maieſtatem contulere. Reuocati in patriam exules, remiſſa tributa, inſtitutę nundinæ, dempta captiuis vincula, carcer apertus, ludi, conuiuia, ſaltationes, ac ex vetere memoria repetita liberalitate, poſitus in propatulo rerum omnium vſus, ac deniq. nulla res omiſſa, quæ foret effuſæ gratulationis, & lætitiæ. Per eam lætitiam inducias quoq. pepigere cum hoſtibus; ac præcipue cum Laudenſi nomine, quæ tunc forte ciuitas ad excidium petebatur. Ita Mediolanenſes hoc tempore pace ſuperum impetrata, compoſitisq. diſſidijs, quæ ſerere ac alere amat humanum genus, tantam vſurpare tranquillitatem incipiebant, quantam haud ferme alias habuiſſent. Sed quominus ea ſincera ac ſolida tranquillitas eſſet; vna res adhuc efficiebat, quod Pontifex adulterinas occupata verius & impedita ſede, quã

poſſeſſa

poſſeſſa vel impleta, neq. regebat ipſe ſacra, & Eccleſiam, neq. eligi rectorem patiebatur. Groſſolanus relicta ſicuti demonſtratũ eſt vrbe, petitaq. ad voluntariũ exilium longinqui ruris latebra, luxu tantùm, & ſuperbia Pontificem agebat. Vulgò ipſum omneis contumelioſo nomine Simoniacũ appellabant, nimirũ ab auctore ſacrilegi mercatus atq. nundinarum Simone, quẽ omnis ætas, & deteſtabitur ſemper, et colet. Túnc habebat Romana ſacra Paſcalis imperij ſanctiſſimi vir, cupidus emendandi generis humani, ſpecimen vnicũ apoſtolicæ ſeueritatis, quæ á Petro & Lino per aliquot ſecula propagata in ſucceſſores, humanis tentari moribus incipiebat. Itaq. principes Vrbis Mediolani communicatis inter ſe conſilijs haud irritam ſub tali Pontifice foreactionem rati, depellere ſacri honoris faſtigio Groſſolanum ſtatuerunt, id facile ſucceſsurũ, ſi tantùm crimen ipſum ambitus, quo graſſatus fuerit, demonſtretur apud eum, qui omne malũ exemplũ ex Eccleſia ſublatum velit. In eã rem legati decernuntur, vt quiſq. maxime deteſtatione flagitij, vel promptũ ob ingeniũ deferendæ ciuitatis querelę maxime idoneus haberetur. Profecta Romam legatio, poſtquam Mediolanẽſes eſſe viros, & quid petentes veniſſent, aperuere, ſine mora ad Paſcalem introducti audiuntur clementer ac benigne, ſicut & manſuetudo principis, & dignitas ipſorum poſtulabat. Summa fuit. Vrbem Mediolanum, perdiu iam, quà diſcordijs inteſtinis, quà bellis externis per omnia incommoda calamitateſq. volutatam prope ad vltimum rerũ veniſſe, nec vllam eſſe miſerrimę, ac perditę ciuitatis cladem, cuius exempla memorare nõ poſ-

ſint vaſtatos agros,incenſas villas,direptam vrbem,ac nouiſſime Hieroſolymitana expeditione nobilium familiarum hęredes , floremq. iuuentutis amiſſum eſſe, quodq. ſuper omnia lugendum putent,Parentem Ambroſiani nominis Anſelmum , cùm belli pericula euaſiſſet , peremptum morbo lacerandam Eccleſiã reliquiſſe ambitioni & auaritiæ & temeritati. Groſſolanum eſſe quendam,quem ſuum perhibere ciuem erubeſcant; attamen in omni terra naſci prauos homines ac turbulentos,neq.flagitia priuatorum à rectis æſtimatoribus in dedecus trahi gentis vniuerſæ. Hunc nulla diuinarũ rerum peritia, nullo dato in imis documento , auro, & muneribus flagitiorum omnium adminiſtris tetendiſſe, locum, vt eum occuparet , quem ſpectatæ ſanctitatis ac doctrinæ viri ſoliti fuerint obtinere. Nec inanes fuiſſe perditi hominis conatus, &, ſiue mortalium ſcelere , ſiue Numinis erga rem Mediolanenſem, ira , titulo tenus inuaſiſſe pontificatum Ambroſiannm , eiuſq. nominis inſignia, & maieſtatem circumdediſſe ſibi. Quia tamen conſcientiæ ſtimulis agitetur,neq.committere ſe ſe in publicum audeat,ſeceſſiſſe in obſcura loca procul ab vrbe,nihil ſacræ rei,nihil publici muneris attingentem . Ac ipſum quidem rectè feciſſe, quòd ciuitatem exonerauerit, neq. locum dederit facinori, ad qđ facile tranſilitur ab ira & deſperatione;cæterùm Eccleſiam legitimo Paſtore deſtitutam iacere in ſordibus & ſqualore, inſuperq.teneri vinculis implicatã,vrgente Groſſolano,& Pontificatũ,quẽ pecunia ſit adeptus,vindicãte impetu, & inſtinctu,& libidine. Turbidos inſenſoſq. ciues fortaſſe monſtrum illud è Rep. ſublaturos fuiſſe,

ſce-

ſcelereq. ſcelus amoturos, ſed victos precibus, & conſenſu meliorum, ne qualicunq. perempto antiſtite nocentiorem vrbem facerent. Hærere adhuc in animis illa verba optimi paſtoris Anſelmi, cùm apud Byzantium, ſupremis appropinquans, vocata concione, paternis obteſtaretur monitis, ne curam publicæ pacis & quietis vnquam ex animis omitterent. Ea ſcilicet recordatione militares viros attineri. Nunc ſe publico decreto miſſos, obſecrare Chriſti Vicarium, vti conſulat afflictis rebus vrbis Mediolani, ne ue deeſſe caput patiatur genti, quæ ipſa moderatrix & domina tot gentiũ antiquitus inſtituta maximi regiminis gloriam in hæc vſq. tempora perpetuo tenore continuarit. Has Mediolanenſis Reip. preces, hanc ſummam legationis adferre. Miti ſicuti diximus ingenio Paſcalis erat, eaq. cura Pontifici viuebat in pectore, vt vitia, et corruptelas, quę varietate temporum, in Eccleſiam irrepſiſſent, tolleret, ac ſanaret. Tantò acerbius tulit, Metropolim Ambroſianam, quæ eſſe diſciplinæ norma, ac exemplum deberet, agitari turbis, prædam inſanæ cupiditati, & ambitioni. Legatis breue reſponſum dat; curæ ſibi rem Mediolanienſem fore, irent, ac læta omnia domum renunciarent. Auerſus inde ad circumſpicienda remedia, quibus id ſanare malũ poſſet, quamuis authoritas imperij ſummi, rationes alias vindicãdæ prauitatis daret, ipſaq. criminatio manifeſtior eſſet, quàm vt ambigendi locus relinqueretur; inſita benignitate tamen faciendum putauit, vt ipsũ quoq. Groſſolanũ audiret. Reus enimverò citatus Romam in iudicium, poſt dies aliquot moritur, neq. abfuit ſuſpicio, quin ipſe ſibi veneno mortem conſciuiſ-

ſciuiſſet; plures ſenio,& mœrore confectum tradidêre. Situs eſt in æde beati martyris Sebaſtiani, nequaquam ea pùblica deteſtatione quam peſſimis moribus meruerat. Cupidine honoris, humani animi morbo lapſum reputabant, & verſa in manſuetudinem ira, quem oderant, miſerabantur. Hoc tempore Mediolani forte excitatum incendium prope vrbem hauſit ac deleuit,alias quoq. ſimili tentatam clade, ſed nequaquam pari ſtrage vel damno. Tabernæ aliquæ refertæ mercibus, quibus alitur ignis, concepta repente flãma cùm arſiſſent, per continentia tecta tranſmiſere contagionem,& cùm ad extinguendum vndiq cõſurgeretur, omni iam humana ope & concurſu validior ignis erat. Itaq multi mortales perempti, variæq. inde & oppidò miſerandæ lethi facies traduntur. Alij gratiſſima quiete demerſi non prius exitium ſenſere, quàm vrens in vicino flamma calore tentaret artus. Tunc exilientes proripientesq. ſe ſe fumus & vapor,& conflagrantia circum omnia teterrime inuolebant. Alios illapſa tigna & trabes, & ipſa propè tecta ſopitos & nihil ferme ſentientes oppreſſerunt. Nonnulli etiam vſtulato, ac dehiſcente pauimento præcipitauere cum ipſis lectulis in ædium ima.Plures,dum portant aut affundunt aquam,dumue cariſſima quæq. ſubducere in tutum conantur, abſumpti triduum ferè clades atrociſſima tenuit, quo ſpatio exacto, reliquiæ fumantis ac ſemirutæ verbis triſti aſpectu ſuperſtites confudere paſſim cadauera, & laceratis atq; deuſtis artubus flebili comploratione quiritantes qui exigua in ſpe trahebant animam; paſſim ex ipſa mortuorum ſtrage, vel ex congeſtu fragminum, ac cæmen-

mentorum motantes aliqui brachia & crura miſerabilior vtiq. turba, quàm quos repentini caſus exemerant vitæ pœnis. Eodem incendio ſacræ ædes conflagrarũt, idq. inæſtimabile damnum fuit, omni corrupta myſteriorum ſupellectile & apparatu, quem longa opulentia congeſsetat ciuitas haud vnquam vlli chriſtianarum gentium inferior pietate, ac religione. Vaſa auro argentoque ſolida liquefacta ad informe metallum, pretioſa textilia, mappæ, tabulæ pictiles & mille ferè annorum dona tam exiguo tempore redacta in cinerem, & fauillam.

FINIS.

REGISTRVM.

✠ A B C D E F G H I K L M N O P Q
R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll
Mm Nn Oo Pp Qq Rr Sſ Tt Vu
Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh
Iii Kkk Lll Mmm Nnn Ooo Ppp
Qqq Rrr Sſſ Ttt Vuu Xxx Yyy Zzz.

Aaaa Bbbb Cccc Dddd Eeee Ffff Gggg Hhhh
Iiii Kkkk Llll Mmmm Nnnn Oooo
Pppp Qqqq Rrrr Sſſſ Tttt Vuuu.

MEDIOLANI,
Apud Io. Iacobum Comum, & Io. Angelum
Nauam.

*Fol. 266. ſaltem ad rem conſilio gerendam adeſſe, paſto-
rale atque Pontificium duxit.*

410. *procedere l. prodidere*

275. *Eccleſia nacta pacem videbatur,*

*Cætera multa, quæ paſſim irrepſere dijudicanda per-
mittuntur amicorum prudentiæ, ſi qui fortaſſe legere
hæc volent.*

A01 1470009